

SVEUČILIŠTE

KRALJEVINE
SRBA, HRVATA I SLOVENACA
U
ZAGREBU

1874-1924

SPOMENICA AKADEMIČKOGA SENATA

U ZAGREBU 1925

TISAK ZAKLADE TISKARE NARODNIH NOVINA

KNJIŽNICA
FAKULTETA
ELEKTROTEHNIKE
I RAČUNARSTVA
ZAGREB - Unsko 3

1874-1924

1874-1924

Vitam socialem generis humani sub mero virium mechanicarum influxu decenti et laudabili cultura nobilitari non posse omnes fatentur, sed, ut tota historiae universalis series constanter testatur, hoc grande opus exigit, ut spiritus in materia dominetur. Hac persuasione motus etiam Croatarum populus iam dudum sibi Universitatem studiorum erigendam curavit. Quod ardens desiderium ad felicem tandem exitum perduxit magnus populi filius, episcopus Diacovensis IOSEPHUS GEORGIUS STROSSMAYER, qui ante quinquaginta annos Zagrebiae, quod est Croatarum gentis caput, Universitatem studiorum constituit.

Verum ut huius tantae rei grata recordatione magis adhuc eniteamus, animum nobis liceat convertere in quosdam insigniores populi Croatici actus, ad historiam cultus atque humanitatis pertinentes, qui dignitate sua meram particularem nationis utilitatem excedunt, et communis hominum progressus adminiculum atque decus evadunt, digni plane, qui ab universali historia agnoscantur ac amplificentur.

Non est nobis in animo illas populi res praeclare gestas enarrare, quae inde ab anno nongentesimo vicesimo quinto — ergo ante ipsos mille annos, cum regnum Croatarum conditum est — inceperunt, quia totam nationis historiam nunc texere non intendimus. Attamen duo facta praeterire non possumus. Ex omnibus gentibus, quae Latinum solum ingressae sunt, sola natio Croatica suum ingenium et mores servavit, atque etiamnum strenue tuetur, quibus indelebile robur et indesertum vigorem satis comprobavit ac ostendit. Praeterea bene notum est Croatas, in bivio orientis et occidentis positos, non se ipsos modo perpetuis pugnis Antaei instar ab exitio defendisse, sed etiam innumeris vicibus universum occidentalem vitae cultum sartum et tectum conservasse, adeo ut honorificum cognomen «Antemurale Christianitatis» promeruerint. Ergo iam hinc nobis tamquam populo de vitae cultu generis humani optime merito haud parva aestimatio convenit et debetur.

Sed inspiciamus cursim saltem quaedam nomina, quae pro historia animi culturae eminenter insignita sunt.

De remota antiquitate, scilicet ex illis temporibus, quibus regnum Croatarum firmas radices gloriose egerat, unius ex omnibus memoriam excitabimus GREGORII NONENSIS episcopi, qui sedulo fovebat atque tuebatur salutiferum semen, quod SS. Cyrillus et Methodius germani sparserant, ex cuius frugifero germine animi cultura Slavica mirifice effloruit, quodque iam saeculo nono fundum populi Croatici fecundavit. Quid perennis utilitatis sollers solli-

citudo huius egregii viri nobis attulerit, exinde satis liquet, quod ex Slavis occidentalibus ceterisque populis cum propria lingua ecclesiastica soli Croatae nativum sermonem usque ad hodiernum diem in ecclesia retinuerunt.

Si considerationem nostram a saeculo decimo quarto incipere vellemus, puta cum praecursore humanismi nostri, Petrarcae discipulo et Ragusano cancellario IOANNE RAVENNATE, et si ex nostratibus omnes viros eximios nominaremus, qui temporibus regenerationis et exinde floruerunt, uti sunt e. g. IOANNES VITEZ DE SREDNA, IANUS PANNONIUS, deinde Mediceorum magister GEORGIUS BENIGNUS DE SALVIATIS (Georgius Dragišić), Sorbonnicus magister et «monarcha scientiarum» BENEDICTUS BENKOVIĆ, et «doctor Illyricus, portentum ingenii» PETRUS GUČETIĆ, et inter artifices GEORGIUS CLOVIO-KLOVIĆ, atque innumerabiles alii, quos si omnes proferre vellemus, integrum exarare deberemus volumen, in quo dote ingenii laudata nomina testificarentur, quot nostri humanitatis propagatores per tria continua saecula quoquoersus in orbe terrarum sparsi essent, tum, quando in patria sclopetum defensorium ab aratro agricolarum separari non poterat: quae gloriosa nomina simul clare ostenderent, quanta culturae bona ex nostra exigua gente pro genere humano universo emanaverint. Minime autem nos latet quemvis populum tantundem aestimari, quantum bonorum animi humano generi attulerit.

Nonne etiam per plura saecula progenies ZRINSKI et FRANKOPAN propugnaculum totius occidentalis humanitatis Europaeae fuit?

Quum aetate, quam humanismum vocamus, populus noster suam animi culturam communi cum ceteris populis loquendi et scribendi ratione perficeret, MARCUS MARULIĆ, clarus in mundo pluribus Latinis operibus editis, cuius hoc anno quartum saecularem diem mortis commemoramus, grandiore suo carmine epico, conscripto lingua Croatica anno millesimo quingentesimo primo perspicue expressit priorem elucubrandi morem litterarum vernacularum, quae quamvis annositate quidem hoc carmen superent, ab eo tamen forte incitamentum sortitae sunt, adeo ut ipse auctor haud immerito parens litterarum Croaticarum habeatur.

Item inter omnes constat, quid noster GEORGIUS KRIŽANIĆ eruditione apud gentes Slavicis valuerit, neque minorem doctrinae laudem in toto mundo scientiae amanti ROGERIUS BOŠKOVIĆ adeptus est.

Nunc demum inter nostrae aetatis homines excellunt ex nostratibus nuper defunctus maximus linguarum Slavicarum cognitor et interpret JAGIĆ, et illustris archaeologus BULIĆ, qui muneris sollemnia semisaecularia fecit.

Sed tamen in nostra recentissima historia animi culturae celebratissimum est nomen IOSEPHI GEORGII STROSSMAYER, nostrae Universitatis conditoris, qui omnes ceteros excelsa mente supereminet.

Iam saeculo XVII tentamina adhibebantur, ut Universitas studiorum Zagrebiae constitueretur. Qua de re maxima merita habebant duo ordines religiosi, scilicet ordo Societatis Iesu et ordo Sancti Pauli. Imperator ac rex Leopoldus I concessit anno millesimo sescentesimo sexagesimo nono Zagrebiensi Academiae studiorum omnia iura et privilegia, quibus tunc temporis Universitates in imperio Germanico et in provinciis Austriacis fruebantur. Postea in Academia, usque ad annum millesimum octingentesimum quinquagesimum existente, imperatrix et regina Maria Theresia tres facultates instituit: theologiam, iuridicam et philosophicam. Statim iam anno millesimo septingentesimo nonagesimo comitia regni Croatiae postulabant, ut Academia in perfectam atque absolutam Universitatem commutaretur, sed haec comitiorum postulatio cassa remansit. Item nihil profuit denuo porrecta comitialis petitio anno millesimo octingentesimo quadragesimo tertio, ut cathedrae medicinae et chirurgiae instituerentur. Immo nec legatio comitiorum anni millesimi octingentesimi quadragesimi quinti quidquam obtinuit quaerens, ut Zagrebiensis Academia cum tribus facultatibus ad Universitatis, qualis iam Graecii in Stiria erat, gradum promoveretur. Aetate absolutismi anno millesimo octingentesimo quinquagesimo unica adhuc residua Academiae facultas iuridica nomen «R. Academia iuridica» accepit. Sic igitur alienum imperium omnes conatus populi Croatici eludebat, donec corridente absolutismo seniores dies illuxerunt.

Die vicesimo nono Aprilis anni millesimi octingentesimi sexagesimi primi IOSEPHUS GEORGIUS STROSSMAYER ad comitia regni Croatiae rogationem tulit, ut Academia scientiarum et artium, item Universitas studiorum Zagrebiae constituerentur. Relatione episcopi a comitiis totis in laetitia effusis approbata populus tam ad Academiam quam ad Universitatem necessariam summam pecuniae munificis oblationibus collegit. At demum anno millesimo octingentesimo undeseptuagesimo imperator ac rex Franciscus Iosephus I articulum legis de constitutione Universitatis in urbe Zagrebia sanxit. Sed exinde quinque anni transierunt, donec imperator ac rex etiam articulum legis de temperatione Universitatis anno millesimo octingentesimo septuagesimo quarto confirmavit.

Itaque omnibus difficultatibus amotis et obicibus superatis UNIVERSITAS DIE DECIMO NONO OCTOBRIS ANNI MILLESIMI OCTINGENTESIMI SEPTUAGESIMI QUARTI INAUGURATA EST.

In sollemni Universitatis inauguratione vice imperatoris ac regis fungebatur banus Croatarum illius temporis Ioannes Mažuranić, primus vero Rector Magnificus electus erat sacerdos et historicus Matthaeus Mesić.

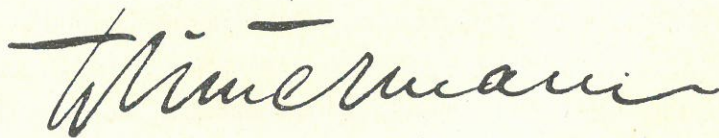
Ex rerum vicissitudinibus maioris momenti, quae in Universitatis incremento intercesserunt, horum meminisse placet: Universitati anno millesimo

octingentesimo octogesimo secundo cursus pharmacologiae adiectus est, deinde facultas artis medicae, tametsi in ipsa iam temperatione Universitatis tamquam pars ad totum necessaria stabilita erat, vixdum anno millesimo nongentesimo decimo septimo aperta est et officii munus exsequi coepit; postea anno millesimo nongentesimo undevicesimo Academia silvis colendis, quae usque eo ut pars annexa ad facultatem philosophicam Universitati adhaerebat, in propriam et suam facultatem agronomico-forestalem transformata est. Itaque Universitas nostra a tribus facultatibus, quas initio habebat, in quinque facultates dilatata est: in ea circiter centum quinquaginta magistri docent et quatuor millia fere studiosorum eam frequentant.

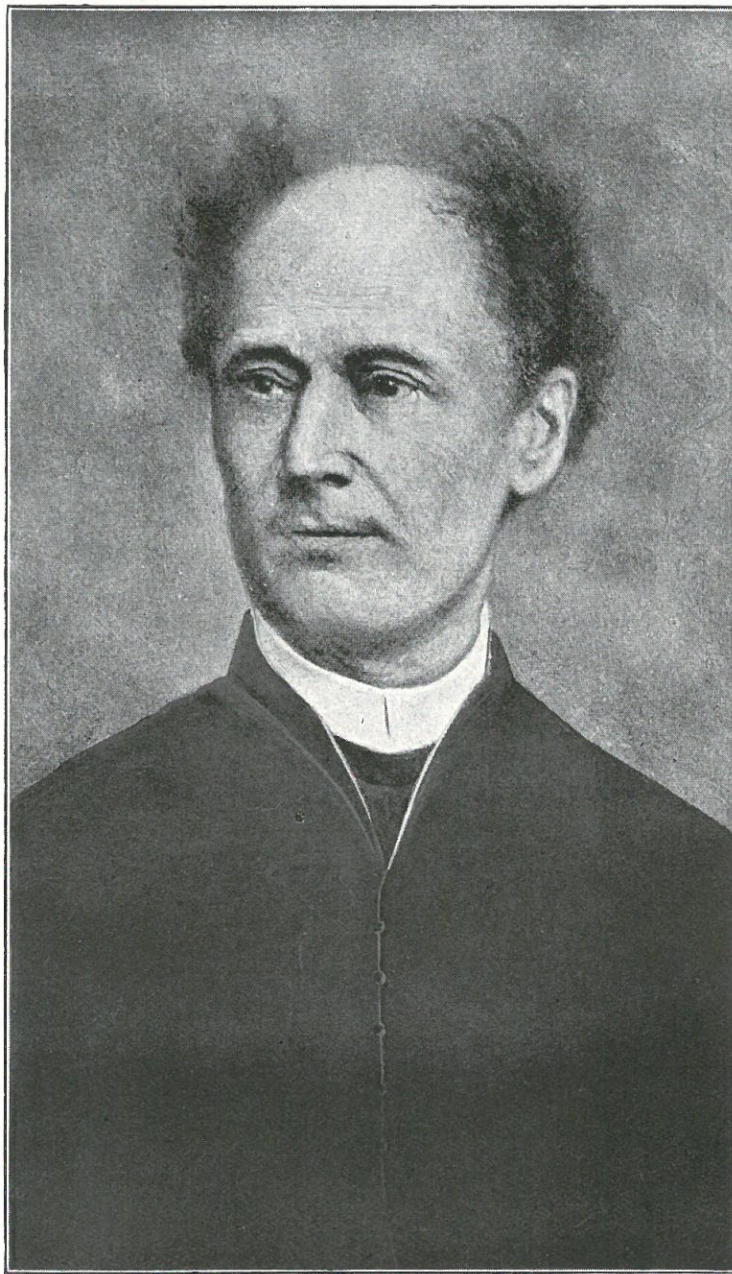
Postquam anno millesimo nongentesimo decimo octavo in novam civitatem intravimus, regnum nempe Serborum, Croatarum et Slovenorum, Universitas quoque Zagrebiensis novam positionem nacta est atque meliores condiciones suae futurae prosperitatis exspectat. Firmiter persuasum habemus fore, ut populus noster adepta per tot cruenta sacrificia libertate, sciat parare sibi fata gloriosa. In novo regno Serborum, Croatarum et Slovenorum — summas imperii obtinente ALEXANDRO I — nostra quoque studiorum Universitas laetissimis afficitur sensibus populum nostrum atigisse metam illam, quae in animo futuri praescio latebat Magni Eparchi Strossmayer.

Hoc momento temporis litterarum Universitas nostra non ignorat se quidem maiorum natu Germanarum Universitatum merita in studiis promovendis propter varia impedimenta adhuc consequi et adaequare non potuisse, at, quod ad praeteritum tempus attinet, sibi salva modestia conscia est se summam terrae nostrae attulisse utilitatem et dignitatem, quoniam verae humanitatis rivulos per singula civitatis membra et artus deducens atque domesticarum et vernacularum rerum doctrinas subtiliter persequens omnes rerum publicarum rationes in melius provexit et exornavit. Quod vero ad futurum tempus attinet, haud ignorat se gravia onera atque munera manere, i. e. laetissimum incrementum ipsius scientiae, quae ubicumque terrarum una et eadem est, cuius propagationi et nos intentam damus operam, ut cum aliis eruditissimis gentibus in cultus atque humanitatis via Universitas nostra progrediatur atque novis in dies incrementis et ornamentis augeatur et amplificetur. Quod Deus bene vertat!

ZAGREBIAE die 19. Octobris 1924.

Rector Magnificus

Josip Juraj Strossmayer

PRETEČE SVEUČILIŠTA.

I.

U srednjem vijeku i u XVI. stoljeću novoga vijeka nijesu ni u Zagrebu ni po ostaloj Hrvatskoj bile prilike tako povoljne, da bi se mogle osnovati i razvijati javne škole za više nauke ili sveučilišta. Mladići i muževi, koji su bili željni viših nauka, polazili su sveučilišta u tuđini, naročito u Italiji (Bologna, Padua, Rim), u Austriji (Beč), u Češkoj (Prag), u Poljskoj (Krakov), u Štajerskoj (Gradac) i u Ugarskoj (Trnava). Pojedinci zalijetali bi se u Njemačku i sve do Francuske, te su učili i u Parizu. U posljednjem su gradu slušali više nauke na pr. spljetski nadbiskup Ugrin († 1248), zatim Dubrovčanin Aloysius de Cerva (Tubero, † 1527) i zagrebački biskup Nikola Stjepanić Selnički († 1602).

Vrlo su se rano uz veća sveučilišta u Francuskoj, Italiji i drugdje javljali kolegiji ili zavodi, u kojima su đaci budi besplatno budi za neku cijenu dobivali stan i hranu. Među prve kolegije pripada onaj, koji je uza sveučilište u Parizu osnovao god. 1257. Robert de Sorbonne, dvorski kapelan i ispovjednik kralja Ludovika IX. Svetoga. Kolegij je taj poslije tako izašao na glas, da su po njem i samo sveučilište (naročito bogoslovni fakultet) stali nazivati Sorbonnom. U Bologni bilo je već u XIV. stoljeću više kolegija. Najodličniji od svih bio je španjolski kolegij, koji je god. 1364. osnovao kardinal legat Egidije Albornoz, te koji se održao sve do danas. I Hrvati su u XVI. stoljeću dobili u Bologni svoj kolegij (collegium hungarico-illyricum), a osnovao ga je god. 1553. o svome trošku zagrebački i ostrogonjski prepozit Pavao Zondinus. U tom kolegiju, koji je opstojao 229 godina t. j. do godine 1781., kad ga je car Josip II. ukinuo, stanovalo je u nizu mnogo godina nekoliko stotina hrvatskih sinova, duhovnika i svjetovnjaka, besplatnih pitomaca (alumni) i plaćajućih drugova (convictores), koji su u sveučilištu izučavali nesamo filozofiju i teologiju, nego također pravo i medicinu. Među članovima zagrebačkoga kaptola nije tada bilo samo izučenih bogoslova, nego i pravnika i diplomiranih liječnika, koji bijahu svršili više nauke u Bologni. Na koncu XVII. stoljeća bio je hrvatski kolegij u Bologni već tako na glasu, da je bivši pitomac njegov, zagrebački kanonik Juraj Patačić od Zajezde napisao o njemu osobitu spomenicu «Gloria collegii Ungaro-Illyrici Bononiae fundati . . . sive viri honoribus et gestis illustres, qui ex hoc collegio prodierunt . . . Bononiae MDCXCIX (1699)».

Drugi kolegij za Hrvate nastao je uza sveučilište u Beču. Osnovao ga je zapisom od preko 46.000 forinti god. 1624. i opet jedan prepozit zagre-

bačkoga kaptola, po imenu *Baltazar Dvorničić Napuly*, rodom iz Koprivnice, koji je za to od harnoga potomstva dobio pridjevak «studiosorum maecenas». U taj kolegij <collegium Croaticum Viennae fundatum> dolazili su samo oni mladići, koji su se odavali svećeničkom staležu, te su u sveučilištu učili filozofiju i bogosloviju. I taj kolegij odgojio je više stotina pitomaca.

Treći kolegij, u koji su dolazili hrvatski mladići na nauke, bio je kolegij sv. Apolinara <collegium s. Apollinaris> u Rimu, koji bi poslije prozvan Collegium Germanicum = Hungaricum. Ovaj kolegij, koji je prvi osnovao papa Julije III. god. 1552., a poslije preustrojio papa Gregorije XIII., primao je najprije Nijemce, a poslije tek Ugre i Hrvate, te stoji još i danas. Od godine 1552. pa do godine 1894. bilo je u njemu pitomaca u sve 5748, od njih Hrvata iz zagrebačke i senjske biskupije 188 <163 do god. 1780., a 25 od god. 1844–1894>. Od tih je god. 1580–1780. bilo pitomaca iz zagrebačke biskupije 154.

Napokon četvrti kolegij zajedno s osobitom visokom školom, u koji su se primali Hrvati i drugi južni Slaveni, bio je ilirski kolegij u Loretu na jugu od grada Jakina u Italiji. Prvi put osnovao ga je papa Gregorije XIII. <1572–1585>, no poslije bi ukinut, te ga je tek papa Urban VIII. obnovio bulom od 1. lipnja 1627. Taj «collegium illyricae iuventutis in civitate Laurentana» za 30 mladića, poglavito iz primorja Dalmacije, odgajao je vjerovjesnike, koji su poslije širili rimokatoličku vjeru u zemljama Balkanskoga poluotoka. Za pitomce toga kolegija sastavio je isusovac Jakov Micalja <Micalia> u hrvatskom jeziku kratku gramatiku latinskoga jezika, nadalje hrvatsko=talijansko=latinski rječnik s natpisom «Blago jezika slovinskoga» ili «Thesaurus linguae illyricae sive Dictionarium Illyricum, in quo verba Illyrica italice et latine redduntur». Latinska gramatika štampana je u Loretu god. 1649., a hrvatsko=talijansko=latinski rječnik god. 1649–1651. u Loretu i Jakinu <Ancona>.

II.

Gotovo naporedo s osnivanjem kolegija u Bologni, Beču, Rimu i Loretu stalo se u drugoj polovini XVI. stoljeća raditi o tom, da se i u samoj Hrvatskoj omogući mladeži, da se bavi višim naukama, poglavito filozofijom i bogoslovijom. Velike zasluge stekli su u tome redovnici sv. Pavla ili *pavlini*, zvani i bijeli fratri. Taj domaći red nije samo od god. 1244. podizao samostane širom po zemlji, nego je uz samostane osnivao i škole. Najodličniji bili su u tom pogledu samostan u *Lepoglavi* i samostan *Remete* kod Zagreba. Šteta samo, da su pavlinski samostani redovno postajali u što zabitnijim krajevima, daleko od svjetske buke i vreve.

Samostan Lepoglava bio je tri stoljeća znamenito sijelo materijalne i duševne kulture u sjevernoj Hrvatskoj. U njemu gajile su se znanosti i umjetnosti svake ruke. Redovno je u njemu živjelo do pedeset članova, za godinu

1661. javlja se, da je imao 62 redovnika. Već oko god. 1503. osnovana bi u njemu neka vrsta gimnazije (seminarium studiorum), kojoj je bio ravnateljem Marko od Dubrave (Dombrinus). Prirodno je, da je ta škola bila isprva određena samo za obuku onima, koji su stupali u red, ali izuzetno primali su se i drugi mladići, dok nije general Stjepan od Trnave god. 1583. odredio, da se u školu primaju uopće i svjetovnjaci. Pavlini su pače izvan zidina samostanskih sagradili osobitu kuću, u koju su na stan i hranu smještali sinove svjetovne gospode, poglavito svojih susjeda u Zagorju. God. 1637. za vikara Martina Borkovića opet bi ukinuta odredba, da svjetovnjaci polaze gimnaziju u Lepoglavi, jer se pavlini nijesu htjeli natjecati s isusovcima, koji bijahu pred trideset godina osnovali javnu gimnaziju u Zagrebu.

Pavlini, koji bijahu rašireni nesamo po Hrvatskoj i Ugarskoj, nego i po Austriji i Poljskoj, osnivali su uz gimnazije također više škole za filozofiju i teologiju. Jedna takova filozofska škola prenesena bi god. 1634–1656. iz Novoga mjesta kod Beča u Lepoglavu, te je ondje ostala do god. 1772., gotovo do ukinuća reda. Jednako bi god. 1683. u Lepoglavi zavedena bogoslovija, koja je također opstajala do onoga časa, kad bi red sv. Pavla od kralja i cara Josipa II. raspušten (1786).

Bulom «Ex iniuncto nobis divinitus» podijelio je papa Klement X. 3. travnja 1671. poglavarima pavlinskoga reda pravo, da svojim članovima, koji izuče nauke u nekim samostanskim višim školama, kao u Lepoglavi, dijele akademske časti, naročito doktorat filozofije i teologije. Tu je bulu potvrdio car i kralj Leopold I. reskriptom od 23. siječnja 1674. Prema tome bi još iste godine 1674. promoviran u Lepoglavi prvi doktor filozofije, a god. 1715. prvi doktor teologije. Osobito svečana bila je u Lepoglavi promocija 6. veljače 1721., koju je izvršio general reda Ivan Kristolovec. Znameniti pavlinski povjesnik dr. Nikola Benger zabilježio je u svojoj kronici samostana Lepoglave o toj promociji ovo: «1721. 6. februarii fuit Lepoglavae solemnissimum quorundam patrum in theologiae et philosophiae doctores per reverentissimum patrem generalem Joannem Kristolouecz. Cui premissae sunt geminae publicae ac solennes disputationes ex universa theologia.» Čini se, da je tom prigodom isti Benger uzvišen na doktora bogoslovije. Od potonjih promocija spomena je vrijedna ona u srpnju 1771., kad je mladi pavlin Silvestar Völgyi, bogoslov četvrte godine u Lepoglavi, u svečanoj disputaciji branio neke teze iz čitave teologije. Kod te je zgrade njegov profesor Venancije Glavina, doktor filozofije i teologije, koji bijaše također obje časti polučio u samostanskim školama, izdao prigodnu knjižicu, u kojoj je priopćio i objasnio odluku crkvene sinode zagrebačke od godine 1574., kad je biskup Juraj Drašković osudio nauku i spise međumurskoga župnika Mihajla Bučića, privrženika i širitelja Kalvinove vjere.

Pavlinsku filozofiju i teologiju u Lepoglavi polazili su gotovo bez izuzetka članovi reda. Tek izuzetno, kako je rečeno, mogao se u filozofiju upisati koji svjetovnjak iz bliže okolice u Zagorju. Tako je na pr. mladi zagorski

plemić Ljudevit Marić nakon svršene isusovačke gimnazije u Zagrebu učio filozofiju u Lepoglavi, pa je onda oko god. 1665. u susjednom gradu grofova Ratkaja, u Velikom Taboru, pred brojnom gospodom na svečanoj disputaciji branio neke teze iz filozofije.

III.

U Zagrebu kao u sijelu biskupa i kaptola bila je još u srednjem vijeku osobita škola za pouku one mladeži, koja se posvećivala svećeničkomu staležu. Ta bogoslovna škola prozvana bi u drugoj polovini XVI. stoljeća «Crnom školom», kad ju je biskup smjestio u dvore (curia) kanonika Franje Filipovića, koji bijaše god. 1570. dopanuo turskoga sužanjstva, te se onda u Bosni poturčio. Ali ta bogoslovija bila je posve privatna škola zajedno s interesom, te su u njoj poučavali zagrebački kanonici pod nadzorom kanonika štioća (lektora) i njegova zamjenika sublektora.

Prvu javnu višu školu osnovali su u Zagrebu isusovci ili ježuviti, koji su se 28. listopada 1606. ovdje stalno nastanili. Kako je jedna od glavnih zadaća njihovih bila poučavanje i odgajanje mladeži, otvorili su oni već na Duhove 1607. u gornjem gradu (na brdu Gracu) u zgradi tik do crkve sv. Katarine i u susjednom (zapuštenom) manastiru dominikanaca gimnaziju, koja je g. 1609. brojila 260 učenika, g. 1614. već 330, a god. 1615. čak 400. Već od god. 1613. bila je gimnazija potpuna sa svih šest razreda.

Nakon uređene gimnazije mislilo se i na visoke škole, naročito na filozofiju i teologiju. Prvi temelj teološkomu fakultetu položio je god. 1632. zagrebački biskup Franjo Ergeljski, darovavši 1000 forinti za uzdržavanje dvaju profesora moralke (theologiae moralis). Bilo bi toga i više, da nijesu i kolegij isusovaca i njihove škole nemilo stradale od požara 27. ožujka 1645. Tom je prigodom propalo, što su isusovci u četrdeset godina stvorili, uz drugo izgorjela je tada i njihova biblioteka. Računalo se štete do 40.000 forinti. Tek što se kolegij od tolike nesreće oporavio, stalo se misliti na osnutak filozofskoga fakulteta. Isusovcima priskočio je u pomoć tadanji prepozit zagrebačkoga kaptola, umni i rodoljubni *Nikola Dianešević*, darovavši godine 1662–1666. u dva maha 4500 forinti za uzdržavanje triju profesora filozofije. Rektorom isusovačkoga kolegija bio je tada znameniti hrvatski spisatelj *Juraj Habdelić*, a prvim profesorom filozofije umni Varaždinac *Stjepan Glavač*, poznat inače kao sastavljač prvoga zemljovida Hrvatske. Uvodno predavanje držao je Glavač 6. studenoga 1662., pošto je prepozit Dianešević sazvao Duha svetoga u stolnoj crkvi sv. Stjepana. Predavanje bi štampano, kao i teze za prvu javnu disputaciju god. 1663. Zanimljivo je, da je Glavač već u prvi čas imao 50 đaka, koji se broj sveder množio.

Godine 1666. imali su isusovci uz potpunu gimnaziju još čitavi filozofski fakultet i dva profesora bogoslovije. Stoga nije za čudo, što su isu-

sovci stali raditi, da se ta njihova akademija uzvisi na sveučilište ili univerzitet, kako su bila tadanja isusovačka sveučilišta u Trnavi (Ugarskoj) i u štajerskom Gracu. Novi rektor zagrebačkoga kolegija *Filip Kavšič* (Kausich) pošao je glavom pred cara i kralja Leopolda, koji je svečanom poveljom, izdanom u Ebersdorfu 23. rujna 1669., zaista akademiji isusovačkoj u Zagrebu podijelio sva ona prava, privilegija i osobitu jurisdikciju, kako su ih tada uživali univerziteti njemačkoga carstva i njegovih nasljednih zemalja, kao u Kölnu, Beču, Mainzu, Ingolstadtu, Pragu, Olomucu, Gracu (štajerskom), Trnavi i Košicama. Naročito je akademiji dao povlasticu, da njezin rektor, kancelar, dekani fakulteta pa i ostali doktori i profesori smiju one, koji načine stroge ispite, proglašivati za doktore, licencijate, magistre i bakalaureate, te je pojedno odredio, da se ovako promovirani doktori moraju svagdje priznavati. Kraljevsku je povelju pročitao poslije, t. j. 3. studenoga 1671., u saboru kraljevine Hrvatske i Slavonije protonotar kraljevstva magistar Nikola Patačić, pa su je staleži priznali i prihvatili, dakako «salvis iuribus et libertatibus regni in suo vigore permanentibus».

U XVIII. stoljeću nastojalo se oko izgradnje teološkoga fakulteta. God. 1714. zapisao je protonotar Juraj Plemić isusovačkoj akademiji 3000 forinti, da se prihodom od te glavnice uzdržava odjelit profesor kanonskoga prava. Prije toga bijaše zagrebački kanonik Tomo Augustić († 1702), rodom Klanjčanin, ostavio 3600 forinti za raširenje teološkoga fakulteta; tu je zakladu god. 1746. zagrebački kaptol pomnožio do 15.000 rajnskih forinti s namjenom, da se u isusovačkoj akademiji osnuju tri profesorske stolice za skolastičku bogosloviju (pro docenda in gymnasio Zagrabiensi theologia scholastica et polemicae explicationes controversiarum). Tako je iste god. 1746. imala akademija svoju potpunu bogosloviju. Akademija je rečene godine imala već 15 profesora, i to za teologiju 6, za filozofiju 3, a za gimnaziju 6 (za svaki razred po jedan). Od profesora teologije bio je jedan «professor controversiarum», dva profesora «theologiae scholasticae seu speculativae», jedan profesor «canonum», i dva profesora «theologiae moralis seu casuum conscientiae». God. 1747. brojila je akademija 610 đaka; od toga 210 bogoslova i filozofa i 400 gimnazijalaca. God. 1753. bio je opet 631 đak, i to 245 bogoslova i filozofa, a 385 gimnazijalaca. Bogoslovi i filozofi držali su svake godine redovno javne disputacije, pa su tom prigodom štampali teze, koje su branili, a uz njih više puta koju radnju svojih profesora ili drugih učenjaka. Premda je bogoslovni fakultet bio profesorima najbolje oskrbljen, osnovao je zagrebački biskup Ivan Krst. Paxy god. 1770. još dalje profesure za svete jezike i sveto pismo, za crkvenu povjesnicu i za duhovno govorništvo, kojima bi bogoslovija povišena na onaj stepen, na kojem je stajala u sveučilištima.

U to vrijeme (1769–1772) bio je rektorom isusovačkoga kolegija i akademije u Zagrebu poznati pisac historije Srba, umni *Franjo Zaverije Pejačević*. U kolegiju živjelo je tada 25 svećenika i 5 magistara, koji su gotovo

svi bili zaposleni u akademiji. Sama akademija brojila je god. 1772. svega 523 đaka, i to 116 bogoslova, 72 filozofa i 335 gimnazijalaca. U seminariju sv. Josipa (potonjem kr. konviktu), koji je stajao uz akademiju, bila su 73 pitomca, poglavito mladi plemići iz svih krajeva hrvatskoga kraljevstva.

Pored akademije u Zagrebu uzdržavali su isusovci u ono vrijeme i malu akademiju u Požezi, koju bijahu nakon oslobođenja Slavonije god. 1709. osnovali. I na toj maloj akademiji poučavao je jedan profesor bogosloviju, dvojica filozofiju, a pet je profesora bilo u gimnaziji. Suviše su isusovci od god. 1678. imali gimnaziju u *Varaždinu*, a od god. 1766. u *Osijeku*. Sva ta učilišta tadanje građanske Hrvatske i Slavonije bila su podignuta zapisima i darovima hrvatske duhovne i svjetovne gospode, prinosima varoških općina i brojnih drugih dobrotvora, tako da je red isusovaca posjedovao prilično mnogo imanja, kuća i drugih nekretnina po čitavom kraljevstvu. Naročito bile su bogate zaklade za uzdržavanje ubogih đaka uz rečene učevne zavode.

Uto su vladari i državnici zapadne Evrope, osobito u Francuskoj, Portugalskoj i Španiji nastojali svima silama da obore red isusovaca. Oni skloniše napokon papu Klementa XIV., te je 21. srpnja 1773. bulom «*Dominus ac redemptor noster*» ukinio red isusovaca. Tim je u jedan mah zastavljeno i djelovanje njihovo u hrvatskom kraljevstvu.

IV.

Ni u isusovačkoj akademiji u Zagrebu ni u pavlinskoj akademiji u Lepoglavi nijesu se predavali pravni nauci.

Oni mladi ljudi, koji su htjeli izučiti pravo, morali su ga i dalje slušati u tuđini. Poznati nam već zagrebački kanonik i poslije veliki prepozit *Baltazar Dvorničić Napuly* (1560–1624), koji se proslavio kao meceni mladeži, bijaše nakon položenoga trostrukoga doktorata (filozofije, teologije i prava) u Bologni (1589) u svojim kanoničkim dvorima na Kaptolu otvorio privatnu pravničku školu, u kojoj je sam predavao građansko i crkveno pravo mladima svjetovnoga i duhovnoga staleža. Kao učenici njegovi spominju se potonji protonotar hrvatski i kraljevski personal Stjepan Patačić od Zajezde († 1629) i potonji zagrebački biskup Benedikt Vinković († 1642); od ostalih učenika njegovih zapisani su Ivan Somođi, Ivan od Koprivnice, Juraj Čegelj i Nikola Krajačević (Sartorius). Da li je tko po smrti Dvorničićevoj nastavio njegovu školu, ne znamo; ali jamačno nije, jer ni u polovini XVIII. stoljeća nema spomena takovoj školi. A ipak se osjećala živa potreba, da se u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji osnuje javni viši zavod za pravnike. Najbolje to dokazuje rodoljubni plemić *Ivan Bužan*, od god. 1761. banovac ili viceban kraljevstva. On je oporukom odredio neku svotu kao glavnica za pravnu školu (pro studio iuridico). No kad je taj plemeniti čovjek nakon dvogodišnje bolesti 5. travnja 1767. u Zagrebu umro, zagrebačka županija kao ovršiteljica

njegove oporuke razdijelila je ostavinu među njegovu djecu. Još 26. siječnja 1770. spotiče kraljica Marija Terezija kraljevskomu vijeću svome u Varaždinu, što Bužanov zapis za pravničku školu u Zagrebu u onom slučaju, ako bi njegovi potomci izumrli, sve dosad nije osiguran onako, kako bi trebalo. Nato je kraljevsko vijeće 30. travnja pozvalo zagrebačku županiju, da to prema odredbi oporuke svakako učini, t. j. da od ostavine stvori fideikomis od 18.000 forinti, koji bi po izumrcu porodice pripao zakladi za pravničku školu.

Dok pored sve prijeke potrebe ipak nije utemeljen pravnički fakultet, osnovana bi god. 1769. kraljevska javna škola za političke i kameralne nauke.

Sve do Marije Terezije nije u kraljevinama Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji bilo nikakve središnje oblasti za upravu zemlje, već je upravne poslove vodio ban s banovcem i hrvatskim saborom. Marija Terezija zavela je i preko volje staleža neku vrstu zemaljske vlade, koja bi prozvana kraljevsko vijeće (*consilium regium*) za kraljevine Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju, te je i po sastavu i po djelovanju imalo biti nalik na kr. namjesničko vijeće za Ugarsku. Osnutak kraljevskoga vijeća za Hrvatsku ustanovila je kraljica rješenjem od 1. kolovoza 1767., i već 20. kolovoza iste godine došao je u Varaždin kao kraljevski komisar barun Franjo Žaverije Koller, da ga u život privede. Sjelo vijeća bit će u Varaždinu, a predsjednikom njegovim bit će vazda ban (tada grof Franjo Nadaždi). Uz predsjednika bit će šest savjetnika, dva tajnika, zatim više manjih činovnika (registrator, protokolista, kanceliste, blagajnik). Između imenovanih savjetnika bio je najznamenitiji *Nikola Škrlec od Lomnice* (1731–1799), potomak plemića iz Turopolja, koji je bio privrženik tadanjih modernih nazora o svemoći vladarskoj, te je naginjao težnjama, da se javni život u državi oslobodi prevlasti crkvene i staleške.

Baš prigodom osnivanja kraljevskoga vijeća za Hrvatsku pokazalo se, kako Hrvatska i Slavonija imaju malo sposobnih ljudi za političku i financijsku upravu. Stoga je i novo kraljevsko vijeće smatralo jednim od prvih svojih zadataka, da odgoji što više valjanih upravnika. Još iste godine 1767. obznanilo je svim županijama i drugim municipijama, da će svi oni mladići, koji bi pošli učiti kameralne i političke nauke na sveučilište u Beč, dobivati stipendije, pa da će oni, koji te nauke izuče, pri popunjivanju javnih službi imati prednost. Na bečkom bo je sveučilištu od god. 1763. bio profesorom državnih znanosti glasoviti učenjak *Josip pl. Sonnenfels* (1733–1817), pozdanik kraljice Marije Terezije. Njegovo djelo «*Grundsätze der Polizeihandlungs- und Finanzwissenschaft*» (Wien 1765–1776, u tri sveska) doživjelo je više izdanja, te je sve do godine 1845. bilo učevna knjiga na austrijskim sveučilištima i akademijama.

Nema podataka, koliko se đaka javilo za polazak tih nauka u Beču, niti kakvim su uspjehom svršili sveučilište. Čini se, da su rezultati bili slabi, jer je kraljica nakon dvije godine odlučila da osnuje osobitu takovu školu za

Hrvate. Reskriptom od 17. srpnja 1769., izdanim u Beču, odredila je kraljica, da se od početka buduće školske godine imadu i u Hrvatskoj uvesti nauke političko=kameralne (studium politicum=camerale). Škola bit će u Varaždinu, gdje je sjedište kraljevskoga vijeća. Bit će pod okriljem bana i kraljevskoga vijeća, te će se vazda pod predsjedanjem kojega savjetnika izvršivati ispiti. Da se što više polaznika prijavi, i da bude među njima nadmetanja, ustanovila je kraljica još i devet stipendija. Najbolji đak primat će na godinu 100 forinti, drugi 80 for., a ostalih sedam po 60 for. Naučavat će se pak po knjizi bečkoga profesora Sonnenfelsa. Istim reskriptom javila je kraljica vijeću, da je imenovala i profesora *Adalberta Adama Barića* (Barits), koji je vješt hrvatskomu jeziku (croaticae linguae gnarus); on će primati na godinu plaću od 800 forinti, a suviše i pripomoć za nabavu knjiga. Oni đaci, koji svrše tu školu, imat će prednost pri popunjivanju javnih služba.

Tako je u jeseni 1769. započela u Varaždinu škola državnoslovnih i financijskih nauka. Novi profesor Adalbert Barić (rođen 1742. u Novom Sadu, umro 1813. u Budimu) pokazao je svoje mišljenje već tim, što je namah godine 1770. pristupio slobodno=zidarskoj loži «Zu den drei Drachen» u Varaždinu. Kraljevsko je vijeće upravo tražilo od mladih ljudi, koji su se natjecali za javne službe, da se upišu u tu školu i da polažu ispite. Tako je ban Nadaždi mladoga zagorskoga plemića Ljudevita Marića, premda bijaše s odlikom svršio pravne nauke u Jegru, gotovo prisilio, da sluša predavanja Barićeva, prije negoli će mu podijeliti službu. I tako bi Marić tek nakon dvije tri godine (1760–1771) školovanja u Varaždinu imenovan vicenotarom varaždinske županije. Uz Ljudevita Marića polazili su već prve godine rečenu školu i drugi mladići iz odličnih porodica. Poslije godišnjega ispita u srpnju 1770. bili su najbolji đaci od profesora Barića i kraljevskoga vijeća predloženi kraljici za pohvalu, dotično za nagradu ili stipendiju. I zaista je kraljica reskriptom od 17. kolovoza 1770. grofu Josipu Draškoviću, Ivanu Bužanu, Ljudevitu Mariću i Kažimiru Hochenreiteru za njihovu marljivost i napredak izrekla svoje priznanje, a siromašnijim je đacima: Andriji Lučiću, Josipu Vitezcu, Jurju Gendöcziju i Mihajlu Lakiću kao petomu, šestomu, osmomu i devetomu po klasifikaciji podijelila nagrade od godišnjih 60 forinti. Tom prigodom dao je Ivan Marko Bužan u Zagrebu štampati teze (positiones ex universa politia selectae), koje je na javnom ispitu branio. Posvetio ih banu, grofu Franji Nadaždu.

Nakon trogodišnjega opstanka u Varaždinu premjestila je kraljica dekretom od 9. listopada 1772. Barićevu školu u Zagreb, izradivši podjedno u rektora isusovačkoga kolegija, da u isusovačkoj akademiji odredi dvoranu, gdje će se političko=kameralni nauci predavati. Ovako se ta škola prikupila isusovačkoj akademiji. Profesor Barić šalje 20. siječnja 1773. iz Zagreba izvještaj kraljevskom vijeću u Varaždin o stanju škole. On javlja, da predaje u isusovačkoj akademiji u dvorani određenoj inače za spekulativnu teologiju, i to

svaki dan od 10 i pô do 11 i pô sati prije podne; slušatelja ima samo jedanaest, koje po imenu spominje. Uspjeh škole bio je te godine povoljan, jer je kraljica dekretom od 4. listopada 1773. nagradila sedam polaznika. Tomo Huzjak <inače bogoslov> dobio je stipendiju od 100 forinti, Nikola Žbukić 80 forinti, a Izidor Poka, Ivan Rogoja, Ivan Krašović, Matija Matošević i Ivan Lupinac po 60 forinti. Podjedno je kraljica pozvala Barića, da svoj latinski prijevod Sonnenfelsove učevne knjige točno ispravi i pošlje u Beč, da se ondje štampa. No da li je prijevod zaista štampan, nije se dosad moglo ustanoviti.

V.

Carica i kraljica Marija Terezija bila je sva zadojena težnjama prosvijetljenoga apsolutizma, te je naročito nakon sedmogodišnjega rata <1763> živo radila, da svoju monarkiju u tom smjeru preobrazi. Jedan od glavnih savjetnika i pomagača njezinih bio je pri tome Holanđanin *Gerhard van Swieten* <rođen 1700. u Leydenu, umro 1772. u Schönbrunn>, od 1745. njezin tjelesni liječnik, a poslije predstojnik carske knjižnice i stalni predsjednik medicinskoga fakulteta u Beču. Njegovim nastojanjem reformirano bi sveučilište u Beču, a naročito su usavršene medicinske nauke. Van Swieten bio je uopće protivnik crkvene svemoći, te je vazda radio, da se škole i cenzura knjiga podvrgnu državnoj vlasti, pa da se otmu utjecaju svećenstva, naročito isusovaca, koji su oboje gotovo isključivo držali u svojim rukama. Inače je van Swieten bio i sam protivnik svake slobodne nauke i literature, pa je od njegova utjecanja imala koristi jedina medicinska nauka.

Ukinuće reda isusovaca <1773> bilo je potom u prilog težnjama kraljice Marije Terezije i sina joj Josipa; ali je ona ipak bila u prvi kraj u nemaloj neprilici radi brojnih akademija i gimnazija, koje su isusovci dosad uzdržavali i u kojima su oni sami naučavali. To je osobito vrijedilo za Hrvatsku i Slavoniju, gdje nije dosad bilo drugih javnih viših škola, nego samo katoličkih, i to pretežito isusovačkih, pa je prijetila opasnost, da obje kraljevine ostanu uopće bez srednjih i viših škola.

Kraljica i njezini pomagači radili su sada svom snagom, da što brže zamijene isusovačke škole drugima. A da bude i sredstava za njih, odlučeno bi, da se sav golemi imutak ukinutoga reda upotrebi za naukovnu zakladu, kojom će se uzdržavati novi zavodi i plaćati profesori. Dne 20. rujna 1773. šalje kraljica iz Beča kraljevskomu vijeću u Varaždinu štampanu papinsku bulu i određuje, da se sastavi povjerenstvo, koje će provesti razvrgnuće družbe, te podaje opsežni naputak, kako da povjerenstvo postupa. Namah zatim, 8. listopada, izdaje kraljica vijeću naredbu o akademijama i gimnazijama, kojom javlja, kako je zabrinuta za škole, kojima je dosad upravljao red isusovaca i namještao u njima svoje članove za profesore. Budući da su sada te škole ostale bez učitelja, pozvala je sve dijecezanske biskupe, da se oni pri-

vremeno za buduću školsku godinu pobrinu, da se namjeste profesori, kojima podjedno određuje plaću. Biskupi neka biraju profesore po svome znanju i uvjerenju. No kako je vrijeme za taj posao odviše odmjereno, određuje, da se nastajna školska godina ima započeti tek 1. prosinca. U osobitom napatku za dijecezanske biskupe od istoga dana izlaže kraljica, kako da oni postupaju pri popunjivanju privremenih profesorskih stolica. Kraljici bo je bilo osobito stalo do toga, da se bivšim isusovačkim svećenicima ne povjere oni predmeti, u kojima bi mogli izlagati svoje nazore u prilog crkvi i hijerarhiji, a protiv državne vlasti.

Kraljičin napatok od 8. listopada 1773. primio je također tadanji zagrebački biskup *Josip Galjuf*, koji se bijaše tek nedavno (13. prosinca 1772.) po milosti kraljičinoj uspeo na biskupsku stolicu. Premda je bio gojenac isusovaca (izučio je bogosloviju u kolegiju sv. Apolinara u Rimu), ipak se požurio da ugodu kraljičinih odredbama. Prema instrukciji namjestio je za profesore teološkoga fakulteta bez izuzetka svjetovne svećenike, naročito kanonike zagrebačkoga i začasamskoga kaptola, gotovo samo takove, koji bijahu svršili nauke u bečkom sveučilištu; na filozofskom fakultetu namjestio je također za profesora logike i metafizike jednoga bakalaureata bečkoga; ostale stolice u filozofskom fakultetu (za fiziku i matematiku) popunio je bivšim isusovcima; na gimnaziji povjerio je neke predmete eksjezuitima, a neke svjetovnim svećenicima. Dne 1. prosinca 1773. bio je čitav zbor akademije i s njom spojene gimnazije već na okupu, te je moglo započeti obučavanje. Za teologiju spekulativnu upisalo se 59 slušača, za crkveno pravo 35, za sveto pismo 99, a za moralku 44; u filozofskom fakultetu slušalo ih je 29 etiku i fiziku, a logiku, metafiziku i matematiku 71. Prema tome je u pravoj akademiji u dva fakulteta bilo u svemu 200 slušača. Broj đaka u gimnaziji nije zabilježen. Profesori akademije bili su ovi: *Popović Franjo*, veliki prepozit zagrebačkoga kaptola i generalni vikar, vršio je besplatno službu ravnatelja čitave akademije. Prvi profesor spekulativne teologije i podjedno dekan akademije bio je *Taisperger Josip*, kanonik zagrebački i doktor bogoslovije bečkoga sveučilišta, — drugi profesor istoga predmeta bio je *Kološvari* (Kollosvary) *Stjepan*, također kanonik zagrebački i doktor bečkoga sveučilišta. Crkveno pravo predavao je *Milašin Franjo*, također kanonik zagrebački i bakalaureat bečkoga sveučilišta, a sveto pismo *Wolgemuth Filip*, kanonik začasamski i župnik sv. Ivana u Novoj Vesi, licencijat bogoslovije u Bologni. Moralnu teologiju preuzeo je superior zagrebačkoga seminara i rimski doktor *Tunković Antun* kao prvi profesor, a kao drugi *Sebastijanović Franjo*, župnik u Kupčini i prefekt nižih škola (gimnazije). On je i na filozofskom fakultetu predavao etiku ili moralnu filozofiju, dok je logiku i metafiziku tumačio *Kalafatić Vinko*, rođen Bribiranin iz hrvatskoga Vinodola i bakalaureat bečki. Fiziku i matematiku ostavio je biskup bivšim isusovcima; fiziku je dobio *Kukec Antun*, a matematiku *Sabolović Martin*, doktor univerziteta u štajerskom Gracu. Dok je akademija tako imala devet profesora, naučavalo je u gimnaziji njih šest:

Simanović Franjo retoriku, *Mikoczy Josip* poeziju, *Vitković Ivan* sintaksu, *Zemerer Franjo* gramatiku, *Dombay Stjepan* prve početke (principiorum), a *Posavec Ivan* u pripravnom tečaju (parvae). Profesorima bi određena i plaća: onima na akademiji po 500 forinti, a onima na gimnaziji po 350 for. na godinu, koja će se njima namirivati od prihoda ukinutoga isusovačkoga reda. Biskup Galjuf odredio je i učevne knjige, po kojima će profesori predavati. Za teologiju spekulativnu odabran bi P. Gazzaniga i P. Bertieri, za crkveno pravo Rieger, za sveto pismo Calmet, Cornelius a Lapide, Estius i dr., za moraliku P. Antoine, za etiku i moralnu filozofiju P. Jaquier, za fiziku P. Biwald, za logiku i metafiziku P. Horvath, za matematiku P. Mako, a za predmete u gimnaziji P. Alvari. Kako se očito razabira, pridržan bi uopće sistem i naučna osnova dosadanjih isusovačkih akademija i gimnazija, jedino je bila ta razlika, što su odsad pretežno predavali svjetovni svećenici pod paskom svoga dijecezanskoga biskupa, koji je opet o svemu izvješćivao i za sve odgovarao kraljevskomu vijeću i po njemu samoj kraljici.

Poput akademije u Zagrebu uredio je biskup Josip Galjuf također malu akademiju u Požegi i gimnaziju u Varaždinu. Ravnateljem požeške akademije imenovan bi barun *Josip Werneck*, kanonik zagrebački i prepozit čazmanski, podjedno i savjetnik kraljevskoga vijeća u Varaždinu; vicedirektorom i profesorom moralne teologije postao je hrvatski spisatelj *Vid Došen*, župnik u Duboviku i bakalareat sveučilišta u štajerskom Gracu, a profesorom logike i metafizike *Toma Grgurović*, župnik u Siču. Ravnatelji obiju akademija i gimnazije u Varaždinu morali su svaka tri mjeseca podnositi izvještaje o svojim školama; te je izvještaje biskup opet šiljao kraljevskomu vijeću. Po sačuvanim brojnim spisima sudimo, da je biskup Galjuf s osobitim marom i gorljivošću vodio brigu oko povjerenih mu zavoda; čini se pače, da je snovao i o osnutku pravoslavnoga fakulteta, što se toliko željelo. Životopisac biskupov, kanonik Juraj Pandurić, koji je nakon smrti njegove (5. siječnja 1786.) u stolnoj crkvi sv. Stjepana govorio spomen-slovo, te ga štampom izdao s natpisom «Spomenek činov i življenja gospodina Jožefa Galjufa, biskupa zagrebečkoga, vu stolne cirkve napervo postavljen», pripovijeda uz drugo, kako je Galjuf sagradio «ono visoko vu Nove vesi z velikemi stroški podignjeno stanje, ko je određeno za plemenite dece vu pravicah orsaga navučanje». Nesumnjivo je to ona zgrada, u kojoj je sada smještena vojnička kaznionica.

Uz akademiju u Zagrebu ostala je i dalje školske godine 1773/4. političko-kameralna škola sa svojim profesorom Adalbertom Adamom Barićem; samo ta škola nije bila podvrgnuta zagrebačkom biskupu, nego izravno kraljevskomu vijeću. Kad se u toj školi 28. kolovoza 1774. polagao ispit, na kojem su polaznici Matija Krčelić i Ivan Smendrović javno branili neke teze iz politike i kameralnih nauka, izdali su oni sporazumno sa svojim profesorom po običaju onoga doba ispred svojih teza neki spisak, u kojem su

izbrojeni i ukratko prikazani književnici latinski i hrvatski (slovinski) stare Slavonije od XIV. stoljeća pa do konca XVII.*) Taj je spisak, koji se može nazvati najstarijom historijom književnosti stare Slavonije, sastavio znameniti tada Baltazar Adam Krčelić na molbu profesora Barića i njegovih slušača, između kojih je Matija Krčelić nesumnjivo bio rođak odličnoga historika. U uvodu knjizi obrazlažu izdavači, zašto su baš spis o književnosti slavonskoj svojim tezama pridali. Oni bo drže, da svakako pripada u politiku, koja se bavi javnim poslovima, da se također zanima za spisatelje korisnih stvari (Hinc, cum pertineret ad politicum, rerum publicarum quamvis sollicitam esse debere de scriptoribus rerum utilium; collectionem hanc studiis hisce propriam omitere non potui). Suviše nadaju se izdavač i pisac, da će i mladež akademijska čitajući ovaj popis pisaca slavonskih sama pregnuti, da se za njima povede te svojim djelima sebe i domovinu proslavi. Osim ove kratke povjesnice literature slavonske zanimljive su još i teze (assertiones), koje oglašuju Matija Krčelić i Ivan Smendrović iz čitave politike, spremni da ih javno brane. Po tima tezama, koje su izvađene iz predavanja profesora Barića, doznajemo lako, kojim je smjerom i duhom rečeni profesor udario. Tako na pr. teza VI. tvrdi, da tortura, koja se dosada toliko u kriminalnom procesu upotrebljavala, nije nikakvo sredstvo za iznuđenje istine (medium eliciendae veritatis), nego sredstvo silovito, kojim se radi neizmernih boli okrivljenik sili na priznanje krivnje, bio on zaista kriv ili nedužan. Tezom XII. pobija opravdanost smrtne kazni, pa traži, da se zamijeni kaznom prisilnoga rada (poenam laborum), to više, što nijedan čovjek nije takav, te se ne bi mogao popraviti. Ali dok se protivi i torturi i smrtnoj kazni, traži on tezom IX. državnu cenzuru knjiga i spisova. Cenzura treba da pazi nesamo na knjige iz tuđine, nego i na knjige kod kuće štampane, na skolastičke teze, novine, glume: sve što uđe u štampu, treba pomno pregledati. Pače i govori propovjednika morali bi se od duhovnika cenzurirati, jer se nerijetko sa propovijedaonice čuju ciničke aluzije i razne kritike o političkom vladanju. Te bi prodike trebalo to više cenzurirati onda, kad se narod pokazuje nezadovoljan i sklon na bunu, jer puk podaje vjeru svemu, što čuje s onoga mjesta, odakle je navikao slušati riječ Božju. — Čini se, da se na javnoj disputaciji istakao poglavito Matija Krčelić, a kudikamo manje Ivan Smendrović. Na prijedlog profesora Barića od 17. rujna dosuđuje kraljica Marija Terezija 30. rujna 1774. običajne nagrade ili stipendije. Matija Krčelić dobiva prvu nagradu od 100 for., drugu od 80 for. prima Ivan Rogoja. Nagrade po 60 forinti dobivaju ostali ovim redom: Josip Voltigy,

*) Čitavi natpis knjige je ovaj: Scriptorum ex regno Sclavoniae a saeculo XIV. usque ad XVII. inclusive collectio, publico et auditoribus oblata, dum assertiones ex universo studio politico excerptas ex praelectionibus perillustris et clarissimi domini Adalberti Barits, scientiarum politico camera-
lium in i. regno Croatiae professoris publici ordinarii, publice propugnandas susceperunt d. Matthias Kerchelich et d. Joannes Szmendrovich, earundem scientiarum auditores in academia regia Zagrabiensi die... mense Augusto anno 1774. Varasini, typis Joan. Thomae nobilis de Trattner c. s. r. a. m. typogr. © bibl.

Toma Antoll, Ivan Smendrović, Ivan Krašević, Ivan Potak, Matija Matošević i Ivan Lupinac. Smendrović je dakle po nagradi tek peti.

Biskup Josip Galjuf bijaše preuzeo brigu za akademije i gimnazije u svojoj biskupiji privremeno na godinu dana. Ali prilike bile su takove, da se on morao odavati tome poslu još dalje dvije godine: 1774/5. i 1775/6. U to se vrijeme u kraljevskoj akademiji u Zagrebu, kako je sada počinju zvati, nije dogodila ni jedna zamašna promjena ni kod profesora ni u naučnoj osnovi. Ravnatelj akademije, kanonik i veliki prepozit Franjo Popović redovito izvješćuje o stanju povjerenoga mu zavoda; tako 31. siječnja 1775. javlja, da u čitavoj akademiji ima 516 đaka, i to 121 bogoslov, 82 filozofa i 313 gimnazijalaca. I profesor političko-kameralnih nauka Barić svaku najmanju stvar javlja kraljevskom vijeću, a 7. listopada 1775. nagrađuje kraljica one đake, koje je on za to predložio. Josip Voltigi kao najbolji đak dobiva 100 for., Ivan Potak 80 for., a Toma Galenić, Maksimilijan Rožman, Toma Kemenović, Matija Chavrak, Stanislav Ježić, Josip Mileković i Matej Šumić po 60 for.

I školske godine 1775/6. ostaje sve onako, kao za posljednje dvije godine. Čini se samo, da je biskupu Josipu Galjufu napokon dodijalo privremeno stanje i s njime spojena neizvjesnost. Dne 10. srpnja 1776. moli on kraljevsko vijeće, neka poradi, da se jednom naučna osnova utvrdi, učevne knjige konačno odrede, a i profesori stalno imenuju. Nedostatak učevnih knjiga jedini je razlog, što čitava naučna stvar razmjerno ne napreduje onako, kako bi to trebalo (*dignetur stabilito benigne studiorum plano professores quoque clementer stabilire, hisque stabilitis auctores etiam praefigere, ex quibus praelectiones scholasticas studiosa iuventus cum fructu haurire posset; defectus enim librorum ex nondum stabilito his in partibus studiorum systemate permanens unica videtur ratio, ob quam res litteraria adaequata non sumpserit incrementa*). Zabrinuti biskup nije dugo čekao odgovor.

VI.

Dne 24. kolovoza 1776. primilo je kraljevsko vijeće za Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju, koje se bijaše nedavno preselilo iz Varaždina u Zagreb, od kraljevske dvorske kancelarije za Ugarsku spis od 14 pisanih strana. Bio je to mandat ili reskript kraljice Marije Terezije, izdan u Beču 5. kolovoza 1776. br. 3873, kojim se određuje sistem školstva i obuke u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji za buduću školsku godinu. Reskript sastoji od uvoda i 26 točaka, a pridano mu je još 9 priloga, ponajviše naputaka i tabela.

U uvodu govori kraljica, kako se već od prvoga časa svoga vladanja majčinom brigom zanimala za valjani školski i naučni red, i kako je nakon ukinuća isusovaca, kojima je bila većinom povjerena obuka mladeži, još više nastojala, da od toga ne bude štete za znanost i knjigu. U to je ime

na kraljevskom sveučilištu u Trnavi natjecajem dala popuniti profesorske stolice najboljim silama u svima znanostima, dok je brigu oko bivših isusovačkih akademija i gimnazija u Ugarskoj i pridruženim joj stranama povjerila redovnim dijecezanskim biskupima sve dotle, dok se uredi ostavina ukinutoga reda, koju je namijenila jedino potrebama knjige i crkve. Budući da je sada ostavina isusovačka pretežnim dijelom uređena, odlučila je započeti konačnim reguliranjem škola i studija, pa u to ime određuje, da se već iduće školske godine zavedu i oživotvore neke ustanove, dok će se čitav sistem školstva za Ugarsku i pridružene joj strane tek poslije u život provesti i utvrditi. Sada izlaže kraljica u 26 točaka potanko, što sve hoće, da se u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji smjesta oživotvori.

Najprije ima se u krilu kraljevskoga vijeća za Hrvatsku i Slavoniju stvoriti osobita školska komisija, koja će sastojati od predsjednika kr. vijeća, dva savjetnika istoga vijeća, onda od vrhovnoga ravnatelja nauka i škola za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju, i napokon od kraljevskoga inspektora pučkih ili narodnih škola za čitavo školsko okružje ili distrikt, koji obuhvata iste dvije kraljevine. Oba posljednja zvaničnika imenuju se smjesta. Školska komisija sastaje se svakoga tjedna, priopćuje svoje zaključke i prijedloge kraljevskomu vijeću, a ovo opet podnosi sve to samoj kraljici budi na znanje budi za potvrdu. Obratno školska komisija šalje sve kraljevske zapovijedi i odredbe vrhovnomu ravnatelju škola i nauka, koji ih razglašuje i provodi u akademiji, gimnazijama i narodnim školama svoga okružja, koje će se zvati zagrebačko školsko okružje <districtus studiorum Zagrabienensis> radi toga, što je najviši zavod toga okružja <akademija> u Zagrebu. To školsko okružje obuhvata potom čitavu građansku Hrvatsku i Slavoniju; njemu pripadaju nesamo gimnazije u Varaždinu i Križevcima, nego također u Požegi, Osijeku i Rumi.

Da bi vrhovni ravnatelj nauka i škola za zagrebačko okružje ili za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju mogao valjano svoje poslove vršiti, pridaje se ovoj kraljevskoj zapovijedi privremeni naputak ili instrukcija, po kojoj će on raditi. A budući da za tu čast treba osobito spremna, sposobna, značajna i gorljiva muža, koji će joj i ugled podići, to kraljica na posebnu preporuku imenuje prvim vrhovnim ravnateljem <superior regius studiorum et scholarum director> *Nikolu Škrleca*, savjetnika kraljevskoga vijeća, za kojega je uvjerena da će najvećom gorljivošću raditi prema njezinim namjerama, te da će si time još više zasluga steći. Kao pomoćnik vrhovnomu ravnatelju škola i njemu podređen bit će kraljevski inspektor ili nadzornik narodnih ili trivijalnih škola <regius nationalium scholarum inspector>, koji će također te škole pohađati i nadzirati, te o svemu vrhovnoga ravnatelja prema priloženoj instrukciji izvješćivati; za tu čast imenuje kraljica osobito joj preporučena kanonika zagrebačkoga *Antuna Mandića*. Vrhovni ravnatelj, koji već ima drugu javnu službu, ne će primati plaće, nego tek 300 for. za pisara i još naknadu putnih troškova i dnevnice prigodom nadziranja škola; nadzornik pučkih škola do-

bivat će samo remuneraciju od 400 for., dnevnice i putni trošak, sve iz naukovne zaklade (ab eodem studiorum fundo).

O osnutku naučne komisije, o zagrebačkom školskom okružju, o vrhovnom školskom ravnateljstvu toga okružja pa o nadzorniku pučkih škola govori se u prvih osam točaka kraljičina reskripta. Nakon tih općenih ustanova izlaže se u daljim točkama sve, što se tiče uređenja škola viših, srednjih i pučkih, naročito kome da se povjeri obuka u njima. Nas zanimaju jedino one točke, koje rade o kraljevskoj akademiji i o glavnoj gimnaziji u Zagrebu.

U točki 9. izlaže kraljica, kako je ona s obzirom na pravicu i razmjerje odlučila, da se i u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji osnuje jedna kraljevska akademija zajedno s glavnom gimnazijom, da se mladeži rečenih kraljevina poda obilata zгода obrazovati se u potrebnim i pojedinomu staležu odgovarajućim predmetima. Da bi pak u toj akademiji i glavnoj (capitalis) gimnaziji išlo sve svojim redom, i da bi se mogle kraljičine odredbe potpuno provoditi, odlučila je također za akademiju i pridruženu joj gimnaziju imenovati osobitoga mjesnoga ravnatelja (director localis), koji će biti podređen vrhovnomu ravnatelju nauka i škola, te upravljati povjerenim mu zavodom po priloženoj instrukciji. Za to mjesto izabrala je kanonika zagrebačkoga *Josipa Taispergera*, koji joj je radi vanrednoga znanja i obrazovanosti, kao i radi drugih vrлина naročito preporučan (velut ab insigni doctrina et eruditione, ac aliis etiam praeclaris qualitatibus nobis peculialiter commendatum). Mjesni ravnatelj akademije primat će ustanovljenu već godišnju plaću od 800 forinti. Novo imenovani ravnatelj nije zaista bio nepoznata ličnost u naučnom svijetu; ta on je prošle tri godine u privremenoj akademiji bio prvi profesor spekulativne teologije.

I za popunjivanje profesorskih mjesta u čitavoj akademiji odredila je kraljica točkom 11. posebne ustanove. Professore ne će namještati dijecezanski biskup kao prošlih triju godina, niti će ih imenovati kraljevsko vijeće, nego će se sva mjesta u trima fakultetima (teološkom, filozofskom i novo osnovanom juridičkom) i u gimnaziji popuniti javnim natječajnim ispitom ili konkursom, baš onako, kako se to učinilo prigodom popunjivanja mjesta profesorskih za sveučilište u Trnavi. Natječajni ispit izvršit će se pred osobitom komisijom, koja će najbolje kandidate po kraljevskom vijeću predložiti kraljici za potvrdu. Da bi pak akademija mogla već nastajne školske godine djelovati, određuje se, da se taj natječajni ispit ili konkurs ima već 5. listopada 1776. u slobodnom i kraljevskom gradu Zagrebu držati. Predsjednikom komisije bit će kr. povjerenik *grof Rudolf Ljudevit Erdedi*, kr. savjetnik i referendar kraljevske ugarske dvorske kancelarije. Uz njega će djelovati vrhovni ravnatelj nauka i škola *Nikola Škrlec* i ravnatelj akademije *Josip Taisperger*, a još i oni učeni muževi, koje će sam povjerenik po svojoj uviđavnosti u komisiju prizvati. Rok za konkurs imaju razglasiti sve jurisdikcije i redovni biskupi širom po objema kraljevinama; za ispit pak može se prijaviti svatko bez ob-

zira na stalež (absque ulla status differentia), dakle nesamo svećenici (svjetovni i redovnici), nego i svjetovnjaci.

Čim je kr. vijeće za Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju primilo kraljevski reskript, namah se u njegovu krilu stvorila školska komisija, u koju su stupili biskup zagrebački i savjetnik Josip Galjuf, savjetnik grof Stjepan Niczky, otič imenovani vrhovni ravnatelj škola Nikola Škrlec i nadzornik pučkih škola Antun Mandić. Podjedno je kr. vijeće smjesta (26. kolovoza) razglasilo natječajni ispit za 5. listopada, ne obznanivši ipak točno plaće budućim profesorima, već obećavši naprosto, da će oni primati najmanje toliko, koliko nastavnici dosadanje privremene akademije. Nova školska komisija zborovala je prvi put 30. i 31. kolovoza, prizvavši u svoje sjednice također tajnika kr. vijeća Gašpara Hajnala, koji je tada bio upravitelj ostavine isusovačke, dotično naukovne zaklade (massae studiorum). Kako je prvi dan sjednici školske komisije predsjedao biskup Josip Galjuf, biše jamačno njegovim utjecanjem izneseni neki prigovori i tegobe kraljevskom reskriptu. Biskupu kao da je bilo do toga, da se oni profesori, koje bijaše pred tri godine namjestio, ako ikako moguće još i dalje u službi ostave, pa je stoga školska komisija iznijela neke prigovore naročito protiv roka za natječajni ispit. Isticala je, da se za nove neke profesorske stolice ne kaže, šta se od njih traži, pa kako će se netko pripraviti za ispit iz «nepoznatih predmeta» (pro ignotis disciplinis). Nadalje je vrijeme do natječajnog ispita prekratko, tako da mnogi, koji su nešto više udaljeni, ne će za nj ni doznati. Suviše nijesu u oglasu ispita označene plaće, pa će se gdje koji sustegnuti od natjecanja, jer ne zna za nagradu, koju bi primao. Napokon redovnici, koji će se natjecati, moraju tražiti dopuštenje od svojih poglavara, a dok njihove molbe stignu do poglavara i odgovori od ovih, promašit će određeni rok. Komisija predlaže stoga kr. vijeću, neka iznese pred kraljicu, da oglašeni već natječajni ispit bude samo privremen (pro interimali), a tek do godine da se izvrši definitivni konkurs, kad će se također uvesti još i nova metoda naučavanja. Ali na odgodu konačnoga konkursa nije pristalo kr. vijeće, pa je to i u svojoj predstavi od 3. rujna, kojom je popratilo zapisnike školske komisije, također obrazložilo. Kraljica je nato reskriptom od 20. rujna 1776. odredila, da ostane onako, kako je već jednom ustanovljeno.

Odmah zatim, dne 1. listopada 1776. osvanuo je u Zagrebu kr. povjerenik, grof *Rudolf Ljudevit Erdedi*, te se nastanio u palači grofa Ivana Draškovića, u kojoj će se i sam konkurs (literarium certamen) držati. Oko povjerenika našli su se na okupu već kraljevskim reskriptom određeni vrhovni ravnatelj nauka i škola *Nikola Škrlec* i ravnatelj akademije *Josip Taisperger*. Po odredbi kraljevskoga povjerenika prizvani biše u ispitnu komisiju još: savjetnik kr. vijeća za Hrvatsku i Slavoniju barun *Josip Werneck*, biskup središnji (sardicensis) a od god. 1765. kanonik zagrebački i od god. 1773. direktor požeške akademije; nadalje zagrebački kanonici *Matija Petrović* i *Ivan Škrković*; zatim bivši provincijal hrvatskih pavlina *Emerik Smolko*, jubilar franje=

vački *Pehmius*, protonotar hrvatskoga kraljevstva *Petar Špišić*, zagrebački podžupan *Matija Bornemisa*, i napokon zemaljski vrhovni liječnik *Ignjat Verbega*.

Konkurs ili natječajni ispit imao se započeti i izvršivati 5. listopada i daljih dana po naredbi kraljičinoj od 4. ožujka 1774. Po toj naredbi sastojao je konkurs od pismenoga ispita, koji će svi kandidati zajedno praviti u zatvorenoj dvorani (in conclavi), ne imajući uza se nikakve knjige (absque libro). Nakon toga bit će usmeni ispit (oralis declaratio), gdje će se bez ikakve pripreve na stavljena pitanja odgovarati. Prvim ispitom pokazat će kandidati vještinu u pisanju, a drugim svoj govornički dar. Naredba kaže još izrijeком, da se kandidati, kojih su sposobnosti opće poznate ili koji su već na glasu kao učeni ljudi, mogu oprostiti od ispita, ali da se kod predlaganja za profesore mora dobro obrazložiti, zašto se dotičnima polaganje konkursa oprostilo.

Baš prema toj ustanovi kraljevske naredbe postupala je komisija i ovaj put kod popunjivanja mjesta za novo osnovani juridički fakultet. Na tome fakultetu bile su sistemizirane četiri profesorske stolice: jedna za crkveno ili kanonsko pravo; druga za građansko pravo i teoretsko domaće (ugarsko) pravo; treća za prirodno pravo, za javno opće i međunarodno pravo (iuris naturae, publici universalis et gentium); i napokon četvrta za političke i kamentalne (financijalne) znanosti. Za ove posljednje bio se već od god. 1769. pokazao vrsnim profesorom *Adalbert Adam Barić*, pa stoga je komisija odustala od konkursa za to mjesto, već je predložila, da se te nauke bez konkursa (citra concursum) povjere i dalje iskusnom profesoru. Jednako je komisija odredila, da se za kanonsko ili crkveno pravo nema nitko natjecati, već da se i ta profesura dalje povjeri zagrebačkomu kanoniku *Franji Milašinu*, koji je taj predmet posljednje tri godine u teol. fakultetu s uspjehom predavao.

Za dalja dva mjesta juridičkoga fakulteta, za sve ostale profesure teološkoga i filozofskoga fakulteta, pa i za stolice na gimnaziji provodio se konkurs. U Zagreb bijahu došla svega sedamdeset i četiri natjecatelja, po najviše svećenici, a samo šest svjetovnjaka, od kojih je pet tražilo one dvije još nepopunjene profesure u juridičkom fakultetu. Bili su to *Ignjat Galjuf*, *Josip Petrović*, *Franjo Bedeković*, *Ivan Landskron* i *Stjepan Ferk*. Svi redom bijahu izučili pravo u Beču i Trnavi, te su se poslije bavili odvjetništvom. Za profesuru ugarskoga prava natjecala su se prva četvorica, te je pobjedu iznio *Josip Petrović*; za prirodno pravo i javno pravo podvrgli su se ispitu svjetovnjaci Ferk, Landskron i Petrović, ali i pet svećenika, među njima i mladi, tek 30-godišnji *Vinko Kalafatić* (rođen 27. lipnja 1747. u Bribiru Vinodolskom od oca Matije Kalafatića i majke Margarete Pipinić), koji je za posljednjega trogodišta u filozofskom fakultetu privremene akademije predavao logiku i metafiziku. Između svih osam natjecatelja načinio je Kalafatić ispite najbolje, pa tako je njega, mlada svećenika, zapala stolica u juridičkom fakultetu.

Osobito živo bilo je natjecanje za stolice na teološkom i filozofskom fakultetu. Tu su se prijavili gotovo svi dosadnji profesori privremene akademije, ali pored njih navalila je sva sila eksjezuita, zatim redovnika sv. Pavla i sv. Franje. Za stolicu dogmatičke teologije bilo je šesnaest kandidata, među njima pet franjevac i četiri pavlina (od ovih poznati nam već Venancije Glavina), ali izabran bi dosadnji profesor, zagrebački kanonik *Stjepan Kolosváry*. Za crkvenu povjesnicu prodro je također dosadnji profesor toga predmeta *Franjo Sebastijanović*, dok je za bogosloviju moralnu i pastoralnu između osamnaest kandidata pretegnuo župnik zagrebačke biskupije i vrsni govornik *Maksimilijan Čolić*, koji bijaše nauke izučio u Rimu te ondje i doktorom postao. Za nauku o svetom pismu i za istočne jezike prijavila su se samo tri kandidata, među njima dosadnji profesor tih predmeta Filip Wolgemuth i svećenik grčko-katoličke biskupije *Atanasije Gvozdanović*, ali komisija nije prihvatila nijednoga od njih, nego je te predmete povjerila *Franji Šimanoviću*, rimskomu doktoru bogoslovije, koji je dosad bio profesor retorike u gimnaziji te se odlikovao svojim poznavanjem starih i novih jezika. Uz starije kandidate isticao se na konkursu tek 24-godišnji *Maksimilijan Vrhovac* (rođen 23. studenoga 1752.), koji je tada vršio službu protokoliste u pisarnici duhovnoga stola. On bijaše izučio nauke u Beču i u Bologni, gdje je postao doktorom bogoslovije. Ma da se nije natjecao ni za jednu struku teologije, već za opću povjesnicu u filozofskom fakultetu, izabrala ga je komisija ipak za izvanrednoga profesora bogoslovije bez određena predmeta, već da ili zamjenjuje bolesne i zapriječene redovne profesore, ili da predaje koju osobitu disciplinu, kao nauk o obredima ili što drugo. Značajno je, da su profesorima teologije postali sami svjetovni svećenici, a baš nijedan redovnik, što se nije slučajno dogodilo, već je jamačno bilo udešeno prema nazorima kraljice i njezinih doglavnika.

I u filozofskom fakultetu trebalo je popuniti četiri stolice. Profesuru za teoretičku i eksperimentalnu fiziku i za mehaniku dobio je između pet kandidata eksjezuita *Antun Kuhec*, koji je i dosad predavao taj predmet u privremenoj akademiji. Stolica za elementarnu matematiku, geometriju, arhitekturu i hidrotehniku, za koju se natjecalo šest kandidata, povjerena bi pavlinu *Ildefonsu Karvančiću*, podjedno dobromu matematiku. Za profesuru logike, metafizike, etike i povijesti filozofije našlo se najviše (dvadeset) natjecatelja, među njima više eksjezuita, nekoliko pavlina i deset franjevac; ali komisija nije izabrala nijednoga redovnika, nego svjetovnoga svećenika *Emerika Raffaya*, kancelistu duhovnoga stola zagrebačke biskupije. I tu je komisija očito radila prema starijemu napatku kraljice Marije Terezije od 8. listopada 1773. U ostalom Raffay se bijaše izučio u Rimu, gdje je postao doktorom filozofije i teologije. Napokon za opću povjesnicu (historia universalis et litteraria) javila su se samo tri kandidata: spomenuti već mladi svećenik *Maksimilijan Vrhovac*, eksjezuita *Josip Mikoczy* i svjetovni svećenik *Matija Kirinić*. Posljednji živio je tada u domu baruna Pavla Raucha, te je poučavao sina njegova i mladoga

grofa Vojkovića (Voikffy); osim toga govorio je izvrsno njemački, francuski i talijanski. Možda je i to pridonijelo, da je Kiriniću podijeljena profesura za svjetsku historiju uz obavezu, da onim đacima, koji bi to htjeli, za izvanrednih sati predaje numizmatiku, heraldiku, diplomatiku i opću bibliografiju.

Kirinićev takmac za opću povjesnicu, poslije slavni hrvatski historik *Josip Mikoczy*, nije polučio mjesta u akademiji, za koje je jamačno bio sposobniji od ikogoga drugoga. No zato ga ostaviše, da uči i dalje u gimnaziji lijepu književnost (dotično poeziju) i grčki jezik. Profesor rječitosti ili retorike (kao i geografije i historije) u najvišem razredu gimnazije postao je opet eksjezuita *Franjo Žaverije Werneda*, koji je te predmete dosad poučavao u varaždinskoj gimnaziji. Podjednako bi Wernedi povjerena čast prodirektora za sve gimnazijske razrede. Profesorima gramatikálnih (triju) razreda biše izabrani *Stjepan Dombay*, *Ignjat Szent-Mártony* i *Josip Mihaly*. Napokon izvanrednim profesorom gimnazije proglasila je komisija eksjezuitu *Ivana Vitkovića*, da zamjenjuje zakonito zapriječene redovne profesore, i da predaje koji izvanredni predmet, ako to đaci zažele.

Konkurs trajao je više dana, te se svršio time, da je komisija izabrala devetnaest profesora za akademiju i gimnaziju. K tomu je s privolom biskupovom (cum consensu episcopi) imenovala i dva propovjednika: eksjezuitu Martina Sabolovića za akademiju, i drugoga eksjezuitu Franju Volkovića za gimnaziju, u kojoj će biti i kateheta. Tako je čitav profesorski zbor akademije zajedno s ravnateljem Taispergerom brojio dvadeset i dva člana.

Grof Erđedi radio je za vrijeme konkursa zajedno s vrhovnim ravnateljem Nikolom Škrlecem još i o tome, kako da se zavede redovna pouka u gimnazijama u Varaždinu, Križevcima, Požegi, Osijeku i Rumi. Ravnateljima tih zavoda imali bi postati ponajviše bivši isusovci, a obuka bi se povjerila budi hrvatskim pavlinima budi pijaristima iz Ugarske. Sastavljen bi i proračun o prihodima naukovne zaklade i o tome, kako da se potrebe škola njima namire. Sav prihod bivše isusovačke imovine, a sada naukovne zaklade (massa studiorum) iznosit će vjerojatno godišnjih 32,206 forinti i 41 krajcar. Od toga bi se za samu akademiju i s njom združenu gimnaziju trošilo godišnjih 10,650 forinti, a za crkvu sv. Katarine i njezine službenike još daljih 1333 forinta. Sav trošak za srednje i više škole u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji dosegao bi godišnjih 31,820 forinti i 6 krajcara, uračunavši ovamo također 5772 forinta za one članove bivše Isusove družbe, koji nemaju nikakva namještenja, pa stoga primaju godišnje mirovine.

Kraljevski komisar zadržao se u Zagrebu do deset dana. On je sastavio potanki izvještaj o konkursu, koji bi poslan kraljici s imenikom novih profesora, da ih potvrdi. Šteta je samo, da se taj svakako zanimljivi izvještaj negdje zameo.

Možda nije grof Erđedi Zagreba još ni ostavio, kad je vrhovni ravnatelj nauka i škola Nikola Škrlec otoič izabrane profesore akademije sazvao na prvu sjednicu (consessus academicus primus). Bilo je to 11. listopada 1776.

Sjednici predsjedao je sam Škrlec, a perovođa <consessus actuarius> bio je Vinko Kalafatić, jamačno kao najmlađi redovni profesor. Nazočni bili su svi osim profesora Barića, kojega valjda u taj mah nije bilo u Zagrebu. Manjkao je još kateheta i propovjednik gimnazije Volković. No zato je pribivao sjednici nadzornik pučkih škola, kanonik Antun Mandić.

Prva sjednica kr. akademije znanosti zanimljiva je potom, što joj je Škrlec sam predsjedao i dugim ju govorom otvorio, koji bi na zahtjev ravnatelja akademije Taispergera u ime sviju na vječnu uspomenu u zapisnik unesen. Taj je govor znamenit, jer se u njemu ogleda duh onoga vremena, i podjedno rasvjetljuje sve, što se na polju nauke i škole u monarkiji kraljice Marije Terezije posljednjih godina događalo i stvaralo. Osobito je značajan prvi, općeni dio govora, koji je vrijedan da se priopći u što vjernijem prijevodu.

«Otkad je iz naukâ izagnano barbarstvo skolastičkih tančina <depulsa a litteris scholasticarum subtilitatum barbaria>, a čim je znanostima blaže svijetlo zasjalo, pretegao je nesamo kod najodličnijih filozofa, nego i kod samih politika nazor, da je nastojanje oko obrazovanja mladeži poglaviti zadatak kraljevske vlasti. Taj je uzvišeni nazor i naša vladarica tako u svoju dušu upila, da je već u prvo vrijeme svoga vladanja, premda su je sustavljali za teških ratova razni događaji promjenljive sreće, ipak svu brigu posvećivala, da izvrši taj zadatak, za koji nije dvojila, da o njemu poglavito zavisi sreća podložnih joj naroda. Vidjela je ona oštrinom uma, kojom se odlikuje, da se obrazovanje mladeži nipošto ne može drukčije popraviti, nego ako se ispravi sam sistem naukovanja; a da se to postigne, treba da se glavno učilište <caput studiorum> ili sveučilište u Beču dovede u bolji red. Budući da se nije pouzdavala, da bi to veliko i radi zamršaja onoga doba tolikim teškoćama podvrgnuto djelo mogli provesti oni, koji su sami po staroj i manje oprobanoj metodi bili odgojeni, prizvala je za izvedenje njegovo iz tuđine muža, za kojega je čitava književnička republika govorila i priznavala, da bi bio podoban za taj posao. Kad to kažem, premda imena ne izričem, vidim ipak, da se u pameti sviju vas javlja knjizi drago ime Swietena. I zaista dugujemo sjeni toga čovjeka toliko, da kadgod zametnemo govor o načinu studija u nas, treba da mu iz zahvalnosti bar ime časno spomenemo. Njegovim trudom dobilo je sveučilište u Beču ono lice, kojim sada sjaje; on je stavio takove temelje umijeću i znanosti, da se solidnija znanost i savršenost slobodnih umijeća već i po vrlo mnogim pokrajinama rasprostrla. Njegovim je nastojanjem ova <naša> domovina . . . Ali za takovu nam je sreću usud zaviđao! Pa ako bi se ipak ikada knjiga <litterae> u našim krajevima podigla do nekoga stepena savršenosti, ako bismo mi u prosvijetljenoj Evropi kakvo mjesto zapremili, to ćemo za sve morati da zahvalimo neprekidnomu nastojanju Swietena, koji nije malaksao izvršujući blagostive namjere naše vladarice.»

«Nakon obnove sveučilišta u Beču premilostiva je gospa naša i druge zavode za obrazovanje mladeži nesamo materinskom providnošću osnovala,

nego ih je također kraljevskom darežljivošću, kako se pristoji, opremila. Seminare, konvikte, akademije za svakovrsnu porabu mladeži podigla je nesamo u prijestolnici, nego i u velikom broju po pokrajinama, pa su svi ti zavodi isto toliki vječiti spomenici kraljevske brige vladarice naše za odgoju mladeži. No to je bilo općeno nastojanje njezino za sve podložene joj narode; prema Ugarskoj pokazala je osobitu naklonost, što joj je spremila sveučilište, kako ga dosad nije imala, tako da za završetak rada oko svestranoga preporenda studija nije ništa drugo trebalo, nego da se to sveučilište iz mraka izvuče na svijetlo, te se podvrgne vrhovnomu kraljevskom nadzoru. Ali toj namjeri protivile su se tada prilike isprepletene zajedno sa sistemom vladanja. Po nedaću bo starijih vremena bijaše služba obučavanja (munus docendi) povjerena jednoj družini tako, da je taj red (isusovaca), potisnuvši svako natjecanje (aemulatione) drugih, škole i što njima pripada smatrao za svoju privatnu osobinu (peculium), uzakonjenu tako dugim uživanjem. I tako se desilo, budući da se taj red bez kršenja stečenog prava nije nipošto mogao lišiti te svoje privatne povlasti (praerogativa), da se nije mogla tako isto ni samim naucima povratiti ona sloboda, bez koje nijesu nikada one cvale, niti će moći ikada cvasti. Međutim tek što je taj red s različitih razloga ukinut, smjesta je uzvišena vladarica (Augusta) očitovala čvrstu volju, da se studijama da njihova sloboda; pak je povjerivši dijecezanskim biskupima upravu škola sve do izradbe novoga sustava (usque ad elaborationem systematis) proglasila, da se odsad (deinceps) sve stolice u akademijama imaju podjeljivati nakon natječaja najvrednijima bez razlike staleža i zanimanja. Postavivši tako kao neki temelj dala se na pretegotni zaista rad oko obnove nauka (restorationis studiorum), pak je u tom poslu, što se Ugarske tiče, izabrala takova muža, kojega časti radi brani imenovati poznata njegova čednost, ali ga vi poznajete. Pa zaista ne treba drugoga spomenika njemu u pohvalu, dok samo djelo govori, koje će i pozno potomstvo očitom hvalom odobravati.*»

«A sada, da se djelo dokrajči, nije ništa drugo preostalo, nego da vladarica sama uzme u svoje ruke vrhovni nadzor nad studijama. No budući da se to nije moglo na drugi način ostvariti, nego da se neka postepena sveza (gradualis nexus) između nastavnika (docentes) i njezina veličanstva sastavi, svidjelo se je njoj taj niz u upravi naukâ tako udesiti, da je u kraljevsko ime svoje mene pretpostavila uopće svemu školstvu i knjištvu u tim kraljevinama (universae in his regnis rei litterariae generatim), a prečasnoga i vele učenoga gospodina Josipa Taispergera napose ovoj akademiji. I tako je vas, vele učene profesore, podredila njemu, njega meni, a mene putem kraljevskoga vijeća za ove kraljevine sebi.»

Očito je Škrlec ovim uvodom, koji zaprema trećinu njegova govora, udario u hvalospjev kraljici Mariji Tereziji, pokojnomu van Swietenu i ba=

*» Nema sumnje, da tu misli na baruna *Josipa Urményija* (1741–1825), glavnoga suradnika pri djelu: «Ratio educationis totiusque rei litterariae per regnum Hungariae et provincias eidem adnexas. Vindobonae 1777.»

runu Urmenyiju. Ali pored toga ističe naumice tadanje dvorske nazore o pravu utjecanja državne vlasti u školske poslove, koje je i on prihvatio. On pače pretvara to pravo u dužnost. Suviše je vrhovni školski ravnatelj u uvodu također označio svoje stajalište o skolastičnim tančinama, proglašivši ih barbarlukom; jednako se oborio na monopol, koji su isusovci uživali u pogledu školstva. On brani slobodu nauka i slobodu naučavanja, dakako pod vrhovnim nadzorom svemoćne države.

I u daljem govoru iznosi Škrlec koješta, što je vrijedno zapamtiti. Najprije čestita profesorima, što su «vlastitim zaslugama» (propriis meritis) izabrani za svoje stolice. Izlaže, kako im je kraljica već sada osigurala plaće, koje će se i povećati, čim se naukovna zaklada oslobodi tereta, da uzdržaje raščlanove ukinutoga reda. Kraljica se pače pobrinula, da se onim profesorima, koji bi u radu obnemogli, osigura primjerena mirovina. Ali za to očekuje on i od njih, da će svoje dužnosti vršiti. Naročito ih opominje, da kadgod se uspnu na svoje stolice, predavanje svoje tako udese, kao da govore pred samom kraljicom. Podsjeća ih, da se pokoravaju odredbama svoga ravnatelja, kojega neka smatraju svojim vođom; među sobom neka gaje ljubav i prijateljstvo, neka se osjećaju kao udovi jednoga tijela. Neka se naročito okane zavisti, jer tko nije iščupao iz svoga srca te mane, ne može se smatrati uljudnim čovjekom. Mladeži neka ne učine naukovanje teškim, nego neka pobuđuju u njoj žeđu za znanjem (sciendi sitis).

Škrlec nadalje bavi se i načinom i opsegom obuke. Profesorima viših fakulteta preporučuje, da se okane svakakih ispraznih tančina (ut resecatis quibusvis inanibus subtilitatibus), pa da samo ono s golemoga polja znanosti poberu, što bi moglo biti u životu za neku porabu (ad aliquem vitae usum). «Poglavita je korist od studija i znanosti ta, da se po njima stvaraju čestiti i korisni građani.» Zato neka se profesori okane kojekakvih formalnosti, pa neka predavaju samo ispravne temelje (genuina fundamenta) znanosti, što će dostajati onima, koji se daju budi na svjetovne državne budi na crkvene službe. Za one pak, koje je priroda nadarila tolikim duševnim darovima, da mogu prodirati i u nutrinju nauke, bit će od njih (profesora) otvorena vrata, pa će lako daljim putem stupati.

Na koncu govori Škrlec o sebi. On zna, da nije po vlastitim zaslugama, nego po milosti vladarice došao do svoga mjesta, da bude vrhovnim ravnateljem tolikih vele učenih muževa. Moli ih stoga, neka ga smatraju za svoga prijatelja (vestrum litterariumque amicum). Napokon ih poziva, neka svi zajedno s njime porade, da se akademija znanstveno podigne (ut res litteraria maiora indies in hac academia incrementa accipiat), pa će onda zavrijediti milost njezina veličanstva.

Vrhovnomu ravnatelju odazvao se s nekoliko biranih riječi u ime čitavog zbora profesor retorike Werneda. Nato je Škrlec dao pročitati poglavite reskripte kraljice Marije Terezije počevši od 8. listopada 1773., koji biše svi

uneseni u zapisnik. Na koncu raspravljalo se o nekim aktuelnim stvarima. Među drugim bi zaključeno, da se škola ima započeti 4. studenoga; da se red predavanja onako prihvati, kako ga je vrhovni ravnatelj već gotova predložio; da perovođom profesorskih sjednica bude i dalje najmlađi profesor juridičkoga fakulteta, a taj je zasada Vinko Kalafatić; historikom akademije, koji će pisati njezine zgođe, neka bude profesor opće historije Matija Kirinić, kojemu bi podjedno povjerena akademijska knjižnica. Povala se napokon riječ i o tom, da li bi se po primjeru sveučilišta u Beču i Trnavi broj predavanja pomnožio, ili bi se dosadanji broj pridržao. Odlučeno bi, da zasad ostane pri starome broju, jedino profesori domaćeoga (ugarskoga) prava i prirodnooga prava neka radi velikoga opsega svojih predmeta predaju osam sati na tjedan.

Svečanom sjednicom od 11. listopada 1776. uvedena bi u život kr. akademija znanosti u Zagrebu. Nije prošlo mnogo vremena, te je vrhovnomu ravnatelju Škrlecu stiglo od kraljevskoga vijeća pismo od 9. studenoga, kojim mu javlja, da je kraljica milostivo potvrdila sve profesore, koje bijaše on u akademiji namjestio. Jedino Adalberta Adama Barića nije mogla potvrditi, jer je nedavno premješten u kr. akademiju u Đuru. Međutim će kraljica što prije (proximius) imenovati drugoga učenjaka za ispražnjenu stolicu. I zaista je neko vrijeme zatim došao na to mjesto *Franjo Lehnau*, koji je onda ostao članom akademije sve do smrti svoje (1811).*

VII.

Kr. akademija znanosti u Zagrebu i njoj pridružena glavna gimnazija (archigymnasium) bila je odsad tri četvrti stoljeća, t. j. do god. 1850., jedini viši nastavni zavod u Hrvatskoj i Slavoniji. Ona je bila u neku ruku krnje sveučilište, isprva sa tri fakulteta: bogoslovnim, pravoslovnim i mudroslovnim. Mjesto da se popuni još liječničkim fakultetom, otkinuta bi od nje za Josipa II. bogoslovija, a onda su preostala dva fakulteta opstojala do g. 1850.,

*) Profesor Vinko Kalafatić, isprva perovođa akademičkih sjednica (consessuum academicorum actuarius), postao je poslije i historikom akademije (academiae historicus). Tu je službu vršio svakako već od god. 1780. Ali god. 1784., one iste godine, kad je kralj Josip II. otkinuo teološki fakultet od kr. akademije, te ga zajedno s njegovim profesorima premjestio u generalno sjemenište u Zagrebu, ostavio je i Kalafatić svoje mjesto u juridičkom fakultetu. Da li je to učinio dobrovoljno ili primoran, ne znamo. Od god. 1785. živio je Kalafatić kao župnik u Pokupskom, a 23. ožujka 1792. došao je teško bolestan u Zagreb, gdje je sutradan umro u župnom dvoru crkve sv. Marije kod svoga najboljega prijatelja Adama Baričevića. Kao mnogogodišnji perovođa akademijskih sjednica i poslije službeni povjesnik njezin napisao je Kalafatić zaista neku povjesnicu akademije (Historia academiae Zagrabienensis), u kojoj je potanko bilo izloženo postanje toga učevnoga zavoda i zgođe njegove za prvih devet ili deset godina. Tu je povjesnicu poznavao i upotrebljavao još god. 1805. pijarista i profesor matematike u akademiji Franjo Klohammer, kad je sastavljao posmrtni govor na uspomenu svome drugu, Matiji Kiriniću. Vječna je šteta, što je to djelo zametnuto ili propalo, jer bi bilo lakše po njemu doznati sve o postanju kr. akademije, nego po brojnim i suhoparnim spisima. Nema sumnje, da su Kalafatićevu povjesnicu akademije drugi nastavljali, jer je sve do god. 1850. vazda jedan profesor filozofskoga fakulteta opravljao službu akademičkoga historiografa (regiae academiae historiographus). Posljednji je bio Romuald Josip Kvačternik (1838—1850), koji je bio profesor opće i ugarske historije u filozofskom fakultetu.

kad bi i filozofski fakultet ukinut i nauci u njem predavani preneseni u sedmi i osmi razred reorganizirane gimnazije.

Premda je kr. akademija znanosti proživjela kratak vijek (1776–1850), i premda je u to razmjerno kratko vrijeme više životarila nego napredovala: ipak je njezina povijest za nas zanimljiva, već po tome, što je ona bila jedini javni viši naučni zavod u našoj domovini, u kojemu su stotine i stotine do= maćih sinova primali svoje više obrazovanje. Kako je zagrebačkome školskom području (districtus studiorum Zagrabienensis), u kojemu je ta akademija bila najviši zavod, pripadala nesamo čitava građanska Hrvatska i Slavonija, nego i Međumurje, pa i grad Rijeka s Primorjem: to su se u njoj našli na okupu akademici iz svih tih krajeva hrvatskih. Tako je i akademija pridonijela već sama po sebi, da se je Zagreb vazda smatrao duševnim ognjištem čitave Hrvatske. Akademija je Slavoniju još više priljubila Hrvatskoj i onda, kad se u Ugarskoj svim silama radilo, da se slavonske županije otkinu od prave, ro= dene majke svoje. Pa kako je Zagreb bio po akademiji duhovnim ognjištem, ostao je napokon i političkim središtem.

Ali povijest kr. akademije u Zagrebu zanimljiva je i po tome, što su u njoj i u gimnaziji njoj pridruženoj djelovali mnogi znameniti muževi nesamo iz naše domovine, nego također iz Ugarske. Spominjemo samo potonjega biskupa Maksimilijana Vrhovca, zatim Tomu Mikloušića, Josipa Mikoczyja, Adama Baričevića, Pavla Muhića i Antuna Mažuranića od Hrvata, a neza= boravnoga za sva vremena slovačkoga rodoljuba i prijatelja hrvatskoga Stje= pana Moysesa iz Ugarske. Napokon sa stolice akademijske prokrčila si je i hrvatska riječ put u javni život hrvatskoga kraljevstva: najprije kroz usta dra. Matije Smodeka, a onda Vjekoslava Babukića, prvoga javnoga profesora hrvatskoga jezika i književnosti (od 16. lipnja 1846.). Već samo ove istaknute činjenice pokazuju, kako bi bilo potrebno, da se napiše potpuna i suvisla po= vijest kr. akademije od njezina postanja pa do godine 1850.

God. 1812. pisao je grof Adam Oršić u svojim njemački pisanim me= moarima također o postanku i razvitku kr. akademije znanosti u Zagrebu. Ispričavši, kako je papa Klement XIV. god. 1773. ukinuo red isusovaca, na= stavlja ovako: «Isusovačka imanja preuzeo je fiskus, pa je od njih nastala naukovna zaklada (fundus studiorum). Iz nje primahu eksjezuite na godinu potpore po 300 forinti; jednako biše iz toga fundusa uzdržavani profesori zajedno sa studijama. Škole biše razdijeljene na okružja (distrikte), svako okružje dobilo je vrhovnoga ravnatelja, a svaka gimnazija i akademija svoga mjesnoga (lokalnoga) ravnatelja; u Budimu podignuto bi sveučilište, u Zagrebu jedna akademija, a po ostalim gradovima Hrvatske i Slavonije gimnazije, koje pripadaju pod vrhovno ravnateljstvo škola za Hrvatsku. Čitavo pak školstvo (Studien=Fach) u Hrvatskoj i Slavoniji podvrgnuto bi tada hrvatskomu ban= skomu vijeću (consilio Croatico=Banali), a kad bi ovo ukinuto, ugarskomu dvorskomu vijeću (consilio Aulico Hungarico).»

«Nikola Škrlec, podjedno savjetnik u banskom (kraljevskom) vijeću, postao je (prvi) vrhovni ravnatelj za Hrvatsku i Slavoniju; on je (naročito za akademiju u Zagrebu) učinio dobar izbor profesora, i kako je u ono vrijeme teološki fakultet bio još sjedinjen s akademijom, to su bili na njemu namješteni neki kanonici, a na drugim školama eksjezuite ili svjetovni profesori. Natjecanje (die Emulation) među njima bilo je živo, te se može s punim pravom reći, da bi većina njih (profesora) u svakom sveučilištu s čašću mogla zasjesti na svoju stolicu. (No poslije) bi Škrlec premješten k ugarskomu vijeću, a dobri profesori razasuše se malo pomalo na različit način. Mala plaća, skup život, slabe nade za dalje unapređenje, kao i neke nove naučne osnove (plana studiorum) učiniše, da se sada za katedre natječe tek malo ljudi, i to takovi, koji inače nemaju nikakve nade pa se i ne brinu, da li mladež u moralu i naucima napreduje. Poput nadničara nastoje samo na određene sate da na katedri deklamiraju, pa ponajviše mladeži iz skripata diktiraju ili loše tumače, po svršenom satu vraćaju se kući, te ne vide mladeži osim toga sata. Premda se mnogi ističu svojom dosjetljivošću, te iz osвете pišu mnoge satire protiv isusovaca, moram (kao suvremenik) otvoreno priznati, da je nakon ukinuća njihova (isusovaca) odgoja mladeži tako u naucima kao i u moralu mnogo izgubila.»

Nema sumnje, da je ovaj prikaz grofa Oršića o nazadovanju akademije vrlo pretjeran i nepravedan; ali ipak stoji, da se ona nije mogla da pravo razvija radi tadanjih političkih, uopće kulturnih i narodnih prilika tako u Hrvatskoj i Ugarskoj, kao i u ostalim zemljama austrijske monarhije.

Prvi vrhovni ravnatelj školskoga distrikta zagrebačkoga, osnivač akademije *Nikola Škrlec* ostao je na čelu toga okružja samo do god. 1788., kad je postao vijećnikom ugarskoga namjesničkoga vijeća. Njega je naslijedio *Petar Ivan grof Sermage* (1788–1794), a za njim zaređali su: *Ljudevit Marić* (1795–1811), kanonik dr. *Josip grof Sermage* (1812–1833), *Ivan Petar Karlo grof Sermage* (1834–1836), *Antun Kukuljević* (1836–1844), i napokon kanonik i prepozit zagrebački dr. *Josip Schrott* (1844–1850). Sve su to bili odlični i vrsni muževi, koji su svima silama radili, da zadovolje uzvišenu zadaću svoju. Nekoji od njih, kao Josip i Karlo grofovi Sermage, pa i Antun Kukuljević zanimali su se i za glazbu, te su vršili čast ravnatelja u glazbenom društvu zagrebačkom (Agramer Musikverein).*)

Uz vrhovne ravnatelje ističu se osobito još ravnatelji akademije i s njom združene arhigimnazije. Ti ravnatelji (localis director, praeses academiae, pro-director) mnogo su puta i profesori akademije, a koji put bili su posve samostalni, te nijesu vršili profesorske službe. Prvi prodirektor akademije bio je kanonik i bivši profesor bogoslovije *Josip Taisperger* (1776–1782), kojemu

*) Ivan Petar Karlo Sermage bavio se i lijepom knjigom njemačkom. Suviše napisao je historijsku studiju: «Die ursprüngliche Vereinigung der Königreiche Croatien, Dalmatien und Slavonien mit der Krone Ungarns. Wien, 1836.»

bi podjedno povjerena cenzura knjiga za čitavo okružje zagrebačko. Od toga vremena bio je uvijek ili prodirektor ili koji profesor akademije cenzorom knjiga u Hrvatskoj i Slavoniji. Kad se Taisperger baš radi nemarnoga vršenja cenzure u lipnju 1782. morao odreći časti prodirektora, imenovan bi prodirektorom ili lokalnim direktorom *Josip Petrović*, prije profesor akademije u Zagrebu i Budimu; poslije njega zapade ta čast profesora političkih studija u juridičkom fakultetu *Franju Lehnau-a* (1789–1810), onda profesora matematike u filozofskom fakultetu dra. *Franju Klobammera* (1812–1826). God. 1827. postade prodirektorom kanonik *Mirko Ožegović* od Barlabaševca, koji nije bio u isto vrijeme profesorom; poslije njega spominje se kao prodirektor dr. fil. i prava *Josip Šuffaj* (Shufflay, 1836–1842), zatim zagrebački kanonik *Izidor Hochreiter* (1844–1847), i napokon opet profesor pravnoga fakulteta dr. *Matija Smodék* (od rujna 1848–1850). Prodirektori ili lokalni direktori akademije bili su izravno podvrgnuti vrhovnomu okružnomu ravnatelju, te su njemu polagali račun o svome djelovanju. Obično je prodirektor svakoga semestra podnosio vrhovnomu direktoru opsežno izvješće, a taj je onda dalje obavješćivao najprije do god. 1779. kraljevsko (bansko) vijeće za Hrvatsku, a poslije te godine namjesničko vijeće za Ugarsku.

Akademija znanosti brojila je, kako je već rečeno, u prvi kraj tri fakulteta, a u svakom fakultetu predavala su po 4 ili 5 redovnih profesora i jedan izvanredni. Ispražnjene profesorske stolice popunjivale su se natječajem ili konkursom, pa se tom prigodom morao polagati pismeni i usmeni ispit budi u Budimu budi u Zagrebu. Suviše se zahtijevalo, da profesor bude i doktor, te su mnogi novo namješteni profesori, koji nijesu bili doktori, morali u Pešti naknadno polučiti doktorat. Godišnje plaće profesora iznosile su 500 do 800 for.

A. Teološki fakultet pripadao je akademiji znanosti samo 8 godina (1776–1784), jer ga je car i kralj Josip god. 1784. odijelio od akademije i prenio u centralni seminar u Zagrebu. U to vrijeme od osam godina imao je fakultet četiri redovna profesora i jednoga izvanrednoga, koji je zamjenjivao zapriječene redovne profesore. *Stjepan Kollfosváry* kao prodekan fakulteta predavao je dogmatiku i patrologiju, *Franjo Sebastijanović* historiju crkve i književnost bogoslovnu, *Maksimilijan Čolić* moralnu i pastoralnu teologiju zajedno s crkvenim besjedništvom, i napokon *Franjo Šimanović* sveto pismo i istočne jezike. Izvanredni profesor bio je *Maksimilijan Vrhovac*, kojemu je tada (1778) bilo tek 26 godina.

Kad se bogoslovni fakultet preselio u centralno sjemenište, neki su profesori odstupili (Kollfosváry i Sebastijanović), a mjesto njih došli novi (dr. *Matija Zsivits*, dr. *Michael Svorenyi*). No osnovane su i nove katedre: za bogoslovnu enciklopediju (*Vojtjeh Sziller*), za pastoralnu teologiju s njemačkim nastavnim jezikom (*Filip Brandt-huber*), i napokon za crkveno pravo (*Ivan Razon*), koje se dosad predavalo u juridičkom fakultetu. Zanimljivo je, da je u toj sjemenišnoj bogosloviji bilo g. 1785. svega 130 đaka, najviše svjetovnih klerika i svećenika.

B. Juridički fakultet imao je dva godišnja tečaja, a predavala su u njemu redovito po četiri profesora. Kadikad imao je i izvanrednoga profesora ili opet suplenta. U nizu 75 godina predavali su ovi profesori:

1. Kanonsko pravo: dr. *Franjo Milašin*, kanonik zagrebački i doktor kanonskoga prava. Godine 1784. preneseno bi predavanje kanonskoga prava u bogosloviju, i tim je prestalo predavanje toga predmeta u juridičkom fakultetu.

2. Građansko i kazneno pravo Ugarske: *Josip Petrović* (1776–1777), dr. *Ignjat Galjuf* (1778–1785), dr. *Ivan Budiach* (1789), dr. *Ivan Svabelly* (1791–1801), dr. *Emerik Domin* od Petruševca (1802–1836), i napokon dr. philos. \odot iuris *Antun Molnar* (1836–1850). Od svih profesora te struke najviše se istakao dr. Emerik Domin i mnogogodišnjom službom i naučnim književnim radom svojim. On bo je u hrvatskom kajkavskom narječju u više knjiga obradio čitavo ugarsko pravo, te je ovo djelo štampao u Zagrebu god. 1818–1830. (Vidi Kukuljevića Ivana Bibliografija hrvatska, broj 353–359). Znamenit bio je još dr. Ivan pl. Svabelly (rođen u Zagrebu oko god. 1764., a umro 16. lipnja 1840.), koji je još kao jurista god. 1783. izjavio, «da bi želio u svoje doba biti namješten u akademiji (cuperet in academia suo tempore accomodari)».

3. Prirodno, opće javno i međunarodno pravo: *Vincentije Kalafatić* (1776 do 1784), dr. *Pavao Marković* (1785–1810), dr. *Konstantin Farkaš* (1812–1822), dr. *Antonije Albely* (1826–1827), philos. \odot iuris dr. *Theodor Pauler* (1839–1848), i dr. *Emerik Šuhaj* (1848–1850). Od tih je bio znamenit Vincentije Kalafatić (rodom iz Bribira u Vinodolu 1747., umro u Zagrebu 1792.), koji se bijaše god. 1782. proslavio, pobivši pod pseudonimom Theodosius Trasibulus brošuru svoga ravnatelja Taispergera, koju bijaše ovaj u prilog crkvenim reformama Josipa II. pod pseudonimom Aniana Eliphija napisao i štampom izdao. Spomena je vrijedan nadalje dr. Konstantin Farkaš, koji je u latinskom jeziku napisao i u Zagrebu izdao djelce o temeljima ugarskoga javnoga prava (Principia iuris publici regni Hungariae, Zagrabiae 1818., 2 volum.). Zanimljiva je pojava Antonije Albely, rodom Hrvat iz Varaždina (*1794), jer je mnogo godina vršio suplentsku službu za prirodno pravo, premda je bio doktor filozofije i osposobljen za predavanje grčkoga jezika. U jednoj ispravi od god. 1821/2. piše se: «Albely Antonius Ferdinandus, artium liberalium et philosophiae doctor, linguae graecae professor P. R., hoc tempore iuris naturae et iuris publici partium regni Hungariae supplens.» Poslije god. 1827. prešao je na akademiju u Požun, gdje bi god. 1848. umirovljen. Ni u Požunu nije Albely zaboravio, da je sin hrvatskoga naroda, pa je na samrti ostavio svoju knjižnicu biblioteci akademijskoj u Zagrebu. Theodor Pauler bio je korjeniti Mađžar, te je 1. travnja 1848. prešao na akademiju u Đuru. Poslije postao je u Ugarskoj čak i ministar pravosuđa, te je kao takav bio nazočan kod otvaranja hrvatskoga sveučilišta u Zagrebu (1874). Emerik Šuhaj iz Vukovara nije bio samo vrstan profesor, nego je poslije znatno utjecao u javni (politički) život kraljevstva hrvatskoga. God. 1862. izdao je zajedno s barunom Dragojmom Kušlanom «Spise saborske sabora kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od godine 1861.»

4. Političke znanosti: *Franjo Lehnau* (1776–1810), dr. *Ljudevit Jelčić Bužinski* (1812–1824), zatim *Ivan Nepomuk Hensner* (1828–1835), i napokon dr. *Pavao Mubić* (1835–1850). Već bi spomenuto, da je Lehnau bio preko dvadeset godina pro-direktor akademije; osim toga povjerena bi mu neko vrijeme cenzura knjiga (god. 1800. «regius librorum revisor»).

5. Opća povjesnica i povjesnica staleža: Ta je katedra osnovana tek oko godine 1780., a prvim profesorom bio je god. 1781–1806. *Mihajlo Štivalić*. Rodio se u Požegi 20. svibnja 1753., a umro je 6. svibnja 1806. Osim historijskih spisa u latinskom jeziku ostavio je iza sebe i hrvatske pjesme u slavonskom štokavskom narječju. Njega je naslijedio neko vrijeme *Aleksandar Čavrak* (Čavrak, 1808–1809), ali poslije bi ta stolica napuštena, a mjesto nje zavedena katedra za statistiku i rudno pravo (ius montanum).

6. Statistika i rudno pravo: Prvi profesor tih predmeta bio je znameniti naučejak *Josip Jurjević* (Jurssich, Jurchich) *de Tuol* (1813–1833), koji je službovao preko dvadeset godina. U to je vrijeme napisao i izdao u Zagrebu i dvije knjige svoje struke: «*Institutiones iuris metallici Hungariae, Zagrabiae* 1822»; zatim «*Theoria statisticae, Zagrabiae* 1825». Iz Zagreba premješten bi poslije u sveučilište u Pešti, gdje je i doslužio. Plemićki pridjevak «*de Tuol*» dobio je jamačno od Tulinih greda (Tulove grede, Tula) na južnoj strani Velebita (uz cestu Sv. Rok=Obrovac), gdje prebiva pleme Jurjevići u selu Zatonu kod Obrovca. Jurjevića naslijedio je dr. *Matija Smodek* (1838–1850), koji je kasnije napisao i izdao hrvatsku knjigu: «Pravo gorsko inače rudno države Austrijske. U Zagrebu 1862.»

Osim profesora bilo je i suplenata, koji su kraće ili duže vrijeme zamjenjivali profesore. Takvi suplenti bili su: *Stjepan Pomper* (1781–1785), *Josip Skenderlić* (1796), i još drugi. No bilo je suplenata, koji su poslije postali profesori (na pr. Albely i Domin).

C. Filozofski fakultet imao je dva tečaja (logiku i fiziku), isprva sa četiri profesora, onda s pet i šest, i napokon sa sedam profesora.

1. Povjesnica opća i ugarska uz pomoćne znanosti: dr. *Matija Kirinić* (1776–1805), *Antun Nagy* (1807–1811), *Ladislav Žužić* (1813–1831), dr. *Romuald Josip Kvaternik* (Quatternik, 1838–1850). Kirinić zvao se ponosito: «*historiae universalis et litterariae, nec non rei nummariae, heraldicae et diplomaticae professor*»; suviše bio je povjesnik akademije i upravitelj akademijske knjižnice (historicus et bibliothecarius academiae). Kad je po smrti kralja Josipa II. planuo narodni pokret kod Mađžara i Hrvata, Kirinić se namah god. 1790. obratio molbom na hrvatski sabor, da mu dopusti porabu zemaljskoga arhiva u Zagrebu, da bi mogao mladeži predavati narodnu povijest. Antun Nagy, rodom iz Požege (*14. siječnja 1774.), pisao je mnogo u hrvatskom jeziku (slavonskim i kajkavskim dijalektom), i to poglavito prigodne pjesme (pirovna povijka, čestitnica); u prozi sačuvalo nam se od njega jedno opsežnije djelo, prijevod iz njemačkoga o životu i djelima cara Napoleona I. s natpisom: «Ispisivanje življenja i činih Napoleona, cesara Francezah i kralja od Italije, od njegovog rođenja do vrimena sklopljenoga u Beču mira. U Zagrebu pri Novoselu 1811. U 8ni str. 407.» Na kraju knjige još je dodatak s natpisom: «Napoleona osobno življenje, njegovi prijatelji, domaćine i anekdote», str. 20. Iz Zagreba premješten bi Nagy u Budim, gdje je bio centralni cenzor knjiga. Romuald Josip Kvaternik, koji se pisao i «Quatternik» (rođ. 1799. u Ravnoj Gori, umro 1. travnja 1851. u Zagrebu), spremio se da izda u hrvatskom jeziku sastavljenu opću historiju, koju je posvetio dru. Ljudevitu Gaju; suviše sastavio je i hrvatsku povjesnicu za svoje slušatelje, od koje se sačuvalo nekoliko listova, koji rade o narodnoj dinastiji i o kralju Kolomanu. Kvaternik bolovao je od oktobra 1849. do svoje smrti; u to vrijeme suplirao ga je sve do ukinuća akademije znanosti dr. *Konrad. pl. Šušljaj*, koji je također s pomoću bolesnoga Kvaternika sastavljao historiju Hrvata i Slavena.

2. Filozofija (logika, metafizika, etika, povjesnica filozofije): dr. *Emerik Raffay* (1776–1778), dr. *Andrija Minković* (1780–1806), *Gabrijel Valečić* (1807–1809), dr. *Šimun Čučić* (1810–1828), *Stjepan Moyses* (1828–1847) i *Stjepan Muzler* (1847–1850). Dr. Emerik Raffay, poslije kanonik zagrebački i napokon (od god. 1816.) biskup u Đakovu (*1755., †10. siječnja 1830.), bio je plodan pisac hrvatski i latinski, te je među drugim izdao zemljopis đakovačke biskupije. Dr. Šimun Čučić (Vučinić), rođen u Pečnom (u Žumberku) 14. veljače 1784., a umro u Zagrebu 28. siječnja 1828., izučio je nauke u Zagrebu i Pešti, gdje je postao doktorom filozofije (1806). Od god. 1812. bio je prefekt u grčko-katoličkom sjemeništu u Zagrebu. Na akademiji predavao je svašta: grčki jezik, povjesnicu, matematiku i fiziku. No glavni predmet bila mu je filozofija. U Beču

kod Schnierera izdao je i dva djela: «Philosophia critice elaborata» (1815) i «Mathesis» (1816). Bavio se i pjesništvom hrvatskim i latinskim, ali se od toga rada njegova ništa nije održalo. Dr. Stjepan Moyses, rodom Slovak iz Ugarske, bio je neko vrijeme cenzorom knjiga i tajnim izvjestiteljem bečkoga dvora. Njegovi izvještaji o prilikama u Hrvatskoj odlikuju se objektivnošću i simpatijom za Hrvate (Ilirce). Pjevao je i izvorne hrvatske pjesme, a i prevodio je pjesme iz slavenskih jezika na hrvatski. Suviše je god. 1836. izdao Ritter-Vitezovićev pjesmotvor «Oddeljenje Sigetsko», pridavši svoju biografiju junaka i kneza Nikole Sigetskoga. Poslije postao je zagrebačkim kanonikom i napokon biskupom u Banjskoj Bistrici u Ugarskoj. Stjepan Muzler bio je više godina propovjednik akademije, kad je vlast stala progoniti Moysesova radi njegovih simpatija za Ilirce, imenovan bi Muzler 21. listopada 1847. suplentom filozofije. Nakon imenovanja Moysesova za kanonika postao je profesorom. God. 1850. imenovan je profesorom zagrebačke gimnazije, a zatim ravnateljem gimnazije u Varaždinu.

3. Matematika (mathesis, geometria, architectura, hydrotechnica): dr. *Ildefonso Josip Karvančić* (1776–1798), dr. *Franjo Ferdinand Klohammer* (1799–1819), dr. medicine *Ivan Nepomuk Maenner* (1824–1841), dr. *Kajetan Petter* (1845 do smrti svoje 29. kolovoza 1850.), *Vjekoslav Milutin Golub* (od 25. kolovoza 1850.) kao namjesni profesor. Od svih ovih profesora najviše se isticao Franjo Klohammer, piarista, koji je preko deset godina vršio službu prodirektora. Suviše se proslavio kao latinski govornik, naročito posmrtnim pomenima na svoje drugove (kao Matiju Kirinića) i druge znamenite muževe u zemlji.

4. Fizika (physica theoretica et experimentalis, mechanica): *Antun Kukec* (1776–1797), dr. *Juraj Šug* (Sugh, 1798–1804), *Antun Šuffaj* (Schufflay, 1806–1831), dr. *Ivan Mikušaj* (1836–1844), i napokon dr. *Ivan Kiseljak* (od 13. veljače 1848–1850).

5. Mađarski jezik i književnost: dr. *Juraj Šug* (1792–1798), dr. *Emerik Domin* (1779–1801), *Stjepan Racz* (1812–1822), *Mihajlo Szegedi* (1825–1827), dr. *Ivan Mikušaj* (Mikussay, 1828–1832), *Josip Mačik* (Machik, 1841–1848). Korjeniti Mađžar Mačik bio je neko vrijeme i cenzorom knjiga, te je bio na zlu glasu kao žestoki protivnik hrvatskih Iliraca.

6. Grčki jezik: *Šimun Čučić* (1808–1809), *Antun Albelj* (1819–1825).

7. Hrvatski (ilirski) jezik: *Vjekoslav Babukić*, od 16. lip. 1846 – 3. list. 1850.

8. Ruski, poljski i češki jezik: *Dragutin Župan* (od 23. studenoga 1849). Bio je samo privremeni učitelj tih jezika.

Izbrojivši redom profesore sviju fakulteta u akademiji znanosti, treba da bar ukratko spomenemo i one muževe, koji su se više ili manje prodičili kao profesori arhigimnazije. Tu treba u prvom redu spomenuti *Josipa Mikoczyja*, koji je prvih godina (1777–1781) predavao lijepu književnost i grčki jezik, a uz to se obilno bavio hrvatskom povjesnicom (Otorum Croatiae liber unus i Banologija do 14. stoljeća). Nadalje se proslavio kao uzoran latinski stilista *Adam Baričević* (1785–1789), onda pjesnik i arheolog *Matija Petar Katančić* (1789–1795), koji je napokon postao profesor arheologije i numizmatike na sveučilištu u Pešti († 1825). Više godina naučavao je u arhigimnaziji također *Toma Mikloušić* (1796–1805), jedan od najplodnijih spisatelja hrvatskih onoga doba. Od god. 1839. dalje služio je u prvom razredu gimnazije znameniti književnik hrvatski *Antun Mažuranić*, koji je već god. 1839. hrvatskim jezikom napisao i izdao knjigu «Temelji ilirskoga i latinskoga jezika. U Zagrebu kod dra. Lj. Gaja, 8na str. 128.» Suviše je Mažuranić god. 1843. izdao glasoviti «Vinodolski zakon» od god. 1288. God. 1851. sastavio je povjesnicu zagrebačke gimnazije, podjedno i ove akademije od njezina osnutka do svoga vremena.

VIII.

Bilo je uvijek muževa, koji su radili o tom, da se kr. akademija popuni i usavrši. Oni su nastojali, da se ona u jednu ruku popuni još medicinskim fakultetom, a u drugu ruku, da se uzvisi do pravoga sveučilišta. Naporedo s time gledali su i oko toga, da akademija bude rasadnicom narodne ideje hrvatske (ilirске), pa da iz nje istisnu tuđinštinu.

Tek što je car i kralj Josip II. umro (20. veljače 1790.), užurbao se uz ostali svijet i profesorski zbor akademije, te je 19. svibnja predao hrvatskim staležima, sabranim na saboru, predstavku, u kojoj je molio, neka staleži porade, da se jednom u život privede povelja cara i kralja Leopolda I. 1669., kojom je tadanoj ježuvitskoj akademiji podijelio sve povlasti i preimućva pravoga univerziteta. Predstavku upravili su na sabor «superior studiorum director (grof Petar Sermage) caeterique professores regiae Academiae in districtu Zagradiensi». Oni kažu staležima, kako drže za pravo, da i oni u ovo zgodno vrijeme, kad se u saboru radi nesamo o povratku stare slobode, nego i o obnovi sjaja ovih kraljevina, uznastoje, da se akademiji nesamo podijele od ugarskih kraljeva dopuštene povlastice, nego da se one zaista i oživotvore. Profesori žale, što ne mogu ovaj čas pokazati diplomu, kojom je akademiji nekad podijeljena povlast univerziteta, jer ta povelja nije nikad bila pohranjena u arhivu zagrebačke školske direkcije, već je ona s ostalim pismenim dokumentima zagrebačkog isusovačkog kolegija prigodom ukidanja toga reda drugamo prenesena; ali nema sumnje, da je diploma opstojala, jer ima još živih ljudi, koji su je vidjeli i čitali, pa bi se to moglo njihovim svjedočanstvima lako dokazati. Možda ima u zemaljskom arhivu i ovjerovljeni prijepis, te bi se to iz regnikolarnih spisa od godine 1671. moglo ustanoviti.

Osobito je karakteristično za ono vrijeme, kako profesori obrazlažu potrebu pravoga sveučilišta. Uzvišenje akademije na univerzitet ne bi bilo samo dično i korisno, nego i osobito potrebno, jer po dobrim znacima dosadanjim smije se nagađati (tada se vodio rat s Turskom), da će se nesamo osloboditi onaj dio Hrvatske, koji još sada stenje pod turskim jarmom, nego će se opet zadobiti kraljevine Bosna i Srbija, pa će onda domaća zrelija mladež u velikom broju okupljati se kod svoje kuće (in medio sui) na nauke, te uklonivši sve književne zapreke izobrazivati se u svima znatnostima i slobodnim umjetnostima, da bude podobna vršiti različite službe u domovini. (Profecto si praesentes rerum circumstantias, in quibus non modo de amovendis obicibus literarum, sed etiam de solis patriae civibus ad quaeque munera in his regnis applicandis serio cogitatur, consideremus; tum illas, quae futurae sunt, tum non tantum illa, quae adhuc sub turcico gemit iugo, pars Croatiae, sed etiam regna Bosniae et Serviae, uti ex felici omine, quod hucusque cepimus, augurari licet, recuperata, taliterque haec incluta regna quasi dilatata fuerint, paululum contemplemur, eiusmodi universitatem, ubi do-

mestica pubes, remotis omnibus literarum impedimentis et suppetitatis eas prosequendi mediis, copiosissimo numero confluxura, pro diversis in patria ob-eundi muniis in omnigenis scientiis atque liberalibus artibus erudiat, in medio sui possidere non modo decorum et utile, sed plane necessarium esse iudicamus.)

Krasna predstavka akademijskoga zbora negdje je živo dirnula hrvatske staleže, koji su bili i onako opojeni radošću, što su se oslobodili Josipa II. i njegova komisara Balaše. Sabor je objeručke prihvatio molbu profesora, pače je odredio, da se poklisarima, koji polaze na ugarski sabor, uvrsti u instrukciju, da se pobrinu, pa da i ugarski sabor molbu prihvati. Ako se to ne bi nikako dalo izraditi, neka bar uznastoje oko toga, da se u zagrebačku akademiju uvede studij kirurgije. Sličan nalog dao je hrvatski sabor nuncijima i za buduću godinu 1791. Ali na ugarskom saboru pojavila su se druga pitanja, pa tako je molba hrvatskih profesora ostala neuslišena i neispunjena. A i rat, koji se vodio s Turskom, svršio se dosta nepovoljnim mirom, po kojemu su i Bosna i Srbija zajedno s turskom Hrvatskom ostale u turskoj vlasti.

Zanimljivo je, da je akademija znanosti mjesto tražene stolice za kirur-giju dobila katedru za mađarski jezik i književnost. Ugarski bo je sabor člankom XVI. zaključio, da se mađarski jezik kao predmet ima uvesti u sve gimnazije i akademije, pa i u sveučilište u Pešti. Hrvatski je sabor na-to u lipnju 1791. privolio, da se u zagrebačkoj akademiji namjesti profesor mađarskoga jezika iz naukovne zaklade; ali je podjedno zahtijevao, da se i hrvatski jezik <idioma illyricum> uvede u sve gimnazije i akademije ugarske, pače i u samu univerzu u Pešti. Učenje hrvatskoga <ilirskoga> jezika je kud-ikamo potrebnije od mađarskoga, prvo jer naroda toga jezika <hrvatskoga> ima nesamo u ovim kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, nego i u samo Ugarskoj golem broj <quod huius idiomatis homines non tantum in his regnis, sed et ipso regno Hungariae infinito numero continerentur>, a drugo zato, što bi se gospoda Ugri mogli namjestiti u ovim krajevima, gdje preteže jezik hrvatski <quod domini Hungari in huiatibus confinibus accomodari possint et debeant, in his autem idiomatis illyrici potissimus usus sit>.

Izlaganje hrvatskih staleža nije djelovalo, ali zato je već godine 1792. bio namješten u filozofskom fakultetu akademije znanosti prvi profesor mađar-skoga jezika, dr. *Juraj Šug* <Sughh>, inače po zanimanju zakleti geometar. Nije mnogo vremena prošlo, a profesori mađarskoga jezika poplavili su ne-samo zagrebačku gimnaziju, nego i ostale gimnazije u zemlji. Tako se mislilo utrti put pomadžarivanju naroda u hrvatskom kraljevstvu. Ali ti profesori mađarskoga jezika bili su redovno na sprdnju hrvatskoj mladeži, dok je natu-rivanje mađarskoga jezika samo uskorilo pokret ilirski.

S ilirskim pokretom god. 1835. iznova se znatno diže zanimanje za akademiju. Već sabor od god. 1836. stvara članak XV., u kojem zaklinje bana Vlašića, neka poradi kod kralja, da dopusti osnutak «učenoga društva» <erudita societas> za unapređenje narodnoga jezika <hrvatskoga>; člankom

XIX. zahtijeva opet, da se plaće gimnazijskih profesora poboljšaju, a profesorske stolice u juridičkom fakultetu akademije znanosti, koje se u nizu mnogo godina ostavljaju prazne, što prije popune, jer sposobnih za to domaćih sinova ima dosta, a školska mladež trpi radi nedostatka profesora golemu štetu (*iuventus scholastica docentibus necessariis destituta gravem . . . subire cogatur iacturam*). Daljih godina nalazimo doduše popunjene stolice u juridičkom fakultetu, i to sa dva Hrvata (Smodek i Muhić) i dva Mađžara (Pauker i Molnar); ali o dopuštenju učenoga društva za njegovanje narodnoga jezika nema ni traga.

Sabor hrvatski od god. 1840. opet se bavio proširenjem akademije tim, da se u njoj osnuje kirurški institut, jer će domaći sinovi (*patriae filii*), koji se u njemu izuče, moći radi znanja jezika žiteljima biti od veće koristi nego tuđinci. Stoga je naložio sabor člankom XII. otoič imenovanoj deputaciji za uređenje zakladnih blagajnica u zemlji, da se u prvom redu pobrinu za osiguranje troška za taj institut. No pored toga zatražio je sabor člankom XXIV., da se pošlje kralju homogijalna remonstracija, u kojoj bi se molilo, da bi se prema već više puta očitovanim zahtjevima staleža osnovale nesamo u akademiji znanosti, nego i po svim gimnazijama kraljevstva katedre za narodni jezik (ilirski, hrvatski), gdje bi se naučavao čisti književni jezik (*linguae nationalis, ab erroribus provincialismi depuratae*), pa da se onda uzmogne tako očišćeni i izbrušeni jezik raširiti u javnosti i u privatnom životu. Hrvatski sabor traži za svoj narodni jezik ono, što su Mađžari imali već od god. 1792.

Pored izloženih zahtjeva, da se dopusti «učeno društvo» za njegovanje narodnoga jezika i da se u akademiji i gimnazijama osnuju katedre za hrvatski jezik, nijesu staleži ni sada zaboravili da traže medicinski fakultet. Dne 24. travnja 1843. staleži su se ponovo obratili remonstracijom kralju, moleći, da se u akademiji osnuju stolice profesorske za medicinu i kirurgiju. Ali ni ova molba nije imala rezultata. Kraljevskim dopisom, izdanim u Beču 25. siječnja 1844., odbita bi reprezentacija staleška, jer da osnutak rečenih katedara u zagrebačkoj akademiji nije potreban; ali ako bi staleži svakako željeli katedru primaljstva (*catedram artis obstetriciae*), neka se najprije sami pobrinu za sredstva, jer treba plaćati nesamo profesora, nego snositi i druge troškove.

Desetak godina nijesu sve molbe i reprezentacije hrvatskih sabora imale nikakva uspjeha, jer su hrvatske težnje ometale ugarske vlasti. Tako je došlo i do hrvatskoga sabora u rujnu i listopadu 1845. Na tom su saboru staleži ponovo iznijeli sve, što su dosad tražili, a nijesu postigli. U XV. članku kažu, kako su radi njegovanja i usavršavanja narodnoga jezika i književnosti tražili dopuštenje za osnutak «učenoga društva» (*eruditam societatem erigendi*), zatim da se u zagrebačkoj akademiji i svima akademijama zavedu katedre za jezik i literaturu narodnu, a onda da profesor historije povjesnicu ovih

kraljevina <Dalmacije, Hrvatske i Slavonije> prije združenja s kraljevinom Ugarskom predaje, napokon da se služba cenzora povjerava samo muževima, koji su posve vješti narodnomu jeziku. Kraljevsko veličanstvo udostojalo je dopustiti, da se u kraljevskoj akademiji znanosti osnuje stolica za jezik i književnost narodnu <ilirsku, hrvatsku>; suviše je odredilo, da se čast i služba cenzora povjerava samo domaćemu sinu <domesticus patriae filius>, koji je posve vješt <exasse gnarus> narodnomu jeziku, a da cenzori u javnim političkim stvarima budu podložni banu, koji će opet biti zavisan jedino o kralju. Staleži mole još, da bi kralj što prije <quo prius> izdao rezoluciju, po kojoj bi profesor javnoga prava ugarskoga u akademiji morao predavati također statute i municipalna prava ovih kraljevina.

U članku XXVII. svraća se sabor na kraljevsku rezoluciju od 23. siječnja 1844. br. 701, kojom bi otklonjena stolica medicine i kirurgije u akademiji, a dopuštena katedra za primaljstvo, ako se za nju nađe pokriće. Staleži povjeravaju vrhovnomu liječniku <prothomedico> Aleksi Praunspergeru, da se za to pobrine; a podjedno ga pozivaju, da do budućega sabora izradi informaciju, kojom bi još bolje dokazao potrebu stolica za medicinu i kirurgiju, nego što se dosad činilo. Napokon mole staleži kralja, da se s obzirom na to, što toliki obrazovani domaći sinovi radi nedostatka sredstava ne mogu na stranim sveučilištima polagati doktorat, zagrebačka akademija uzvisi na sveučilište poput onoga u štajerskom Gracu, koje također nije potpuno, već ima samo tri fakulteta kao što su u Zagrebu: filozofski, juridički i teološki. Za ovo posljednje sastavljena bi 23. rujna osobita predstavka na kralja, te njemu u Beč poslana. Ali ugarska kancelarija <grofovi Juraj Apponyi i Franjo Teleky> umjeli su i to zapriječiti. Dne 30. srpnja 1846. priopćeno bi hrvatskim staležima, da je kralj odbio 21. srpnja njihovu molbu, jer se ne uviđa nužda <necessitas>, da bi se zagrebačka akademija pretvorila u sveučilište. Jedno je samo dopustio milostivo, da sinovi kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, koji nijesu dosta vješti mađarskomu jeziku, smiju stroge ispite za polučenje doktorata na univerzitetu u Pešti po volji polagati i u latinskom jeziku. Suviše mogu oni kandidati, koji se natječu za ispražnjene profesorske stolice u zagrebačkoj akademiji, podvrći se konkursu tako u Pešti kao i u Zagrebu.

Jedina tekovina tolikih molba i predstavaka bila je ta, da je u zagrebačkoj akademiji znanosti osnovana stolica za narodni jezik i književnost. Prigodom natječaja ili konkursa za to mjesto javili su se Vjekoslav Babukić, Antun Mažuranić i brat mu Ivan, Stjepan Mlinarić, Španić, Mato Topalović i Stanko Vraz. Pobjedu je iznio Vjekoslav Babukić, kojega je kralj 16. lipnja 1846. zaista i imenovao. Dne 1. listopada 1846. sastala se u akademiji prva sjednica za školsku godinu 1846/7. Predsjedao je prodirektor i kanonik Izidor Hochreiter, a nazočni su bili profesori Smodek, Molnar i Muhić <Pauler se ispričao bolešću> od juridičkoga fakulteta, pa Stjepan Moyses, Muzler, Kva-

ternik, Machik, Petter i Babukić od filozofskoga fakulteta. U sjednici čitao se dopis vrhovnoga ravnatelja škola Josipa Schrotta od 24. rujna 1846. br. 789, u kojemu je javio, da je kralj rezolucijom od 16. lipnja 1846. «pro neo systemisata linguae et literaturae Slavonico=Croatica cathedra» imenovao Babukića, zatim da je intimatom od 4. kolovoza 1846. br. 29,112 objavljeno, da je jezik slavonsko=hrvatski kao naučni predmet ravan jeziku mađarskomu, da je redovni (ordinarium) predmet i profesor njegov ima godišnje plaće 800 forinti uz obavezu, da dva puta po jedan sat u sedmici predaje. Dne 5. listopada u 4 sata popodne predavao je Babukić prvi put pred velikim mnoštvom redovnih i izvanrednih slušača.

Kad je buduće godine 1847. u saboru hrvatskom 23. listopada proglašen hrvatski (ilirski) jezik službenim za sve javne institucije u zemlji, nije bilo ni najmanje sumnje, da će naskoro postati učevnim jezikom u svima školama, pa tako i u akademiji. K tomu je i veljačka revolucija pridonijela, da je život u akademiji postao živahniji i slobodniji, negoli je dosad bio. Još 17. ožujka poziva vrhovni ravnatelj Schrott profesore strogo, «da u tim žalosnim prilikama vremenâ» mladež odlučno opominju «na mir» (ad pacem et quietem energice adhortentur ac una amice paterneque admoneant), a već u svibnju poziva ban Josip Jelačić profesore akademije, da zajedno s mladeži biraju poklisara, koji će zastupati akademiju u hrvatskom saboru. Dne 22. svibnja 1848. piše ban Jelačić profesorima akademije ovo hrvatsko pismo: «Gospodo! U smislu provizorne po banskome vijeću izrađene naredbe o izabiranju poklisarâ ima i akademija zagrebačka zastupnika svoga na sabor trojedne kraljevine poslati. Budući pako se je pod imenom «akademije» onda uzelo i razumijevalo starešinstvo zajedno sa učećom se mladeži akademskom: zato mladež ima uticaj u izabiranje poklisara akademičkoga, no tako, da pod nadziranjem svoga starešinstva po načinu po starešinstvu određenom s istim starešinstvom izabira.*) Ovo na vaše pismo od 21. t. m. Primite iskreni pozdrav moj.» Malo zatim postao je prodirektorom akademije vrlo rodoljub hrvatski dr. Matija Smodek.

Uto se spremalo, da se svi učevni zavodi u zemlji pohrvate. Po nalogu banskoga vijeća šalje vrhovni ravnatelj prodirektoru Smodeku 10. rujna 1848. dopis, u kojem ga pita, koji bi profesori mogli na početku nastajne školske godine «narodnim jezikom» (nationali lingua) predavati? Nadalje neka istraži, da li koji profesor ima već predavanja prevedena iz latinskoga ili njemačkoga na hrvatski jezik (studia ex latino vel germanico idiomate in illiricum iam versa), i da li treba suplenata osobito vještih narodnomu jeziku? Dne 16. listopada odgovara Smodek vrhovnomu ravnatelju, da bi od profesora juridičkoga fakulteta mogli u slavonsko=hrvatskom jeziku predavati on, Muhić i dr. Šuhaj; jedini Molnar moli odgodu na godinu dana, a dotle bi predavao latinski. On je narodnomu jeziku već dosta vješt. Od profesora filo=

*) Akademija izabrala je za svoga poslanika dra. Ljudevita Gaja.

zofskoga fakulteta mogli bi hrvatski predavati Kvaternik, Kiseljak, tako isto Babukić i Muzler (filozofiju). Profesor Petter ne zna hrvatski, tako isto ni Madžar Machik, ali se za nj govori, da će postati profesorom njemačkoga jezika na sveučilištu u Pešti. Gotovih naučnih djela u hrvatskom jeziku nema, jedini Babukić napisao je i izdao jedan kompendij (Osnova slovnice slavjanske narječja ilirskoga. U Zagrebu 1836.).

Tako bi akademija u jeseni 1848. pohrvaćena, te se u njoj predavalo hrvatskim jezikom dvije škol. godine (1848/9 i 1849/50). Dopisom od 23. studenoga 1849. br. 279 javio je vrhovni nauka ravnatelj Schrott prodirektoru Smodeku, da je *Dragutin Župan* imenovan privremenim učiteljem jezika i književnosti češke, poljske i ruske. Župan nastupio je službu 2. siječnja 1850.

Ali već u jeseni 1850. ukinulo je austrijsko ministarstvo prosvjete dosadanju kr. akademiju znanosti. Filozofski fakultet bi naprosto raspušten, a dva njegova tečaja privaljena zagrebačkoj gimnaziji kao sedmi i osmi razred gimnazije. Rješenjem od 3. listopada 1850. br. 8314/915 odredilo je ministarstvo prosvjete u Beču, da se dosadani profesori i namjesni učitelji filozofskih tečaja u akademiji, poimence Muzler, Babukić, Kiseljak, Golub i Šufraj premjeste u reorganiziranu c. k. gimnaziju u Zagrebu. Juridički pak fakultet pretvorilo je u isti mah u samostalnu c. k. pravoslavnu akademiju, pridržavši profesore, koji su dosad djelovali u akademiji znanosti.

IX.

C. k. pravoslavna akademija (poslije samo kraljevska) opstojala je od listopada 1850. do listopada 1874. Po uređenju i naučnoj osnovi svojoj znatno se razlikovala od juridičkoga fakulteta bivše akademije znanosti.

Ministarstvo prosvjete u Beču izradilo je privremeni propis o uređenju c. k. pravoslavne akademije u Zagrebu, te je taj propis potvrdio car i kralj 29. rujna 1850. Propis ili organizatorni statut ima 41 paragraf, od kojih su najznatniji ovi:*)

§ 1. Buduć od dana do dana više treba vrsnih državnih urednika i odvjetnika (advokata), koji su se dovoljno upoznali sa napretci znanosti i pozitivnoga zakonotvorstva: zato je zaključeno, preustrojiti kr. pravoslavnu akademiju zagrebačku, i ovo preustrojstvo zadržat će se dotle, dok moguće bude pretvoriti istu akademiju u pravi fakultetski nauk s akademičkom slobodom učenja i podučavanja.

§ 2. Akademija zagrebačka zvat će se donde: c. k. pravoslavna akademija (k. k. Rechtsakademie), i dobivat će iz državne blagajnice doplate, potrebite, da se ovo preustrojstvo izvesti može.

§ 3. Uredit će se tako, da svaki, koji misli stupiti u službu državnu, odvjetništvo ili bilježništvo, u istoj navršiti može zakonom zahtijevano vrijeme nauke, zasada od tri, kasnije pako od četiri godine.

*) Čitav propis vidi u zborniku: Sveobći državo-zakonski i vladni list za cesarovinu Austrijsku. Godina 1850. Dio četvrti, broj 381, strane 1721–1729.

Jedino kandidati časti juridičkoga doktorata bit će obvezani, dok se ova akademija ne pretvori u pravi fakultet, od toga četverogodišta, što se za doktorat iziskuje, svakako barem dva semestra sprovesti na kojem austrijskom ili pako inostranom sveučilištu, gdje opstoji sloboda učenja i podučavanja.

Profesori su redovni (VII. nadnevni razred), zavod stoji pod neposrednim upravljanjem direktora, koji po banu hrvatskom i slavonskom podnosi izvješća i prijedloge ministarstvu nauka.

§ 13. Učevni predmeti jesu :

1. Filozofija prava, s enciklopedičkim uvodom u pravo = i državoznanstveni nauk,
2. Pravo kazneno i postupnik kazneni,
3. Dosad valjano pravo privatno,
4. Austrijansko građansko pravo,
5. Pravo trgovačko i mjembeno,
6. Teorija statistike, opća europska i austrijanska statistika,
7. Austrijansko državno pravo,
8. Znanosti političke,
9. Pravo rudničko,
10. Pravo crkveno,
11. Teorija postupka u parnicama građanskim s novim zakonima, koji su u sudbenom postupanju u Hrvatskoj i Slavoniji proglašeni (Die Theorie des Civilprocesses mit den über das gerichtliche Verfahren in Croatien und Slavonien neu kundgemachten Gesetzen),
12. Razlaganje financijskih i administrativnih zakona, izdatih za ovu krunovinu (die Darstellung der für dieses Königreich erflossenen finanziellen und administrativen Gesetze).

§ 24. Učenici ove akademije imaju (samo) u toliko slobodu učenja (Lernfreiheit), što im nije stanovita osnova nauka (Studienplan) propisana, nego im je na volju dato, da mogu sami izabrati si, u kojemu će redu slušati učevne struke, i ako bi u akademiji više profesora predavalo isti predmet, da mogu si izabrati profesora, kod kog će se upisati.

§ 25. Ako polaze tri godine, moraju slušati na nedjelju barem 15 ura, ako polaze četiri godine, barem 10 ura, ali će mu se ove četiri godine računati kao tri godišnja tečaja njegovog zakonitog vremena od nauka.

§ 26. Iz ove pravoslovne akademije u drugu ili u koje sveučilište ili obratno, moći će učenici po pravilu prelaziti samo po svršetku godišnjega tečaja.

§ 41. Školska godina traje od 1. listopada do konca srpnja. Prvi semestar traje do konca veljače, a drugi semestar počima se 8. ožujka.

Prema tome propisu izdalo je ministarstvo prosvjete još 28. rujna 1850 br. 8241/594 provedbenu naredbu, koju je banska vlada (podban Benko Lentulaj) dopisom od 5. listopada priopćila ravnateljstvu akademije. Privremenim ravnateljem nove akademije imenovan bi dr. *Pavao Mubić*, kojemu mora dosadanji prodirektor Smodek sve spise predati. Profesori moraju predavati po dva sata na dan, i to hrvatskim (ilirskim) jezikom (eventualno latinskim). Đaci primaju se bez mature. Predavanja moraju započeti ovaj put 15. listopada. Propisani predmeti imadu se pretežno razdijeliti među dosadanja 4 profesora, za austrijsko građansko pravo, kao i za austrijsko karno pravo imenovat će se profesori naknadno. Tako bi profesorski zbor brojio šest lica.

Dosadanjim profesorima pridijeljeni biše predmeti ovako: namjesni profesor dr. *Šuhaj* predavat će narodno pravo i austrijsko državno pravo, pro=

fesor *Molnar* preuzet će dosad jošte opstojeće posebno pravo, zatim trgovačko i mjembeno pravo, pa i sudbeni postupnik; prof. *Smodek* predavat će teoriju statistike, statistiku Evrope i odjelito carstva austrijskog, pravo rudarsko; a prof. *Muhić* nastavit će predavanja o političkim znanostima, suviše preuzet će tumačenje za ovu kraljevinu valjanih financijskih i upravnih zakona. Dne 27. studenoga priopći banska vlada ravnateljstvu, da je ministarstvo prosvjete 14. studenoga 1850. br. 8935/666 imenovalo dra. *Andriju Gostišu* namjesnim profesorom austrijskoga građanskog prava s plaćom od 800 for. srebra i s dužnošću, da svake nedjelje predaje po 10 sati u ilirskom jeziku. Sporije je išlo s popunjenjem stolice za austrijsko karno (kazneno) pravo. Tek 27. siječnja 1851., kad su stari profesori (Muhić, Šuhaj, Smodek i Molnar) ponovo imenovani za profesore pravoslavne akademije s plaćom od 1000 forinti (i pravom unapređenja na 1200 i 1400 forinti), popunjeno bi i mjesto za austrijsko karno pravo i karni postupak, te bi za nj određen kao redovni profesor dr. *Ivan Buratti Sokčić*, tada perovodni vježbenik kod donjo-austrijskog namješništva. No budući da se Buratti-Sokčić iza nekoliko tjedana zahvalio, imenovan bi mjesto njega 20. travnja 1851. za profesora kaznenoga prava i postupnika dr. *Antun Rojc*, dosad auskultant kod c. k. zemaljskog sudišta u Trstu. I Rojc postao je namah redovni profesor s plaćom od godišnjih 1000 for. (i s povećanjem na 1200 i 1400) uz obavezu, da predaje na tjedan 10 sati, i to u prvo vrijeme u slovenskom narječju, a poslije tek u ilirskom narječju. Rojc započeo je svoja predavanja u slovenskom jeziku 2. lipnja. Tom je prigodom ravnatelj Muhić izvijestio banskoj vladi ovako: «Namještenjem dra. Antuna Rojca bio bi broj profesora za predmete, koji se imadu u ovoj akademiji predavati, nadopunjen; jedino još ravnatelj visokoj banskoj vladi preporuča dosadanjeg namjesnog profesora Andriju Gostišu, koji predavanja iz austrijskog građanskog prava od 16. prosinca neutrudivom marljivošću, i to u čistom ilirskom jeziku drži — za konačno namještenje za urednoga (redovnoga) profesora.» Prijedlog ravnateljev prihvatilo je ministarstvo prosvjete, te je Gostišu 16. srpnja 1851. zaista imenovalo redovnim profesorom.*»

U c. kr. pravoslavnoj akademiji naučavalo se poglavito austrijsko pravo, da se tako izjednače sve zemlje, dotično «krunovine» centraliziranoga carstva; ali poučavalo se isprva u hrvatskom (ilirskom) jeziku, da se tobože Hrvati nagrade za velike žrtve, prinesene za rata s Mađžarima. Pod dojmom toga ratnoga raspoloženja u godinama 1848. i 1849. pomišljalo se pače i o nekom reciprocitetu između c. kr. akademije u Zagrebu i tadanje velike škole u Beogradu. Ne zna se, čijom je pobudom c. kr. banska vlada u Zagrebu 4. prosinca 1850. osobitim dopisom pod brojem 4448 pozvala ravnateljstvo pravoslavne akademije, da izvijesti, da li su podanici kneževine Srbije

*» Francuski emigrant *Edgar grof Corberon* (1807–1861), koji se bijaše god. 1845. nastanio u Hrvatskoj i kupio imanje Januševac blizu štajerske međe, predložio je god. 1851. banu Jelačiću osobitom predstavkom, da se u Zagrebu osnuje hrvatsko sveučilište, u kojemu bi i on sam mogao predavati neke predmete.

običavali dosad polaziti sadanju pravoslavnu akademiju u Zagrebu, i to u kojem razmjerju i broju, nadalje da li broj polaznika postaje veći ili manji, zatim da li su predašnjih godina koji ovdašnji mladići prigodom izdanih njima školskih svjedodžbi izjavili, da će svoje nauke u beogradskim ili drugim školskim zavodima kneževine srpske nastaviti? Napokon pita banska vlada, da li iz obzira na znanstveni i narodni napredak ravnateljstvo pobliže međusobno odnošenje između naših i kneževskih srpskih zavoda za shodno smatra, i da li bi se ovo iz istog obzira podupirati trebalo? i kojimi sredstvi bi se to postići moglo?

Dne 21. prosinca 1850. odgovorio je ravnatelj akademije Muhić c. kr. banskoj vladi, da srpski (srbijanski) podanici nijesu dosad bili navadni ovaj zavod polaziti, jedino g. 1849/50. bijaše ovdje Gavro Vuin rodom iz Rume, koji je mudroslovne nauke u beogradskom učilištu navršio; jesu li koji mladići ovog zavoda nauke svoje u Beogradu ili u drugom kojem zavodu kneževine srpske nastavili, nije izvjesno, jer se nije nijedan u tom smislu izjavio. Što se međusobnog odnošenja tiče, ne bi bilo za izobraženje narodnog jezika bez koristi. Prvi korak k ovoj uzajemnosti bio bi slobodni prijelaz iz jednog zavoda u drugi, na koliko bi zavod beogradski u pogledu svojeg unutarnjeg uređenja dovoljnu garanciju one izobraženosti pružio, koja se kod mladića ovdašnje učione polazećega zahtijeva; to načelo uzajemnosti moglo bi se bez uštrba poprimiti glede onih znanosti, koje se tamo i ovdje u istom duhu predavaju; da se uzajemni prijelaz čim laglje uvede, imalo bi knj. srpsko upraviteljstvo u ondašnjem učilištu uvesti slobodu učenja, na koliko je ova § 24. novog uređenja pravoslavne akademije za grebačke uvedena.

Nakon ovoga izvještaja ravnateljeva predala je banska vlada čitavu stvar c. kr. ministarstvu prosvjete u Beču na konačno rješenje. Ministarstvo pak je nakon pola godine naredbom od 12. srpnja 1851. br. 4049/589 o uzajemnosti austrijskih i srbijanskih školskih zavoda odlučilo ovako:

a) Glede kn. srpskih podanika beogradske zavode polazećih, kada žele u austrijski koji zavod stupiti: gimnazijalni učenici primat će se za nastavljanje nauka na svakoj austrijanskoj javnoj gimnaziji na temelju svjedodžba izdanih od beogradske gimnazije; pošto se ipak naučni sustav beogradske gimnazije znatno razlikuje od onoga, koji sada opstoji na austrijskih gimnazijah, stoga tako dobro učenika ko i školskih zavoda zahtijeva, da bude glede ovih učenika isto valjalo, što valja u istih okolnostih za austrijske učenike, koji od jedne austrijske gimnazije polaze na drugu, t. j. mora se razred, u koji se imaju primiti, prijamnim ispitom opredijeliti. U Beogradu opstojeća dva mudroslovna tečaja imaju se staviti na isti stupanj s najviša dva razreda novo ustrojenih austrijskih javnih gimnazija. Oni srpski podanici, koji su svršili u Beogradu gimnaziju i dvogodišnji mudroslovni tečaj, mogu se bez zapreke primati na više ovdašnje zavode.

b) Glede austrijskih pako podanika, koji žele nauke polaziti u Beogradu, ustanovljuje se u smislu opstojecih zakona sljedeće:

Ako polaze beogradsku gimnaziju ili mudroslovni odsjek, te žele prijeći na javnu austrijsku gimnaziju, tako valja o njih sve ono, što je gore kazano glede kn. srpskih podanika.

Ako žele poslije dovršenih u Beogradu mudroslovnih nauka na austrijsko koje sveučilište ili uopće u fakultetne koje nauke kao uredni slušatelji stupiti, imaju se podvrći ispitu dozrelosti, isto tako kao i drugi austrijski podanici, koji su svršili austrijsku koju gimnaziju; — naročito se ipak napominja, da je kao uvjet, da se prime u više nauke, potrebno to, da su najmanje navršili 19. godinu života.

Pošto su pravoslavni nauci strogo fakultetni, a u Beogradu nema sveučilišta sa slobodom učenja i obučavanja, te pošto se osim toga u kneževini srpskoj valjana pozitivna prava razlikuju od onih, koja opstoje u carstvu austrijskom: stoga se nauci slušani u pravoslavnom odsjeku u Beogradu austrijskim podanikom ne mogu uračunati u vrijeme za ote nauke zakonito opredijeljeno.

Kako se vidi, ministarstvo prosvjete u Beču pošlo je pri rješavanju pitanja o reciprocitetu pravoslavne akademije u Zagrebu i velike škole u Beogradu s posve drugoga gledišta, nego ravnateljstvo zagrebačke akademije, kojemu je poglavito pred očima lebdjela velika korist, koja bi od uzajamnosti obiju učilišta nastala «za izobraženje narodnog jezika».

Značajno je, da je gotovo u isto vrijeme, kad se u Zagrebu rodila misao o uzajamnosti viših učilišta u Zagrebu i srpskom Beogradu, u hrvatskoj Dalmaciji a u gradu Zadru počeo u hrvatskom jeziku izlaziti prvi stručni pravnički časopis *Pravdonoša*. Taj pravoslavni list izlazio je od 1. ožujka 1851. do 18. rujna 1852., a izdavao ga je i uređivao najprije Ante Kuzmanić (do 21. rujna 1851.) i poslije njega Ivan Danilo (Danilov), a glavni su mu suradnici bili dr. Božidar Petranović, Avelin Čepulić, Stjepan Ivičević i Vuk Vrčević. Zadaća toga časopisa bila je raznovrsna. U prvi kraj bilo mu je uputiti svijet u nove austrijske zakone, onda u stare hrvatske i srpske pravne uredbe i običaje, nadalje stvoriti hrvatsku pravničku terminologiju i napokon boriti se za uvođenje hrvatskoga jezika pri sudovanju kraljevine Dalmacije. Kraj toga pratio je razvitak pravne znanosti nesamo kod Slavena, nego i kod drugih naroda u Evropi. Radi tolike bujnosti bio je «Pravdonoša» u prvi mah prilično raširen; u samom Zagrebu imao je prve godine do 60 pretplatnika, među njima i većinu profesora pravoslavne akademije (Gostiša, Molnar, Rojc i Šuhaj). Ban Josip Jelačić pretplatio je za 10 istisaka, za jednaki broj platio je i knez Mihajlo Obrenović. Sasvim je stoga prirodno, da se «Pravdonoša» zanimao za pravne prilike u Hrvatskoj i Srbiji. Tako na pr. u 9. broju god. 1852. od 28. veljače javlja: «Hrvatsko=slavonsko više zemaljsko sudište dobilo je staro svoje ime Banski stol. Svijetli ban imenovan

je predsjednikom, a g. Rušnov njegovim namjesnikom.» U broju 33. od 14. kolovoza 1852. piše opet: «Iz pouzdanoga vrela razumjeli smo s osobitom radošću, da dr. Antun Rojc, c. k. redoviti profesor kaznenoga prava u c. k. pravoslavnoj akademiji u Zagrebu, prigotavlja za tisak teoretično i praktično razjašnjenje kaznenog zakona od 27. svibnja 1852.»

Međutim je profesorski zbor c. kr. akademije zajedno sa svojim ravnateljem Pavlom Muhićem svima silama nastojao, da u svakom pogledu podigne povjereno mu učilište, i što se tiče znanstvenoga stepena, i što se tiče broja polaznika, dotično slušača.

Organizatornim statutom bili su doduše točno označeni svi predmeti, koje su profesori morali predavati u akademiji. Ali profesori nijesu bili tim programom zadovoljni, već su željeli, da se predaje i rimsko pravo, a uza nj još i kanonsko (crkveno) pravo, koje je doduše bilo određeno za predavanje, ali se ipak nije predavalo. Profesorski je zbor stoga predlagao još jednu nastavničku silu, koja bi se napose bavila rimskim i kanonskim pravom. Prijedlog zbora prihvatila je i banska vlada u Zagrebu i ministarstvo prosvjete u Beču, pa je onda banska vlada po nalogu ministarstva od 4. siječnja 1852. br. 11642/1180 u službenim «Narodnim Novinama» objavila natječaj za popunjenje stolice rimskoga i crkvenoga prava. Profesoru bit će ostavljeno na volju, da predaje budi u ilirskom ili slovenskom, budi u latinskom jeziku. Plaća bit će mu 1000 for. srebra, te se može povisiti na 1200 i 1400 forinti. Suviše primat će godišnjih 100 forinti za učevne potrebe. Molbenice natjecatelja poslala je banska vlada 12. lipnja ravnatelju akademije, koji je 3. srpnja o njima podnio izvješće. Ali se čini, da to izvješće nije bilo najpovoljnije, jer se o toj stvari neko vrijeme ništa više ne javlja. Jamačno se nije mogao naći strukovnjak, koji bi bio podoban da predaje oba predmeta, kojih svaki napose treba čitava čovjeka. Ravnateljstvo je stoga nastojalo da nađe zgodnu silu, koja bi bar kanonsko pravo predavala. Banska vlada javlja otpisom od 17. rujna 1852. br. 10.672, da je ministarstvo prosvjete «namjesno providenje» stolice kanonskog prava na c. k. pravoslavnoj akademiji zagrebačkoj za zimsko poljeće pokušaja radi povjeriti blagoizvoljelo dru. *Jurju Molnaru*, svećeniku biskupije zagrebačke uz nagradu, koja će se naknadno s obzirom na uspjeh njegovih predavanja opredijeliti. Imat će isti 6—8 ura na tjedan u latinskom jeziku predavati i poluljetne ispite držati. Po izmaku poluljeća imat će se na bečkom sveučilištu ispitu o sposobnosti svojoj podvrći, a najdulje do konca mjeseca veljače molbu svoju s programom i propisanom znanstvenom raspravom ministarstvu prosvjete podnijeti, i zatim dalje naputke očekivati. C. k. akademičko ravnateljstvo mora koncem poluljeća posebno, opširno i savjesno izvješće podnijeti o sadržaju i opsegu njegovih predavanja, te o uspjehu ispita; osim toga pak do 15. listopada visoko ministarstvo preko banske vlade izvijestiti o nastupljenju namjesništva i o početku dotičnih predavanja, i o broju slušatelja, koji bi se upisali. I zaista je ravnatelj 14. listopada javio,

da je namjesni profesor dr. Juraj Molnar 9. listopada službu nastupio i u latin=skom jeziku predavanja započeo. Ima na tjedan 8 ura, a upisano je 7 slušača.

Dr. Juraj Molnar nije bio ni u kakvoj rodbinskoj vezi s mnogo starijim profesorom Antunom Molnarom. Novi profesor kanonskog prava sam za sebe veli, da je «iskreni Hrvat rodom iz Primorja», da je «potomak onog naroda, koji pod junačkim banom svojim kadar jest na očigled Europe ču=desa praviti». Započevši 9. listopada 1852. svoja predavanja u latinskom jeziku držao je kratak uvodni govor u hrvatskom jeziku, koji je poslije za=jedno s drugim sličnim govorom od 10. listopada 1853. dao štampati.*) U onom prvom govoru predstavlja se svojim slušačima, te im uz ino kaže, da je već preko jedanaest godina bio nadstojnik bogoslovnih i mudroljubnih nauka i ujedno namjesni učitelj svetog bogoslovlja u zagrebačkom sjemeništu du=hovne mladeži. Predavajući pak kanonsko pravo bit će njegov pravac: «Concordia Sacerdotii cum Imperio», a načelo njegovo: «Reddite, quae sunt Caesaris, Caesari, et quae sunt Dei, Deo».

X.

Dne 7. kolovoza 1851. podnio je ravnatelj Muhić preko banske vlade ministarstvu prosvjete glavno izvješće o djelovanju pravoslavne akademije u prvoj školskoj godini 1850/51. Ministarstvo bilo je vanredno zadovoljno, te je i ravnatelju i profesorskomu zboru izrazilo svoje priznanje, «s tim pouz=danim očekivanjem, da će se na istom putu i dalje napred stupati i nastojati, da se postigne svrha preustrojenja ote pravoslavne akademije, da se promiče svestrano i temeljito znanstveno izobraženje kandidata javne službe, i da se uopće potkrijepi volja i nagnuće k znanostima.» Ovo je priznanje banska vlada dopisom od 11. siječnja 1852. br. 200 ravnateljstvu priopćila.

Naskoro se profesorskomu zboru nadala prilika, da i u drugom smjeru poradi za napredak pravne znanosti. Kad bo je u rujnu 1852. zadarski prav=nički časopis «Pravdonoša» morao da prestane izlaziti radi nestašice pret=platnika, odlučio je zagrebački odvjetnik *Matija Mrazović*, da on u Zagrebu izdaje i uređuje sličan list s natpisom: «*Pravnik*. Časopis za pravne i dr=žavne znanosti.» U prvom broju toga lista od 7. siječnja 1853. izložio je Mrazović program njegov, a onda dodaje: «Potpisani ne bi se bio ovoga posla primio, da nijesu ovomu listu znanstvenu potporu obećali . . . dr. *P. Muhić*, ravnatelj c. k. zagrebačke pravoslavne akademije, gg. dr. *Andrija*

*) «Riječi, koje Juraj Molnar, svećenik biskupije zagrebačke, umnog, sveopćeg državnog, među=narodnog, i crkvenog prava doktor, slobodnih pako umjetnosti i mudroslovlja baccalaureus, te na carsko=kraljevskom sveučilištu Peštanskoga pravnog zbora sučlan, upravitelj javne knjižnice u nadbiskupskom gradu, i namjesni profesor crkvenog prava na carsko=kraljevskoj akademiji zagrebačkoj, prigodom nastu=pljenja javnih predavanja svojih, i to dne 9. listopada prošle godine 1852., i dne 10. listopada tekuće godine 1853. jest prozborio, te na mnogostrano zahtijevanje štovanomu čitateljstvu putem tiska priopćio. U Zagrebu. Narodna tiskarnica dra. Ljudevita Gaja 1853. Str. 13 u maloj 8=ni.»

Gostiša, c. k. profesor građanskoga prava, dr. *Ante Rojc*, c. k. profesor kaznenoga prava, i ostali članovi iste akademije, zatim gg. odvjetnici»

Sasvim je prirodno, da je u «Pravniku», u kojemu su surađivali po=glavito profesori pravoslavne akademije, bilo koji put spomena i o tom učilištu. Tako je u broju 7. od 18. veljače 1853. na strani 60—63. izašao osobit članak o tom zavodu, u kojem je članku pisac B(ogoslav) Š(ulek) prikazao znatnost njegovu i tražio načine, kako da se što više podigne broj njegovih polaznika. Članak glasi od riječi do riječi ovako:

Zagrebačka pravoučna akademija. Prosvjeta je najjači temelj državi, najobilnije vrelo narodne sreće. Nu ovo valja samo za pravu prosvjetu, a ne za površnu ni naopaku, kad su seljaci bolji političari nego gospodari, a odvjetnici bolji financijski špekulanti nego pravoznanci; premda opet ne ćemo da niječemo veliku vrijednost đapače neophodnu potrebu enciklopedičkoga znanja, primjerenoga zvanju svakoga pojedinca. Sjemenište prave prosvjete jesu valjane učionice. Zato su negdašnji stališi hrvatsko=slavonski mudro radili, što su nastojali o tom, da se u Zagrebu zavede sveučilište, nu želja im ostade pusta, ponajviše zato, što nije bilo toliko učeće mladeži, da bi potreba sveučilišta svakomu bila u oči udarala; a učenika zato nije bilo, što se nitko nije starao za početne škole, gdje mora da nikne akademički naraštaj. Jer otprije je općenito vladala predsuda ili bolje govoreć zloba, da seljaku ne treba ništa učiti, da za njega nisu škole, da je on najsretniji, najpokorniji, najmirniji, dok je glup itd., akoprem povjesnica dokazuje, da narodi prosvijećeni najveći su prijatelji mira, dok im nitko ne dira u prava, jer pod jaram ne će dakako da skuće vrat. Tako dakle imadijismo od viših učilišta u Zagrebu samo pravnu akademiju, pa i ta je bila nesavršena i kojekako uređena, i to baš samo za nevolju. Zato treba zahvalni da budemo austrijskoj vladi, što nam ju je prema potrebama vremena i pravoznanstva uredila, te se nadati možemo, da ćemo naskorom imati potpuni pravoslavni fakultet. Do 1849. godine čitava je akademija imala četiri profesora, i ovi su predavali samo: statistiku, tako zvane političke znanosti, te umno, rudarsko, mjembeno, građansko i kazneno (ugarsko) pravo s postupnikom. A sada ima već sedam učitelja, koji osim navedenih znanosti uče još i enciklopediju pravoznanstva, austrijski opći građanski i kazneni zakon s parbenim postupnikom, crkveno pravo, sudovnik (Jurisdictionsnorm), neparbeni postupovnik, zakon o podlozih (Hypothekenswesen), pravnički slog i nauku o sudbenih vlastih, financijske i upravne zakone. Sada nam dakle još preostaje samo učiteljska stolica za rimsko i feudalno pravo, te ćemo imati onakov pravoslavni fakultet, kao što ga ima n. p. peštansko sveučilište. A sva je prilika, da će se pomenute učiteljske stolice već bližnjih godina popuniti.

Ovaj zavod zaslužuje dakle svakako, da prijatelji naroda prijaznim okom na njega svrnu, da ga njeguju i goje, da ga podupiru i štite. Jer zagrebačka pravoučna akademija jedino je više učilište prava u svih jugoslavenskih zemljah, ako izvadimo gradačko sveučilište. Zagrebačka akademija — a to je za nas još važnije — jedino je narodno čisto slavensko učilište prava u svoj Austriji, u njoj se predaju sve uredne (redovite) nauke samo na hrvatskom jeziku. Ona će već radi toga uz revnu potporu postati s vremenom jugoslavensko sjemenište pravnika; jer svaka nauka, kad ju čovjek crpi iz samoga vrela, dublje se uvriježi u pamet, nego kad ju pretače preko tuđega jezika

Mi dakle zagrebačku akademiju već zato cijenimo, što je narodna, te će nam othraniti pravoznance, koji ne će biti tuđine u svom narodu. Nu ona zaslužuje još i zato našu pozornost, što ju možemo smatrati kao klicu budućega jugoslavenskoga sveučilišta. Svaka gotovo austrijska zemlja ima svoje sveučilište, ni južni Slaveni, narod

od 10 miliona, ne će moći do vijeka bez njega ostati, osobito sada, pošto se je i kod njih duševni život pojavio . . .

Time pako, što je zagrebačka akademija onako valjano uređena, vrlo će se pospješiti i sveučilište, jer će mu biti ona kao jezgra, oko koje će se ostali fakulteti malo pomalo nakupiti kao manji leci (crystalli) oko svoje matice. Ta bogoslovni fakultet imamo već sada u ovdašnjem katoličkom sjemeništu, pa ako se sagradi zemaljska bolnica, o kojoj neki revni rodoljubi rade, lako ćemo onda doći i do ljekarske struke, te će mudroslovlje samo nadoći.

Da vidimo sada, podaje li nam dosadanje djelovanje zagrebačke akademije razloga, da se nadamo dobromu uspjehu. U austrijskom carstvu imade pet pravoučnih akademija. Između ovih najviše je imala požunska god. 1851. slušalaca, naime 72, u zagrebačkoj pako bila su 33, te ona zauzima gledeć na broj učenika treće mjesto među svojim austrijskim drugaricami. Ovo je dakako malen zasada broj, al ne prema prijašnjim godinama, kad je bilo u Zagrebu ponajviše samo 40 ili 50 pravnika. Ovdje pako valja pamtit, da se je poslije 1848. u svih zemljah negdašnje ugarske krune broj pravnika vrlo smanjio, stranom zato, što sad ne mora biti svatko advokat kao prije, te se može i bez pravoznanstva dočepati službice, stranom zato, što sad ne letu eminencije onako obilato, kao prije, gdje su i dvije trećine pravnika bili sve sami eminenti, te bi čovjek mislio, da nam je domovina poplavljena pravoznanci boljimi od boljih. Zato je valjda i Pešta, koja je otprije vrvila od pravnika, imala ih god. 1851. samo 115. K tomu valja još primetnuti mnoge mjesne razloge, n. p. anomaliju u ispitivanju prošlih godina, te su nekoji u dva dana podnijeli ispit, u dva dana iz svih filozofskih i juridičkih znanosti, pa se ovim preskakanjem broj učenika u viših razredih znatno umalio. Mnogi su opet dvoumili, da će biti zagrebačka akademija ikada potpuni fakultet, te su otišli drugamo, gdje će moći sve nauke pravne izučiti, a gdjekoji su to opet učinili, jer su posumnjali o vrsnoći ovoga istom prerođenoga čeda, a možda su i pomislili, da se drugdje na lijevak lije pravoznanstvo u mozak, al od ovih su se već mnogi pokajali. Napokon velik je uzrok malenom broju pravnika, što je u Zagrebu skupoća zavladała, te siromašniji ne mogu smoći onoliki trošak, a potpore, stipendija, ne ima.

Sve nam ovo ne muti nade, da će naša pravoučna akademija dočekati lijepu budućnost. Jer marljivim nastojanjem austrijske vlade oko početnih škola umnožat će se jamačno i broj pravnika, pa se je nadati, da će i u bližnjih jugoslavenskih pokrajinah sve to više uviđati mladi pravnici veliku korist narodnoga predavanja i da će dolaziti u Zagreb. Nu najviše bi k tomu doprinijeti mogli sami rodoljubi, gledajući u budućnost i uviđajući veliku važnost ovoga zavoda. Poznato je, da je ono dobročinac cijeloga naroda, koji podupire mladane talente, što će jednoć umom svojim služiti narodu. Al kod nas ne imaju mladi pravnici potpore nikakve: ne bi li dakle u političnom, narodnom i čovječnom pogledu mudro radili, podupiruć sposobne mladiće, koji žele, a ne mogu učiti prava radi siromaštva. Složnimi silami moglo bi se to bez velike žrtve postići. Da se nađe u svoj južnoj Slaviji 100 rodoljuba, koji bi htjeli u tu svrhu davati na mjesec po 1 for. srebra: eto već 10 stipendija po 100 for., eto deset mladih zatočnika narodne Themide, pa uz njih bi jamačno drugih 10 došlo. Boje se mnogi, da će nam tuđi urednici poplaviti domovinu, pa ima li tomu strahu prečega lijeka, nego što je potpora mladića, koji se žele posvetiti državnoj službi? Osobito mnogo mogli bi u tom obziru učiniti sami Zagrepčani. Šta je to bogatu domaćinu, ako ustupi jednu sobicu, ili drugomu imućniku, ako ustupi jedan stolac za svojim stolom siromašnomu pravniku, koji će to dobročinstvo možebiti njegovoj djeci obilato naknaditi? Mi se spominjemo, da je ovo čuvstvo posvuda gotovo vladalo: svaki g. kanonik, svaki imućniji građanin, imao je po jednoga đapače i više đaka u svojoj kući, te ih je badava hranio, ne mo-

žemo pomisliti, da bi bilo ovo pravo kršćansko čuvstvo sasvim presahnulo, samo treba da se probudi i potakne. Ovakimi neznatnim žrtvama moglo bi se domovini učiniti sila dobra, jer nam propada mnoštvo talenta, što ne imaju novčane potpore.

Pozivamo dakle sve vrijedne rodoljube, da zagrle desnicom narodne ljubavi našu pravoučnu akademiju i da se pobrinu za njezin napredak. To će biti za dušu njim i njihovoj djeci.

U broju 41. opet od 14. listopada 1853. na strani 344. priopćuje se popis predavanja za zimski semestar 1853/4. ovako :

U prvom (zimskom) poljeću školske godine 1853/4. predaje:

a) Političke znanosti 10 ura na nedjelju g. dr. Pavao Muhić, c. kr. redoviti javni profesor, upravitelj c. kr. pravoslavne akademije i član povjerenstva za državne ispite,

b) Upravno austrijsko zakonslovje 7 ura, a rudno austrijsko pravo 3 ure na nedjelju g. dr. Matija Smodek, c. kr. redoviti javni profesor i član povjerenstva za državne ispite,

c) Mjembeno i trgovačko pravo 5 ura, o neparbenom postupanju, o sudovniku i o hipotekah opet 5 ura na nedjelju g. dr. Antun Molnar, c. kr. red. jav. profesor i član povjerenstva za državne ispite,

d) Enciklopediju državo= i pravoslovnu, etiku u savezu sa filozofijom prava 10 ura na nedjelju g. dr. Emerik Šuhaj, c. kr. red. jav. profesor i član povjerenstva za državne ispite,

e) Austrijsko kazneno pravo 10 ura na nedjelju g. dr. Antun Rojc, c. kr. red. javni profesor i član povjerenstva za državne ispite,

f) Austrijsko građansko pravo 10 ura na nedjelju g. dr. Andrija Gostiša, c. kr. red. jav. profesor i član povjerenstva za državne ispite,

g) Crkveno pravo 7 ura na nedjelju g. (dr.) Đuro Molnar, svećenik, namjesnik profesora, nadbiskupski knjižničar.

Za rimsko pravo zagrebačka c. kr. pravoslavna akademija još ne ima profesora, no sva je prilika, da će se naskorom imenovati.

Nije bila krivnja profesorskoga zbora, što se ni u listopadu 1853. nije još predavalo rimsko pravo. Najbolje to dokazuje činjenica, da je napokon jedan od profesora odlučio da uz svoje predmete preuzme još i rimsko pravo. Dne 25. ožujka 1854. dostavilo je ravnateljstvo akademije c. k. banskoj vladi predstavku na ministarstvo prosvjete, u kojoj je javilo, da će u drugom (ljetnom) semestru profesor dr. Emerik Šuhaj držati predavanja iz rimskoga prava. Ministarstvo je otpisom od 12. travnja br. 5486/294 s odobrenjem uzelo na znanje tu prijavu ravnateljstva, te je podjedno dopustilo, da se iz rimskoga prava mogu polagati semestralni ispiti, pa da se o tim ispitima izdaju pravovaljane svjedodžbe.

Ma da su profesori sve moguće radili, da podignu naučni niveau pravoslavne akademije, broj se polaznika ipak nije tako množio, kako bi se očekivalo. Još godine 1852. bijaše ministarstvo upozorilo, da se odviše javlja privatnih đaka, koji ne polaze predavanja, nego se samo podvrgavaju semestralnim i godišnjim ispitima. Tako je školske godine 1850/51. bilo uz 33 javna redovita učenika još 14 privatista, što je i ministarstvo smatralo nerazmjernim. Ali privatiste nijesu mogli ukinuti, jer su mnogi mladići bili tako

siromašni, da nijesu mogli u Zagrebu stalno živjeti, dok su opet mnogi bili u javnim i privatnim službama širom po čitavoj zemlji. Profesorski zbor smatrao je, da bi se broj javnih slušača mogao poglavito podići tako, da se za polazak akademije osnuje što više stipendija, pa bi se onda okupili u zavodu nesamo oni, koji stipendije uživaju, nego i oni, koji se trse da ih dobiju. Tako javlja «Pravnik» od 23. prosinca 1853. u jednoj vijesti od 18. prosinca ovako :

Gospoda profesori zagrebačke pravoslovne akademije, nastojeći svesrdno o napretku i procvjetu ovoga sebi povjerenoga zavoda, otišli su bili danas svijetlomu banu, da ga zamole, da izradi nekoliko stipendija za zagrebačke pravnike. G. dr. Muhić, ravnatelj akademije, kao govornik razložio je u svojoj besjedi, kako je svakomu domorocu zaigralo srce od radosti, kad je čitao, da je svijetli ban učenikom ljekarske struke novčanu potporu ishodio. Ne ima sumnje o prevelikoj važnosti ovih ljekarskih stipendija, no bjelodano je, da naša mladež, koja se je posvetila pravoslovju, treba također potpore, a to možebiti još više nego ljekarski učenici. Jer od pravoslovne mladeži postaju državni časnici svake vrsti, kojih još u većem broju treba domovini nego ljekara, i koji upravljajuć javnim poslovima, više zasijecaju u narodni život nego kojegod druge struke ljudi. Nu ako je zlo po narod, imajući suviše ljudi za javne službe, trikrat gore po onaj, koji ih ima premalo, te ih mora od drugda dozivati. A strah je svakoga domoroca, da će se u tom pogledu naskorom nedostatak pojaviti, te će se morati službe povjeravati ljudem nepoznajućim narodnoga života ni jezika. Jer od nekoliko godina vrlo se malo mladića naše domovine posvećuje pravoslovju, pa i oni, koji uče pravo, odilaze u druge krunovine, budući da je većina naše mladeži sve sama siromaš, a život je u Zagrebu vrlo skup, zato se mora ponajviše odreći prava ili učiti ih ondje, gdje može laglje živiti, — a za ovom siromašnom većinom povodi se onda i manjina bogataca. Kad bi se jedno 20 marljivih pravnika po 100 for. sr. godišnje potpore davalo, to bi odmah i drugih 20 ovamo pohitali, nadajući se ovoj potpori.

Svijetli ban je molbu ovu vrlo prijatno saslušao i izjavio, da se sasvime slaže s govornikom, i kao što je svagda nastojao oko napretka domovine, tako da će i molbu njihovu svojski uvažiti i iz sviju se sila trsiti, da učenici zagrebačke akademije dobiju također stipendija, ako ne iz državne a ono iz zemaljske blagajne.

Mi ovu radosnu vijest svim prijateljem našega jedinoga pravoslovnoga učilišta priopćujemo i tvrdo se nadamo, da će ovaj rodoljubni postupak gg. akademičkih učitelja dobrim uroditi rodnom za našu prava učeću mladež.

Međutim još nije prošlo ljetno poljeće školske godine 1853/4., kad je pravoslovnju akademiju u njezinu poletu stala zaustavljati jedna nedaća za drugom. Prva nedaća zadesila ju je gubitkom profesora dra. *Antuna Rojca*. Kako je pritisak apsolutizma i s njim združenog policajnog sistema postajao sve to jači, te se od profesora zahtijevalo, da budu nesamo nastavnici, nego i pomagači sistema, posve je prirodno, da su ti muževi znanosti stali se ogleđati za manje odgovornim namještenjima. Prvi je to učinio dr. Antun Rojc, koji je postigao, da ga je ministarstvo pravosuđa otpisom od 10. lipnja 1854. br. 4721 imenovalo zamjenikom državnoga nadodvjetnika u Zagrebu. Kolik je to gubitak bio za akademiju, dokazuje najbolje činjenica, da je Rojc nakon svoga odlaska s akademije po građi svojih predavanja izdao djelce: «Austrijski kazneni postupnik od dana 29. srpnja 1853., razložen u dva primjera

Antunom Rojcem, i. u. doktorom, c. kr. namjesnikom državnog nadodvjetnika kod c. kr. banskog stola i članom komisije za državne ispite pravnoga odsjeka. U Zagrebu 1855. Tiskom narodne tiskarnice dra. Ljudevita Gaja. U 8ni strane IV i 216.» U predgovoru priznaje pisac izrijeком, da je ta dva primjera kaznene parnice sastavio ponajviše još kao c. kr. javni profesor austrijskoga kaznenoga zakona i postupka «za svoje slušaoce» u akademiji.

Druga nedaća zatekla je pravoslovnu akademiju tim, što je god. 1855. ministarstvo prosvjete prigodom reorganizacije juridičkih fakulteta u sveučilištima područje njezino znatno skućilo ustanovivši, da oni pravnici, koji su trogodišnji tečaj u Zagrebu svršili, pa se spremaju polagati doktorat prava, moraju u sveučilištu mjesto dosadanja dva semestra slušati nauke puna četiri poljeća, i to još pod osobitim nadzorom dotičnoga dekana. Tako su dotični pravnici morali u svemu polaziti deset semestara mjesto osam u sveučilištima.

No najljući bio je treći udarac, kad je ministarstvo odredbom od 2. listopada 1855. br. 15162/939 zapovjedilo, da se tako predavanja kao i ispiti moraju držati u njemačkom jeziku. Ova je odredba bila u savezu s općom germanizacijom, koja se tada u carevini na svim poljima provodila.

Još u veljači 1854. bijaše ministarstvo prosvjete zatražilo od profesorskoga zbora, neka podnese svoje mnijenje, da li je isključivo upotrebljavanje ilirskoga jezika (pri predavanjima) uzrok slabomu polasku akademije? Proforski je zbor na to odgovorio, ali se ne zna, što i kako. Ali jamačno nije ustvrdio, da je baš hrvatski jezik kriv slabomu polasku akademije. Uza sve to je ministarstvo buduće godine izdalo gore spomenutu odredbu učinivši kao na sprdnju jedini izuzetak, da profesor dr. Antun Molnar, rođeni Mađžar, koji nije nikad pravo naučio hrvatski, mora predavati i ispitivati u ilirskom jeziku! Inače svi drugi profesori moraju upotrebljavati njemački jezik, te samo u prvom početku pomagati đacima tumačenjem u ilirskom jeziku. Suviše je i u poslovnom, službenom saobraćaju uveden njemački jezik, tako da se od nove godine 1855. isti urudžbeni zapisnik akademijskog ravnateljstva vodio u tome jeziku. Napokon je ministarstvo odredilo, da profesori moraju nacрте svojih predavanja predlagati u njemačkom jeziku, te podjedno označiti djela i pisce, po kojima će raditi. To je potrajalo pet do šest godina.

U to vrijeme od 1855. do 1860. nijesu se događale znatne promjene ni u profesorskom zboru ni naučnoj osnovi akademije. Dne 19. srpnja 1856. imenovan bi dosadnji namjesni učitelj kanonskoga prava dr. Juraj Molnar izvanrednim profesorom toga predmeta; u isto vrijeme po prilici uveden bi nov predmet u akademiju: povjesnica austrijske carevine, te bi za tu stolicu izvanrednim profesorom imenovan 28. rujna 1856. *Matija Mesić*, dosad učitelj zagrebačke gimnazije. Mesić bijaše nauke izučio na sveučilištu u Pragu, te je dosad napisao i na hrvatski jezik preveo više školskih knjiga za gimnazije. Tako je uz ino preveo iz češkoga učevnu knjigu: «Povjesnica au=

strijske države, za porabu gimnazija napisao V. Vladivoj Tomek (u Beču 1856. 8° str. VII i 187).» Kad je nato 9. veljače 1859. umro profesor dr. Juraj Molnar, povjerena bi Mesiću još i stolica za kanonsko pravo, našto bi 13. srpnja 1859. imenovan redovnim profesorom austrijske povjesnice i crkvenoga (ka=nonskoga) prava. To je i ostao, dok je opstojala pravoslavna akademija.

Padom apsolutizma i germanizacije god. 1860. oživjela je i pravoslavna akademija novim životom. Već od konca kolovoza te godine vodi ravnateljstvo akademije urudžbeni zapisnik opet u hrvatskom jeziku, a 11. studenoga predlaže «uvedenje narodnoga jezika kod svih predavanja», zatim da se kao učevni predmet uvrsti ugarsko javno pravo s osobitim obzirom na «municipalna prava» kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Malo zatim sastao se 15. travnja 1861. i hrvatski sabor, kojega su člarnovi bili također neki profesori akademije, kao ravnatelj dr. Pavao Muhić, dr. Emerik Šuhaj i Matija Mesić. U tom je saboru veliki đakovački biskup *J. J. Strossmayer*, koji bijaše već 10. prosinca 1860. darom od 50.000 for. temelj položio Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti, vatrenim govorom svojim 29. travnja zagovarao osnutak jugoslavenskoga sveučilišta, koje bi imalo biti gojilištem budućih akademičara i tako korijen budućemu stablu naše znanosti i umjetnosti. Oduševljen govorom biskupovim sabor je još u istoj sjednici zaključio, da se smjesta izaberu dva odbora, od kojih će znanstveni izraditi osnovu i pravila tako za akademiju znanosti i umjetnosti, kao i za sveučilište. U znanstveni odbor biše uz druge izabrani također ravnatelj Muhić s profesorima Šuhajem i Mesićem. U sedamdeset i osmoj sjednici od 7. rujna predložio je izvjestitelj znanstvenoga odbora dr. Muhić već gotovu osnovu za sveučilište, koja bi nakon trodnevne rasprave s nekoliko promjena prihvaćena i kao saborski članak LXXXIV. «ob osnovanju jugoslavenskoga sveučilišta u Zagrebu» među saborske zaključke uvršten. I Muhić je tom prigodom izgovorio sjajan govor, u kojem je prikazao potrebu i zadaću sveučilišta. Završio je svoju besjedu riječima: «Ovo Vam sveučilište, gg. zastupnici naroda, preporučam, što ikad toplije mogu, primite ga pod okrilje i zaštitu svoju, uvjereni budući, da sloboda, samostalnost, čestitost i materijalno blagostanje, dakle prava sreća narodâ, zavisi od njihova naobraženja — homo non nascitur, sed fit.» Muhić je također izradio adresu na kralja, koju je sabor prihvatio 11. studenoga, i kojom je molio potvrdu nacрта zakonske osnove o sveučilištu jugoslavenskom.

Naporedo s nastojanjem oko osnutka sveučilišta radilo se i o tom, da se postojeća već pravoslavna akademija reorganizira u pravoslavni fakultet, pa da bude kao neka matica, oko koje bi se postepeno okupilo buduće sveučilište. U to je ime hrvatski sabor 28. rujna prihvatio članak CII. «o oživljenju jugoslavenskoga sveučilišta i trošku za nj», kojim je člankom određeno preustrojstvo pravoslóvne akademije u potpuni fakultet osnutkom triju još profesura za pravnički i triju za filozofski fakultet, zatim uređenje

primaljskoga i veterinarskoga zavoda. I za sve to bi odlučeno, da se sabor osobitom predstavkom obrati kralju.

Međutim na sve predstavke nije sabor primio ni odgovora, a u to je akademiji zaprijetila pogibao, da gubitkom svojih najboljih profesora stane nazadovati. Profesor dr. Andrija Gostiša bijaše već više puta pokušao da se riješi profesorske službe, ali tek 24. svibnja 1864. postiže, da je imenovan vijećnikom banskoga stola u Zagrebu. Ma da je smjesta raspisan natječaj, nije mu se moglo naći zamjenika, već se trebalo pobrinuti za namjesnoga učitelja za tu stolicu. Ravnateljstvo akademije predlagalo je za to mjesto dra. *Franju Burgstallera*, namještena kod financijalne prokurate u Zagrebu, koji je u listopadu 1864. suplenturu i preuzeo. Dok je Gostiša prešao k sudu, profesor dr. Šuhaj sve se je intenzivnije stao baviti politikom. Kao član sabora god. 1865–1867., naročito kao potpredsjednik njegov bio je tako zaokupljen, da nije mogao vršiti svojih dužnosti u akademiji, pa je stoga tražio i dobio dopust, za kojega je njegove predmete predavao mladi pravnik dr. *Ivan Milutin Matok*. Napokon ostavio je Šuhaj profesuru sasvim. Dne 9. rujna 1867. javilo je predsjedništvo namjesničkoga vijeća ravnateljstvu akademije, da je Šuhaj imenovan izvjestiteljem i odsječnim savjetnikom kod kr. hrvatske dvorske kancelarije, te je pozvalo isto ravnateljstvo, da nađe za njega zamjenika. Ravnateljstvo je nato 2. listopada predložilo, da se prvi semestar nastajne školske godine uzme za suplenta dr. *Mirko Mikulčić*, dok se ne prijavi koji od onih mladih pravnika, koji su se pomagani zemaljskim stipendijama naročito pripravljali za profesure akademijske.

Otkako se naime ozbiljno radilo o osnivanju sveučilišta, stalo se brinuti i za podmladak, koji bi bio kadar osobito u pravoslovnom fakultetu preuzeti profesorske stolice. Stoga se počеше davati najboljim polaznicima pravoslovne akademije stipendije, da se na kojem sveučilištu, naročito u Beču, podvrgnu strogim ispitima za doktorat prava, te da se pripreve za profesure. Prvu takovu stipendiju od 400 forinti na godinu dopustila je dvorska kancelarija *Milanu Makancu* za studij na sveučilištu u Beču rješenjem od 26. rujna 1864. br. 3794; iza njega dobio je 18. rujna 1865. stipendiju od 360 for. *Stjepan Spevec* uz uvjet, da će bar 10 godina poslije svršenih nauka služiti kao nastavnik akademije. Iza ovih tražili su jednake stipendije *Mirko Rohak* (1866) i *David Starčević* (1867), ali ih nijesu dobili; tek kasnije primiše dalje stipendije *Mihajlo Posilović*, *Franjo Vrbanić*, *Luka Marjanović*, *Josip Pliverić*, i napokon *Nikodem Jakšić* (1870).

Od svih tih stipendista prvi je nauke dovršio dr. *Milan Makanec*, kojega je dvorska kancelarija 1. veljače 1868. imenovala namjesnim profesorom rimskoga prava, austrijskoga kaznenoga prava i postupnika, dakle onih predmeta, koje je prije predavao dr. Emerik Šuhaj. Makanec nastupio je svoje mjesto 10. ožujka, kojom bi prigodom dr. Mirko Mikulčić riješen suplencije. U isto vrijeme molio je učiteljsko mjesto također dr. *Stjepan Spevec*, koji bi

međutim 3. ožujka imenovan adjunktom akademije s godišnjom pripomoći od 400 forinti, te je službu nastupio 12. ožujka. On je bio pomagač ravnatelju, a uza to je zamjenjivao neko vrijeme profesora Matiju Mesića, kad je bio pridijeljen namjesničkom vijeću. Još u listopadu 1867. imenovan bi bivši su=plentat i od god. 1865. izvanredni profesor dr. *Franjo Burgstaller* redovnim profesorom građanskoga prava i postupnika.

Napokon je kralj nakon razliĉnih molba, predstavaka i izvješća rješenjem od 30. kolovoza 1868. dopustio, da se dosadanja akademija od tri teĉaja pro=širi u akademiju sa ĉetiri teĉaja i s nauĉnom osnovom, koja se je poduda=rala s programom pravnoga fakulteta u sveučilištima. Namjesniĉko je vijeće otpisom od 7. rujna br. 12.023 obavijestilo o tom ravnateljstvu akademije s dodatkom, da preustrojstvo zavoda mora u život stupiti već na početku školske godine 1868/9., te da se stoga ravnateljstvo ima pobrinuti za potrebne prostorije i uĉiteljske sile, pa onda o svemu podnijeti izvješće. Ravnateljstvo je 15. rujna izvršilo taj nalog.

XI.

Proširenje pravoslavne akademije priopćila je kr. hrvatska dvorska kancelarija hrvatskom saboru, koji je bio na okupu od 8. sijeĉnja 1868. U jedanaestoj sjednici sabora, dne 12. rujna proglašen bi ovaj otpis reĉene kancelarije:

Njegovo cesarsko i kraljevsko veliĉanstvo blagoizvolilo je previšnjim rješenjem od 30. kolovoza 1868. premilostivo dozvoliti:

1) da se na pravoslavnoj akademiji u Zagrebu osnuje samo ĉetverogodišnji za sve pravnike obvezni teĉaj pravo= i dr̄zavoslovnih nauka, te dosljedno tomu da se dokine dosadanji trogodišnji teĉaj na istom zavodu,

2) da se nauk pravo= i dr̄zavoslovnih znanosti na istoj pravoslavnoj akademiji uredi prema priloženoj, na ĉetiri godine proraĉunanoj i za sve akademike obveznoj naukovnoj osnovi,

3) da se na istom zavodu za vrijeme od tri godine dana iza preustrojstva pravoslavne akademije ustroji suplementarni teĉaj za one pravnike, koji svoje nauke zapoĉeše po dosadanjem trogodišnjem teĉaju,

4) da se oni javni redoviti pravnici pravoslavne akademije u Zagrebu, koji se mogu iskazati svjedod̄zbom o s dobrim uspjehom položenom ispitu zrelosti, pak za tim apsolutorijem o s primjernim uspjehom na istoj akademiji dovršenom ĉetverogodišnjem teĉaju, odmah pripuste na svakom sveučilištu monarkije k pravo= i dr̄zavoslovnim strogim ispitom (rigorozima) i k promociji,

5) da se uĉenikom iz kraljevine Hrvatske i Slavonije dopusti prijelaz s akademije na sveučilište, a isto tako obratno prijelaz sa sveučilišta na akademiju uz jedinu stegu pravovaljano polučena godišta,

6) da se na pravoslavnoj akademiji u Zagrebu pokraj sada već postojećih šest još dvije nove uĉiteljske stolice i dvije privatne docenture ustroje, da se smatraju kao glavne uĉiteljske stolice: I. rimsko pravo, II. povijest prava, III. kanoniĉko pravo, IV. građansko pravo, V. građanski postupak, VI. kazneno pravo, VII. i VIII. političke znanosti, i napokon, da se, ako sredstva dosegnu, utemelji IX. uĉiteljska stolica za predmete spadajuće u područje filozofiĉkoga fakulteta, naime za povijest i filozofiju,

7) da se troškovi potrebiti za raširenje pravoslavne akademije preuzmu na komercijalnu i regnikolarnu zakladu načinom međutim samo privremenim i do onoga vremena, kada zvani na to faktori budu mogli konačnu izreći odluku glede zaklade, iz koje da se namiruju troškovi za upitnu pravoslavnu akademiju;

8) da se do toga vremena i beriva profesora ostave u izmjeru ustanovljenu za pravoslavnu akademiju u Zagrebu od 4. listopada god. 1850.

Učinivši preko kr. namjesničkoga vijeća potrebite odredbe, da raširenje kr. pravoslavne akademije u Zagrebu, kako je isto odobreno previšnjim mjestom, stupi u život početkom školske godine 1868/9., čast je kr. kancelariji dvorskoj umoliti slavno predsjedništvo, da o sadržaju prehvaljenoga previšnjega rješenja izvoli obavijestiti sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. U Beču dne 4. rujna 1868. Baron Jellachich s. r.

Proširenjem trogodišnjega tečaja u četverogodišnji podignuta bi kr. pravoslavna akademija na onaj stepen, na kojem je stajala slična akademija u erdeljskom Kološvaru još od jeseni god. 1866. Prema tome preudešena bi i naučna osnova; jednako trebalo je namjestiti nove profesore tako za nove stolice kao za izmjenu ostarjelim nastavnicima. Po prijedlogu ravnateljevu imenovan bi namjesni profesor dr. Milan Makanec izvanrednim profesorom rimskoga prava, a za kazneno pravo i postupnik, što je također Makanec dosad predavao, bi odlučeno, da se osnuje osobita stolica. Inače je namjesničko vijeće otpisom od 27. rujna 1868. br. 12.592 odobrilo od ravnateljstva predloženu razdiobu predmeta među suplente sve dotle, dok se profesorske stolice definitivno popune. Tako je suplentom za povijest prava, enciklopediju i feudalno pravo postao dr. *Mirko Mikulčić**, a za međunarodno i državno pravo pa za povijest slavenskoga prava dr. *Mirko Bedeković*. Zatim biše popunjena oba docentska mjesta: docentom za državno računoslavlje postade *Adolf Hudovski*, a za sudsko liječništvo dr. *Mavro Sachs*. Napokon bi 12. listopada 1868. dosadanji akademijski adjunkt dr. *Stjepan Spevec* imenovan izvanrednim profesorom rimskoga prava, dok je Milan pl. Makanec, koji je dosad predavao rimsko pravo, preuzeo stolicu kaznenoga prava i postupnika. Stari, iznemogli profesor dr. *Antun Molnar* bi još 24. rujna umirovljen, a njegovu stolicu preuzeo je na vlastitu molbu 26. studenoga kao namjesni učitelj dr. *Aleksandar pl. Bresztyenszky*. Budući da je imenovanjem Stjepana Spevca za profesora bilo ispražnjeno mjesto akademijskoga adjunkta, zadobio je tu službu drd. *Sigismund Taitl* s godišnjom pripomoći od 420 for. (30. prosinca 1868). On je ostao adjunktom do svoje smrti 2. siječnja 1871. Na početku studenoga 1868. odrekao se dr. Mirko Bedeković suplature, našto je predavanje međunarodnoga prava preuzeo dr. Makanec.

Kako se vidi, profesorski zbor nije bio onako popunjen, kako je određeno kraljevskim rješenjem od 30. kolovoza. Uz četiri javna redovna

*) Kao suplenat pravne enciklopedije napisao je Mikulčić knjigu: «Encyclopaedija pravo- i državoslovnih znanosti. Prvi dio. Encyclopaedija pravoslavlnih znanosti. Sastavio dr. *Mirko Mikulčić*, bilježnik slob. i kr. grada Zagreba i namjestni učitelj na ovdašnjoj kr. pravoslavnoj akademiji. Zagreb 1869.» Mikulčić se poglavito držao svoga profesora Teodora Paulera.

profesora (ravnatelj dr. Pavao Muhić, dr. Matija Smodek, Matija Mesić i dr. Franjo Burgstaller) bila su dva izvanredna profesora, dva suplenta i dva docenta. Uza sve to je osnutkom četvrtoga tečaja narastao broj slušača, tako da ih je školske godine 1868/9. bilo 48 oprosteno od naukovine. Ravnateljstvo akademije još je u ožujku 1869. predlagalo, da se raspiše natječaj za dvije ispražnjene učiteljske stolice (za povijest prava i za građanski postupnik), za koje su se natjecali supleni Mikulčić i Bresztyenszky. Međutim Mikulčić bi 2. listopada 1869. radi privatnih prilika svojih riješen i suplentske službe, a mjesto njega imenovan bi za namjesnoga učitelja povijesti prava tajnik stola sedmorice dr. *Ignjat Brlić*. Tako bi samo stolica građanskoga postupnika popunjena, te 9. studenoga 1869. imenovan izvanrednim profesorom dr. *Aleksandar Bresztyenszky*. Mikulčiću vraćena bi molbenica kao neuvažena.

Školska godina 1869/70. bila je burna i za akademiju gotovo kobna. Vlada baruna i bana Raucha stala je s političkih razloga progoniti i čak i profesore akademije. Najprije je 18. svibnja 1870. isključen iz akademije pravnik August Šporčić radi govora, što ga je 19. travnja držao na (južnom) kolodvoru u Zagrebu, te kojim je «uvrijedio vladu i bana»; kraljevskim rješenjem od 28. lipnja 1870. dignut bi sa službe izvanredni profesor dr. Milan pl. Mankanec, te mu otpisom zemaljske vlade od 26. srpnja br. 1257 obustavljena koncem toga mjeseca i beriva; napokon kraljevskim rješenjem od 3. lipnja dignut bi dr. Ignjat Brlić sa službe tajnika kod kr. stolice sedmorice, te bi 15. kolovoza br. 2242 ravnateljstvu akademije od zemaljske vlade javljeno, da se ima obustaviti i njegovo djelovanje u tom zavodu kao namjesnoga profesora povijesti prava. Mankanca zamijenio je 3. listopada kao suplenat državni odvjetnik dr. *Napoleon pl. Špun-Stržić* s nagradom od godišnjih 630 forinti i 20% doplatka, a predavanje povijesti prava preuzeo je mjesto Brlića dr. *Mihajlo Posilović*, koji bijaše nedavno kao zemaljski stipendista svršio nauke na sveučilištu u Beču, te je od 20. travnja kao suplenat predavao pravnu enciklopediju. Iste godine 1870. imenovan bi 4. ožujka mjesto Hudovskoga oficijal kr. računovodstva *Dane Rašić* privremenim privatnim docentom za državno računoslavlje.

Ravnateljstvo akademije radilo je složno s profesorskim zborom, da se taj zavod nesamo naučnom osnovom, brojem i vrsnoćom nastavnika, nego i svima uredbama svojim posve izjednači s pravoslovnim fakultetima na sveučilištima. Jednako je ravnateljstvo tražilo od zemaljske vlade, da se uklone neke ustanove, koje su preostale od stare akademije. Tako je više puta ravnateljstvo predlagalo, da se ukinu polugodišnji i godišnji ispiti iz pojedinih predmeta, jer nijesu imali nikakvog smisla pored državnih ispita. Dne 24. svibnja 1870. tražilo je ravnateljstvo ponovo, da se bar s početkom buduće školske godine rečeni ispiti ukinu. Ali tek kraljevskim rješenjem od 30. siječnja 1871. određeno bi, da javni učenici akademije ne polažu više polugodišnjih i godišnjih ispita. Suviše biše uvedeni «*indexi lectionum*», pa onda kolokviji sa sve-

dodžbama o tim kolokvijima. Ravnateljstvo predlagalo je još, da se redovito štampa popis i red predavanja, ali zemaljska vlada nije to prihvatila.

Iste godine 1871. zgodile su se u kr. pravoslavnoj akademiji još neke zamašne promjene u nastavničkom zboru. Vrlo zaslužni profesor i dva decenija i više neutrudljivi ravnatelj zavoda dr. *Pavao Muhić* imenovan bi 3. listopada od kralja predstojnikom za bogoštovlje i nastavu pri kr. zemaljskoj vladi u Zagrebu. Njegovim odlaskom izgubila je akademija doduše vrsnu silu, ali je zato odio za bogoštovlje i nastavu dobio glavara, koji nije bio naprosto birokrat, već je bio srcem i duhom prijatelj napretka i mladeži. K tomu je kao referent u saboru u tančine poznao prilike školske i naučne u Hrvatskoj. Muhića kao ravnatelja i profesora zamijeniše ovako. Ravnateljstvo akademije povjereno bi privremeno profesoru *Matiji Mesiću*, koji je tu službu 16. listopada i preuzeo; predavanje ustavne i upravne politike pet sati na tjedan zapalo je s nagradom od 300 forinti profesora *Bresztyenszkoga*, dok je za narodnu ekonomiju, financijalnu znanost i zakonoslovlje imenovan suplentom svršeni pravnik i doktorand *Blaž Lorković*, koji je službu svoju nastupio 2. siječnja 1872. Još prije toga, 5. prosinca 1871., imenovan bi dr. *Stjepan Spevec* redovnim profesorom. Napokon 19. veljače 1872. imenovan bi dosadnji profesor dr. *Franjo Burgstaller* prisjednikom kr. županijskoga sudbenoga stola u Zagrebu, ali pod uvjetom, da i dalje predaje svoj predmet u akademiji kao namjesni učitelj, dok mu se ne nađe zamjenik. Vrijedno je još spomenuti, da su se u svibnju 1872. provodili izbori za hrvatski sabor. Tom je prigodom banski namjesnik *Antun Vakanović* pozvao ravnateljstvo, da mu sastavi i pošlje iskaz zvaničnika, za koje misli, da će se kod budućih izbora budi sustegnuti od glasovanja budi glasovati za kandidata opozicije. Uza sve to ipak su neki profesori glasovali za opoziciju, te je *Antun Vakanović* kao kandidat vladine stranke u Zagrebu propao.

Posljednje dvije školske godine 1872/3. i 1873/4. u životu kr. pravoslavne akademije protekle su poglavito u pripravama za sveučilište. Vlada *Antuna Vakanovića* nije isprva htjela ispražnjena mjesta profesorska popunjivati, već je dra. *Burgstallera* i dra. *Špun=Stričića* sklonila, da i dalje supliraju povjerene im stolice. Tek kad dr. *Burgstaller* u studenom nikako više nije htio da vrši službu namjesnoga profesora, bila je prinuđena zemaljska vlada, da mu nađe zamjenika. Dne 11. prosinca 1872. odredila je ona, da se nedavno izučeni kandidati za profesuru dr. *Luka Marjanović* i dr. *Franjo Vrbanić* pozovu da ga zamijene; *Marjanoviću* neka se povjeri austrijsko građansko pravo, a *Vrbaniću* mjembeno i trgovačko pravo. Oba su nastupila službu 3. siječnja 1873. U travnju 1873. imenovan bi *Bresztyenszky* redovnim profesorom, a u studenom dr. *Blaž Lorković* izvanrednim profesorom.

Školske godine 1873/4. bila je akademija kao neka posrednica između zemaljske vlade i sveučilišta, koje se rađalo. Dne 3. ožujka 1874. pozvala je kr. zemaljska vlada profesore akademije, koji žele polučiti mjesto u kr. sve=

učilištu Franje Josipa I., da predadu svoje molbenice. Od molitelja biše 27. travnja imenovani javnim redovnim profesorima juridičkoga fakulteta dr. Spevec, dr. Bresztyenszky i dr. Lorković, a uz njih za filozofski fakultet Matija Mesić. Po ravnateljstvu akademije dostavljala je vlada dekrete i doznake za plaću također novo imenovanim profesorima filozofskoga i bogoslovnoga fakulteta. Napokon 8. kolovoza 1874. povjereno bi ravnatelju akademije *Matiji Mesiću*, neka izvršuje poslove rektorske za nastajuće sveučilište dotle, dok se vlasti sveučilišne izaberu i konstituiraju.

Napokon je kr. zemaljska vlada 10. rujna zatražila od ravnateljstva akademije, da joj dostavi sve službene isprave profesora dra. *Matije Smodeka*, da mu se može odrediti teško zaslužena mirovina. S umirovljenjem Smodekovim nestalo je iz javnoga života najstarijega i posljednjega nastavnika strukovnoga učilišta, koje je četvrt stoljeća bilo jedini reprezentant viših nauka u Hrvatskoj, i koje je kraljevstvu našem odgojilo čitavu legiju pravoslavaca.

Izvori i pomagala. Za kolegij u Bologni ima sva sila akata od osnutka njegova do ukinuća. Ti su akti pohranjeni u zagrebačkim arhivima (državnom, kaptolskom, nadbiskupskom i dijecezanskom, pa u arhivu Jugoslavenske akademije). Suviše sačuvala se spomen=knjiga, u koju su rektori toga zavoda bilježili zgrade kolegija za svoje uprave. Natpis knjige je ovaj: *Chronologia collegii Illyro-Hungarici Bononiae fundati ab anno 1553. per reverendissimos rectores compendioso ac brevi calamo rerum memorabilium noticiam exhibens.* Obaseže god. 1553–1674. Rukopis u arhivu Jugoslavenske akademije (IV. c. 8). Od štampanih knjiga i rasprava spominjemo: *Patachich Georgius*, Gloria collegii Ungaro-Illyrici Bononiae fundati. Bononiae 1699.; *Tkalčić Ivan*, Viši prosvjetni hrvatski zavod u Bologni. (Prilog božićnjemu broju «Obzora» br. 296 od 24. prosinca 1895.); *Klaić Vjekoslav*, Pavao Zondinus i osnutak ugarsko-ilirskoga kolegija u Bologni (1553–1558). Štampano u Vjesniku kr. zemaljskoga arkiva u Zagrebu, XIV. 1912., str. 186–213.

O kolegiju u Beču ima također dosta akata u arhivu zagrebačkoga kaptola. Suviše sačuvane su dvije rukopisne povjesnice toga kolegija, jedna od *Pavla Turkovića*, a druga od kanonika *Vuka Kukuljevića* († 1751). Prva se čuva u kr. sveučilišnoj knjižnici (S. M. 38. E. 198), a druga u arhivu Jugoslavenske akademije (IV. c. 18). Za kolegij Germanicum-Hungaricum u Rimu vrijedi njemačko djelo: *Steinhuber Andreas*, Geschichte des Collegium Germanicum-Hungaricum in Rom, II. Bände, Freiburg im Breisgau 1895.; a za kolegij u Loretu budi spomenut prinos senjskoga biskupa *Mirka Ožegovića*: «Bula pape Urbana VIII., kojom s nova podiže ilirski zavod u Loretu, kog utemelji papa Gregor XIII.» u «Arkivu za jugoslavensku povjesnicu», knjiga II. 1. str. 90–97. (Ovu je bulu ponovo izdao Theiner A. u zborniku Monumenta Slavorum meridionalium, II. str. 124).

Za povjesnicu pavlinske filozofije i teologije u Lepoglavi znamenita su velika djela pavlinskih historika, *Andrije Eggerera* (Fragmen panis corvi proto=eremitici seu reliquiae annalium... ordinis fratrum eremitarum sancti Pauli, Viennae 1663) i Križevčanina *Nikofe Bengera* (Annalium eremicoenobiticorum ordinis fratrum eremitarum s. Pauli... volumen secundum... usque ad annum 1727... Posonii 1743), zatim rukopisno djelo istoga Bengera s natpisom: «Synopsis historico-chronologica monasterii Lepoglavensis ordinis s Pauli...», koje dopire do godine 1764., a čuva se u arhivu Jugoslavenske akademije (II. a. 22). Od novijih radnja spominjemo: *Tkalčić Ivan*, O

stanju više nastave u Hrvatskoj prije, a osobito za Pavlina. (Rad Jugoslavenske akademije, knjiga 93. od god. 1888.)

Za povjesnicu Isusovaca i njihovih škola ima obilate građe. Najznatnije je rukopisno djelo: *Historia collegii Societatis Jesu in monte Graeco Zagrabiae siti ab anno 1606. usque 1772.*, Tomus I. II. » (I. Tomus 1606–1726, II. Tomus 1727–1772). Rukopis je u kr. sveučilišnoj biblioteci u Budimpešti (A. b. 130). Štampane knjige i članci: *Prus Joannes Bapt.*, Memoria beneficiorum a collegio societatis Jesu Zagrabien- si acceptorum ab anno Christi MDCVI. Zagrabiae 1733., *Možuranić Antun*, Pov- šest gimnazije zagrebačke (Program gimnazije u Zagrebu od g. 1852.).

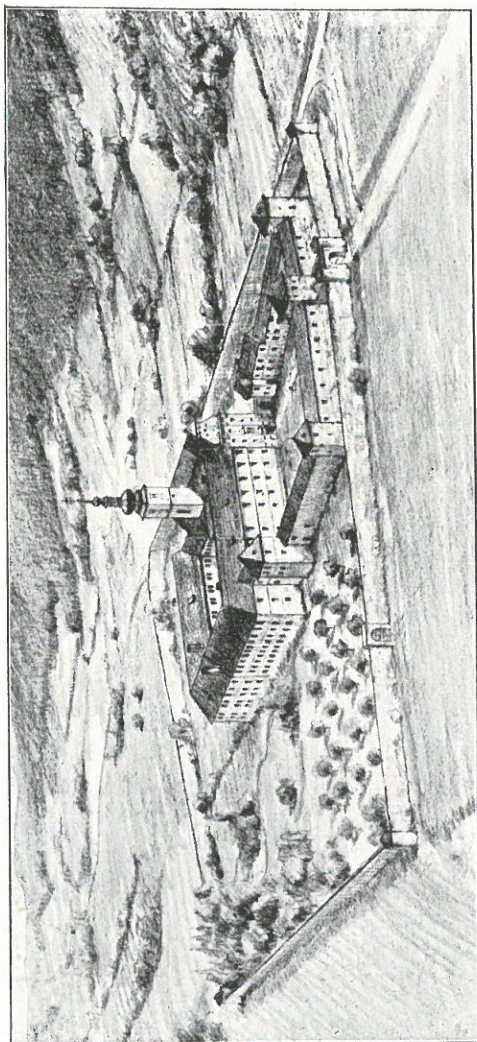
O osnutku i razvoju škole za političke i kameralne nauke ima veliko obilje akata među spisima nekadanjega kraljevskoga (banskoga) vijeća u Varaždinu i Zagrebu. Spisi toga vijeća pohranjeni su u državnom arhivu (Acta consilii croatici). Po njima je *Laszowski pl. Emilije* napisao biografiju: Adalbert Barić, prvi profesor državo- slovni- h i financijskih znanosti u Varaždinu i na zagrebačkoj akademiji 1769–1777. (Nastavni vjesnik društva hrvatskih srednjoškolskih profesora knjiga XXXI. od god. 1923., str. 232–239).

Akata i spisa za historiju Terezijanske akademije znanosti ima u državnom arhivu (Acta consilii croatici, Scholastica), nešto u arhivu Jugoslavenske akademije (iz vremena vrhovnoga školskoga ravnatelja Antuna Kukuljevića) i napokon u pismo- hrani- juridičkoga fakulteta u kr. sveučilištu. O postanju te akademije napisao je studiju *Vjekoslav Klaić*: Kr. akademija znanosti u Zagrebu (1776), koja je štampana u «Hrvatskom kolu», VII. 1912., str. 3–33. Vidi još biografiju: *Vjekoslav Klaić*, Dr. Romu- nald Josip Kvaternik, posljednji profesor historije u kr. akademiji znanosti u Zagrebu. (Nastavni vjesnik, knj. XXXI., 1923., str. 281–290.)

O pravoslavnoj akademiji sačuvani su gotovo svi spisi i iscrpljivi urudžbeni zapisnici, koji su pohranjeni u pismohrani- juridičkoga fakulteta u sveučilištu. Po tima izvorima može se sastaviti detaljna povjesnica te visoke stručne škole.

1. Samostan Lepoglava.

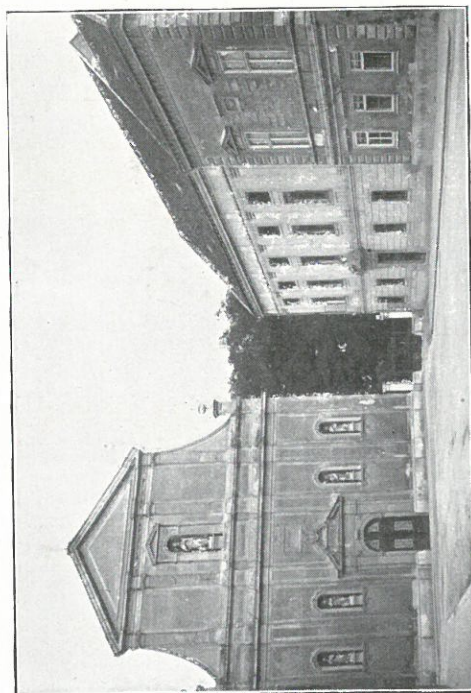
Pavliška visoka škola teologije i filozofije
u XVII. i XVIII. vijeku.

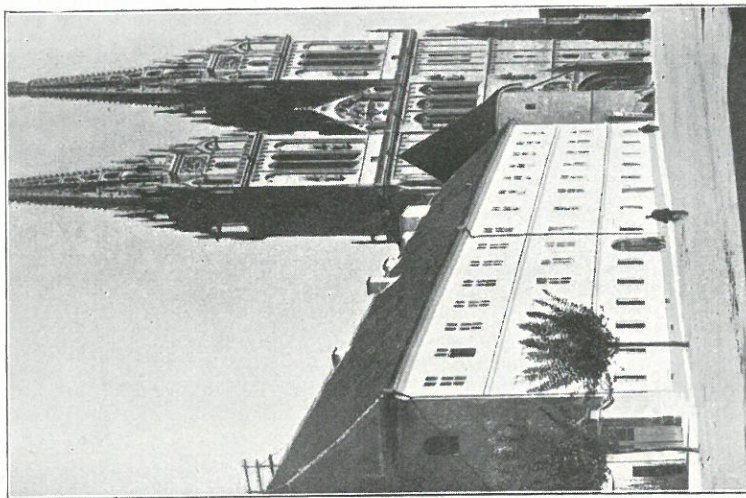
Po staroj slici iz XVIII. vijeka.

2. Stara sveučilišna zgrada
(do 1882) s akademskom
crkvom sv. Katarine.

1606—1773 isusovački kolegij,
1776—1850 kr. akademija zna-
nosti, 1850—1874 pravoslavna
akademija.

3. Nadbiskupsko sjemenište.
Teološki fakultet.

Prvi profesori,
učitelji, knjižničar i propovjednik.
<1874/75>

1. Dr. Franjo Iveković teol.
2. Dr. Franjo Vrbanić jur.
3. Dr. Mavro Sachs uč. jur.
4. Natko Nodilo fil.
5. Dr. Josip Pliverić jur.
6. Dr. Feliks Suk teol.
7. Dr. Josip Stadler teol.
8. Dr. Franjo Maixner fil.
9. Dr. Juraj Posilović teol.

10. Dr. Stjepan Spevec jur.
11. Dr. Lavoslav Geitler fil.
12. Armin Šrabec fil.
13. Dr. Matija Smodek knjiž.
14. Rektor Matija Mesić fil.
15. Dr. Kosta Vojnović jur.
16. Dr. Antun Kržan teol.
17. Dr. Franjo Marković fil.
18. Dr. Al. Bresztzenszky jur.

19. Dr. Jaromir Hanel jur.
20. Dr. N. Špun=Strižić jur.
21. Dr. Martin Štiglic teol.
22. Stjepan Sabljak prop.
23. Dr. Blaž Lorković jur.
24. Dr. Josip Rieger teol.
25. Dr. Luka Marjanović jur.
26. Danijel Rašić uč. jur.
27. Dr. Ivan Koharić teol.

POSTANJE I RAZVITAK SVEUČILIŠTA.

I.

Adresa hrvatskoga sabora od 11. studenoga 1861., kojom je tražio od kralja Franje Josipa I. osnutak sveučilišta u Zagrebu, nije našla onoga odziva, koji se očekivao. U Beču smatrali su tada, da hrvatsko (jugoslavensko) sveučilište nije potrebno, jer ne bi imalo dovoljno slušača; suviše da Hrvatska sa Slavonijom nije dosta financijalno jaka, da bi mogla snositi velike troškove takvoga zavoda. Ali nehaj službenih ljudi još je jače uspirivao želju u narodnim redovima, koji su rado prilagali prinose za sveučilišnu zakladu. Sam biskup Strossmayer dao je 50.000 forinti uza svoju plaću kao veliki župan rovitički; osim toga se na njegovu pobudu započelo sabiranje priloga po čitavoj zemlji. Tako je grad Zagreb darovao 50.000 for., županija zagrebačka 28.000 forinti, kardinal i nadbiskup zagrebački Juraj Haulik 10.000 for., zagrebački kaptol 5000 for. i t. d. U isto vrijeme, u veljači 1866., obratila su se 272 đaka, koji su učili u stranim sveučilištima (u Beču, Gracu, Pragu, Moskvi i t. d.), osobitom adresom hrvatskome saboru moleći ga i zaklinjući, da se odvažno i muževno zauzme za toliko žučeno sveučilište. «Velika naša briga obuzimlje», tako se tuže ojađeni mladići, «da će se naši potomci tako isto radi višega nauka morati razasuti potucati po tuđem svijetu, da će oni kao i mi crpiti obrazovanje iz tuđega izvora, a da će većina ostale naše mladeži s nužde zapriječena biti posvetiti se višim naucima.»

Vapaji akademske mladeži (naporedo sa sabiranjem priloga po zemlji) nijesu dopustili, da se pitanje o osnutku sveučilišta u Zagrebu skine s dnevnoga reda. Hrvatski je sabor ponovljenim adresama kralju 29. prosinca 1866. i 20. svibnja 1867. tražio, da se jednom pristupi k osnivanju sveučilišta, za koje je već pripremio i nacrt temeljnoga zakona. Osobito je značajna adresa od 29. prosinca 1866., u kojoj sabor izlaže potrebu novoga sveučilišta na jugu monarkije već stoga, što je Austrija prigodom ustupa Mletaka kraljevini Italiji izgubila sveučilište u Padovi, jedini viši učevni zavod u južnim krajevima, u kojem su toliki Hrvati i ostali južni Slaveni primali dosad svoje više obrazovanje. Za te južne krajeve «bilo bi sveučilište u Zagrebu s nastavnim jezikom hrvatskim od velike važnosti, a i (od) velikoga zamašaja za cijelu monarkiju».

Ali ni te dalje adrese hrvatskoga sabora nijesu koristile. Tek nakon državopravne nagode između Hrvatske i Ugarske god. 1868., po kojoj je Hrvatska u prosvjetnim i školskim poslovima postala autonomna, moglo se očekivati, da će se živa želja svih Hrvata ipak jednom ispuniti. Zgodna se tomu

nadala, kad je kralj Franjo Josip I. odlučio, da 8. ožujka 1869. pohodi Zagreb i Hrvatsku. Potaknut pokretom među slušačima tadanje pravoslavne akademije profesorski je zbor toga učilišta, na čelu mu ravnatelj dr. Pavao Muhić, opsežnom spomenicom upozorio hrvatski sabor, da za boravka kraljeva u Zagrebu pokuša izraditi ono, što mu dosad nije pošlo za rukom. Sabor se zaista najpripravnije odazvao, te je sastavio i opet adresu, u kojoj je najzamašnije ovo mjesto: «Vaše c. i kr. apostolsko Veličanstvo dostojalo je državopravnoj nagodi, između kraljevina Hrvatske i Ugarske utanačenoj, podijeliti previšnju sankciju, te tako oživotvoriti autonomiju zemlje naše. Preporočno potpisani sabor ovih kraljevina ne može učiniti shodniju porabu prava i dužnosti svojih, nego kad obzirom na nesavršenost viših jošte naukovnih sredstava u opsegu kraljevina ovih u najdubljoj smjernosti Vašemu c. kr. apostolskomu Veličanstvu predlaže zakonski članak ob utemeljenju sveučilišta u glavnom gradu Zagrebu za milostivu kraljevsku potvrdu s tom pokornom primjedbom, da bi se sveučilištu ovomu za vjekovitu uspomenu posjeta Vašega c. kr. apostolskoga Veličanstva u ove kraljevine ime: sveučilište Franje Josipa I. nadjenuti smjelo.» Osobiti je odbor saborski predao tu predstavku kralju 13. ožujka, te je tom prigodom kralj izjavio, «da je također njegova želja zadovoljiti pravednoj molbi sabora, i to tim više, što se sada pokazuje, da je utemeljenje sveučilišta postalo potrebom zemlje». Poslije je kralj 8. travnja 1869. u Budimu sankcionirao zakon o utemeljenju sveučilišta u Zagrebu. Taj zakon glasi od riječi do riječi:

Zakonski članak o utemeljenju sveučilišta u glavnom zemaljskom gradu Zagrebu.

§ 1. U glavnom gradu Zagrebu utemeljuje se sveučilište sa fakulteti: teološki, filozofičkim, juridičkim i liječničkim.

§ 2. Sveučilište ovo nosi ime: «Sveučilište Franje Josipa I.»

§ 3. U tu svrhu određuje se:

a) da četverogodišnji sadanji pravoslavni tečaj bude uređen kao fakultet pravo- i državoslovnih nauka,

b) da od filozofičkoga fakulteta budu ustrojene one stolice učiteljske, koje su sa fakultetnim naukom u užem savezu, naime filosofičke, historičke i filologičke,

c) vladi zemaljskoj se nalaže, da učini shodne korake, da se nadbiskupski licej zagrebački preustroji u fakultet teologički,

d) da se od fakulteta liječničkoga za sada imadu oživotvoriti učiteljske stolice za primaljstvo i živinarstvo.

§ 4. Vladi zemaljskoj se nalaže, da saboru predloži osnovu o ustrojstvu ovoga sveučilišta i o načinu, kojim će se troškovi pokriti.

Ovim zakonom bio je osnutak sveučilišta napokon određen. Ali je još više godina prošlo, dok je ono zaista utemeljeno i otvoreno. Oteglo se to radi nepovoljnih političkih prilika, koje su malo zatim zaređale, i radi kojih su čak i opstojeća srednja učilišta stradala. U to je vrijeme i zagrebački gimn. profesor Vatroslav Jagić izgubio svoju službu u domovini, te je morao poći u tuđinu, da uzmogne preživjeti. Bolje doba nastade tekar, kad je u rujnu 1873. hrvatskim

banom postao rodoljub i pjesnik Ivan Mažuranić. Već u sjednicama od 13. do 15. listopada raspravljao je hrvatski sabor o zakonskoj osnovi o ustroju sveučilišta, kako je bijaše osobiti odbor saborski po prijedlozima izvjestitelja dra. Franje Račkoga konačno ustanovio. Sabor je 15. listopada prihvatio nacrt zakona o ustrojstvu sveučilišta, a s njim i drugu zakonsku osnovu o plaćama, nagradama i mirovinama za učiteljsko i činovničko osoblje na sveučilištu. Obje osnove kralj je zaista 5. siječnja 1874. sankcionirao. Već 13. siječnja mogao je ban saboru javiti, da su obje zakonske osnove potvrđene, što je sabor oduševljenim klicanjem pozdravio.

Zakonski članak «ob ustrojstvu sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu» osniva se na zakonu o utemeljenju njegovu, te sastoji od šest odsjeka i 83 paragrafa. Zakon bi još istoga dana u saboru proglašen, a jednako i zakon o plaćama, nagradama i mirovinama sveučilišnih učitelja i činovnika, koji ima 23 paragrafa. Oba zakona biše najoduševljenije prihvaćena, jer bi njima napokon ostvarena i u život privedena davna želja hrvatskoga naroda.

Među prelaznim ustanovama zakona o ustroju sveučilišta najznatnija je ona u prvoj alineji § 81., koja kaže, da će se sveučilište otvoriti u školskoj godini 1874/5., i to bogoslovni i pravoslavni fakulteti u sva četiri tečaja najednput. Dalja alineja kaže: «U isto vrijeme ima se otvoriti i postupice za tri godine potpuno ustrojiti fakultet filozofijski.» Treća alineja napokon kaže: «Liječnički će se pako fakultet otvoriti i počamši od prvoga tečaja postupice i neprekidno izvesti, čim se osiguraju sredstva za njegovo ustrojstvo i uzdržavanje.»

Budući da se dakle sveučilište imalo otvoriti već za devet mjeseci, trebalo je sve udesiti, da tako zaista i bude. Zato završna alineja § 82. izrijekom određuje: «Pobrinut će se zemaljska vlada, da profesori, koji imadu svoja predavanja školske godine 1874/5. započeti, budu čim prije imenovani.» Prema daljoj ustanovi istoga paragrafa imenovani su kraljevskim rješenjem od 27. travnja 1874. za sva tri fakulteta (bogoslovni, pravoslavni i mudroslovni) po tri profesora, koji će onda nastojati, da se sve sistemizirane profesorske stolice u svakom fakultetu sposobnim za to silama popune. Na bogoslovnom fakultetu biše imenovani dr. *Juraj Posilović* (za biblijske nauke novoga zavjeta), dr. *Antun Kržan* za dogmatiku, i dr. *Franjo Iveković* za biblijske nauke staroga zavjeta; u pravo- i državoslovnom fakultetu dr. *Stjepan Spevec* za rimsko pravo, dr. *Aleksandar pl. Bresztyenszky* za građanski parbeni i izvanparbeni postupnik i ugarsko-hrvatsko građansko pravo, i dr. *Blaž Lorković* za političku ekonomiju, ustavnu i upravnu politiku; a u mudroslovnom fakultetu *Matija Mesić* za hrvatsku povijest, dr. *Franjo pl. Marković* za filozofiju i naknadno (27. srpnja) dr. *Lavoslav Geitler* za slavensku filologiju. Nadalje su po prijedlozima prve trojice profesora pojedinih fakulteta kraljevskim rješenjem od 24. kolovoza imenovani još ovi profesori: u bogoslovnom fakultetu dr. *Martin Štiglic* redovnim profesorom za pastoralno bogoslovlje, izvanrednim profesorima dr. *Josip Stadler*

za fundamentalno bogoslovlje, dr. *Josip Rieger* za crkvenu povijest, dr. *Ivan Koharić* za crkveno pravo, i dr. *Feliks Suk* za moralno bogoslovlje; u pravo- i državoslovnom fakultetu redovnim profesorima dr. *Konstantin Vojnović* knez Užički za građansko pravo, dr. *Jaromir Hanel* za povijest prava, dr. *Fran Vrbanić* za statistiku, dr. *Luka Marjanović* za crkveno pravo; a previšnjim rješenjem od 20. rujna 1874. u mudroslovnom fakultetu redovnim profesorima dr. *Franjo Maixner* za klasičnu filologiju latinsku, *Armin Šrabec* za klasičnu filologiju grčku, i *Natko Nodilo* za opću povjesnicu. Poslije toga biše od zemaljske vlade na prijedlog profesorskoga zbora pravo- i državoslovnoga fakulteta imenovani još neki honorirani docenti, kao dr. Mavro Sachs za sudsko liječništvo, dr. Napoleon Špun=Stržić za kazneno pravo i pravnu filozofiju, Dane Rašić za državno računoslavlje, i dr. Josip Pliverić za državno i međunarodno pravo. Vrijedno je spomenuti, da se pri popunjivanju profesorskih mjesta u teološkom fakultetu pazilo na to, da budu zastupane sve biskupije u Hrvatskoj i Slavoniji, a u pravo- i državoslovnom pa u filozofskom fakultetu da budu namješteni također učeni ljudi iz Dalmacije. Tako su postali profesorima dr. Vojnović i Nodilo, dva najodlučnija braniča ujedinjenja Dalmacije s Hrvatskom i Slavonijom. Za one naučne struke, koje nijesu u onaj mah imale odličnih zastupnika među Hrvatima, biše izabrani češki učenjaci, kao što su bili dr. Geitler u filozofskom fakultetu, a dr. Hanel u juridičkom.

Pošto je vladin odjel za bogoštovlje i nastavu naredbom od 5. rujna 1874. br. 3715 izdao naputak za provedbu zakona od 5. siječnja o ustrojstvu sveučilišta, konstituirale su se akademičke vlasti za školsku godinu 1874/5. Profesori juridičkoga fakulteta izabrali su 18. rujna dekanom prof. dra. Stjepana Spevca i prodekanom dra. Aleks. pl. Bresztyenszkoga; profesori teološkoga fakulteta dekanom dra. Jurja Posilovića i prodekanom dra. Antuna Kržana; i napokon profesori filozofskoga fakulteta 30. rujna dekanom dra. Franju Markovića i prodekanom dra. Lavoslava Geitlera. Napokon izabrala su sva tri profesorska zbora u skupnoj sjednici 4. listopada Matiju Mesića rektorom, a dra. Konstantina Vojnovića prorektorom, što je vlada već 9. listopada potvrdila.

Još 8. kolovoza 1874. bijaše kr. zemaljska vlada odredila, da se sveučilište ima svečano otvoriti **19. listopada**. K proslavi otvaranja pohitalo je nesamo mnogo naroda iz svih hrvatskih krajeva, nego i brojna poslanstva sveučilištâ i učenih družina iz austro=ugarske monarkije i drugih država evropskih. Tako je sveučilište u Bologni zastupao dr. Gaetano vitez Pellicioni, sveučilište u Berlinu dr. Rudolph Gneist, sveučilište u Pragu dr. Antun Randa, tehniku u Pragu dr. Emil Weyr, sveučilište u Krakovu dr. Miroslav Skobel, sveučilište u štajerskom Gracu dr. Herman Bidermann, sveučilište u Budimpešti dr. Ivan Telfy, sveučilište u Kološvaru Henrik Finaly i t. d. Veliku školu u Beogradu zastupao je profesor Stojan Marković, a srpsko učeno društvo u Beogradu profesor Stojan Novaković. Slovenska Matica u Ljubljani poslala je četiri svoja odbornika, na čelu im predsjednika dra. E. H. viteza Costu, a

uza nj grofa Josipa Barbo, župnika Ivana Parapata i saborskoga zastupnika dra. Josipa Poklukara.

Glavna svečanost bijaše 19. listopada u velikoj saborskoj dvorani, gdje je ban Ivan Mažuranić kao ovlaštenu zamjenik kralja proglasio sveučilište otvorenim, te pozvao prvoga rektora Matiju Mesića, da zauzme rektorsku stolicu. Nato je rektor Mesić opsežnim govorom prikazao nastojanje hrvatskoga naroda oko viših nauka; zatim kako je napokon sveučilište postalo i kako ga zapada velika zadaća nesamo za Hrvate, nego i za njihove suplemenike na Balkanu. «Ako i njih», govorio je on, «sakupimo oko ovdje podignutoga svetišta znanosti i prosvjete; ako svojim djelovanjem učinimo, te se bude moglo mjesto dugovjeke pjesme jadikovke radosno zapjevati: da i na Bosni i kod Balkana ima dana, sav će nas svijet veselim usklikima pozdravljati kanoti širitelje prosvjete i uljudnosti, a naš će nas narod blagosivati kao prve vršitelje one velike i svete misije, koja ga je po položaju njegovu i uslijed razvitka povijesti zapala, i kojoj se on mora odazvati u interesu opće čovječje prosvjete, u interesu svojem i svojih zapuštenih suplemenika: da bude posrednikom između naprednoga zapada i zaostaloga istoka.»

Vrijedno je još istaknuti, što je suosnivač i prvi rektor Mesić tom prigodom kazao o ustrojstvu samoga sveučilišta. «To je naše sveučilište», govorio je on, «onako uređeno i ustrojeno, kao što su ustrojena sveučilišta srednje Evrope, a poime sveučilišta naše monarkije, te prema tome imade i svrhu s njima jednaku: da goji pravu znanost i uzgaja valjane značaje, a uza to, da bez uštrba te svoje prve zadaće usposobljuje svoje učenike za neka zvanja, za koja se hoće više znanstveno naobražanje. U prvom pogledu imat će ono gojiti opće obrazovne znanosti, znanost samu pri tom svrhom smatrajući, a u drugom će gojiti neke znanosti strukovne; glede onih će samo onda zadovoljavati zadaći svojoj, ako ih bude u njihovom najvišem razvitku, do kojega su se uznijele, shvaćalo i obrađivalo, a glede drugih će tada blagotvorno djelovati, ako i tu znanstvenost u ostalom kao temelj polažući, nađe pravi način, kako da se spoji, što nauka daje, s potrebama života.»

Nakon rektorova govora zaredali su pozdravi i čestitke brojnih poslanika sveučilišta, akademija, učenih družina i sličnih zborova. Berlinski profesor Gneist naviještao je, kako će «s ponosite gorske tvrđe (sveučilišta) hrabar i vjeran narod prenositi blagoslov kršćanske kulture i pitomijih običaja sve dalje i dalje na istok i jug»; član češkoga učenoga društva dr. Josip Emler kao Čeh i Slaven čestitao je bratskomu i viteškomu narodu hrvatskomu, kojega će visoka škola poput sunca širiti zrake prave prosvjete i kulture nesamo u krasnim krajevima među Savom i Dravom, nego i u dalekim slavenskim zemljama od vječnim snijegom pokritih Alpa sve do nebotičnoga Balkana i od bregova divne Adrije sve donle, gdje se možni Dunaj ljubi s valovima Crnoga mora. Vrlo srdačan bio je pozdrav Stojana Markovića, profesora velike škole u Beogradu. On je govorio ovako:

«Jedan je prijatelj narodne prosvete rekao, da je onaj narod prvi, koji ima valjane škole, i ako to nije danas, bit će zacelo sutra. Škola je odista prva najozbiljnija potreba svakog naroda. Ona je neizostavan uslov, te da se narod moralno usavrši i materijalno unapredi. Narod, koji hoće da obezbriži svoje narodno biće i narodnu budućnost, koji hoće da zauzme ugledno mesto među narodima, koji hoće da vrši kulturnu misiju, kojoj je namenjen, — taj narod valja da je obrazovan. Ja u ime srpske velike škole čestitam bratskom narodu hrvatskom, što je ideju ovu potpuno shvatio i po=dižući u svojoj sredini sveučilište ozbiljno prigrlio, čestitam narodnim prijate=ljima, koji su ideju ovu izveli, čestitam Vama, gospodine rektore, i ostaloj gg. članovima sveučilišta, od kojih će zavisiti, te da žrtve, koje čini narod i njegovi prijatelji, urode bogatim plodom za narod, što ja iz sveg srca želim.»

Na svršetku svečanosti pristupio je banu Mažuraniću prorektor dr. Kon=stantin Vojnović moleći, da bi potpisao spomenicu o tom velikom događaju te je dao pohraniti u kr. zemaljskom arhivu. Spomenica glasi doslovce:

Godišta po rođenju Isusovu tisuću osam sto sedamdeset četvrtoga, dana de=vetnaestoga mjeseca listopada, za sretnoga vladanja Njegova cesarskoga i kraljevskoga apostolskoga posvećenoga Veličanstva Franje Josipa I., božjom milošću cesara austrij=skoga, kralja češkoga, apostolskoga kralja ugarskoga, dalmatinskoga, hrvatskoga, slavon=skoga i t. d., i t. d., za banovanja Njegove preuzvišenosti gospodina Ivana Mažuranića: isti preuzvišeni gospodin, pravi tajni vijećnik Njegova Veličanstva, ban kraljevine Dal=macije, Hrvatske i Slavonije, Ivan Mažuranić, kao ban i podjedno za ovi svečani čin zamjenik Njegova cesarskoga i kraljevskoga apostolskoga posvećenoga Veličanstva Franje Josipa I., u Zagrebu, glavnom gradu kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, u velikoj saborskoj dvorani, za prisutnih sakupljenih u to vrijeme na hrvatskom saboru velmoža, dostojanstvenika, poslanika naroda, za nazočnih mnogih slavnih, odličnih, uglednih oda=slanika od evropskih bližnjih i dalekih sveučilišta, od domaćih i stranih učenih društva, od zborova, od hrvatskih, slavonskih, dalmatinskih županija, gradova, trgovišta, općina, na oči mnogobrojnoga naroda, kraljevsko sveučilište Franje Josipa I., začeto godine tisuću osam sto šezdeset i šeste, zakladnim za jugoslavensko sveučilište darom Josipa Jurja Strossmayera, biskupa đakovačkoga, srijemskoga i bosanskoga, uvećano zaklad=nimi za jugoslavensko sveučilište prilozi naroda hrvatskoga i bratskoga naroda sloven=skoga, utemeljeno, potvrđeno, uređeno zakonskim članci sabora kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od godine tisuću osam sto šezdeset devete dana osmoga mjeseca travnja i od godine tisuću osam sto sedamdeset četvrte dana petoga mjeseca siječnja — velikim slavljem, slavljenim u isto doba po svoj kraljevini Dalmaciji, Hrvatskoj i Sla=voniji, otvori, i ujedno prvoga rektora ovoga prvoga hrvatskoga sveučilišta vele mož=noga, prečasnoga, vele učenoga gospodina, prvostolne crkve zagrebačke začasnoga ka=nonika, profesora kraljevskoga sveučilišta Franje Josipa I. Matiju Mesića u njegovo dostojanstvo svečano uvede.

Na vjekoviti spomen ovoga za hrvatski narod preslavnoga i preznamenitoga čina učini se ova spomenica i potpisaše ju preuzvišeni gospodin ban kraljevine Dal=macije, Hrvatske i Slavonije ujedno zamjenik Njegova cesarskoga i kraljevskoga apo=stolskoga posvećenoga Veličanstva Franje Josipa I., Ivan Mažuranić, i prvi rektor ovoga kraljevskoga sveučilišta vele možni, prečasn, vele učeni gospodin Matija Mesić i prisutni i nazočni velmože, dostojanstvenici, odaslanici, i preda se preuzvišenomu

gospodinu banu Ivanu Mažuraniću, moleći, da ju isti preuzvišeni gospodin ban u pis-mohranu kraljevine Dalmacije, Hrvatske, Slavonije sahrani za vjekoviti spomen potomaka.

Svečano otvaranje sveučilišta duboko se zasjeklo u pamet hrvatskoga naroda. Da ostane sveder svježa uspomena na taj radosni događaj, zaključio je poslije sveučilišni senat, da se ubuduće svake godine dan 19. listopada kao sveučilišni blagdan proslavi. Toga dana bit će svečana skupština sveučilišna, na kojoj će se skupiti nesamo svi profesori i đaci, nego i zastupnici vlasti, učene družine i drugi ljudi znanja i umijeća. Na toj će skupštini odstupajući rektor potanko prikazati život sveučilišta u minuloj školskoj godini, a onda će novo izabrani rektor biti instaliran, te će zgodnom raspravicom objasniti koje pitanje iz svoga predmeta. A svršit će pozivom na mladež, da i dalje ustraje u ozbiljnom radu za napredak znanosti, a za čast domovine i naroda.

Prva takva spomen-slava držala se 19. listopada 1875. i opet u velikoj saborskoj dvorani. Pribivali su joj profesorski zborovi svih triju fakulteta, sveučilišni slušači, članovi sabora, najviši dostojanstvenici civilne i vojničke vlade, članovi Jugoslavenske akademije i profesori različitih učevnih zavoda, napokon brojno drugo općinstvo, tako da je svaki kutić saborske dvorane i galerije bio prepunjen. Najprije je odstupajući rektor Matija Mesić u podužem krasnom govoru nastojao «prikazati u kratkim crtama poglavite momente povijesti sveučilišta našega za prve godine njegova djelovanja»; a iza njega izrekao je novi, nastupajući rektor dr. Stjepan Spevec svoj inauguralni govor, kojemu bijaše zadaća nacrtati začetak i razvitak sveučilištâ, sve dok postadoše «universitas literarum». Poslije svečanosti u saborskoj dvorani posli su oko 10 sati gotovo svi profesori na «komers» u streljani, što ga je priredilo đачko društvo «Hrvatski dom». Na tom komersu pokazala je mladež svježost svoga mladenačkog duha i iskreno poštovanje prema svojim profesorima.

Tako se odsad izvršivala instalacija rektora dugi niz godina. Posljednja je bila 19. listopada 1906. Budući da je tom prigodom jedan dio sveučilišne mladeži demonstrirao protiv rektora, koji je bio član bogoslovnoga fakulteta, ukinuta bi ta lijepa i srdačna svečanost, koja je podržavala intimnu vezu između profesora i njihovih slušača u sveučilištu.

II.

Zakonski članak od 5. siječnja 1874. o ustrojstvu sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu i uza nj zakonski članak od iste godine i dana o plaćama, nagradama i o mirovinama za učiteljsko i činovničko osoblje u sveučilištu jesu temelji, na kojima se sveučilište dalje izgrađivalo i usavršivalo. Pri provođenju tih zakona (naročito prvoga) imale su biti napatkom još i neke provedbene naredbe kr. zemaljske vlade u Zagrebu, kao ona od 5. rujna 1874. broj 3715 i njezina dopuna od 24. travnja 1876. br. 2012. Napokon je osobitim zakonom od 26. kolovoza 1875. ustanovljeno, kada i kako da se ubuduće bira rektor

sveučilišta. Po tom se zakonu bira rektor svake godine iz drugoga fakulteta od četvorice delegata iz svakoga od profesorskih zborova. Od fakultetskih izaslanika moraju biti dvojica redovni profesori, a druga dvojica mogu biti i izvanredni profesori ili privatni docenti. Rektorom može biti izabran apsolutnom većinom samo redovni profesor. Izbor se izvršuje u drugoj polovini preposljednjega mjeseca svake školske godine, a potvrđuje ga ban. Novi rektor preuzima poslove osam dana prije početka nove naukovne godine.

Zakon o izboru rektora imao je poput ostalih zakona i naredaba taj cilj, da uredbe hrvatskog sveučilišta u Zagrebu što bolje priljubi ustroju i uredbama austrijskih univerziteta. Za tim išla je i naredba kr. zemaljske vlade od 21. travnja 1875. br. 1425, kojom je odredila, da se mlado naše sveučilište u onim stvarima, za koje još nema osobitih propisa, ima ravnati po propisima izdanim za austrijska sveučilišta. U toj se naredbi kaže izrijeком: «Razumijeva se nadalje samo sobom, da se za ovo sveučilište mogu pridržavati kao valjani oni propisi, koji su bili u kreposti za pravoslovnu akademiju, na koliko nijesu zakonom sveučilišnim ili kasnijom naredbom promijenjeni . . . Ako Hrvatska nije time u pitanje stavila svoju samostalnost, ne će biti prigovora, ako se rečeni propisi <austrijski> pridrže za sveučilište, dok se ne zamijene drugima.»

I sveučilišnim vlastima i kr. zemaljskoj vladi bilo je osobito do toga, da se sveučilište što više izjednači s austrijskim univerzitetima, jer se tim putem nastojao postići reciprocitet između austrijskih univerziteta i zagrebačkoga sveučilišta radi Dalmacije i Istre, a eventualno slovenskih krajeva austrijskih. Već god. 1875. obratio se senat našega sveučilišta osobitom predstavkom hrvatskoj zemaljskoj vladi moleći je, da kod c. kr. ministarstva za bogoštovlje i nastavu u Beču izradi: 1. da se odnosi našega juridičkoga fakulteta prema jednakim fakultetima austrijskim stalno urede, kako su bili uređeni za prijašnju pravoslovnu akademiju u Zagrebu; 2. da se u Austriji prizna valjanost teoretičkih državnih ispita pravničkih i ispita o sposobnosti učiteljskoj u srednjim školama, nadalje strogih ispita <rigoroza>, položenih u našem sveučilištu; 3. da se naši doktorati izjednače s doktoratima u austrijskim sveučilištima; i 4. da se pripadnici Dalmacije i Istre s ispitom zrelosti, položenim u gimnazijama Hrvatske i Slavonije, primaju u austrijska sveučilišta. Tek god. 1878., pošto je tadanji rektor dr. K. knez Vojnović pošao u Beč te ugovarao s tadanjim austrijskim ministrom prosvjete dr. Stremayrom i bio primljen u audijenciju od samoga kralja, postiglo se bar nešto od onoga, što se tražilo. Kraljevim rješenjem od 25. listopada 1878. biše prije svega slušačima našega juridičkoga fakulteta zajamčene one pogodnosti, koje su prije uživali polaznici pravoslovne akademije; a onda biše te pogodnosti protegnute i na slušače iz Dalmacije i Istre, ali s dodatkom, da moraju ispitate sudstvene i državno-znanstvene, kao i stroge ispitate polagati u austrijskim sveučilištima, ako žele polučiti koju državnu ili javnu službu u Austriji. Nadalje bi slušačima iz Dalmacije i Istre dopušteno, da mogu u našem sveučilištu uživati austrijske državne

stipendije, a napokon kandidatima srednjoškolskog učiteljstva, da mogu učiti u našem filozofskom fakultetu, ali da prema naukovnom redu u Austriji moraju jednu godinu propisanoga trogodišta probaviti u kojem austrijskom sveučilištu, gdje će i profesorski ispit polagati. God. 1875. potaklo se i pitanje o reciprocitetu s velikom školom u Beogradu, tom je prigodom hrvatska zemaljska vlada upozorila vlasti našega sveučilišta na starije rješenje austrijskoga ministarstva za bogoštovlje i nastavu od god. 1850. o odnosima austrijskih visokih škola prema sličnim zavodima u tuđini.

Kako su teološki i juridički fakulteti već od prvoga časa bili potpuni, a o liječničkom se radi nestašice sredstava nije moglo ni raspravljati, nastojalo se prvih godina poglavito oko toga, da se prema ustrojnome zakonu što bolje izgradi filozofski fakultet, a naročito odio matematičko-prirodoslovni. Tri godine popunjivale su se sistemizirane stolice za matematiku, mineralogiju i geologiju, i napokon za kemiju. Tako je broj profesora filozofskoga fakulteta znatno ponarastao, te je godine 1877/8. brojio već 14 članova (11 redovnih profesora i 3 izvanredna). Suviše bi fakultet mudroslovni proširen još osnutkom farmaceutskoga tečaja u filozofskom fakultetu. Već od god. 1878. radili su i akademički senat i filozofski fakultet oko toga, da bi se u sveučilištu ustrojio taj tečaj, dok se ne otvori medicinski fakultet. Ali tek kraljevskim rješenjem od 4. listopada 1882. uređen bi farmaceutski tečaj i ujedno odobrena naučna osnova i ispitni red za magisterij i doktorat farmacije. Po njima mogao se upisati u farmaceutski tečaj, koji će trajati dvije godine, kao izvanredni slušač filozofskoga fakulteta svaki mladić, koji je s uspjehom svršio bar četiri razreda gimnazije, zatim izučio farmaciju i položio tirocinijalni ispit, te nakon toga bar dvije godine probavio u kojoj ljekarnici kao asistentat. Za sam magisterij farmacije treba farmaceutu načiniti tri stroga ispita, i to dva teoretička, a jedan praktični. Prvi će praviti na koncu prve godine, drugi u posljednjem mjesecu druge godine, a treći nakon svršenog dvogodišta. Za doktorat farmacije može se prijaviti samo onaj kandidat, koji ima ispit zrelosti, te je sva tri stroga ispita za magisterij načinio s odličnim uspjehom. K tomu mora još godinu dana slušati predavanja iz kemije, izraditi znanstvenu kemijsku raspravu, te onda polagati četvrti strogi usmeni ispit, po kojemu postaje doktorom farmacije.

Kod dopunjivanja i izgrađivanja filozofskoga fakulteta pokazivalo se sve više, kako su nedovoljne prostorije našega sveučilišta. Već pri otvaranju njegovu bilo je neprilika radi njegova smještaja. U zgradi na trgu sv. Katarine, gdje je prije uz gimnaziju bila udomljena kr. pravoslavna akademija sa svojom knjižnicom, mogli su se sve pored dogradnje (drugoga kata) smjestiti samo čitav juridički fakultet i filozofsko-historijski odio filozofskoga fakulteta s bibliotekom, dok je teološki ostao u nadbiskupskom sjemeništu na Kaptolu. Prostorije za rektora i senat pa za sveučilišnu kvesturu morale su se iznajmiti u kući grčko-katoličkoga sjemeništa. Kad su se popunjivale pro-

fesorske stolice za matemačko=prirodoslovni odio filozofskoga fakulteta, smještene biše predavaonice za zoologiju i mineralogiju s geologijom u zgradi prirodoslovnoga muzeja u Demetrovoj ulici br. 1, gdje je dobio i profesor fizike dvije dvorane za predavanje i za fizikalni kabinet. Profesor botanike sa svojim zavodima stisnuo se u sveučilišnu zgradu. Jedino za kemiju trebalo je osobitih prostorija, pa su one iznajmljene u prizemnoj kući u Novoj vesi br. 1. No kako je u isto vrijeme i sveučilišna knjižnica znatno narasla, a trebalo je i prostranijih dvorana za čitaonice, nastala je prijevika potreba, da se ili nova sveučilišna zgrada podigne ili da se koja stara zgrada za sveučilište preudesi. I tako bi u jeseni 1882. najveći dio sveučilišta prenesen u donji grad u zemaljsku palaču na trgu, koji se nato prozvaao Sveučilišni trg, a od novijeg se doba zove Wilsonov trg. Tu je palaču još god. 1856. sagradila zemlja s troškom od 345.155 forinti za opću zemaljsku bolnicu; no kako nije nikad upotrebljena za tu svrhu, bila je od 1868. do 1882. iznajmljena kr. ugarskom državnom eraru za tvornicu duhana. Ali ni u ovoj novoj sveučilišnoj zgradi nije se moglo smjestiti čitavo sveučilište. Juridički fakultet sa svojim dekanatom zapremio je veći dio prvoga kata, a filozofski je fakultet sa svojim dekanatom, fizikalnim kabinetom i botaničko=fiziološkim zavodom zauzeo čitav drugi kat. Sveučilišna biblioteka zapremila je istočno krilo prvoga kata i prizemlja, a zapadno je krilo prizemlja uređeno za sveučilišnu aulu, rektorove i senatske prostorije pa za sveučilišnu kvesturu. Teološki fakultet ostao je i dalje u nadbiskupskom sjemeništu, jednako predavaonice za zoologiju i mineralogiju s geologijom u dotičnim odjelima prirodopisnoga muzeja.

S preseljenjem sveučilišta uopće i osnutkom farmaceutskoga tečaja osjetila se živa potreba osobite zgrade za kemijski zavod. Ta se zgrada na zemljištu, darovanom od općine grada Zagreba na Akademičkom trgu (br. 14) počela graditi u travnju 1883., te bi dovršena u veljači 1884. s troškom od 70.000 forinti i nešto više. Premda se u prvi kraj činila odviše prostranom, postala je s godinama tako tijesna, da se stalo snovati o podizanju nove, prostranije sgrade.

Naporedo sa spoljašnjim uređenjem i smještanjem sveučilišta radilo se o raširenju i produbljenju sveučilišnih nauka. Po primjeru drugih modernih sveučilišta treba da polaznici ne budu samo marljivi slušači predavanja, nego i suradnici profesora na golemom polju znanosti. A ta se suradnja vrši poglavito u seminarima i stručnim zavodima, u kojima slušači pod nadzorom i po uputi svojih profesora samostalno rade, pa se tako upućuju u naučni rad i u osobite njegove metode. U seminarima i stručnim zavodima izvode sami đaci praktično ono, što su od profesorâ teoretski čuli na predavanjima. Podjedno se u seminarima zbližuju profesori sa slušačima, jer je među njima življi kontakt. Sve to potaklo je i profesore našega sveučilišta, te su stali tražiti osnutak seminara. Napose zahtijevali su to profesorski zborovi juridičkoga i filozofskoga fakulteta. Na njihov je zahtjev kr. zemaljska vlada

naredbom od 14. lipnja 1886. br. 2394 izdala privremene statute za seminare u oba fakulteta, te ih je poslije nadopunjivala i usavršivala. U novije vrijeme zaveden je seminar i u katoličkom teološkom fakultetu.

Dok se tako u jednu ruku nastojalo, da naše sveučilište ni u čemu ne zaostane za modernim univerzama u tuđini, gledalo se u drugu ruku, da se različni nedostaci iz tuđine ne prenesu u Hrvatsku. U tome se osobito pazilo na doktorate, stečene u inozemstvu. Događalo bo se, da su neki naši ljudi stekli doktorat «in absentia» u Njemačkoj, pa su htjeli biti ravni onima, koji su u domovini savjesno načinili stroge ispite. Bilo ih također, koji su u tuđini stekli tako zvane «strukovne» doktorate pa se potpisivali kao doktori filozofije. A bilo je i takvih, koji su u tuđini postali doktori državo= slovni znanosti, a kod nas su htjeli biti doktori obojega prava (utriusque iuris). Napokon je bilo doktora liječništva, koji u stranim univerzama nijesu uopće ni učili neke predmete, propisane za naše sveučilište. Da se svima tima zloporabama i nedostacima doskoči, izradio je akademički senat našega sveučilišta propise o nostrifikaciji doktorata, stečena u kojemu sveučilištu izvan austro=ugarske monarhije. Zemaljska je vlada te propise naredbom od 16. kolovoza 1882. br. 7624 potvrdila. Prema tim propisima morali su se kandidati za nostrifikaciju stranih doktorata obratiti molbom profesorskom zboru dotičnoga fakulteta našega sveučilišta, koji je na osnovi predloženih isprava imao odlučiti, da li će se moliteljeva diploma naprosto nostrificirati ili pak dotičnik pozvati, da svoje stroge ispite popuni. Nostrifikacija se diplome stranoga univerziteta izvršuje tako, da rektor sveučilišta bez promocije i izdanja nove diplome jednostavno potvrdi, da se doktorskoj diplomi kandidata priznaje ista akademička valjanost i krepost, kao i našim doktorskim diplomama. Ako se doktor inostranoga sveučilišta imenuje profesorom u našem sveučilištu, onda se i njegova diploma smatra eo ipso nostrificiranom.

S ovim propisima, koji se tiču samo starijih fakulteta našega sveučilišta (teološkoga, juridičkoga i filozofskoga), stoji u savezu poslije izdana naredba kr. zemaljske vlade od 23. rujna 1898. br. 4435, kojom bi ustanovljeno kr. zemaljsko povjerenstvo za priznanje u inozemstvu stečenih doktorskih diploma medicine. Po toj naredbi predsjednik je toga povjerenstva rektor našega sveučilišta, odnosno prorektor, a članovi su mu kr. zemaljski vrhovni liječnik, predsjednik kr. zemaljskog zdravstvenog vijeća i devet stručnjaka između sveučilišnih profesora i liječnika. Glavni mu je zadatak, da u konkretnim slučajevima ustanovljuje, da li se doktorskom diplomom liječništva, stečenom u kojem stranom sveučilištu, zadovoljuju znanstveni akademički zahtjevi, kakvi se prema propisima, što vrijede u Hrvatskoj i Slavoniji, traže od onoga, koji hoće da u nas vrši liječničku praksu. Osnutkom liječničkoga fakulteta u Zagrebu rečeno je povjerenstvo postalo zališnim, pa ga je kr. zemaljska vlada naredbom od 11. listopada 1919. br. 27.250 ukinula, povjerivši privremenim propisom profesorskomu zboru medicinskoga fakulteta, da odlučuje o nostri=

fikaciji liječničkih doktorata, stečenih u inozemstvu. Nostrificirani doktor postaje tako doktorom zagrebačkoga sveučilišta.

Kako je sveučilište u Zagrebu prvih godina svoga postojanja bilo jedino sveučilište na slavenskom jugu, i kako je u prvi mah bilo teško popuniti sve sistemizirane profesorske stolice posve podobnim domaćim silama, zapala je profesorske zborove i ta časna zadaća, da se brinu za podmladak, koji bi u dogledno vrijeme mogao zamijeniti ostarjele profesore. Stoga bi po primjeru starijih univerziteta zavedena uredba privatnih docenata. Već zakon o ustrojstvu sveučilišta poznaje privatne docente, te u nekoliko paragrafa (24, 25, 26, 27) izlaže, kako se pojedini stručnjaci imaju habilitirati (usposobiti) za privatnu docenturu. Na temelju tih ustanova akademički je senat poslije izradio osobite propise, kojima bi točno određen postupak pri habilitaciji i način, kako će se polučiti dopuštenje za javno predavanje (venia legendi); suviše je označio prava i dužnosti privatnih docenata. Ove je propise potvrdila kr. zemaljska vlada naredbom od 13. travnja 1879. br. 651. Po tima propisima ima doktor ma kojega fakulteta, koji se natječe za privatnu docenturu, najprije podnijeti profesorskome zboru pisanu ili tiskanu raspravu o predmetu, iz kojega se želi habilitirati. Ako mu se radnja odobri, poziva se na usmenu raspravu ili kolokvij s profesorskim zborom o istom predmetu; a nakon uspješnoga razgovora treba da drži pokusno predavanje. Kad je sve to bez prigovora izvršeno, predlaže profesorski zbor banu, da kandidatu podijeli dopuštenje za predavanje (veniam legendi). U obrnutom slučaju saopćuje kandidatu profesorski zbor u vlastitom području uskratnu odluku. Ova je vladina naredba vrijedila mnogo godina, tek naredbom od 23. svibnja 1913. br. 8356 izdala je vlada novi propis o habilitaciji privatnih docenata, o njihovu položaju, njihovim dužnostima i pravima. Napokon je povjereništvo za prosvjetu i vjere naredbom od 4. ožujka 1920. br. 9716 izdalo privremeni naputak o habilitaciji privatnih docenata u filozofskom fakultetu, i to pokusa radi k propisu od 23. svibnja 1913.

Već od prvoga časa, kad bi popunjena profesorska stolica za botaniku, osjećala se potreba sveučilišnoga botaničkoga vrta. Ali tek god. 1890., pošto je općina grada Zagreba poklonila potrebno zemljište, stao se uređivati botanički vrt, koji bi ograđen drvenom ogradom, a istodobno bi u njemu podignuta vrtlarska kuća (Mihanovićeve ulica broj 14). Poslije se vrt još uređivao daljih devet godina, dok je dobio onaj oblik, što ga danas ima. God. 1899. izdala je kr. zemaljska vlada osobit statut za botanički vrt.

Punih dvadeset godina (1874–1894) živjelo je sveučilište u Zagrebu po ustanovama zakona od 5. siječnja 1874. U to su vrijeme bile neke ustanove zastarjele, pa ih je trebalo zamijeniti novima. Druge su se uredbe opet pokazale nedovoljne ili nepraktične, pa su bile već naredbenim putem reformirane. Na pobudu kr. zemaljske vlade uzeo je hrvatski sabor reformu sveučilišnoga zakona u pretres, pa je tako došlo do zakona od 6. listopada 1894.,

kojim se preinačuju ili nadopunjuju neke ustanove zakonskoga članka od 5. siječnja 1874. o sveučilištu.

Novim sveučilišnim zakonom preinačene ili nadopunjene su različne ustanove za profesore i za slušače. Dok po starijem zakonu ima u sveučilištu samo redovnih i izvanrednih profesora, novi zakon poznaje još i *honorarne* ili *počasne profesore*, a to su za nauku vrlo zaslužni muževi, imenovani za neke struke. Nadalje mogu već umirovljeni redovni i izvanredni profesori s dopuštenjem kr. zemaljske vlade dalje predavati one predmete, koje su naučavali bivši u aktivnoj službi, pače mogu za taj rad dobivati i osobitu godišnju nagradu (*honorirani profesori*). Vrlo je zamašna reforma, kojom je za sve nastavnike svjetovnih fakulteta ukinuto primanje naukovine od slušača. Dok su dosad slušači prema broju upisanih sati plaćali naukovinu, koju su primali dotični profesori i privatni docenti, određuje novi zakon stalnu svotu naukovine za svaki semestar (za juriste 25 for., a za filozofe 20 for.), koja će se ubirati za zemaljsku blagajnicu. Da se pak profesorima nadoknadi gubitak naukovine, biše im povišene plaće, a za privatne docente ustanovljene su naukovinske nagrade, koje će dobivati svakoga trećega semestra. Napokon bi napose određeno, da se nove profesorske stolice mogu osnivati jedino s kraljevom privolom, što po starom zakonu nije izrijekom istaknuto.

S napretkom prirodnih nauka sve se više osjećala potreba racionalnijega rada na polju gospodarstva, a naročito šumarstva, koje je jedna od najznatnijih grana narodnoga ekonomskoga života u Hrvatskoj. Trebalo se napose pobrinuti za više obrazovanje šumara. Ta je potreba zadovoljena zakonom od 13. ožujka 1897. o promicanju gospodarstva u Hrvatskoj i Slavoniji, kojim bi podjedno osnovana kr. šumarska akademija u Zagrebu. Povodom toga zakona izdala je kr. zemaljska vlada (odnio za unutarnje poslove i odnio za bogoštovlje i nastavu) naredbu od 7. listopada 1898. br. 66.101, kojom bi od naukovne godine 1898/9. uvedena i uređena šumarska obuka, prislonjena uz filozofski fakultet kr. sveučilišta. Kako nije bilo nade, da bi se u Hrvatskoj doskora mogla osnovati visoka tehnička škola, a trebalo je dobrih zemljomjera, uvela je kr. zemaljska vlada u kr. šumarskoj akademiji osobit geodetski tečaj za obrazovanje zemljomjera. Naredbom od 25. rujna 1908. br. 23.391 izdan bi ustrojni statut privremenoga geodetskog tečaja, koji je naredbom od 25. rujna 1919. br. 34.825 premješten u visoku tehničku školu, čim se ona otvorila.

U XX. stoljeću otvorilo je naše sveučilište svoja vrata i ženama. Na osnovi kraljevskoga rješenja od 29. kolovoza 1901. izdala je kr. zemaljska vlada 9. rujna 1901. br. 14.290 naredbu, kojom su određeni uvjeti, pod kojima se žene mogu kao redovne ili izvanredne slušačice upisati u filozofski fakultet. Poslije bi to dopuštenje protegnuto i na ostale svjetovne fakultete (naredbom vlade Narodnoga Vijeća od 6. studenoga 1918. br. 32.443 i na juridički fakultet). Po naredbi od 9. rujna 1901. mogu se žene upisati u sveučilište pod ovim uvjetima: 1) Svaka kandidatkinja, koja se želi inskribirati budi kao redovna

budi kao izvanredna slušačica, treba da dokaže, da je navršila 18. godinu ili da tu dob u onoj građanskoj godini navršuje, u kojoj se želi inskribirati. 2) Kao redovna slušačica može se inskribirati ona kandidatkinja, koja dokaže, da je s uspjehom načinila ispit zrelosti, kako ga propisuje naredba kr. zemaljske vlade od 9. rujna 1901. br.14.070, ili da je gimnazijalni ispit zrelosti načinila u stranom kojem učilištu, kojemu zemaljska vlada priznaje ravnopravnost s hrvatskim gimnazijama. 3) Kao izvanredna slušačica može se upisati ona kandidatkinja, koja dokaže, da je s uspjehom svršila ili učiteljsku koju javnu školu ili onakvo više djevojačko učilište, kojemu vlada priznaje ravnopravnost s hrvatskim učiteljskim školama.

Poradi sve većega broja slušača sveučilišne su prostorije s vremenom postale pretijesne, premda je šumarska akademija bila smještena u šumarski dom. Najviše se potreba raširenja osjećala u sveučilišnoj knjižnici, i što se tiče spremišta knjiga, i što se tiče čitaonice za slušače. Zato je vlada 14. prosinca 1906. saboru predložila «Osnovu zakona o gradnji zgrade za knjižnicu sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu», s obrazloženjem, u kojemu se navode razlozi za gradnju nove zgrade. Prvi je razlog, što su tadanje bibliotečne prostorije bile izložene pogibli od požara, nadalje što su radi početverostručena broja sveučilištaraca bile pretijesne, i što će sveučilište, kad iz njega izađe biblioteka, dobiti mnoge potrebne prostorije za seminare i slične zavode. Zgrada za knjižnicu ima biti izolirana, te ima potpuno odgovarati zahtjevima jednakih naprednih i modernih institucija. Troškovi za gradnju proračunati su na pô milijuna kruna. Sabor je osnovu 14. ožujka 1907. prihvatio. Za bana Nikole pl. Tomašića stala se 21. veljače 1911. na Mažuranićevu trgu graditi nova zgrada, koja bi dovršena god. 1913., te su 1. prosinca u njoj otvorene čitaonice.

Nakon dogotovljene nove biblioteke radilo se o tome, da se čitav trg bana Mažuranića izgradi i na njemu udome sveučilišni zavodi. Najprije da se podigne novi, prostrani kemijski zavod, jer je stari na Akademickom trgu bio već posve nedovoljan; poslije toga da se gradi osobita zgrada za fizikalni zavod, u koji bi se smjestio još i botaničko=fiziološki zavod. Napokon govorilo se i o tome, da se podigne još i nova zgrada s velikim dvoranama za predavanja. I zaista počela se podizati nova zgrada za kemijski i farmakognostički zavod. Ta je zgrada bila gotovo već svršena, kadno je planuo svjetski rat (1914–1918).

Svjetski rat označuje veliku stagnaciju u razvoju našega sveučilišta. Nije samo bilo zaustavljeno svako napredovanje njegovo, nego je sve više prijetila pogibao, da i ono propadne, što se dosad stvorilo. Najveći dio sveučilištaraca morao je pod oružje, tako da je broj upisanih slušača u ljetnom semestru 1915/16. spao na ciglih 457, dakle mnogo ispod polovine slušača pređašnjih godina. A i od tih bila je većina tek upisana! K tomu su i brojni nastavnici morali poći na vojnu službu, u prvom početku i sam rektor. Ali

što je najgore: najveći dio sveučilišnih prostorija bio je zapremljen vojnim institucijama, te je služio za kasarne, bolnice i drugo. Glavna sveučilišna zgrada sa svojim dvoranama, a tako isto i nova zgrada za kemijski zavod bile su u vojničkim rukama, tako te se je sav juridički fakultet morao preseliti u prirodopisni muzej u Demetrovoj ulici. Sveučilišne vlasti i profesorski zborovi nastojali su svima silama, da se održi kontinuitet našega sveučilišta, pa da ni časak ne zapne rad u njemu. Na veliku je smetnju bila i odredba kr. zemaljske vlade od 16. siječnja 1916. br. 38.576, da se u svjetovne fakultete mogu upisivati također invalidni časnici i vojni činovnici, i ako nemaju zakonskih uvjeta za upis. Zatim se valjalo obazirati na teške i izuzetne prilike, te đacima-ratnicima iz humanih razloga često dopuštati pogodnosti, koje nijesu bile na korist studiju. Pitanje «vojničkih privilegija» rješavalo se iz početka (u mišljenju, da se rat ne će otegnuti) od vremena do vremena tako, da se mobiliziranim slušačima priznavao najprije jedan semestar, a kasnije im je uračunat i drugi. Poslije rata odobrila je naredba povjereništva za prosvjetu i vjere 22. veljače 1919. br. 6666, da demobilizirani slušači mogu potpuno naknaditi ratom izgubljene semestre, ako načine ispite onim redom, koji je ustanovljen u ispitnim propisima. Napokon je odjeljenje za prosvjetu i vjere 12. ožujka 1923. br. 5806 odredilo rokove, dokle još mogu trajati rečene pogodnosti.

Premda je svjetski rat mnogo smetao sveučilištu, ipak je imao za nj i povoljnih posljedica. Kako su gotovo svi mlađi liječnici morali poći budi na bojno polje budi u vojničke bolnice, ostali su mnogi krajevi u Hrvatskoj bez liječnika. Ta je nevolja najbolje pokazivala potrebu medicinskoga fakulteta. I tako se četvrte godine rata a u naučnoj godini 1917/18. započelo postepenim otvaranjem medicinskoga fakulteta. Upisani medicinari prvoga godišta slušali su neke predmete kod profesora filozofskoga fakulteta, a za anatomiju bio je namješten osobit suplenat. Dekanatske poslove medicinskoga fakulteta vodio je isprva dekan filozofskoga fakulteta. Tek 13. travnja 1918. biše imenovana prva tri redovna profesora medicinskoga fakulteta (dr. Teodor Wickerhauser, dr. Dragutin pl. Mašek i dr. Miroslav pl. Čačković), a malo za njima 21. srpnja 1918. dr. Drago Perović i dr. Boris Žarnik, kojima se poslije pridružio dr. Miroslav Mikuličić. Tako je medicinski fakultet naučne godine 1918/19. imao već svoj profesorski zbor i svoga dekana. Još 26. lipnja 1918. potvrđen bi od kralja po hrvatskom saboru predloženi zakon «o gradnji zgrada za liječnički fakultet i zemaljsku bolnicu sa klinikama u Zagrebu», koji ima pet paragrafa. Od tih su glavni ovi: «§ 1. U svrhu ustrojenja zakonskim člankom od 5. siječnja 1874. osnovanoga liječničkoga fakulteta . . . ima se u Zagrebu podići zemaljska bolnica sa najmanje 1.000 postelja, u kojoj će se urediti za liječnički fakultet potrebne klinike. § 2. Liječnički fakultet i s njim spojena zemaljska bolnica imade se smjestiti u postojeće zgrade na Širokom brijegu (Šalati) u Zagrebu. Tamo se imadu izgraditi i ostale za fakultet i bolnicu potrebne zgrade.»

Kod priprava za otvaranje medicinskoga fakulteta opazilo se, da treba preinačiti neke ustanove sveučilišnoga zakona od god. 1874. i 1894., a tako isto zakonom utvrditi neke druge ustanove, koje su posljednjih godina bile zavedene na temelju vladinih naredaba. Stoga je hrvatski sabor primio, a kralj potvrdio zakon od 12. rujna 1918., kojim biše preinačeni i dopunjeni neki paragrafi zakonskih članaka od 5. siječnja 1874. i 6. listopada 1894. o ustrojstvu sveučilišta. Tako biše u § 49. još jednom točno određeni predmeti, koji se imaju predavati u sva četiri fakulteta, pa su u taj novo redigirani popis uneseni i oni predmeti, koji su uvedeni iza god. 1894., kao na pr. sociologija u juridičkom, a indoevropska poredbena filologija u filozofskom fakultetu. Nadalje, dok bi po starijem zakonu bilo dopušteno predavati u medicinskom fakultetu i drugim jezikom nego hrvatskim, taj bi izuzetak sada novom redakcijom § 54. ukinut. Dosad su se po naredbi od god. 1901. mogle žene upisati samo u filozofski fakultet; sad bi zakonom (§ 37. stavka 3.) ženama dopušten polazak i juridičkoga i medicinskoga fakulteta. Profesori matematičko-prirodoslovne struke u filozofskom fakultetu i profesori medicinskoga fakulteta mogli su dosad imati za pomagače samo pristave; po novom zakonu dobili su još asistente i pomoćnike. Nadalje biše određene neke ustanove za ravnatelja i ostalo osoblje sveučilišne knjižnice, pa za ravnatelja i činovničko osoblje sveučilišne pisarnice. Još bi određeno, da redovni profesori mogu biti pomaknuti u V. činovni razred, ako imadu bar dvadeset i pet godina javne službe, a od toga vremena posljednjih deset godina služe kao sveučilišni profesori. Honorarna profesura je besplatna, a privatni docenti dobivaju nagradu, kad im je od kr. zemaljske vlade na prijedlog dotičnoga profesorskoga zbora naročito povjereno predavanje osobitih kolegija.

Zakonom od 12. rujna 1918. započinje treći period u razvoju našega sveučilišta. Kako je gotovo u isto doba došlo do sloma austro-ugarske monarhije i oslobođenja Hrvatske, sveučilište je naše u kratko vrijeme tri puta promijenilo svoje ime. Naredbom bana Mihaloviča od 31. listopada 1918. br. 5213/Pr., kojim se dosadašnji naslov «kraljevski» ukida za sve oblasti, urede i zavode u Hrvatskoj i Slavoniji, prestalo je i sveučilište biti kraljevskim. Daljom naredbom povjereničkoga vijeća za bogoštovlje i nastavu od 10. prosinca 1918. br. 33.069 određeno je, da se sveučilište Franje Josipa I. u Zagrebu ima unaprijed zvati «hrvatsko sveučilište u Zagrebu». Ali taj naziv nije dugo zadržalo. Već iza sedam mjeseci izašla je naredba bana Palečeka od 15. srpnja 1919. br. 19.572, koja ukratko glasi: «Određujem, da se kr. hrvatsko sveučilište u Zagrebu imade unapredak zvati sveučilište kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu.»

Otvorenjem medicinskoga fakulteta bilo je sveučilište potpuno, kako to propisuju ustrojni zakoni njegovi. Ali prilike u novoj državi Srba, Hrvata i Slovenaca bile su takove, da se stalo pomišljati i na to, da se proširi još nekim fakultetima, kao što su gospodarsko-šumarski, istočno-pravoslavni bogo-

slovski i napokon tehnički. Ali do osnutka tehničkoga fakulteta nije došlo, jer je već naredbom povjereničkoga vijeća SHS od 10. prosinca 1918. bila podignuta osobita tehnička visoka škola u Zagrebu. No zato biše ostala dva fakulteta jedan za drugim otvorena.

Najprije bi ukazom od 31. kolovoza 1919. i provedbenom naredbom povjereništva za prosvjetu i vjere (u sporazumu s povjereništvom za narodno gospodarstvo) od 26. rujna 1919. br. 34.597 osnovan gospodarsko=šumarski fakultet, koji bi namah i otvoren na početku zimskoga semestra naučne godine 1919/20., i to u gospodarskom odjelu sa prva tri, a u šumarskom odjelu sa sva četiri godišta. Istom naredbom ukinuto bi više gospodarsko učilište u Križevcima i dosadanja šumarska akademija u Zagrebu, koje su nastavnici ponajviše prešli na osnovani gospodarsko=šumarski fakultet. Dne 15. travnja 1920. biše izabrani prvi dekan (dr. Andrija Petračić) i prvi prodekan (dr. Fran Jesenko) novoga fakulteta, a naredbom od 15. ožujka 1921. br. 4917 izdan bi propis za polučenje doktorata u istom fakultetu.

Istočno=pravoslavni bogoslovski fakultet osnovan bi ukazom od 27. kolovoza 1920. i naredbom od 29. rujna 1920. br. 35.807. Već 13. studenoga 1920. imenovana su prva tri profesora toga fakulteta (dr. Vladan Maksimović, dr. Nikola Đurić i dr. Dimitrije Stefanović), a naredbom povjereništva za prosvjetu i vjere od 16. travnja 1921. br. 10.942 izdan bi privremeni statut za taj fakultet. Statut ima 27 paragrafa. Prvi paragraf određuje zadaću fakulteta ovim riječima: «Istočno=pravoslavni bogoslovski fakultet kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu ima taj zadatak, da obrađuje bogoslovsku nauku, da sprema stručne radnike na njoj i da sveštenskim kandidatima i sveštenicima daje više bogoslovsko izobraženje.» Po § 7. imala bi se u četiri godišta predavati 23 predmeta; među njima historija religija, historija srpske i ostalih slavenskih crkava, crkvena arheologija, komparativno bogoslovlje, novozavjetni grčki jezik, sociologija i t. d. Daljom naredbom povjereništva za prosvjetu i vjere od 15. veljače 1921. br. 3424 proglašen bi poslovnik za istočno=pravoslavni fakultet, a naredbom od 22. ožujka 1924. br. 9634 izdan bi «Red strogih ispita» za bogoslovski doktorat. Prema tome imali bi kandidati za doktorat napisati disertaciju iz područja bogoslovlja, a zatim načiniti dva usmena stroga ispita. Ali budući da je polazak toga fakulteta bio vrlo slab (u ljetnom semestru 1922/23. imao je samo 26 upisanih slušača), to bi na prijedlog ministra prosvjete kraljevskim ukazom od 26. travnja 1924. opet ukinut, te sveučilište ima sada samo pet fakulteta.

Rektori sveučilišta prvih 50 godina:

1. Mesić Matija (fil.) 1874/75.	6. Iveković Franjo dr. (teol.) 1879/80.
2. Spevec Stjepan dr. (jur.) 1875/76.	7. Bresztyenszky pl. Al. dr. (jur.) 1880/81.
3. Kržan Antun dr. (teol.) 1876/77.	8. Marković pl. Franjo dr. (fil.) 1881/82.
4. Vojnović Konstantin dr. (jur.) 1877/78.	9. Suk Feliks dr. (teol.) 1882/83.
5. Maixner Franjo dr. (fil.) 1878/79.	10. Lorković Blaž dr. (jur.) 1883/84.

11. Pilar Đuro dr. <fil.> 1884/85.
12. Baron Gustav dr. <teol.> 1885/86.
13. Vrbanić Franjo dr. <jur.> 1886/87.
14. Smičiklas Tadija <fil.> 1887/88.
15. Franki Antun dr. <teol.> 1888/89.
16. Marjanović Luka dr. <jur.> 1889/90.
17. Nodilo Natko <fil.> 1890/91.
18. Bujanović Ivan dr. <teol.> 1891/92.
19. Pliverić Josip dr. <jur.> 1892/93.
20. Dvořak Vinko dr. <fil.> 1893/94.
21. Maurović Antun dr. <teol.> 1894/95.
22. Spevec Franjo dr. <jur.> 1895/96.
23. Pavić Armin <fil.> 1896/97.
24. Dočkal Juraj dr. <teol.> 1897/98.
25. Šilović Josip dr. <jur.> 1898/99.
26. Arnold Đuro dr. <fil.> 1899/1900.
27. Vimer Rudolf dr. <teol.> 1900/01.
28. Vrbanić Franjo dr. <jur.> 1901/02.
29. Klaić Vjekoslav <fil.> 1902/03.
30. Bujanović Ivan dr. <teol.> 1903/04.
31. Pliverić Josip dr. <jur.> 1904/05.
32. Heinz Antun dr. <fil.> 1905/06.
33. Bauer Antun dr. <teol.> 1906/07.
34. Maurović Milivoj dr. <jur.> 1907/08.
35. Janeček Gustav dr. <fil.> 1908/09.
36. Volović Josip dr. <teol.> 1909/10.
37. Rorauer Julije dr. <jur.> 1910/11.
38. Domac Julije dr. <fil.> 1911/12.
39. Pazman Josip dr. <teol.> 1912/13.
40. Lovrić Edo dr. <jur.> 1913/14.
41. Körbler Đuro dr. <fil.> 1914/15.
42. Barac Franjo dr. <teol.> 1915/16.
43. Miler Ernest dr. <jur.> 1916/17.
44. Golik Julije dr. <fil.> 1917/18.
45. Ruspini Ivan Angelo dr. <teol.> 1918/19.
46. Polić Ladislav dr. <jur.> 1919/20.
47. Radoničić Karlo dr. <med.> 1920/21.
48. Varićak Vladimir dr. <fil.> 1921/22.
49. Nenadić Đuro dr. <agron.> 1922/23.
50. Zimmermann Stj. dr. <teol.> 1923/24.

Rektorsku čast imalo je pedeset godina ne pedeset, nego samo 47 lica, jer su trojica <Vrbanić, Bujanović i Pliverić> vršila tu službu u dva maha. Od tih 47 lica umrlo je dosad 27 <pod br. 1–17, 19–24, 28, 31, 32, 37>. Od rektora duhovnoga staleža <teologa> velik je dio poslije primio čast zagrebačkoga kanonika; jedan je postao biskupom u Senju <dr. Antun Maurović>, a jedan bi uzvišen na stolicu zagrebačkoga nadbiskupa <dr. Antun Bauer>. Prvi rektor iz medicinskoga fakulteta bio je dr. Karlo Radoničić, a prvi iz gospodarsko-šumarskog fakulteta dr. Đuro Nenadić.

III.

Dne 19. listopada 1899. slavilo je naše sveučilište dvadeset i petu godišnjicu svoga opstojanja. Akademski senat izdao je tom prigodom spomen=spis, u kojem je na temelju podataka, koji su mu bili pri ruci, prikazano, kako se sveučilište od god. 1874/5–1898/9. razvijalo i popunjavalo. Taj spomen=spis ima natpis: «*Spomenica o 25 godišnjem postojanju sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu*. Izdao akademski senat kr. sveučilišta. Zagreb 1900. Tisak kr. zemaljske tiskare.» U tom je djelu od 216 strana potanko izloženo sve, što se tiče sveučilišta za prvih 25 godina njegova života, naročito su obilati statistički podaci o slušačima. Spomenica je ukrašena nekoliko slikama, koje prikazuju glavnu sveučilišnu zgradu na Wilsonovom trgu, zatim kemijski zavod i botanički vrt.

Naše je sveučilište doživjelo tri vladarska pohoda: dva za opstojanja austro=ugarske monarhije, a jedan nakon osnutka Kraljevine Srba, Hrvata i

Slovenaca. Prvi put pobodio je sveučilište 10. lipnja 1888. pokojni austro-ugarski nasljednik prijestola Rudolf, a drugi put 15. listopada 1895. sam car i kralj Franjo Josip I. Ali najslavniji bio je pohod današnjega kralja Aleksandra 24. lipnja 1920. Njegovo Veličanstvo kralj Aleksandar, tada još nasljednik prijestola i regent za svoga slavnoga oca Petra, bio je dočekan nečuvenim još slavljem u zgradi sveučilišta, gdje se bijahu zgrnule sve visoke škole (sveučilište, tehnika, veterinarska visoka škola i t. d.). Tadanji rektor dr. *Ladislav Polić* pozdravio je Njegovo Visočanstvo ovim govorom:

«Vaše kraljevsko Visočanstvo!

U ime akademičkoga senata ovoga kr. sveučilišta, u ime tehničke i veterinarske škole slobodan sam u svoj smjernosti pozdraviti Vaše kr. Visočanstvo, uzvišenog predstavnika Njegova Veličanstva kralja, u ovoj dvorani posvećenoj akademičkim svečanostima, i najusrdnije zahvaliti na visokom odlikovanju, koje ste Svojim posjetom iskazali našem univertitetu.

Ovo sveučilište zabilježiti će zlatnim slovima u svojim analima današnji dan, kadno je, prvi put u preko tisuć-godišnjoj hrvatskoj historiji, vladalac narodne krvi stupio preko praga Svoga univerziteta. Gle, ojađena sjena Zvonimirova upokojila se i smirena treperi ponad Vašega vedroga lika.

U ovim trenucima našega akademičkog slavlja mi se s ushitom opominjemo onih historijskih momenata, koji su našem jedinstvenom troimenom narodu donijeli žuđenu slobodu i željkovano ujedinjenje. Herojska srpska vojska i junačke jugoslavenske legije, ujedinjene sa silama Sporazuma i Sjedinjenih Država, ametice pobijediše sve neprijatelje. Hrvatski sabor raskida stoljetne okove i proglasi nezavisnost. Narodno Vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba proglasi ujedinjenje sa Srbijom i Crnom Gorom, a Vaše kr. Visočanstvo prihvati u ime Njegova Veličanstva kralja vrhovnu vlast u novom Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca uz odobrenje parlamenata. Vječna slava svim tvorcima narodnog ujedinjenja, i glasovitim prvacima i neznanim borcima!

U ovim sretnim prilikama moći će naše sveučilište da pravo izvršuje svoju visoku misiju, koju je hrvatskom sveučilištu namijenio tvorac njegov Josip Juraj Strossmayer: da bude jugoslavenski univerzitet. Veliki je vladika u svome divnom govoru od 29. aprila 1861. u hrvatskom saboru izrekao ove proročke misli: «I na Balkanu već počima zora bolje budućnosti lice svoje pomaljati . . . Kršćanstvo preko Save i Une krv je od krvi naše, dio je od tijela našega . . . Jaram, pod kojim vijekove već stenju, i jednokrvnu i jednoplemenu braću teško tišti. Onostrana braća u nas oči svoje obraćaju, u nas se uzdaju, k nama ruke svoje dižu . . . Scijenimo, da ćemo im ponešto u pomoć priteći, ako ovdje u Zagrebu, a to jest upravo pred vrati njihovimi osnujemo sveučilište, obilno vrelo ono, iz kojega će i njihovi sinovi crpiti moći ono blago duševno, koje, dočim um prosvjetljuje i srce oplemenjuje, ujedno najsigurnije jamstvo pruža one slobode, za kojom svako plemenito srce toli

čezne.» U toj namisli stvorio je hrv. sabor god. 1861. član 84. «ob osnovanju jugoslavenskoga sveučilišta u Zagrebu». A prvi rektor Matija Mesić, pri svečanom otvorenju ovoga sveučilišta, savršeno spaja hrvatsko podrijetlo i jugoslavensko obilježje njegovo.

Ovo sveučilište i visoke škole u Zagrebu bit će vazda svijesne toga, da im je u plemenitom natjecanju s posestrimama raditi oko izgradnje odvojenog kulturnog tipa jugoslavenskog i tako pripomoći ostvarenju historijske misije našega troimenoga naroda.

Da uzmognu visoke škole zadovoljavati ove svoje zadatke, prvi je uslov, da se nastavnicima zakonom zajamči potpuna sloboda nauke i naučanja, kao i što šira autonomija, a studentima da se osigura stara akademička sloboda; dalji je uslov, da se visokim školama namaknu sva ona materijalna sredstva, koja su za valjanu nastavu i za snažno razvijanje njihovih naučnih instituta potrebna. U današnjim teškim vremenima dolazi k tomu kao prijeka potreba još i izdašna skrb za nastanjivanje i opskrbu studenata. Univerzitet je već dosad u najtežim prilikama, kadno je i sam opstanak njegov bio često u opasnosti, nastojavao da ispunjava svoj poziv. Vaše kr. Visočanstvo, predstavnici visokih škola pouzdano se nadaju, da će pod Vašim moćnim okriljem biti obezbijeđene moralne i materijalne pogodbe za procvat tih zavoda, stim prije, što je pod vladanjem Vašim već otvorena ovdje tehnička visoka škola, koja će davati novih pobuda za moderan razvitak naše civilizacije i narodne ekonomije.

Mi pak, profesori i studenti, zadajemo Vašem kr. Visočanstvu tvrdu vjeru, da ćemo vazda biti vjerni sinovi ujedinjene otadžbine, budni čuvari narodnih ideala, nepokolebljivi braniči državne misli jugoslavenske.

Neka živi Njegovo Veličanstvo kralj Petar! Neka živi Njegovo kr. Visočanstvo prijestolonasljednik Aleksandar!»

Iza rektora besjedio je mladenačkim žarom đak i bivši dobrovoljac Ivan Subašić, koji je regenta pozdravio u ime omladine. Najznačajnije riječi njegove bile su ove: «Ta omladina pozdravlja Vaše kraljevsko Visočanstvo kao personifikaciju ostvarenih ideja, za koje su oci naši umirali, za koje je narod kroz stoljeća ugnjetavan bio — personifikaciju slobodnog i ujedinjenog jugoslaventstva. Ali šta rekoh? Zar personifikacija potpunog oslobođenja? Visočanstvo! — a Istra, naš Jadran? Al ne — omladina svijesno pozdravlja u sredini svojoj vladara, koji ne će mirovati, dok posljednja jugoslavenska gruda ne će biti u oslobođenom zagrljaju slobodne otadžbine svoje.»

Na te je pozdrave odgovorio regent ovako:

Gospodine rektore! Od sveg srca sam Vam zahvalan na toplim rečima, kojima ste pozdravili moju pohodu ovoj visokoj školi.

Ja sam u nju stupio sa svim poštovanjem prema njenom tvorcu i prema naporima toliko odličnih profesora, koji su se u ovome sveučilištu predano trudili, da čitava jata mladih ljudi izadu iz njega što spremniji za javnu službu.

«Slavni akademički senate! — Bilo je više razloga, da sazovem današnju izvanrednu počasnu sjednicu; pa upravo sama ta okolnost, da je ovo počasna sjednica, sadržaje i sve razloge njezina saziva.

Meni je u prvom redu časna dužnost, da kao rektor ovoga sveučilišta iznesem nesamo duboki pijetet, koji čitavi naš narod goji prema velikom svome sinu, đakovačkom vladici J. J. Strossmayeru, nego mi je naročito stavljeno u dužnost, da budem tumačem one harne pošte, koju naše sveučilište duguje svome osnivaču. Na današnji dan 4. februara, rođeni dan Strossmayera, sazvao sam Vas, gospodo senatori, u svečanu sjednicu zato, jer je ove godine i 50. obljetnica osnutka našega sveučilišta, pa je pravo i dostojno, da ovu jubilarnu godinu otpočne akademički senat sastanskom, koji nas opominje sret-noga historijskoga događaja, Strossmayerova rođenja.

Meni, slavni akademički senate, smatram da nije ovdje ni moguće a ni potrebno, da iscrpivo prikazujem život i zasluge Strossmayerove za prosvjetu našega naroda uopće, a niti da iznosim svu historiju našega sveučilišta napose, nego se ograničujem na izjavu, koja neka u analima našega sveučilišta ostane zabilježena za današnji dan kao sveti zavjet, koji akademički senat prinosi slavnoj sjeni Strossmayera: — *da će njegovo sveučilište, stupajući u novu epohu svoga opstanka, i dalje nastojati da kao dosad ide stopama svoga velikoga osnivača, da visoko drži barjak svijesti narodne i luč prosvjete narodne!*

Naša alma mater, koja je već toliko znamenitih naučnih radnika dala hrvatskome narodu, ostat će i nadalje neokaljani hram znanosti i kulturnoga napretka, a kako je oduvijek bila arena za narodno oslobođenje, tako će joj i u novoj eri nacionalnoga života ostati prevažni zadatak, da povede uzdanicu narodnu, naš akademski podmladak, novim ciljevima nacionalnoga osvješćivanja i unapređenja.

Pozdravljajući ispred akademičkoga senata sa zanosom veliki dan Strossmayerova rođenja, a spominjući se o 50. godišnjem jubileju podjedno i rođenja ovoga sveučilišta, kličem našem sveučilištu: vivat, crescat et floreat, a njegovu osnivaču bila u svemu narodu neprolazna slava!

Slavni akademički senate! Još je bio jedan osobit razlog za saziv izvanredne svečane sjednice, a to je nazočnost visoko odličnih gostiju, gospodina ministra prosvjete i gospode rektora beogradskoga i ljubljanskoga univerziteteta. Neka mi stoga bude dopušteno, da uz pozdrav, koji akademički senat podnosi svojim gostima, nadovežem komentar, koji osvjetljuje svu znamenitost ovoga događaja.

Nazočnost i pohoda g. ministra prosvjete očito dokazuje tijesnu vezu, koja opstoji između najvišega predstavnika nauke u državi i najviše naučne ustanove, našega sveučilišta. Ovako intimni odnosi nesamo što su jamstvo, da će sporazumno suradnjom biti moguće izvršiti one zadatke, koji su postavljeni i akademičkom senatu i čitavom sveučilištu, nego je ovaj neposredni dodir g. ministra sa visokim školama zalog naprednije budućnosti i s obzirom

na općeno konsolidiranje državno-javnih odnošaja. Neka mi je dakle dopušteno, da u svesrdnom pozdravu g. ministru uključim želju i molbu, da on izvoli i nadalje sa dojakošnjom pažnjom i susretljivošću promicati naučne i narodne naše interese.

Napokon kao što nazočnost g. ministra znači, da se pod sretnim auspicijama otvara budućnost našega sveučilišta, tako nazočnost gospode rektora neka je toplo pozdravljena nesamo iz osjećaja kolegijalnosti, nego i u duhu i smislu Strossmayerovih ideala: složne i ravnopravne braće u slobodnoj otadžbini!»

Ministar prosvjete gosp. *Miša Trifunović* zahvaljujući na rektorov pozdrav istakao je, da je cilj, što ga je postavio Strossmayer, određen i njemu kao ministru, vrhovnom šefu prosvjete u državi. Osjećao je svojom dužnošću da dođe i da se pokloni sjeni Strossmayera. Njegov je zadatak da radi oko širenja prosvjete, te prema tome po mogućnosti usvaja zaključke i potrebe ovoga sveučilišta. Treba da na polju prosvjete svi zajednički djelujemo, a za nj je ovaj dan obljetnice Strossmayerova rođenja od istoga značenja kao i za ovaj univerzitet. Svi smo za svoj rad odgovorni narodu i budućim pokoljenjima. No nije ga samo dužnost ovamo dovela, nego i ljubav k zajedničkome radu oko ostvarenja ciljeva, koje je još prije 50 godina postavio Strossmayer. Stoga se još jednom klanja sjeni Strossmayera i poziva nazočne, da tri puta pokliknu: «Slava mu!»

Poslije sjednice akademičkoga senata priređena je u velikoj čitaonici sveučilišne knjižnice svečana akademija, na kojoj se našla najodličnija naša javnost: ministar prosvjete g. *Miša Trifunović*, rektori beogradskog i ljubljanskog sveučilišta, sveučilišni i srednjoškolski profesori, predstavnici duhovnog i vojničkog staleža, reprezentanti svih naših kulturnih, humanitarnih i socijalnih institucija i društava, gradski načelnik arh. Heinzl, sveučilišna omladina pod akademskom zastavom i dr.

Akademiju je započelo đачko društvo «Mladost» pjesmom «Gospodinov je dan». Potom je rektor dr. *Stjepan Zimmermann* razvio najmarkantniju misao vodilju velikoga biskupa, koji je na ugaonom kamenu svijesti i osjećaja hrvatskoga naroda sagradio sva svoja djela. Osnutkom sveučilišta, toga ognjišta, na kome se bratska srca imaju razgrijati na ljubav, slogu i jedinstvo, otvorio je biskup Strossmayer vrata hramu nauke i time dao najjače jamstvo za promicanje ljudskoga duha i za napredak svih dobrih narodnih osobina. Najviši naučni zavod treba da bude ogledalo narodne prosvjete i radi organskog kontinuiteta mora se oslanjati na bogatu kulturnu tradiciju hrvatskoga naroda. — Zatim je u ime beogradskoga univerziteta govorio njegov rektor g. dr. *Bogdan Gavrilović* izlažući, da danas ne oplakujemo smrt čovjeka, nego da slavimo život, na koji nas je biskup Strossmayer probudio svojim radom prema geslu «prosvjetom slobodi». Potiče na rad za potpunu realizaciju Strossmayerova jugoslavenstva. Služeći njegovoj ideji najviše ćemo se odužiti njegovoj svijetloj

uspomeni i našoj ujedinjenoj otadžbini, za koju je on mnogo pridonio. Napokon je rektor ljubljanskoga sveučilišta g. dr. *Franjo Kidrič* istakao rad biskupov oko što čvršćeg ujedinjenja srdaca hrvatskog i slovenskog naroda.

Pošto se slavi pridružio g. dr. *Gustav Janeček*, predsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, koju je također osnovao veliki biskup, prikazao je dekan filozofskoga fakulteta dr. *Gavro Manojlović* kulturnu i naučnu fiziognomiju suradnika biskupova Franje Račkoga i njegov rad na području istraživanja hrvatske povijesti.

Ispred akademske omladine ocrtao je predsjednik J. A. P. D. pravnik *Jovan Mirković* na osnovi historičkih događaja i Strossmayerovih govora pokojnikovu grandioznu i aristokratsku ličnost. Poslije govora slušača filozofije *Petra Ivanišića* o visokim idealima, kojima je Strossmayer omladini nadahnjivao živu vjeru u bolju i sretniju budućnost, završila se akademija Boranić-Vilharovom pjesmom «Iz bratskog zagrljaja» i kombiniranom narodnom himnom.

TEOLOŠKI FAKULTET.

Priprava za teološki fakultet bili su biskupski liceji ili biskupska bogoslovna učilišta (sjemeništa), što ih je već od XVI. vijeka podignula biskupija zagrebačka, a od početka XIX. vijeka i biskupija đakovačka i senjska. Ali i prije toga imale su te biskupije kao i druge za obrazovanje klera neke katedralne i samostanske škole, bar poslije 3. sabora lateranskoga (1179), koji takve škole zahtijeva u svome kanonu XVI. Utvrđeno je, da je zagrebački biskup Stjepan II. (1225–1247) osnovao takvu školu u Čazmi s učenim Ugrinom na čelu kao predstojnikom (1232). Blaženi Augustin Kažotić, biskup zagrebački (1303–1322), nastojao je da tu školu digne na visinu sličnih učilišta u velikim gradovima. U XV. vijeku šalju već zagrebački biskupi sposobne svećenike na zapadna sveučilišta, da se poslije svoga povratka bave oko znanosti i obučavanja mladeži. Zagrebački kaptol određuje god. 1478., da kanonici, koji su u inostranstvu na naucima, imaju jednaka prava na dohotke, kao i oni, što vrše službu kod kuće. Tako ima iz toga doba više rukopisa, neki bez imena pisaca, što su ih pisali «decretorum doctores», koji su svršili nauke na stranim sveučilištima. Na pr. *Decretalium libri descripti per Blasium de Marowcha, can. zagr. anno 1467.* Taj golemi folijant u nadb. biblioteci, cijelo crkveno pravo, ispisao je sam Blaž iz Moravča, kako je pribilježio, «Patavii 1463 . . . sub clarissimo utriusque iuris doctore d. Angelo de Castro».

Pravi «*Seminarium clericorum*» prema kanonima koncila tridentskoga (Sess. XXIII. de ref. c. 18) osnovao je u Zagrebu god. 1564. biskup Đuro Drašković odmah, pošto se vratio sa toga sabora, u kojem je živo i ugledno sudjelovao. Od god. 1576. bilo je to sjemenište smješteno u kuriju bivšega kanonika Filipovića («Crna škola»). Direktnim svjedočanstvima nije utvrđeno, što se u njemu predavalo, ali kako su zagrebački biskupi, a i više kanonika, bili redovno doktori glasovitih izvanjih sveučilišta, jamačno studij u sjemeništu nije dajbudi u glavnom zaostajao za sličnim samostanskim učilištima. A tu je bar od XVII. vijeka bila propisana pored «*gramaticalia*» (slovnica i sintaksa) i «*logicalia*» (retorika i logika) još i «*theologia*». Papa Klement VIII. odobrio je (Decret R. P. 26. VI. 1603.) na pr. naučnu osnovu za generalna studija reda sv. Franje: po tri lektora za 4 knjige Lombardovih Sentencija na osnovi komentara Ivana Duns-Scota, nedjeljna repeticija, mjesečna i godišnja javna svečana disputa. Analogno bit će da je bila uređena naučna osnova sa teologiju i u zagrebačkom sjemeništu. To je slobodno zaključiti to više, što smo već u XV. vijeku našli u Zagrebu «*decretorum doctores*», koji ispisuju crkveno pravo, a u kaptolskom zboru nalazimo redovno zabilježeno i «*canonicus lector*» ili «*canonicus theologus*» ili «*canonicus magister*», a tim je časnicima kaptola, pored crkvenih određenih funkcija, bila i dužnost obučavati mladež, naročito onu, što se spremala za svećenički stalež. Dašto, u ovom se sjemeništu u prvom redu nastojalo zadovoljiti praktične potrebe budućega duhovnoga pastira (moralka, liturgika, propovjedništvo, crkv. pjevanje), dok je spekulativni dio (dogmatika) tretiran u vezi s praktičnim kao njegova prirodna osnova.

Studij bogoslovije znatno je napredovao, kad su pavlini u XVI. vijeku u Lepoglavi i isusovci na početku XVII. vijeka u Zagrebu uza svoje gimnazije osnovali visoke teološke škole (fakultete), u kojima je nastava stajala na visini tadašnjih evropskih sve-

učilišta. Poslije ukinuća isusovačkoga reda (1773) njihov je teološki fakultet produžio rad u novoj akademiji znanosti u Zagrebu sve do god. 1784., kako je potanko prikazano u prvom članku ove knjige. Za naučavanje je vrijedila Stock-Rautenstrauchova osnova, po kojoj su jedne discipline pripravne uvodeći u teologiju, a druge su strogo bogoslovske. U teologiju uvode: teološka enciklopedija (općena razdioba i sistem bogoslovske studija) i povijest bogoslovske literature, hermeneutika staroga i novoga zavjeta s uvodom u knjige S. P., patologija. Središnje su teološke discipline: institutiones (opći uvod u dogmatiku), posebna dogmatika s polemikom, moralno bogoslovlje, kanonsko pravo, pastirsko bogoslovlje. Pomoćne i završne su discipline: katehetika, liturgika i propovjedništvo.

Jednaka je naučna osnova ostala i u centralnom sjemeništu u Zagrebu («*Facultas regia theologica in Seminario generali Zagrabiae*»), u koji je, po odredbi cara Josipa II. od 15. svibnja 1784. na početku god. 1784/5. teološki fakultet premješten iz kr. akademije znanosti. I u sjemeništu je bogoslovija imala potpun broj profesora, kojima je bio direktor dr. Maksimilijan Vrhovac. God. 1787. preselilo se zagrebačko sjemenište u Peštu, gdje je ostalo do god. 1790., kad je Leopold II. (20. svibnja) ukinuo generalna sjemeništa i priznao biskupima pravo, da svaki u svojoj dijecezi podigne ili uspostavi svoje sjemenište. Tako se sad opet otvara u Zagrebu «*Facultas theologica in Lyceo Episcopali*» sa četiri profesora i prodirektorom na čelu. U sjemeništu borave i klerici, slušači filozofije, ali oni polaze prodavanja na filozofski fakultet kr. akademije.

Sada se stalo živo raditi o tom, da i Đakovo i Senj dobiju svoje biskupske liceje. Car Franjo I. dopusti ih god. 1802. Dne 6. studenoga 1806. otvorio je bivši, s učenosti na glasu, zagrebački kanonik, sada biskup bosansko-srijemski dr. Antun Mandić sjemenište i biskupski licej u Đakovu i biskup Ježić u Senju. U tim se licejima učilo prema skraćenoj Stock-Rautenstrauchovoj osnovi: četiri profesora treba da u četiri godišta načelno svrše svaki po dvije glavne teološke discipline, t. j. crkvenu povijest s pravom, hermeneutiku, istočne jezike i uvod u S. P. staroga i novoga zavjeta, dogmatiku, moral i pastoral, patologiju i povijest crkvene literature. Od knjiga, što su ih slušači imali da prouče, odabrane su one, što su ih općeno upotrebljavali profesori na sveučilišnim teološkim fakultetima u srednjoj Evropi. Profesori treba da su promovirani doktori teologije ili bar da imadu (ili će zamalo imati) strogi ispit iz one struke, što je predaju. Biskup Mandić dobio je (12. listopada 1807.) od Franje I. ovlaštenje, da može «pridruživ si jednoga ili dvojicu kapitulara, stupnjem teologije odlikovanih, profesore liceja svoga, u koliko to dosada učinjeno nije, strogom ispitu tako podvrći, da obdržav propisani način, ob uspjehu obavljenoga ispita izvještaj prev. mjestu putem ovoga namjesništva podnijeti imade». Međutim su kasnije profesori redovno doktori peštanske, bečke, rimske i insbruške univerze. Vrhovni nadzor nad teološkim studijem vodi u ime najviše državne vlasti ugarski primas, dok mu je u ime najviše crkvene vlasti pravi direktor dijecezanski biskup, koji sebi imenuje prodirektora u licu kojega učenijega člana kaptola, u praksi redovno bivšega profesora teologije. Kako su gimnazije (humaniora), iz kojih su dolazili klerici, imale šest razreda, trebalo je kao pripremu za teologiju osnovati i filozofski (iza god. 1773.) dvogodišnji tečaj. I to je izveo neumorni i za nauku zauzeti biskup Mandić. Ovaj đakovački filozofski tečaj polazili su i đaci svjetovnoga staleža (za vrijeme na pr. od g. 1806. do 1814. ravno 180 svjetovnjaka od svih 296). A kako mu je bio nadzornikom supremus per districtum zagrabiensem director, i kako je bio vrsno vođen, priznavali su njegove svjedodžbe nesamo ostali studiji filozofije i liceji, već i akademije i sveučilišta. Vrhovni ravnatelj javnih škola u Hrvatskoj grof Josip Sermage dopustio je (6. prosinca 1817.), da ga mogu polaziti i stipendisti. Time je ovom tečaju filozofije priznat i značaj javnosti, te je broj slušača, ponajviše svjetovnih, porastao god. 1822. na 56. Velikome uspjehu biskupskoga liceja

u Đakovu najviše su pripomogli odlični profesori, što su od prvoga početka u njemu djelovali. To dokazuje već prva njihova znamenita rasprava, što su je god. 1809. izradili u povodu prijedloga peštanskoga bogoslov. fakulteta o pitanju, koji su «libri classici»: «Demissa opinio Professorum Theologiae Lycaei Eppalis super delectu Auctorum», jednako i rasprava o pitanju «jedinствене osnove naučne i metodične na licejima biskupskim» god. 1821. Od pojedinih profesora pročuli su se s velike učenosti naročito: dr. Martin Komendo (do g. 1830.), dr. Josip Matić (do 1830.), dr. Andrija Šumanovac (do 1837.), Adam Filipović (do 1832.), pučki pisac, Ilirac pjesnik Mato Topalović, prvi učitelj hrvatskoga jezika u Đakovu (kao Babukić u Zagrebu), gorljivi pomagač «Zbora duhovne mladeži», koji je osnovan 1841., a osobito mladi dr. *Josip Strossmayer* za vrijeme svoga profesorovanja od g. 1838. do 1847. Čim je god. 1844. dopušteno, da se pastoralno bogoslovlje predaje u živom jeziku, prof. dr. Jerko Andrić javlja, da je njegov rukopis «Pastiroslovlje» gotov i da će predavati «lingua Illyrica». Taj rukopis nije radi nedaća vremena nikada štampan, ali se po njemu predavalo u Đakovu sve do god. 1886.

Nastavne reforme, što su u Hrvatskoj proglašene naredbom god. 1859., na osnovi biskupskih konferencija, konkordata i Thunova «Entwurf der Organisation», zasjekle su bitno i u biskupske liceje u dva pravca: prvo, što je ukinut filozofski tečaj, a mjesto njega gimnazija raširena na 8 razreda s ispitom zrelosti, drugo, što je odsele dijecezanskome biskupu pripalo isključivo pravo upravljati i nadzirati svoje sjemenište i bogoslovsko učilište. Biskupa, jedinoga direktora, zamjenjuje prodirektor, redovno član kaptola. U bogoslovlje prima se samo onaj, koji je svršio nižu i višu gimnaziju, ne mora da ima maturu, osobito ako je dijeceza oskudna u svećenstvu. Studij traje četiri godine. Predaju bar četiri, natječajem izabrana profesora, koji su ili naučnim radom ili naročitim pismenim i usmenim ispitom dokazali svoju sposobnost. Izabranika treba da biskup najavi mjesnome državnom glavaru, da se uvjeri, da mu nema prigovora u političkom obziru. Učit će se: općeni i posebni dio dogmatike, uvod u Sveto Pismo staroga i novoga zavjeta, i njegovo tumačenje iz Vulgate i originalnih tekstova, crkvena povijest s osobitim obzirom na dogme i uređenje crkve, moralno i pastoralno bogoslovlje, liturgika, crkveno govorništvo, katehetika, crkveno pravo. Ako je moguće, treba predavanja raširiti izvanrednim predmetima, naročito: patrologijom i sinodologijom, poviješću dogmi, arheologijom, apologetikom, simbolikom, filozofijom poglavito metafizikom i moralnom filozofijom. — Kasniji redovni sastanci austrijskih biskupa (1867. i dalje) utjecali su nesamo na odgoj, već i na naučnu osnovu klera. Tako su sukcesivno preporučivane i uvođene profesure ili docenture i za kršćansku filozofiju, za crkvenu umjetnost, za sociologiju i t. d.

Naši biskupski liceji u Senju i Đakovu točno su se držali propisa. Mjesto filozofskoga tečaja uveli su 7. i 8. razred gimnazije, a u četiri godine predavanja obrađivali su četiri profesora gradivo redovnih predmeta. U zagrebačkom je biskup. liceju već u god 1853/4. odijeljen pastoral od moralnoga bogoslovlja i za nj postavljen posebni (peti) profesor. Jednako je u g. 1854/5. podijeljena dogmatika i studij Sv. Pisma, svako na dvije stolice: općena i posebna dogmatika, uvod u Sv. Pismo staroga i uvod u Sv. Pismo novoga zavjeta (šesti i sedmi profesor). Napokon je g. 1859/60. osnovana i osma katedra time, što je crkveno pravo odvojeno od crkvene povijesti. Tako ima zagreb. biskup. teološki licej već g. 1860. osam profesora. G. 1866. dobiva još dva docenta: jednoga za metafiziku, drugoga za «sustavnu pastiroslovnu liturgiku». G. 1870. združuje se liturgika opet sa pastoralom, ali se zato g. 1872. uvodi nova docentura za «pedagogiju i katehetiku». Prema tome su uoči otvorenja sveučilišta u škol. g. 1873/4. predavali ovi profesori ove predmete: Ivan Bošnjak: Theologia pastoralis (IV. tečaj);

dr. Franjo Iveković: Uvod u stari zavjet i tumačenje Sv. Pisma staroga zavjeta (I. tečaj); dr. Juraj Žerjavić: Theologia moralis (III. tečaj); dr. Juraj Posilović: Uvod u novi zavjet i tumačenje Sv. Pisma novoga zavjeta (II. tečaj); Ivan Bošnjak: Pedagogija, didaktika i katehetika (IV. tečaj); dr. Josip Stadler: Metaphysica (I. tečaj); dr. Josip Rieger: Historia ecclesiastica (III. tečaj); dr. Antun Kržan: Dogmatica specialis (II. tečaj); dr. Franjo Kellner: Jus ecclesiasticum (IV. tečaj); dr. Josip Stadler: Theologia fundamentalis (I. tečaj). — Naši su dakle biskupski liceji odlično spremali profesorske sile za sveučilišni fakultet. Bili su s malim prekidima, kojima su uzroci u političkim ili ratnim trzavicama, na visini sličnih ustanova u srednjoj Evropi: i svojim uređenjem i obujmom predavanja i kvalifikacijom nastavnika.

Dne 16. svibnja 1862. upućuje kardinal i nadbiskup Juraj Haulik prodirektora nadbiskupskog liceja i rektora sjemeništa Luku Petrovića, da, prema pozivu «Kr. dalm. hrv. slav. namjesničkog vijeća» od 1. svibnja 1862. broj 4751/1008 pozove profesore teologije Stjepana Konstanza, Nikolu Horvata i Jurja Posilovića, da se za odsjek (fakultet) bogoslovlja odazovu odboru vještaka izabranom «iz svih četiri sveučilišnih odsjeka» pod predsjedanjem direktora i profesora pravoslavne akademije dra. Pavla Muhića, da prouče zakonsku osnovu »za podignuće jugoslavenskog sveučilišta u Zagrebu«, podnesenu Njeg. Veličanstvu po saboru ovih kraljevina i da «svoje obra-
zloženo mnijenje» izjave. . .

Dvanaest i po godina poslije toga, dne 19. listopada 1874. čitalo se na osvjetljenim prozorima bivšega biskupskoga liceja zagrebačkoga, a sada bogoslovnoga fakulteta sveučilišnoga:

Alma fides Christi, sacra spes, cor amore calescens
Sola beant nostras haec elementa vices.
Eia novae sub vexillo hoc crescetis Athenae
Crescet et in patriam profluet omne bonum.

Teološki fakultet otvoren je odmah potpun sa 4 tečaja, jer je bilo sve dobro spremljeno: naučna osnova kao i u drugim evropskim fakultetima, profesori osposobljeni, slušači srednjom školom pripravljeni. Dne 27. travnja 1874. imenovana su prva tri javna redovna profesora, i to ponajvrniji između dojakošnjih profesora nadbiskup. liceja u Zagrebu: dr. *Juraj Posilović* za Sv. Pismo N. Z., dr. *Antun Kržan* za posebni dio dogmatike i dr. *Franjo Iveković* za Sv. Pismo S. Z. Kad su se oni konstituirali tako, da je dr. J. Posilović izabran prvim dekanom, a dr. A. Kržan prvim prodekanom fakulteta, predložili su ostale profesore. Tako su doista 24. kolovoza 1874. imenovani prema njihovu prijedlogu: dr. *Martin Štiglic*, iz senjske biskupije, red. profesorom za pastirsko bogoslovlje, dr. *Josip Stadler* izv. profesorom za opći dio dogmatike, dr. *Josip Rieger* izv. prof. za crkvenu povijest, dr. *Ivan Kobarić*, iz đakovačko=srijemske biskupije, izv. prof. za crkveno pravo i dr. *Feliks Suk* izv. prof. za moral bogoslovni. Prva su imenovanja zasvjedočila, da se prof. zbor u svom izboru profesora ne kani vezati na zagrebačku nadbiskupiju, već da je voljan birati iz različitih hrvatskih biskupija, ako u njima nađe priznate stručnjake. Toga se običaja držao bogoslovski profesorski zbor i kasnijih decenija.

Naučna osnova određena je u § 49. sveuč. zakona ovako: za «I. godinu: a) opći dio dogmatike, b) uvodne znanosti u sv. pismo uopće, a stari zavjet napose, c) tumačenje sv. pisma staroga zavjeta iz vulgate i izvornoga teksta, d) jezik hebrejski. II. godina: a) posebni dio dogmatike, b) uvod u novi zavjet napose, c) tumačenje novoga zavjeta iz vulgate i iz izvornoga teksta. III. godina: a) povijest crkvenu, b) moral bogoslovni. IV. godina: a) bogoslovlje pastirsko u užem smislu, b) liturgiku, c) homiletiku, d) katehetiku, e) metodiku, f) pravo crkveno». Uza to imadu se predavati jezici: sirski, kaldejski i arapski (§ 50.) za doktorande. Kako se vidi, naučna je osnova u glavnom onakva, kako je g. 1859. određena za austrijska sveučilišta i kako je već bila provedena u nadbiskup. liceju zagrebačkom.

Kako se filozofska priprava (logika i psihologija), što se učila u najvišim gimnazijskim razredima, nije smatrala dovoljnom za teološki studij, za ključio je prof. zbor odmah u početku g. 1874/5., da se predaje još i ontologija u I. godini bogoslovije; jednako, kao priprava za katehetiku, da se predaje i pedagogija u IV. godini. Potrebe pastoralnoga svećenstva, da dopisuje sa javnim vlastima, zahtijevale su neki kurijalni stil. Zato je 22. srpnja 1890. određeno, da se bogoslovima III. tečaja predaje u zimskom semestru «naputak za sastavljanje zvaničnih spisa».

Takva naučna osnova ostala je nepromijenjena sve do godine 1918. Teološka znanost se razvijala, opsežnost gradiva je rasla, i zamalo je diferencijacija naučnih predmeta potakla evropske teološke fakultete, da za nove struke osnivaju nove katedre. Poradi skučenih financijskih prilika i radi neodložnih potreba u drugim fakultetima, morao je naš profesorski zbor teološkoga fakulteta da se strpi i da sačeka povoljnije prilike. Ali je i to strpljivo iščekivanje za posljednjega decenija postalo nemoguće. Potrebe vremena, razvoj znanosti, zahtjev stručne specijalizacije kategorički su nametali dužnost, da se fakultet upotpuni. Neki profesori bili su zapravo pretrpani različnim strukama. Tako je na pr. profesor «općega dijela dogmatike» predavao i opći dio ontologije i teodiceju, dok se ostale česti filozofije nijesu predavale. Na pitanja, što se dotiču istočne crkve, trebalo je da se obaziru gotovo svi profesori, jer posebnoga za ta, za nas važna, pitanja nije bilo. Spekulativni dogmatik morao je da se kraj obilate svoje građe osvrće još i na povijest dogmi i t. d. Redovno je bilo tehnički i fizički nemoguće, da ovi profesori stvarno svladaju u predavanjima, a kamoli u specijalnom naučnom radu toliki i tako mnogo-vrsni materijal. Zato je profesorski zbor, da otkloni štetne posljedice, već od početka god. 1912/3. vladi ponovo iznosio stvarno obrazložene prijedloge, kako da se bogoslovni fakultet naučno izgradi.

Pored svega nastojanja prof. zbora istom je zakonom od 12. rujna 1918. nadopunjen § 49. sveuč. zakona od 1874. i 1894. tako, da je fakultet dobio dvije nove katedre: za «filozofsko-teološku propedeutiku» i za «bogoslovlje istočne crkve», a pored toga i dvije učiteljske stolice: za «crkveni slovenski

jezik i literaturu» i za «pedagogiku». Iza konstituiranja Narodnoga Vijeća u jeseni g. 1918. stupile su te stolice u život. Ali samo time nije postignut cilj. Zato je prof. zbor i opet podnosio predstavku za predstavkom u godini 1919. i 1920., da jednako diferencira ostale teološke discipline a s pomoću novih profesorskih ili učiteljskih stolica. Napokon je 18. veljače 1920. povjereništvo za prosvjetu i vjere br. 6096 usvojilo prijedloge profesor. zbora za osnivanje ovih profesor. stolica: 1. za «poredbenu znanost religija», 2. za «pozitivnu historijsku dogmatiku» i 3. za «pomoćne znanosti Sv. Pisma». S time u vezi promijenio se naziv stolice za «opći dio dogmatike» u naziv: «osnovno bogoslovlje», a naziv stolice za «posebni dio dogmatike» u naziv: «spekulativna dogmatika». Napokon se hebrejski jezik priklopio stolici za «pomoćne znanosti Sv. Pisma», a «opći uvod u biblijske knjige» stolici za «osnovno bogoslovlje». Ujedno su prihvaćeni i prijedlozi, da se osnuju još i ove učiteljske stolice: 1. za «sociologiju», 2. za «kršćansku umjetnost i arheologiju» i 3. za «retoriku i homiletiku».

Kraj tolikih katedri nedostajalo je profesorima teološkoga fakulteta još i znatno pomagalo za odgajanje naučnoga podmlatka: seminar. Zato je prof. zbor godine 1919. predložio vladi, da se osnuje znanstveni teološki seminar, koji bi uvodio slušače u više i temeljitije njegovanje bogoslovnih znanosti i upućivao ih u formu i metodu naučnoga rada. Tako je s odobrenjem vlade 27. listopada 1919. osnovan znanstveno-teološki seminar sa šest odjeljenja: filozofsko, apologetičko, dogmatsko-patrističko, biblijsko, historičko i seminar za istočno bogoslovlje. God. 1922/3. podijeljen je biblijski odio na dvoje: starozavjetni biblijski i novozavjetni biblijski. God. 1923/4. osnovan je još i seminar za crkveno pravo. Tako ima danas znanstveno-teološki seminar osam odjeljenja, od kojih je svako u svome unutrašnjem ustrojstvu i posebnom svome poslovanju samostalno. Svaki ima i svoju, zasad doduše malu, knjižnicu, jer su dotacije prema skupoći knjiga vrlo niske. Pojednim odjeljenjem upravlja profesor one struke. Statut je seminara uređen prema sličnim statutima većih univerziteta. Dojakošnje iskustvo pokazalo je veliko zanimanje slušača za seminar. Pored čitanja izvorâ, produbljivanja redovnih predavanja, znanstvenih razgovora, običnih vježbi: izradili su neki vrsniji slušači i opsežnije teme, vrijedne da uđu i u štampu, a neke su nagrađene i kraljevskom nagradom.

Prema naučnoj osnovi, kako se razvijala u nizu pedeset godina, fakultet je danas izgrađen ovako:

I. Filozofski i dogmatski skup. — 1. Filozofska teološka propedeutika. Uvod u skolastičku filozofiju; psihologija, noetika, ontologija; teodiceja; kosmologija; etika. Filozofski seminar. 12 sati na nedjelju. — Od g. 1874. do g. 1918. predaje se samo: opća metafizika ili ontologija, a od specijalne metafizike samo: teodiceja ili naravno bogoslovlje. Predavao je, jer filozofske katedre nema, pored svoje struke profesor «općega dijela dogmatike»;

i to: od g. 1874–1882. dr. *Josip Stadler*, koji je kao profesor u Zagrebu napisao a kao nadbiskup vrhbosanski (imenovan g. 1881.) u Sarajevu od g. 1904. do 1915. izdao u šest svezaka cijelu kršćansku filozofiju: Logiku, Ontologiju, Kosmologiju, Psihologiju, Etiku, Naravno bogoslovlje. Djelo je pisano po suvremenim autorima. Dr. Stadler priznat je i u inostranstvu kao dogmatik, kod nas naročito kao protivnik «antiinfalibilista». Od g. 1882–1887. dr. *Franjo Kucen*, cijenjen kao filozof; od g. 1887–1910. dr. *Ante Bauer*; od g. 1910–1918. dr. *Fran Barac*. Prvi je 12. studenoga zauzeo kreiranu katedru «filozofske teološke propedeutike» izvanred. profesorom imenovani, iste godine u zagreb. filozof. fakultetu habilitirani docenat dr. *Stjepan Zimmermann*, koji je g. 1919. postao redovnim profesorom, a g. 1923. još i honoriranim docentom za etiku, kosmologiju i psihologiju.

2. Poredbena znanost religija (6 sati na nedjelju), osnovana g. 1920., nema još imenovana profesora, i ako ga je prof. zbor iste godine predložio. Međutim je 4 s. na tjedan predavao pored svoje struke i ovu kao honorirani docenat prof. dr. *Fran Barac* g. 1922/3., a g. 1923/4. predavao je habilitirani docenat za tu struku dr. *Aleksandar Gahs*.

3. Osnovno bogoslovlje. Apologetski seminar. 8 sati na nedjelju. Stolica se naziva do g. 1920. «opći dio dogmatike». — Prvi je za tu katedru imenovan g. 1874. izvanrednim, a g. 1876. redovnim profesorom dr. *Josip Stadler*. Kad je on postao nadbiskupom vrhbosanskim i metropolitom bosansko=hercegovačkim, postavljen je suplentom ove struke g. 1882., a izvanrednim profesorom g. 1886. dr. *Franjo Kucen*. Iza rane njegove smrti g. 1887. došao je kao suplenat općega dijela dogmatike godine 1887/8. dr. *Ante Bauer*, koji je 7. lipnja 1888. imenovan izvanrednim profesorom. Pored svih svojih zasluga i brojnih prijedloga prof. zbora postao je dr. Bauer istom 31. prosinca 1904. redovnim profesorom. Za vrijeme dopusta g. 1906/7. suplirao ga profesor dr. *Josip Volović*. God. 1906/7. preuzima predavanja opet dr. A. Bauer i napušta ih u jesen g. 1910., kad je imenovan kanonikom prvostolne crkve zagrebačke. Od zimskoga semestra g. 1910/11. predaje «opći dio dogmatike» (od g. 1907.) habilitirani docenat dr. *Fran Barac* iznajprije kao suplenat, od 1911. kao izvanredni, a od g. 1913. kao redovni profesor. Za njegova dopusta g. 1919/20. suplira ga dr. *Stjepan Bakšić*. Od g. 1920/21. predaje «osnovno bogoslovlje», kako je sada nazvana ova katedra, opet dr. *Fran Barac*.

4. Pozitivna historijska dogmatika. Dogmatski patristički seminar. 6 sati na nedjelju. Katedra je osnovana g. 1920. — Prvim izvanrednim profesorom je imenovan 17. lipnja 1921. dr. *Josip Marić*, habilitirani privatni docenat od g. 1913., a honorirani docenat za ovu struku od 17. studenoga 1919.

5. Spekulativna dogmatika. 6 sati na nedjelju. Katedra se zove od g. 1874–1920. «posebni dio dogmatike». — Prvi je imenovan dr. *Antun Kržan* redovnim profesorom. Kad je g. 1878. postao kanonikom prvostolne crkve zagrebačke, predavao je još do konca g. 1879/80. kao suplenat. Duboko

poznavanje teologije, filozofije i potpuno suvremeno poznavanje prirodnih nauka odlikuje glavno Kržanovo djelo u dva sveska «O postanku čovjeka» (1874, 1877). G. 1880/81. i 1881/2. suplira tu disciplinu *Matija Stepinac*, čuven kao osobit poznavalac sv. Tome Akvinskoga i pisac brojnih i dubokih teoloških studija dogmatskoga i moralnoga sadržaja. Poradi svoga književnoga rada i dugogodišnjeg blagoslovnog djelovanja oko duševnoga napretka slušača teologije promoviran je 11. travnja 1918. po prijedlogu prof. zbora na čast doktora teologije honoris causa. G. 1882. imenovan je redovnim profesorom dr. *Antun Franki*, svećenik biskupije krčke, profesor biskup. liceja u Zadru, ali ne predaje, jer je, zakratko g. 1883. zauzeo stolicu crkvene povijesti, dok u I. semestru 1882/3. posebni dio dogmatike suplira dr. *Ivan Bujanović*, koji je g. 1883. imenovan izvanrednim, a g. 1889. redovnim profesorom. Za dopusta prof. dr. I. Bujanovića g. 1920/21. zamjenjuje ga kao suplenat u zimskom semestru dr. *Josip Marić*. U ljetnom semestru 1920/21. predaje opet prof. I. Bujanović sve do jeseni god. 1922., kad uz priznanje polazi časno u mirovinu. Stolicu preuzima za ovu struku god. 1921. habilitirani docent dr. *Stjepan Bakšić*, imenovan u zimskom semestru g. 1922/23. suplentom, a g. 1924. izvanrednim profesorom sada zvane «spekulativne dogmatike».

6. Bogoslovlje istočne crkve. 6 sati na nedjelju. Za tu je stolicu, osnovanu 1918., 24. ožujka 1919. imenovan redovnim profesorom bivši profesor knez=biskup. liceja u Ljubljani dr. *Franjo Grivec*. Ali, kako je on 20. travnja 1920. postao red. prof. na novo osnovanom bogosl. fakultetu u Ljubljani, pozvao je prof. zbor na tu stolicu glasovitoga stručnjaka dra. *Aurelija Palmieri*, koji je 30. studenoga 1921. imenovan red. kontraktualnim profesorom. Ali i on se odrekao katedre radi nedovoljnih beriva 21. ožujka 1923. Budući da je prof. zbor poznavao nekoliko sposobnih Hrvata za tu stolicu, ali još nehabilitiranih, predložio je g. 1924. natječaj, a za to vrijeme da suplira dr. *Janko Šimrak*, koji je doskora imenovan izvanrednim profesorom.

II. Biblijski skup. — 1. Pomoćne znanosti Sv. Pisma: biblijska arheologija, geografija, hermeneutika, istočni jezici. 4 sata na nedjelju. — Stolica je osnovana g. 1920., ali nije do danas popunjena, jer se za nju nije još našao habilitirani orijentalist. Tako i dalje neke struke te katedre predaju, kao i dosad od g. 1874., biblicisti. Jezike: sirski, kaldejski i arapski predavali su kao docenti od god. 1874. za vrijeme svoga profesorovanja: dr. *Franjo Iveković*, dr. *Gavro Smičiklas*, dr. *Gustav Baron*, dr. *Rudolf Vimer*, dr. *Antun Sović*. Redov. profesoru dru. Antunu Soviću povjerena je 17. listopada 1922. honorirana docentura (4 s. na nedjelju) za «pomoćne znanosti S. P.»

2. Uvod u biblij. knjige staroga zavjeta i tumačenje po Vulgati i izvornom tekstu. Starozavjetni biblijski seminar. 8 sati na nedjelju. — Katedru, koja do «pomoćnih znanosti Sv. Pisma» obuhvata i hebrejski jezik, zauzeo je g. 1874. prvi kao redovni profesor dr. *Franjo Iveković*, te je predavao do konca god. 1886/7., kad je imenovan kanonikom zagreb. kaptola. Iveković je

bio vrlo plodan i neumoran književnik, priznati poznavalac hrvatskoga jezika («Rječnik hrv. jezika» u dva toma 1901), pisac biblijskih udžbenika. Veliku je popularnost steklo 12 knjiga njegovih «Života svetaca i svetica Božjih». — Od g. 1887/8. do uključeno god. 1890/1. suplira dr. *Josip Volović*. God. 1891. imenovan je dr. *Juraj Dočkal*, pisac «Slovnice hebrejskoga jezika» (1893), izvanrednim, a god. 1893. redovnim profesorom, te predaje do svoje smrti u svibnju g. 1899. Do konca ove škol. god. 1898/9. suplira dr. *Mijo Medjimorec*. Kad se on odrekao, imenovan je suplentom g. 1900. dr. *Josip Volović*, koji je g. 1901. postao izvanrednim, a g. 1907. redovnim profesorom. Kad je dr. Josip Volović g. 1911. imenovan kanonikom prvostolne crkve zagrebačke, suplira od listopada g. 1911. dr. *Antun Savić*, koji je g. 1912. postao izvanrednim, a g. 1915. redovnim profesorom ove struke. Za dopusta g. 1913/4. i ljetnoga semestra 1921. zamjenjuje ga u predavanju dr. *Josip Volović*.

3. Uvod u biblijske knjige novoga zavjeta i tumačenje po Vulgati i izvornom tekstu. Biblijski novozavjetni seminar. 8 sati na nedjelju. — Prvi redov. profesor ove stolice bio je god. 1874. imenovani dr. *Juraj Posilović*; predavao je do konca zim. semestra g. 1875/6., kad je imenovan biskupom senjsko-modruškim. Posilović bijaše na glasu kao učeni teolog, a napose kanonist; pisao je o papinoj nepogrešivosti («Prvi jerusalemski koncil» 1870, «Causa Honorii» i dr.), protiv novoga školskoga zakona g. 1874. i t. d. Njega je naslijedio u ljetnom semestru svećenik biskupije križevačke dr. *Gavro Smičklas* najprije kao suplenat, a malo zatim kao izvanredni profesor god. 1876. Kako je on umro već god. 1877., preuzeo je stolicu dr. *Gustav Baron* kao suplenat, ali već g. 1878. bi imenovan izvanrednim, a g. 1881. redovnim profesorom. Bio je odličan govornik i eksegetski pisac za Novi zavjet. Kad je dr. G. Baron g. 1895. postao kanonikom, imenovan je dr. *Rudolf Vimer* god. 1896. izvanrednim, a 1898. redovnim profesorom te predaje do g. 1911., kad prelazi u zagreb. kaptol kao kanonik, ali predaje još škol. god. 1911/2. kao suplenat. Za god. 1912/3. imenovan je za tu stolicu izvanred. profesorom dojakošnji gimnaz. profesor i katehet u Karlovcu dr. *Franjo Zagoda*, koji g. 1915. postaje redovnim profesorom. Kad je god. 1919. dr. F. Zagoda umirovljen, predaje opet kao suplenat dr. *Rudolf Vimer*, sve dok g. 1921. redov. profesor dr. Franjo Zagoda nije bio reaktiviran.

III. Moralni i pastoralni skup. — 1. Moralno bogoslovlje. 8 sati na nedjelju. — Predavao ga prvi dr. *Feliks Suk* (1874) kao izvanredni, a od g. 1879. kao redovni profesor do konca škol. god. 1890/1., kad je postao članom zagreb. kaptola. Bio je univerzalno obrazovani bogoslov; naročito se istakao kao pisac Moralke. G. 1891. imenovan je izvanred. profesorom svećenik senjsko-modruške biskupije dr. *Josip Modrić*, koji nažalost umrije već u listopadu god. 1893. U god. 1893/4. suplira katedru pored svoje struke prof. dr. *Ante Bauer*. Za god. 1894/5. imenovan je suplentom dr. *Josip Pazman*, koji postaje g. 1896. izvanred. profesorom. Kad je prof. dr. J. Pazman imenovan

rektorom zavoda sv. Jeronima u Rimu, zamijenio ga kao suplenat dr. *Josip Lončarić*, nadb. ceremonijar. God. 1902/3. nastavlja prof. dr. J. Pazman predavanja i postaje god. 1909. redov. profesorom; g. 1919. je umirovljen. Kao suplenat predaje odonda dr. *Josip Volović*. G. 1924. imenovan je izvanred. profesorom priv. docenat za spekulativnu dogmatiku dr. *Franjo Šimecki*.

2. Pastirsko bogoslovlje. 6 sati na nedjelju. — Redovnim profesorom imenovan je g. 1874. dr. *Martin Štiglic*. Za dopusta g. 1900. zamjenjuju ga, razdijelivši među se predmete ove opsežne katedre: dr. *Ante Bauer*, dr. *Dominik Premuš* i dr. *Josip Lang*, koji g. 1901. predaje pedagogiku i katehetiku, a ostale predmete pastirskoga bogoslovlja dr. *Franjo barun Salis-Seewis*. G. 1902. nastavlja predavanja dr. M. Štiglic sve do 31. prosinca 1904., kad je, dekoriran redom željezne krune, uz općenu hvalu otišao u mirovinu. Neumorni taj i zaslužni radnik, najobilatiji pisac prof. zbora, naročito u pastoralci i pedagogici, preselio se u vječnost 16. prosinca 1914. Glavno mu je djelo «Katoličko pastirsko bogoslovlje» (I. 1886, II. 1887). Dne 14. siječnja 1905. imenovan bi suplentom za ovu struku dojakošnji gimnaz. učitelj i katehet u Zagrebu dr. *Hugo pl. Mihalovich*, koji je 6. kolovoza 1905. imenovan izvanrednim, a god. 1909. redovnim profesorom. Kad je ukazom od 3. studenoga 1919. dr. Hugo pl. Mihalovich umirovljen, imenovan je suplentom tajnik zagreb. nadbiskupa dr. *Kamilo Dočkal*, koji predaje god. 1919/20. i zimski semestar 1920/21. Kad se dr. Kamilo Dočkal zahvalio, imenovan bi 28. travnja 1921. suplentom dr. *Dragutin Kniewald*, dotad profesor biskup. liceja u Senju, koji se za ovu struku habilitirao g. 1923., te je g. 1924. imenovan izvanrednim profesorom.

3. Pedagogika i katehetika sa njihovom povijesti. 6 sati na nedjelju. — Od g. 1874. do 12. studenoga 1918. predavao je ove discipline profesor pastirskoga bogoslovlja. Kako se odmah nije mogao naći prikladan učitelj za god. 1918. osnovanu učiteljsku stolicu, predavali su i dalje profesori pastorala i ove predmete, dok nije god. 1920. profesor na kr. učitelj. školi u Zagrebu *Franjo Lasman* preuzeo ovo mjesto.

4. Retorika i homiletika. 4 sata na nedjelju. — Ovo je učiteljsko mjesto odijeljeno od pastirskoga bogoslovlja 18. veljače 1920. Doonda su te predmete predavali profesori pastorala. Dne 12. travnja 1920. imenovan je učiteljem za ovu učiteljsku stolicu dr. *Kamilo Dočkal*, koji je predavao do 1. travnja 1921. Kad se on zahvalio, bi imenovan dr. *Pavao Lončar*, koji te discipline još i danas predaje.

5. Sociologija (2 sata na nedjelju) predavala se kao dio moralnoga bogoslovlja do god. 1920. Dne 8. ožujka 1920. imenovan je učiteljem za tu stolicu *Mihovil Ivšić*. Kad je on g. 1921. uzeo dopust radi usavršenja u svojoj struci, zamijenio ga učitelj dr. *Augustin Juretić*, svećenik senjsko-modruške biskupije. Kako je god. 1924. Mihovil Ivšić promoviran u Pariza na čast doktora sociologije, preuzima on opet ovu stolicu.

6. Crkveni slovenski jezik i literatura. 2 sata na nedjelju. — Za ovo novo učiteljsko mjesto, osnovano god. 1918., imenovan je g. 1920. učiteljem *Ferdo Rožić*, bivši profesor nadb. gimn. u Zagrebu. Kad je on kao vojni apostol. vikar premješten u Beograd, preuzeo je to učiteljsko mjesto dr. *Augustin Juretić* god. 1921.

IV. Crkveno=pravni i crkveno=povjesni skup. — 1. Crkveno pravo. Seminar za crkveno pravo. 8 sati na nedjelju. — Dr. *Janko Kobarić*, urednik «Glasnika biskupije srijemsko=bosanske» u Đakovu, imenovan je g. 1874. izvanrednim, a g. 1879. redovnim profesorom ove struke, ali je na štetu znanosti već u lipnju g. 1880. umro. G. 1879/80. za njegove bolesti i zimski semestar 1881/2. suplira dr. *Andrija Jagatić*, a u ljetnom semestru 1881/2. preuzima suplenturu dr. *Ferdo Belaj*, koji bi g. 1882. imenovan izvanrednim, a g. 1886. redovnim profesorom crkvenoga prava. Ovaj vrlo zaslužni i neumorno radljivi profesor djelovao je pored svega slaba zdravlja do ljetnoga semestra g. 1909/10., kad je radi bolesti otišao na dopust, a zatim u mir. Belaja kao osobita stručnjaka kanonistu veoma su poštovali nesamo crkveni ljudi, nego i kolege u juridičkom fakultetu. Kao stalni suradnik «Kat. Lista» od g. 1883. on bijaše čuvar i tumač crkvenih kanona i prema svakoj vlasti neustrašivi branič. Suplentom bi imenovan od g. 1908. habilitirani docenat crkvenoga prava dr. *Ivan Angelo Ruspini*, koji je 11. veljače 1911. postao izvanrednim, a 11. veljače 1913. redovnim profesorom iste struke.

2. Povijest Kristove Crkve s osobitim obzirom na crkvenu prošlost kraljevine SHS. Historijski seminar. 8 sati na nedjelju. — Za katedru je god. 1874. imenovan izvanrednim, a g. 1876. redovnim profesorom dr. *Josip Rieger*, pisac brojnih umnih i zanosnih članaka historijskoga, socijalnoga i filozofskoga sadržaja (na pr. «Sedam besjeda o dostojanstvu ljudske duše», «Žiće sv. Metoda» 1884). Kad je on g. 1881/2. dao ostavku, preuzeo je katedru g. 1883. redov. profesor dogmatike dr. *Antun Franki*, koji je između ostalih radova g. 1879. izdao kritičko=polemički spis o postanju svjetovne papinske vlasti. Pošto je Franki 24. veljače 1891. dignut od službe, imenovan bi redov. profesorom dr. *Antun Maurović*, koji je na koncu g. 1894/5. postao biskupom senjsko=modruškim. Od god. 1895/6. do g. 1900. suplira dr. *Mirko Marcheti*, pisac historijske monografije «Slobodno zidarstvo», koji postaje 26. kolovoza 1900. izvanrednim, a 21. lipnja 1909. redovnim profesorom. Za duge i teške bolesti i iza smrti dr. M. Marchetija suplirao ga sedam semestara dr. *Kamilo Dočkal*. Dne 30. srpnja 1919. imenovan je redovnim profesorom dr. *fra Julijan Jelenić*, doonda ravnatelj i profesor franjevačke bogoslovije u Sarajevu.

3. Kršćanska umjetnost i arheologija. 2 sata na nedjelju. — Učiteljska je stolica osnovana 1920. Za nju je imenovan habilitirani (g. 1911.) privatni docenat iz crkvene povijesti dr. *Svetozar Ritić*.

4. Sastavljanje zvaničnih spisa. 2 sata na nedjelju. — Učiteljska je stolica osnovana g. 1890. Prvi je predavao ravnatelj nadb. kancelarije *Ivan*

Pliverić do god. 1910., kad je umro. God. 1913. predaje arhivar kancelarije *Stjepan Bičanić*, a od god. 1914. nadbiskupski arhivar i danas zagrebački kanonik *Ivan Šimatović*.

Prema § 54. sveuč. zakona predaje se u bogosloviji hrvatskim jezikom, ali se neki predmeti mogu predavati i latinski. Na prijedlog profesorskoga zbora i po naredbi vlade od 12. listopada 1874. br. 4331 latinski se predaje: dogmatika, moral, crkveno pravo i liturgika. To traže izvori ovih predmeta, zadaća i zvanje budućega teologa.

Profesori teološkoga fakulteta nijesu za prošlih pedeset godina bili u zvaničnim berivima vazda izjednačeni — nipošto iz naučnih razloga — sa kolegama na ostalim fakultetima. Sveuč. zakon od g. 1874. ne čini nikakve razlike. Ali, kako je po tom zakonu naukovina, što su je slušači po satu plaćali, pripadala profesorima (§ 64.), a većina je slušača bogoslovlja radi siromaštva bila oproštena od naukovine (§ 71.): odrekli su se profesori teološkoga fakulteta načelno naukovine i od nje opraštali sve svoje slušače. God. 1894. izmijenjen je među ostalim i zakon o naukovini tako, da više ne pripada profesorima — osim u bogoslovnom fakultetu (§ 65.). Ali zato čini § 67. i 68. znatnu razliku u plaćama profesora jurista i filozofa, izjednačenih s plaćama državnih činovnika istoga razreda, prema plaći profesora teologa, koja je ostala prema predašnjem kvinkvenalnom sustavu. Profesori teološkoga fakulteta su u tom određenju gledali ponižen svoj ugled na univerzitetu; zato su ponovnim predstavkama nastojali da dođu do svojih prava, a akademički senat ih je u tome nastojanju kolegijalno podupirao. Ali je istom zakonom od 12. rujna 1918. postignuto potpuno izjednačenje izmjenom 2. 3. 4. stavke § 67. i člankom III.

Od postanja sveučilišta do konca školske godine 1917/18. predavali su u bogoslovnom fakultetu svi profesori i suplenti po 9 sati na nedjelju, da donekle nadomjeste još koju potrebnu silu. Od g. 1918/19., kad se stale osnivati nove katedre, predaju redovni profesori po 8 sati, a izvanredni po 6 sati, brojeći u te sate i seminar. — Crkveno=literarni i naučni rad profesora rasijan je po svim crkvenim katoličkim časopisima, što su izlazili u hrvatskim krajevima. Većina redaktora i pisaca «Katoličkoga Lista», koji su god. 1849. s pomoću zagrebačkoga biskupa J. Haulika osnovali profesori bogoslovnoga liceja, bili su članovi profesor. zbora. «Bogoslovsku Smotru», koja izlazi od 1910. kao «Prilog Kat. Listu», uzeo je god. 1912. profesorski zbor u svoju nakladu i redakciju, da je sasvim posveti svojim znanstvenim strukama. Da bi se literarno=bogoslovski rad hrvatskoga klera organizirao i prema naučnom napretku usavršavao, pokrenuo je, incijativom članova bogoslovnog fakulteta, episkopat i svećenstvo «Hrvatsku bogoslovsku akademiju» god. 1922. Glavni posao oko znatnoga ovoga cilja preuzeo je profesorski zbor. — Dva člana profesor. zbora: dr. *Ante Bauer* i dr. *Stjepan Zimmermann* izabrani su poradi učenih svojih filozofskih radova najprije dopisnim, a onda i pravim članovima »Jugoslavenske akademije znanosti« u Zagrebu.

Ispite treba bogoslovi da čine iz obligatnih predmeta semestralne ili godišnje pred dekanom i stručnim nastavnikom. Uspjeh bilježi se u indeksu ili <izvanrednim> u prijavnici. Naknadni ispiti ili ponavljanje ispita <popravni> drže se prvoga mjeseca daljega semestra. Tko dobije drugi red iz više od dva predmeta, mora od vlade tražiti dopuštenje za popravak. Tko ne popravi ili ne načini ispita u određenom roku, gubi semestar ili i cijelu godinu, ako se radi o cjelogodišnjem ispitu. U izvanrednom događaju, koji je spriječio slušača, da nije ovoj dužnosti zadovoljio <na pr. dokazana bolest>, može mu vlada izuzetno dopustiti, da se podvrgne ispitu. <Naredbe od 24./3. 1875. i 28./5. 1877.>

Red strogih ispita određen je naredbom vlade od 18. ožujka 1875. <donekle izmijenjen naredbom od 26. svibnja 1907.> ovako: Za doktorat bogoslovlja ištu se od redovita slušača nakon dobivena apsolutorija četiri stroga ispita <rigoroza>. Prije rigoroza iz biblijskih nauka treba da je kandidat uspješno načinio dva godišnja ispita iz semitskih jezika: jedan iz sorskog i kaldejskog, a drugi iz arapskoga. Svršeni bogoslovi iz drugih dijecezanskih učilišta mogu da polažu rigorozu i da steknu promociju na čast doktora sv. bogoslovlja: ako imadu maturu, ako su slušali sve nauke za rigoroz potrebne, i ako su prije rigoroza u bogoslovnom fakultetu imatrikulirani. Dakako, i ovi treba da prije biblijskoga rigoroza polože ispite iz semitskih jezika, koje su na kojem sveučilištu ili biskupskom učilištu propisno slušali. Četiri stroga ispita, kojimgod redom ali svi položeni u ovom sveučilištu, obuhvataju ove četiri grupe: 1. Uvodne znanosti u Sv. Pismo staroga i novoga zavjeta, eksegezu iz izvornoga teksta Sv. Pisma hebrejskoga i grčkoga, gramatiku i analizu hebrejskoga jezika. 2. Bogoslovlje fundamentalno <opći dio dogmatike> i dogmatiku <posebni dio>. 3. Bogoslovlje moralno, bogoslovlje pastoralno, homiletiku, liturgiku i katehetiku. 4. Crkvenu povijest i crkveno pravo. — Strogi ispiti su javni, svaki traje dva sata, a ispituju pred dekanom <prodekanom> četiri eksaminatora. Dva eksaminatora su delegati nadbiskup. stolice zagrebačke, uzeti redovno između profesora fakulteta, ali svakako treba da su doktori bogoslovlja. Razmak između pojedinih ispita pravilno je tri mjeseca. Padne li kandidat na ispitu, može ga ponoviti poslije tri mjeseca, ako i drugi put ne uspije, može ga opet ponavljati poslije godinu dana. Dok nije prvi popravio, ne može na drugi rigoroz. Iza trećega neuspjeloga ispitivanja ne može više kandidat u ovom sveučilištu steći doktorat ili nostrifikaciju. Prije promocije, koju izvršuje rektor u nazočnosti dekana i profesora promotora, treba da kandidat učini ispovijest vjerovanja pred Ordinarijem ili njegovim delegatom.

Radi olakšanja prelaznoga stanja <jer u bivšem nadbiskupskom liceju nije bilo mnogo bogoslova s maturom> nadovezan je naredbi od 18. ožujka god. 1875. «Dodatak», po kojem može vlada izuzetno, ali sporazumno sa profesorskim zborom dopustiti polaganje strogih ispita i onim bogoslovima, koji nemaju mature, ako bi svoje nauke svršili s vrlo dobrim uspjehom. Rijetko se tko okoristio tim privilegijem <čini se, samo jedan slušač>, jer je profe=

sorskom zboru taj izuzetak bio odiozan. Naredbom od 26. lipnja 1907. stavljen je taj «Dodatak» izvan snage.

Kad se uopćeno na univerzitetima stala jače isticati potreba, da se doktorand ogleda i na znanstvenom radu bar u nekoj struci, i kad je uveden seminar i raširen opseg predavanja novim katedrama i u našem fakultetu: predložio je profesorski zbor, a povjereništvo za prosvjetu i vjere propisalo je 19. lipnja 1920. novi red strogih ispita za doktorat bogoslovlja, koji je još i nadopunjen naredbom od 12. prosinca 1922. Po tom današnjem redu strogih ispita treba da kandidat iznajprije predloži prof. zboru znanstvenu raspravu iz struke, kojom se više bavio. Kad je prof. zbor odobri, treba da kandidat načini još i tri dotično četiri stroga ispita. Prije pristupa k usmenim ispitima kandidat ima dokazati: a) da je načinio ispit zrelosti u gimnaziji; b) da je bio četiri godine redovni imatrikulirani slušač teološkoga fakulteta u kojem sveučilištu; ako je svršio u kojem biskupskom bogoslovnom učilištu, mora da je slušao sve nauke potrebne za stroge ispite, a i inače da ima sve druge uvjete; c) da je kao redovni slušač polazio koji znanstveni seminar teološkoga fakulteta i u njemu napisao radnju, koja je od upravitelja seminara odobrena; d) da je prije strogoga ispita iz biblijskih nauka s uspjehom načinio godišnji ispit iz semitskih jezika: sirsčkoga, kaldejsčkoga ili arapsčkoga. Usmeni strogi ispiti obuhvataju ove skupine bogoslovnih disciplina: 1. uvodne znanosti u Sv. Pismo staroga i novoga zavjeta; eksegezu iz izvornih tekstova Sv. Pisma hebrejskog i grčkoga; 2. crkvenu povijest i crkveno pravo; 3. bogoslovlje moralno i pastoralno, homiletiku, liturgiku i katehetiku; 4. dogmatičko bogoslovlje sa traktatima: de religione, de revelatione, de religione christiana, de ecclesia, de fontibus revelationis, de regula et genesi fidei, de Deo uno et Trino, de Deo Creatore et Redemptore, de gratia Christi, de Sacramentis, de novissimis. Kod skupa 1. treba se obazirati na pomoćne znanosti Sv. Pisma (arheologiju, geografiju i hermeneutiku); kod skupova 2. 3. i 4. na istočno bogoslovlje (povijest, pravo, liturgiku, dogmatske razlike); a kod skupa 4. još i na historijsku dogmatiku i poredbenu znanost religija. Iz skupa, u koji ide odobrena znanstvena rasprava, ne treba kandidat da pravi usmeni strogi ispit. Od toga se ipak izuzima dogmatičko bogoslovlje, jer se iz toga skupa čini usmeni strogi ispit i onda, kad je odobrena dogmatička znanstvena rasprava; ali se na usmenom strogom ispitu izuzima onaj traktat, iz kojega je napisana i odobrena dogmatička znanstvena rasprava. Kako ipak do škol. g. 1919/20. nije bilo u fakultetu znanstvenoga seminara, te je kandidatima apsolviranim pred tom godinom bilo oteže napisati raspravu: dopustilo je povjereništvo za prosvjetu i vjere g. 1923. na prijedlog prof. zbora, da se apsolvirani slušači pred škol. god. 1919/20. mogu podvrći usmenim strogim ispitima i prije, negoli im je obobrena znanstvena radnja. Ali ni ti ne mogu da budu promovirani, dok znanstvene radnje ne predlože i dok je prof. zbor ne odobri. — Ostale uredbe strogih ispita iz g. 1875. ostaju i dalje na snazi.

Slušači teološkoga fakulteta jesu po sveuč. zakonu od 1874., kao i na ostalim fakultetima, redovni ili izvanredni. Redovni su oni, koji su položili gimnazijski ispit zrelosti (§ 39.). Izvanredni ne upisuju se u sveučilišnu maticu, ali mogu slušati bogoslovska predavanja uz oprost od ispita zrelosti, na temelju polugodišnjih svjedodžbi 8. gimnazijskoga razreda, s dopuštanjem Ordinarijata. Ipak ne mogu prelaziti na druge fakultete i ne mogu polagati stroge ispite (§ 26. Naputka od godine 1874.). Slušači su dužni slušati sve obligatne predmete 4 godine, i to onim redom, kako su god. 1874. u § 49. A. na teološkom fakultetu propisani; svaki mora da sluša najmanje 18 sati na nedjelju. Ako želi da sluša i neobligatna predavanja u teološkom ili u kojem drugom fakultetu, treba da ima privolu Ordinarijata ili neposrednoga svoga poglavara.

Kako se za posljednjega lustra fakultet izgradio toliko, te je po naučnoj osnovi ravan prvim evropskim teološkim fakultetima; kako je broj predavačких sati narastao za čitavu jednu trećinu; kako je fizički i tehnički bilo nemoguće svladati toliko gradivo uz dojakošnje obaveze slušača: odobrilo je povjereništvo za prosvjetu i vjere 24. siječnja 1920. prijedlog prof. zbora, da se slušačima povisi dužnost polaziti predavanja na bar 20 sati u tjednu. Iz istih razloga primilo je povjereništvo i akadem. senat 28. listopada 1922. na znanje prijedlog prof. zbora za izmijenjeni red predavanja na bogoslovnom fakultetu u pravcu, da se teološki studij produži na pet godina. To je produženje određeno i novim «Codexom» Svete Stolice, a nalazi se i u «Nacrtu Uredbe bogoslovskih fakulteta, član 11.», kako ga je izradila zajednička komisija sveučilišnih profesora svih fakulteta kraljevine SHS., da postane novim jedinstvenim sveučilišnim zakonom u cijeloj državi. Teološki fakultet anticipira taj zakon s obzirom na predavanja već danas u interesu nauke i s odobrenjem neposrednih vlasti, da već radi reciprociteta naši slušači ne zaostanu za drugim teološkim fakultetima, koji jednako u praksi već provode petogodišnji teološki studij.

Broj slušača u fakultetu posljednjega decenija sukcesivno opada. Razlozi su tomu jamačno u materijalističkom duhu vremena, što ga naročito za rata i poslije rata proživljujemo. Nema sumnje, da će idealniji i trezniji pogled na prošlo egoistično i imperijalističko doba i vraćanje k vječnim vrednotama viših misli i poleta duše opet navrnuti uzgajanje mladeži k znanosti i vjeri, a potom i u duhovnički stalež. Ima za to znakova već i posljednje dvije godine, jer se ljestvica opadanja zaustavila. Što više: počela je polako da raste. K tomu će mnogo pridonijeti i novo osnovana nadbiskupska katolička gimnazija u Zagrebu, iz koje već zadnjih godina dolaze vrsni abiturijenti u bogoslovske slušaonice. Mnogo će pomoći i zaključak konferencije katoličkoga hrvatskoga episkopata, koji je odredio, da svake godine najvrsnije svoje bogoslove šalje u zagrebački teološki fakultet. Tako bi za koju godinu naš fakultet postao sabiralištem najodličnijih slušača bogoslovlja iz

svih zemalja, gdje stanuju Hrvati. Bilo bi to nesamo poželjno već i prirodno, jer danas, kad je naš fakultet s novim katedrama upotpunjen, nema potrebe, da pojedini biskupi šalju svoje vrsnije bogoslove u inozemstvo na redovni studij; naprotiv pak bilo bi za naučni bogoslovski podmladak od velike koristi, kad bi najodličniji ovdje apsolvirani i promovirani bogoslovi poslije redovnih studija pošli u inozemstvo, da se u odabranoj bogoslovskoj struci specijaliziraju. Kad bi još i neki svjetovnjaci, slušatelji drugih fakulteta, zabilježili po koji kolegij u teološkom fakultetu (kako to biva na pr. u Njemačkoj, Francuskoj, Švajcarskoj, Belgiji i t. d.), ne bi već ni danas naš fakultet svraćao na se pažnju radi manjega broja slušača. I to jamačno nije za budućnost isključeno, jer naš bogoslovni fakultet ima danas više modernih disciplina, koje bi mogle i te kako zanimati bar mnoge katoličke slušače drugih fakulteta.

Napokon treba zabilježiti veliki napredak i u tom, što su danas slušači bogoslovlja, i ako u manjem broju općeno, a ono gotovo svi s maturom, dok je još prije tri decenija bilo malone obrnuto. Taj se napredak ispoljuje i u relativno velikom broju rigorozna i promocija na čast doktora bogoslovlja, što ih broji posljednjih pet lustara. Među prva tri na našem sveučilištu svečano promovirana doktora (23. prosinca 1877.) bio je i prvi doktor sv. bogoslovlja iz našega novoga fakulteta Aleksandar Šmit. A još je radosnija pojava, što je na fakultetu posljednjih 15 godina, osim odbijenih, habilitirano deset docenata, te tako steklo najviši grad, do kojega može da se vrijedni slušač uspne na fakultetu. Prvi habilitirani docenat, kojemu je 11. ožujka 1907. podijeljena «venia legendi» iz «apologetike pa podrijetla i potrebe religije uopće» bio je gimnazij. profesor i katehet dr. Fran Barac.

U nekim prigodama teološkoga fakulteta dotiče se življenje i djelovanje nastavnika i slušača granicâ crkvene jurisdikcije. Zato sveučilišni zakon u takvim prigodama, pored općenih propisa za fakultete, predviđa za bogoslovni fakultet još i poštovanje prava nadbiskupskog Ordinarijata. To više, što su slušači bogoslovnoga fakulteta redovno klerici nadbiskupskoga sjemeništa, pitomci biskup. grčko-katol. sjemeništa ili klerici iz druge koje katoličke biskupije i klerici kojega priznatoga katoličkoga reda, a nastavnici su i doktori bogoslovlja katolički svećenici. Kad se dakle radi o misiji naučavati katoličku vjeru, jer tu misiju katoliku može da dâ samo njegova nadležna crkvena vlast: priznaje sveuč. zakon i kompetenciju nadb. Ordinarijata. Tako se traži za imenovanja na bogoslovnom fakultetu (§ 4. i 7.) prethodni dogovor s nadbiskupskim Ordinarijatom; jednako za podjeljenje veniae docendi treba da se ban pobrine za privolu nadb. Ordinarijata (§ 10.); na rigorozu treba da su dva eksaminatora nadbiskupovi delegati; prije promocije na čast doktora bogoslovlja zahtijeva se ispovijest vjerovanja pred Ordinarijem. Vlast Ordinarijata je još i šira u pitanjima discipline slušača, jer su oni redovno klerici, a i živu u internatu, koji izdržava Ordinarij. Kako se oni uzgajaju za duhovno svećeničko zvanje, nedostaju za njih opće vjerozakonske dužnosti (nedjeljna i

svetačna misa i propovijed), što ih na osnovi § 63. sveuč. zakona propisuje vladina naredba od 22. veljače 1876. br. 463 za sve sveučilišne slušače. No ovu specijalnu duhovničku disciplinu može da propiše katol. bogoslovima samo njihov Ordinarij. Ali ta disciplina nesamo ne odmaže, nego naprotiv ona po= maže prof. zbor u njegovu naučnom djelovanju. Zato je ovaj pa cjelokupni utjecaj Ordinarija na bogoslovni fakultet savršeno u skladu sa sveučilišnom slobodom bogoslovnoga fakulteta tako dugo, dok su i profesori i slušači ka= tolici po uvjerenju. Ta je sloboda i u skladu s osnovnim zakonom sveučilišne slobode, jer ona prema § 10. sveuč. zakona glasi: «Svi profesori i docenti uživaju glede predavanja, na koliko ih drugi svjetovni ili crkveni zakoni ne ograničuju, potpunu slobodu, nijesu dakle dužni po sta= novitim knjigama predavati.»

Dekani:

1. Posilović Juraj dr. 1874/75.	26. Bujanović Ivan dr. 1899/900.
2. Kržan Antun dr. 1875/76.	27. Štiglić Martin dr. 1900/01.
3. Iveković Franjo dr. 1876/77.	28. Belaj Ferdinand dr. 1901/02.
4. Stadler Josip dr. 1877/78.	29. Vimer Rudolf dr. 1902/03.
5. Kržan Antun dr. 1878/79.	30. Štiglić Martin dr. 1903/04.
6. Štiglić Martin dr. 1879/80.	31. Belaj Ferdinand dr. 1904/05.
7. Suk Feliks dr. 1880/81.	32. Bauer Ante dr. 1905/06.
8. Stadler Josip dr. 1881/82.	33. Vimer Rudolf dr. 1906/07.
9. Baron Gustav dr. 1882/83.	34. Belaj Ferdinand dr. 1907/08.
10. Franki Antun dr. 1883/84.	35. Volović Josip dr. 1908/09.
11. Iveković Franjo dr. 1884/85.	36. Bujanović Ivan dr. 1909/10.
12. Suk Feliks dr. 1885/86.	37. Pazman Josip dr. 1910/11.
13. Franki Antun dr. 1886/87.	38. Marchetti Mirko dr. 1911/12.
14. Belaj Ferdinand dr. 1887/88.	39. Bujanović Ivan dr. 1912/13.
15. Štiglić Martin dr. 1888/89.	40. Barac Fran dr. 1913/14.
16. Suk Feliks dr. 1889/90.	41. Ruspini Ivan Angelo dr. 1914/15.
17. Bujanović Ivan dr. 1890/91.	42. Pazman Josip dr. 1915/16.
18. Baron Gustav dr. 1891/92.	43. Sović Antun dr. 1916/17.
19. Štiglić Martin dr. 1892/93.	44. Zagoda Franjo dr. 1917/18.
20. Maurović Antun dr. 1893/94.	45. Mihaelovich pl. Hugo dr. 1918/19.
21. Dočkal Juraj dr. 1894/95.	46. Bujanović Ivan dr. 1919/20.
22. Belaj Ferdinand dr. 1895/96.	47. Zimmermann Stjepan dr. 1920/21.
23. Bujanović Ivan dr. 1896/97.	48. Fra Jelenić Julijan dr. 1921/22.
24. Štiglić Martin dr. 1897/98.	49. Barac Fran dr. 1922/23.
25. Belaj Ferdinand dr. 1898/99.	50. Ruspini Ivan Angelo dr. 1923/24.

JURIDIČKI FAKULTET.

U prvom članku ove knjige prikazano je, kako se u Hrvatskoj od druge polovine XVIII. vijeka razvijao studij pravoslovnih i državoslovnih nauka; ovdje nam je pred očima razvitak juridičkoga fakulteta prvih pedeset godina njegova života. Ukratko bi se taj razvitak mogao općeno ocijeniti ovako: premda je bilo i ovom fakultetu, zajedno sa cijelim sveučilištem, proživjeti mnogo teških dana i godina, a izgubio je i više sila, kojih nije bilo lako naknaditi, ipak se on povoljno razvio i lijepo napredovao. U prvoj polovini stoljeća popunjivala se nastavna osnova uvođenjem novih predmeta prema stanju nauke, raširena su predavanja glavnih struka, a napredovao je i rad u seminarima unatoč zaprekama, koje razvitku seminara još uvijek smetaju.

Već od god. 1871. izjednačena je pravoslovna akademija u Zagrebu u svome ustrojstvu i, po nastavnoj osnovi sa juridičkim fakultetima austrijskih sveučilišta. Sveučilišni zakon od 5. siječnja 1874. pridržao je i proveo ovo stajalište, usvojivši u glavnom austrijsku nastavnu osnovu (mini=starska naredba od 2. listopada 1855. br. 15162). Studij traje osam semestara, pa je samim zakonom propisano, koji se predmeti imaju slušati i kojim redom. Osnova ima dva dijela: I. historijski dio (četiri prva semestra) obuhvata historijske predmete i crkveno pravo; II. dio obuhvata pozitivne judicijelne i državoznanstvene predmete i nacionalnu ekonomiju (četiri dalja semestra). Na koncu četvrtoga, najkasnije na početku petoga semestra treba načiniti pravno=povijesni državni ispit (rimsko pravo, crkveno pravo, opća pravna povijest u savezu s hrvatskom pravnom povijesti).

Tek odredbom zakona od 1. prosinca 1894. udaljio se studij u našem fakultetu od svoga izvornog uzora, ali i od austrijskoga sveučilišnog zakona od 20. travnja 1893., kojim se snova uređuje nastava u juridičkom fakultetu. Glavna je novost našega sveučilišnog zakona od god. 1894., da su umjesto jednoga historijskoga ispita određena dva obligatna za naše državljane: prvi ispit poslije drugoga semestra obuhvata povijest i institucije rimskoga prava i hrvatsko=ugarsko privatno pravo; na drugom ispitu poslije četvrtoga semestra ispituje se pandektarno rimsko pravo i pravo obiju crkvi.

Novi je sveučilišni zakon uveo nešto elastičniju nastavnu osnovu. Nabrojivši predmete, koji se imaju predavati u ovom fakultetu (§ 49. B. a=w.), određuje zakon, da su obligatni za slušače predmeti, koji se pitaju na državnim ispitima, a da li će uz ove biti obligatni još i drugi, i kojim će se redom slušati ti predmeti, to da će odrediti vlada naredbenim putem saslušavši profesorski zbor (§ 50.). Ustanovljuje se također, da je svaki pravnik dužan slušati

u prva tri semestra jedan kolegij iz praktične filozofije, a u cijelom kvadriniju još jedan historijski kolegij.

Nastavna osnova razvila se do god. 1900/01. ovako:

I. godina. — 1. Povijest i institucije rimskoga prava, t. j. povijest rimskog ustava i pravnih vrela, zatim rimsko privatno pravo i proces u historijskom razvoju. — 2. Opća pravna povijest, u kojoj se prikazuje germanska pravna povijest najstarije periode (franačka i njemačka), zatim opći uvod u slavensku pravnu povijest, napokon naizmjenice pravna povijest pojedinih slavenskih naroda (obligatan predmet oba semestra). — 3. Enciklopedija i metodologija prava (sluša se neobligatno jedan semestar). — 4. Hrvatsko-ugarsko privatno pravo, t. j. privatno pravo, koje je vrijedilo u Hrvatskoj (civilnoj) i u Ugarskoj do uvođenja općeg austrijskog građanskog zakona 29. studenoga 1852. (obligatno jedan semestar).

II. godina. — 1. Pandekta rimskoga prava (obligatno oba semestra). — 2. Pravo rimokatoličke crkve (obligatno oba semestra). — 3. Pravo grčko-istočne pravoslavne crkve (obligatno jedan semestar). — 4. Jedan specijalni kolegij pandektarnoga prava. — 5. Pravna filozofija (jedan semestar neobligatno). — 6. Opća statistika (jedan semestar obligatno).

III. godina. — 1. Opći građanski zakonik (dva semestra obligatno). — 2. Kazneno pravo (oba semestra obligatno). — 3. Nacionalna ekonomija (oba semestra obligatno). — 4. Uprava narodnoga gospodarstva (jedan semestar obligatno). — 5. Financijalna znanost (jedan semestar obligatno). — 6. Opće državno pravo (jedan semestar obligatno). — 7. Hrvatsko-ugarsko državno pravo s osobitim obzirom na austrijsko državno pravo (jedan semestar obligatno). — 8. Statistika austro-ugarske monarhije s osobitim obzirom na Hrvatsku i Slavoniju.

IV. godina. — 1. Mjembeno pravo (jedan semestar obligatno). — 2. Trgovačko pravo (jedan semestar obligatno). — 3. Građanski parbeni postupnik s osobitim obzirom na austrijsko pravo (jedan semestar obligatno). — 4. Stečajno i pobjono pravo (jedan semestar obligatno). — 5. Izvanparbeni postupnik (jedan semestar obligatno). — 6. Upravna nauka i hrvatsko-ugarsko upravno pravo s osobitim obzirom na austrijsko upravno pravo (oba semestra obligatno).

Za podjelu navedenih predmeta među nastavnike valja napomenuti, da su profesorske katedre, sistemizirane za fakultet na početku sveučilišta, obuhvatale svaka (izuzevši stolice rimskog i crkvenog prava) po više predmeta. Niže će se prikazati ta izvorna grupacija i njezine promjene; ovdje se još samo ističe, da su se katedre u pedeset godina sve više ograničavale na pojedine struke, i da je to specijaliziranje brže napredovalo poslije sveučilišnoga zakona od god. 1894.

Nadalje redovno drže specijalne, za slušače neobligatne, kolegije privatni docenti iz svojih struka; svaki je dužan predavati najmanje svaki treći

semestar, ako ga nije vlada naročito oprostila. Iz sudske medicine (oba semestra), državnoga računoslavlja (jedan semestar) i praktičnoga gospodarstva (oba semestra) drže za slušače neobligatna predavanja sveučilišni učitelji u užem smislu (§ 7. sveuč. zakona). Napokon, obligatne kolegije iz filozofije, hrvatske i opće historije predaju nastavnici filozofskoga fakulteta za slušače filozofije i prava zajedno.

Navedena je osnova određena na temelju sveuč. zakona od god. 1894. s obzirom na konkretno stanje nastavnika u fakultetu. Valja priznati, da ona ima vrlo slabih strana. Nema sumnje, da daje rimskome pravu prema pozitivnim strukama, osobito prema općem građanskom pravu, odviše mjesta, nasuprot ga premalo određuje za vele znatnu nacionalnu ekonomiju i financijalnu znanost, a posve je zapušteno rudno i pomorsko pravo. Među historijskim strukama zlo prolazi domaća pravna povijest; ni hrvatska ni srpska pravna povijest ne dobivaju mjesto, koje im po njihovoj važnosti pripada. Ukratko, očita je mana osnove njezina jednostrana hipertrofija, posljedica zakonske ustanove, da slušači prava imaju polagati dva historijska državna ispita: jedan s institucijama, a drugi s pandektama rimskoga prava kao odjelitim ispitnim predmetima. Među stručnjacima, osobito u profesorskom zboru, isticala se potreba, da se prikazana osnova jurističkoga studija temeljito reformira. Dalo bi se to dakako provesti samo zajedno sa reformom studija rimskoga prava (fakultetska sjednica od 9. studenoga 1906.), koja bi bila moguća jedino s promjenom dotičnih zakonskih odredaba, osobito onih o historijskim državnim ispitima. Do takove zakonske promjene nije došlo; ona se očekuje od novoga sveuč. zakona.

Posljednih dvadeset i pet godina ipak je ta nastavna osnova nastojanjem profesorskoga zbora znatno popravljena, koliko je dakako bilo moguće u okviru sveuč. zakona od god. 1894. U povodu odredbe toga zakona o državnim ispitima moralo se umnožiti predavanje rimskoga prava, ali je profesorski zbor držao, da ne bi bilo potrebno, da se osnuje još jedna katedra samo za rimsko pravo; pa budući da je za pozitivno građansko pravo jedna katedra svakako premalo, predložio je u svojoj sjednici od 12. ožujka 1897., da se osnuje nova stolica za rimsko i za građansko pravo zajedno, pa da će jedan od dvojice profesora privatnoga prava predavati i rudno pravo. Kraljevskim rješenjem od 12. travnja 1897. dopuštene su ipak dvije nove katedre: jedna za rimsko, a druga za opće građansko pravo. Za prvu postavljen je već u ljetnom semestru 1897. suplenat (otpis kr. zemaljske vlade od 8. svibnja 1897. br. 6908.), koji je ostao u tom položaju, dok nije imenovan profesorom. Nasuprot je nova katedra za opće građansko pravo ostala nepopunjena sve do ljetnoga semestra 1904. Profesorski zbor zaključio je dođuše 18. travnja 1900., da se zamoli vlada, da raspiše natječaj za ovu stolicu, ali ona je tek kraljevskim rješenjem od 8. svibnja 1904. popunjena. Onda predaju dva profesora pozitivno opće građansko pravo, oba u trećoj

godini, tako da im sati ne kolidiraju (zaključak profesorskoga zbora od 14. lipnja 1904.); pa budući da su slušači istoga godišta znatno preopterećeni, prenesena su predavanja statistike (najprije austro=ugarske monarkije, a kasnije i opće) i općega državnoga prava u drugu godinu (zaključak profesorskoga zbora od 14. lipnja i od 30. srpnja 1904.). Odsada se redovno drže najmanje jedan semestar svake godine civilističke vježbe u seminaru, a predaje se i rudno pravo, tako da je slušačima dana prilika, da u zakonskom kvadrirjeniju mogu slušati i taj predmet.

Znatne su se promjene dogodile u god. 1906. Kraljevskim rješenjem od 9. ožujka 1906. dopuštena je osobita stolica za financijalnu znanost i financijalno pravo, te je staroj katedri za političku ekonomiju, koja je obuhvatala nacionalnu ekonomiju i financijalnu nauku, ostala samo nacionalna ekonomija. Umah od ljetnoga semestra 1906. veoma su raširena predavanja objiju disciplina: nacionalne ekonomije i financijalne nauke. Istim kraljevskim rješenjem osnovana je nova katedra za sociologiju i za kriminalne znanosti, pa se od zimskoga semestra 1906/7. predaju svake godine oba semestra kriminalne znanosti kao obligatni predmet u četvrtoj godini, drže se i kriminalistički seminari, a sociologija predaje se kao neobligatni predmet oba semestra u drugoj godini (zaključak profesorskoga zbora od 11. svibnja 1906. — kr. zem. vlada od 11. kolovoza 1906. br. II./2115). Počevši od zimskoga semestra 1919/20. uvedena je sociologija kao obligatni predmet u prvoj godini oba semestra, dok su slušači oprošteni od obligatnog kolegija iz praktičke filozofije, koji je od g. 1912/13. držao (vlada od 17. srpnja 1912. br. 12983) profesor filozofskoga fakulteta napose za pravnike (zaključak profesorskoga zbora 22. svibnja 1919. god. — odobrilo povjereništvo za prosvjetu i vjere 21. lipnja 1919. br. 20080).

Držeći se u glavnom kronološkoga reda istaknut će se sada neke reforme, dotično prijedlozi profesorskoga zbora u predavanjima, koja su povjerena sveučilišnim učiteljima u smislu § 7. sveuč. zakona. Poslije smrti (21. ožujka 1906.) dra. Antuna Lobmayera, učitelja sudske medicine i zdravstvenoga zakonarstva, provedena je promjena u grupaciji medicinskih struka, koje slušaju pravnici. U juridičkom fakultetu predavao je jedan učitelj sudsku medicinu i zdravstveno zakonarstvo, a u filozofskom fakultetu posebni učitelj higijenu, anatomiju čovjeka i ljekarničke propise. U sporazumu s filozofskim fakultetom (na prijedlog učitelja higijene dra. M. Joanovića) predložio je profesorski zbor juridičkoga fakulteta 23. svibnja 1906., da učitelj sudske medicine preuzme predavanja anatomije čovjeka, a učitelj higijene da predaje zdravstveno zakonarstvo. Uvaživši taj prijedlog odredila je kr. zem. vlada, odjel za bogoštovlje i nastavu od 25. listopada 1907. br. 18394, da će novo imenovani učitelj medicine i anatomije predavati: dva sata na tjedan (oba semestra) sudsku medicinu za pravnike, a svakoga drugoga semestra po jedan specijalni kolegij iz sudske medicine, osim toga će predavati anatomiju čovjeka

na filozofskom fakultetu; učitelj pak higijene i zdravstvenoga zakonarstva predavat će osim svojih kolegija za filozofe i farmaceute: bakteriologiju za filozofe i pravnike, a upravnu higijenu sa zdravstvenim zakonarstvom za pravnike.

Kad se radilo o popunjenju ispražnjene učiteljske stolice za državno računoslavlje, predložio je profesorski zbor 22. listopada 1907. kr. zem. vladi, da je zasad ne popuni. Profesorski bo je zbor uvjeren (što je već izvješćem od 25. listopada 1900. br. 545 obrazložio), da predavanje državnoga računoslavlja, kako se od početka sveučilišta drži u ovom fakultetu, ne odgovara zadaći sveučilišne obuke. Neka se stoga odgodi popunjenje, dok se ne nađe teoretski stručno spremno lice, koje će se iz toga predmeta habilitirati za akademskog učitelja. Da se pak zadovolji praktična potreba upravne službe, neka se uvede o sveučilištu posve nezavisni kurs za pouku u državnom računoslavlju. Kr. zem. vlada, odjel za bogoštovlje i nastavu, prihvatila je taj prijedlog (31. listopada 1907. br. 34253), ali je ipak opet popunila stolicu učitelja državnoga računoslavlja, dok kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove, ne riješi pitanje praktičnoga kursa. Unutarnji odjel kr. zem. vlade je kasnije izjavio (11. siječnja 1909. br. 6968), da nije zasad voljan otvoriti takav kurs, pa se stoga i dalje u našem fakultetu državno računoslavlje predaje zajedno i za one, kojima je svrha steći samo spremu za praktičnu potrebu javne upravne službe.

Predavanja iz praktičkoga gospodarstva, koja se drže od zimskoga semestra god. 1897., prestala su smrću (22. veljače 1909.) dra. Vjekoslava pl. Köröskenyija (imenovan rješenjem kr. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu od 27. IV. 1897. br. 6522), pošto novi učitelj nije imenovan. Upozoreni su pravnici, koji žele slušati predavanja iz općega gospodarstva, da mogu upisati dotični kolegij, koji će se držati svakoga zimskog semestra, u šumarskoj akademiji (zaključak profesorskoga zbora od 16. listopada 1909. potvrdila vlada 25. listopada 1909. br. 25065).

Iz iste godine 1909. potječe i odredba, da će pravnici obligatno slušati pravnu filozofiju, koja je prije bila neobligatni predmet (zaključak profesorskoga zbora 5. prosinca 1908. potvrdila vlada 9. ožujka 1909. br. 5098).

Teški nedostaci osnove, da je posve zapušteno pomorsko pravo, i da se dovoljno ne obazire na domaću pravnu povijest, daljih su godina temeljito ispravljeni. God. 1897. (16. travnja) imenovan je doduše dr. Hugo Štefanić izvanrednim profesorom upravne nauke i upravnog prava i pomorskog prava, ali nije dospio da predaje pomorsko, jer je već god. 1898. za velikih ferija preminuo. Punih dvanaest godina nije nikome povjereno predavanje pomorskoga prava. Tek poslije smrti (27. kolovoza 1909.) dra. Frana Vrbanića, profesora trgovačkoga prava i statistike, zaključio je profesorski zbor 20. prosinca 1909., uvaživši prijedlog, što ga je prije više godina isti profesor predložio: da se statistika odijeli od katedre za trgovačko i mjembeno pravo, pa da se ovoj pridijeli pomorsko pravo, kamo taj predmet po svojoj prirodi najbolje pristaje, a predavanje statistike da se povjeri profesoru financijalne

znanosti. Taj zaključak profesorskoga zbora potvrđen je kraljevskim rješenjem od 12. travnja 1910. Tako je zadovoljena potreba, da se u fakultetu uzme u račun i pomorsko pravo, koje je za naš narod od velike važnosti.

Kako je istaknuto, u staroj nastavnoj osnovi a uz broj nastavnika, što ih je imao fakultet, vrlo je zlo prolazila hrvatska pravna povijest. Jedan profesor morao je uz veliki obligatni kolegij iz tako zv. opće pravne povijesti (oba semestra) predavati jedan semestar enciklopediju prava, a drugi hrvatsko=ugarsko privatno pravo. Tako opterećen jedva je mogao držati po koji mali specijalni kolegij iz hrvatske ili srpske pravne povijesti. Profesorski zbor imajući pred očima, da smo u jednu ruku dužni što bolje obrađivati baš domaću pravnu povijest, za koju se traži čitav valjano spreman stručnjak, a u drugu ruku da je za solidnu naučnu spremu pravnika potreban svakako i studij pravne historije najkulturnijih naroda Evrope, zaključio je (30. svibnja 1911.), da predloži kr. zem. vladi osnutak odjelite stolice za hrvatsku pravnu povijest. Ta je stolica osnovana kraljevskim rješenjem od 28. srpnja 1911. Počevši od zimskoga semestra 1911/12. predaje se hrvatska pravna povijest kao osobit obligatan kolegij u prvom tečaju oba semestra. Na prijedlog profesorskoga zbora od 17. veljače 1921. pretvorena je ta katedra u katedru: «pravna povijest Srba, Hrvata i Slovenaca» (kraljevski ukaz od 20. travnja 1920.).

O hrvatsko=ugarskom privatnom pravu raspravljeno je poslije sloma austro=ugarske monarhije u profesorskom zboru pitanje (što ga je kratkim putem stavilo povjereništvo za prosvjetu i vjere), da li je još nužno, da se uz obligatni kolegij hrvatske pravne povijesti drži još posebni obligatni kolegij iz hrvatsko=ugarskog privatnog prava. Profesorski je zbor zaključio, da je to svakako potrebno, jer se radi o pravnim uredbama, na koje se neposredno nadovezuje današnje pravo, a osobito je važno, da su se na temelju staroga hrvatsko=ugarskog prava razvile današnje agrarne prilike u Hrvatskoj i Slavoniji i u ugarskim zemljama, koje su pripale našoj državi (veliki posjed i s njime donedavna skopčana vlasteoska prava, seljački posjed, urbarski tereti, razrešenje urbarskoga veza, segregacija šuma i pašnjaka, zemljišne zajednice), ukratko radi se tu o pravu, koje je vrijedilo neposredno prije uvođenja općega građanskog zakona (29. studenoga 1852.), pa je stoga potreban osobit kolegij o tome starom pravu, da se uzmognu važnije partije dogmatski detaljnije prikazati, negoli bi to pristalo u opći kolegij domaće pravne povijesti. U isto vrijeme zatražilo je povjereništvo za prosvjetu i vjere, da se promijeni naziv predmeta, pa pošto nije prihvatilo predloženi naziv: «Staro hrvatsko pravo», predložio je profesorski zbor: «Privatno pravo Tripartita s osobitim obzirom na razvitak u hrvatskim i srpskim krajevima». Vlada je to odobrila, pa i prijedlog, da se iz toga predmeta pita na drugom umjesto na prvom pravno=povijesnom ispitu. Prema tome su prenesena i predavanja iz prvoga u drugi tečaj. (Zaključak profesorskoga zbora od 11. prosinca 1919. i od 17. veljače 1920.; kraljevski ukaz od 20. travnja 1920.)

Nastava je u fakultetu još u jednom pravcu znatno raširena. U sjednici zbora 25. srpnja 1913. zaključeno je, da se osnuje osobita profesorska stolica za bosansko pravo, kako je opstojala u juridičkom fakultetu bečkoga sveučilišta; taj je prijedlog samo donekle prihvaćen, te je rješenjem kr. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu od 11. studenoga 1913. br. 26690 imenovan za bosansko pravo učitelj u smislu § 7. sveuč. zakona. Profesorski zbor drži, da bi svakako trebalo uvažiti njegov prijedlog, te osnovati profesorsku stolicu, da se uzmognu raširiti predavanja toga važnoga predmeta.

Konkretno stanje nastavničkog osoblja od početka sveučilišta do konca prvoga pedesetogodišta njegova života bilo je ovakvo:

Dr. *Stjepan Spevec*, prvi redovni profesor rimskoga prava, vršio je službu sve do početka godine 1886., kad je postao predstojnikom kr. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu. Nakon kratke suplencije imenovan je 13. listopada 1886. priv. docenat austrijskoga građanskog prava dr. *Aleksandar Egersdorfer* izvanrednim, a 14. listopada 1891. redovnim profesorom rimskoga prava; u službi je ostao do svoje smrti 25. svibnja 1923. Bio je bez sumnje jedan od najboljih pravnika civilista u Hrvatskoj. Rijetko oštroumlje i duhovito prikazivanje karakterne su crte Egersdorferova naučnoga rada. Sa zahvalnošću treba zabilježiti, da je za života darovao jurističkome seminaru svoju bogatu knjižnicu. — Druga katedra rimskoga prava supilirana je od njezina osnutka (g. 1897.) do zimskoga semestra g. 1898/9., kad je imenovan izvanrednim profesorom priv. docenat dr. *Ljudevit pl. Andrassy*, koji je postao redovni profesor 26. listopada 1902., a poslije smrti profesora Egersdorfera povjerena mu je i suplentura pandektarnog prava. — U nizu pedeset godina habilitirali su se iz rim. prava i držali predavanja, koliko nijesu bili oprošteni, još ovi privatni docenti: dr. *Ivo Mallin*, priv. docenat od 1885/6. do smrti 21. veljače 1907., koja ga je stigla u muževnoj dobi. Kao visoki upravni činovnik stekao je zasluga i za hrvatsko sveučilište, naročito se zauzimao za interese ovoga fakulteta. Ista sudbina prerane smrti stigla je i drugoga docenta rimskoga prava (od g. 1897.) dra. *Ivana Strohala*, pravoga člana Jugoslavenske akademije i plodna pisca na polju pravne povijesti. Umro je 8. prosinca 1917. Treći je docenat ove struke dr. *Mihajlo Zobkow*, kome je još godine 1897/8. podijeljena venia legendi za opće građansko pravo, a godine 1906. raširena je na rimsko pravo.

Stolicu opće pravne povijesti pa enciklopedije i metodologije prava primio je na početku sveučilišta dr. *Jaromír Hanel*, ali je ostavio naš fakultet na koncu g. 1880/81. prešavši na češko sveučilište u Pragu. Nakon dvogodišnje suplenture zauzeo je tu katedru 15. travnja 1884. kao izvanredni profesor dr. *Franjo Spevec*, priv. docenat iste struke (redovni profesor od 9. veljače 1886.), a kad ju je zamijenio stolicom općega građanskoga prava, supilirana je i opet ispražnjena katedra, dok nije 21. kolovoza 1894. imenovan priv. docenat dr. *Milivoj Maurović* izvanrednim profesorom opće pravne po=

vijesti, enciklopedije i metodologije pa hrvatsko=ugarskog prava (redovni od 9. ožujka 1896.). — Suplenturu novo osnovane stolice za hrvatsku pravnu povijest vršio je zimskoga semestra 1911/12. priv. docenat dr. *Marko Kostrenčić*, koji je zatim 11. veljače 1913. imenovan izvanrednim, a 18. studenoga 1916. redovnim profesorom toga predmeta.

Dr. *Luka Marjanović* bio je profesor prava rimokatoličke i grčko=istočne pravoslavne crkve od početka sveučilišta, a kad je rješenjem od 25. rujna 1903. imenovan predstojnikom kr. zem. vlade, odjela za pravosuđe, postavljen je priv. docenat dr. *Edo Lovrić* najprije suplentom, a već 3. studenoga 1903. izvanr. profesorom istih predmeta (redov. profes. od 9. ožujka 1906.).

Opće građansko pravo predavao je od početka sveučilišta redovni profesor dr. *Konstantin Vojnović knez Užički*; nakon sedamnaest godina službovanja prešavši u mir bavio se mnogo ispitivanjem državopravne prošlosti svoga rodnoga grada Dubrovnika, te je priopćio o tome niz članaka u Radu Jugoslavenske akademije, kojoj je bio pravi član. Umro je 20. svibnja 1903. Mjesto Vojnovićevo zauzeo je kraljevskim odobrenjem 21. travnja 1892. dr. *Franjo Spevec*, te je ostao na njemu do svoje smrti (1. travnja 1918.). I taj je nastavnik našega fakulteta svojim naučnim radom stekao i izvan sveučilišnoga područja glas vrsnoga pravnika teoretika, a osobito se istakao uspješnim predavanjima u Pravničkom društvu, kome je bio mnogo godina predsjednik. — Druga katedra općega građanskoga prava, osnovana god. 1897., popunjena je tek 8. svibnja 1904. imenovanjem priv. docenta dra. *Ivana Maurovića* izvanrednim profesorom (redovni 30. siječnja 1909.), a poslije smrti profesora Spevca imenovan je redovnim profesorom istoga predmeta priv. docenat dr. *Mladen Pliverić* (18. srpnja 1918.). Još su se iz općega građanskoga zakona habilitirali škol. god. 1906/7. dr. *Mirko Košutić*, od 29. prosinca 1909. naslovni sveučilišni profesor, a g. 1897/8. dr. *Mihajlo Zobkow*, kome je raširena venia legendi na rimsko pravo.

Građanski parbeni i izvanparbeni postupnik i hrvatsko=ugarsko privatno pravo predavao je od osnutka sveučilišta dr. *Aleksandar pl. Bresztyenszky*. Umirovljen budući kraljevskim rješenjem od 7. veljače 1894. sklonio se na svoje imanje Pleso kraj Velike Gorice, gdje je živio do smrti (9. svibnja 1904.) skupljajući marljivo i publicirajući podatke za pravnu povijest plemićke općine Turopolje. Bresztyenszky je ostavio spomen izvrsnoga kolege i učitelja, te je po svojoj dobroti i ljubaznom susretanju postao jedna od najpopularnijih ličnosti u Hrvatskoj. Zadnje mu je plemenito djelo oporuka od 14. travnja 1904., u kojoj je postavio sveučilište univerzalnim baštinikom s naročitom namjenom, da se osnuje stipendijalna zaklada za slušače bez razlike fakulteta. Bresztyenszkoga naslijedio je dr. *Josip Šilović*, imenovan dne 7. ožujka 1894. redovnim profesorom, ali je još iste godine riješen dužnosti da predaje hrvatsko=ugarsko pravo, jer je ono spojeno sa stolicom opće pravne povijesti. Godine 1895. habilitirao se za parbeni i izvanparbeni postupnik dr. *Dragutin Čupović*,

pa kad je profesor Šilović s kraljevskim odobrenjem 12. travnja 1897. preuzeo predavanje kaznenoga prava, imenovan bi dr. Čupović (12. travnja 1897.) izvanrednim profesorom svoje struke (redovni 28. veljače 1899.). Profesori Čupović i Šilović umirovljeni su u veljači 1924. — Iz građanskoga postupnika i ovršnoga reda za Dalmaciju, Istru i Sloveniju podijeljena je nakon habilitacije 29. studenoga 1919. venia legendi dru. *Franji Mohoriću*.

Kad je otvoreno sveučilište, nije pupunjena stolica kaznenoga prava i pravne filozofije, već ju je suplirao najprije dr. *Napoleon pl. Špun=Stričić*, a kasnije priv. docenat dr. *Janko Čakanić*, koji je 14. listopada 1887. imenovan izvanrednim profesorom tih predmeta. Dr. Janko Čakanić umirovljen je 12. travnja 1897. na svoju molbu, ali je već buduće godine 6. lipnja preminuo, ostavivši spomen čovjeka velika uma i plemenita srca. U oporuci imenovao je baštinicima Hrvatsku akademičku menzu i Maticu Hrvatsku. Njegovim umirovljenjem ispražnjenu stolicu preuzeo je, kako je rečeno, dr. Josip Šilović. Redovnim profesorom novo osnovane katedre za kriminalne znanosti i za sociologiju imenovan je 9. ožujka 1906. dr. *Ernest Miler*, priv. docenat kaznenoga prava. Iz istoga se predmeta habilitirao godine 1915. dr. *Ivo Karlović*, koji je nažalost dne 9. srpnja 1922. preminuo. Nakon propisno provedene habilitacije podijeljena je 9. travnja 1921. dru. *Stanku Franku* venia legendi za kazneno pravo.

Na početku sveučilišta bi dr. *Fran Vrbanić* imenovan 24. kolovoza 1874. izvanrednim, a 5. studenoga 1876. redovnim profesorom trgovačkoga i mjembenoga prava, statistike opće i austro=ugarske monarkije. Nakon tri=deset i pet godina službovanja otela je smrt 27. kolovoza 1909. toga vele zaslužnog i ustrajnog radnika na kulturnom i političkom polju. Ispražnjeno mjesto podijeljeno je 31. listopada 1909. kao izvanrednome profesoru dru. *Miloradu Stražnickomu*, priv. docentu za opće građansko pravo, ali je već 12. travnja 1910. riješen dužnosti predavanja statistike s obavezom, da predaje i pomorsko pravo (redovni od 1. rujna 1913.). Poslije su se za pomorsko pravo habilitirala dva docenta, i to za privatno dr. *Julije Mogan* (1916), a za javno pomorsko pravo dr. *Ante Verona* (1921).

Od prvih semestara sveučilišta glavni je bio nastavnik za državoslovne struke dr. *Josip Pliverić*, koji je od g. 1874. redom kao privatni docenat, suplenat, izvanredni (od 30. rujna 1876.) i redovni profesor (od 16. kolovoza 1880.) predavao zajedno po tri predmeta: opće državno pravo, međunarodno i hrvatsko=ugarsko državno pravo. Uz to je profesor Pliverić suplirao u više navrata po nekoliko semestara opću pravnu povijest pa enciklopediju i metodologiju prava. Od god. 1894. suplirao je i novo osnovanu katedru (1892) za upravnu nauku i upravno pravo, dok nije popunjena imenovanjem dra. *Huga Štefanića* (12. travnja 1897.) izvanrednim profesorom (zajedno i pomorskog prava). Kad je pak profesor Štefanić mjeseca rujna 1898. u najljepšim godinama života umro, povjerena je suplentura upravne nauke i upravnoga prava

i opet dru. Pliveriću, a u zimskom semestru šk. g. 1900/01. preuze predavanja priv. docenat dr. *Vinko Krišković*, koji je postao 29. listopada 1900. izvanredni, a 7. siječnja 1904. redovni profesor iste struke.

Dne 17. srpnja 1907. rastavio se sa životom dr. Josip Pliverić, bez sumnje naučno najspremniji državoslovac svojega doba u Hrvatskoj, koji je stekao i izvan njezinih granica lijep glas u naučnom svijetu. Njegov je rad veoma važan i za razvitak praktičnoga političkoga života, gdje je znatno utjecao svojom teorijom o državopravnom odnosu kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije prema kraljevini Ugarskoj.

Katedru profesora Pliverića suplirao je za dugotrajne njegove bolesti i poslije smrti više semestara priv. docenat dr. *Ladislav Polić*, dok nije dne 18. kolovoza 1908. imenovan izvanrednim profesorom općega, hrvatsko=ugarskog državnog i međunarodnog prava (redovni od 15. svibnja 1910.).

Kraljevskim rješenjem od 5. srpnja 1917. imenovan je dr. Krišković predstojnikom zemaljske vlade za unutarnje poslove. Ovu visoku službu vršio je, dok ga nije predsjedništvo Narodnog Vijeća od nje riješilo dekretom od 9. studenoga 1918. i imenovalo redovnim profesorom upravne nauke i upravnog prava u IV. činu. Za to vrijeme suplirao je ispražnjenu katedru dr. *Vladimir Spevec*, tajnik zem. vlade.

Za nacionalnu ekonomiju, financijalnu znanost, ustavnu i upravnu politiku osnovana je na početku sveučilišta jedna katedra, te povjerena dru. *Blažu Lorkoviću*, koji je dne 17. veljače 1892. preminuo u muževnoj dobi. Lorković je radeći marljivo perom od rane mladosti do smrti, od česti u vrlo nepovoljnim prilikama, stekao lijepih zasluga za kulturni razvoj hrvatskoga naroda, a kao prvi mnogogodišnji urednik «Mjesečnika pravničkog društva» napose za juridičku književnost. Sveučilište dužno mu je hvalu nesamo kao izvrsnom učitelju, nego i radi njegova požrtvovna rada u poslovima sveučilišne uprave. Kraljevskim rješenjem od 21. travnja 1892. imenovan je priv. docenat građanskoga prava dr. *Nikola pl. Tomašić* redovnim profesorom ispražnjene katedre, od koje je kasnije (12. travnja 1897.) odijeljena ustavna i upravna politika. Kad je dr. Tomašić kraljevskim ručnim pismom od 27. lipnja 1903. pozvan na stolicu hrvatsko=slavonsko=dalmatinskog ministra, predložio je profesorski zbor na njegovo mjesto mnogogodišnjega priv. docenta (1887/8.) dra. *Jurja Vrbanića*, ali mu je vlada povjerila (10. listopada 1903.) samo suplenturu, koju je vršio do konca zimskoga semestra 1905/6., pošto je kraljevskim rješenjem od 9. ožujka 1906. redovnim profesorom nacionalne ekonomije imenovan privatni docenat dr. *Julije Rorauer*, koji je vladinom naredbom od 20. travnja 1906. postavljen i za suplenta odjelite katedre financijalne znanosti. Ovu suplenturu preuzeo je na početku zimskoga semestra 1909/10. priv. docenat dr. *Fran Milobar*, te ostao u tom položaju do 12. travnja 1910., kad je imenovan izvanrednim profesorom financijalne znanosti i prava, statistike opće i austro=ugarske monarhije (redovni od 8. srpnja 1914.). Privat=

nome docentu narodnoga gospodarstva i uprave narodnoga gospodarstva dru. Jurju Vrbaniću podijeljen je (29. prosinca 1909.) naslov izvanrednoga sveučilišnog profesora. Katedra nacionalne ekonomije naskoro je opet ispražnjena, pošto je profesor Rorauer preminuo (9. prosinca 1912). Još za njegove bolesti imenovan je suplentom nacionalne ekonomije 30. studenoga 1912. priv. docenat iste struke dr. *Branislav Dimitrijević*, koji je 30. kolovoza 1913. imenovan izvanrednim, a 18. studenoga 1916. redovnim profesorom.

Kao honorirani docenti, po sveuč. zakonu od 1894. učitelji u užem smislu, služili su dosad ovi nastavnici: dr. *Mavro Sachs* predavao je sudsku medicinu još u pravoslavnoj akademiji te nastavio u fakultetu. Za njim je od g. 1892. do svoje smrti predavao dr. *Ante Lobmayer*, kojega je g. 1906. naslijedio dr. med. i fil. *Danijel Riessner* (17. lipnja 1920. naslovni izvanredni sveučilišni profesor). Za državno računoslavlje preuzet je od pravoslavne akademije *Dane Rašić*, koji je služio kao učitelj do g. 1900. Za njim je došao *Ante Dutković*, a kad je ovaj g. 1907. odstupio, *Đuro Vranković*, i napokon od g. 1918. *Maksimilijan Draganić*. — Prolazno od 1897 do 1909. predavalo se u fakultetu i praktičko gospodarstvo; jedini učitelj toga predmeta bio je *Vjekoslav pl. Köröskényi*. — Na najnovijoj učiteljskoj stolici za bosansko pravo izmijenila su se dosad dva učitelja: od g. 1916—1921. predavao je taj predmet *Ljudevit pl. Farkaš*, a za njim ga je preuzeo dr. *Eugen pl. Sladović*.

Rad u seminarima smatrao je profesorski zbor juridičkoga fakulteta uvijek važnim i odličnim pomagalom u pravnom studiju, te je seminarskome zanimanju, kolikogod je to prema prilikama bilo moguće, obraćao naročitu pažnju. Zato se u skladu s § 51. sveuč. zakona, koji predviđa seminarsku ustanovu određujući, da će se za različne discipline prema potrebi osnovati seminari, od samoga početka radilo o tom, da se osnuju nužni seminari, i ako su nedostajali svi preduvjeti za potpuno razvijen i uspješan rad u njima, poglavito za pismene radnje seminarskih dionika. Tu dolazi, dakako, prije svega u obzir stručna biblioteka, koja bi članovima seminara bila lako pristupna, tako da bi svaki od njih bez tehničkih teškoća mogao u kratko vrijeme upoznati potrebnu literaturu; zatim dovoljan broj zgodnih prostorija, u kojima mogu članovi, po potrebi, cio dan boraviti i baviti se svojim poslom. A tih preduvjeta iz početka nije nikako bilo. U takvim prilikama zapravo nije čudo, što je školske godine 1892/3. seminarski rad u pravnom fakultetu zastao, te je tako dulje vrijeme i ostalo. Profesori su sada, kao i prije, jednako osjećali potrebu i korist seminarskoga rada, pa su radili ono i onako, što se u takvim prilikama moglo: držali su praktičke vježbe, konverzatorija, čitanja sa dionicima, ali đaci sami u tome nijesu surađivali pismenim radnjama, jer je to poradi izloženih momenata bilo posve nemoguće.

Ali profesorski zbor, vodeći bez prestanka brigu o seminarima, doveo je ponovo to pitanje do rasprave g. 1906., nastojeći, da sa svoje strane ukloni sve zapreke, koje stoje na putu uspješnome seminarskom radu. U sjednici

proforskoga zbora 30. ožujka 1906. uzeti su u pretres prijedlozi tadašnjega dekana dra. Dragutina Čupovića, kako bi se u najvećoj mjeri pojačala seminarska ustanova i rad u njoj. Naročito je odlučeno, da se s intenzivnim seminarskim radom, u pravom njegovu smislu, započne od školske g. 1906/7. Stoga se profesorski zbor tom prilikom obazreo na seminarsku biblioteku, kao na najvažniju pretpostavku normalnog i potpunog seminarskog rada. Profesorski je zbor tražio povećanje dotacije za seminarsku biblioteku, koja je dotad iznosila tek 200 K na godinu. Dalje se uvidjela potreba, da bi za uspješan seminarski rad bilo nužno da se reorganizira poslovanje u njemu, te da bi s time u vezi trebalo revidirati normativnu naredbu od 14. lipnja 1886. broj 5820/I i 2394/I, koja je taj rad dosad uređivala.

U vezi s tim zaključcima i u povodu njihovu kr. zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu, izdala je 17. kolovoza 1906. br. II./78/I naredbu o ustrojstvu juridičkoga seminaru, koja je stupila na snagu u početku naukovne godine 1906/7. Kao dodatak toj naredbi izdan je u isto vrijeme statut o pravo- i državoslovnom seminaru u sveučilištu u Zagrebu. U tim je normativima potanko uređeno pitanje uprave seminaru i rada u njima. Naročita je pažnja, sasvim opravdano, obraćena domaćim pismenim seminarskim radnjama, te je podjednako odobreno deset godišnjih nagrada za takve uspjele radove prema prijedlogu ravnatelja seminaru. Seminaru je biblioteci uređena uprava, a za nabavu knjiga odobrena je primjerena dotacija.

Na osnovi te naredbe i toga novoga seminarskog statuta razvio se sad obilniji seminarski rad, koliko je to najviše bilo moguće, jer još nije bilo povoljno riješeno pitanje prostorija. Članovi su pod vodstvom ravnatelja seminaru sudjelovali u usmenim raspravama, i mnogi od njih počeli su izrađivati pismene radnje, od kojih se neke od njih mogu, prema ocjeni ravnateljâ seminarskih odjela, označiti i kao vrlo dobre i uspjele. Najviše je dakako tih radnja iz građanskog i kaznenog prava, a iz predmeta političkih struka ima ih manje, jer slušači četvrte godine stoje pred ispitima pa ne mogu da se življe bave seminarskim poslom. Jednako je nezgodno i s radovima iz pravno-historijskih struka, koje se predaju prve dvije godine prava, kad slušači još nemaju potrebnog jurističkog znanja i elasticiteta, da bi se mogli dati na samostalan pravno-historijski pismeni rad, a u docnijim semestrima skreću glavnu svoju pažnju, redovno, više pozitivnim predmetima.

Nedostatak potrebnih seminarskih prostorija, činilo se, da će se ukloniti, pošto se sveučilišna biblioteka iseli iz zgrade sveučilišta na današnjem Wilsonovu trgu. Tad su prostorije sveučilišne biblioteke u prvom katu doista bile podijeljene juridičkom seminaru, ali tek što su se one počele uređivati, namještati i upotrebljavati za namijenjenu svrhu, buknu evropski rat, vojska zapremi sveučilišnu zgradu, pa su tako nade profesorskoga zbora, da će dobiti zgodne seminarske prostorije, i opet propale. Vojska je ušla i u sve seminarske prostorije, te nije preostalo drugo, nego da se knjige seminarske biblioteke

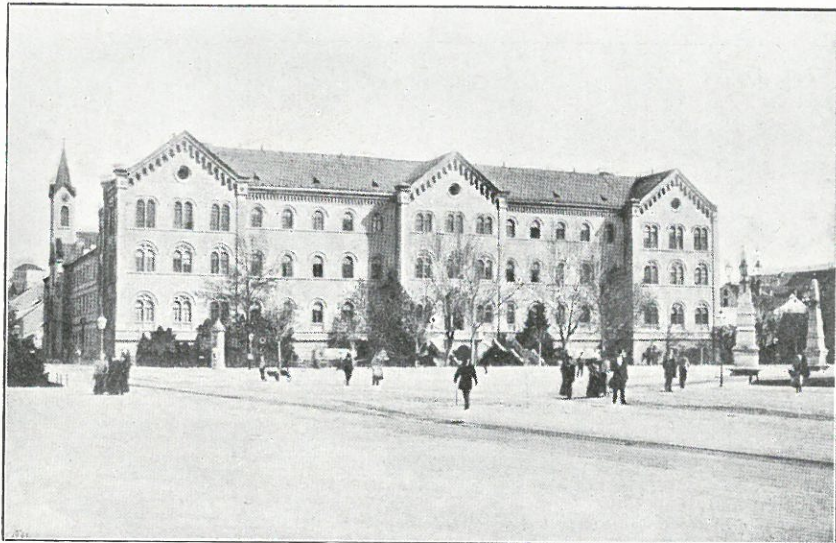
spreme u sanduke i tako čekaju bolja vremena. Ali rad u seminarima i u tim tako beznadnim prilikama nije prestao, nego se produživao, kolikogod je to bilo moguće.

Pitanje seminarskih prostorija nije riješeno ni poslije rata. Vojska je, istina, po svršenom ratu sveučilišnu zgradu ispraznila, ali ipak prostorije, određene za seminarske svrhe, nijesu u cijelosti privedene svojoj namjeni: samo su dvije sobe dane seminaru, a sve ostale su upotrebljene za druge visoke škole, koje su se u to vrijeme osnivale. Tako je u prvi čas jedan dio tih prostorija bio uzet za medicinski fakultet, a kad je taj izašao, smještena je u njih visoka škola za trgovinu i promet, koja ih dosada drži. Unatoč toj velikoj zapreci rad se u seminaru nastavlja, i ako se sve više osjeća teškoća, da se u tako nezgodnim prilikama razvije potpuna seminarska djelatnost sa svim njezinim blagotvornim posljedicama, pa će se to pitanje moći definitivno skinuti s dnevnoga reda tek onda, kad se za pojedine seminare nađu zgodne prostorije.

Fakultet je od god. 1897. do god. 1909. imao gospodarstvenu zbirku; g. 1907. dobio je zbirku sudske medicine i anatomije čovjeka; g. 1911. osnovan je kriminalni muzej. O tim se ustanovama govori dalje u osobitoj glavi.

Dekani:

1. Spevec Stjepan dr. 1874/75.	26. Čupović Dragutin dr. 1899/1900.
2. Bresztyenszky pl. Aleks. dr. 1875/76.	27. Vrbanić Fran dr. 1900/01.
3. Lorković Blaž dr. 1876/77.	28. Marjanović Luka dr. 1901/02.
4. Hanel Jaromir dr. 1877/78.	29. Pliverić Josip dr. 1902/03.
5. Vrbanić Fran dr. 1878/79.	30. Šilović Josip dr. 1903/04.
6. Marjanović Luka dr. 1879/80.	31. Maurović Milivoj dr. 1904/05.
7. Vojnović Konstantin dr. 1880/81.	32. Čupović Dragutin dr. 1905/06.
8. Pliverić Josip dr. 1881/82.	33. Andrassy pl. Ljudevit dr. 1906/07.
9. Čakanić Janko dr. 1882/83.	34. Lovrić Edo dr. 1907/08.
10. Spevec Stjepan dr. 1883/84.	35. Rorauer Julije dr. 1908/09.
11. Bresztyenszky pl. Aleks. dr. 1884/85.	36. Miler Ernest dr. 1909/10.
12. Lorković Blaž dr. 1885/86.	37. Polić Ladislav dr. 1910/11.
13. Vojnović Konstantin dr. 1886/87.	38. Šilović Josip dr. 1911/12.
14. Marjanović Luka dr. 1887/88.	39. Andrassy pl. Ljudevit dr. 1912/13.
15. Vrbanić Fran dr. 1888/89.	40. Miler Ernest dr. 1913/14.
16. Pliverić Josip dr. 1889/90.	41. Maurović Ivica dr. 1914/15.
17. Čakanić Janko dr. 1890/91.	42. Stražnický Milorad dr. 1915/16.
18. Spevec Franjo dr. 1891/92.	43. Milobar Fran dr. 1916/17.
19. Egersdorfer Aleksandar dr. 1892/93.	44. Kostrenčić Marko dr. 1917/18.
20. Vrbanić Fran dr. 1893/94.	45. Dimitrijević Branislav dr. 1918/19.
21. Marjanović Luka dr. 1894/95.	46. Pliverić Mladen dr. 1919/20.
22. Pliverić Josip dr. 1895/96.	47. Maurović Milivoj dr. 1920/21.
23. Šilović Josip dr. 1896/97.	48. Andrassy pl. Ljudevit dr. 1921/22.
24. Tomašić pl. Nikola dr. 1897/98.	49. Lovrić Edo dr. 1922/23.
25. Maurović Milivoj dr. 1898/99.	50. Miler Ernest dr. 1923/24.

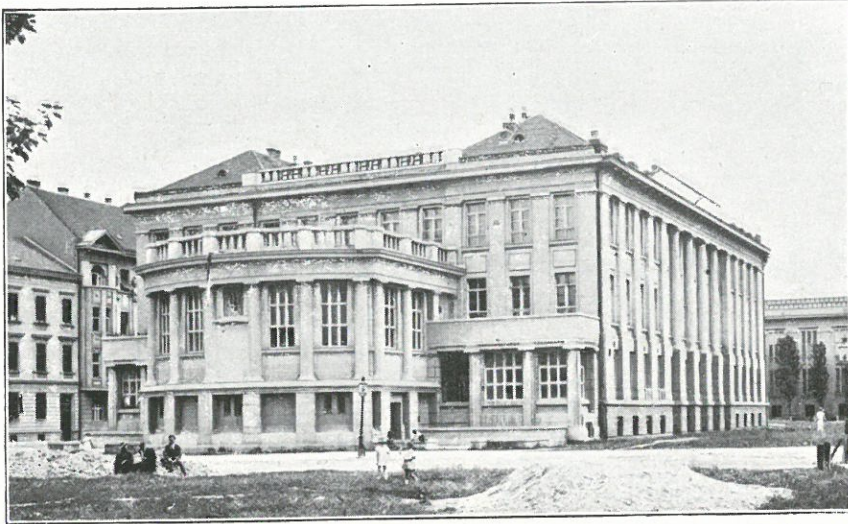
1. Centralna sveučilišna zgrada.

Rektorat, juridički i filozofski dekanati, seminari, fil. zavodi: fizikalni, komparativno-anatomski, higijensko-bakteriološki, geografski.

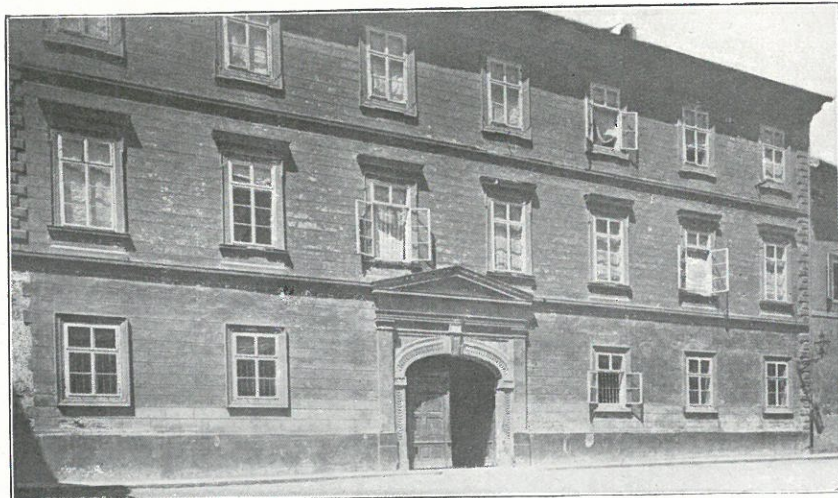
2. Stari kemijski zavod (1896).

Zavodi: kemijski, fizikalno-kemijski.

1. Novi kemijski zavod.

Zavodi: botaničko-fiziološki i farmakognoski.

2. Narodni muzej.

Zavodi: zoološko-zootomski, geološko-paleontološki, mineraloško-petrografski.

FILOZOFSKI FAKULTET.

Dok se pri osnivanju teološkoga i juridičkoga fakulteta nadovezivalo na starije zavode, kao na bogoslovnu školu u sjemeništu nadbiskupskom u Zagrebu i na dotadanju kr. pravoslovnu akademiju: trebalo je filozofski fakultet izgrađivati s temelja, jer nešto slično još nije opstojalo. Taj je filozofski fakultet po ustrojnom zakonu imao sastojati od dva odjela: od filozofsko=historičkoga, i od matematičko=prirodoslovnoga. Prvi je bio namijenjen humanističkim naucima, a drugi eksaktnim znanostima. Ima sveučilišta, u kojima svaki odio sačinjava odjelit fakultet.

Prve godine 1874/5. otvoren bi filozofsko=historijski odio fakulteta. Prvi su mu profesori bili Matija Mesić i dr. Franjo Marković, kao treći imao je doći dr. Vatroslav Jagić, ali budući da se on nije mogao odazvati pozivu, imenovan bi mjesto njega za trećega češki učenjak dr. Lavoslav Geitler. Ova su tri profesora imali po § 82. ustrojnoga zakona zadaću, da čine prijedloge za popunjavanje ostalih profesorskih stolica u fakultetu. Prema tome biše god. 1875. i 1876. popunjena sva zakonom sistemizirana profesorska mjesta u odjelu filozofsko=historičkom i u matematičko=prirodoslovnom. Naučne godine 1877/8. brojio je filozofski fakultet već četrnaest profesora: 11 redovnih i 3 izvanredna.

Po § 49. (slovo D) ustrojnoga zakona sveučilišnoga biše u prvi kraj osnovane profesorske stolice za ove glavne predmete: za filozofiju teoretičku i praktičku s poviješću filozofije, za povijest opću, za povijest hrvatsku s osobitim obzirom na austrijsku i ugarsku povijest, za filologiju slavensku s osobitim obzirom na povijest jezika i literature hrvatske i srpske, za klasičnu filologiju latinsku i za klasičnu filologiju grčku u odjelu filozofsko=historičkom; nadalje za matematiku, fiziku, zoologiju, botaniku, za mineralogiju i geologiju, i napokon za kemiju u odjelu matematičko=prirodoslovnom. Zastupnici tih predmeta bili su minulih pedeset godina ovi nastavnici:

Prvi profesor filozofije i njezine povijesti bio je dr. *Franjo Marković*, koji je kao javni redovni profesor djelovao od otvorenja sveučilišta do svoga umirovljenja god. 1907. († 1914). Predavao je o svim disciplinama svoje struke; ali najmilija bila mu je estetika, o kojoj je i napisao opsežno djelo. G. 1893. osnovana bi druga stolica za teoretsku i praktičku filozofiju, a naročito za pedagogiju, pa bi ta stolica povjerena god. 1894. prvomu doktoru filozofije u našem sveučilištu, dru. *Đuri Arnoldu*, najprije kao izvanrednomu profesoru, a od god. 1896. kao redovnomu. Službu je vršio sve do god. 1923., kad je na svoju molbu pošao u mirovinu. Nakon odstupa Markovićeve preuzeo je nje=

govu stolicu priv. docenat za etiku dr. *Albert Bazala* kao izvanredni profesor god. 1909., a kao redovni god. 1912. Arnolda opet zamijenio je kao izvanredni profesor 1924. dr. *Stjepan Matičević*, dotad priv. docenat za opću i gimnazijsku pedagogiku.

Za opću povijest prvi je Splićanin *Natko Nodilo* (*1834 – † 1912) imenovan redovnim profesorom. Njegova «Historija srednjega vijeka za narod hrvatski i srpski» u tri sveska obuhvata tek prva stoljeća srednjega vijeka (do god. 641.); ostali njegov naučni rad tiče se poglavito Dubrovnika i historiografije o toj našoj republici. Budući da je jedna stolica za opću povijest bila nedovoljna, osnovana bi god. 1893. druga, te bi za nju imenovan redovnim profesorom *Vjekoslav Klaić*, koji je ostao na sveučilištu do svoga umirovljenja god. 1922. Oba stručnjaka sporazumješe se tako, da je Nodilo redovno predavao čitav stari vijek i srednji do Karla Velikoga, a Klaić ostatak srednjega vijeka, novi i najnoviji vijek. Na koncu godine 1901. pošao je Nodilo u mir, našto je njegovu stolicu preuzeo priv. docenat za rimsku historiju dr. *Gavro Manojlović*, koji je g. 1908. bio s političkih razloga umirovljen, a g. 1914. reaktiviran i kao redovni profesor djelovao u fakultetu do kraja zimskog semestra 1923/4., kad je prešao u mir. U ljetnom semestru iste godine prof. Klaiću imenovan je nasljednikom srednjoškolski ravnatelj dr. *Milan Prelog*. Na mjesto prof. Manojlovića došao je potkraj ljetnoga semestra 1923/4. profesor skopskoga fakulteta dr. *Grgo Novak*.

Hrvatsku povijest predavao je prvi rektor *Matija Mesić* od osnutka sveučilišta do smrti svoje (1878) kao redovni profesor. Iza njega povjerena bi suplencija hrvatske povijesti tadanjemu profesoru zagrebačke gimnazije *Vjekoslav Klaiću* za vrijeme od 1879–1882., kad je u ožujku 1882. istu stolicu preuzeo kao redovni profesor *Tadija Smičiklas*, pisac prve sustavne i potpune historije hrvatskoga naroda. Smičiklas predavao je kao ispitanik arhivar uz povijest također pomoćne znanosti historijske (diplomatiku, kronologiju i paleografiju). Godine 1905. pošao je u mir, te bi god. 1913. za svoj naučni rad promoviran za počasnoga doktora našega sveučilišta († 1914). Po odlasku Smičiklasa ponuđena bi njegova stolica profesoru opće povijesti Vjekoslav Klaiću kao bivšemu suplentu te stolice, ali on je ponudu otklonio i preporučio za nju dra. *Ferdu pl. Šišića*, priv. docenta za hrvatsku povijest.

Nakon odlaska Tadije Smičiklasa sa sveučilišta osjetila se potreba posebne profesorske stolice za pomoćne znanosti historijske s osobitim obzirom na domaću povijest, koja bi sistemizirana već novim ustrojnim zakonom sveučilišnim od god. 1894. Za tu bi stolicu god. 1908. imenovan dr. *Milan pl. Sufflay* najprije kao izvanredni profesor, a g. 1912. kao redovni. Ali budući da je Sufflay malo zatim bio pridijeljen na službovanje vladi u odjelu za bogoštovlje i nastavu, imenovan bi god. 1913. za taj predmet dojakošnji njegov priv. docenat dr. *Karlo pl. Horvat*, koji je to mjesto ispunjavao do svoje smrti god. 1920. Iza njega predavao je pomoćne znanosti historijske dr. *Viktor*

Novak, najprije kao priv. docent, a od god. 1922/3. kao redovni profesor. Novak je god. 1924. prešao na univerzitet u Beogradu.

Prvi profesor slavenske filologije bio je Čeh dr. *Lavoslav Geitler* (rođen god. 1847. u Pragu, a umro god. 1885. u Döblingu kod Beča). Bio je od 1873. priv. docentom slavistike na sveučilištu u Pragu, a 27. srpnja 1874. imenovan bi redovnim profesorom iste struke u Zagrebu. Znamenita su njegova izdanja glagolskih jezičnih spomenika (Euchologium i Psalterium), koje je prepisao u manastiru na brdu Sinaju u Palestini, pa studije o porijeklu glagolice (Die albanesischen und slavischen Schriften, Wien 1883). Geitlera je zamijenio priv. docent slavenske filologije dr. *Tomislav Maretić*, koji bi god. 1886. imenovan izvanrednim, a 28. veljače 1889. redovnim profesorom slavistike. Nakon njegova umirovljenja (god. 1914.) preuzeo je god. 1916. katedru slavistike priv. docent poredbene slavenske gramatike dr. *Stjepan Ivšić*. God. 1919. osnovana bi druga stolica za slavensku filologiju, te bi 30. listopada podijeljena dru. *Milanu Rešetaru*, dotad profesor slavistike na univerzitetu u Beču.

Prvotno se mislilo, da bi profesor slavistike predavao «s osobitim obzirom na povijest jezika i literature hrvatske i srpske». Ali namah kod imenovanja dra. Geitlera uvidjelo se, da je to neizvedivo, već da za hrvatski (srpski) jezik i literaturu treba odjelita stolica i čitava radna sila. Predavanje hrvatskoga (srpskoga) jezika i književnosti povjereno bi već naučne godine 1875/6. *Arminu Paviću*, najprije kao priv. docentu, zatim od god. 1877. kao izvanrednomu profesor, a od god. 1880. kao redovnomu. Armin Pavić († 1914) svojim je originalnim tezama o dalmatinsko-dubrovačkoj knjizi mnogo pridonio, da se ona stala proučavati stvarno i estetski, te se nije više zadovoljavalo pukim životopisima pojedinih pjesnika. Kad je on, postavši u listopadu 1898. predstojnikom odjela za bogoštovlje i nastavu, ostavio sveučilišnu stolicu, imenovan bi suplentom njezinim dr. *Đuro Šurmin*, koji je god. 1902. postao izvanrednim, a god. 1906. redovnim profesorom. Godine 1908. bio je s političkih razloga umirovljen, našto bi 14. travnja 1909. priv. docent gramatike staroslovenskoga jezika na komparativnoj osnovi dr. *Dragutin Boranić* imenovan izvanrednim profesorom za hrvatski jezik i književnost. Ali već god. 1910. vratio se Šurmin na sveučilište, u kojemu je ostao do svoga ponovljenoga umirovljenja (1921). Kod njegove reaktivacije razdijeljena bi stolica za jezik i književnost hrvatsku (i srpsku) na dvije: Šurmin je odsada predavao jedino književnost, dok je za sam jezik ostao redovnim profesorom dr. *Dragutin Boranić*. Nakon Šurmina imenovan bi god. 1922. redovnim profesorom za hrvatsko-srpsku književnost dr. *Branko Vodnik* (prije Drechsler), priv. docent za povijest hrvatske književnosti XVIII. i XIX. vijeka.

Klasičnu filologiju latinsku zastupao je prvi dr. *Franjo Maixner* od 20. rujna 1874. do 17. lipnja 1887., kad je postao zemalj. nadzornik za srednje škole († 1903). Između ostaloga Maixner je napisao djelo «Historija rimske

književnosti, Zagreb 1884.» Njega je zamijenio dr. *Milivoj Šrepel* (* 8. studenoga 1862., † 23. veljače 1905.), koji bi god. 1889. imenovan izvanrednim, a god. 1892. redovnim profesorom. Naučni rad Šrepelov obaseže nesamo klasični latinski jezik i njegovu književnost, nego se on mnogo bavio sredovječnim i novovjekim latinskim piscima iz Dalmacije i Dubrovnika, pa njihovim odnosima prema spisateljima i njihovim djelima u klasično rimsko doba. Šrepela je 1905. zamijenio dr. *Julije Golik*, od god. 1899. priv. docenat za povijest rimskoga pjesništva od najstarijih vremena do smrti cara Augusta.

Naporedo s Maixnerom imenovan bi 20. rujna 1874. redovnim profesorom klasične filologije grčke *Armin Šrabec*. No budući da je on već nakon druge naučne godine umro, zamijenio ga je 22. ožujka 1877. *Franjo Petračić*, bivši ravnatelj kr. gimnazije u Zagrebu, koji je djelovao do svoga umirovljenja 16. travnja 1894. († 1924). On je napisao djelo «Historija grčke literature». Poslije Petračića zauzeo je stolicu grčkoga jezika i literature dr. *August Musić*, od 1887. priv. docenat grčkoga jezika i od 1. svibnja 1893. po naslovu i značaju izvanredni profesor u sveučilištu. Napokon 16. travnja 1894. imenovan bi Musić redovnim profesorom klasične filologije grčke i ostao je u službi do umirovljenja na kraju zimskoga semestra 1923/4.

Uto se bijaše osjetila potreba treće stolice za klasičnu filologiju i latinsku i grčku, naročito za kandidate, kojima je ona sporedna struka, pa se s uređenjem «proseminara za staroklasičnu filologiju» osnovala i ona. Tu je stolicu zapremio dr. *Đuro Körbler*, od g. 1900. priv. docenat za povijest grčkoga pjesništva do aleksandrijskoga vijeka. Dne 3. svibnja 1903. imenovan bi izvanrednim profesorom staroklasične filologije uopće (latinske i grčke), a 28. prosinca 1907. redovnim profesorom.

U matematičko=prirodoslovnom odjelu filozofskoga fakulteta zapremio je prvi stolicu matematike češki učenjak dr. *Dragutin Zahradnik*, koji bi 8. svibnja 1876. imenovan redovnim profesorom. On je predavao do konca naučne godine 1898/9., kad je postao profesorom na češkoj tehničarici u Brnu, gdje je 23. travnja 1916. umro. Njega je naslijedio dr. *Vladimir Varićak*, od god. 1895. priv. docenat za algebarsku analizu i sfernu trigonometriju. Varićak postao je 1. listopada 1899. izvanrednim, a 4. studenoga 1902. redovnim profesorom matematike.

God. 1898., pri otvaranju kr. šumarske akademije, koja je bila prislonjena uz filozofski fakultet, osnovana bi još jedna stolica za matematiku, deskriptivnu geometriju i konstruktivno crtanje. Ta bi stolica podijeljena kao izvanrednomu profesoru dru. *Davidu Segenu*, privatnom docentu za sintetičnu i deskriptivnu geometriju. Dr. Segen ispunjavao je tu stolicu do svoga umirovljenja godine 1911., našto bi stolica promijenjena u stolicu za geometriju uopće te za nju imenovan priv. docenat dr. *Juraj Majcen* najprije izvanrednim, a god. 1913. redovnim profesorom. Osim nekih, najviše iz područja projektivne geometrije, udžbenika o geometriji za srednje škole napisao je Majcen čitav niz spe=

cijalnih studija, a bavio se i proučavanjem života i rada Getaldića i Boškovića. Smrt ga je otela nauci i sveučilištu 1. veljače 1924.

Prvi profesor fizike bio je češki učenjak dr. *Vinko Dvořák*, koji je kao redovni profesor ispunjavao to mjesto od god. 1875. do 1911. Bavio se svim granama fizike, te je napisao oko 50 naučnih rasprava u više jezika, no najzamašniji mu je bio rad o akustici, po kojemu je došao na glas u stranom svijetu († 1922.). Njega je zamijenio dr. *Stanko Hondl*, od god. 1902. priv. docenat i poslije učitelj teoretske fizike, a od 3. srpnja 1911. izvanredni profesor čitave fizike, god. 1915. postao je redovnim profesorom. Zakonom od 12. rujna 1918. osnovana je osobita stolica za teoretsku fiziku, koju je godine 1919. dobio dr. *Ladislav Stjepanek*, od god. 1902. priv. docenat za mehaniku, magnetizam i elektricitetu, i podjedno učitelj teoretske fizike.

Za stolicu zoologije bio je u prvi kraj (1875) određen slovenski učenjak *Franjo Erjavec* († 13. siječnja 1887. u Gorici); ali budući da se zahvalio prije, negoli je službu nastupio, imenovan bi god. 1876. redovnim profesorom *Spiridion Brusina*, pristav i poslije ravnatelj zoološkoga muzeja. Brusina je zapremao stolicu do svoga umirovljenja 26. siječnja 1901. († 1908). Brusina se poglavito bavio malakologijom i živo se brinuo oko uređivanja zoološkoga odjela prirodopisnoga muzeja, da bude vjernim ogledalom hrvatske faune; zato je kao profesor bio od god. 1888. na dopustu, te ga je suplirao iste godine habilitirani priv. docenat za zoologiju dr. *Lazar Car*. Istodobno s umirovljenjem Brusine imenovan bi 26. siječnja 1901. njegovim nasljednikom priv. docenat za entomologiju dr. *August Langhoffer* kao izvanredni, a od 13. studenoga 1906. kao redovni profesor. Dru. Lazaru Caru pak podijeljena bi nova stolica za komparativnu anatomiju, te bi 20. studenoga 1906. imenovan izvanrednim, a 29. lipnja 1909. redovnim profesorom toga predmeta; na početku je rata 1914. s političkih uzroka umirovljen i tek god. 1919. reaktiviran.

Stolicu botanike prvi je zapremio češki učenjak dr. *Bogoslav pl. Jiruš*, koji je god. 1875. postao redovnim profesorom. On je uredio botaničko=fiziološki zavod i sastavio prvu osnovu za sveučilišni botanički vrt, a nato je god. 1886. prešao na sveučilište u Prag za profesora farmakologije i farmakognozije, gdje je i umro (16. studenoga 1901.). Po njegovu odlasku preuzeo je predavanje iz opće botanike dr. *Antun Heinz*, najprije kao suplenat, onda god. 1890. kao izvanredni i god. 1896. kao redovni profesor botanike. Njegovim nastojanjem uređen bi do kraja sveučilišni botanički vrt i botaničko=fiziološki zavod, u kojem bi namješten god. 1912. u svojstvu asistenta (pristava) srednjoškolski učitelj dr. *Valentín Vouk*, prije asistenat jednakoga instituta na sveučilištu u Beču. Kad je dr. Heinz prešao u mirovinu († 1919), preuzeo je njegovu stolicu tada već priv. docenat dr. Vouk, postavši god. 1915. izvanrednim, a 1918. redovnim profesorom.

Za mineralogiju i geologiju imenovan je 26. rujna 1875. redovnim profesorom dr. *Đuro Pilar*, koji bijaše izučio svoju struku u Bruselju i Parizu.

Njegovo je djelovanje obuhvatalo jednako oba predmeta. Po njegovoj smrti (19. svibnja 1893.) razdijeljena bi 5. siječnja 1894. njegova stolica na dvije: na stolicu za mineralogiju i petrografiju, i na stolicu za geologiju i paleontologiju. Prvu je primio dr. *Mijo Kišpatić*, još od god. 1882. priv. docenat za petrografiju, a drugu dr. *Dragutin Gorjanović-Kramberger*, od god. 1883. priv. docenat paleontologije kraljeznjaka, a poslije čitave geologije i paleontologije. God. 1896. postadoše oba redovnim profesorima. Nakon umirovljenja Kišpatićeva preuzeo je njegovu stolicu dr. *Fran Tućan*, od god. 1911. priv. docenat za fizikalnu i kemijsku mineralogiju. Tućan je god. 1918. postao izvanrednim, a god. 1919. redovnim profesorom. Pošto je prof. Gorjanović na svršetku zimskoga semestra 1923/4. prešao u mir, postavljen mu je u lipnju iste godine za nasljednika profesor visoke tehničke škole *Ferdo Koch*.

Prvi (izvanredni) profesor kemije bio je od naučne godine 1875/6. dr. *Aleksandar Velkov*, koji je uredio privremeni kemijski zavod u Novoj vesi u iznajmljenoj prizemnoj kući broj 1. Ali Velkov nije dugo mogao da djeluje, jer je teško obolio i 23. travnja 1878. umro. Nato je neko vrijeme suplirao kemiju profesor botanike dr. Jiruš, i tek god. 1879. imenovan bi izvanrednim profesorom češki učenjak dr. *Gustav Janeček*, koji je god. 1881. postao redovnim profesorom. Janeček, koji je prije svoga dolaska u Zagreb bio godine 1877. habilitiran za priv. docenta sudske i redarstvene kemije u visokoj tehničkoj školi u Beču, djelovao je kao redovni profesor do svoga umirovljenja god. 1921.; poslije bi mu povjerena honorirana profesura kemije. Istodobno angažiran je ruski učenjak *Nikola Antunović Puštin* za kontraktualnoga redovnoga profesora fizikalne kemije.

Dosad je prikazano, kako su u pedeset godina bile popunjene profesorske stolice, osnovane ustrojnim zakonom sveučilišta od god. 1874., nadalje kako su neke stolice radi potrebe bile razdijeljene na dvije, ili kako su se za neke predmete radi preopsežnosti morale osnivati nove stolice. Ali u pedeset godina događalo se i to, da je i za nove predmete trebalo zavesti i nove stolice. Takve nove stolice za nove predmete osnovane su u filozofskom fakultetu ovim redom: god. 1877. za povijest umjetnosti i klasičnu umjetničku arheologiju, god. 1883. za geografiju, god. 1887. za farmakognoziju, g. 1892. za mađarski jezik i literaturu, god. 1895. za njemački jezik i književnost, g. 1908. za indoevropsku komparativnu filologiju, god. 1918. za slovenski jezik i literaturu, i napokon god. 1919. za romansku filologiju.

Stolica za povijest umjetnosti i klasičnu arheologiju osnovana bi po preporuci biskupa Strossmayera, a prvim njezinim zastupnikom postao je dr. *Isidor Kršnjavi* najprije kao izvanredni profesor god. 1877–1891., a onda kao redovni profesor povijesti umjetnosti i kulture do njegova umirovljenja godine 1918. Njegovim nasljednikom imenovan bi godine 1922. dr. *Artur Schneider*, od god. 1913. priv. docenat za povijest talijanske umjetnosti XV. i XVI. stoljeća. God. 1896. odijeljena bi od te stolice klasična arheologija,

te za nju stvorena osobita profesura. Tu je kao izvanredni profesor preuzeo dr. *Josip Brunšmid*, ravnatelj arheološkoga odjela narodnoga muzeja, 26. listopada 1902. postao je redovnim profesorom. Poslije njegova umirovljenja (u veljači 1924.) dobio je ljeti iste godine stolicu arheologije dr. *Viktor Hoffler*, priv. docenat rimskih privatnih i vojničkih starina, honorirani docenat prehistorijske arheologije i arheologije jugoslavenskih zemalja.

Kod otvaranja farmaceutskoga tečaja god. 1882. osjetila se potreba osobite stolice za farmakognoziju. Taj je predmet isprva predavao profesor dr. Jiruš, a iza njega godinu dana dr. Janeček, no god. 1887. namješten bi za suplenta toga predmeta profesor zagrebačke realke dr. filozofije *Julije Domac*, doktor i magister farmacije. On bi 15. travnja 1896. imenovan izvanrednim, a 3. svibnja 1899. redovnim profesorom farmakognozije, umirovljen je mjeseca veljače 1924.

Već prvih godina sveučilišnoga života pomišljalo se na osnutak stolice za geografiju, koja se baš tada redom uvodila u druga sveučilišta po Austriji i Ugarskoj. Ali tek g. 1883. izradilo se u kralja dopuštenje za stolicu opće geografije, te bi za nju imenovan dr. *Petar Matković*, koji je bio redovnim profesorom sve do svoga umirovljenja 29. travnja 1893. Matković († 1898) se bavio poglavito statistikom pa historijom putovanja i geografskih istraživanja po Balkanskom poluotoku. Zamijenio ga je priv. docenat dr. *Hinko pl. Hranilović*, najprije kao suplenat, a od 2. veljače 1899. kao izvanredni profesor, godine 1902. postao je redovnim profesorom, a god. 1913. pošao je u mir. († 1923). Njegovim nasljednikom postao je dr. *Milan Šenoa*, još od god. 1897. priv. docenat za opću oceanografiju i hidrografiju. Šenoa postao je god. 1915. izvanrednim profesorom, a 19. studenoga 1917. redovnim.

Budući da je Hrvatska od god. 1868. bila u užoj vezi s Ugarskom, tražilo se više puta, da se u našem sveučilištu uči i mađarski jezik i njegova književnost. Napokon bi god. 1892. utemeljena stolica za taj predmet. Ali se dugo nije mogla popuniti, jer se nije našao učenjak, koji bi bio podoban da je zapremi. Tek god. 1903. javio se cistercitski redovnik dr. *Kazimir Grekša* (starinom Hrvat, rođen u Pečuhu 23. prosinca 1864.), koji je mogao zadovoljavati sve zahtjeve. Postao je najprije izvanredni profesor, a g. 1906. redovni. Godine 1918., za sloma austro-ugarske monarhije, ostavio je Grekša sveučilište i Hrvatsku i malo zatim umro.

Njemački jezik predavali su isprva samo za praktičku porabu lektori ili učitelji živih jezika. Tek god. 1895. zavedena bi profesura za njemački jezik i književnost, te bi za nju imenovan 22. svibnja 1895. izvanrednim profesorom dr. *Ivan Quiquerez*. No budući da je on već godine 1896. bio službe riješen, namješten bi za suplenta dr. *Stjepan Tropsch*, priv. docenat njemačkoga jezika i literature od XII. do XIX. vijeka, 2. veljače 1899. imenovan je izvanrednim, a 1. studenoga 1902. redovnim sveučilišnim profesorom. Od početka školske godine 1913/14. do svršetka 1916/17., dok je profesor Tropsch bio pred-

stojnik kraljevske zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, suplirao ga je privatni docenat dr. Gustav Šamšalović.

God. 1908. osnovana je katedra za indoevropsku komparativnu filologiju, a ispunjavao ju je sve do svoje smrti 1916. dr. *Josip Florschütz*, od g. 1901. priv. docenat gotskoga i staronjemačkog jezika, a g. 1908. habilitiran za komparativnu gramatiku indoevropskih jezika. Godine 1909. postao je redovnim profesorom. Nakon njegove smrti ostala je ova stolica nepopunjena, dok nije u najnovije vrijeme umirovljeni profesor dr. Tomo Maretić pozvan na aktivno službovanje, te mu je povjereno predavanje toga predmeta. God. 1918., dok Slovenci nijesu još imali sveučilište u Ljubljani, osnovana je stolica za slovenski jezik i književnost, koju je zapremio dr. *Fran Ilešič*, dotadnji priv. docenat za tu struku. Napokon je 8. srpnja 1919. ukazom regenta odobreno osnivanje stolice za romansku filologiju, pa je za nju imenovan redovnim profesorom dr. *Petar Skok*, koji je od god. 1913. bio priv. docenat za romansku historijsku gramatiku.

Već prvih godina sveučilišta bilo je u filozofskom fakultetu nastavnika, koji su budi kao privatni docenti budi kao stručni učitelji radili za naučni napredak fakulteta i sveučilišta. Neki od njih postali su honorirani docenti i učitelji, a neki su povrh toga dobili naslov (i značaj) izvanrednih profesora sveučilišnih. Spomenuti treba poimence one, koji još danas djeluju, a ističu se ili dugim službovanjem ili time, što predaju predmete, za koje nema profesorske stolice.

Najstariji po službi je dr. *Julije Adamović*, još od god. 1890. učitelj francuskoga jezika i od god. 1920. upravitelj proseminara za francuski jezik. Iza njega dolazi dr. *Mihajlo Joanović*, učitelj higijene, bakteriologije i zdravstvenoga zakonarstva s naslovom izvanrednoga sveučilišnoga profesora od god. 1897. On predaje ljekarničke zakone i naredbe za farmaceute, koje i ispituje pri drugom strogom ispitu. Dr. *Stjepan Gjurašin*, privatni i honorirani docenat s naslovom izvanrednoga sveučilišnoga profesora za morfologiju i sistematiku bilja, predaje od god. 1899. Napokon od g. 1902. djeluje dr. *Dane Gruber* kao priv. i honorirani docenat hrvatske povijesti za vladanja narodne dinastije s naslovom i značajem izvanrednoga sveučilišnoga profesora.

Nadalje treba spomenuti i one zaslužne nastavnike fakulteta, koji su kao privatni docenti i učitelji dulje ili kraće vrijeme djelovali, pa su ili umrli, ili su odstupili, ili su opet našli mjesta na drugim sveučilištima. Tako je dr. *Bogofjub Kernic*, priv. docenat opće povijesti u vrijeme vjerskih pokreta XVI. i prve polovine XVII. vijeka, usred intenzivna rada umro (1916), dok su dr. *Andrija Mohorovičić* (za meteorologiju) i dr. *Ivan Kasumović* (za povijest latinske poezije u doba careva) docenturu napustili. Mnogogodišnji učitelj dr. *Artur Gavazzi* za geomorfologiju, klimatologiju i matematičku geografiju postao je profesorom geografije na sveučilištu u Ljubljani, tako je isto dr. *Jovan Hadži*, privatni docenat komparativne anatomije, pošao za univerzitetskoga profesora u Ljubljanu.

Napokon da izbrojimo one nastavnike, koji i danas još kao docenti ili učitelji djeluju u sveučilištu. Docenti jesu ovi: dr. *Babić Krunoslav* za morfologiju i sistematiku beskralježnjaka; dr. *Bujas Ramiro* za psihologiju (opću, eksperimentalnu i primijenjenu); dr. *Dvorniković Vladimir* za filozofiju; dr. *Fancev Franjo*, priv. docenat historijske gramatike hrvatskoga jezika i honorirani docenat starije hrvatsko=srpske književnosti; dr. *Karličić Petar*, priv. docenat iz povijesti novoga vijeka srednje Evrope za doba reformacije; dr. *Majnarić Nikola* za gramatiku grčkoga jezika i historiju epske poezije grčke; dr. *Rösler Ervin* za ornitologiju; dr. *Rotkvić Vjekoslav* za filozofiju; dr. *Šamšalović Gustav* za stariji njemački jezik i literaturu; dr. *Škarić Đuro* za poredbenu gramatiku slavensku. Učitelji jesu: dr. *Knoll Petar* za povijest jugoslavenske umjetnosti; dr. *Riessner Danijel*, učitelj anatomije čovjeka; dr. *Stjepan Škreb*, učitelj za kozmičku fiziku.

Redovni i izvanredni profesori ne drže samo predavanja, nego rade sa svojim slušačima također u seminarima i znanstvenim zavodima. Za humanističke nauke i matematiku (s geometrijom) opstojе seminari, a za prirodne znanosti uređeni su znanstveni zavodi sa zbirkama.

Prvi seminari uvedeni su u filozofskom fakultetu god. 1886. Naredbom od 14. lipnja rečene godine br. 2394 osnovani su seminari za staroklasičnu filologiju, historiju, hrvatski jezik i matematiku. Svakomu seminaru stoji na čelu profesor dotičnoga predmeta; ako seminar ima više odjela, upravlja svakim odjelom po jedan profesor kao predstojnik. Zadaća je seminara, da se članovi njegovi s pomoću profesora i pod njegovim nadzorom upute u samostalan naučni rad. Članom seminara može biti svaki redovni slušač, koji je slušao bar dva semestra predavanja iz dotičnoga predmeta. Seminarske vježbe ispunjuju 2–3 sata na nedjelju, suviše izrađuju članovi i pismene radnje, te se najbolje od njih i nagrađuju. Svaki seminar ima i svoju priručnu knjižnicu, na koju pazi jedan od slušača kao bibliotečni pomoćnik. Najbogatija je knjižnica historijskoga seminara, jer je njoj sve svoje stručne knjige oporukom ostavio profesor Tadija Smičiklas.

Seminar za klasičnu filologiju ima dva odjela: za latinski jezik i za grčki jezik. God. 1903. osnovan bi još proseminar za klasičnu filologiju, koji je spojen sa seminarom. Proseminar ima također dva odjela: latinski i grčki, a upravlja njim u tu svrhu imenovani sveučilišni profesor staroklasične filologije. Vježbe u svakom odjelu drže se po dva sata na nedjelju, a članovi su redovno slušači staroklasične filologije u prva dva semestra svojih nauka. Rad njihov obuhvata usmena tumačenja i pismene radnje. Naredbom od 7. svibnja 1918. br. 8102 uveden bi napokon još i latinski tečaj ili tečaj za obuku u latinskom jeziku, kojemu je svrha, da redovni, izvanredni i apsolvirani slušači, koji su na osnovi svjedodžbe zrelosti realne gimnazije bez latinskoga jezika upisani ili bili upisani u sveučilištu, mogu u filozofskom fakultetu polagati stroge ispite, odnosno da se mogu upisati

kao redovni slušači u juridički ili medicinski fakultet. Tečaj traje jednu naučnu godinu i dijeli se na dva semestra sa po 6 sati obuke na nedjelju, koju vrši ili profesor ili privatni docenat latinskoga jezika. Naredbom od 16. studenoga 1920. stegnut je broj onih, koji se mogu upisati u latinski tečaj.

Uređenje historijskoga seminara ostalo je gotovo isto kao za njegova osnutka, samo se u novije vrijeme dijeli na tri odjela, otkad je zavedena profesura za pomoćne znanosti historijske. Ta tri odjela jesu: I. za opću povijest, II. za povijest južnih Slavena, i III. za pomoćne znanosti povijesti.

Znatnijim je promjenama bio podvrgnut hrvatski, dotično slavenski seminar. Prvotno (god. 1886. dalje), dok je i hrvatski jezik i hrvatsku književnost predavao jedan profesor, bio je on jedini predstojnik seminara, kojemu je bila svrha «praktičnim vježbama upućivati i vraćati seminarske članove na samostalno znanstveno obrađivanje hrvatske gramatike, ter stvarno i estetsko tumačenje spomenika hrvatske književnosti». Kad je stolica za hrvatski jezik i književnost razdijeljena na dvije, onda bi naredbom k. zemaljske vlade od 30. listopada 1911. br. 19.928 ukinut dotadanji seminar za hrvatski jezik i literaturu, te mjesto njega biše zasnovana dva seminara: jedan za hrvatski jezik, a drugi za hrvatsku i srpsku književnost. Ali naredbom od 18. rujna 1920. br. 28.826 biše opet ukinuta oba hrvatska seminara, pa mjesto njih ustrojen seminar za slavensku filologiju, koji je zasad razdijeljen na pet odjela: I. za hrvatski ili srpski jezik, II. za hrvatsku i srpsku književnost, III. za slovenski jezik i književnost, IV. za stariju jugoslavensku književnost, V. za slavenske jezike i književnost uopće. U svakom je odjelu zaseban profesor, koji radi po 2 do 3 sata na nedjelju.

Matematički seminar nije za svoga opstanka doživio nikakvih preinaka.

Poput ovih starijih seminara od god. 1886. uređeni su potonji seminary sve do najnovijih vremena. Tako je naredbom k. zemaljske vlade od 1. ožujka 1896. br. 3815 osnovan pedagoški seminar, kojemu je svrha, da svoje članove na osnovi znanstvene pedagogike i didaktike uvodi u praktičan rad na srednjim učilištima, pa da im time poda zgodu, da steknu onu okretnost i vještinu, bez koje se uspješno obučavanje ne može pomisliti. Taj seminar ima filologijsko=historički i matematičko=prirodoslovni odio, a vježbe se sastoje u hospitiranju, u pokusnom predavanju, i u teoretičko=praktičnom kolegiju. Ravnateljem seminara je profesor pedagogije u sveučilištu, a članovi mu oni redovni slušači filozofskoga fakulteta iza svršena četiri semestra i oni svršeni slušači istoga fakulteta, koji se u taj seminar upišu. Praktične se vježbe ovoga seminara redovno izvršuju u k. donjogradskoj gimnaziji u Zagrebu, ali prema potrebi i u zagrebačkoj k. realnoj gimnaziji i s njom spojenoj trgovačkoj školi, pa u vježbaonici zagrebačke k. muške učiteljske škole. Prvotni statut seminara redigiran je ponovo naredbom k. zemaljske vlade od 4. lipnja 1904 br. 5006 i donekle promijenjen naredbom iste vlade od 16. siječnja 1907. br. II. 3408.

Naredbom kr. zemaljske vlade od 25. veljače 1904. br. 2845 osnovan je seminar za njemačku filologiju, a naredbom iste vlade od 9. studenoga 1911. br. 5936 zaveden je filozofijski seminar. Nadalje naredbom od 23. prosinca 1911. br. 26.869 ustrojen je geometrijski seminar sa 1–3 sata na nedjelju, u kojemu se uz ostalo osobito obazire na konstruktivni praktični rad. God. 1912. zaveden bi seminar za mađarski jezik i književnost, koji bi međutim već u listopadu 1918. opet napušten. U novije je vrijeme naredbom od 13. siječnja 1920. br. 47.142 osnovan seminar za romansku filologiju i uza nj proseminar za francuski i talijanski jezik. Proseminaru je svrha, da slušačima romanske filologije lektori, koji su po mogućnosti francuske (talijanske) narodnosti, usavrše izgovor i vještinu u govoru i pismu. Zasad otvoren je samo francuski odio proseminara, u kojem djeluje uz dr. Julija Adamovića također rođeni Francuz, profesor *Raymond Warnier* kao upravitelj toga instituta. Zadaća je seminaru upućivati članove i uvoditi ih u samostalan znanstveni rad u romanskoj filologiji s osobitim obzirom na francuski i talijanski jezik i književnost, te ih tako osposobiti za valjane srednjoškolske učitelje. Najmlađi je seminar za teoretsku fiziku, uređen naredbom povjereništva za prosvjetu i vjere od 18. veljače 1920. br. 3385. Svrha mu je vježbati članove u primjenjivanju znanja stečenoga u predavanjima, te ih na samostalan naučni rad u teoretskoj fizici napućivati. Za te vježbe određene su bar dvije ure na nedjelju. Članom seminaara može biti samo onaj slušač, koji je bar dva semestra slušao predavanja iz matematike i fizike, te s dobrim uspjehom iz tih predmeta kolokvirao.

Mnogo prije, negoli su se počeli osnivati seminari za filozofsko-historičke predmete i matematiku, trebalo je misliti na uređivanje znanstvenih zavoda za prirodne nauke, koje bez zavoda napredovati ne mogu. Najlakše bilo je osnivati znanstvene zavode uz opstojeće već muzeje (zoološki, mineraloški), premda je zadaća muzeja (naročito zemaljskih) druga nego sveučilišnih zavoda. Ali najveći dio zavoda zajedno sa zbirkama, koje im pripadaju, trebalo je posve iz početka stvarati i snabdijevati, za što se tražilo mnogo truda i troška. Svakomu je zavodu na čelu profesor dotičnoga predmeta. Njemu su kao predstojniku pridijeljeni pristavi (čuvari), asistenti i pomoćnici, a koji put poslovođa, preparator, vrtlar (nadzornik sveučilišnoga botaničkog vrta) i t. d. Od god. 1875. do 1924. osnovano je 11 zavoda, koji se prikazuju dalje u osobitom poglavlju.

Kako u filozofskom fakultetu nema ni semestralnih ni godišnjih ispita, mogu slušači toga fakulteta tek nakon svršenoga četverogodišta (do god. 1894. trogodišta) polagati stroge ispite ili rigoroze, kojima polučuju doktorat filozofije. Prvu naredbu, kojim bi ustanovljen «Red strogih ispita» za mudroslovni fakultet, izdala je kr. zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu, 3. kolovoza 1878. br. 4100, pridavši i «Naputak» za provedbu te naredbe. Najnovija je naredba kr. zemaljske vlade od 28.

studenoga 1911. br. 20.089, kojom su ukinute starije naredbe od 3. kolovoza 1878. br. 4100 i od 27. veljače 1896 br. 3631, te izdan novi «Red strogih ispita» i novi provedbeni «Naputak».

Po posljednoj naredbi od god. 1911. mora onaj, koji želi da poluči doktorat filozofije, napisati i podnijeti znanstvenu raspravu (pisanu ili štampanu) o temi iz kojegod struke, koju u fakultetu zastupa bar jedan profesor, i poslije toga načiniti još dva (usmena) stroga ispita. Tim se ispitima ima utvrditi, da li je u kandidata sprema za znanstveni rad i u kojoj mjeri. Pismenu raspravu daje dekan dvojici profesora na ocjenu, koji kažu, da li je radnja «odlična», «dobra», «dovoljna» ili «nedovoljna». Ako se ne slažu, odlučuje profesorski zbor. Nakon prihvaćene rasprave polaže kandidat dva usmena stroga ispita, i to jedan dvosatni i jedan jednosatni. Kandidatu stoji na volju, da izabere, kojim će redom i u kojem razmaku te ispite polagati; samo ako bude na kojem ispitu reprobiran, ne može ga ponavljati prije tri mjeseca. Dvosatni ispit polaže iz one struke, u koju pripada njegova rasprava, zatim iz druge struke, koja je u nekoj vezi s prvom. Ako je radnja iz filozofije, onda je predmetom dvosatnoga ispita jedino filozofija. Jednosatni je strogi ispit redovno iz filozofije, samo ako je filozofija predmetom dvosatnoga ispita, onda se može za jednosatni ispit odabrati ma kojagod druga struka humanističkoga ili realističkoga smjera. Ispitima predsjedava dekan ili prodekan, a ispitivača su za dvosatni ispit (osim predsjednika) najviše četiri, za jednosatni dva. Strogi su ispiti javni, a ocjenjuju se oznakama «odličan», «dobar», «dovoljan» ili «nedovoljan». Pri ispitu iz struke, u koju ide znanstvena rasprava, treba kandidatu osobito dokazati, da je spreman za znanstveni rad, a pri ispitu iz druge struke treba dokazati, da je u tu disciplinu dobro upućen, te se i njome znanstveno bavio u dovoljnoj mjeri.

Golema većina slušača filozofskoga fakulteta ne ide za tim ciljem, da postanu doktori filozofije, pa da budu naprosto proglašeni sposobnima za znanstveni rad; njima lebdi poglavito pred očima praktična svrha, da se priprave za učiteljsko zvanje. A to postižu državnim ispitima, na kojima ih naročito za to od vlade imenovano ispitno povjerenstvo proglašuje sposobnima za vršenje učiteljskoga zvanja u srednjim školama. Tako je filozofski fakultet zapravo pretežno škola za obrazovanje srednjoškolskih profesora i u znanstvenom i u pedagojsko=didaktičnom pogledu. Kr. zemaljska vlada već je naredbom od 19. veljače 1877. izdala privremeni propis o ispitivanju kandidata za gimnazijalno učiteljstvo u Hrvatskoj i Slavoniji, po kojem slušači imaju praviti učiteljski ispit nakon svršena trogodišta sveučilišta.

Učiteljski ispit ima po ovom propisu tri faze. Najprije kandidat dobiva domaće radnje, koje mora u određenom roku izraditi. Ako mu se domaće radnje odobre, poziva se na klauzurne radnje, i tek nakon njih pušta se k usmenomu ispitu. Napokon mora držati još pokusno predavanje, koje mu se može oprostiti, ako je već bio u učiteljskoj praksi. Budući da je u prvom

propisu bilo nedostataka, izdala je kr. zemaljska vlada naredbom od 1. rujna 1885. novi propis o ispitivanju kandidata za gimnazijalno i realno učiteljstvo u Hrvatskoj i Slavoniji. Novim se propisom potanje određuju uvjeti, kako se stječe sposobnost za učiteljsku službu nesamo u gimnazijama, nego i u realkama; ispitni se skupovi na široj podlozi sustavnije uređuju; s naukama se sveučilišnim ispoređuju nauke tehničkih visokih škola za neke struke, a u glavnom se od kandidata traži četverogodište, provedeno u sveučilištu. Na knadno je taj novi propis popunjen dodacima, odobrenim kraljevskim rješenjima od 4. veljače 1890. i od 17. travnja 1896., kojima se uvode novi skupovi ispitnih predmeta prema iskazanoj naučnoj potrebi, i kojima se za puštanje k učiteljskomu ispitu postavlja još uvjet, da su kandidati bar dva semestra s uspjehom radili u pedagojskom seminaru. Ujedno se posljednjim kraljevskim rješenjem kandidatima oprašta domaća radnja iz pedagogije, ako njihova u tom seminaru izrađena rasprava pedagoškoga ili didaktičkoga sadržaja odgovara zahtjevima, koje traži propis o učiteljskom ispitu. Na temelju spomenutoga dodatka od 17. travnja 1896. izdala je kr. zemaljska vlada naredbu od 29. svibnja 1896., kojom se propisuje kandidatima staroklasične filologije i historije, da prije učiteljskoga ispita imaju načiniti dva predispita (tentamina), i to klasički filolozi iz arheologije i iz staroklasične historije, a historici također iz arheologije i još k tomu iz staroklasičnih jezika; no zato ti kandidati na učiteljskom ispitu ne prave ispita iz stare historije, latinskoga i grčkoga jezika, niti iz arheologije. — Posljednji oblik dobio je ispitni propis kraljevskim rješenjem od 9. siječnja 1913., u kojemu se potanje izlažu potrebni sveučilišni nauci kandidatâ, određuju se neke nove kombinacije u ispitnim skupovima, i za svaki se predmet točno prikazuju ispitni zahtjevi; između ostaloga uvodi se za hrvatski ili srpski nastavni jezik dvosatna klauzurna radnja za svakoga kandidata.

Već bi spomenuto, kako je kraljevskim rješenjem od 4. listopada 1882. u filozofskom fakultetu uređen farmaceutski tečaj i ujedno odobrena naučna osnova i ispitni red za magisterij i doktorat farmacije. Prema prilikama i po primjeru Austrije mijenjali su se naučna osnova i ispitni red za farmaceutski tečaj u više mahova. Već naredbom od 28. listopada 1889. br. 37.872 proglašeno bi kraljevsko rješenje od 22. rujna iste godine, kojim bi odobren pravilnik za obrazovanje ljekarničkih vježbenika i promjena § 1. naučne osnove i ispitnoga reda za magisterij i doktorat farmacije. Dok su se dosad mogli u farmaceutski tečaj primati kandidati, koji su svršili četiri razreda gimnazije, određeno bi sada, da se u rečeni tečaj mogu upisivati samo oni, koji su svršili s uspjehom bar 6 razreda koje hrvatske ili austrougarske gimnazije ili realke (posljednji sa znanjem latinskoga jezika za 6. razred gimnazije). Poslije nekoliko godina sastavljena bi opet posve nova naučna osnova i ispitni red, pa ih je kralj 19. siječnja 1896. potvrdio i kr. zemaljska vlada naredbom od 6. veljače 1896. br. 1606 proglasila. Po novoj naučnoj osnovi ostala je i dalje ustanova, da se u farmaceutski tečaj mogu primati samo oni, koji su svršili

6 razreda gimnazije ili realne gimnazije, ali zato se više ne traži, da se lje= karnički vježbenici nakon položenoga tirocinijalnog ispita još dvije godine kao pomoćnici vježbaju, nego se kandidat namah iste godine nakon položena vjež= beničkog ispita ima upisati u farmaceutske tečaj. Kod farmaceutskih strogih ispita načinjena je promjena, da su mjesto dosadanjega prvoga strogoga ispita zavedena tri predispita, i to iz fizike, botanike i kemije. Predispit iz fizike po= laže se na koncu prvoga semestra, a iz botanike i kemije na koncu drugoga semestra prve godine. Napokon bi novim ispitnim redom ukinut doktorat farmacije, i to § 20., koji izrijeком kaže: «Doktorat farmacije ne može se više steći, iza kako ova osnova i ispitni red u krepost stupe.»

Naučna osnova i ispitni red za farmaceute mijenjali su se i dalje. Naredbom vladina odjela za unutarnje poslove i odjela za bogoštovlje i na= stavu od 5. listopada 1914. br. 63.243 proglašeno bi kraljevsko rješenje od 6. rujna 1914. kab. broj 2167, kojim se odobrava preinačeni pravilnik o obrazovanju ljekarničkih vježbenika i naučni i ispitni red za magisterij farma= cije u kr. sveučilištu. Po ovom novom naučnom redu primaju se u farmaceutske tečaj samo oni, koji su načinili ispit zrelosti u kojoj gimnaziji ili realnoj gim= naziji, i to kao redovni slušači mudroslovnoga fakulteta. Daljom naredbom od 8. siječnja 1920. br. 37.883 određene su ustanove o nostrifikaciji u ino= zemstvu stečenih povelja magistera i doktora farmacije. S tom su naredbom u vezi naredba od 3. listopada 1922. br. 40.683 i naredba od 6. veljače 1923. br. 52.908, kojom se povisuje pristojba za nostrifikaciju od 60 dinara na 180 dinara. Naredbom od 4. ožujka 1921. br. 52.570 mijenja se § 15. nau= učnoga i ispitnoga reda za magisterij farmacije, proglašenog naredbom od 5. listopada 1914. br. 63.243, te se za prisegu ispitanih farmaceuta određuje ovako: «Prišezni treba da prisustvuje jedan od ispitivača drugoga strogoga ispita, i to onaj, koji je javni redovni profesor, a ako takova nema, tad javni izvanredni profesor; ako su pak dva redovna ili izvanredna profesora, prisustvuju oni prišezni naizmjence.» Napokon naredbom od 23. kolovoza 1922. br. 31.558 promijenjen je § 6. naučnoga i ispitnoga reda za magisterij farmacije od 5. listopada 1914. tako, da su mjesto dosadanih triju ocjena za ispite (odlično, dovoljno, nedo= voljno) uvedene četiri: «odličan», «dobar», «dovoljan» i «nije dovoljan».

Kr. šumarska akademija, osnovana god. 1898. i prislonjena uz filozofski fakultet, ostala je uza nj sve do otvorenja gospodarsko=šumarskoga fakulteta god. 1919. Za to vrijeme od dvadeset godina došlo je koji put i do spora o kompetenciji između nastavnika akademije i profesorskoga zbora fi= lozofskoga fakulteta. Stoga je kr. zemaljska vlada izdala naredbu od 17. travnja 1908. br. 8262, kojom se raširuje područje zbora nastavnika u šumarskoj aka= demiji, te podjedno određuje, što pripada na zbor filozofskoga fakulteta i nje= gova dekana. Naročito se ističu tri ustanove. Prva glasi: «Svi nastavnici obligatnih predmeta šumarske akademije sačinjavaju zbor nastavnika kr. šu= marske akademije»; druga glasi: «Zbor izbira iz svoje sredine između stalno

u šumarskoj akademiji namještenih nastavnika za svaku naukovnu godinu pročelnika. Pročelnik vodi sa zborom sve poslove»; a treća kaže: «Profesorskomu zboru mudroslovnoga fakulteta pridržavaju se sva personalija nastavnika šumarske akademije, a dekanu upisivanje slušača, testiranje indeksa, izdavanje apsolutorija, i predsjedanje semestralnim ispitima.» Ove i druge ustanove o odnošaju između obiju korporacija obnovljene su daljom naredbom od 19. veljače 1915. broj 30.948.

Dekani:

1. Marković pl. Franjo dr. 1874/75.	27. Gorjanović Dragutin dr. 1900/01.
2. Maixner Franjo dr. 1875/76.	28. Domac Julije dr. 1901/02.
3. Geitler Lavoslav dr. 1876/77.	29. Hranilović pl. Hinko dr. 1902/03.
4. Jiruš pl. Bogoslav dr. 1877/78.	30. Tropsch Stjepan dr. 1903/04.
5. Nodilo Natko 1878/79.	31. Varićak Vladimir dr. 1904/05.
6. Pilar Đuro dr. 1879/80.	32. Manojlović Gavro dr. 1905/06.
7. Petračić Franjo 1880/81.	33. Janeček Gustav dr. 1906/07.
8. Dvořák Vinko dr. 1881/82.	34. Šurmin Đuro dr. 1907/08.
9. Pavić Armin 1882/83.	Langhoffer August dr. 1907/08.
10. Zahradnik Dragutin dr. 1883/84.	35. Körbler Đuro dr. 1908/09.
11. Brusina Spiridion 1884/85.	36. Heinz Antun dr. 1909/10.
12. Janeček Gustav dr. 1885/86.	37. Grekša Kazimir dr. 1910/11.
13. Smičiklas Tadija 1886/87.	38. Šišić pl. Ferdo dr. 1911/12.
14. Matković Petar dr. 1887/88.	39. Arnold Đuro dr. 1912/13.
15. Marković pl. Franjo dr. 1888/89.	40. Golik Julije dr. 1913/14.
16. Nodilo Natko 1889/90.	41. Florschütz Josip dr. 1914/15.
17. Pilar Đuro dr. 1890/91.	42. Bazala Albert dr. 1915/16.
18. Dvořák Vinko dr. 1891/92.	43. Boranić Dragutin dr. 1916/17.
19. Zahradnik Dragutin dr. 1892/93.	44. Majcen Juraj dr. 1917/18.
20. Maretić Tomislav dr. 1893/94.	45. Körbler Đuro dr. 1918/19.
21. Pavić Armin 1894/95.	46. Hondl Stanko dr. 1919/20.
22. Janeček Gustav dr. 1895/96.	47. Ivšić Stjepan dr. 1920/21.
23. Šrepel Milivoj dr. 1896/97.	48. Vouk Vale dr. 1921/22.
24. Musić August dr. 1897/98.	49. Stjepanek Ladislav dr. 1922/23.
25. Arnold Đuro dr. 1898/99.	50. Manojlović Gavro dr. 1923/24.
26. Heinz Antun dr. 1899/900.	Vouk Vale dr. 1923/24.

MEDICINSKI FAKULTET.

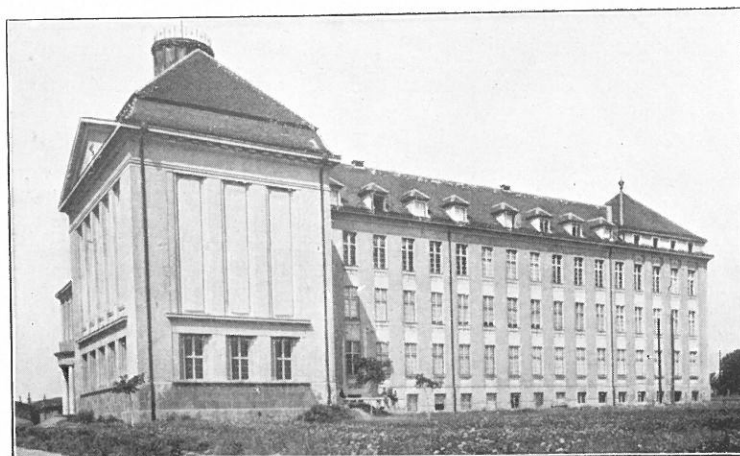
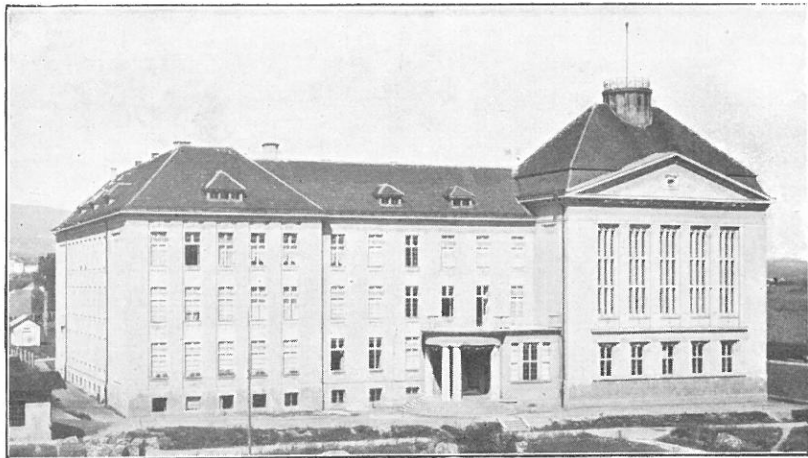
Sveučilišnim zakonom od 5. siječnja 1874. (§ 81.) bi određeno, da će se medicinski fakultet otvoriti, «čim se osiguraju sredstva za njegovo ustrojstvo i uzdržavanje». Time je uzakonjena davna želja hrvatskoga naroda, pa se od toga vremena činilo sve, što je moguće, da što prije dođe do medicinskoga fakulteta: sakupljali se u narodu prinosi za tu svrhu, urgiralo se izvedenje zakona u saboru, u zagrebačkom gradskom zastupstvu, u zemaljskom zdravstvenom vijeću, u akademičkom senatu, u Zboru liječnikâ i u «Liječničkom vjesniku». Napokon je u CXLVI. sjednici hrvatskoga sabora 25. siječnja 1917. iznio zastupnik Milan Rojc prijedlog: «Kr. zemaljska vlada se poziva, da što većim pospješanjem pristupi k ustrojenju medicinskog fakulteta na hrvatskom sveučilištu u Zagrebu, kako bi se u što bližoj budućnosti moglo započeti njegovo djelovanje.» Za taj su se prijedlog izjavile sve stranke, usvojila ga i vlada, te je u CL. sjednici 1. veljače jednoglasno prihvaćen. Sva javnost, na čelu joj Zbor liječnikâ i «Liječnički vjesnik» svom snagom podupriješe ovo nastojanje, a kad je *Milan Rojc* postao odjelni predstojnik za bogoštovlje i nastavu, došla je stvar u najbolje ruke. U saborskoj sjednici 13. studenoga 1917. on je izjavio, da su u vladinu odjelu za bogoštovlje i nastavu predradnje dovršene toliko, te je ban odredio, da se još iste školske godine ima otvoriti medicinski fakultet. U povodu toga sabor je prihvatio novelu, kojom se preinačuju neki propisi sveučilišnoga zakona, pa zakon o gradnji zgrada za medicinski fakultet i zemaljsku bolnicu sa klinikama u Zagrebu, u kome se određuje i proračun za investicije i redovne potrebe fakulteta. Da se uzmogne odmah započeti predavanjima prvoga semestra, vlada je asistenta i prosektora II. anatomskog instituta u Beču dra. *Draga Perovića* postavila suplentom anatomije, a ostala predavanja povjerila profesorima filozofskoga fakulteta: iz kemije dru. G. Janečeku, iz fizike dru. S. Hondlu, iz biologije dru. A. Langhofferu i dru. V. Vouku, dekanu pak istoga fakulteta vodstvo dekanatskih poslova. Dne 20. prosinca 1917. sastala se prva konferencija nastavnika i složila red predavanja za prvi semestar. Sjutradan se počelo upisivanje u medicinski fakultet, te se svršilo 7. siječnja 1918. sa 63 upisa.

Dne 12. siječnja 1918. u 11 i pô sati prije podne u auli kr. sveučilišta, iza kratkoga prigodnoga govora rektora dra. Julija Golika, započeo je dr. Drago Perović predavanje u medicinskom fakultetu govoreći o smjeru nastavnoga i naučnoga rada u anatomiji. Na predavanju su se našli zastupnici vlasti, većina sveučilišnih profesora, velik broj članova Zbora liječničâ i mnogo sveučilišnih đaka. Redovna predavanja s vježbama o anatomiji čovjeka nastavila su se u

1. Zavod za opću i eks=
perimentalnu patologiju
i farmakologiju
i
Anatomski zavod,
sa jugozapadne strane.

2. Velika zavodska
zgrada,
zapadno i južno
krilo, sa
Morfološko = bio=
loškim zavodom,
sa južne strane.

3. Velika zavodska
zgrada,
istočno krilo, sa
Fiziološkim zavodom
i
Zavodom za medicinsku
kemiju,
s istočne strane.

Fct. dr. V. Plješakov.

1. Kirurška i Medicinska
klinika,
sa sjeverozapadne strane.

2. Oftalmološka i Neurološko-
psihijatrička klinika,
sa sjeveroistočne strane.

3. Oto=rino=laringološka klí-
nika
s upravom kliničkih bolnica,
sa zapadne strane.

Tot. Simić (1), dr. V. Plješačkov (2), P. Platošek (3).

zgradi bivšega plemićkoga konvikta na Širokom brijegu (Šalati), a kemija, fizika i biologija predavale su se u filozofskom fakultetu. Za uređenje potrebnih zgrada, osim konviktorske zgrade, odabrala se još zgrada gimnazije na Širokom brijegu, a o smještenju privremenih klinika ušlo se u pregovore sa bolnicom milosrdnih sestara. Za gradnju daljih zgrada na Širokom brijegu darovao je nadbiskup dr. Ante Bauer zemljište, za istu svrhu stigoše i drugi prinosi, a za studij medicinaru fundiraše stipendije neke općine i pojedinci, te se tako manifestirala opća narodna radost i zadovoljstvo.

Dne 13. travnja 1918. kralj je na osnovi § 82. sveučilišnoga zakona imenovao prva tri redovna profesora medicinskoga fakulteta, primarne liječnike u bolnici milosrdnih sestara u Zagrebu i županijske fizike: dra. *Teodora Wickerhausera* i dra. *Miroslava Čačkovića* za kirurgiju, pa dra. *Dragutina Mašeka* za oto=rino=laringologiju. Vladin prijedlog za imenovanje otišao je mjeseca studenoga 1917., dakle je trebalo blizu pola godine, dok je izveden, — znak, kako je nekim krugovima bilo malo poćudno, da se ostvari jedna velika kulturna, narodna i socijalna potreba, koja ne bi koristila samo hrvatskome narodu, već bi postala važna za sav slavenski jug.

Na sjednici profesorskoga zbora 11. svibnja 1918. izabrani su za školsku godinu 1917/18. i za 1918/19. dekanom prof. dr. Miroslav Čačković, a prodekanom prof. dr. Dragutin Mašek. Kr. zem. vlada isti je dan potvrdila izbor i odobrila poslovanje fakulteta, a 13. svibnja preuzeo je dekan prof. dr. M. Čačković dekanatske poslove od provizornoga zastupnika medicinskog fakulteta, dekana filozofskoga fakulteta prof. dra. Jurja Majcena. U ljetnom se semestru izradio ispitni red za I. rigoroz, te se 10. srpnja 1918. držao prvi strogi ispit iz biologije i fizike. U velikim školskim praznicima ispraznila se gimnazijska zgrada na Širokom brijegu, te se nakon svršenih adaptacija u nju smjestiše morfološko=biološki, fiziološki i medicinsko=kemijski zavod. U to je vrijeme dojakošnji suplenat dr. *Drago Perović* imenovan redovnim profesorom anatomije (21. srpnja 1918.), a profesor sveučilišta u Würzburgu (na dopustu kao univerzitetski profesor u Carigradu) dr. *Boris Zarnik* redovnim profesorom biologije, histologije i embriologije (6. kolovoza 1918.).

U zimskom semestru 1918/19. otvorena su tri zavoda: anatomski, fiziološki i morfološko=biološki. Kako se upisao neočekivano velik broj slušača, nužno je bilo držati paralelna predavanja. Dne 6. studenoga 1918. imenovan je sveučilišni asistent u Gracu dr. med. i fil. *Miroslav Mikuličić* redovnim profesorom opće i eksperimentalne patologije i farmakologije, 22. siječnja 1919. priv. docenat i asistent u oto=rino=laringološkoj klinici praškoga sveučilišta dr. *Franjo Smetánka* redovnim profesorom fiziologije, a 31. ožujka 1919. dojakošnji suplenat i priv. docenat kemije u zagrebačkom filozofskom fakultetu dr. *Fran Bubanović* izvan. prof. medicinske kemije (redovni 27. siječnja 1920). Budući da je u 5. semestru valjalo započeti predavanjima iz patološke anatomije i kliničkim predavanjima, trebalo se pobrinuti i za profesore i za pro=

storije, jer se pokazalo, da ne bi bilo podesno smjestiti klinike u bolnicu milosrdnih sestara radi razmjerno prevelikih adaptacionih troškova. Zato je vlada ustupila zgradu više djevojačke škole u Draškovićevoj ulici za uređenje kirurške i interne klinike, grad Zagreb zgradu pučke škole u istoj ulici za uređenje oto=rino=laringološke klinike, a za druge je klinike uzeta u račun zgrada gradske građanske škole u Marulićevoj ulici. Radnje oko uređenja napredovale su vrlo polagano, jer su nedostajala potrebna sredstva, a zaklada za medicinski fakultet, koja je iznosila 14 milijuna kruna, općom je devalvacijom znatno smanjena.

Dne 22. svibnja 1919. imenovani su: asistenat na kirurškoj klinici u Innsbrucku dr. *Julije Budisavljević* redovnim profesorom kirurgije i asistenat na II. medicinskoj klinici u Beču dr. *Karlo Radoničić* redovnim profesorom interne medicine.

U zimskom semestru 1919/20. počelo se predavanjima iz interne medicine, kirurgije i oto=rino=laringologije. Za demonstracije su služili bolesnici, koje su vrlo spremno stavljali na dispoziciju svi predstojnici odjelâ u građanskim i vojničkim bolnicama, a dovozilo ih društvo za spasavanje.

Predavanja iz kirurške propedeutike počeo je profesor Čačković dne 15. svibnja 1920. u predavaonici kirurške i interne klinike, a vježbe u kliničkom kirurškom odjelu bolnice milosrdnih sestara. Improvizirala su se predavanja iz opće eksperimentalne patologije i farmakologije, jer njihov zavod još nije bio potpuno uređen.

U zimskom semestru 1920/21. ušao je fakultet u 7. semestar, i sad se konstatiralo, da uza sva nastojanja profesorskoga zbora i uz potporu povjereništva za prosvjetu i vjere nije uspjelo dobiti sredstva, nužna da se izgrade i urede dalji potrebni zavodi i klinike, pa stoga nije moguće da slušači medicine svrše svoje nauke u Zagrebu, te im je profesorski zbor preporučio, da nauke dokrajče na inozemskim fakultetima, i priskrbi im velik broj stipendija. Poradi toga je znatno pao broj slušača, koji je u prošlom ljetnom semestru bio postigao svoj vrhunac, koje zato, što su se mnogi medicinari vratili iz tuđine, a koje zato, što su veterinari prve predmete slušali u medicinskom fakultetu. (Profesorski je zbor tad bio prinuđen uvesti numerus clausus za strane državljane osim Rusa.)

Dne 2. listopada 1920. imenovan je sveuč. prof. u Ljubljani (habilitiran u medicinskom fakultetu praškoga sveučilišta) dr. *Albert Botteri* redovnim profesorom oftalmologije, a 14. veljače 1921. izvanredni profesor kijevskoga sveučilišta dr. *Mihajlo Lapinski* redovnim profesorom (pod ugovorom) neurologije i psihijatrije. Dr. *Vaclav Neumann*, koji bijaše postavljen profesorom patološke anatomije, nije prihvatio službe, i zato se opet odmakao početak tako dugo očekivanih predavanja jedne od najvažnih osnovnih nauka medicine.

Dne 17. lipnja 1921. imenovan je predstojnik serobakteriološkog instituta i zdravstvenog odsjeka kod pokrajinske uprave u Sarajevu dr. *Emil*

Prášek redovnim profesorom higijene, 13. srpnja 1921. predstojnik zemaljskoga rodilišta i primaljske škole u Zagrebu dr. *Franjo Durst* redovnim profesorom ginekologije i primaljstva, i 17. srpnja 1921. dr. *Vladimir Terebinski* redovnim profesorom dermatologije, ali se odmah zatim i odrekao profesure. — Da se već jedamput započne predavanjima iz patološke anatomije, izjavio se prof. *Prášek* spremnim, da provizorno i taj predmet predaje.

Na početku škol. god. 1921/22. započese predavati profesor *Prášek* patološku anatomiju, prof. *Botteri* oftalmologiju i prof. *Lapinski* neurologiju. Dne 23. i 24. listopada svečano su otvorene klinike za internu medicinu, za kirurgiju i za oto=rino=laringologiju, profesori *Radoničić*, *Budisavljević* i *Mašek* držali su tom prigodom svoja nastupna predavanja. Pošto je kraju privedena adaptacija zgrade građanske škole u *Martićevoj* ulici, udešene za oftalmološku i neurološko=psihijatričnu kliniku, otvorena je oftalmološka klinika 30. siječnja 1922. inauguralnim predavanjem prof. *Botterija*.

U ljetnom semestru počeo je prof. *Durst* predavanja iz primaljstva i ginekologije u zgradi zemaljskoga rodilišta, koja je međutim bila uređena za sveučilišne svrhe. Dne 1. svibnja 1922. imenovan je profesor jekaterinoslavskog sveučilišta dr. *Sergije Saltykov* redovnim profesorom (pod ugovorom) patološke anatomije, a 11. kolovoza 1922. primarni liječnik u bolnici milosrdne braće u Zagrebu dr. *Laza Popović* izvanrednim profesorom za radiologiju i rentgenologiju.

Ove su godine darovali *Jos. Mikuličić* i drugovi iz *Perua* znatnu svotu novaca i namijenili je zavodu za opću i eksperimentalnu patologiju i farmakologiju.

U zimskom poljeću godine 1922/23. počeo je predavati prof. *Saltykov* patološku anatomiju, prof. *Prášek* higijenu, a priv. docenat dr. *Edo Radošević* odontologiju. I sudska se medicina počela predavati na kursove tako, da su neki profesori preuzimali pojedine grupe specijalne sudske medicine, a profesor *juridičkoga* fakulteta dr. *Ernest Miler* formalni dio.

Dne 28. veljače 1923. u zagrebačkom je sveučilištu svečano promoviran prvi doctor universae medicinae *Zlatko Sremec* u nazočnosti mnogih odličnika i zastupnika sveučilišta, *Zbora liječnička* i *đaštva*, pa uz prigodne besjede rektora prof. dra. *Đure Nenadića* i promotora prof. dra. *Mir. Čačkovića*.

Potkraj zimskoga semestra (10. ožujka 1923.) imenovan je priv. docenat pedijatrije u bečkom sveučilištu dr. *Ernest Mayerhofer* redovnim profesorom (pod ugovorom) pedijatrije, te je 2. svibnja držao nastupno predavanje «*Putovi i ciljevi pedijatrije u Jugoslaviji*». Svoja je predavanja nastavio u ginekološkoj klinici, gdje je preuzeo njegu i liječenje dojenčadi.

Dne 23. svibnja 1923. imenovan je privatni docenat i asistenat dermatološke klinike češkoga univerziteta u Pragu dr. *Pavel Šavnik* redovnim profesorom dermatologije i venerologije, te je počeo predavati s materijalom iz dermatoloških odjela zagrebačkih bolnica. Ali već iza godinu dana (16. srpnja 1924.) smrt je prekinula njegov rad.

U ljetnom semestru započeo je prof. Popović predavanja iz rentgenologije, a profesor patološke anatomije u veterinarskoj visokoj školi i sudski prosekter dr. *Ljudevit Jurak* predavanja iz sudske medicine, dok je formalni dio i dalje pridržao prof. Miler.

U godini 1923/24. sve je više kandidata svršavalo svoje nauke, te se svaki mjesec promovirao po koji doktor medicine. Gradnja dermatološke i pedijatričke klinike na Šalati, koja je prošavše godine radi nedostatka sredstava bila posve zapela, dobila je nešto kredita te je stala pomalo napredovati. Profesorski je zbor bio primoran kod nadležnih faktora ponovo isticati, kako je za medicinski fakultet prijeko potrebno, da se profesorima ovih dviju struka što prije da prilika, da mogu raditi u vlastitim klinikama.

Ukazom od 30. siječnja 1924. umirovljen je prof. dr. *Teodor Wickerhauser*, navršivši zakonom propisanu dob života.

Do kraja god. 1923/24. u medicinskom su se fakultetu za privatne docente habilitirali i dobili veniam legendi: dr. *Nikolaj Krainski* za opću i eksperimentalnu neuropatologiju i psihologiju (v. l. podijeljena 14. srpnja 1921.); dr. *Eduard Radošević* za zubarstvo (20. siječnja 1922.); dr. *Božidar Špišić* za ortopediju (18. ožujka 1922.); dr. *Ivan Hugo Botteri* za internu medicinu (24. travnja 1922.); dr. *Adolf Naef* za biologiju i poredbenu anatomiju (9. svibnja 1922.); dr. *Ante Grgurina* za fizikalnu dijagnostiku (4. kolovoza 1922.); dr. *Andrija Štampar* za socijalnu higijenu (6. rujna 1922.).

Naučna osnova medicinskoga fakulteta propisana je sveučilišnim zakonom, a nadopunjena propisima za stroge ispite (za I.: 7. srpnja 1918. br. 14.303, za II. i III.: 19. srpnja 1921. br. 22.322) i praksom.

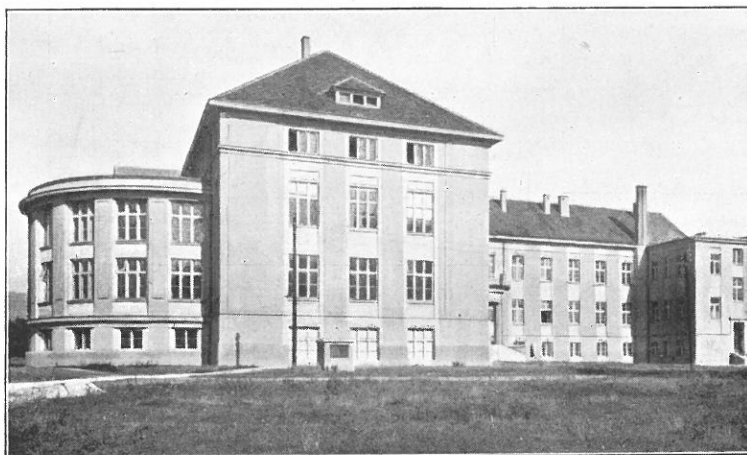
Propisano je, da se sluša 10 semestara medicinskih nauka. Slušati se mora najmanje 20 sati na nedjelju. Samo u 5. semestru, kad se polaže druga polovina I. rigoroz, dovoljno je 16 sati predavanja. U glavnom se uči u prva četiri semestra građa i funkcija normalnog čovječjeg organizma i neke pomoćne nauke. U 5. semestru đaci polažu I. rigoroz iz tih predmeta, te slušaju neke temeljne i pripravne nauke za poznavanje patološkoga stanja organizma. Posljednih pet semestara naučava se patologija i terapija pojedinih grupa bolesti.

Iza svršenoga 10. semestra polaže se II. i III. rigoroz, a zatim se promocijom na doktora ukupnoga liječništva (doctor universae medicinae) dobiva pravo vršenja liječničke prakse.

Prve se godine sluša u zimskom i u ljetnom semestru na nedjelju po 5 sati biologije, po 5 sati fizike, po 6 sati anorganske i organske kemije, i po 5 sati sistematske i topografske anatomije čovjeka; radi se po 5 sati u kemijskom laboratoriju; u zimskom semestru u dvorani za seciranje vježba se 6 sati iz sistematske i topografske anatomije.

Druge se godine sluša u oba semestra po 5 sati sistematske i topografske anatomije, po 2 sata kirurške anatomije, po 5 sati fiziologije i po 2

1. Ginekološka klinika i rođilište, sa južne strane.

2. Patološko=anatomski zavod, sa južne strane.

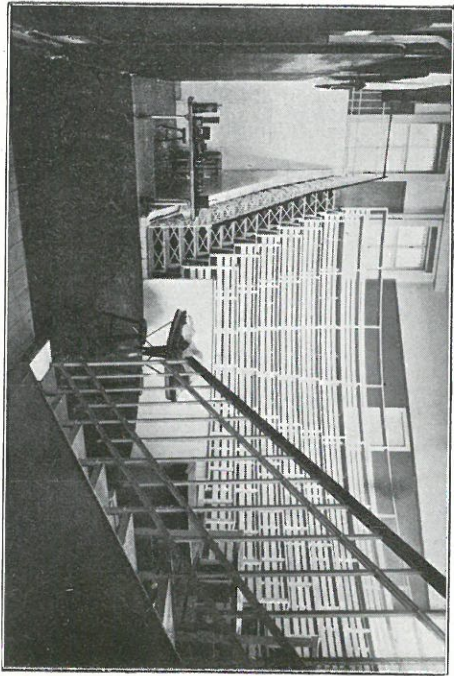
3. Dermato=venerološka i Pedijatrička klinika, s istočne strane.

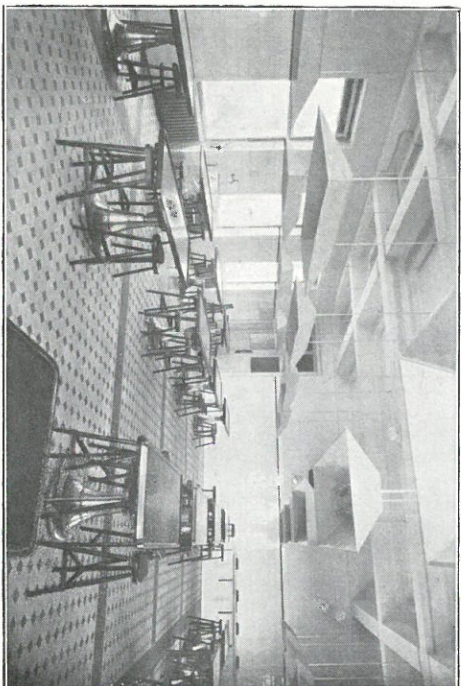
Tor. dr. V. Plješačkov (1, 2), P. Platošek (3).

Anatomski zavod.

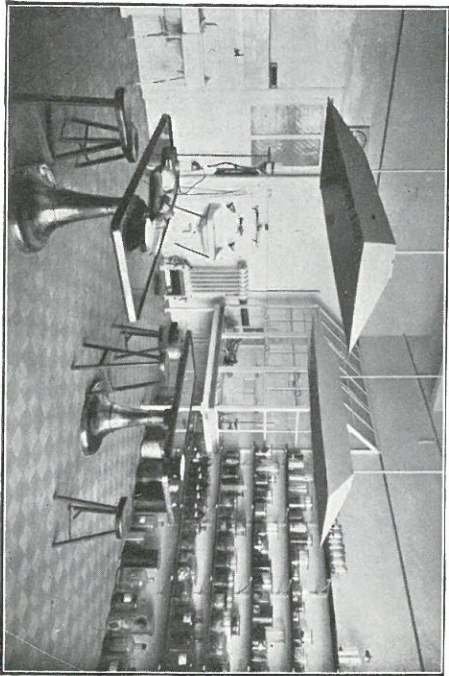
For. dr. V. Pijščakov.

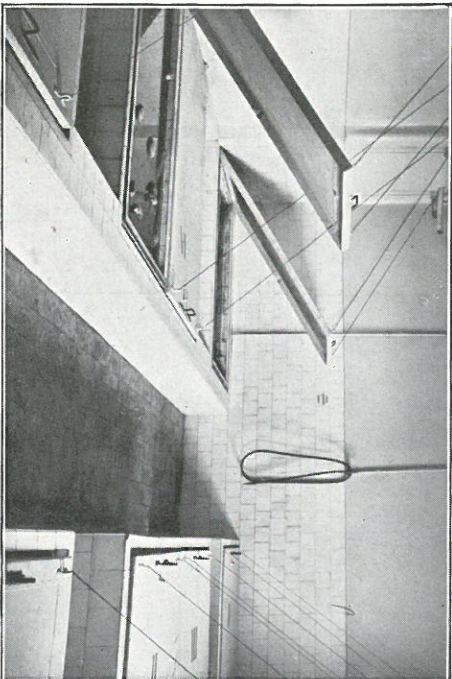
1. Predavaonica.

2. Dvorana za seciranje u prizemlju.

3. Prosektura u prizemlju.

4. Baseni za leševe.

sata deskriptivne biokemije, u zimskom semestru 4 sata histologije i mikroskopske anatomije čovjeka, a u ljetnom semestru 2 sata embriologije. Za rad u laboratoriju propisano je za oba semestra po 3 sata fizioloških vježbi, u zimskom semestru 6 sati vježbi za seciranje, a u ljetnom 6 sati histoloških vježbi.

U 5. semestru sluša se 5 sati opće patologije i opće patološke anatomije, 3 sata opće eksperimentalne patologije (patološke fiziologije), 3 sata eksperimentalne farmakologije i toksikologije, 2 sata medicinske prepedeutike, 2 sata perkusije i auskultacije, 5 sati kirurške prepedeutike s praktičkim vježbama i 2 sata njege bolesnika.

Dok se ne svrši I. rigoroz, ne može se prijeći u 6. semestar, u kome se sluša 3 sata opće eksperimentalne patologije, 3 sata eksperimentalne farmakologije i toksikologije, 10 sati patologije i terapije kirurških bolesti, 2 sata o frakturama i luksacijama, pa interna i kirurška prepedeutika i njega bolesnika kao u 5. semestru.

U 7. i 8. semestru sluša se interna medicina i kirurgija po 10 sati kao u 5. semestru, zatim po 5 sati pedijatrije, dermatologije i venerologije, po 3 sata bakteriologije, po 1 sat imunologije, po 2 sata kliničke rentgenologije, a osim toga u 7. semestru 2 sata neuropatološke prepedeutike, 1 sat nauka o cijepljenju, 5 sati odontologije, 2 sata operacionoga kursa na leševima, a u 8. semestru još 5 sati odontologije, 2 sata kirurške ortopedije, 2 sata nauka o zavojima, 1 sat demonstracija infektivnih bolesti.

U 9. i 10. semestru sluša se po 10 sati primaljstva i ginekologije s internatom, po 5 sati patologije i terapije očnih bolesti, po 2 sata kursa očne pozadine, po 6 sati neuropatologije i psihijatrije, po 8 sati oto-rino-laringologije, po 2 sata socijalne medicine, po 5 sati higijene i po 5 sati sudske medicine, napokon po 4 sata vježbi u patološko-anatomskom seciranju i u patološkoj histologiji, i 3 sata vježbi iz bakteriologije i higijene.

Za postignuće doktorata ukupne medicine polažu se tri stroga ispita (rigoroza), i to I. mora da se svrši u 5. semestru, a II. i III. se smije započeti već u 10. semestru, ali se obično započinje iza apsolutorija.

Na I. se rigorozu pitaju ovi predmeti: a) opća biologija, b) fizika, c) kemija, d) anatomija, e) histologija, f) fiziologija. Predmeti se pitaju u pojedinačkim ispitima, i to fizika i biologija samo teoretski u jednom ispitnom aktu, a ostali predmeti teoretski i praktički svaki napose. — Prva tri predmeta mogu se polagati koncem 2. i 4. semestra, a anatomija, histologija i fiziologija polažu se u 5. semestru, ako je prije toga kandidat najmanje dva semestra sudjelovao pri anatomskim vježbama u seciranju. Prvi se rigoroz ima prema propisima svršiti u prvih 12 tjedana 5. semestra.

Da se uzmogne pristupiti drugomu rigorozu, treba dokazati, da je kandidat načinio prvi rigoroz i dobio apsolutorij, računajući semestar, u kome je svršen prvi rigoroz, kao prvi, da je polazio najmanje 6 semestara medicinskih nauka ili je bar upisan u 6. takav semestar. Iz apsolutorija treba da se ra-

zabira, da je kandidat rečenih 6 semestara slušao predavanja interne i kirurške klinike po 30 nedjeljnih sati, podijeljenih na 3 ili 4 semestra, klinike za primaljstvo i ginekologiju 20 nedjeljnih sati u 2 ili 3 semestra, oftalmološke klinike 10 nedjeljnih sati u 1 ili 2 semestra, dalje da je polazio 2 semestra predavanja na klinici za dermatologiju i venerologiju i bar po 1 semestar na klinici za pedijatriju, oto=rino=laringologiju i zubarstvo, pa 5=satni kurs o cijepljenju, i da je prema propisima prakticirao na klinikama za internu medicinu, kirurgiju, oftalmologiju, primaljstvo i ginekologiju, oto=rino=laringologiju, te da je sudjelovao bar 1 semestar u patološko=anatomskom seciranju.

Ispitni su predmeti II. rigorosa: a) patološka anatomija i histologija, b) opća eksperimentalna patologija, c) farmakologija i nauka o receptiranju, d) interna medicina, e) nauka o dječjim bolestima, f) psihijatrija i neuropatologija. Predmeti pod b) i c) pitaju se samo teoretski, a ostali teoretski i praktički.

Ispitni su predmeti III. rigorosa: a) kirurgija, b) ginekologija i primaljstvo, c) oftalmologija, d) dermatologija i venerologija, e) higijena, f) sudska medicina, g) oto=rino=laringologija. Predmeti pod e) i f) pitaju se samo teoretski, a ostali teoretski i praktički.

Ispiti za sve predmete drže se pojedinački. Ispitno se povjerenstvo sastoji od dekana ili njegova zastupnika kao predsjednika i od ispitivača, a kod II. i III. rigorosa još i od vladina povjerenika. Kao redovni ispitivači fungiraju redovni profesori, koji dotičnu struku predaju. Ispitivanje traje kod teoretskih pojedinačkih ispita za svakoga kandidata 1/4 sata, kod teoretsko=praktičnih ima se ispitivanje prema potrebi primjereno produžiti. Kod interne medicine, kirurgije, ginekologije i primaljstva može se produžiti na trajanje od jednoga, a po potrebi i od dva dana.

Doktorat medicine daje pravo na vršenje liječničke prakse, dakle na vršenje zvanja, te je stoga kod svih ispita II. i III. rigorosa nazočan vladin povjerenik.

Dekani:

1. Čačković Miroslav dr. 1917/18.
2. Čačković Miroslav dr. 1918/19.
3. Žarnik Boris dr. 1919/20.
4. Smetánka Fran dr. 1920/21.
5. Bubanović Fran dr. 1921/22.
6. Prášek Emil dr. 1922/23.
7. Mašek Dragutin dr. 1923/24.

GOSPODARSKO-ŠUMARSKI FAKULTET.

Potreba, da se gospodarstvo i šumarstvo teoretski naučavaju i obrađuju, već se davno osjećala u Hrvatskoj. Pri osnutku hrv.-slav. gospodarskoga društva u Zagrebu god. 1840. tražili su osnivači njegovi (biskup Juraj Haulik, potomji ban Josip grof Jelačić, barun Miroslav Kulmer, veliki župan pl. Zdenčaj, Dragutin Rakovac, Mojsije Baltić i drugi), da se što prije podigne škola za nižu i višu obuku u gospodarstvu i šumarstvu. No istom kraljevskim rješenjem od 12. travnja 1860. osnovano je kr. gospodarsko i šumarsko učilište u Križevcima sa 2 odjela: jednim za pitomce s osnovnom školom (ratarnica), a drugim za apsolvente četiriju razreda srednje škole. Treba istaći, da je taj zavod uza to, što je odgojio velik broj vrlo vrsnih praktika u gospodarstvu i šumarstvu, udario temelje našoj gospodarskoj i šumarskoj naučnoj knjizi. Zahtjevi, koji su se na nj stavljali, rasli su uporedo s napretkom naše poljoprivrede i šumarstva u smjeru što intenzivnijega razvitka. Dizanje prvotne proizvodnje u srednjoj Evropi, utakmica prekomorskih krajeva, sve veće potrebe države, prijelaz sa naturalnoga na novčano i kreditno poslovanje — sve je to sililo i naše gospodare, da povećanjem kapitala u svim oblicima njegovim i umnožavanjem radne snage na gospodarskim objektima poluče veći prirod i prihod. Za takav postupak traži se nesamo mogućnost nabave kapitala i radne snage, nego i sposobnost za organičko povezivanje svih činilaca proizvodnje tako, da mogu davati najveći mogući pozitivni učinak. Stručna sprema onih, koji su takav učinak željeli postići, morala se s vremenom neprestano teoretski izrađivati, širiti i udubljavati. Uzimajući u račun tu potrebu, izgrađivano je gospodarsko i šumarsko učilište u Križevcima postupno zakonima od 21. siječnja 1877., koji popunjuje uređenje zavoda, od 23. kolovoza 1894., kojim se traži kao uvjet primanja namjesto dosadanja 4 odsada 6 razreda srednje škole, od 13. ožujka 1897., kojim se odvaja šumarska obuka od zavoda u Križevcima i ustraja kr. šumarska akademija kao sastavni dio filozofskoga fakulteta kr. sveučilišta u Zagrebu, napokon od 16. travnja 1902., kojim se gospodarski odio učilišta u Križevcima diže na «više gospodarsko učilište», u koje se primaju samo apsolventi potpunih srednjih škola s ispitom zrelosti ili na osnovi prijamnog ispita, koji odgovara maturi.

Cilj i — u obrazloženjima k navedenim zakonskim osnovama isticana — svrha tih reorganizacija bila je dosljedno uvijek ista: da se napokon ostvari visokoškolsko obrazovanje i sprema za šumare i gospodare, koji bi imali da djeluju u Hrvatskoj i Slavoniji. Taj je cilj postao prijeka nužda za šumarsko zvanje, otkako je zakonom od 22. siječnja 1894. o uređenju šumsko-tehničke službe u § 6. određeno, da se u toj službi za mjesta viša od X. činovnoga razreda traži akademsko obrazovanje, t. j. apsolviranje visoke škole za šumarstvo. Pitanje je samo bilo, gdje i kako da se uredi naučni zavod visokoškolskoga značaja, da li u Križevcima ili u Zagrebu, u posljednjem slučaju da li kao samostalna visoka škola ili u vezi s tehničkom i eventualno veterinarskom visokom školom, ili pak sa sveučilištem? U novinskoj polemici, katkad vrlo živoj,* napokon je pretegaio nazor onih, koji su upozoravali na potrebu, da profesori visoke

* Prvi novinski članak, kojim je iznesen i obrazložen zahtjev, da se na sveučilištu u Zagrebu osnuje gospodarsko-šumarski fakultet, izašao je u «Narodnim Novinama» od 30. kolovoza 1892. pod šifrom F=š.

škole za gospodarstvo i šumarstvo treba da budu u trajnom kontaktu s učenjacima prirodoslovnih, matematičkih, fizičkih, pravnih i socijalnih struka, slušači da steku uza stručno znanje i one kulturne elemente, koji će od njih stvoriti u najširem smislu obrazovane, svijetu neotuđene, okretne i za svaku zadaću podobne ljude. Nadalje je uspelo prikloniti javno mišljenje i mjerodavne faktore mnijenju, da će se takva visokoškolska nastava najzgodnije provesti kao fakultet sveučilišta, jer će time biti uspostavljen nesamo onaj željeni kontakt nastavnika i slušača s ostalim fakultetima, već će se novi fakultet moći služiti i svim uredbama sveučilišta (kvestura, biblioteka, botanički vrt, laboratoriji i zbirke, mensa akademička i t. d.). Prigovor pak, koji je bio često u polemici, a napokon i od profesorskoga zbora filozofskoga fakulteta i od akademičkoga senata sveučilišta u Zagrebu iznesen: da će uvođenjem više praktičkih i empiričkih nauka iz područja gospodarstva i šumarstva stradati strogo znanstveni karakter sveučilišta, pobijen je brojnim primjerima sveučilišta u čitavom svijetu*), koja od svoje naučne visine nesamo nijesu ništa izgubila pripojenjem gospodarskih ili šumarskih nauka, već su ih sve više izgrađivala i po njima suvremeno oživljavala rad i uspjeh sveučilišta.

Dok je tako u javnom mnijenju evolucijom pogleda na to pitanje postupno stvoreno povoljno raspoloženje, izbila je protiv toga gotovo nepremostiva teškoća sa strane ugarske vlade. Ona nije nikako htjela dopustiti, da se u Hrvatskoj oživotvori projekt, kojim su se Mađžari već odavno bavili, ali ga iz političkih obzira prema provincijalnim gradovima, u kojima su oni već u pređašnja vremena izgradili bili svoje gospodarske i šumarsko-rudarske visoke škole, nijesu mogli u život privesti. Samo žilavoj ustrajnosti za naše gospodarstvo i šumarstvo tako zaslužnoga kr. banskoga savjetnika dra. *Ive Mallina* pošlo je za rukom skloniti i tadašnjega bana grofa Khuen-Hederváryja, da je od kralja ishodio prethodno dopuštenje za osnutak doduše ne potpunog gospodarsko-šumarskog fakulteta, ali bar visokoškolske obuke za šumarstvo pod nazivom kr. šumarske akademije prislonjene uz filozofski fakultet kr. sveučilišta u Zagrebu u formi sastavnoga dijela toga fakulteta. Ova nova uredba našega sveučilišta utvrđena je zakonom od 13. ožujka 1897. o promicanju gospodarstva u Hrvatskoj i Slavoniji (§ 7.). Na osnovi toga zakona je naredbom kr. zemalj. vlade, odjela za unutarnje poslove, pa odjela za bogoštovlje i nastavu od 7. listopada 1898. br. 66.101 uređena šumarska obuka u zagrebačkom sveučilištu.

Šumarsku je akademiju svečano otvorio u Šumarskom domu 20. listopada 1898. tadašnji podban Oton pl. Krajcsovics u nazočnosti velikoga broja vlastele, šumarskih stručnjaka i zastupnika znanstvenih naših institucija. Tom je prilikom banski savjetnik dr. Ivo Mallin izrekao veoma značajan govor o važnosti ove nove kreacije za naš privredni razvitak i izjavio nadu, da će se šumarskoj akademiji doskoro pridružiti i gospodarski odio. Naredbom 7. listopada 1898. br. 66.102 izdan je naučni i ispitni red za slušače šumarstva. Po njoj se počevši od školske godine 1898/9. primaju u filozofski fakultet i slušači, koji kane polučiti više šumarsko obrazovanje. Za njih vrijede isti propisi kao i za ostale redovne slušače toga fakulteta. Njihovo naukovanje traje tri godine (kao na šumarskoj akademiji u Šćavnici), a u to vrijeme treba da polaze predavanja iz svih predmeta u osnovi propisanih i načine na koncu svakoga semestra ispitate iz njih.

Prva naučna osnova obuhvatala je ove predmete:

U I. poljeću: 1. matematika (8 sati predavanja, 3 sata vježbe), — 2. počela opisnog mjerstva (4 sata predavanja, 6 sati vježbe), — 3. fizika s mehanikom (2 sata

*) U to doba opstojali su koje gospodarski koje šumarski fakulteti ili instituti na sveučilištima u Giessenu, Tübingenu, Leipzigu, Halle-u, Bonnu, Vratislavi, Jeni, Krakovu, Pragu, Belfastu, Bristolu, Birminghamu, Cambridge-u, Oxfordu, Bangeru, Dublinu, Glasgowu, Newcastlu, Nottinghamu, Londonu, Edinbourghu, Bologni, Padui, Pisi, Rimu, Palermu, Dijonu, Montpellieru, Bordeauxu, Marseille-u.

predavanja); — 4. opća kemija (6 sati predavanja, 4 sata vježbe); — 5. opća botanika (4 sata predavanja, 3 sata vježbe); — 6. prostoručno risanje (4 sata vježbe). — U II. poljeću: 1. fizika s mehanikom (4 sata predavanja, 2 sata vježbe); — 2. šumarska kemija (4 sata predavanja, 3 sata vježbe); — 3. mineralogija i petrografija (3 sata predavanja, 2 sata vježbe); — 4. šumska botanika (3 sata predavanja, 4 sata vježbe); — 5. opisno mjerstvo (4 sata predavanja, 6 sati vježbe); — 6. narodno gospodarstvo i financijalna znanost (4 sata predavanja); — 7. prostoručno risanje (2 sata vježbe); — 8. šumsko tlocrtno risanje (4 sata vježbe). — U III. poljeću: 1. geodezija (2 sata predavanja, 3 sata vježbe); — 2. zoologija (3 sata predavanja, 2 sata vježbe); — 3. tehnička mehanika (4 sata predavanja, 4 sata vježbe); — 4. bolesti drvla (2 sata predavanja); — 5. uporaba šuma (4 sata predavanja, 4 sata vježbe); — 6. opće graditeljstvo (4 sata predavanja, 6 sati vježbe); — 7. ribogojstvo (2 sata predavanja, 2 sata vježbe). — U IV. poljeću: 1. geodezija (2 sata predavanja, 3 sata vježbe); — 2. meteorologija i klimatologija (2 sata predavanja, 2 sata vježbe); — 3. šumarska entomologija (3 sata predavanja, 2 sata vježbe); — 4. uzgoj šuma (4 sata predavanja, 4 sata vježbe); — 5. dendrometrija (2 sata predavanja, 2 sata vježbe); — 6. šumarsko graditeljstvo (3 sata predavanja, 6 sati vježbe); — 7. cestogradnja i gradnja željeznica (3 sata predavanja, 2 sata vježbe); — 8. opće gospodarstvo (3 sata predavanja, 2 sata vježbe). — U V. poljeću: 1. čuvanje šuma (3 sata predavanja, 2 sata vježbe); — 2. šumska kemijska tehnologija (2 sata predavanja, 2 sata vježbe); — 3. uređenje šuma (5 sati predavanja, 2 sata vježbe); — 4. uprava šuma, računovodstvo i stilistika (2 sata predavanja); — 5. povijest i literatura šumarstva (2 sata predavanja); — 6. vodo=i mostogradnje (3 sata predavanja, 2 sata vježbe); — 7. konstrukcija gatova i brana (3 sata predavanja, 2 sata vježbe); — 8. lov (2 sata predavanja, 2 sata vježbe); — 9. uređenje bujica (1 sat predavanja). — U VI. poljeću: 1. šumska mehanička tehnologija i strojarstvo (3 sata predavanja, 2 sata vježbe); — 2. uređenje šuma (5 sati predavanja, 2 sata vježbe); — 3. proračunavanje vrijednosti šuma (3 sata predavanja, 2 sata vježbe); — 4. uprava šuma, računovodstvo i stilistika (2 sata predavanja, 2 sata vježbe).

Nedostaci prve naučne osnove, a naročito ispitnoga reda ubrzo su se pokazali, pa su oni ispravljeni naredbama: od 7. listopada 1900., kojom se nadopunjuju ispitni propisi; od 30. rujna 1908., kojom se obuka raširuje na 4 godine i prema tome mijenja naučni i ispitni red; od 13. ožujka 1909., kojom se izdaje treći naučni i ispitni red; od 10. listopada 1913., kojom se i taj donekle preinačuje. Premda je naučna osnova šumarske akademije prema zahtjevu ugarske vlade posve odgovarala naučnoj osnovi šumarsko-rudarske akademije u Šćavnici, ipak je ministar poljoprivrede u Budimpešti istom dopisom od 9. svibnja 1914. br. 1589 načelno priznao ravnopravnost apsolutnata naše akademije s apsolutnima šćavničke akademije za primanje u državnu službu.

Na početku škol. god. 1908/09. bio je osnovan samostalan «zbor nastavnika šumarske akademije» s pročelnikom na čelu, koji je imao donekle vršiti službu analognu dekanskoj. Time je šumarska akademija i formalno izgrađena kao osobito tijelo u okviru filozofskoga fakulteta i sveučilišta. Ipak nastavnici akademije, koliko već nijesu bili sveučilišni profesori, nijesu bili s njima izjednačeni, već su se na osnovi § 7. sveučilišnoga zakona od 5. siječnja 1874. namještali kao «učitelji» s podijeljenim naslovom (i značajem) «profesora». *Stalni* su nastavnici u velikoj većini izvršivali službu samo u akademiji te su nosili naslov «profesor šumarske akademije i sveučilišni učitelj»; *privremenim* se nastavnicima povjeravalo po nekoliko sati predavanja, a inače su bili u kakvoj drugoj redovnoj službi.

Pojedine su predmete u nizu 20 godina predavali ovi nastavnici: matematiku dr. *Oton Kučera*, srednjšk. profesor i naslovni izv. sveuč. profesor, dr. *Marije*

*Kiseljak**; deskriptivnu geometriju dr. *David Segen*, sveuč. prof., dr. *Marije Kiseljak**, fiziku dr. *Vladimir Varićak*, sveuč. prof., dr. *Oton Kučera*, dr. *Ladislav Stjepanek*, srednjošk. prof. i priv. docenat, dr. *Stanko Hondl*, sveuč. prof., kemiju dr. *Srećko Bošnjaković*, srednjošk. prof., dr. *Milan Metelka**, botaniku dr. *Antun Heinz**, sveuč. prof., dr. *Stjepan Gjurašin*, nasl. izv. sveuč. prof., dr. *Aurel Forenbacher*, srednjošk. prof., zoologiju *Antun Korlević*, srednjošk. prof., dr. *Miroslav Hirtz**, (sa entomologijom) dr. *August Langhoffer*, sveuč. prof., mineralogiju i petrografiju *Franjo Šandor*, srednjošk. prof., dr. *Dragutin Gorjanović-Kramberger*, sveuč. prof., meteorologiju i klimatologiju dr. *Andrija Mohorovičić*, srednjošk. prof. i nasl. izv. sveuč. prof., prostoručno crtanje *Nikola Mašić*, akad. slikar, *Ferdo Kovačević*, akad. slikar, tehničko crtanje *Mijo Filipović*, kr. građ. inženir, *Vladimir Filkuka*, srednjošk. prof., proizvodno=upravni skup šumarskih nauka *Fran Žav. Kesterčanek**, prvak među šumarskim stručnjacima hrvatskim, začetnik i glavni propagator ideje o intenziviranju naše šumarske nastave i šumskoga gospodarstva, pisac «Dendometrije» (1881), «Lovstva» (1896) i mnogih drugih knjiga i članaka, urednik «Šumarskoga lista» († 1915.), dr. *Andrija Petračić**, upravnu granu šumarskih nauka i dendometriju dr. *Antun Levaković**, uređajni skup šumarskih nauka *Ivan Partaš**, *Bogoslav Kosović*, kr. šumar. nadzornik, dr. *Đuro Nenadić**, geodeziju i jedan dio građevnih nauka ing. *Hinko Hlavinka** (god. 1912. prešao kao redovni profesor geodezije na tehničku visoku školu u Brnu), *Milorad Šimić*, kr. građ. nadinženir, ing. *Pavle Horvat**, ing. *Viktor Setinski**, strojarstvo i elektrotehniku ing. *Dušan Birač* [ing. *Rajmond Fantoni*, kr. stroj. nadinženir, graditeljstvo *Julije Stanisavljević*, kr. građ. nadinženir, uređivanje bujica *Stevan Petrović*, kr. zem. šumarski nadzornik, upravitelj bujičarskoga odsjeka kr. zem. vlade, poljoprivredno=proizvodne nauke dr. *Oton Franges** (od 1909–1912 u svojstvu nasl. redov. sveuč. profesora, g. 1912. prešao kao dvor. savjetnik u bos.=herc. zemaljsku službu); opće gospodarstvo i livadarstvo *Andrija Lenarčić*, ravnatelj srednje gospod. škole u m., dr. *Gustav Bohutinsky* (pao 1914. u ratu); voćarstvo i vinogradarstvo *Kosta Ilibašić*, kr. gospod. nadzornik, *Milan Hrčić*, zemalj. gospod. nadzornik, ribogojstvo dr. *Ervin Rössler*, srednjošk. prof. i priv. docenat, dr. *Oton Franges**, lovstvo dr. *Miroslav Hirtz**, dr. *Ervin Rössler*, šumske i lovne zakone dr. *Antun Goglia*, odsječni savjetnik kr. zem. vlade, narodno gospodarstvo i financijalnu znanost dr. *Juraj Vrbanić*, nasl. sveuč. prof., zamjenik ravnatelja I. hrv. štedionice, dr. *Julije Rorauer*, sveuč. prof., dr. *Fran Milobar*, sveuč. prof., dr. *Josip Belobrk*, odsječni savjetnik kr. zem. vlade, privatno i upravno pravo dr. *Vinko Krišković*, sveuč. prof., dr. *Milorad Stražnički*, sveuč. prof., trgovačko i mjestbeno pravo dr. *Juraj Vrbanić*; državno računoslavlje *Đuro Vranković*, banski savjetnik, *Maksimilijan Draganić*, kr. rač. nadsavjetnik; javnu higijenu dr. *Mihajlo Joanović*, nasl. izv. sveuč. profesor.

Od početka škol. god. 1908/09. u šumarskoj je akademiji uveden privremeni geodetski tečaj za obrazovanje zemljomera. Za njegov statut (od 25. rujna 1908.) izdan je 10. prosinca 1908. provedbeni naputak, a 23. travnja 1909. propis o državnom ispitu. Tečaj traje dvije godine ili četiri semestra, a upisati se može u nj svaki, koji ima pripremu za više sveučilišne nauke. Na kraju dvogodišnjega studija polaže se državni ispit za ovlaštenog civilnog zemljomjera. U geodetskom tečaju predaju neki nastavnici šumarske akademije, oni zajedno tvore profesorski zbor, koji između sebe bira pročelnika ili predstojnika na dvije godine. Prvi predstojnik bio je dr. Oton Kučera. Geodetski je tečaj u šumarskoj akademiji prestao svojim radom na kraju škol. god. 1918/19., jer je

*> Zvezdicom označena lica bila su stalni nastavnici.

postao sastavni dio nove tehničke visoke škole. Slušači drugoga godišta privremenoga geodetskog tečaja mogli su slušati za nastajnu godinu propisane predmete u novo osnovanom gospodarsko-šumarskom fakultetu kr. sveučilišta.

Visokoškolska nastava šumarstva nalazila se do god. 1919. u stanju, koje je nosilo značaj «trajnoga provizorija», neprestano očekujući uz pripojenje gospodarskog odjela svoju konačnu izgradnju i definitivno uređenje: ili u formi samostalnoga gospodarsko-šumarskog fakulteta, ili samostalne gospodarsko-šumarske škole (eventualno u spoju sa veterinarstvom), ili napokon u formi samostalnog odjela tehničke visoke škole. Kolikogod su naročito Šumarsko društvo, gospodarska društva u Zagrebu i Osijeku, pa narodni zastupnici u saboru iznosili prijeku potrebu, da se ovo pitanje napokon riješi, ipak je — radi trajnoga otpora ugarske vlade — moralo doći istom do sloma starih državnih veza, da uz ostale kreacije novoga doba bude ostvarena i davna želja naših šumara i gospodara.

Živim zauzimanjem predstojnika kr. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, *Milana Rojca* i odlučnim postupkom ministra prosvjete *Pavla Marinkovića* potpisan je 31. kolovoza 1919. kraljevski ukaz, a 26. rujna 1919. br. 34.597 izdana provedbena naredba povjereništva za prosvjetu i vjere (u sporazumu s povjereništvom za narodno gospodarstvo), po kojima 1. listopada 1919. prestaje dosadašnja kr. šumarska akademija*) te se osniva samostalan gospodarsko-šumarski fakultet u sveučilištu u Zagrebu.

Fakultet je započeo svoj rad na početku škol. god. 1919/20. tako, da je šumarski odio otvoren odmah za sva 4 godišta slušača, a gospodarski odio za 3 godišta, t. j. slušači prvih triju godišta bivše šumarske akademije i oni slušači obaju godišta bivšega višega gospodarskog učilišta u Križevcima, koji su imali srednjoškolski ispit zrelosti, naprosto su prešli u fakultet, da u njemu završe svoje nauke. (Izuzetno za g. 1919/20. i 1920/21. mogli su se po vl. naredbi od 27. IX. 1919. br. 35.097 u gospodarski odio upisati i slušači, koji su u križevački zavod bili primljeni bez mature na osnovi prijamnoga ispita.) Fakultet je preuzeo sve naučne ustanove šumarske akademije zajedno sa cjelokupnim inventarom. Samo inventar gospodarskoga odjela morao se ponajviše sastavljati iz početka, jer je inventar križevačkoga učilišta ostao u Križevcima za srednju gospodarsku školu. Zato osnutak gospodarsko-šumarskoga fakulteta državu nije stajao onoliko troškova, koliko inače traži osnutak sasvim nove visokoškolske institucije sličnoga karaktera.

Kako na početku semestra u fakultetu još nijesu bili imenovani sveučilišni profesori, pozvalo je povjereništvo za prosvjetu i vjere 27. rujna 1919. dekana filozofskoga fakulteta dra. Stanka Hondla, da provede upis slušača i do dalje odredbe vodi administrativne poslove gospodarsko-šumarskoga fakulteta. Istoga je dana ban postavio prve «suplente» (dojakošnje sveuč. učitelje u šumarskoj akademiji), koji su s potonje postavljenim suplentima pored svoje nastavničke dužnosti imali i zadaću, da izgrade naučnu osnovu,

*) Istom se naredbom ukinulo i «više gospodarsko učilište» u Križevcima, ali je kasnije opet uspostavljeno kao «srednja gospodarska škola».

raspored profesorskih stolica, propise za pojedinačne i državne ispite, pa da sastave razdiobu prvih troškova za osnutak razliĉnih fakultetskih ustanova.

Dne 27. sijeĉnja 1920. imenovana su prva dva redovna profesora za šumarski odio: dr. *Đuro Nenadić* i dr. *Andrija Petraĉić*, a nedugo zatim (18. i 19. ožujka) prva dva redovna profesora za gospodarski odio: dr. *Sava Ulmanský* i dr. *Fran Jesenko*, koji su po sveučilišnom zakonu imali predlagati dalje profesore. Povjereništvo za prosvjetu i vjere 25. veljaĉe 1920. riješilo je dekana filozofskoga fakulteta dalje njegove dužnosti u gospodarsko-šumarskom fakultetu, te je prof. dru. Đuri Nenadiću povjerilo privremeno vođenje dekanatskih poslova. Tako je ostalo do 15. travnja 1920., kad je profesorski zbor izabrao dekanom prof. dra. Andriju Petraĉića, a prodekanom prof. dra. Frana Jesenka.

Nauĉna osnova (odobrena od povjereništva za prosvjetu i vjere 7. srpnja 1921. br. 24.483 i nadopunjiva kasnijim odredbama) sastavljena je tako, da se i u gospodarskom i u šumarskom odjelu nauci dijele na: a) nauke, iz kojih se moraju polagati pojedinaĉni i državni ispiti; iz takvih je nauka svakome apsolviranom gospodaru i šumaru bezuvjetno potrebna ispitna kvalifikacija; b) nauke, iz kojih se moraju polaziti samo predavanja (ili vježbe), jer je i to potrebno svakome gospodaru i šumaru; c) nauke, koji se slušaĉima samo preporučuju; svrha im je: ili da zaokruže i rašire stručno-znanstvenu spremu slušaĉa, ili da im podaju opće socijalno obrazovanje, koje nijesu mogli steći u srednjoj školi.

I. Predmeti zajedniĉki za gospodarski i šumarski odio.
— a) Obligatni ispitni predmeti: 1. Eksperimentalna kemija (anorganska i organska): predavanja 3 sata na nedjelju u I. i II. semestru zajedniĉka; vježbe propisane samo u II. sem.: 12 sati na nedjelju za slušaĉe gospodarstva i 3 sata na nedjelju za slušaĉe šumarstva. 2. Biokemija (bilinska i životinjska): predavanja iz bilinske biokemije 3 sata na nedjelju u III. sem. zajedniĉka; vježbe u III. sem.: 3 sata na nedjelju za gospodare i 2 sata za šumare; predavanja i vježbe iz životinjske biokemije u IV. sem.: samo za gospodare, i to predavanja 3 sata, vježbe 6 sati na nedjelju. 3. Geologija i tloznanstvo: u II. sem. geologija sa 3 sata predavanja i 2 sata vježbi (sve zajedniĉko); k tome ekskurzije u teren prema potrebi. 4. Meteorologija i klimatologija: 3 sata predavanja na nedjelju u I. sem. (zajedn.). 5. Botanika (opća i sistematska): u I. sem. opća botanika sa 4 sata predavanja i 3 sata vježbi, u II. sem. sistematska botanika sa 3 predavanja i 3 sata vježbi (sve zajedn.); ekskurzije prema potrebi. 6. Opće strojarstvo: u III. sem. 2 sata predavanja na nedjelju (zajedniĉka), 2 sata posebna za gospodare. 7. Elektrotehnika: 2 sata predavanja na nedjelju za gospodare u I. i za šumare u III. sem. (zajedn.) 8. Nacionalna ekonomija: 4 sata predavanja na nedjelju u III. i IV. sem. (zajedn.). 9. Privatno pravo: 3 sata predavanja na nedjelju za gospodare u VIII. i za šumare u IV. sem. (zajedn.). 10. Upravna nauka i upravno pravo: 3 sata

predavanja na nedjelju u zimskom i 2 sata u ljetnom semestru, u zimskom za gospodare VII. i šumare V. sem., u ljetnom za gospodare VIII. i šumare VI. sem. (zajedn.). — b) Neobligatni predmeti: 11. Osnovi analitičke biokemije: 2 sata predavanja na nedjelju u II. i III. sem., način predavanja eksperimentalan. 12. Ribogojstvo: zajednički za gospodare u II. i za šumare u IV. sem., 2 sata predavanja na nedjelju, k tomu fakultativne vježbe u Maksimiru. — c) Preporučeni predmeti: 13. Osnovi socijalne filozofije: 2 sata predavanja na nedjelju za gospodare VIII. i za šumare VI. sem. 14. Prva pomoć kod nezgoda i naglog oboljenja: 1 sat predavanja na nedjelju u VIII. sem.

II. Predmeti za gospodarski odio. — a) Obligatni ispitni predmeti: 1. Specijalna botanika za gospodare: 2 sata predavanja na nedjelju u II. sem., k tomu fakultativne vježbe u Maksimiru. 2. Gospodarska fitopatologija: 3 sata predavanja i 2 sata vježbi na nedjelju u IV. sem. 3. Bilnogojstvo (selekcija bilja): 3 sata predavanja i 4 sata vježbi na nedjelju u V. i VI. sem., sa fakultativnim vježbama u Maksimiru i ekskurzijama prema potrebi. 4. Proizvodnja gospodarskoga bilja: 5 sati predavanja i 3 sata vježbi na nedjelju u III. i IV. sem., sa fakult. vježbama u Maksimiru i ekskurzijama. 5. Voćarstvo: 3 sata predavanja na nedjelju u VII. i VIII. sem., sa fakult. vježbama u Maksimiru i ekskurzijama. 6. Vinogradarstvo i pivničarstvo: 3 sata predavanja na nedjelju u VII. i VIII. sem., sa fakultativnim vježbama u Maksimiru i ekskurzijama. 7. Gospodarska kemijska tehnologija: 5 sati predavanja i 4 sata vježbi na nedjelju VII. i VIII. sem. i sa dogodičnim ekskurzijama. 8. Anatomija i fiziologija domaćih životinja: 5 sati predavanja na nedjelju u II. i 2 sata predavanja u III. sem. 9. Živonogojstvo (i hranidba domaćih životinja): 6 sati predavanja na nedjelju u III. i IV. sem., 2 sata seminara u V. i VI. sem. sa fakultativnim vježbama u Maksimiru. 10. Veterinarstvo: 3 sata predavanja i 2 sata vježbi na nedjelju u VII. i VIII. sa fakultat. vježbama u Maksimiru. 11. Mljekarstvo: 2 sata predavanja na nedjelju u VII., 2 sata predavanja i 2 sata vježbi u VIII. sem. i ekskurzije. 12. Gospodarska bakteriologija: 3 sata predavanja i 3 sata vježbi na nedjelju u V. i VI. sem. 13. Gospodarska entomologija: 3 sata predavanja na nedjelju u V., 2 sata predavanja u VI. sem. i ekskurzije. 14. Gospodarska uprava i taksacija: 3 sata predavanja u V., VI., VII. i VIII., sa 2 sata seminara na nedjelju u VI. i VII. sem. i ekskurzijama. 15. Gospodarsko knjigovodstvo: 3 sata predavanja i 2 sata vježbi na nedjelju u VIII. sem. 16. Geodezija za gospodare: 2 sata predavanja i 2 sata vježbi na nedjelju u I. sem., s vježbama u polju nekoliko dana u II. sem. 17. Gospodarske milioracije: 3 sata predavanja na nedjelju u V., pak 3 sata predavanja i 2 sata vježbi u VI. sem. također sa dogodičnim ekskurzijama. 18. Gospodarsko strojarstvo: 4 sata predavanja i 4 sata vježbi na nedjelju u IV. sem., također s ekskurzijama. — b) Obligatni bezispitni predmeti: 19. Gospodarska zoologija: 3 sata predavanja na nedjelju u I. sem. 20. Zadrugarstvo: 2 sata pre-

davanja na nedjelju u VII. sem. 21. Gospodarska statistika i trgovina: 2 sata predavanja na nedjelju u VII. sem. 22. Agrarna politika: 3 sata predavanja na nedjelju u VIII. sem. 23. Uvod u gospodarske nauke: 2 sata predavanja na nedjelju u I. sem. 24. Enciklopedija šumarstva: 3 sata predavanja na nedjelju u VII. sem. i ekskurzije. 25. Opće i gospodarsko zgradarstvo: 3 sata predavanja i 2 sata vježbi na nedjelju u III. i IV. sem. 26. Demonstracije na oglednom dobru (samo zorna obuka u obrađivanju polja u Maksimiru) za slušače starijih godišta u ljetnom polugodištu subotom popodne. — c) Preporučeni predmeti: 27. Povrtljarstvo: 2 sata predavanja na nedjelju u III. i IV. sem. i fakultativne vježbe u Maksimiru. 28. Pčelarstvo: 2 sata predavanja na nedjelju u II. sem. i fakultat. vježbe u Maksimiru. 29. Svilogojstvo: 2 sata predavanja na nedjelju u IV. sem. i fakultat. vježbe u Maksimiru. 30. Agrarni zakoni: 2 sata predavanja na nedjelju u VII. sem. 31. Povijest i literatura gospodarstva: 2 sata predavanja na nedjelju u VIII. sem. 32. Planinsko gospodarstvo: 2 sata predavanja na nedjelju u V. i VI. sem. i ekskurzije.

III. Predmeti za šumarski odio. — a) Obligatni ispitni predmeti: 1. Mineralogija i petrografija: 3 sata predavanja i 1 sat vježbi na nedjelju u I. sem. i ekskurzije. 2. Nauka o stojbinama: 3 sata predavanja i 2 sata vježbi na nedjelju u IV. sem. 3. Dendrologija: 1 sat predavanja na nedjelju u III. i 3 sata predavanja u IV. sem., s ekskurzijama. 4. Anatomija drvlja: 1 sat predavanja i 2 sata vježbi na nedjelju u V. sem. 5. Bolesti drvlja: 2 sata predavanja, 1 sat vježbi na nedjelju u V. sem. i ekskurzije. 6. Šumarska entomologija: 2 sata predavanja na nedjelju u III. i 3 sata u IV. sem., i ekskurzije. 7. Uzgajanje šuma: 4 sata predavanja i 1 sat vježbi na nedjelju u V. i VI. sem., 2 sata seminara na nedjelju u VII. i VIII. sem., sa posebnim vježbama od nekoliko popodneva u semestru u maksimirskom biljevištu i s ekskurzijama. 8. Uporaba šuma, šumska industrija i trgovina: 4 sata predavanja na nedjelju u V. i VI. sem. i ekskurzije. 9. Šumarska kemijska tehnologija: 3 sata predavanja i 2 sata vježbi na nedjelju u IV. sem. i ekskurzije. 10. Viša matematika: 4 sata predavanja i 2 sata vježbi na nedjelju u I. i II. sem. 11. Deskriptivna geometrija: 3 sata predavanja i 3 sata vježbi na nedjelju u I. i II. sem. 12. Niža geodezija: 4 sata predavanja i 4 sata vježbi na nedjelju u III. i IV. sem., osim toga u IV. sem. 14=dnevne vježbe u terenu. 13. Teoretska, tehnička i građevna mehanika: 4 sata predavanja na nedjelju u II. sem., 4 sata predavanja i 3 sata vježbi na nedjelju u III. sem. 14. Vodno graditeljstvo: 3 sata predavanja i 2 sata vježbi na nedjelju u V. sem. 15. Učvršćivanje tla i uređivanje bujica: 4 sata predavanja i 2 sata vježbi na nedjelju u VI. sem. i ekskurzije. 16. Šumarsko strojarstvo: 2 sata predavanja u IV. sem. 17. Opće i šumarsko zgradarstvo: 3 sata predavanja i 2 sata vježbi na nedjelju u V. i VI. sem. 18. Gradnja šumskih prometila: 6 sati predavanja i 6 sati vježbi na nedjelju u VII. i VIII. sem. i ekskurzije. 19. Dendrometrija: 3 sata predavanja i 2 sata vježbi na nedjelju u V. sem., 3 sata predavanja

i 3 sata vježbi na nedjelju u VI. sem.; osim toga vježbe nekoliko ljetnih po= podneva u maksimirskom parku i šumi. 20. Računanje vrijednosti šuma (sa šumskom statikom): 3 sata predavanja na nedjelju u VII. i VIII. sem. i 2 sata vježbi na nedjelju u VII. sem. 21. Uređivanje šuma: 4 sata predavanja i 2 sata vježbi na nedjelju u VII. i VIII. sem. i ekskurzije. 22. Šumska po= litika: 2 sata predavanja na nedjelju u VII. i VIII. sem. 23. Povijest šumarstva: 2 sata predavanja na nedjelju u VIII. sem. 24. Uprava i obrana šuma: 3 sata predavanja na nedjelju u VII. i VIII. sem., sa ekskurzijama. 25. Šumski i lovni zakoni: 3 sata predavanja na nedjelju u VII. sem. — b) Obligatni bezispitni predmeti: 26. Šumarska i lovna zoologija: 3 sata predavanja na nedjelju u I. sem. 27. Lovstvo: 2 sata predavanja na nedjelju u III. sem. i ekskurzije. 28. Tlocrtno risanje: 2 sata vježbi na nedjelju u I. i II. sem. 29. Enciklo= pedija gospodarstva: 3 sata predavanja na nedjelju u V. sem. i ekskurzije u Maksimiru. — c) Preporučeni predmet: 30. Uvod u šumarske nauke: 2 sata predavanja na nedjelju u II. semestru.

Do kraja škol. god. 1923/24. popunjene su u fakultetu ove profe= sorske stolice:

1. Tloznanstvo s predmetima: mineralogija i petrografija, geologija i tloznanstvo, nauk o stojbinama. Redov. prof. od 6. studenoga 1920. (datum ukaza) *Franjo Šandor*, dotad suplenat gospod.=šumar. fakulteta, koji je osno= vao i uredio kr. zemaljski zavod za istraživanje tla pa tloznanstveni labo= ratorij kr. šumarske akademije, pretvorivši ga god. 1921. u tloznanstveni zavod gospodarsko=šumarskog fakulteta. Objema zavodima uspješno je upravljao sve do smrti (1922). Šandor je istražio i naučno obradio više tipova tla u našoj državi, naročito tresetni i pješčani. Stekao je sebi mnogo zasluga kao kemijski ekspert u različnim državnim komisijama (poglavito pri ispitivanju papira za novčanice, pri ispitivanju krivotvorenih novčanica i t. d.). Šandora je naslijedio dr. tehn. znan. *Adolf Seiwert*, od 3. travnja 1923. kao suplenat, a od 22. ožujka 1924. kao izvanredni profesor.

2. Poljodjelstvo, predmet stolice: proizvodnja gospodarskog bilja. Redov. profesor od 11. studenoga 1921. ing. gospodarstva *Stjepan Jurić*, ravnatelj zemaljskoga dobra Božjakovine u miru i ravnatelj hrv.=slav. gospo= darskoga društva u Osijeku.

3. Bilinogojstvo (selekcija gospod. bilja), predmet stolice: bilino= gojstvo. Redov. profesor od 19. ožujka 1920. dr. phil. *Fran Jesenko*, priv. docenat bečkoga sveučilišta, a zatim sveuč. suplenat u gosp.=šumar. fakultetu. God. 1921. prešao je kao redovni profesor u filozofski fakultet sveučilišta u Ljubljani.

4. Uzgajanje šuma s predmetima: dendrologija i uzgajanje šuma. Redov. profesor od 27. siječnja 1920. ing. šumarstva i doktor državnoga gospodarstva *Andrija Petračić*, nekoć prof. šumarske akademije i zatim sveuč. suplenat u gospodarskom fakultetu.

5. Uporaba šuma, predmeti stolice: uporaba šuma (sa šumskom industrijom i trgovinom), šumska politika i (prolazno) uprava i obrana šuma. Redov. prof. od 17. lipnja 1921. šumarski ing. i doktor filozofije *Aleksandar Ugrenović*, kotarski šumar u miru i ravnatelj vlastelinstva u Pakracu.

6. Živinogojstvo, predmet stolice: živinogojstvo. Redov. profesor od 18. ožujka 1920. ing. gospodarstva i doktor kulture tla *Sava Ulsmansky*, asistentat i priv. docenat visoke škole za kulturu tla u Beču, zatim sveuč. suplenat u gosp.=šumarskom fakultetu.

7. Gospodarska bakteriologija, predmet stolice: gospodarska bakteriologija. Izvanredni profesor od 23. svibnja 1923. dr. med. i docenat tehničke mikrobiologije u tehničkoj visokoj školi *Ljudevit Gutschy*.

8. Voćarstvo, predmeti: voćarstvo, vinogradarstvo i pivničarstvo, povrtljarstvo. Izvanred. profesor od 23. svibnja 1923. ravnatelj voćarske i vinogradarske škole u Petrinji, kr. gospodarski savjetnik *Ivan Rittig*.

9. Kemijska tehnologija, predmet stolice: gospodarska kemijska tehnologija. Redov. profesor od 28. lipnja 1922. ing. gospodarstva i doktor kulture tla *Viktor Koudelka*, predstojnik kemičkoga zavoda u pivarskoj akademiji u Beču, zatim suplenat u gosp.=šumar. fakultetu.

10. Gospodarska uprava, predmeti stolice: gospodarska uprava i taksacija, gospod. statistika i trgovina. Redov. prof. od 15. rujna 1921. ing. gospodarstva i doktor filozofije *Oton Frangeš*, odjelni predstojnik bosansko=hercegovačke zem. vlade u m. i ravnatelj hrv.=slav. gospod.društva u Zagrebu.

11. Matematika, predmet: viša matematika. Redov. profesor od 17. travnja 1921. dr. *Stjepan Bobniček*, privatni docenat i sveučilišni učitelj filozofskoga fakulteta u Zagrebu.

12. Dendrometrija (procjena šuma) sa predmetima: uvod u šumarske nauke, dendrometrija i (tek prolazno) enciklopedija šumarstva za gospodare. Redovni profesor od 6. studenoga 1920. šumarski ing. i doktor kulture tla *Antun Levaković*, prof. šumarske akademije i zatim sveuč. suplenat gospodarsko=šumarskog fakulteta.

13. Uređivanje šuma, predmeti stolice: uređivanje šuma, računanje vrijednosti šuma i (prolazno) povijest šumarstva. Redov. profesor od 27. siječnja 1920. šumarski ing. i doktor državnoga gospodarstva *Đuro Nenadić*, prof. šumarske akademije i zatim sveuč. suplenat gosp.=šumar. fakulteta.

14. Vodno graditeljstvo sa predmetima: gospodarske melioracije, vodno graditeljstvo, učvršćivanje tla i uređivanje bujica. Redov. profesor od 6. studenoga 1920. građevni ing. *Viktor Setinski*, profesor šumarske akademije i zatim sveuč. suplenat gosp.=šumar. fakulteta.

15. Strojarsstvo, predmeti stolice: opće, gospodarsko i šumarsko strojarsstvo, elektrotehnika. Redov. profesor od 6. studenoga 1920. strojarski ing. *Rajmund Fantoni*, kr. strojarski nadinžinir, u šumar. akademiji sveuč. učitelj, a u gosp.=šum. fakultetu sveuč. suplenat.

U najbližoj budućnosti popunit će se stolice za kemiju i za botaniku, zatim postepeno stolice za fitopatologiju, za primijenjenu zoologiju, za anatomiju i fiziologiju domaćih životinja, za mljekarstvo, za planinsko gospodarstvo, za geodeziju, za gradnju šumskih prometila, za zgradarstvo, za meteorologiju i klimatologiju, za upravu i obranu šuma, pa za pravne nauke.

Predmeti, za koje još nema redovnih ili izvanrednih profesora, povjeravaju se honoriranim nastavnima. Do kraja škol. god. 1923/24. u tome su svojstvu predavali:

a) u zajedničkom gospodarsko-šumarskom odjelu: eksperimentalnu kemiju ing. kem. i dr. teh. znanosti *Bogdan Šolaja*, pristav teh. visoke škole; biokemiju prof. *Adolf Seiwertb*; meteorologiju i klimatologiju dr. *Stjepan Škreb*, srednjošk. nadzornik; opću i sistematsku botaniku dr. *Ivo Pevalek*, privatni docenat i pristav bot.-fiz. zavoda; zoologiju, lovstvo i ribogojstvo dr. *Ervin Rössler*, priv. docenat i srednjošk. prof.; gospodarsku i šumarsku entomologiju dr. *August Langhoffer*, sveuč. profesor; opće, gospodarsko i šumarsko zgradarstvo ing. arh. *Janko Hofjac*, prof. tehničke visoke škole; nacionalnu ekonomiju dr. *Vasilije Belošević*, prof. visoke škole za trgovinu i promet; privatno pravo, upravnu nauku i upravno pravo dr. *Milorad Strazički*, sveuč. prof.; osnove socijalne filozofije dr. *Albert Bazala*, sveuč. prof.; prvu pomoć kod nezgoda i naglog oboljenja dr. *Miroslav Čačković*, sveučilišni profesor.

b) u gospodarskom odjelu: specijalnu botaniku dr. *Ivo Pevalek*; gospodarsku fitopatologiju i bolesti drvlja dr. *Vladimir Škorić*, sveuč. pristav u zavodu za uzgajanje šuma; bilinogojstvo ing. gosp. i dr. tehn. znan. *Alojzije Tavčar*, priv. docenat bilinogojstva; anatomiju domaćih životinja i veterinarstvo *Eugen Podaubsky*, prof. veterinar. visoke škole; fiziologiju domaćih životinja dr. *Petar Đurić*, prof. veterinar. visoke škole; planinsko gospodarstvo prof. dr. *Sava Ulimansky*; mljekarstvo ing. gosp. i dr. kulture tla *Stjepan Filipović*, sveuč. pristav u zavodu za mljekarstvo i gospod. bakteriologiju; pčelarstvo *Franjo Dominković*, srednjošk. prof.; svilogojstvo dr. *Jovan Hadži*, sveuč. prof.; uvod u gospodarske nauke, enciklopediju gospodarstva, povijest i literaturu gospodarstva ing. gosp. i dr. kulture tla *Albert Ogrizek*, sveuč. pristav u zavodu za živinogojstvo; zadrugarstvo i agrarnu politiku profesor dr. *Oton Frangeš*; gospodarsko knjigovodstvo *Maksimilijan Draganić*, kr. financijski nadsavjetnik.

c) u šumarskom odjelu: deskriptivnu geometriju *Juraj Božićević*, prof. tehničke visoke škole; šumarsku i kemijsku tehnologiju prof. *Adolf Seiwertb*; anatomiju drvlja prof. dr. *Andrija Petračić*; geodeziju i gradnju šumarskih prometila ing. *Pavle Horvat*, prof. tehničke visoke škole; tlocrtno risanje ing. *Ante Premužić*, sveuč. pristav; teoretsku mehaniku dr. *Milivoj Prejac*, prof. tehničke visoke škole; tehničku i građevnu mehaniku ing. *Josip Vesely*, prof. srednje tehničke škole.

Naredbom povjereništva za prosvjetu i vjere od 5. ožujka 1922. broj 5243 propisani su pojedinačni i državni ispiti u fakultetu ovako:

Da redovni slušači gospodarsko-šumarskog fakulteta uzmognu svoje nauke potpuno svršiti, dužni su načiniti tri teoretska državna ispita (§ 12.). Za rukovanje tim ispitima određuju se osobita ispitna povjerenstva (njih 6), svako sa predsjednikom, potpredsjednikom i dovoljnim brojem ostalih članova (§ 13.). Ona se na prijedlog fakulteta obnavljaju po izmaku svake četvrte godine (§ 42.). Članovima povjerenstava imenuju se na prijedlog profesorskoga zbora u prvom redu nastavnici gospodarsko-šumarskoga fakulteta (§ 39.).

Prvi šumarski državni ispit pravi se na koncu drugoga, *prvi gospodarski* na koncu trećega naukovnog semestra. I šumarski i gospodarski *drugi* državni ispit polaže se na koncu šestoga, a *treći* na konca osmoga semestra (§ 14.). Ispiti se drže redovno posljednjih 14 dana onoga semestra, u kojem dospijevaju, pa prvih 14 dana nastajnoga semestra; predsjednik povjerenstva može prema potrebi odrediti i izvanredne rokove (§ 15.).

Pod *prvi gospodarski* državni ispit potpadaju nastavni predmeti: eksperimentalna kemija, botanika, pa geognozija (geologija sa tloznanstvom); pod *drugi*: živinogojstvo, proizvodnja gospodarskoga bilja, pa opće i gospodarsko strojarstvo; pod *treći*: gospodarska uprava (s taksacijom), gospodarska kemijska tehnologija, pa upravna nauka i upravno pravo (§ 16.).

Pod *prvi šumarski* državni ispit potpada: viša matematika, eksperimentalna kemija, mineralogija i petrografija s geologijom, pa botanika; pod *drugi*: geodezija, uzgajanje šuma, uporaba šuma sa šumskom industrijom i trgovinom, pa dendrometrija; pod *treći*: uprava i obrana šuma, uređivanje šuma, računanje vrijednosti šuma sa šum. statikom, pa gradnja šum. prometila (§ 19.).

Da mogu pristupiti k pojedinim državnim ispitima, dužni su slušači gospodarstva i šumarstva odslušati predavanja i iz nekih drugih predmeta, koji ne potpadaju ni pod kakve ispite (§ 18. i 21., vidi također naučnu osnovu). Osim toga dužni su iz nekih predmeta položiti pojedinačne ispite, i to: *prije I. gospodarskoga* državnog ispita iz meteorologije i klimatologije, anatomije i fiziologije domaćih životinja, pa geodezije; *prije II. gospodarskoga* državnog ispita iz nacionalne ekonomije, biokemije, bilinogojstva, gosp. entomologije, gosp. fitopatologije, mljekarstva, pa gosp. bakteriologije; *prije III. gospodarskoga* državnog ispita iz gosp. melioracija, voćarstva, vinogradarstva i pivničarstva, gospodarskoga knjigovodstva, veterinarstva, privat. prava (§ 17.).

Za slobodan pristup k *drugome* državnom ispitu dužni su još slušači gospodarstva (u pravilu), da cijelo vrijeme božićnih, uskrasnih i velikih praznika druge naučne godine praktički rade na kakvom uređenom gospodarstvu i o toj praksi vode poseban dnevnik (§ 23.).

Slušači šumarstva dužni su prije pristupa k *prvome* državnom ispitu uspješno izvršiti vježbe iz tlocrtnoga risanja i položiti pojedinačni ispit iz meteorologije i klimatologije. Prije pristupa k *drugome* državnom ispitu dužni su

položiti pojedinačne ispite iz deskriptivne geometrije, teoretske, tehničke i građevne mehanike, općeg i šumarskoga strojarstva, vodnoga graditeljstva, tloznanstva i nauke o stajbinama, biokemije, dendrologije, anatomije drvlja, bolesti drvlja, šum. kemijske tehnologije, šum. entomologije, nacionalne ekonomije, pa privatnoga prava; prije pristupa k *trećem* državnom ispitu iz učvršćivanja tla i uređivanja bujica, općeg i šumarskoga zakonarstva, šumarske politike, povijesti šumarstva, upravne nauke i upravnoga prava, pa šum. i lov. zakona (§ 20.).

Pojedinačne ispite drže nastavnici dotičnih predmeta javno i to redovno prvih i posljednjih 30 dana svakoga semestra, a vanredno po dopuštenju dekana (§ 2.). I pojedinačni i državni ispiti (koji su također javni) drže se samo usmeno, a prema potrebi i na tabli (§ 4. i 26.). Uspjeh iz pojedinih predmeta ocjenjuje se na svim ispitima sa «odličan», «dobar», «dovoljan» i «nedovoljan». Pri odlučivanju o uspjehu ispita uzima se u obzir i uspjeh konstruktivnih vježbi, radnja u laboratorijima, u vrtu itd. (§ 5. 6. 28.). Kod državnih ispita određuje ispitno povjerenstvo na osnovi svih posebnih ocjena konačnu opću ocjenu ispitnog uspjeha sa «odlično sposoban», «sposoban» ili «nesposoban» (§ 29.). O pojedinačnim i državnim ispitima vode se posebni ispitni zapisnici (§ 7. 50.).

Ako kandidat na pojedinačnom ispitu ne uspije, može ga u određenom roku ponoviti, i to najviše dva puta. Ne uspije li ni treći put, mora dotični predmet ponovo upisati i slušati (§ 8.).

Ne uspije li kandidat iz jednoga samo predmeta na *državnom* ispitu, može ponoviti ispit iz dotičnoga predmeta, i to najviše dvaput. Ne uspije li ni treći put, isključuje se od daljega pravljenja ispita (§ 32.). Ako kandidat ne uspije na državnom ispitu iz dva ili više predmeta, mora da ponovi *cio* ispit, i to opet najviše dva puta. Ne uspije li ni treći put, isključuje se od svakoga daljega pravljenja ispita (§ 33.).

O uspjehu pojedinačnih ispita izdaju se svjedodžbe uvijek, a o uspjehu državnih ispita samo onda, ako ispit zadovoljuje. U svakom slučaju unosi se uspjeh državnih ispita (samo opći) u indeks kandidata. U svjedodžbi o trećem državnom ispitu pridolazi na kraju klauzula, da se kandidat smije služiti staleškim naslovom «inženjer» (§§ 7. 30. 31.).

Prema naredbi povjerenštva za prosvjetu i vjere od 15. ožujka 1921. br. 4917 za doktorat u fakultetu valja predložiti samostalno izrađenu znanstvenu raspravu (inauguralnu disertaciju) iz gospodarskog dotično šumarskog područja nauka i načiniti jedan strogi ispit. Znanstvenu raspravu može izuzetno da nadomjesti konstrukcioni elaborat sa stručnim opisom i znanstvenim obrazloženjem. Znanstvenom raspravom (konstrukcionim elaboratom) i strogim ispitom ima kandidat dokazati, da je sposoban za samostalan znanstveni rad. Molbenici za pripust k strogom ispitu prilaže se: znanstvena rasprava u tri primjerka, krsni ili rodni list, svjedodžba zrelosti, svjedodžbe o svim trima državnim ispitima, načinjenim u gospodarsko-šumarskom fakultetu, ili ispitne svjedodžbe druge koje gospodarsko-šumarske visoke škole, iz kojih se vidi,

da je kandidat doista svršio tu školu i da je propisno ispitan iz svih glavnih predmeta, koji se predaju u gospodarskom dotično šumarskom odjelu fakulteta; i napokon curriculum vitae, u kojem valja da je naročito istaknut tijekom visokoškolskog obrazovanja (eventualno kasnije surađivanje u laboratorijima, znanstv. zavodima i t. d.) i glavna struka, kojom se kandidat osobito bavio, te iz koje naročito želi praviti strogi ispit (§ 3.). Dekan našavši molbenicu u redu predaje raspravu na ocjenu dvjema redovnim ili izvanrednim profesorima dotične ili njoj najsrodnije struke kao izvjestiteljima. Ako je dekan u dvojbi, da li se kandidat s obzirom na školsku spremu (točka 3. pređašnje alineje) može pustiti k strogom ispitu, ima da zatraži odluku profesorskoga zbora (§ 4. i 5.). Ocjenitelji izvješćuju dekanatu o kvaliteti disertacije («odlična», «dovoljna» ili «nedovoljna») pismenim obrazloženjem. Kandidat se ne pušta k strogom ispitu, ako je raspravu nepovoljno ocijenio bar profesor struke, koju je kandidat označio glavnom. Ocijeni li raspravu nedovoljno samo profesor sporedne struke, tad o pripustu kandidata k usmenom ispitu odlučuje profesorski zbor. Odbijeni kandidat može najranije nakon godine dana predati novu disertaciju. Kandidat, kojemu ni ponovna disertacija nije odobrena, gubi pravo na dalje predlaganje disertacije, pa ne može polučiti ni nostrifikacije doktorata, stečenoga eventualno na drugoj kojoj visokoj školi (§§ 6—8).

Usmeni strogi ispit drži se javno pod predsjedanjem dekana ili prodekana. Pored obaju izvjestitelja ispituje na njemu još jedan profesor ili više njih, već prema struci, o kojoj se radi. Ispit u pravilu ne traje dulje od dva sata. Ispitivanje polazi od kandidatove pismene radnje i glavne struke, te obuhvata cijeli stručni skup, kojemu radnja pripada. Osim toga ispituje se kandidat iz jedne od pomoćnih ili osnovnih nauka, dotično skupa srodnih osnovnih nauka (koju kandidat može odabrati po volji), zatim — prema potrebi — iz jedne nauke, koja pripada drugome stručnom skupu, ali sa disertacijom stoji u nekoj užoj vezi. Na šumar. strogom ispitu ispituje se uvijek još iz šum. politike (§ 9.).

Gospodarski nauci dijele se s obzirom na strogi ispit na ova četiri stručna skupa, od kojih kandidat može po volji da izabere jedan: 1. proizvodnja gospodarskoga bilja sa bilinogojstvom; 2. živinogojstvo sa fiziologijom domaćih životinja i mljekarstvom; 3. gospodarska uprava i taksacija sa nacionalnom ekonomijom, zadrugarstvom i knjigovodstvom; 4. gospodarska kemijska tehnologija (§ 10.). Šumarski nauci dijele se na ove (po volji izberive) stručne skupove: 1. uzgajanje šuma sa tloznanstvom i naukom o stojbinama, pa uporaba šuma sa šumskom industrijom i trgovinom; 2. obrana šuma od štetnika i elementarnih nepogoda (šumarska entomologija, šumarska fitopatologija, uprava i obrana šuma zajedno sa meteorologijom i klimatologijom); 3. procjena i uređivanje šuma (dendrometrija, računanje vrijednosti šuma sa šumskom statikom i uređivanje šuma); 4. uređivanje bujica i gradnja šumskih prometila. Kandidat, kojemu je glavna struka uređivanje bujica, odgovara na strogom ispitu također iz vodnoga graditeljstva i uzgajanja šuma (zajedno sa

tloznanstvom i naukom o stajbinama). Kandidat, kojemu je glavna struka gradnja šumskih prometila, odgovara na strogom ispitu uvijek također iz uporabe šuma sa šumskom industrijom i trgovinom, a prema potrebi i iz vodnoga graditeljstva (§ 11.).

O uspjehu strogoga ispita odlučuje se većinom glasova. Ako su glasovi raspolovljeni, odlučuje profesor struke, koju je kandidat označio glavnom. Uspjeh ispita ocjenjuje se sa «odličan», «dovoljan» ili «nedovoljan». Reprobacija na usmenom ispitu ne poništava povoljnu ocjenu disertacije. Reprobirani kandidat može se strogom ispitu ponovo podvrci nakon šest mjeseci. Ne uspije li tada, ne može više polučiti doktorata u ovom fakultetu niti postići nostrifikacije eventualno drugdje polučenoga doktorata (§ 12. i 13.).

O strogim ispitima (pismenim i usmenim) vodi se zapisnik, koji potpisuju pored dekana ispitivači. Promocija se izvršuje analogno propisima ostalih fakulteta (§ 14. do 16.).

Propisi o habilitaciji privatnih docenata potpuno su jednaki sa propisima za filozofski fakultet.

Do konca god. 1923/24. habilitirani su za privatne docente u gospodarsko-šumarskom fakultetu: dr. *Svetozar Varićak* za analitičku biokemiju, dr. *Ljudevit Gutschy* za gospodarsku bakteriologiju, dr. *Albert Ogrizek* za živinogojstvo, dr. *Alojzije Tavčar* za bilinogojstvo.

Kako se prof. zbor postepeno popunjivao, tako su se osnivali i pojedini znanstveni zavodi i namještale potrebne za to pomoćne sile (pristavi i asistenti). Do konca god. 1923/24. osnovani su zavodi za: živinogojstvo, bilinogojstvo, proizvodnju gospodarskog bilja, tloznanstvo, gospodarsku kemijsku tehnologiju, gospodarsku mikrobiologiju i mljekarstvo, ispitivanje strojeva, gospodarsku upravu, uzgajanje šuma, uporabu šuma, šumske pokuse, kemijski laboratorij. Osim kemijskoga laboratorija svi zavodi imaju svoje poslovne statute. Uz neke su zavode (za živinogojstvo, za uzgajanje šuma) prislonjeni i seminari. — Kemijski laboratorij i tloznanstveni zavod opstojali su u potpunom sadašnjem obujmu već na bivšoj šumarskoj akademiji, a ostali su sasvim novi. Gotovo svi ti zavodi izdržavaju se na teret prosvjetnoga resora, te im je svrha u glavnom naučno-nastavna, samo zavod za šumske pokuse izdržaje se nesamo na teret prosvjetnoga resora, nego ponajviše na teret ministarstva šuma i rudnika. Navedeni zavodi imaju također zbirke, potrebne za zornu obuku. Pored njih opstoji i više drugih zbiraka, kojima upravljaju nastavnici dotičnih struka, t. j. od česti profesori onih struka, za koje se dosad nijesu mogli otvoriti statutarni zavodi, a od česti i honorirani nastavnici, ponajviše onih struka, za koje još nijesu popunjene profesorske stolice. Neke su zbirke preuzete od šumarske akademije i samo se dalje popunjuju, a druge su nove. Uza svaki zavod i zbirku ima i priručna knjižnica, koja služi budi seminarским svrhama, budi za porabu nastavnika i njihovih pomoćnika.

Za usavršivanje nastavnog i naučnog djelovanja fakulteta nabavila je država u 1921. godini za gospodarsko=šumarski fakultet od zagrebačkoga nadbiskupa dobro Maksimir. Za upravu dobra izdala je pokrajinska uprava 18. prosinca 1921. na prijedlog profesorskoga zbora gospodarsko=šumarskoga fakulteta pravilnik, po kojemu je izravno vođenje poslova na fakultetskom dobru predano ravnatelju dobra sa pridijeljenim mu pomoćnim osobljem (1 pristav, 1 knjigovođa). Ravnatelja nadzire s pravom izdavanja hitnih naloga pročelnik kuratorija za upravu dobra, i to u ime samoga kuratorija, koji je sastavljen od četiri profesora gospodarsko=šumarskoga fakulteta, te je za ispravnu i valjanu upravu dobra moralno odgovoran fakultetu, a materijalno i moralno državnoj vlasti. O poslovima upravnog i nadzornog karaktera odlučuje kuratorij u sjednicama, na koje se sastaje prema potrebi. Proračun i zaključni račun, pa i sva principijelna pitanja, koja se tiču dobra, treba prije odobrenja nadležne vlasti da pretrese i prihvati profesorski zbor. Zavodi, zbirke i dobro Maksimir prikazani su dalje u osobitoj glavi.

Dekani:

1. Petračić Andrija dr. 1919/20.	3. Levaković Antun dr. 1921/22.
2. Jesenko Fran dr. do 14. XII. } 1920/21.	4. Uilmansky Sava dr. 1922/23.
Šandor Franjo od 14. XII. }	5. Setinski Viktor ing. 1923/24.

SVEUČILIŠNE USTANOVE.

U FILOZOFSKOM FAKULTETU.

Fizikalni zavod osnovan je god. 1875. i smješten u dvije dvorane prvoga kata muzejske zgrade u Demetrovoj ulici. Kad je god. 1882. sveučilištu predana današnja njegova zgrada na Wilsonovu trgu, preselio se u nju i fizikalni zavod, te su mu u zapadnom dijelu drugoga kata dane tri dvorane i dvije sobe, a u prizemlju soba za radionicu, kasnije spremište. Kad se iz sveučilišne zgrade iselila knjižnica, raširio se fizikalni zavod u jeseni 1918. još u dvije susjedne prostorije drugoga kata: u dvoranu, koja je dotad služila kao uredovnica filozofskoga dekanata, i u dotadašnju matematičko=geografsku predavaonicu. Posljednja je dvorana sada fizikalna predavaonica, a negdašnja je fizikalna predavaonica određena za praktične vježbe slušača. Skučenost prostorija fizikalnog zavoda odavna se teško osjećala, te je već u «Spomenici» izdanoj o 25=godišnjici sveučilišta istaknuto, «da su prostorije zavodske prenapunjene, te je gradnja posebnog fizikalnog zavoda neizbježiva». Najposlije se odlučilo, da se toj prijekoj potrebi, koja se općeno i u javnosti priznavala, doskoči tako, da se na Mažuranićevu trgu uz novu knjižnicu i novi sveučilišni kemijski zavod sagradi zgrada jednaka s kemijskim zavodom, da posluži svrhama fizikalnoga zavoda; u njoj bi uz to bile i prostorije za matematičku obuku, pa i za neke druge, manje zavode filozofskoga fakulteta. U sjednici hrvatskoga sabora od 10. veljače 1914. izjavio je ban dr. barun Škrlec, da će se još te iste godine gradnja fizikalnoga zavoda započeti, a 25. lipnja 1914. predložena je saboru «osnova zakona o gradnji fizikalnoga zavoda, narodnog muzeja i inih javnih zgrada». Taj je zakon od sabora prihvaćen i 13. kolovoza 1914. sankcioniran. U istoj su godini načinjeni i nacrti zgrade, ali je izvedba njezina poradi ratnih prilika odložena.

Danas je tjesnoća prostorija fizikalnoga zavoda još mnogo veća. Broj je slušača filozofije iza rata narastao, fizikalni su se nauci slušača farmacije god. 1923. raširili, povrh toga otvoren je god. 1917. liječnički fakultet, a god. 1919. osnovana veterinarska visoka škola, te se iz svih tih razloga broj slušača, koji se upisuju u glavni fizikalni kolegij, neočekivano povećao. Dok je u prvom 25=godištu maksimum tih slušača iznosio (god. 1896.) 53, premašio je u posljednje vrijeme (u zimskom poljeću 1919/20.) čak 500 (od toga 373 medicinara i 91 farmaceut), a danas se kreće u visini iznad 300. Razumije se, da predavaonica od 88 četv. metara, u kojoj bi trebalo još obilno prostora za eksperimentiranje, nije ni u kakvom skladu s tim golemim brojem

slušača. Da ni inače zavodske prostorije ne odgovaraju potrebama naučnoga rada, zališno je dokazivati.

Aparati su fizikalnoga zavoda popisani u 1353 broja inventara. Radi nedovoljnih sredstava nastao je u nabavi aparata potpun zastoj; on se za=pravo ukazuje kao težak nazadak, ako se uoči neprestani živi razvoj fizikalne nauke. A uzme li se još na um, koliko se troše i kvare aparati obilnom upo=trebom, izlazi, da zbirka fizikalnoga zavoda u posljednje vrijeme i kao fizikalno=historička zbirka gubi od dana do dana vrijednost. Inventar oruđa itd. obuhvata 348 brojeva, knjižnica 1242 broja sa kojih 1880 svezaka (bez separata). Nova dotacija ne dotječe ni za pretplatu malena broja časopisa i drugih periodičkih izdanja, koja fizikalni zavod drži od početka njihova izlaženja.

Uz profesora fizike bio je namješten u zavodu dugi niz godina samo podvornik. Tek god. 1909. pridijeljen je zavodu stručno osposobljen asistentat (kasnije pristav), a god. 1922. uz ovoga još jedan asistentat. Od god. 1919. do 1924. djelovao je u zavodu jedan profesor učiteljskih škola kao mehanik, a od god. 1922. namješten je jedan pomoćni poslovođa.

Fizikalni je zavod odmah po osnutku sveučilišta uredio dr. Vinko Dvořák. Kao prvi profesor fizike u sveučilištu upravljao je zavodom sve do svoga umirovljenja u god. 1911. Uz veliku brigu i mudru štednju umio je on malenim sredstvima stvoriti lijepu zbirku aparata. Pri tom je i svojim ručnim radom, u kojemu je polučio virtuoznost, obogatio zavod mnogim aparatima. Na međunarodnoj električkoj izložbi u Beču g. 1883., gdje je Dvořák izabran za člana tehničko=naučnog odbora izložbe, i na budimpeštanskoj izložbi god. 1896. neki su od tih aparata bili izloženi pa su stekli mnogo priznanja (u Budimpešti: velika kolajna).

Kemijski zavod nalazi se na Akademickom trgu u svojoj staroj zgradi, podignutoj god. 1883. U njoj je amfiteatralna predavaonica sa 72 sjedala, radionica za 30 vježbenika početnika, mala radionica za četvoricu naprednijih i sve druge potrebne prostorije u prizemlju i u podrumu. U prvom se katu u dvjema sobama smjestila biblioteka, a u ostalim prostorijama stanovao je do god. 1895. predstojnik zavoda. U njih se tada naselio farmakognoski zavod i ostao do godine 1921., kad je prešao u zgradu novoga kemijskoga zavoda na Mažuranićevu trgu. Ispražnjene sobe služile su najprije za đачke stanove, zatim od česti novom profesoru fizikalne kemije, a od česti odboru za kontrolu prometa deviza i valuta. Godine 1923. ušao je u njih zavod za fizikalnu kemiju.

Sa gradnjom novoga kemijskoga zavoda, koji je bio osnovan na iskustvima najodličnijih kemijskih instituta u Evropi, započelo se godine 1913. Zgrada još nije bila posve dovršena, kad je buknuo rat, i vojničke su je vlasti upotrebile za svoje svrhe. Istom potkraj godine 1919. ona je bila toliko dogotovljena i uređena, da bi se u nju bio mogao preseliti kemijski zavod, kadno je došlo neočekivano naređenje povjereništva za prosvjetu i vjere

(22. prosinca 1919.): da prostorije namijenjene sveučilišnome kemijskom zavodu dobiva nedavno osnovana visoka tehnička škola za svoje institute i za privatne stanove nekih svojih nastavnika. Energični protesti i filozofskoga fakulteta i akademičkoga senata uspjeli su samo toliko, da se zgrada priznala svojinom sveučilišta, koje će je potpuno preuzeti, kad iz nje izađu zavodi tehnike.

Predavanja iz kemije slušaju i vježbe izvršuju osim slušača, kojima je kemija glavna struka, još slušači matematike i fizike, pa slušači prirodoslovnih struka i napokon farmaceuti. Kad su im se god. 1918. pridružili i medicinari, predavaonica je postala znatno premalena, te su se morala uvesti paralelna predavanja, namještati dalji radni stolovi, ispražnjavati druge, za osobite svrhe određene prostorije i pretvarati u đачke radionice; napokon je i sam predstojnik bio prinuđen ustupiti vježbenicima svoju radionicu te isprazniti sobu asistentovu i vratarevu. Prenapunjenju zavoda doskočilo se god. 1919/20. donekle tako, da su se za slušače medicinskog fakulteta uvela odjelita predavanja iz organske i neorganske kemije, pa i praktičke vježbe kod stolice za primijenjenu medicinsku kemiju. Sa medicinarima izašli su iz zavoda i farmaceuti prve god.

Prava je nevolja nastala za kem. obuku, kad je noću 22. siječnja 1924. planuo požar u zavodskoj predavaonici i uništio velik dio njezina uređaja. Zato su se predavanja sve do ljetnoga semestra držala u ovećoj susjednoj sobi, koju je vatra poštedjela, ali je njezin uređaj stegnuo pokusni dio obuke na minimum.

Sa žalošću valja priznati, da zavod u skućenim prostorijama, s nedovoljnim pomagalicama i neznatnim dotacijama više ne odgovara potrebama visokoškolske kemijske nastave. S nedostatka sredstava posljednjih se godina moralo obustaviti primanje nekih važnih stručnih časopisa, koji će se ubuduće moći teško kompletirati.

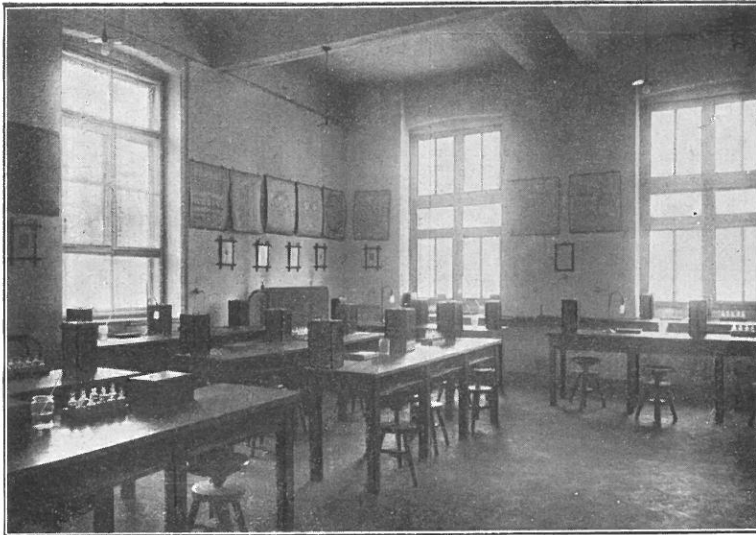
Osim predstojnika zavod ima pristava, asistenta, 2 pomoćnika.

Fizikalno-kemijski zavod. Do 1921. godine sve su grane kemije (anorganska, organska, analitička i farmaceutska) bile združene u jednoj stolici (prof. G. Janeček). Fizikalnu je kemiju predavao, u svojstvu privatnog docenta dr. Fran Bubanović, a kad je on prešao na medicinski fakultet, filozofski je fakultet izabrao god. 1921. za stolicu fizikalne kemije prof. N. A. Pušina. Za laboratorij fizikalne kemije bio mu je dodijeljen I. kat stare zgrade kemijskog laboratorija (prostorije farmakognoškoga zavoda, koji se iselio), u koji je fizikalno-kemijski zavod mogao ući istom mjeseca siječnja god. 1923. Kako za uređenje laboratorija nije bilo doznačeno nikakvih dotacija, predstojništvo ga je samo moralo improvizirati. Velike je usluge pri tome iskazao pomoćni asistent Ljudevit Sladović, koji je kod razliĉnih ureda nabavio namještaj (stolove, stolice, police) i dobio kredit kod nekih obrtnika, kao kod stolara, bravara, uvoditelja vodovoda, plina i t. d. Prof. G. Janeček priskočio je u pomoć zavodu odstupivši mu za porabu one aparate, koji pripadaju u

područje fizikalne kemije, kao aparate za krioskopiju, ebulioskopiju, za mješrenje elektrovodljivosti otopina, za određivanje topline izgaranja (kalorimetrijska bomba). Sličnu je pomoć laboratoriju pružio dr. S. Miholić. Tako se već u travnju god. 1923. mogao započeti znanstveni rad, a za đake su se udesile praktične vježbe iz fizikalne kemije, koja su važna i svakako potrebna dopuna teoretskim predavanjima. Zavod ima ove prostorije: radnu sobu za praktične vježbe đaka, sobu za disertantske radnje, vagaonicu, knjižnicu, sobu za elektrokemijske i elektrotermijske radnje, radnu sobu predstojnika zavoda, radnu sobu asistenta, ured. — Personal: predstojnik, asistent, pomoćni asistent.

Botaničko-fiziološki zavod i botanički vrt. Kad je god. 1875. imenovan prvi profesor botanike dr. Bohuslav pl. Jiruš, odmah je počeo raditi oko osnutka zavoda, koji se smjestio u dvije malene sobe u drugom katu negdašnje gimnazije u gornjem gradu: jedna je služila za predavaonicu, a druga za radnu sobu profesoru i slušačima. Pošto se sveučilište preselilo u današnju svoju zgradu, dobio je i botanički zavod ovdje svoje prostorije (isprva veću dvoranu, manju sobu i predavaonicu) i tako stupio u novu fazu života, u kojoj je postavljena osnova današnjim najvećim zavodskim zbirkama herbarija. Herbarijske zbirke iz narodnoga muzeja prešle su u vlasništvo zavoda, sam prof. Jiruš darovao je svoje zbirke, a osnivač hrvatske flore Ljudevit pl. Farkaš-Vukotinović poklonio je svoj bogati herbarij, kojemu je kasnije pridani i herbarij dra. Schlossera, suradnika Vukotinovićeve pri djelu «Flora croatica». Kad je prof. Jiruš godine 1886. otišao u Prag za redovnoga profesora farmakologije i farmakognozije, za njegova nasljednika dra. A. Heinza dobio je botanički zavod još jednu sobu, ali se ipak radi sve većega broja slušača i porasta herbarijâ osjećala potreba, da se prostorije i dalje rašire. Toj je potrebi nastojao doskočiti dr. V. Vouk, postavši god. 1915. profesorom botanike i predstojnikom botaničkoga zavoda i vrta. Povjereništvo je za prosvjetu i vjere 24. travnja 1920. br. 2262 odredilo, da se zavod preseli u novu zgradu kemijskoga laboratorija na Mažuranićevu trgu. Time dakako nije polučeni ideal: samostalna zgrada u botaničkom vrtu, ali se od toga moralo odustati s obzirom na prijeko potrebnu izgradnju novih fakulteta i visokih škola, naročito medicinskoga fakulteta. Postiglo se ipak to, da je botanički zavod došao bar u neposrednu blizinu botaničkoga vrta.

Zavod zaprema u južnom traktu II. kata 15 većih i manjih prostorija. U hodniku je smješteno 8 velikih ormara s generalnim herbarijem, a u sobi predstojnika zavodska biblioteka. Zatvoreno predsoblje služi kao uredovnica za manipulantske i pisarske poslove. Kraj kabineta zavodskoga pristava ima velika herbarijska radionica, gdje je u visokim ormarima pohranjen specijalni herbarij hrvatske flore. Dalja dvorana sa herbarijima kriptogama služi kao kriptogamska radionica, do nje je kompletno uređena kemijska radionica za fiziološko-kemijska istraživanja i za pripravne radnje u bakteriologiji, zatim mala izba za sterilizaciju sa zračnim i parnim sterilizatorima, i najzad mikrobiološka radionica

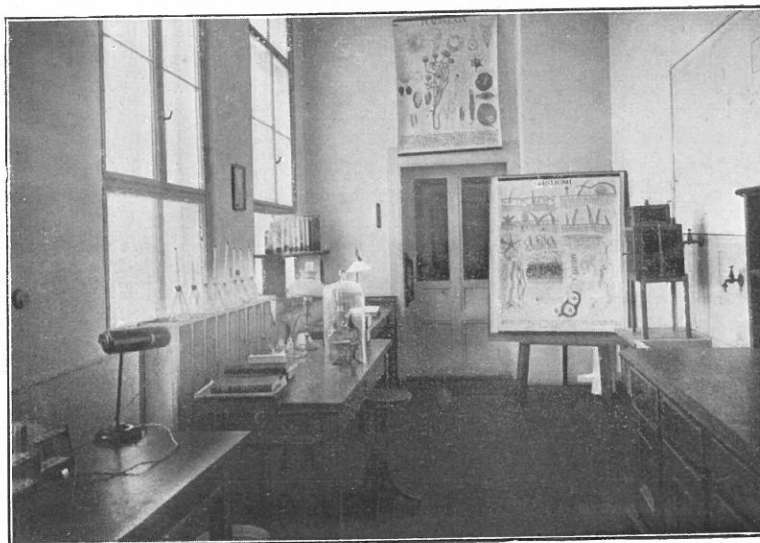

Botaničko = fiziološki
zavod.

1. Dvorana za mikro-
skopiju.

2. Herbarijska dvorana.

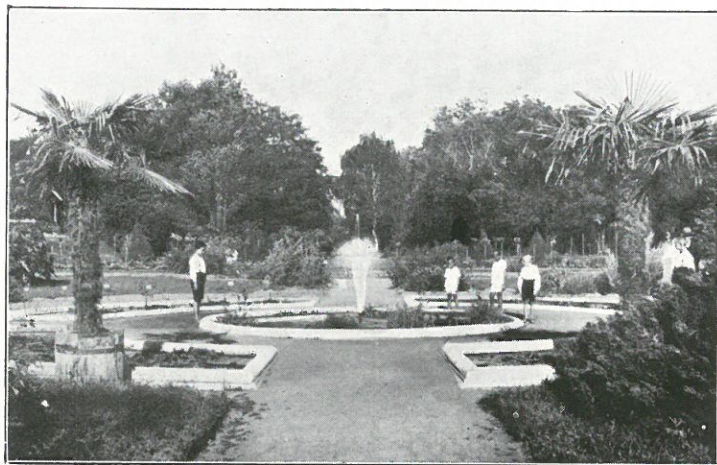

3. Mikrobiološki odio.

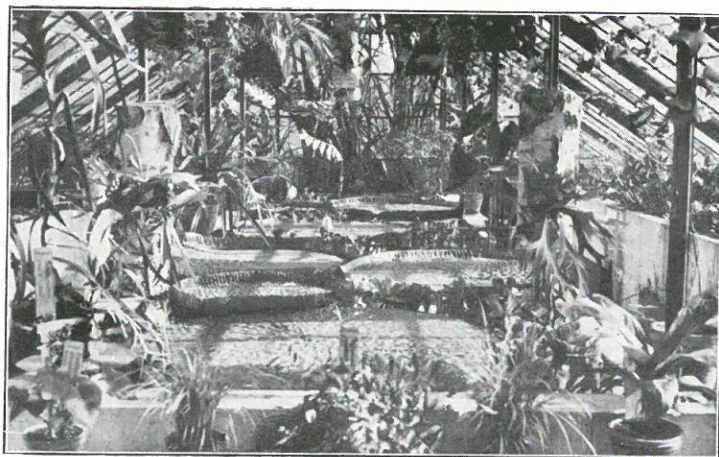
Botanički vrt.

1. Grupa alpskoga bilja.

2. Srednji dio vrta.

3. Staklenik sa tropskim biljem (na vodi Victoria regia).

s akvarijem i kulturom alga. U maloj su izbi za vaganje na mramornim konsolama postavljene analitičke vage, a u t. zv. disertacionoj radionici uređena su tri potpuna radna stola za mikroskopiju (samo za naprednije slušače, koji izrađuju doktorske teze). Velika dvorana za mikroskopiju (za vježbe početnikâ) ima 10 radnih stolova sa 30 kompletno uređenih radnih mjesta, u njoj je i zbirka morfoloških preparata. Pokraj nje se nalazi asistenska radionica sa dva radna stola i sa zbirka učila (aparati, modeli, table i t. d.). Iz predsoblja, koje služi podvorniku za radionicu sa spremištem posuđa i praonicom, ulazi se u predavaonicu, u kojoj ima mjesta za 80 slušača, u njoj je smješten i projekcioni aparat. Na glavnom hodniku postrance uređena je tamna izba za fotografiju. Na tavanu se nalazi osobita komora za dezinfekciju herbarija i izba za prešanje bilja sa spremištem papira. Botanički zavod ima 45 modernih mikroskopa, od najjednostavnijih do najmodernijih tipova i konstrukcija, i svu najnužniju aparaturu za citološke i mikrobiološke radove (termostate, mikrotome, sterilizatore, centrifuge i t. d.). Zavodska biblioteka broji oko 3.000 svezaka, ona drži dvadesetak časopisa, od kojih prima iz inozemstva neke besplatno. Napose valja istaknuti zbirku zavodskih slika (tabla) za predavanja, što ih je slikao zavodski preparator.

Zavodski herbariji, koji danas čine samostalan odjel, uređuju se po ovoj osnovi: Generalni herbarij, u kojemu treba da bude zastupano bilje cijeloga svijeta, dijeli se od specijalnoga herbarija domaće flore, u kojemu se nahodi u prvom redu hrvatska flora, a onda srpska, slovenska, bosanska i t. d., dakle u širem smislu flora svih jugoslavenskih zemalja. U drugu se ruku provodi koncentracija svih osnovanih herbarija za specijalni herbarij u jedan cjeloviti herbarij. To su naročito herbariji: Schlosserov, Klinggräffov, Vukotinićev, Rossijev, Hirčev, pa manje zbirke. Taj će golem posao trajati više godina. Generalni herbarij ima od prilike 30.000 brojeva, dotično listova, a specijalni herbarij hrvatske flore broji aproksimativno 40.000 brojeva, dotično listova. U herbariju su ove poglavite zbirke: 1. *Herbarium croaticum Rossianum* s oko 28.000 herbarskih listova bilja, koje je sabrao i sistematski uredio veoma zaslužni hrvatski florista Ljudevit Rossi, major u m. Bilje je sabrano u različnim krajevima Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, ali najviše u južnoj Hrvatskoj (Karlovac, Plješivica, Velebit, Hrvatsko primorje i dr.). Zbirka je uzorno sastavljena i opremljena, a oskrbljena i osobitim katalogom i itinerarijem. To je i najznatnija zbirka hrvatske flore, koja se sada čuva u botaničkom zavodu; nabavila ju je god. 1916. zem. vlada, odjel za bogoštovlje i nastavu, od vlasnika Ljudevita Rossija za tako neznatnu svotu, da se prodaja može smatrati više velikodušnim darom. — 2. *Herbarium croaticum Hircianum* broji oko 12.000 listova. Jedan dio te zbirke darovao je prof. Dragutin Hirc, zaslužni hrv. florista, medicinskomu fakultetu zagrebačkoga sveučilišta, a drugi je dio već otprije pohranjen u botaničkom zavodu. — 3. *Herbarium Haračić* s oko 8.000 listova bilja, što ga je prof. Ambroz Haračić sabrao poglavito u

području Kvarnerskog otočja, naročito na otoku Lošinju. — Specijalni herbarij uvećan još i manjim zbirkama, koje su sabrali članovi botaničkoga zavoda, navlastito dr. Ivo Pevalek i dr. Ivo Horvat, zatim profesor dr. Karlo Bošnjak i sada već pokojni J. pl. Maretić, pukovnik u miru. — U generalni herbarij pridošle su kupom ove znatnije zbirke: 1. *Flora exsiccata Austro-hungarica*. VIII. Cent. Nr. 3.201 — 4.000. 2. *Herbarium generale Rossianum*. Manja zbirka evropskog bilja oko 4.000 brojeva. (Dar g. Ljudevita Rossija.) 3. *Kryptogamae exsiccatae editae a museo Palatino Vindobonense*. Cent. I. — XXIII. 4. *Gramina hungarica*. Cent. I. — XI. 5. *Braun-Rabenhorst-Stützenberger: Characeae europeae exsiccatae*. Fasc. 1 — 5. Nr. 1 — 121. — Herbarijski odjel pripravlja i izdanje vlastitog eksikatnog djela, te je već prva polovina centurije za izdavanje pripravljena. On zapravo vrši funkciju botaničkoga zavoda hrv. muzeja, koji danas još ne opstoji.

U programu razvoja botaničkoga zavoda nalazi se i osobit fiziološki odjel, za koji u današnjim prostorijama nema a i ne može biti mjesta, budući da su one u zgradi kemijskoga zavoda, gdje različni bilju škodljivi plinovi onemogućuju rad sa živim biljkama. Izrađeni su i planovi za mali paviljon u botaničkom vrtu, ali do danas još nije odobren kredit za izgradnju. To je potrebno istaknuti, budući da zavod od svoga osnutka nosi ime «botaničko-fiziološki zavod», što dakako za danas nije posve ispravno, jer su doista za fiziološki rad potrebne prostorije i naprave (staklenik za fiziološke pokuse, moderno uređena tamna izba i mnoštvo aparata), kojih zavod danas još nema.

Botanički se vrt počeo osnivati god. 1890., kada je od grada Zagreba ustupljeno zemljište ograđeno provizornom drvenom ogradom. Prve je predradnje proveo dr. B. Jiruš, a konačne nacрте izradio je prof. dr. A. Heinz s vrtlarskim upraviteljem Viteslavom Durchanekom. Botanički je vrt, kako u glavnom uz male preinake i danas još stoji, djelo profesora Heinza i vrtlara Durchaneka.

Botanički vrt zaprema 6 jutara i 456 kv. hvati zemljišta između Miha-novićeve ulice i željezničke pruge. Čitavi vrt je izgrađen u stilu engleskoga parka, te prema tome i u estetskom pogledu daje lijepu sliku. Grupe drveća i grmlja slikovito se izmjenjuju sa livadama i ribnjacima, otvarajući lijepe vidike i pružajući užitak raznolичnim oblicima drveća i grmova. Tek u sredini oko staklenih kuća, u kojima se uzgajaju tropske biljke, uređen je t. zv. «francuski parter», postavljen je t. zv. «veliki sistem».

Iza glavnoga ulaza u pročelju Gundulićeve ulice nalazi se krasna grupa magnolija, kojih porodica ima srodničkih veza s jedne strane s našim koniferama, a s druge strane sa dikotiledonama. Na lijevo se diže maleni brijeg s klekovinom (Pinus mughus), koji predočuje stanovnike planinskih krajeva. Na tome t. zv. alpinumu rastu i stanovnici naših planina: pripadnici rodova Aubrietia, Trollius, Gentiana, Leontopodium, Globularia, Cerastium, Arabis Sempervivum, Achillea, Armeria, Androsace, Campanula, Dryas, Daphne i

mnogi drugi. Lijevo se usput ređaju stanovi velike porodice četinjača (*Coniferae*), među kojima se osobito ističe naša prava omorika (*Picea Omorica* Panč.), kojoj je domovina istočna Bosna i zapadna Srbija. Tu je libanonski cedrar, američki mamutovac i mnoge različite smreke, borovi, jele, tise, čempresi i borovice. Naokolo ribnjaka imaju svoje stanove monokotiledonske biljke, trave, ljerovi, perunike, kaćuni, kozlaci, pa ljeti paome, banane, kane i dr. U ribnjacima se nalaze različne vodene biljke, krasni lopoči, pa šaševi, šiljevi i sitine; ima i čuveni indijski lotos (*Nelumbium*), pa kineski lopoč s golemim lišćem *Euryale ferox*, a uz rub ribnjaka suptropska američka *Thalia dealbata* i južnoamerička *Eichornia azurea*. Zagrebački je botanički vrt kulturom toga suptropskoga bilja pod vedrim nebom upravo znamenit. Ti ribnjaci daju ujedno i obilat materijal za proučavanje različitih alga. Naokolo se dalje sve do zapadnoga dijela nižu grupe dikotiledona: orasi, lješnici, johe, vrbe, breze, hrastovi, bukve, kostanji, brijestovi, lipe, jaseni, akacije, a uz njih mnoge eksotične vrste. Ispod njih uza slobodne rubove i na tratinama ređaju se u velikom broju niske zeleni, jednogodišnje i trajne, sve razvrstane po sistemu, ali i u dotičnoj biološkoj sredini, koliko je to moguće. Na zapadnom je dijelu podignuta na betonskim stupovima velika sjenica, u kojoj ljeti stanuju paome, agave i mnoge biljke mediteranske i suptropske klime. Zimi je to bilje smješteno u staklenicima, gdje su zaklonjeni još i brojni zastupnici prave tropske flore. Ima u svemu osam odjela u staklenicima, od kojih se naročito ističu odjeli za sukulente, kakteje, za tropske orhideje, paprati aroideje, paome i vodeno bilje. U tom se odjelu od vremena do vremena uzgaja i golemi lopoč sa Amazone, znamenita «*Victoria regia*». Uza staklenike valja na koncu spomenuti još i odjel za specijalitete iz jugoslavenskih, a napose iz hrvatskih krajeva: *Sibiraea croatica*, *Aquilegia Kitaibelii*, *Dianthus bebius*, *Campanula fenestrellata*, *Phyllitis hybrida*, *Cheilantes fragrans*, *Iris illyrica*, *Edreanthus damaticus*, *Sesleria kalnikensis*, *Dianthus croaticus*, *Daphne Blagayana*, *Iris bosniaca*, *Ramondia Nathalia* i mnoge druge.

Za vrijeme nedavnoga rata pa i poslije njega sredstva su za uzdržavanje botaničkoga vrta bila kudikamo premalena, da bi se on mogao čuvati i razvijati, kako je bilo zamišljeno. Naročito su staklenici u stanju, koje traži mnogo popravaka. Nadajmo se, da će doći bolja vremena, te će biti moguće podignuti dostojni reprezentativni staklenik u izložbene svrhe.

Botanički se zavod nalazi u drugoj etapi svoga razvoja. On mora doći pod svoj krov, t. j. u svoju zgradu u samome botaničkom vrtu. Nema sumnje, da botanički vrt ne će moći uvijek ostati na današnjem mjestu. Razvitak grada prisilit će ga prije ili kasnije na selidbu — možda na fakultetsko dobro Maksimir. Sudbina je većine botaničkih vrtova, koji su podignuti u središtu grada, da se premještaju u područje slobodnije prirode (za primjer služe München, Berlin, Prag, Paris i dr.). Zadaća će dakle u bližoj budućnosti biti, da se stvore potrebni preduvjeti za nove prilike: osnivanje svih odjela

za koncentraciju cjelokupnoga rada na polju botaničke nauke u teoretičkom i u primijenjenom smjeru; popunjivanje biblioteke i laboratorija potrebitim naučnim pomagalicama; i napokon, što je i najvažnije, obilan odgoj botanikâ specijalista u različnim strukama botaničke nauke.

Zavod ima osim predstojnika: kustosa herbarija, pristava, 2 asistenta, preparatora i vrtlara.

Farmakognoški zavod. Kad je god. 1882. bio osnovan farmaceutski tečaj, preuzeo je obuku u farmakognoziji profesor botanike u filozofskom fakultetu dr. Bohuslav Jiruš, koji je za kratko vrijeme stvorio farmakognošku zbirku s jedno 800 primjeraka droga te je pridružio botaničkomu zavodu. Tako je ostalo sve do godine 1886., kad je po odlasku prof. Jiruša farmakognoziju predavao prof. dr. G. Janeček (1886) i poslije njega kao suplenat dr. Julije Domac. U to se vrijeme zbirka jednako dopunjavala i počele se obilnije nabavljati farmakognoške knjige, atlanti i naučni časopisi za priručnu knjižnicu.

Godine 1896. bijaše od temelja promijenjena naučna osnova farmaceutske obuke i ispitni red za magisterij farmacije. Farmakognozija je dobila propisani broj sati za redovnu profesuru, a suplencija predmeta imala je prestatu. Da bi se pak moglo temeljito izvršivati mikroskopsko proučavanje droga, osnovan je god. 1896. osobiti farmakognoški zavod, kao samostalni znanstveni sveučilišni institut, i smješten u I. spratu zgrade sveučilišnoga kemijskog laboratorija na Akademičkom trgu, gdje je zapremao prikladne prostorije od šest soba. Iste godine imenovan je suplenat dr. J. Domac izvanrednim profesorom farmakognozije i predstojnikom toga novog zavoda, a godine 1899. redovnim profesorom. Svotom od 4562 for. 67 novč. bijaše nabavljeno nužno pokućstvo, stolovi za mikroskopiranje, 20 mikroskopa, sprave za mikroskopske radnje, reagencije i bočice za njih, kemijska vaga, ormari za zbirku i t. d. tako, da je zavod bio dobro uređen za teoretsku i praktičku obuku slušača. U početku bilo je u zavodu mjesta za 20 vježbenika, no kako je sukcesivno nabavljeno još 10 mikroskopa, moglo je vježbati i 30 slušača, a u slučaju potrebe i nekoliko njih više. Zbirka, koja bi smještena u osobitu sobu, narasla je na jedno 1800 primjeraka droga i jedno 300 trajnih mikroskopskih preparata, a pomnožila se znatno i zavodska biblioteka.

U jesen god. 1921. preselio se farmakognoški zavod u II. kat nove zgrade za kemiju na Mažuranićevu trgu i zauzeo prostorije, koje su po građevnom planu bile za nj određene. Tu zavod ima 12 prostorija. Na sjevernoj fronti nalazi se velika dvorana za mikroskopske vježbe sa 44 mjesta i do nje je prostrana soba za istu svrhu, u kojoj može vježbati još 16 slušača. Iza pomenute sobe, no s njome u savezu, na istočnoj fronti, soba je za asistenta, a za njom su dvije sobe za farmakognošku zbirku i velika predavaonica. Pred velikom dvoranom za mikroskopske vježbe nalaze se dvije manje sobe: jedna za mikroskopske, a druga za kemijske radnje profesora. U zapadnom krilu smještena je velika profesorova soba s predsobljem, koja je uređena za pri-

manje i kao pisarnica, ali je u njoj namještena i priručna zavodska biblioteka. Do profesorove je sobe prostrana soba za farmakokemijske radnje za naprednije đake i one, koji se kane i dalje usavršivati u predmetu ili izrađuju samostalnu naučnu radnju. U toj je sobi pet kemijskih radnih stolova, pa mjesto i uređaj za elementarne analize. Za tom se sobom nalazi još sasvim odijeljena soba za kemijske vage. Oba hodnika, u istočnom i zapadnom krilu, vrlo su široki i svijetli, pa bi se u potrebi u jednom od njih lako mogao namjestiti još po koji stol za mikroskopiranje. U hodniku, koji vodi u dvoranu za mikroskopiranje, stoje uz zid zgodni ormari, koji služe đacima za spremanje garderobe. Sve su zavodske prostorije vrlo svijetle, uvedena je svagdje električna rasvjeta, a grijaju se centralnim loženjem.

Zavod se iz stare zgrade preselio u novu sa svojim starim inventarom, pa se njime dakako nijesu mogle urediti sve prostorije. Kako je novi zavod zamišljen za 60 slušača, trebalo bi prije svega nabaviti još 30 đačkih mikroskopa, koji bi se smjestili na stolove u veliku dvoranu za mikroskopiranje i u pobočnu sobu; tad se ne bi više morale mikroskopske vježbe vršiti u dva skupa. Treba urediti sada još neuređenu sobu za farmakokemijske radnje i nabaviti sve sprave i aparate nužne za ovakve poslove, urediti sobu za vage, asistentovu sobu, sobu profesorovu, određenu za njegove mikroskopske radnje, nabaviti još koji ormar za zbirku i za zalihu reagensija, urediti digestore, postaviti klupe u predavaonici amfiteatralno, nabaviti aparat za projekcije i još neke što veće što manje potrebe. No ako zavod, koji uz predstojnika ima samo jednoga pristava, zasad još i nije opremljen svima potrepštinama ovako velikog instituta, ipak je on i sa svojim starim inventarom i sa svojom zbirkom i bibliotekom, u kojoj se nalazi 500 stručnih knjiga, najvažniji znanstveni časopisi i više najnovijih atlanata, i sada već tako uređen, da zadovoljava potrebe normalne obuke redovnih slušača kandidata farmacije.

Komparativno-anatomski zavod. Prvi profesor komparativne anatomije dr. Lazar Car (od mjeseca studenoga 1906.) predavao je najprije u sveučilišnom Higijenskom zavodu. Svoj zavod počeo je uređivati u Kemičko-analitičkom zavodu, a poslije smrti njegova predstojnika (dra. Srećka Bošnjakovića) u Bakteriološkom zavodu. Oba ova zavoda nalazila su se u Kačićevoj ulici br. 9. Prvu dotaciju primio je 23. svibnja 1907. «za nabavu aparata u zavodu za komparativnu anatomiju». I od toga dana datira osnutak Komparativno-anatomskog zavoda. Ali svojih prostorija nije taj zavod dobio sve do početka škol. god. 1908/9., kad su za njegove svrhe adaptirane četiri sueterenske sobe na zapadnom krilu sveučilišne zgrade.

Zavod ima malu školsku zbirku konzerviranih životinja iz napuljske zoološke stacije, biblioteku, mikroskope, termostate, mikrotome i druge instrumente i utensilije za sekciranje životinja i građenje mikroskopskih preparata. U njemu se iz zagođa odgajaju i neke žive manje životinje, kao kunići, zamorčeta, parcovi i miševi; ima i mali akvarij za slatkovodne životinje (a prije je

imao i za morske). Zavod služi slušačima za praktične anatomske i mikroskopske vježbe; u njemu su izvedene i naučne radnje. Kako su prostorije dosta skućene, nezgodne i vlažne, zavod se nije mogao osobito raširiti i podignuti, već je ostao do danas u vrlo ćednim granicama.

God. 1910. osnovan je uza zavod, kao njegova dependenca, morski akvarij. Troškom od 9000 kruna dograđen je kraj srednjega trakta velikoga staklenika u botanićkom vrtu akvarij od betona i gvozdene konstrukcije. U njemu je bilo smješteno dvanaest staklenih basena napunjenih morskom vodom. Prozračivanju morske vode služila su dva aparata za komprimiranje zraka. Životinje su se nabavljale od vremena do vremena iz «Stazione zoologica» u Trstu. Akvarij je bio otvoren ćetvrtkom i nedjeljom od 10–12 sati općinstvu besplatno. Mora se priznati, da je to bila veoma lijepa naućna akvizicija za Zagreb. Mnogobrojni su se pohodnici vrlo zanimali za sve, što bi tu vidjeli; gdjekoji su sa sobom donosili Brehma, te s opisima i slikama porćivali prave žive morske životinje. No svjetski rat učinio je svemu tome kraj. Sam predstojnik zavoda i morskoga akvarija bi već na početku rata uhvaćen, baćen u tamnicu i punih pet godina umirovljen. Poratne prilike još ne dopuštaju, da bi se kontakt s morem mogao pravo uspostaviti; na zoološku staciju u Trstu ne može se dakako ni misliti, a drugoga dobavljaća za žive morske životinje danas još nema.

Kada je g. 1919. prećašnji profesor i predstojnik zavoda bio reaktiviran i u jesen započeo službu, našao je zavod u potpunom rasulu. Neki predmeti nalazili su se u različnim drugim zavodima; gotovo sve, što je stakleno, bilo je polupano, kemikalije potrošene ili iskvarene, instrumenti posve zarćali i t. d. U sobi profesora još se dugo vremena zadržao staroklasićni seminar, u kojemu su se neki slušaći neprekidno bavili. Bivši mnogogodišnji asistentat dr. Jovan Hadži postao je mećutim profesor na sveučilištu u Ljubljani, a drugi je asistentat, Juraj Weiss, umro. Tek vrlo polagano mogao se zavod ponovo bar donekle urediti, tako da opet služi svrhama slušaća i naućnome istraživanju.

Zoološko-zootomski zavod opstoji u krilu zoološkoga odjela narodnoga muzeja već od osnutka sveučilišta. Kad je god. 1875/76. otvoren matematićko-prirodoslovni odio filozofskoga fakulteta, imao mu kao znanstveni zavod služiti zoološki muzejski odio. To je odrećeno zakonom o muzeju od 14. septembra 1878. i muzejskim zakonom od godine 1918., pa je poradi toga profesor zoologije na sveučilištu ujedno i ravnatelj rećenoga muzejskog odjela.*) Prvi imenovani profesor bio je Fran Erjavec, ali se zahvalio već prije nastupa službe (1875). Zato je faktićno prvi profesor bio Spiridion Brusina (1876–1888), a poslije njega predavao je kao suplenat Lazar Car (1888–1901). Tek godine 1901. imenovan je treći profesor dr. August Langhoffer, koji i danas vrši tu dućnost. Do godine 1916. bili su asistenti samo sveučilišni đaci, a otad je zavodu pridijeljen jedan srednjoškolski profesor.

*) To isto vrijedi za geološko-paleontološki i za mineraloško-petrografski zavod.

Nedostatak prostorija kočio je razvitak zavoda već od njegova postanja; on ima zapravo samo jednu predavaonicu s osam stolova, u kojoj se za nuždu izvršuju i vježbe. Kako se prostorije nijesu mogle umnožiti, glavna je briga predsjedništva bila, da namakne sredstva za što potpunije i modernije obrazovanje slušača. Radi nedostatka đачkih radionica nije bilo moguće praktičnome radu đakâ prikloniti onu pažnju, koju zahtijeva taj, u prirodnim naukama najvažniji, dio obuke. Uz neko šest mikroskopa, što u prvome redu služe naučnome radu osoblja zoološkoga odjela narodnoga muzeja, nabavljeno je devet đачkih mikroskopa, koji su do pred pet godina namirivali potrebu toliko, da su po dva đaka radila s jednim mikroskopom, ali u novije doba, kad vježbe polazi oko 60 đaka, nedostaju ni izdaleka. Ponovne molbe za nabavu daljih mikroskopa i potrebnoga pribora i sprava za praktični rad nijesu uvažene još do danas. Sadašnji predstojnik, našavši u zavodu tek jedan ormar s priručnom školskom zbirkom (u svemu neko 500 svakovrsnih životinjskih preparata, 220 modela, malenu entomologijsku zbirku, 160 velikih tablica napetih na platnu i oko 500 mikroskopskih preparata) nastojao je da sve te zbirke znatno popuni i dotjera. Danas zaprema zbirka osam velikih ormara s mnogo redova polica. U pet ormara ponajviše su objekti u alkoholu, u jednom su nadjevene ptice, u jednom sisavci, a u jednom golemom raznovrsni osteološki preparati. Ali ni u tim ormarima nijesu sakupljeni svi predmeti za predavanja, već su još mnogi radi nedostatka prostora rasijani po muzejskim ormarima, kao velika zbirka inozemnih vodozemaca i gmazova u 120 bočica, pa inozemnih ptica u 120 komada. Današnja priručna zbirka za predavanja ima do 2400 većih objekata, koji stoje svaki za se, od toga preko 1000 u alkoholu, preko 800 suhih i oko 300 modela. Uz to ima još i osobita entomološka zbirka, biološka i domaća sistematska s preko 1800 objekata. K ovim životinjskim predmetima pridružuju se još 332 velike slike napete gotovo sve na platnu, koje objašnjuju anatomske i sistematske odnose, a za demonstraciju mikroskopske građe služi do 800 mikroskopskih preparata pohranjenih u posebnom velikom ormaru zajedno s mikroskopima i drugim spravama i priborom za vježbe. Materijal određen za vježbe smješten je u dva naročita i prostrana ormara. Sve je to nabavljeno na trošak neznatne dotacije zoološkoga odjela narodnoga muzeja, koja nedostaje ni za najskromnije djelovanje samoga muzeja. Zato zavod do najnovijeg vremena nije imao upravo nikakve knjižnice. Služio se knjižnicom zoološkoga odjela narodnoga muzeja, ali od nje mu je mala korist, jer prema svome smjeru i zadaći muzej u glavnom raspolaže sistematskom literaturom, a za valjano obrazovanje slušača treba uz ovu još mnogo više anatomske, fiziološke, descendentne, citološke, embriološke i opće biološke literature. Toj se nedaći donekle pomoglo tako, da je predstojništvo na račun muzejske dotacije kupovalo nešto knjiga takvoga sadržaja (u cjelokupnoj velikoj muzejskoj knjižnici od neko 4000 djela ima ih tek oko 300), ali time je opet teško oštetilo muzej, za koji ove knjige nijesu prijeko potrebne. To

je slika teškoća, s kojima treba da se bori predstojnik zoološko= zootomskoga zavoda, a ujedno i ravnatelj zoološkoga odjela narodnoga muzeja, da una= prijedi oba zavoda, koji su pod njegovom upravom.

Teške ove prilike tek su od god. 1920. postale nešto snošljivije, kad je zavod počeo dobivati svoju osobitu, i ako neznatnu dotaciju. Od god. 1921. i đaci plaćaju za vježbe neku taksu, tako da zavod u svojim potrebama nije na isključivi teret zoološkoga odjela narodnoga muzeja.

Geološko=paleontološki zavod služi se geol.=paleont. zbirkama narodnoga muzeja, kojima je temelj položio prvi pristav i od g. 1875. ravnatelj prof. dr. Đuro Pilar. Poslije njegove smrti (1893) razdijeljen bi 5. siječnja 1894. muzej zajedno sa sveučilišnom stolicom mineralogije i geologije na dva samostalna odjela: mineraloško=petrografski i geol.=paleontološki. Ravnatelj ovoga posljednjega odjela postao je bivši muzejski pristav i rečene godine imenovani sveuč. profesor dr. Dragutin Gorjanović=Kramberger. Po toj se diobi tek mogla potanje prikazati što vjernija geološka građa naše domovine i njene fosilne faune i flore.

Sveučilišnoj nastavi služe muzejske zbirke: a) geološka sa 12 kolekta geološke građe (u 20 ormara): Zagrebačka gora, Samoborska i Žumberačka gora, Ivančica, Ravna gora, Marija Gorica, Cesargrad, Strugača, Kalnik, Moslavačka gora, Psunj, Papuk, Krndija, Diljgora, Velebit, Senjsko bilo, Gorski kotar, Petrova gora, diluvij Hrvatske i Slavonije, Motajica i Prosara; — b) paleontološka sa skupom krapinskoga diluvijalnog čovjeka, njegovih suvremenika i njegove kamene industrije; fosilnih sisara gornjega diluvija Hrvatske i Slavonije, poglavito iz Posavine i Podravine; fosilnih riba iz naslaga Dolja kod Podsuseda; triadskih cephalopoda Kuna=gore kod Pregrade i Gregurić=brega kod Samobora; gastropoda i lamellibranchiata miocena glinskoga Pokuplja, Samoborske gore i dr.; — c) paleofitološka sa kolektom miocenskoga bilja iz Podsuseda, Dolja, Sv. Nedelje i Radoboja; oligocenskoga bilja iz Planine u Zagrebačkoj gori i eocenskoga bilja iz Promine i Ruđa kod Sinja u Dalmaciji. — Za obuku je u paleontologiji napose udešena zbirka kronološki poređanih serija karakterističnih preostataka: pariske i bečke tercijarne kotline i talijanskoga pliocena.

Knjižnica muzeja ima oko 2000 vezanih stručnih knjiga na mnogim jezicima i gotovo sve vrednije stručne časopise. Važna je zbirka karata mjerila 1:750.000 (cijela srednja Europa), 1:200.000, 1:75.000 i 1:25.000 (Slovenija, Hrvatska, Slavonija, Dalmacija i jedan dio Bosne i Hercegovine). Uz to ima zbirku različitih geoloških karata bivše monarkije s dotičnim tekstovima i preglednu geološku kartu Europe. U zbirci se nalaze različni modeli, aparati i strojevi, koji služe od česti radu u terenu i drugim znanstvenim i praktičnim potrebama zavoda, a od česti kao učila slušačima geologije.

Mineraloško=petrografski zavod bio je od osnutka sveučilišta sastavni dio mineraloško=petrografskog odjela narodnoga muzeja, kojega su zbirke slu=

žile sveučilišnoj nastavi. Poslije razdiobe stolice prof. dra. Đ. Pilara (1894) postao je ravnateljem mineraloško=petrografskoga odjela narodnoga muzeja sveučilišni profesor dr. Mijo Kišpatić, kojega je g. 1917. naslijedio profesor dr. F. Tućan. Kako su potrebe muzejskoga mineraloško=petrografskoga odjela posve drukčije negoli potrebe mineraloško=petrografskoga sveučilišnoga zavoda, to su muzejski namještenici, koji nemaju nikakve veze sa sveučilištem, priklo= nili svu svoju brigu podizanju mineraloško=petrografskoga muzeja, a zaseban sveučilišni zavod nije se mogao nikako razvijati, jer sve do god. 1922/23. nije primao niotkud nikakove dotacije za nabavu potrebitih učila, aparata i biblioteke. Jedino je ravnateljima pošlo za rukom nabaviti nešto malo kristal= nih modela i osnovati lijepu mineralošku zbirku, koja može služiti pri obuci na sveučilištu.

Zavod će trebati znatnih novčanih sredstava, da se oskrbi svime, što traži moderan naučni institut. Uz aparate za geometrijsku i fizičku minera= logiju valjat će se pobrinuti za uređenje prostorija, gdje će moći slušači raditi na kemijskoj mineralogiji.

Higijenski i bakteriološki zavod. Velika važnost, koju ima higijena i bakteriologija u redu naukâ i u čuvanju i njegovanju čovječjega zdravlja, sklonila je profesorski zbor filozofskoga fakulteta, da u naučnu osnovu i is= pitni red za magisterij farmacije od god. 1896. uvrsti i higijenu ili nauk o čuvanju zdravlja kao obavezan predmet za slušače farmaceutskoga tečaja. U povodu toga osnovano je za higijenu osobito učiteljsko mjesto u užem smislu, koje je popunjeno god. 1897. naimenovanjem dra. Mihajla Joanovića. Kako se predavanja o higijeni ne mogu uspješno držati bez potrebnih učila i po= magala, osnovan je god. 1899. higijenski zavod, kojemu se god. 1907. pri= družio i bakteriološki zavod.

Zavod je isprva bio smješten u dvije prostorije prizemlja u sveučilišnoj zgradi, a s vremenom je dobio još dalje četiri sobe, tako da sada ima šest prostorija, od kojih je jedna određena za predavaonicu. Godine 1914. imao se zavod premjestiti u novu zgradu na Mažuranićevu trgu u prostorije, koje su za potrebu ovoga zavoda udešene, ali se to nije izvršilo, jer su rečene prostorije dane botaničkome zavodu po zaključku profesorskoga zbora filozof= skoga fakulteta. I tako se zavod još i danas nalazi u prostorijama, koje ni= pošto ne odgovaraju njegovim potrebama.

Zavod ima zbirku učila za higijenska i bakteriološka predavanja, koja se sastoji od velikih (zidnih) kartoniranih slika, od malih kartoniranih slika, upotrebljivih i za projiciranje, od fotografija, različitih uzoraka, od Buchholdo= vih preparata pa mikroskopskih preparata za higijenu i bakteriologiju. Na= dalje ima zbirku živeža, patvorina živeža, mirodija, uživala pa otrovnih i ne= otrovnih boja. Zavod raspolaže spravama, pomagalima i posuđem za higi= jensko i bakteriološko istraživanje, pa spravama, pomagalima i oruđem za infekciju i sekciju pokusnih životinja. Još se u zavodu nalaze sprave za kul=

tiviranje bakterija, za desinfekciju i za sterilizaciju; povećala, binokulari, demonstracioni mikroskopi i mikroskopi za slabo povećanje i za imerziju. K tomu pridolaze i pomagala za mikroskopsko istraživanje. Napokon ima zavod i priručnu biblioteku sa različnim stručnim časopisima, knjigama i atlantima.

Arheološki zavod sa zbirkom sadrenih odljeva. Stolica za arheologiju osnovana je tek sveučilišnim zakonom od godine 1893., a zaslugom predstojnika prosvjetnoga odjela hrvatske vlade dra. Ise Kršnjavoga. Da profesor arheologije dobije odmah i svoj zavod, preuđen je iste godine i zakon o narodnom muzeju, pa je određeno, da sveučilišni profesor arheologije ima ujedno biti i ravnateljem arheološkoga odjela narodnoga muzeja. Kršnjavi je osim toga nabavio za novi arheološki zavod lijepu zbirku sadrenih odljeva od najpoznatijih antiknih skulptura, među njima gotovo sve skulpture atenskoga Partenona. Prvim profesorom arheologije u hrvatskom sveučilištu imenovan je u travnju 1896. dr. Josip Brunšmid, koji je već nekoliko godina prije toga upravljao arheološkim odjelom narodnoga muzeja. Poslije 28-godišnje službe umirovljen je prof. Brunšmid u proljeću 1924., a njegovim je nasljednikom postao u kolovozu iste godine dugogodišnji kustos u arheološkom odjelu narodnoga muzeja i sveučilišni docent dr. Viktor Hoffiller. Brunšmidov je rad u muzeju bio vanredno plodan, pa je ostavio iza sebe dobro uređene bogate zbirke i obilnu knjižicu.

Za obuku u arheologiji trošila su se uvijek samo muzejska sredstva, a nije se dobivala posebna dotacija za arheološki zavod. Zato se napose nije mogla umnažati zbirka sadrenih odljeva, koja je i inače stradavala. Skulpture partenonske smještene su koje u zbornici filozofskoga fakulteta, a koje po stubištima i hodnicima sveučilišne zgrade. Tu su one za obuku dosta nepristupne, ali su bar spasene od propadanja. Ostale su skulpture, postavljene u velikom atriju zgrade srednjih škola, izvržene objesti školske mladeži. Tu su one stradavale za vrijeme rata, kad su te zgrade bile upotrebljavane kao vojničke bolnice, a i iza prevrata, kad su se prostorije u tim zgradama prepunještale različnim društvima za priređivanje zabava.

Prof. Brunšmidu pošlo je za rukom tek u posljednjoj godini da dobije za svoj zavod sasvim neznatnu dotaciju od 400 Din. na godinu, s kojom dakako nije mogao mnogo da uradi. On je tim sredstvima počeo da osniva odjelitu zavodsku knjižnicu, koja je tek u zametku.

Za arheološki će zavod biti potrebno pribaviti osobite velike prostorije, imenovati posebno osoblje, te ishoditi znatnu dotaciju za knjižnicu, zbirku dijapozitiva i povećavanje zbirke sadrenih spomenika. Tek kad to sve bude uređeno, moći će taj zavod ispunjavati važnu zadaću, da odgaja podmladak, koji će s uspjehom istraživati spomenike naše davne prošlosti.

Geografski zavod. Kad je god. 1883. stvorena geografska stolica, njezin je profesor dr. Petar Matković osnovao geografsku zbirku, u kojoj je bila uz Chavanove, Steinhauserove i Hardtove karte, pa uz Stielerov atlas,

osobito lijepa zbirka fac=simila starih karata, tako nautička mapa od g. 1448., mappa mundi iz XIII. v., karta Pietra Visconti iz 1311., F. Pizigani iz 1373., Planisfero iz XV. v., Castorijeva karta, Choix des documents iz pariske nacionalne biblioteke, atlas Hereford=karata i mnogo manjih fac=simila. U toj se relativno velikoj zbirci vidi značaj književnoga rada Matkovićeve. Godine 1892., čas prije svoga umirovljenja, nabavio je Berghausovu zbirku od šest atlasa o geologiji, hidrografiji, magnetizmu, meteorologiji, geobotanici i zoologiji. Od g. 1893. nastao je u razvoju geografske zbirke zastoj, koji se produžio i za vrijeme prof. dr. H. Hranilovića. Nasljednik Hranilovićev (od god. 1916.) dr. M. Šenoa našao je zbirku u desolatnome stanju: pohranjenu u tri nezaključana ormara, k zidu okrenuta, u sobi, u kojoj su noćile bosanske čete. Kad se godine 1918. sveučilište opet uselilo u svoju kuću, trebalo je mnogo toga popraviti, a i mnogo pokvarena baciti. U geografskoj je zbirci najviše štetovao petrografski odio, koji nije bilo moguće urediti, jer su nesamo izmijenjene bile etikete, nego su i posve nestala imena lokaliteta, gdje je nađeno pojedino kamenje. Najbolje se sačuvala zbirka karata u jednom zatvorenom ormaru. Prvih je godina novoga razdoblja trebalo nabaviti najobičnije priručnike, jer su knjige iz vremena Matkovićeve bile zastarjele.

Dne 17. veljače 1922. osnovan je mjesto zbirke geografski zavod, koji uz ostalo ima i zadaću: «da sudjeluje kod geografskoga istraživanja i kartiranja države». Sad se tek moglo pomišljati na opsežniji rad. Jedina soba, koja pripada zavodu, ima 6 četv. metara, pa je apsolutno premalena i za pet đaka, da u njoj vrše vježbe, a broj je đaka narastao preko stotine. Svake se godine u ljetnom semestru priređuje po jedna geografska ekskurzija, i to samo u kraljevini SHS, jer su dotacije za ekskurzije veoma malene. Osim toga imaju stariji slušači pismene vježbe, koje se ponajviše podudaraju sa glavnim kolegijem onoga semestra.

Biblioteka se znatno povećala i to koje izmjenom, koje darom, a vrlo malo kupnjom. U svemu iznosi broj svezaka 1011, a među njima ima zanimljivih stvari o Dalmaciji iz biblioteke prof. Brusine, pa uopće starih knjiga o našim krajevima iz Gajeve knjižnice. Što potpunih, a što nepotpunih časopisa ima 40. Većih i manjih atlasa ima u svemu 42, i to tri izdanja Stieler, dva izdanja Andréa i drugih. Zidnih karata ima 82, generalnih karata i karata okoliša 102, a specijalnih karata (1 : 75.000) 223 (čitava kraljevina SHS osim najjužnijih dijelova, čitava kraljevina Rumunjska). Osobitu hvalu duguje zavod bivšoj vojničkoj hidrografskoj staciji u Zagrebu, koja je darovala zbirci 60 komada Oesterreicherovih nautičkih karata i planova. Od sprava valja spomenuti veliki geoheliocentrički telurij, mali telurij, uranion, azimut kompas i nekoliko sprema za risanje.

Zbirka matematičkih učila osnovana je godine 1893., a sadržava priličan broj matematičkih modela. Pored onoga, što je navedeno u Spomenici od god. 1900., vrijedno je spomenuti neke modele Riemannovih površina, mo=

dele za funkcije pu i $p'u$ uz specijalne vrijednosti invarijanta, tri modela cilindričnih funkcija i modele o regularnim područjima na kugli, koja odgovaraju pravilnim polijedrima. Iz Wienerove zbirke modela imamo modele regularnih polijedara s korespondentnim upisanim polijedrima. Od modela za površine ističu se modeli minimalnih površina, pa neki oblici Dupinovih ciklida, tangentna površina kubne elipse, geodetske linije na različnim elipsoidima, pet modela rotacionih površina konstantne srednje zakrivljenosti s istaknutim geodetskim linijama, četiri modela s anvelopama geodetskih linija na elipsoidima, tri modela površina konstantne širine. I zbirka instrumenata uvećala se od god. 1900. različnim vrstama šestara (kao šestar za reduciranje, šestar stotinjar i šestar sa tri šiljka) pa nitnim planimetrom i logaritamskim računalom.

Do god. 1915. zbirka je nabavljala 5 časopisa, ali su se oni morali postepeno obustavljati, kad su im cijene počele premašivati čednu dotaciju, koja jedva dostaje, da se produži nabava novih svezaka «Encyclopädie der mathematischen Wissenschaften», od koje se u zbirci nalazi sve, što je dosad izašlo.

U MEDICINSKOM FAKULTETU.

Anatomski zavod nalazi se u istočnoj polovini zgrade bivšega plemičkoga konvikta na Širokom brijegu, koja je za tu svrhu adaptirana i kojoj je dozidana savršeno uređena i vrlo velika predavaonica, gdje se stječu medicinari triju godišta. Za seciranje su udešene dvije velike dvorane, svaka sa 18 stolova, tako da u isto vrijeme može raditi do 216 slušača. Dačka učionica i muzej smješteni su još sasvim provizorno, pa je prijeko potrebno, da se što prije dobiju nužna sredstva za uređenje velikih i vidnih prostorija. Mrtvi se materijal prije svega sterilizira i amzenira, a onda dolazi u mrtvačnicu, gdje se polaže u bazene, koji su uređeni sa kapacitetom za 200 leševa.

Znanstveni odsjek zavoda ima: knjižnicu (2000 svezaka), šest laboratorija za predstojnika, asistente i demonstratore, dvije prosekture, kemijski laboratorij, dva laboratorija za preparatore, sobu za mikrofotografiju pa slikarski i fotografski atelier. K tome dolazi još niz pomoćnih prostorija: akvarij, soba za pokusne životinje, maceracije i t. d.

Osim predstojnika (prof. dr. Drago Perović) zavod ima: 3 asistenta, 6 demonstratora, crtačicu, preparatora, pisara.

Morfološko-biološki zavod ima zadaću, da služi znanstvenim istraživanjima i obuci iz opće biologije, histologije i embriologije. Glavna zasluga, da je on osnovan, ide tadašnjega odjelnoga predstojnika Milana Rojca, koji se, poznavajući veliku važnost opće i eksperimentalne biologije i njezinih grana za medicinu, zauzeo za to, da se osnuje posebna stolica za tu struku u medicinskom fakultetu te joj se pruže potrebna pomagala. Ta je moderna uredba medicinskoga fakulteta naišla i među stručnjacima u inostranstvu na opće odobravanje; po istome su principu stvorene stolice za biologiju na

medicinskim fakultetima u Krakovu, Varšavi, Vilni, Gracu i t. d. Kako znanstveni interesi prof. Zarnika, koji je bio pozvan na to mjesto, obuhvataju i histologiju pa embriologiju, to je bila stolica za ta dva predmeta združena sa stolicom za biologiju. To je bilo mjerodavno i za uređenje i opseg zavoda, koji je bio prema tome zasnovan po istom principu kao O. Hertwigov anatomsko=biološki institut u Berlinu. Pošto je pojam morfologije širi od pojma anatomije, te stoga može bolje da posluži za kolektivnu oznaku histologije, mikroskopske anatomije i embriologije, izabralo se za novi institut ime «morfološko=biološki». Kako sve te struke iziskuju gotovo jednaki znanstveni aparat, rečenim je združenjem dana mogućnost, da se zavod što bolje uredi.

Zavod se nalazi na Širokom brijegu u bivšoj školskoj zgradi, koja se za nj počela uređivati god. 1919. Pregradnjama je uspjelo prostorije ove zgrade tako priljubiti institutskim svrhama, da neupućeni ne bi danas ni primijetio, da je zgrada prvobitno bila namijenjena drugim ciljevima. Za teoretsku su obuku određene dvije predavaonice: jedna velika (pređašnja kapelica) sa 214 mjesta i jedna mala sa 40 mjesta; dok se u prvoj drže glavna predavanja, služi druga za specijalna predavanja, seminare i za mikroskopske projekcije. Obligatornim praktičnim vježbama početnika služe tri laboratorija na sjevernom kraju zapadnog krila jedan iznad drugoga, u prizemlju, I. i II. katu, spojena među sobom posebnim stubama; svega ima u njima 150 radnih mjesta. U prizemlju na južnoj strani nalazi se laboratorij za naprednije sa 10 radnih mjesta. Dalje ima zavod odjelite laboratorije i prostorije za pojedine funkcionare: predstojniku pripada pisarnica sa predsobljem i 1 laboratorij (u I. katu); u I. katu je knjižnica, a pored nje laboratorij drugoga asistenta i laboratorij pro-sektora; pristav i prvi asistentat imaju svaki po jedan laboratorij u prizemlju. Treći asistentat ima svoje mjesto u laboratoriju za naprednije; tamo su smješteni i demonstratori. Od stručnog osoblja ima crtačica poseban crtački atelier u prizemlju, a pored njega se nalazi radionica za preparatora. U prizemlju je dalje soba za mikrofotografiju i fotografska tamna soba; na drugoj strani hodnika su još dvije male prostorije: poslovnica za podvornika i magazin za staklene posude. Od specijalnih laboratorija su predviđeni: kemijski laboratorij, soba za operacije na pokusnim životinjama i za kulture tkiva, laboratorij za eksperimentalna istraživanja i prostorija za pokuse temperaturom i svjetlom. Od svih njih dosad je uređen samo kemijski laboratorij (u I. katu), a za ostale prostorije radi nestašice sredstava još nema nikakvog uređaja, pa se stoga tamo privremeno nalaze pisarnice građevinske sekcije. Kao prostorija za zbirku, koja je još vrlo skromna, služi široki hodnik u I. katu. U podrumu se nalaze, pored ložionice i prostorije za ugljen, stanovi za služničko osoblje, dalje stolarska radionica, spremište za kemikalije, staja za pokusne životinje (još vrlo nepotpuno uređena), a na sjevernom kraju velik akvarij, koji je priređen za slatkovodne i za morske životinje. Jedna manja prostorija u podrumu imala bi da služi za maceraciju, ali radi nestašice sredstava još nije uređena.

Sve su prostorije oskrbljene instalacijama vode, plina i elektriciteta. Namještaj institutskih laboratorija udešen je po uzoru instituta za biologiju u Dahlemu kod Berlina sa malim promjenama, dalje su predstojniku kod uređivanja poslužila iskustva stečena uređivanjem dogradnje zoološkog instituta u Würzburgu i instituta u Carigradu.

Kod opreme zavoda naučnim aparatima glavna je pažnja obraćena tome, da se najprije nabavi sve ono, što je potrebno za nastavni rad, dok je oprema za znanstvena istraživanja mogla biti s obzirom na nedovoljna sredstva uvažena tek u drugom redu. Uza sve to pošlo je za rukom u pogledu nastavnog uređaja, naročito za svrhe histološke i embriološke nastave, zavod urediti tako, da se može mjeriti sa svakim sličnim inozemnim institutom. Od aparata i drugih sprava zavod ima 6 velikih i 150 srednjih mikroskopa, 3 binokularna preparaciona mikroskopa, 10 lupa na velikom stativu, 3 projekciona aparata (za dijapozitive, za mikroprojekcije i za crtanje zidnih slika), aparat za mikrofotografiju, 11 mikrotoma, 6 termostata i različne manje optičke i kemijske sprave. Uređaj za eksperimentalna istraživanja nažalost je još vrlo manjkav, tako da još nije moguće držati ni vježbi iz biologije u većem obujmu. — Knjižnica sadržava sve važnije kompendije i monografije glavnih bioloških struka, naročito zoologije, histologije i embriologije, i 12 potpunih časopisa (od 1. godišta dalje). Pored tih časopisa zavod je pretplaćen još na 18 drugih znanstvenih arhiva. Istaknuti treba pripomoć Rockefellerove zaklade u New Yorku, koja omogućuje pretplatu na 7 engleskih i američkih časopisa, pa i susretljivost Carnegieve institucije u Washingtonu, koja zavodu šalje besplatno svoje mnoge publikacije. U svemu knjižnica broji 1250 knjiga.

Kao učila služe: zbirka mikroskopskih preparata, koja je u zavodu izrađena te obaseže 3 već vrlo potpune serije za histološke, embriološke i biološke demonstracije; dalje zbirka dijapozitiva, također izrađena u zavodu, sa preko 950 slika; velika se pažnja obraća zidnim slikama, koje izrađuje crtačica instituta, te ih ima danas oko 150. Zbirka modela i makroskopskih preparata nažalost je radi nestašice sredstava, koja ne dopuštaju nabavu skupih muzejskih stakala, još vrlo nedovoljna.

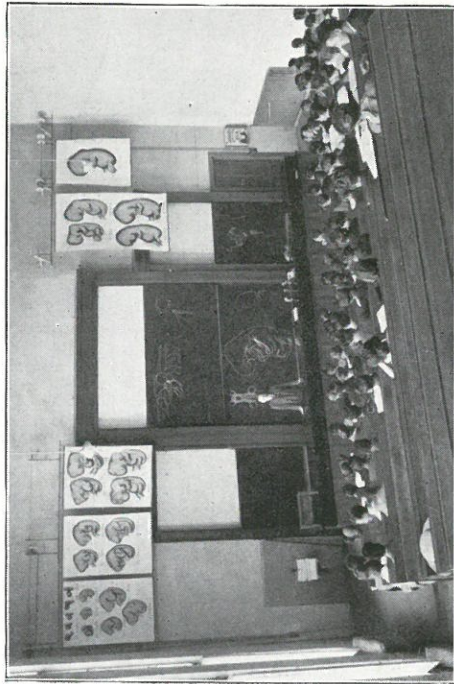
Nastava se izvršuje po principu, da treba svaku iznesenu činjenicu slušačima i zorno prikazati i to crtanjem predavača na tablu (stoga je velika predavaonica opremljena sa 6 velikih crnih tabla), dalje pokazivanjem zidnih slika i dijapozitiva, predočivanjem preparata i modela i demonstracijama mikroskopskih preparata živih objekata pa i trajnih preparata. Praktične se vježbe izvode tako, da svaki đak sve preparate sam izrađuje, da dakle sve preparate sam bojadiše i zatvara.

Osim predstojnika u zavodu rade: prosektor, dodijeljeni pristav, 3 asistenta, 6 demonstratora, crtačica.

Medicinski kemijski zavod (osnovan potkraj godine 1918.) zaprema osam prostorija u prizemlju istočnoga krila velike zgrade na Širokom brijegu.

Morfološko=biološki zavod.

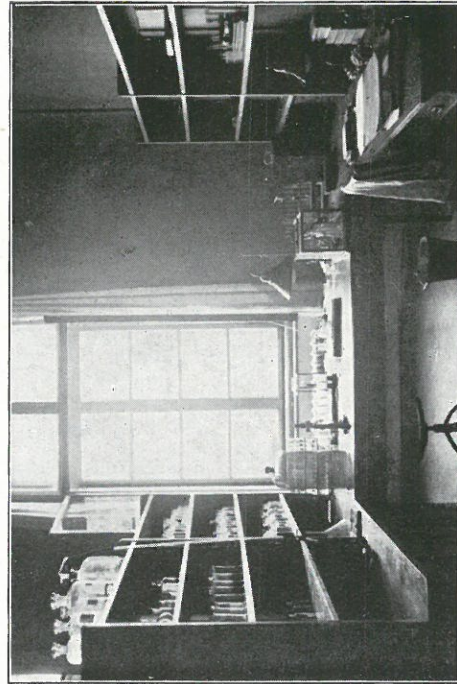
Fot. dr. V. Plješćakov.

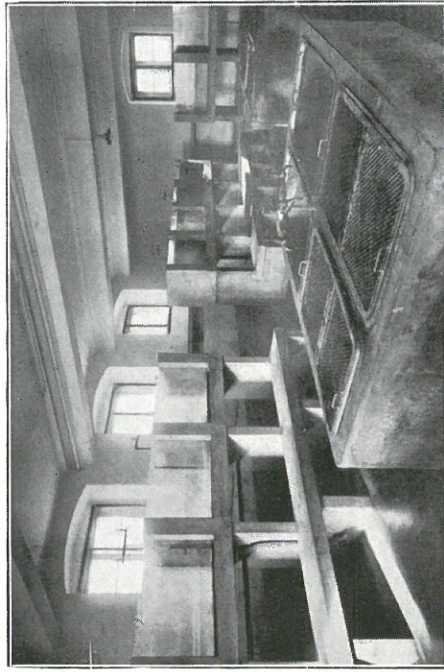
1. Velika predavaonica.

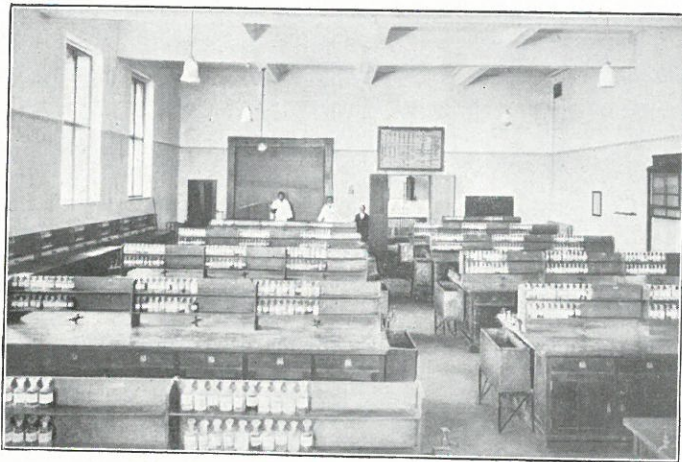
2. Laboratorij za histološke vježbe u I. katu.

3. Radno mjesto u laboratoriju za naprednije.

4. Akvarij.

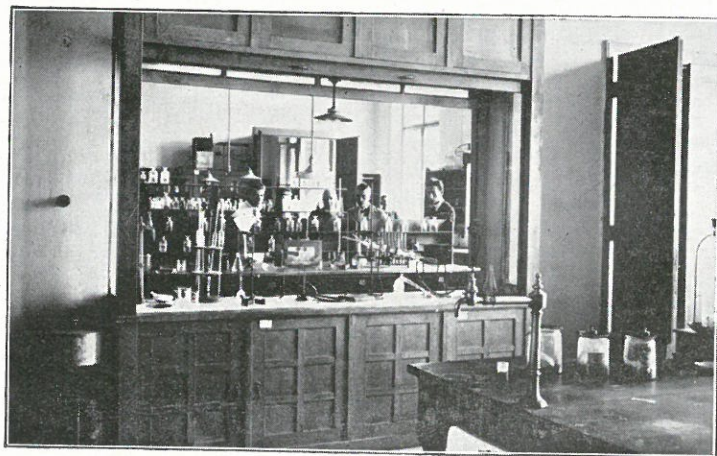
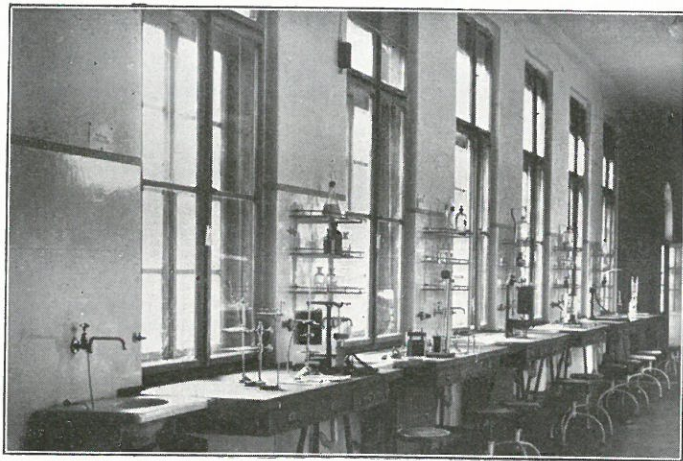

Medicinski kemijski zavod.

1. Laboratorij
za đacke kemijske
vježbe.

Fiziološki zavod.

2. Laboratorij
za đacke vježbe.

3. Laboratorij
za fiziološko-kemijska
istraživanja.

Fot. dr. V. Plješakov (1, 3). V. Platošek (2).

Prva se mala soba upotrebljava za tamnu izbu, u kojoj su naokolo zidova drveni stolovi, a nad njima plinski pipci i električni kontakti, tako da se može raditi s polarimetrom i spektroskopom. U drugoj je sobi pisarnica profesora i zavodska biblioteka, a kako je dosta prostrana, uz dva se prozora nalaze kameni konsoli, na kojima su smještene analitičke vage. Biblioteka ima neko 1.000 svezaka i drži od godine 1920. najglavnije časopise. Treća i četvrta soba ujedinjene su u zajedničku kemijsku radionicu za profesora i naprednije praktikante, t. j. za asistente, disertante i druge samostalne naučne istraživače. Obje sobe dijeli veliki digestorij. U svakoj su dva velika radna stola, a uza zid 5 malih stolova. U sobi se nalaze još dva ormara za staklo i aparate, zatim termostat, sušionici i druga pomagala za kemijski rad. U dvjema susjednim sobama smještene su zavodske zbirke u po pet velikih ormara, u kojima su pohranjeni i aparati i preparati za predavanja i nastavni rad pa za naučna istraživanja. Prema tome su i uneseni u zavodskom inventaru, koji danas ima u prvom odjelu 139, a u drugom 170 brojeva. Nema tu doduše skupocjenih aparata, nego su ponajviše sabrana elementarna pomagala za predavanja i rad, od kojih se zgodnom kombinacijom i samostalnom nadopunom mogu izvesti najrazličitiji pokusi kod predavanja i različne garniture za istraživanje. U prostranom hodniku ispod prozora postavljen je dugački kameni konsol, nad kojim se nalaze plinski pipci i električni kontakti, tako da je i ovdje moguće raditi. Na hodniku su i ormari <5> sa zavodskim zalihama kemikalija, stakla i drugih trošiva. Do vestibila je garderoba, a iza nje velika kemijska radionica, u kojoj se izvršuje praktikum sa slušačima i drže predavanja, jer dosad zavod još nema osobite predavaonice. Predsoblje služi za pripremu pokusa i za izdavanje zadataka praktikantima, dalje kao praonica za aparate i posuđe, i napokon, u osobitom njegovu odjeljenju nalaze se stelaže s kemikalijama i otopinama za popunjivanje reagencija na radnim stolovima, pa aparat za destiliranje vode. U velikoj dvorani stoji oko 200 radnih mjesta. Tu se drže i redovna predavanja iz opće anorganske i organske kemije za medicinare, iz biokemije i iz analitičke kemije za vrijeme vježbi. Broj praktikanata preseže u svakom semestru dosad 200. Isprva radili su u tom laboratoriju samo slušači medicine i veterine, no od šk. god. 1922/3. rade ovdje i slušači farmacije I. godišta, koji i slušaju naznačena predavanja iz kemije. — Personal: predstojnik <prof. dr. Fran Bubanović> i asistentat.

Iz svega se ovoga razabira, da je pošlo za rukom urediti zavod, da zadovoljava u glavnom zahtjeve, kojima je namijenjen, t. j. da služi u prvom redu osnovnome kemijskom obrazovanju medicinara. U tom se ipak osjeća nedostatak predavaonice, koja bi se imala nadograditi na veliku radionicu. Jednako su potrebni još mnogi aparati, knjige, časopisi i druga pomagala.

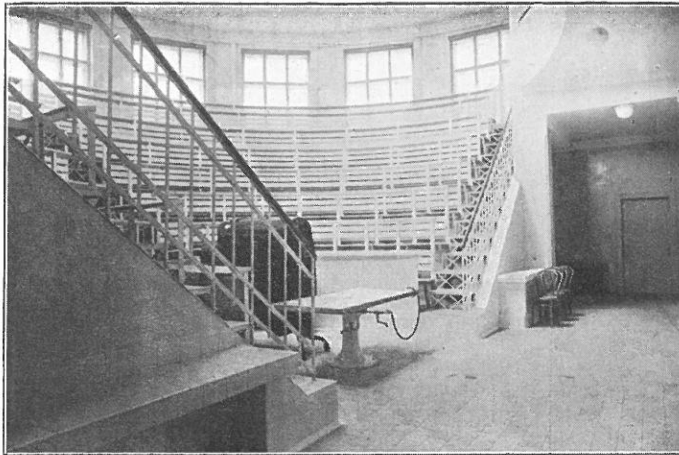
Fiziološki zavod počeo se osnivati god. 1918., kad je trebalo otvoriti drugi tečaj medicinskih nauka. Prve je godine imao samo dvije sobe — provizornu predavaonicu i pripremu — u zgradi gimnazije na Širokom brijegu, a

ujedno se pristupilo adaptaciji i uređivanju daljih prostorija u prvom i drugom katu istočnoga krila. Ali one su se i s tehničke strane i po svojem obujmu pokazale nedovoljne za definitivno uređenje instituta, te je vlada priznala nuždu, da se za fiziološki zavod zajedno sa medicinsko-kemijskim zavodom, koji se našao u istoj situaciji, podigne na zgradi novo krilo. Poradi sve težih prilika, s kojima se mora čitav fakultet boriti, nije nažalost još došlo do dogradnje, te se zavod nakon pet godina svoga opstanka nalazi daleko od definitivnog uređenja. Osim toga jedan dio zavodskih prostorija služi drugim svrhama: u njemu je građevinska sekcija za izgradnju medicinskog fakulteta dvije godine zapremala 4 prostorije, a posljednje dvije godine nalazi se u istim prostorijama, proširenima za jednu sobu, provizorni higijenski zavod. Prirodno je, da se u takvim prilikama normalni rad instituta ne može razvijati tako, kako bi bilo poželjno. Fiziološki zavod nema svoje predavaonice, a praktične vježbe slušača medicine izvršuju se u prostorijama, koje su u definitivnom institutu namijenjene sasvim drugim svrhama, pa zato svojoj današnjoj zadaći ne mogu posve odgovarati. Od 11 prostorija tri služe za praktične vježbe slušača drugoga godišta i za ispite, dvije za biokemijska istraživanja sa dosta obilnim priborom. U jednoj sobi je smještena institutska biblioteka sa 1156 inventarnih brojeva u više od 1500 svezaka, u kojoj se nalaze gotovo svi stručni časopisi njemački u kompletnim serijama, a od francuskih i engleskih časopisa samo najnovija godišta. Tri prostorije za operativni dio zavoda nemaju još definitivnoga uređaja, već služe drugim potrebama; tako je velika soba za operacije upotrebljena kao risaonica, a manja soba uz nju sadržava dio knjižnice (odjeljak za fiziologiju osjetila i za psihologiju). Do nje se nalazi soba s uređajem za potamnivanje u svrhu ispitivanja osjeta, napose vida, a s priborom aparata za registraciju i za mjerenje vremena. Uz nju se priključuje soba sa spravama za ispitivanje osjetila i različnim aparatima za galvanometrijske pokuse. Te tri posljednje sobe ujedno služe kao laboratorij za eksperimentalnu psihologiju, te se u njima drže i psihologijske vježbe za slušače filozofskoga fakulteta i više pedagoške škole. U podrumskim je prostorijama smještena dobro uređena mehanička radionica sa 6 strojeva za obrađivanje kovina, s uređajem za poniklovanje i s generatorom za istosmjernu struju u svrhu projekcije, kojoj služi moderni aparat za dia-, epi-, megaskopiju i za projekciju preparata s pomoću lupe i mikroskopa. Pored ove radionice nalazi se akvarij sa 6 bazena i ranarij za držanje žaba. Duskora će se urediti lokal za gojenje drugih životinja za pokuse (miševa, parcova, zamorčadi, kunića i t. d.).

U projektiranu novogradnju treba da uđe predavaonica, prostorije za vježbe i ispite, odio za fiziologiju osjetila sa prostorijama za fotografiju, pa prostorije za respiometriju i gasometriju, dok će prostorije, koje opstoje, biti upotrebljene za svrhe, kojima su prvobitno namijenjene.

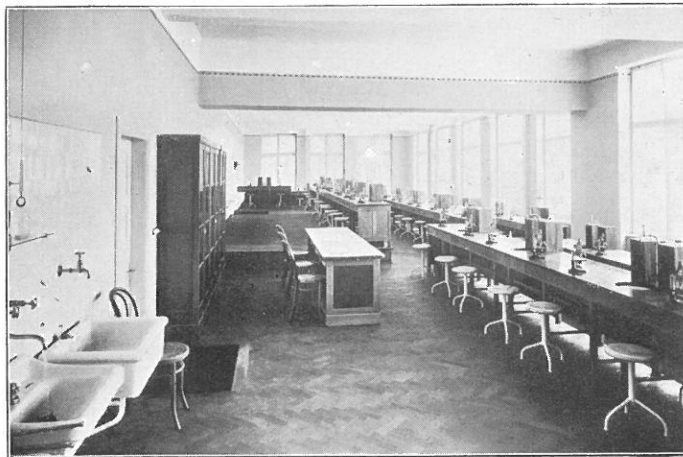
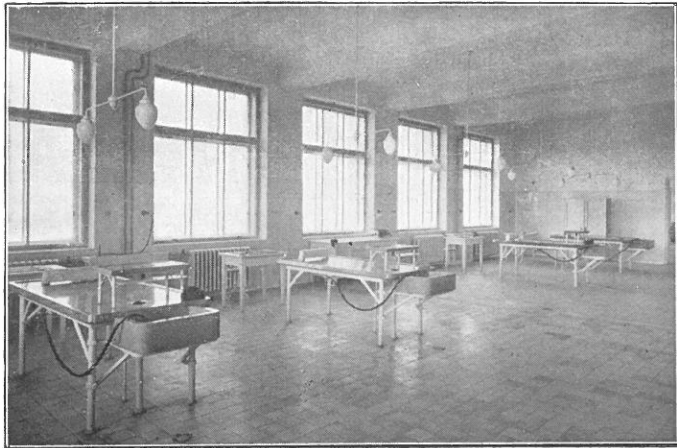
Osim predstojnika (prof. dr. Fran Smetánka) u zavodu djeluju: pristav, asistentat, 5 demonstratora i mehanik.

Patološko-anatomski zavod.

1. Predavaonica.

2. Dvorana za obdukcije.

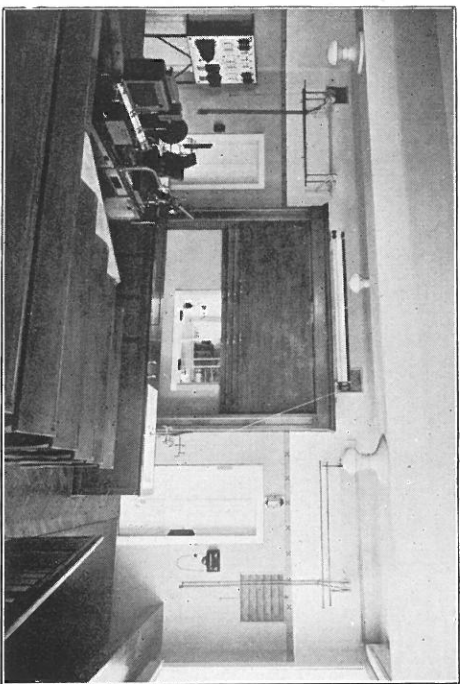

3. Laboratorij za patološko-histološke vježbe.

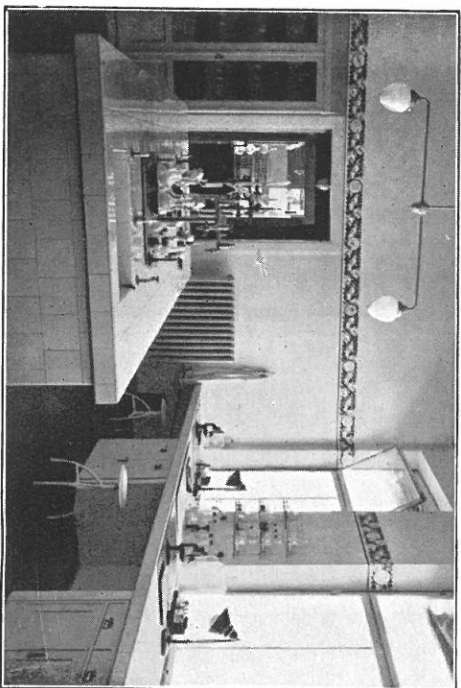
Fot. dr. V. Plješačkov.

Zavod za opću i eksperimentalnu patologiju i farmakologiju.

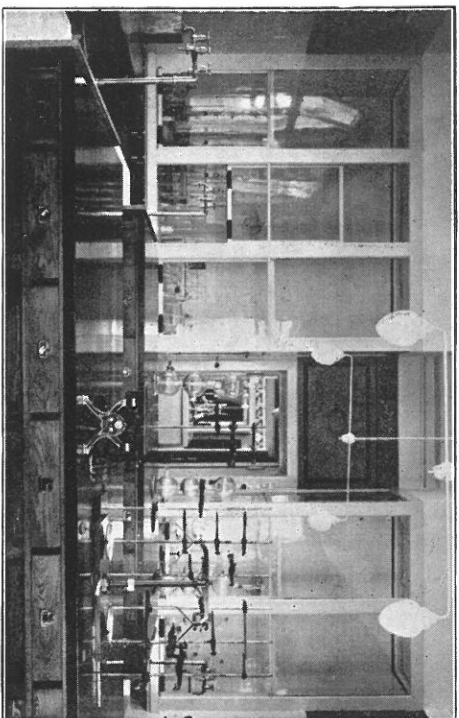
F. ortr. V. Pješakou.

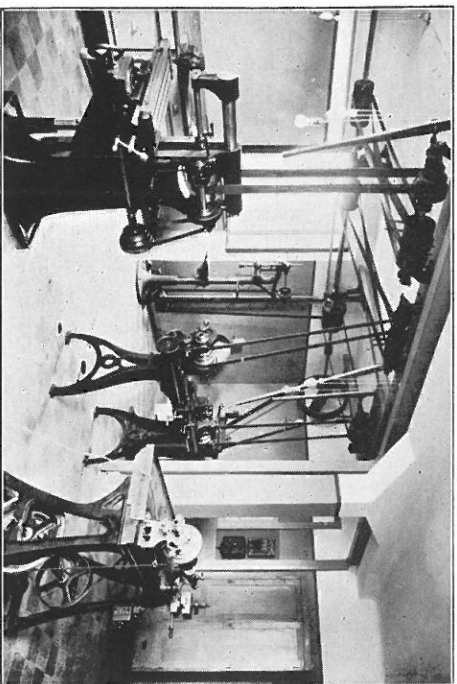
1. Predavaonica.

2. Bakteriološki laboratorij.

3. Kemijski laboratorij.

4. Mehanička radionica.

Patološko=anatomski zavod. Radnje oko izgradnje zavoda na Voćarskoj cesti počele su mjeseca ožujka 1917., a završene su mjeseca srpnja 1922., ali nije dogotovljena cijela zgrada, nego samo centralni (sjeverni) i zapadni trakt, istočni trakt, određen za eksperimentalni dio, praonicu, muzej i stan profesora, do danas nije izgrađen. Poradi toga je velik nedostatak prostorija, pa je na pr. profesor bio primoran da se useli u asistenske stanove, asistenti u dijelove podvorničkih stanova, a podvornici su stisnuti sa porodicama u male kuhinje, dok je jedan dio asistenata ostao bez stana. — U ljetnom semestru 1921/2. suplirao je predavanja prof. higijene dr. Prášek, a od zimskoga semestra 1922/3. predaje profesor patološke anatomije dr. Sergije Saltykov, te su u ljetnom semestru započele i sekcione i mikroskopske vježbe.

Prostorije su razmještene ovako: U podzemlju centralnoga krila ispod predavaonice nalazi se rotunda na stupovima bez ikakve razdiobe i namještaja, tako da zavod nema svoje pisarnice ni odjela za mikrofotografiju i fotografiju, koji bi trebalo da budu tu smješteni. Od istoka prema zapadu nižu se redom: strojarnica za centralno loženje, prostorija s peću za spaljivanje ostataka (koja se radi toga, što se njome služi i normalna anatomija, kvari, te ne može da funkcionira besprijekorno), kupaonica za podvorničko osoblje (koja je uz to i praonica za cijeli zavod, budući da prave praonice još nema), mehanička radionica (sada radi nestašice stambenih prostorija stan zavodskoga šofera=montera), zimska prostorija za leševe, hladionica, koja sastoji iz 2 prostorije sa 10 i 6 ćelija za leševe, i napokon prostorija za svlačenje i oblačenje leševa i za pohranu ljesova i odijela umrlih.

U visokom prizemlju na istočnoj su strani smješteni: bakteriološki laboratorij u 2 prostorije (aparatura njegova odgovara kakvom mobilnom vojničkom laboratoriju, a nikako stalnome laboratoriju naučnoga zavoda, a uz to je još i ratni fabrikat iz vrlo lošega trošnoga materijala, pa će se brzo sasvim iskvariti), kemički laboratorij, podvornička soba, soba za preoblačenje onih, koji seciraju (ujedno i kupaonica za činovništvo zavoda), pa mala i velika dvorana za seciranje. U tim dvoranama fali cijeli potrebni gvozdeni namještaj, koji je provizorno naknađen uzajmljenim namještajem iz mekana drva. U zapadnom je krilu amfiteatralna predavaonice sa sjedalima za 186 slušača, u kojoj nema crne ploče, pa otvor u zidu za projekcione demonstracije sa prozirnomo pločom, a oko predavaonice, odgovarajući donjem dijelu čunja amfiteatra, nalazi se prostor za mikroskopske demonstracije, u kojem još nema nikakvoga stalnog namještaja, nego samo za nuždu 5 neoličenih jelovih stolova. Do predavaonice je privremeni muzej smješten u jednom laboratoriju, koji stoga ne može biti priveden svojoj svrsi, pa su zato ostali laboratoriji neugodno prenatrpani.

U I. katu na istočnoj strani stoje: knjižnica (bez ormara i uopće bez namještaja), zatim kancelarija profesora bez namještaja (vrlo primitivni namještaj pozajmljen je iz ostalih prostorija), laboratorij profesora, laboratorij

prosektora (ali mjesto prosektora nije dosad popunjeno, jer nema namještaja za njegov stan), laboratorij za 2 asistenta (kompletno uređen), pa sala za mikroskopiranje, koja je dobro uređena imajući dovoljno mikroskopa. U zapadnom se traktu nalazi veliki histološki laboratorij, kompletno uređen sa 5 radnih mjesta za asistenta, preparatore i demonstratore. U II. katu, koji se proteže samo kroz zapadni dio zgrade, nalaze se asistentski stanovi nastajeni od profesora i podvornički stanovi, koji su podijeljeni između asistenata i služinskoga personala.

Osim predstojnika zavod ima: prosektora, pristava, 3 asistenta, crtačicu, pisara, šofera.

Zavod za opću eksperimentalnu patologiju i farmakologiju uređen je u staroj zgradi u Voćarskoj cesti (Širok brijeg) na početku godine 1919. po osnovi njegova predstojnika prof. dra. Miroslava Mikuličića. Zadaća osnivača nije bila samo, da pod jednim krovom združi dva predmeta, nego i to, da općoj eksperimentalnoj patologiji, koja se u nekim stranim sveučilištima kreće poglavito u morfološkom pravcu, poda novi i moderni smjer u smislu patološke fiziologije.

Prema istaknutim zadaćama zavod ima ove odjele:

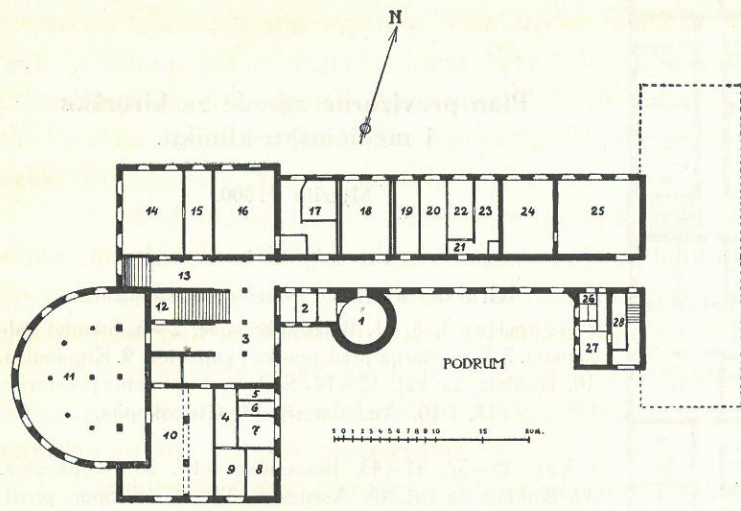
1. Odio za fizikalnu kemiju nalazi se u prizemlju, a u laboratoriju, gdje se izvršuju vježbe, ima mjesta za 30 đaka. Poput ostalih svjetskih instituta za patološku fiziologiju, u kojima se baš u posljednje doba snažno očitovala primjena fizikalne kemije na studij fizioloških pojava, ima i naš zavod kompletno uređenu zbirku fizikalno-kemijskih aparata i uređaj za fotobiologiju. Dosadašnji je rad u tom odjelu dokazao, da naše držstvo pokazuje velik smisao za ovu disciplinu. Za finija fizikalna mjerenja određen je posebni laboratorij, koji se nažalost zbog nedostatka sredstava do danas nije mogao dogotoviti.

2. Kemijski odio ima dva odsjeka: jedan za preparativnu medicinsku farmakološku kemiju i drugi za fiziološku kemiju. U prvom se odsjeku izvršuju redovne vježbe s osobitim obzirom na sintezu farmakoloških preparata, a u drugom se daje važnost kemijskoj analizi organizma i značenju tih spojeva u fiziološkoj patologiji i farmakologiji. Kemijski odio smješten je u dva laboratorija, te ima i kompletni uređaj za svoju svrhu. U odjelitom se laboratoriju nalazi aparatura za izgaranja.

3. Bakteriološko-imunobiološki odio upoznaje slušače medicine s metodikom rada u bakteriologiji i imunobiologiji. U bakteriološkom se području u posljednje vrijeme studirao osobito De Herelle-ov fenomen bakteriofaga.

4. Odio za fiziološku grafiku i operativnu fiziopatološku tehniku s aparaturom, koja ima da služi grafičkoj analizi pojava u farmakologiji i fiziološkoj patologiji. Vježbe, koje se u tom laboratoriju izvršuju, podaju slušačima šire shvaćanje u prosuđivanju pojava, koji dolaze u obzir navlastito u klinici.

5. Klinički odio treba da bude rezultanta svih pređašnjih odjela; on je za naučni studij farmakologije i fiziopatologije od neprocjenjive važnosti,

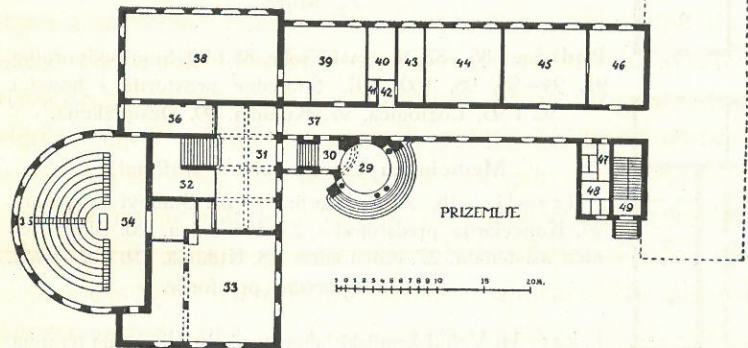

Plan patološko-anatomskoga zavoda.

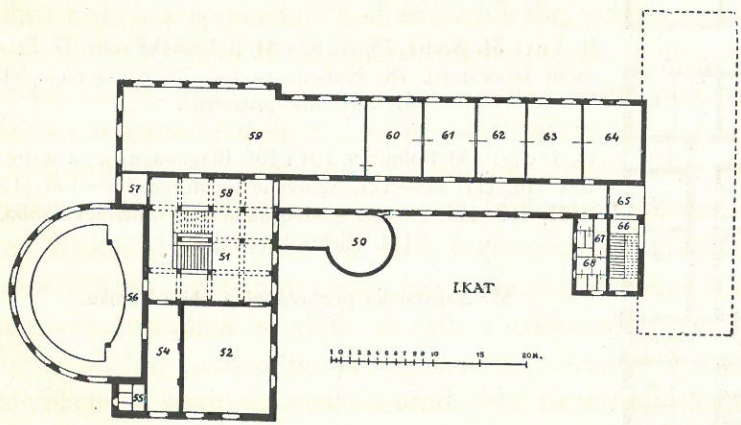
Mjerilo 1:800.

Legenda:

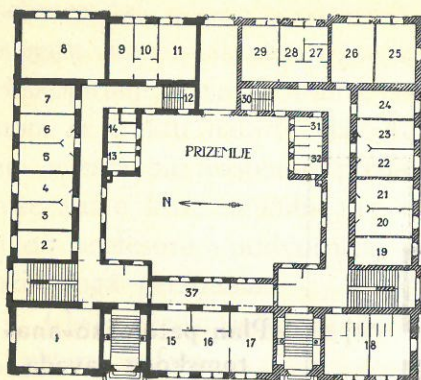
Podrum: 1-3, 10, 12, 13, 21, 22, 26-27. Hodnici i sporedne prostorije. 4-9. Stanovi podvornika. 11. Fotogr. tamna soba. 14. Kapela. 15. Spremište za lijesove. 16. i 17. Hladionice. 18. Zimsko spremište za leševe. 19. Mehanička radion. 20. Meceracija. 23. Peć za spaljivanje. 24. i 25. Ložionica.

Prizemlje: 29-32, 36, 37, 40-42, 47-48. Spored. prost. 33. Muzej. 34-35. Predavaonica. 38. Velika dvorana za obdukcije. 39. Mala dvorana za obdukcije (za inf. leševe). 43. Podvornik. 44. Kemijski laboratorij. 45 i 46. Bakteriološki laboratorij.

I. kat: 50. Terasa. 51, 55, 57, 65-68. Hodnici i spor. prost. 52. Histološki lab. 54. Garderoba. 56. Predavaonica (ide kroz dva kata). 59. Laboratorij za dačke histološke vježbe. 60. Labor. asistenta. 61. Laboratorij prosektora. 62. Laborat. predstojnika. 63. Kancel. predstojnika. 64. Knjižnica.

Plan provizorne zgrade za kiruršku i medicinsku kliniku.

Mjerilo 1 : 800.

Legenda:

Kirurška klinika (zidovi crno ispunjeni).

Prizemlje: 1, 8, 11. Bolesničke sobe. 2-6. Stanovi asistentata. 7. Kancelarija predstojnika i knjižnica. 9. Kupaonica. 10. Kuhinja za čaj. 12-14. Stubište i sporedne prostorije. 15. i 16. Ambulatorij. 17. Cistoskopija.

I. kat: 35-37, 41-43. Bolesničke sobe. 38. Kupaonica. 39. Kuhinja za čaj. 40. Asistenat. 33, 44, 45. Spor. prost.

II. kat: 59. Sterilizacija za vodu. 60. Mala operaciona soba. 61. Sterilizacija. 62. Velika operaciona dvorana. 63, 69, 70. Sporedne prostorije. 64. i 68. Bolesničke sobe. 65. Kupaonica. 66. Asistenat. 67. Kuhinja za čaj. 71 i 73. Sestre. 72. Muzej.

Podrum: 86-87. Služinske sobe. 88 i 90. Stan podvornika. 91, 94-95, 98, 100, 101. Sporedne prostorije i hodnici. 92 i 93. Ložionica. 97. Kuhinja. 99. Desinfekcija.

Medicinska klinika (zidovi šrafirani).

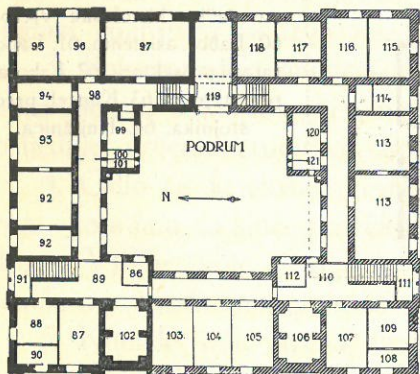
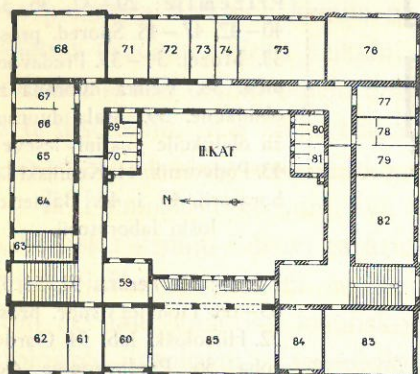
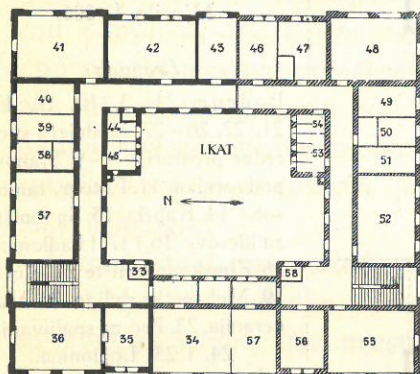
Prizemlje: 18. Ambulatorij. 19-23. Stanovi asistentata. 24. Kancelarija predstojnika. 25. Knjižnica. 26. Blagovaonica asistentata. 27. Kupaonica. 28. Kuhinja. 29. Podvornik. 30-32. Sporedne prostorije.

I. kat: 34. Veliki kemijski laboratorij. 46. Fizikalna terapija. 47. Rentgenografija. 48, 52, 55, 56. Bolesničke sobe. 49. Mali kem. laboratorij. 50. Kuhinja. 51. Kupaonica. 53, 54. Sporedne prostorije. 57. Serološki laboratorij. 58. Arhiv.

II. kat: 74. Sestre. 75, 76, 82-84. Bolesničke sobe. 77. Priručni laboratorij. 78. Kuhinja za čaj. 79. Kupaonica. 80, 81. Sporedne prostorije.

Podrum: 130. Bolničari. 104 i 105. Blagovaonica za sestre. 106, 110, 111, 119-121. Sporedne prostorije. 107-109, 115 i 116, 117, 118. Stanovi podvornika. 112. Služnička soba. 114. Elektrokardiograf.

85. Zajednička predavaonica obiju klinika.

ali nažalost nedovoljna sredstva dosad nijesu dopustila njegovu izgradnju. U projektu je, da u kliničkom odjelu nađe mjesta 20 ženskih i 20 muških pacijenata. Za tu svrhu opstojе dvije velike kliničke sobe sa kupeljima i za svaku sobu po jedan klinički laboratorij. Tome je odjelu priključen odio za rentgenologiju i električnu kardiografiju, ali ni on još nije priveden u život. Dar Hrvata iz južne Amerike omogućio je, da se između ostaloga pribavi i veliki Roentgenov aparat sa svim priborom.

6. Mikrobiološki odio nezavisno od bakteriološkog odjela podaje slušačima mogućnost studija mikrobiologije, koja je svojim dosadašnjim rezultatima vrlo važna nesamo za higijenu, za različne grane privrede i ostalo, nego i prijeko potrebna za što dublji uvid u interesantnu raznolikost životnih procesa.

Osim navedenih grana, koje su u zavodu zastupane, ima i odio za fotografiju, gdje se ponajviše izrađuju dijapozitivi, koji služe za predavanja, i kompletni uređaj za mikrofotografiju.

Osobita je briga obraćena biblioteci, kao jednome od glavnih pomagala pri naučnom radu. Uz obilnu literaturu za sve navedene struke, ona prima 82 periodička časopisa.

Osoblje zavoda: predstojnik, pomoćni asistent, pisarica, laborant, stolar.

Higijenski zavod osnovan je god. 1921., kad je otvaranje novih semestara medicine zahtijevalo, da se drže predavanja i vježbe iz higijene i bakteriologije, i ako nije bilo podesne zgrade za tu svrhu. Poradi toga je zavod provizorno smješten u prostorijama fiziološkog instituta. Adaptirano je pet velikih soba i nekoliko uzgrednih prostorija, a za đačke je vježbe udešen širok i prostran hodnik. Iz početka je zavodu nedostajao potreban inventar, ali s vremenom se moglo nabaviti bar toliko, koliko je bilo nužno, da se zadovolje najpreči zahtjevi medicinske obuke. Ministarstvo narodnoga zdravlja često je potpomoglo zavod posuđujući aparate, te se tako moglo pristupiti i znanstvenome radu.

Zavod ima sad 3 laboratorija, prostoriju za biblioteku, koja služi ujedno i kao kancelarija predstojniku, sobu za sterilizacije, prostor za čišćenje posuda i t. d., pa spomenuti hodnik za vježbe, gdje je nažalost moguće smjestiti samo kojih 36 đaka. Predavaonice nema, te se predavanja drže koje na oftalmoškoj klinici, koje u anatomsom zavodu. Osim predstojnika prof. dra. Emila Praška u zavodu djeluje i jedan asistent.

Susretljivošću mjerodavnih faktora zavod će se doskora preseliti u novu zgradu epidemiološkoga zavoda na Zelenom brijegu, gdje je za nj određen čitav II. kat. Koncentracijom svih higijenskih i bakterioloških instituta na Zelenom brijegu postignut će se što bolje iskorišćenje materijala, polučit će se intenzivna suradnja srodnih zavoda i kooperacija svih stručnjaka. U neposrednoj blizini zavoda bit će bolnica za zarazne bolesti, moderan zavod za desinfekciju i seroterapeutski zavod. Na terenu tih instituta stvorit će se posebne sprave različnih sistema, na pr. čišćenje splavina, uzorni bunari, cisterne

i slično. Tu se gradi i škola za higijenu Rockefellerove zaklade. I ona će se koristiti sveučilišnim zavodima, koji će opet moći upotrebiti njezine zbirke i sprave. Tako će se medicinarima podavati svaka mogućnost temeljita obrazovanja u higijeni u teoretskom i praktičnom smjeru.

Kirurška klinika smještena je provizorno u zgradi bivše više djevojačke škole u Draškovićevoj ulici br. 19. Adaptacija zgrade za kliniku provedena je god. 1919. i 1920. tako, da nije nijedan zid srušen, te klinika ima u prizemlju prostorije za ambulatorno liječenje i pregledavanje bolesnika sa čekaonicom, sobu za endoskopske pretrage, koja je ujedno i mali kemični pri-ručni laboratorij, osim toga 3 sobe za muške bolesnike (septički dio) i stano-ve za liječnike (5 soba). U prvom katu nalaze se bolesničke sobe za muški aseptički odio, jedna soba za ženske (septički odio) i jedna soba sa 6 kreveta za djecu. U drugom katu nalazi se aseptički odio za ženske, dvije dvorane za operacije, između njih prostor za sterilizaciju instrumenata i muzej. U svemu ima 91 krevet. U svakom je katu po jedna kupaonica i čajne kuhinje. Klinika ima zajednički s medicinskom klinikom rentgenološki laboratorij, laboratorij za kemijske i bakteriološke pretrage i predavaonicu.

Od otvorenja klinike 13. lipnja 1921. do 31. prosinca 1923. primljeno je na liječenje 1208 ženskih i 2135 muški bolesnika; operacija je izvedeno 2302; u ambulatoriju je pregledano ili liječeno ženskih 3688 i muških 5544 pacijenata. Broj operacija u ambulatoriju nije točno zabilježen, ali se gotovo svaki dan izvodi jedna ili više operacija.

U ljetnom semestru 1920. započela su se predavanja, i to s bolesničkim materijalom, koji su sve do otvorenja klinike stavljali na raspolaganje odjeli ovdašnjih bolnica. Nastupno predavanje održao je prof. dr. Budisavljević 24. listopada 1921. Osim propisanih predavanja drže se kursovi: 1. o frakturama i luksacijama, 2. operacioni kurs na leševima, 3. kurs o zavojima.

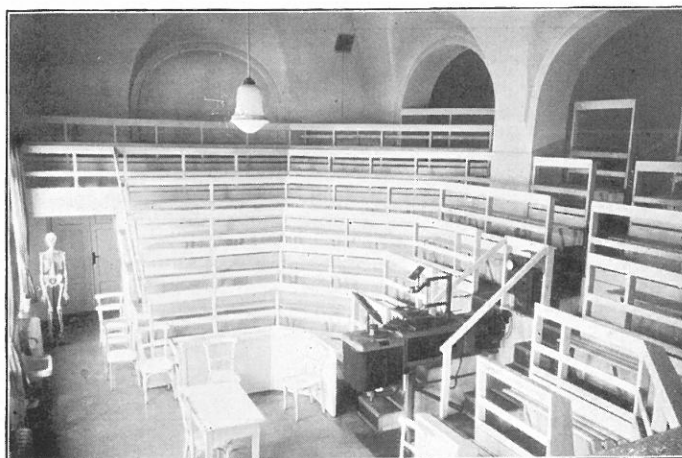
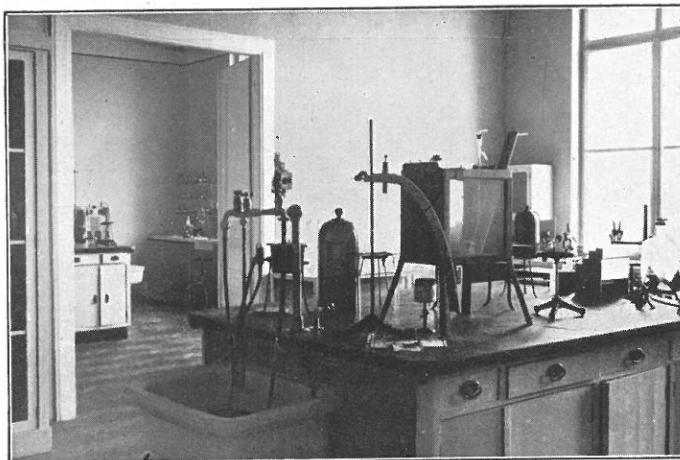
U klinici rade: predstojnik, 2 pristava, 6 asistenata, pisarica, 3 bolničara.

Stolica za kiruršku propedeutiku privremeno se nalazi u bolnici mi-losrdnih sestara u kliničkom kirurškom odjelu sa 64 kreveta. Predstojniku odjela kao primarnome liječniku prof. dr. Čačkoviću dodijeljen je od strane fakulteta jedan asistent, a od strane bolnice milosrdnih sestara 2 pomoćna liječnika, 2 milosrdnice, 2 bolničarske osobe i 2 sluškinje. Operacione su prostorije zajedničke s kirurškim odjelom bolnice; knjižnica je zajednička s ki-rurškom klinikom. Rad se počeo 15. svibnja 1920. nastupnim predavanjem «O glavnim uvjetima operativnoga rada u kirurgiji». Predaje se u 5. i 6. se-mestru 2 sata na nedjelju u predavaonici kirurške klinike, vježbe u grupama 6 sati na nedjelju u bolnici milosrdnih sestara, osim toga 2 sata predavanja o njezi bolesnika za medicinare.

Medicinska klinika nalazi se u zgradi, u kojoj je i kirurška klinika. U prizemlju je ambulatorij za muške i ženske (besplatna dnevna ordinacija, osim nedjelje i blagdana), stanovi za liječnike (6 soba), biblioteka. U I. katu su: tri

Higijenski zavod.

1. Bakteriološki
laboratorij.

Kirurška i medicinska klinika.

2. Zajednička predavaonica.

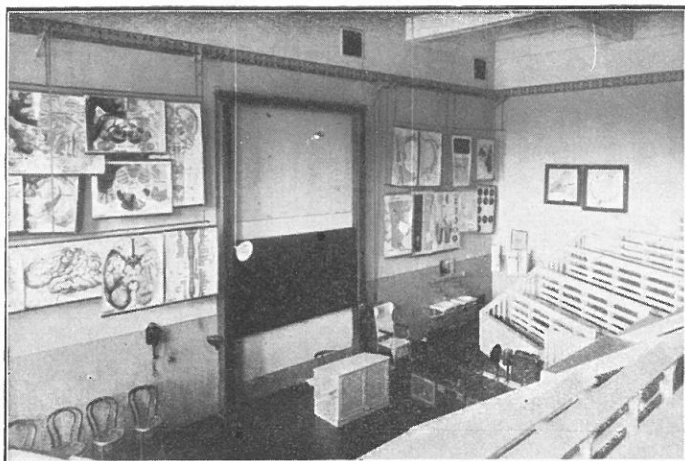
Kirurška klinika.

3. Velika dvorana
za
operacije.

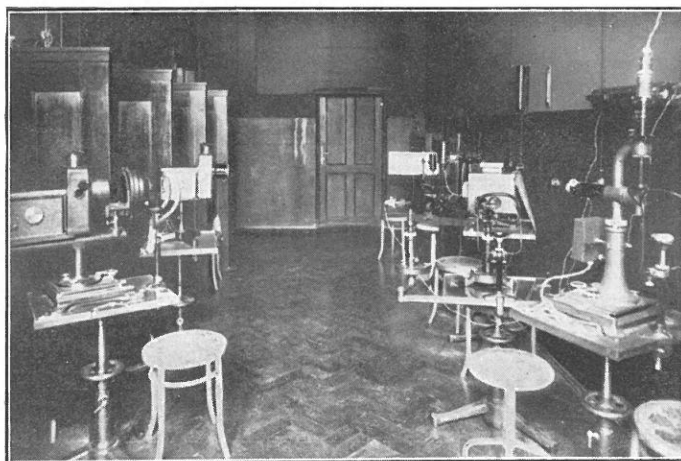
Fot. P. Platošek (1), Simić (2, 3).

Oftalmološka klinika.

1. Predavaonica,
ujedno i za
neurološko-psihijatričku
kliniku.

2. Tamna soba
za
oftalmoskopiju.

3. Operaciona
dvorana.

Tot. Tonka.

sobe svaka s po 10 kreveta i jedna soba sa 5 kreveta, kemički laboratorij, sero=loško=bakteriološki laboratorij, mali laboratorij za obične pretrage, ljekarnica, rentgenološki laboratorij i soba za fizikalnu terapiju, priručna kuhinja i kupaonica. U II. katu: četiri sobe svaka s po 10 kreveta, jedna soba sa 5 kreveta, predavaonica (zajednička sa kirurgijom), mali laboratorij za obične pretrage, priručna kuhinja i kupaonica. U prvom spratu smješteni su muški, a u drugom ženski bolesnici. U podrumu je elektrokardiograf.

Klinička predavanja drži predstojnik klinike profesor dr. Radoničić svaki dan osim subote od 9 i po do 11 sati. Asistenti čitaju kursove iz elementarnih područja interne medicine i drže praktikume s đacima u bolničkim sobama i laboratorijima.

U klinici je predstojnik, 4 pristava, 3 asistenta, rentgenizatorica, 3 bolničara.

Oftalmološka klinika. U proljeću g. 1921. odlučila je vlada, da se očna klinika provizorno smjesti u zgradi gradske građanske škole na uglu Gajeve i Marulićeve ulice, u kojoj se od rata još nalazio ortopedski zavod. Kad se on u jeseni iselio, počele su radnje oko adaptacije i potrajale sve do početka god. 1922. Uporedo sa radnjama predstojništvo je klinike naručivalo aparaturu, instrumente i uređaje, koji su u glavnom kompletni. Klinika je svečano otvorena 30. siječnja 1922. inauguralnim predavanjem prof. dra. Botterija.

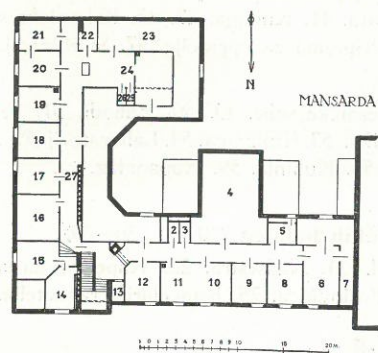
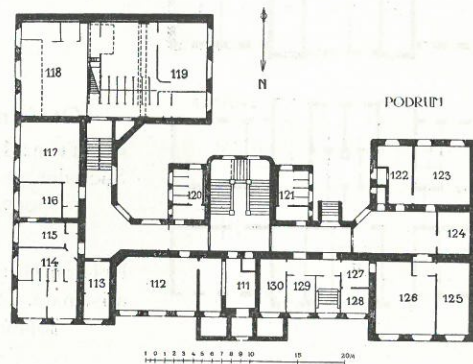
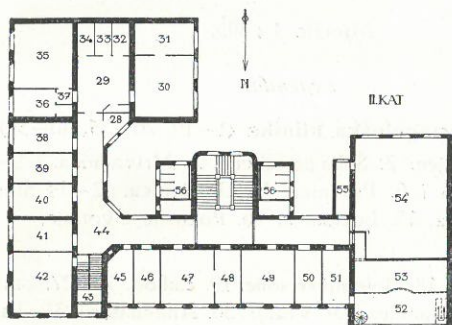
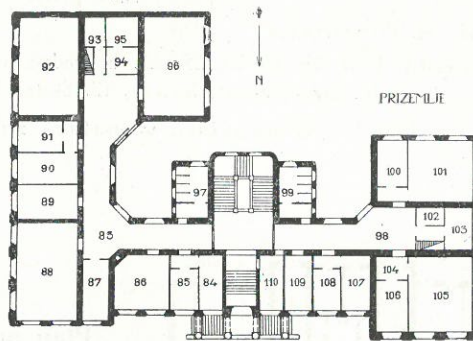
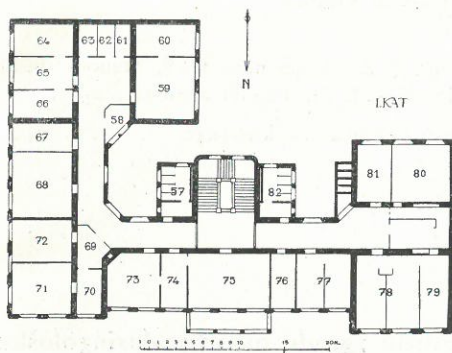
Klinika je smještena u I. i II. katu te je uređena za 73 bolesnika. U I. katu na lijevo nalaze se: 1. ograđen prostor za čekaonicu; 2. izvanji ambulatorij; 3. bakteriološki ambulatorij; 4. crna soba za oftalmoskopiranje sa 26 kabina i jednim oftalmometrom po Javal=Schloetzu; 5. mala crna soba s optikom i aparatima (sideroskop, anomaloskop, aparat za oftalmoskopiranje svijetlom bez crvenih zraka, isti aparat s posebnim nastavkom za dijaskleralno osvjetljivanje, svjetiljka sa pukotinom, mikroskopom za rožnicu po Czapskom i Bitumi= mikroskopom, kompletni veliki oftalmoskop po Gullstrandu, refraktometar Berth=Neumann, Koepeov aparat za liječenje oka svijetlom, fotometar po Foersteru i drugi sitniji pribor za istraživanje); 6. soba za pokus vida i perimetriju (2 manje i 1 velika škrinja sa staklima, table za pokus vida s posebnom rasvjetom i zrcalima za projiciranje u dvostruku udaljenost, Maddox=ova tangentialna skala, Bjerrumova gardina, 2 perimetra i druge manje stvari za suptilnu pretragu); 7. kemički laboratorij (analitička vaga, električna centrifuga i dr.). Na desno nalaze se: 1. priprema i predsoblje za operacione dvorane, sa digestorijem; 2. aseptička i septička operaciona dvorana sa Zeissovom električnom rasvjetom i s plinom; aseptička dvorana (stol s uljanom pumpom za dizanje i spuštanje, i drugim operacionim uređajem); septička dvorana (magnet); 3. biblioteka (koju zbog neznatne dotacije nije uspjelo kompletno urediti); 4. laboratorij za predstojnika klinike; 5. uredovna soba za predstojnika klinike; 6. šest soba za bolesnike sa 36 kreveta (u tim sobama je rasvjeta za noć modra). U hodnicima: kuhinja za čaj, umivaonik za toplu i hladnu vodu za pravljenje obloga, kupaonice i malo spremište.

U II. katu na lijevoj strani nalaze se: 1. histološki laboratorij sa tri velika mikrotoma, 1 malim mikrotomom za parafin, 1 za smrznute preparate i t. d., 2. učila: pribor za predavanje i pouku, 3. predavaonica (uređena amfiteatralno za 150 slušača, posebno je ugrađen aparat za projekciju), 4. stan za sestru, 5. u hodniku transformator struje za projekciju i za ostale aparate na klinici, koji trebaju stalnu struju. Na desnoj se strani nalaze: 1. ambulatorij za trahom sa čekaonicom (uređen je tako, da u isto vrijeme služi kao operaciona dvorana za trahom), 2. soba za pušenje, 3. šest soba za bolesnike sa 37 kreveta (i to: soba za infektivne očne bolesti, soba za djecu, ostale bolesničke sobe), 4. soba za mikrofotografiju i ručnu mikroprojekciju, 5. prostor za destilaciju vode i sterilizaciju. Osim toga se i u ovom katu nalaze u hodnicima kupaonice, malo spremište i kuhinja. Manzard služi za jedničkoj potrebi neurološke i očne klinike za stanovanje liječnika i sluškinja.

Na klinici su zaposlena 4 stalna liječnika (2 pristava i 2 asistenta, laborantica, 3 bolničara). Da se olakša mnogostrani rad, zatražena su 2 liječnička aspiranta od zdravstvenog odsjeka, koji na klinici vrše službu 6 mjeseci. U školskoj godini pomažu kod predavanja i tri honorirana demonstratora.

Neurološko-psihijatrička klinika smještena je provizorno u prizemlju i podrumu u zgradi gradske škole u Martičevoj ulici. Uređena je po planovima prof. Mih. Lapinskoga, koji je sličan institut osnovao bio i u Kijevu, a otvorena je mjeseca svibnja 1923. Njezine su prostorije podijeljene ovako: U podrumu je ambulatorij s električnim i drugim aparatima za primanje bolesnikâ, a do njega kemički laboratorij, u kojemu se izvode potrebne analize liquora, krvi i izlučina tijela. Uporedo s laboratorijem stoji mali prostor sa digestorijem, gdje se neprekidno po 30 sati kuhaju različne vrste Decocti Zittmanni. Zatim se nadovezuju: blagovaonica za liječnike, elektroterapeutsko odjeljenje (sa dijagnostičkim kabinetom), prostorije za odmor (sa dva reda otomana i općom svjetlenom kupkom), hidroterapija sa svim potrebnim namještajem (toplouzdušni ormar, strujna kupka i t. d.), veliki topli koridor za odmaranje bolesnikâ, garderoba.

U prizemlju se nalazi 11 bolesničkih soba sa 50 kreveta: na desnom krilu za ženske, na lijevom za muške. Bolesnici se istražuju u sobama ili u dva dijagnostička kabineta: u prvom se izvode fina istraživanja općega i kožnog optoka krvi, disanja i t. d., a drugi osim istraživanja služi također kao pisarnica i arhiv. U kabinetu profesora na uglu lijevoga krila smještena je biblioteka i aparat za mikrofotografiju. U velikoj sobi na uglu desnoga krila nalazi se histološki laboratorij, u kojemu mogu raditi četiri liječnika. Uporedo s njime je soba liječnika od službe, koja služi i za liječničke naučne i opće sastanke pa za čitanje novih medicinskih žurnala. Blizu ulaza za laboratorij stoje: tamna komora za fotografiju, komora za apoteku, magazin prijevornog materijala. U podrumu je još prostorija s jednostavnim aparatom za desinfekciju rublja, a na dvorištu je baraka, koja služi za praonicu i kuhinju.

Plan provizorne zgrade neurološko-psihijatričke i oftalmološke klinike.

Mjerilo 1 : 800.

Legenda:

Neurološko-psihijatrička klinika (podrum i prizemlje).

Podrum: 111. Transformator. 112. Ložionica. 113. Garderoba za hidroterapiju. 114. Ambulatorij. 115 i 116. Kemijski laboratorij. 117. Stan pristava. 118. Hidroterapija. 119. Elektroterapija. 120-121, 130. Sporedne prostorije. 122, 123, 125,

126. Stanovi podvornika. 124. Sterilizacija. 127-128. Kupaonice. 129. Prijamna kancelarija.

Prizemlje: 83, 94, 95, 97-99, 104. Sporedne prostorije. 84, 86, 89-92, 96, 100, 101, 107-109. Bolesničke sobe. 87. Soba za dijagnozu. 88. Kancelarija predstojnika i knjižnica. 93. Kupaonica. 102. Fotograf. tamna soba. 103. Priručna knjižnica. 105. Histološki laboratorij. 106. Poslovnica 110. Vrtar.

Oftalmološka klinika (I. i II. kat).

I. kat: 57, 61, 69, 70, 82. Sporedne prostorije. 58. Kuhinja za čaj. 59, 60, 67, 73-75. Bolesničke sobe. 62, 63. Kupaonice. 64, 65. Kancelarija predstojnika. 66. Laboratorij predstojnika. 68. Knjižnica. 71. Aseptička operaciona dvorana. 72. Septička operaciona dvorana. 76. Bakteriološki i kem. laboratorij. 77. Perimetrija. 78, 79. Sobe za oftalmologiju. 80. Ambulatorij. 81. Blagovaonica asistenata.

II. kat: 28. Kuhinja za čaj. 29, 32, 37, 43, 44, 56. Sporedne prostorije. 30-31. Bolesničke sobe. 36. Fotogr. tamna soba. 40, 41. Stanovi asistenata. 47. Ambulatorij za trahom. 48. Čekaonica za trahomske bolesnike. 49. Histološki laboratorij. 50. Učila. 51-53, 55. Sestre.

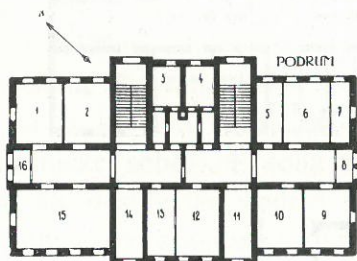
Nastavak na str. G.

Zajedničke prostorije obadviju klinika.

II. kat: 54. Predavaonica.

Mansarda: 1-4, 13, 16, 23, 25-27. Sporedne prostorije. 5, 22. Kupaonice. 6-9. Stanovi sluškinja.
10. Stan laboratorice. 11, 12. Sestre. 14, 15, 17-21, 24. Stanovi asistenata.

U dvorištu se nalazi zasebna zgrada za kuhinje.

Plan provizorne zgrade oto-rino-laringološke klinike i uprave kliničkih bolnica.

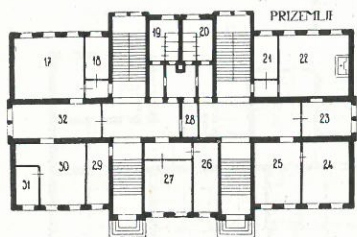
Mjerilo 1 : 800.

Legenda:

Oto-rino-laringološka klinika (1-19, 26-35, 40-59).

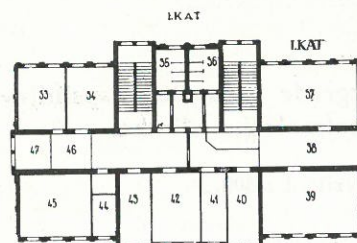
Podrum: 1. Ugljen. 2. Soba za sekcije. 3. Mrtvačnica. 4, 9-11. Sporedne prost. 5 i 6. Praonica. 7. Gladionica. 12-14 Stanovi podvornika. 15. Ložionica. 16. Pokusne životinje.

Prizemlje: 17 i 18. Bolesničke sobe. 19. Zahod. 16 i 27. Stanovi asistenata. 28. Kupaonica. 29. Vrtar. 30. Ambulatorij. 31. Tamna komora za ambulatorij. 32. Čekaonica ambulatorija.

I. kat: 33. Soba za operacije. 34. Soba za pregledavanje. 35. Zahod. 40 i 43. Stanovi asistenata. 41. Kuhinja. 42, 45. Bolesničke sobe. 44. Kupaonica. 46. Priprema za operacije. 47. Sterilizacija.

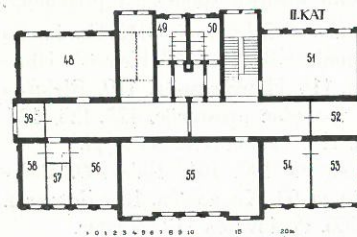
II. kat: 48, 56, 57. Bolesničke sobe. 49, 50. Zahodi. 51. Sestre. 52. Kancelarija predstojnika. 53. Knjižnica. 54. Laboratorij. 55. Predavaonica. 58. Kuhinja. 59. Kupaonica.

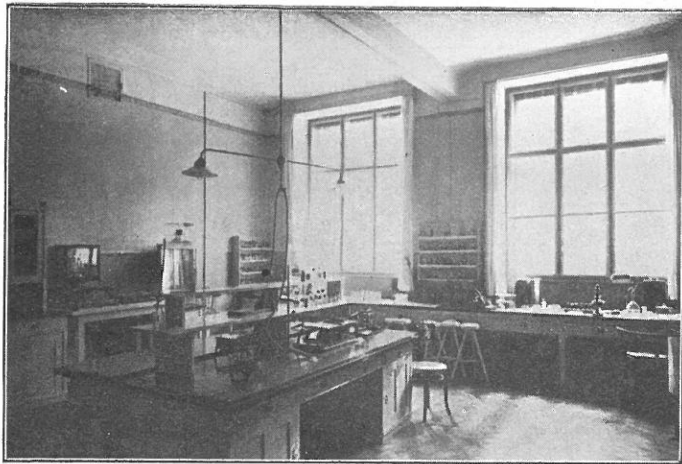

Uprava kliničkih bolnica (20-25, 36-39).

Prizemlje: 20. Zahod. 21. Nadsestra. 22. Kapelica za sestre. 23. Upravitelj. 24. Poslovnica. 25. Kancelarija ravnatelja.

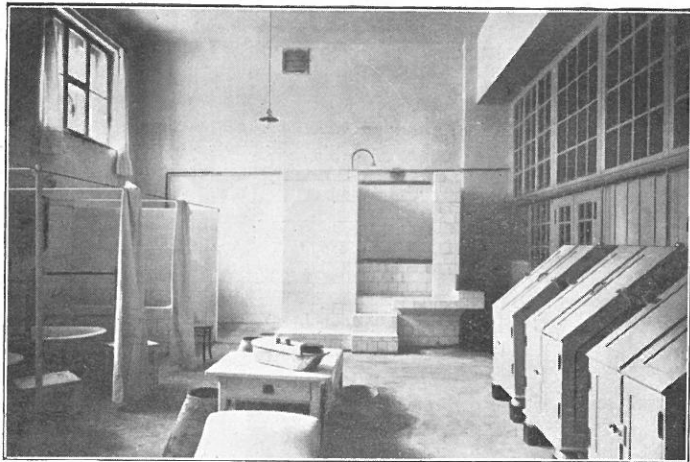
I. kat: 36. Zahod. 37-39. Sobe za sestre.

Neurološko-psihijatrička
klinika.

1. Histoški
laboratorij.

2. Hidroterapeuski
odio.

Oto-rino-laringološka
klinika.

3. Predavaonica.

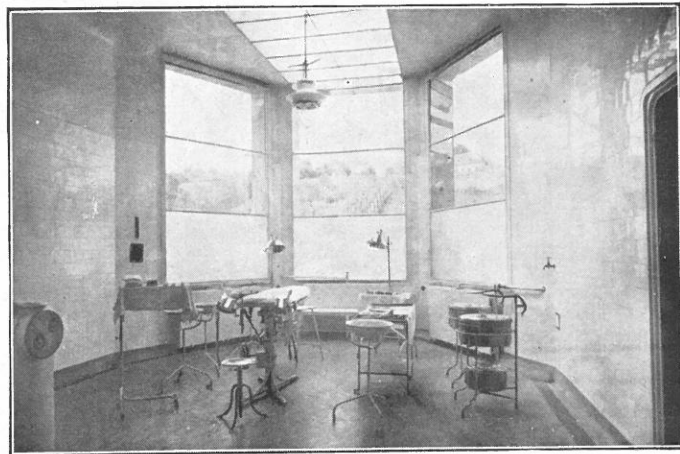

Tot. dr. V. Plješakov (1, 2), dr. A. Šercer (3).

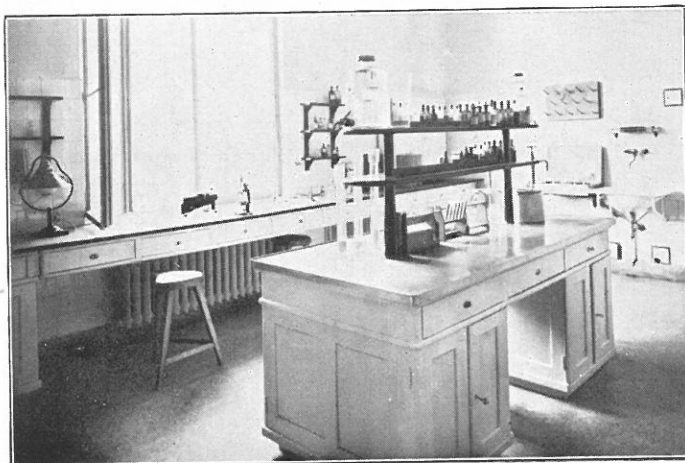
Ginekološka klinika i rođilište.

1. Dvorana
za
rođilje.

2. Dvorana
za aseptičke
operacije.

3. Histoško-
bakterioški
laboratorij.

Fot. dr. V. Plješakov.

Za istraživanje bolesnikâ i za naučni rad raspolaže klinika priličnim brojem jednostavnijih i složenijih aparata i instrumenata: pneumo=, cardio=, pletysmographi, sphygmotonomograph po Uskovu, dermatoskop, aparat du Bois — Raymond, pantostati i cijeli niz pribora za istraživanje osjeta i motorne sfere, različni kraniometri i t. d. U kliničkom posjedu nalazi se pribor za lumbalnu punkciju, lumbalne i duboke injekcije. Kemički laboratorij raspolaže priborom za istraživanje liquora putem novih koloidalnih metoda, krvi, mokraće i t. d. Histološki laboratorij ima 3 mikroskopa, 4 mikrotoma, dva termostata, potrepštine za izvođenje operacija na malim životinjama i ostali uređaj za histološki rad. Biblioteka ima 1400 svezaka, ponajviše neuroloških djela i od česti psihijatrijskih, časopisa na različnim jezicima (neki na desetke godišta). Za fotografiju služi Zeissova kamera sa Tessarovim objektivom, za mikro-fotografiju veliki aparat sa vertikalno=horizontalnom kamerom i specijalnom svjetiljkom. Za projekciju slika na predavanjima klinika upotrebljava — zajednički s očnom klinikom — aparat Reichertov. Za tu svrhu opstoji nekoliko stotina dija pozitiviva za embriologiju, morfologiju i kliniku živčanog sistema i za po-granične dijelove biologije; malo — samo nekoliko komada — modela iz papier=maché za demonstraciju i relativno malo (oko 30) većih zidnih slika nervnoga sistema. U anatomske muzej ušlo je nekoliko makroskopskih preparata i niz mikroskopskih udešenih od asistenata u god. 1922. — Za liječenje bolesnika klinika ima 2 pantostata, aparat dijatermije, myomotor, «Hochsonne», opća i djelomična električna ogrijača. U termo=hidropatičkom odjeljenju stoje kupke za opće i djelomično grijanje vrućim zrakom, vodne kupke opće i lokalne, galvanička kupka, duškatedra i velika strujna kupka.

Predavanja se drže u amfiteatralnoj predavaonici, zajedničkoj za očnu i neurološku kliniku. Predavanja i vježbe asistenata sa studentima drže se ili u predavaonici ili u prizemnoj liječničkoj zbornici.

Personal: predstojnik, 2 pristava, asistentat, laborantica, 3 bolničara.

Oto=rino=laringološka klinika smještena je provizorno u zgradi gradske pučke učionice u Draškovićevoj ulici. U prizemlju su prostorije za ambulatno liječenje sa čekaonicom, dvije sobe za 2 asistenta sa kupaonicom, 2 sobe za bolesnike. U prvom spratu nalazi se operaciona soba, soba za vidanje kliničkih bolesnika, sterilizacija, 2 sobe za bolesnike sa kupaonicom, kuhinica za čaj, dvije sobe za 2 asistenta. U drugom je spratu predavaonica, koja je ujedno uređena i za vježbe, 2 sobe za bolesnike sa kupaonicom, kuhinica za čaj, soba za laboratorij, soba za biblioteku i soba za predstojnika klinike.

Kliniku je 26. rujna 1921. otvorio predstojnik prof. dr. Mašek. Uređena je bila za 30 kreveta, a s vremenom se raširila na 45 kreveta.

Od otvorenja klinike do 31. prosinca 1922. liječeno je u klinici svega 930 bolesnika, od kojih je 16 umrlo. Ambulantno je liječeno 3846 pacijenata. Operacija izvedeno je kliničkih 762, ambulantskih 343. Pregledano je i liječeno 118 pitomaca zavoda za gluhoonijeme.

Osim propisanih predavanja držali su se u predavaonici klinike tečaji za sudsku oto=rino=laringologiju, o anatomiji uha, nosa i grla za učitelje gluho= nijemih, za njegu bolesnika, sastanci oto=rino=laringološke sekcije Zbora liječnika, predavanja prirodoslovnoga društva, kluba medicinara, društva apstinenata i t. d.

Uređaj klinike podaje u dovoljnoj mjeri sva pomagala za uspješan nastavni rad. Postepenim raširivanjem knjižnice i nabavkom aparata bit će dana mogućnost sve širem naučnom radu.

Kako su u vezi sa oto=rino=laringologijom mane u govoru (gluho= nijemi, mutavci, različne forme pogrešaka u govoru i t. d.), to treba da se uredi na ovoj klinici i ambulatorij, a postepeno i laboratorij za logopediju i i ortofoniju. Tu treba da nađu savjeta ili pomoći djeca i odrasli sa manama u govoru, i odavde treba da se obavijeste učitelji i roditelji o vrstama tih mana i o mogućnosti njihova lijeka.

Personal: predstojnik, 2 pristava, 2 asistenta, laborantica, 3 bolničara.

Klinika za primaljstvo i ginekologiju smještena je u Petrovoj ulici u novoj zgradi zemaljskoga rodilišta i primaljskog učilišta, koje je osnovano god. 1877., i to ne kao posebni zavod, već u sklopu tadanje bolnice milo= srdnih sestara u Ilici. Kad su god. 1895. sestre napustile svoju bolnicu sa= gradivši novu na Vinogradskoj cesti, zemaljska je vlada preuzela zgradu stare bolnice u Ilici i u nju smjestila tri svoja zavoda: rodilište sa primaljskim uči= lištem, zavod za gluhonijemu djecu i zavod za slijepu djecu. Međutim stara bolnička zgrada nije nikako bila podesna za rodilište i primaljsku školu. Go= dine 1912. započelo se napokon tako potrebnom gradnjom novoga modernog rodilišta; ali kad je zavod bio gotovo dovršen, buknuo je rat i vojništvo ga okupiralo. Tek iza prevrata zgrada se pomalo stala svršavati i nabavljati unutarnji uređaj, te se potkraj rujna 1920. moglo rodilište i primaljska škola preseliti u novi, posve moderni zavod, u kojem osim odjela za trudnice, roditelje i zdrave babinjače ima još osobit odjel za ginekološke bolesnice, pa odjelitim ulazom oskrbljeno odjeljenje za septične bolesnice i babinjače. U ljet= nom semestru godine 1922. počeo je ovdje prof. dr. Durst predavanja za medicinare, a u listopadu 1923. dovršena je nova predavaonica. — Za ovu, u svakom pogledu modernu, veoma lijepo i zgodno uređenu zgradu došlo je do kompromisa između ministarstva prosvjete i ministarstva narod. zdravlja, da se u istom zavodu pod istim predstojnikom nalazi i klinika za ginekolo= giju i primaljstvo i primaljsko učilište, kako je to donekle bilo i predviđeno još god. 1876. (Vidi Lobmayer: Kr. zemaljsko rodilište i primaljsko učilište od god. 1877—1896. Zagreb 1896. Str. 4.)

Prostorije su u zavodu razmještene ovako: U prizemlju lijevo od ulaza soba za primanje sa kupeljnicom, desno čekaonica i ambulanca, u sredini lift. Lijevo od lifta: kućna apoteka, desno soba vratara. Desno od ambulance 3 sobe za administraciju, uz to 2 sobe za rentgen. Desna polovica partera je ginekološki odjel, gdje je ponajprije soba za konservativnu terapiju (dija=

termija, aparati za vrući zrak, cistoskopija, umjetno sunčano svjetlo i t. d.), zatim dvorane i sobe za bolesnice, soba za bolničarke, i na kraju desnoga krila aseptični operacioni trakt, sastojeći se od same operacione dvorane, prostorije za sterilizaciju, praonice za liječnike i prostorije za pripremu bolesnica i narkozu, kupaonice. Lijevo je krilo u parteru s odjelitim ulazom zatvoreno prema ostaloj zgradi: to je odjeljenje za septične (inficirane) bolesnice, a sastoji se od dvorane i soba za bolesnice i septičnog operacionog trakta, koji je isti kao i onaj za aseptične, pa kupaonice. Uza septični odjel nalaze se dva laboratorija, i to jedan za histološke, a drugi za kemijske i bakteriološke pretrage. U prvom se katu nalazi aseptični primaljski odjel, t. j. za zdrave rodilje i babinjače. Tu je u sredini aseptični rađalački trakt: prostorija za čišćenje (kupanje) rodilja i kupaonica za novorođenčad, velika rađaonica (6 kreveta), dalje praonica za liječnike i primalje, uz to oveća soba za primaljske operacije, a do nje mala rađaonica (2 kreveta). Lijevo i desno prislanjaju se uz ovaj trakt, a od njega staklenim vratima odijeljene dvorane i sobe za aseptične babinjače i sobe za primalje i liječnike, pa za časne sestre. — U drugom se katu nalaze dvorane i sobe za trudnice i aseptično-ginekološke slučajeve, pa osim stanova za liječnike primaljska škola (internat), internat za studente, muzej i predavaonica. — U svakom katu i to na svakoj strani (lijevo i desno) nalaze se prostorije za rublje, zahodi i kupaonice (u parteru poglavito ginekološke kupelji na sjedečke), u drugim katovima velike banje i tuševi za trudnice, pa za učenice i studente prije nastupa službe u rađaonici. — U suterenu su smješteni: kuhinja, kotlovnica, praonica, sušionica i gladi= onica za rublje, magazini, stanovi za služinčad i mrtvačnica.

Personal: predstojnik, pristav, 5 asistenata.

Dermatološko-venerološka klinika je u gradnji; zasad nema ni ambulatorija ni laboratorija. Predaje se u predavaonici interne i kirurške klinike. Za predavanje daju bolesnički materijal odjeli zagrebačkih bolnica i gradski ambulatorij za spolne bolesti.

Pedijatrična klinika još je u gradnji. Predaje se u predavaonici ginekološke klinike. Za predavanja daje bolesnički materijal dječji odjel u bolnici milosrdnih sestara, dječji ambulatorij i dojenčad iz rodilišta.

U GOSPODARSKO=ŠUMARSKOM FAKULTETU.

Kemijski laboratorij preuzet je u cijelosti od šumarske akademije. U prizemlju zapadnog krila Šumarskoga doma pripadaju mu ove prostorije: velika predavaonica, kabinet predstojnika, velika kemijska radionica za slušače, mala kemijska radionica za asistente, hodnik, sobica za vage, tamna komora, koja služi na pr. za fotografske radnje, nadalje sobica za laboranta i spremište za zbirke. U zbirci učila i sprava ističe se zbirka elemenata i kemijskih spojeva, zbirka modela za kemijsku šumsku tehnologiju, uređaj za elektro=

kemijske radove, aparat za proizvodnju tekućeg uzduha, precizne vage i dr. Zbirku upotpunjuje priručna knjižnica.

U laboratoriju vrše se redovno sa slušačima gospodarskog i šumarskog odjela vježbe iz analitičke i agrikulturne kemije. U posljednje su vrijeme umnoženi inventari toliko, da se laboratorij sada može pretvoriti u zavod za agrikulturnu kemiju, pa je u tom smislu učinjen prijedlog ministarstvu.

U zavodu rade: predstojnik (privr. upravitelj: prof. dr. A. Seiwert), 2 asistenta, laborant.

Zavod za tloznanstvo osnovan je 26. veljače 1921. sa svrhom: a) da unapređuje i usavršuje znanje slušača u poznavanju tla; b) da služi naučnom radu predstojnika i ostaloga stručnoga zavodskog osoblja, pa naprednijih slušača i apsolutenata, koji se žele usavršiti u nauci o poznavanju tla; c) da slušačima i apsolutentima visokih stručnih škola, koji se spremaju za srednjoškolsko učiteljstvo ili za doktorat, daje potrebna pomagala; d) da podaje na osnovi istraživanja vlastima stručna mnijenja.

Zavod je smješten u drugom katu Šumarskoga doma, u prostorijama mineraloško=petrografska=tloznanstvenoga kabineta šumarske akademije. U jednoj sobi, koja predstojniku zavoda služi za pisarnicu, nalazi se zavodska priručna knjižnica (sa 254 inv. broja); dvije sobe uređene su kao laboratorij za istraživanje tla i za tloznanstvene vježbe slušača. U predsoblju i hodniku pohranjene su zbirka tla i mineraloško=petrografska pa geološko=paleontološka zbirka.

Uz naučni rad u zavodu se vrše i obilgatne tloznanstvene vježbe sa slušačima gospodarskoga i šumarskoga odjela; za tu svrhu ima 16 radnih mjesta.

Personal: predstojnik (prof. dr. A. Seiwert), stručni učitelj, asistent, laborant.

Zavod za bilinogojstvo osnovan je 13. studenoga 1920. sa svrhom: a) da služi naučnom istraživanju predstojnika i ostaloga zavodskog osoblja i naprednijih slušača; b) da naučnim bilinogojkim radom u laboratoriju i na pokušalištima unapređuje uzgoj gospodarskih bilina, koje kod određenih klimatskih prilika i prilika tla daju sa gospodarskoga gledišta najveći kvantitativni i najbolji kvalitativni prirod; c) da pruži slušačima, koji se spremaju za specijalni bilinogojski rad, za srednjoškolsko učiteljstvo ili za doktorat, naučna pomagala u laboratoriju, zavodskom pokušalištu i gospodarsko=botaničkom vrtu; d) da istraživanjem podaje vlastima stručna mnijenja, koliko se tiču cjelokupnog bilinogojstva. Za tu svrhu ima zavod na raspolaganje: laboratorij za naučni rad, koji se sastoji od dvije prostorije smještene u Tvorničkoj ul. br. 10, laboratorij za praktični bilinogojski rad (dvije prostorije), koji se nalazi na fakultetskom dobru u Maksimiru, i ograđeno pokušalište od 1 i 1/2 ha površine. Zavod ima glavne aparate i strojeve iz bilinogojškoga područja, odjeljenje za mikroskopiranje, za kemičke analize, zbirku gospodarskih bilina i sjemenja, herbarij gospodarskih bilina i trava, gospodarsko=botanički vrt. Priključen mu je seminar.

Zavod nastoji izgraditi još specijalno odjeljenje za genetiku, dalje odjeljenje za oplemenjivanje žitarica i kukuruza, oplemenjivanje leguminoza i krmnog bilja, oplemenjivanje okopavina i vlaknatog bilja i odjeljenje za uzgoj ljekov. bilja.

Osooblje: predstojnik (upravitelj: privatni docent dr. A. Tavčar), asistent, laborant.

Zavod za proizvodnju gospodarskog bilja osnovan je 22. veljače 1924. sa sastavnim dijelovima: knjižnica, laboratorij, pokušalište na fakultetskom dobru i uređaj za čišćenje sjemenja. Knjižnica broji 231 svezak, a laboratorij 479 komada. Za prvi početak knjižnica zadovoljava, a laboratorij je opremljen najnužnijim zbirka i modelima pa potrebnim inventarom, da slušači mogu izvoditi potpune mehaničke analize sjemenja. Uređaj za čišćenje sjemenja stoji u prvom redu na raspoložuju fakultetskom dobru, da uzmogne proizvedeno sjeme čistiti i egalizirati za prodaju kao prvoklasnu sjemensku robu.

Pokušalište zavoda na fakultetskom dobru zaprema svega 7 kat. jutara, od čega otpada na oranice 5 kat. jut., a na livadu i putove 2 kat. jutra. I pokušalište je oskrbljeno najpotrebnijim oruđem, te u prvom redu služi konkretnim svrhama fakultetskoga dobra, da se najprije u malom riješe pojedina pitanja, koja su od temeljne važnosti za organizaciju proizvodnje bilja na fakultetskom dobru: pitanje plodoroda, zatim problem tehničke obrade zemlje, pitanje krmnih smjesa za stočnu hranu, zelene gnojidbe, konzerviranja i upotrebe stajskog i umjetnog gnojiva, provođenje sortnih pokusa i t. d. Pokušalište služi dakako uporedo s ekonomijom fakultetskoga dobra i kao demonstrativni objekt.

Uz predstojnika (prof. ing. Stj. Jurića) u zavodu djeluje još i pristav.

Zavod za živinogojstvo dobio je svoj statut 18. rujna 1920., a radio je već u god. 1919/20. Svrha mu je, da omogući znanstveni rad predstojnika i osoblja zavoda i specijalizaciju apsolventima, koji se spremaju za doktorat ili srednjoškolski ispit, pa da potrebnim istraživanjima podaje stručna mnijenja.

Zavod je provizorno smješten u Tvorničkoj ulici br. 10, te zasad ima laboratorij, sobu predstojnika, u kojoj je i knjižnica, sobu pristava i asistenta, prostor za maceriranje, mračnu sobicu za fotografiranje, podvorničku sobu i dvoranu za predavanja. Zbirka je radi nedostatka prostora pohranjena koje u laboratoriju, koje na hodniku i u dvorani.

Naučna su pomagala: uređaj laboratorija za potpuno istraživanje krmiva i vune, zbirka zidnih slika o svim važnijim pitanjima struke, modeli različitih pasmina, zbirka lubanja domaćih životinja, zbirka životinjskih preparata i veliki projekcioni aparat sa preko 300 izvornih dijapozitiva. Od početka zavoda priklonila se osobita pažnja zavodskoj knjižnici, koja danas ima 922 djela u 1530 svezaka.

Zavodu je pridružen i seminar, koji ima zadaću, da slušače posljednjih godišta uvede u znanstveni rad iz živinogojstva.

S obzirom na ograničeni uređaj s jedne strane, a na važnost za državu s druge strane zavod je zasad koncentrirao svoj rad oko istraživanja i ispi-

tivanja svojstava vune i mjera, kojima bi se ona popravila. U tome je smjeru personal zavoda izradio veće radnje o nasljeđivanju vunskih svojstava, o metodama istraživanja finoće vune, o porabi biometričkih metoda kod prosuđivanja vune, o vezi između pojedinih svojstava. Osim toga se zavod bavio proučavanjem pasmina naših domaćih životinja i sposobnosti tuđih pasmina za pojedine naše krajeve. Više od 35 stručnih mnijenja dano je dosad u različnim pitanjima.*)

Personal: predstojnik (prof. dr. S. Ulmanky), pristav, 2 asistenta, dnevničarka, laborant.

Zavod za gospodarsko-kemijsku tehnologiju osnovan je 14. ožujka god. 1921. sa svrhom: a) da služi naučnom i tehničkom istraživanju predstojnika i ostaloga stručnog zavodskog osoblja pa naprednijih slušača i apsolutvenata, koji se žele usavršiti u gospodarskoj kemijskoj tehnologiji; b) da slušačima i apsolutventima visokih stručnih škola, koji se spremaju za srednjoškolsko učiteljstvo ili za doktorat, podaje naučna pomagala; c) da vlastima daje stručna mnijenja na osnovi istraživanja u zavodu.

Zavod je smješten u Tvorničkoj ul. br. 10 u dvije prostorije, u kojima se nalazi uređeni kemijski laboratorij za tehničko istraživanje i priručna znanstvena i tehnička biblioteka.

Personal: predstojnik (prof. dr. V. Koudelka), asistent, laborant.

Zavod za gospodarsku mikrobiologiju i mljekarstvo osnovan je g. 1924. sa svrhom: a) da unapređuje i usavršuje znanje slušača u mikrobiologiji i mljekarstvu i da pruži slušačima i apsolutventima, koji se spremaju za specijalni rad u tim disciplinama, naučna pomagala u laboratoriju i zavodskom pokušalištu u Maksimiru; b) da služi naučnom istraživanju predstojnika i ostaloga zavodskog osoblja pa naprednijih slušača; c) da podaje državnim vlastima, juridičkim i privatnim osobama stručna mnijenja iz cjelokupnog područja mikrobiologije i mljekarstva; d) da omogućuje naučnim bakteriološkim radom u laboratoriju i ispitivanjem na fakultetskom pokušalištu proizvodnju čistih kultura domaće provenijencije, koje odgovaraju našim prilikama i potrebama, a važna su i od velike koristi za poljoprivredu, mljekarstvo, sirarstvo, vinogradarstvo i za druge grane gospodarske tehnologije; e) da objelodanjuje radove zavoda.

Zavod je smješten u prvom katu zgrade gospodarskoga fakulteta u Tvorničkoj ulici 10 u dvije prostorije, od kojih je jedna veća (bakteriološki laboratorij), a druga mnogo manja (mljekarski odio).

Kao naučna pomagala zavodu služe: 1. potrebna aparatura za izvođenje mikrobioloških, biokemijskih i mljekarskih istraživanja; 2. obilna zbirka

*) Predstojnik zavoda dr. Sava Ulmanky kao član Poljoprivrednog savjeta imao je priliku da savjetuje u pitanjima organizacije poljoprivredne službe, sistematskoga rada oko unapređenja stočarstva i t. d. u državi, a kao učesnik na internacionalnim kongresima da sudjeluje kod rješavanja važnih pitanja oko općenih mjera za unapređenje živinogojstva i napretka nauke o nasljeđivanju. Izgradnjom zavoda širit će se i ovaj rad.

trajnih bakterioloških muzealnih kultura, dijapozitiva, zidnih ploča i tabela, potrebnih za obuku, 3. pokušalište na fakultetskom dobru Maksimir.

Osoblje: predstojnik (profesor dr. Lj. Gutschy), pristav, asistentat i laborant.

Zavod za ispitivanje strojeva osnovan je 11. kolovoza 1922. sa svrhom: a) da služi profesoru općeg i gospodarskog strojarstva za naučna istraživanja, za tehničke i znanstvene pokuse, pa za vježbe s njegovim slušačima; b) da se ispituju strojevi i da se na temelju polučenih rezultata po potrebi upute interesenti, koja vrsta strojeva i koji strojevi bili bi za njihovu porabu najpodesniji; c) da tvornicama gospodarskih strojeva, gospodarima i drugim interesentima omogućiti, da dadu ispitati gospodarske i druge strojeve i oruđe, da li su tehnički valjani i praktično upotrebljivi.

Zavod je u izgrađivanju, a imao bi se smjestiti u posebnu zgradu na fakultetskom dobru u Maksimiru. Dosad su nabavljeni i u upotrebi se nalaze samo neki instrumenti za ispitivanje strojeva izvan zavoda, kao: parnih stabilnih uređaja, lokomobila, eksplozivnih motora, motornih plugova, običnih plugova i t. d. Ti se instrumenti nalaze u kabinetu i u dvorani za strojarstvo u Šumarskom domu. Za vježbe sa slušačima služe strojevi fakultetskog dobra i zbirka strojeva i strojarških modela, koji se čuvaju u fakultetskoj zgradi. U izgradnji se nalazi jedan stroj za mijenjanje brzine strojeva i oruđa kod obrađivanja tla.

Osim predstojnika (prof. ing. R. Fantonija) drugih lica u zavodu nema.

Zavod za gospodarsku upravu osnovan je 3. srpnja 1924. sa svrhom: a) da unapređuje i usavršuje znanje slušača u gospodarskoj upravi i svim njezinim granama; b) da služi naučnom radu nastavnika i znanstvenog pomoćnog osoblja, pa naprednijih slušača, a koliko je moguće, i drugim naučnim radnicima; c) da podaje državnim vlastima, juridičkim i privatnim licima stručna mnijenja iz područja gospodarske uprave i svih njezinih grana uključivši knjigovodstvo; d) da prikuplja materijal za proučavanje privredne i socijalne funkcije velikoga, srednjega i malog posjeda; e) da objelodanjuje radove zavoda.

Zavod bi imao da funkcionira kao centralno vođenje posala, naročito knjigovodstva što većega broja malih, srednjih i velikih posjeda na analogan način, kako to čine slični zavodi, koji opstoje uz katedre gospodarske uprave u Pragu, Brnu, Beču, Leipzigu i Zürichu. Tako dobiven materijal iz realnoga privrednog života trebalo bi da služi sistematskom proučavanju gospodarstveno=upravnih osobina poljoprivrede u našoj državi. Zavod će otpočeti radom, čim se u državnom budžetu osigura za to potrebna svota. Pomoćno znanstveno osoblje već se nalazi na pripravnim specijalnim studijama.

Osim predstojnika (prof. dr. O. Frangeša) zavod ima i pristava.

Zavod za šumske pokuse osnovan je 21. studenoga 1921. Svrha je zavodu u smislu statuta, da «sustavnim pokusima i znanstvenim istraživanjem dotično opažanjima promiče šumarsku znanost i šumsko gospodarstvo». «Po=

kusi (istraživanja, opažanja) izvode se dijelom u šumi, a dijelom u laboratorijima fakulteta i u pokusnom vrtu.» «Rezultati toga rada objelodanjuju se u zavodskom glasilu Godišnji glasnik za šumske pokuse.»

Zavodom upravlja stručno vijeće, sastavljeno od profesora šumarske struke i s njome srodnih prirodoslovnih struka u gospodarsko-šumarskom fakultetu. Uže upravno područje pripada predstojniku zavoda, koji se svake godine bira između članova stručnoga vijeća u redovnoj sjednici, gdje se određuju i zavodski poslovi za nastajnu godinu, sastavlja godišnji budget i glavni godišnji izvještaj o zavodskom poslovanju. On se objelodanjuje u zavodskom glasilu i šalje u prijepisu ministarstvu prosvjete i ministarstvu šuma i rudnika, koja podmiruju troškove zavoda.

Znanstvene radove izvode članovi stručnoga vijeća u svojstvu referentata, i to svaki za svoju struku. U svojstvu pomoćnog osoblja za izvođenje čisto šumarskoga dijela tih radova pridjeljuju se u smislu statuta zavodu na službovanje najvrsniji mlađi šumarski stručnjaci iz državne službe. (Dosad to nije izvršeno poradi nedostatka takvih stručnjaka.)

Zavod ohuhvata cjelokupno šumarstvo i s njim srodne naučne grane, a svrha mu je isključivo naučna. Stoga nije uz njega priključen nikakav seminar. On se u svojoj organizaciji naslanja i na druge, specijalne zavode fakulteta, kojima je svrha više nastavna, te ih spaja u jednu organičku cjelinu, jer 1. po više tih specijalnih zavoda ima u svome znanstvenom radu dosta dodirnih točaka, koje do neke mjere zahtijevaju zajedničko poslovanje i ponajviše ista (naročito književna) pomagala, 2. on olakšava (i pojeftinjuje) specijalnim zavodima organizatornu i upravnu stranu znanstvenoga rada, a da ipak štetno ne utječe na njihovu individualnost. On je dakle u krupnim crtama jedinstven, a u detalju podijeljen na toliko jedinica (više ili manje samostalnih zavoda), koliko u njegovu stručnom vijeću ima članova. Stoga ni njegove prostorije nijesu jedinstvene, ali su sve smještene u Šumarskom domu (sijelu šumarskog odjela fakulteta).

Zavodska zbirka sadržaje instrumente za mjerenje zemljišnih čestica, za mjerenje drveća, strojeve za računanje, fitopatološke, tloznanstvene instrumente i aparate i t. d. Knjižnica ima zasad oko 760 svezaka: koje posebnih djela, koje časopisa.

Zavod je započeo svoj rad, u glavnom, istraživanjem uzroka fatalnom sušenju hrastova drveća u našim šumama. S ovim zadatkom skopčan je zadatak pronalaženja putova i sredstava za najuspješnije i najjeftinije predusretanje tomu sušenju. Dalji ciljevi zavoda smjeraju na istraživanje načina za što brže, uspješnije i jeftinije pošumljenje kamenih golijeti na Krašu i velikih močvarnih površina u ravnicama. Uporedo s time kane se u blizoj budućnosti pomno ispitati neke okolnosti, koje su u vezi sa prirašćivanjem drveća i sastojina (populacija), te su od važnosti i za uređenje šumskoga gospodarstva i za njegovo intenziviranje.

Na čelu je zavoda predstojnik (prof. dr. A. Levaković); zasad je popunjeno još samo mjesto dnevničara.

Zavod za uzgajanje šuma osnovan je god. 1921. sa svrhom: a) da služi naučnom istraživanju predstojnika i ostaloga stručnog osoblja pa naprednijih slušača i apsolutenata gosp. = šum. fakulteta; b) da omogući održavanje seminara za uzgajanje šuma; c) da daje stručna mnijenja vlastima. Za tu svrhu služe: priručna knjižnica (180 invent. brojeva), kabinet sa zbirka strojeva, modela i predložaka za uzgajanja šuma, sjemenja, pupova, herbarija, modela i slika drveća i cvjetova za dendrologiju, zbirka za anatomsku građu drvla, u koju pripadaju mikroskopi sa preparatima i prerezi različitih vrsta drveća; knjižnica seminara za uzgajanje šuma; šumski vrt na fakultetskom dobru u Maksimiru, velik 1 ha, za pokuse i uzgoj biljaka u fakultetskim šumama; šume fakultetskoga dobra (350 ha).

Osoblje: predstojnik (prof. dr. A. Petračić), pristav, viši lugar.

Zavod za uporabu šuma osnovan je god. 1924., pošto je (1921.) u život privedena zasebna stolica za uporabu šuma, šumsku trgovinu i industriju. Zavodu je svrha: a) da unapređuje i usavršuje znanje slušača u nauci o uporabi šuma (iskorišćivanju šuma); b) da služi naučnom radu predstojnika, pomoćnoga osoblja i naprednijih slušača, a koliko je moguće, i drugih naučnih radnika; c) da daje državnim vlastima i pravnim licima stručna mišljenja iz područja nauke o uporabi šuma; d) da trajno podržava veze s istraživačkim radom Zavoda za šumske pokuse.

Tu svoju svrhu mogao je zavod samo od česti da poluči. Zbirke, što se u njemu nalaze, u glavnome su one, što ih je preuzeo od bivše stolice za uporabu šuma. Kao važno pomagalo u obuci služi i Šumarski muzej, svojina Jugoslavenskoga šumarskog udruženja, ali u ime fakulteta njime upravlja predstojnik zavoda za uporabu šuma.

Zavod je smješten u četiri sobe, a zbirke sadržavaju: najvažnije tipove šumskoga oruđa, najznatnije drvne sortimente, koji se u nas produciraju, fotografske snimke poglavitih tehničkih radova oko iskorišćivanja šuma. Zavod ima i zasebnu stručnu knjižnicu.

Sada se izvode organizatorni radovi za prikupljanje podataka o šumskom alatu i o greškama drveta, o suvremenim trgovačkim sortimentima drvne robe. Projektirano je istraživanje tehničkih svojstava drveta. To će se moći oživotvoriti, čim budu osigurani potrebni krediti.

Osoblje: predstojnik (prof. A. Ugrenović), asistent, pomoćnik, laborant.

Zbirke (kabineti), ako se uz njih ne navodi godina osnutka, nastale su još u šumarskoj akademiji, te su smještene u Šumarskom domu.

Dendrometrijska zbirka (prije: za «procjenu šuma», od 1917. u Šumarskom domu) ima 75 mjeračkih instrumenata različitih sistema i konstrukcija (promjeraka, hipsometara, dendrometara, ksilometara i t. d.) od najstarijih do najmodernijih, koji služe zornoj obuci i praktičnim vježbama: u mjerenju i kubiranju drveća i sastojina (šumskih

populacija), ustanovljivanju njihove starosti i prirasta. Priručna knjižnica broji nešto preko 270 svezaka.

Zbirka za *uređivanje šuma* broji 226 knjiga od najstarijih vremena do danas, ima više slika najljepših naših hrastovih šuma, nekoliko nacрта od uređenih šuma, pa niz grafičkih slika, koje prikazuju mase i priraštaje glavnih vrsta šumarskih drveta po starosti i dobroti tla.

Fitopatološka zbirka (od 1922. u Šumarskom domu) podaje pregled oboljenja kulturnoga bilja i šumskoga drveća na području naše kraljevine uopće, a Hrvatske, Slavonije i Dalmacije napose. Dijeli se na makroskopske (120 kom.) i mikroskopske preparate (100 kom.), herbarij (oko 1000 listova), aparate (1) i kemijska sredstva za zaštitu bilja od bolesti. Uz priručnu biblioteku (105 sv.) ima i mali laboratorijski uređaj naba=vljen o trošku zavoda za šumske pokuse, kojemu ima u prvom redu stajati na raspoloženju.

Vinogradarsko=voćarska zbirka ima tek 44 predmeta, među kojima se ističu modeli voća. U posljednje se vrijeme počelo ustrajanje voćarsko=vinarskog laboratorija, u kojem će se istraživati i proučavati sve, što pripada u vinogradarsko=voćarsku nauku. Za tu je svrhu dosad na inventar, koji je privremeno smješten u zavodu za gospo=darsko=kemijsku tehnologiju, potrošeno 40.000 dinara.

Zoološka je zbirka uređena za zoologiju, napose za šumarsku entomologiju, sa predmetima, preparatima, spravama, tablama, knjigama, nužnim priborom i pokućtvom, a smještena je u 2 oveće i 1 malu sobu u hodniku Šumarskoga doma. U zbirci veći dio zapremaju ptice i kukci, biblioteka je još nepotpuna.

Zbirka za *pčelarstvo* (od 1920/21.) nema još svojih prostorija, nego je privre=meno smještena u prirodopisnoj zbirci drž. I. realne gimnazije zagrebačke, a sastoji se od 2 kom. stručnih knjiga, 4 kom. slika, 6 kom. košnica različitih sustava i 70 kom. različitoga pčelarskog pribora. Kao naučno pomagalo služi za praktikum i predavanja još pokusni pčelinjak na fakultetskom dobru u Maksimiru: 4 kompletne košnice sa živim pčelama.

Lovačka zbirka služi svojim modelima, slikama i spravama za obuku u lovstvu zornim prikazivanjem načina lova, hvatanja grabežljivaca, hranjenja divljači, dalje za upoznavanje tragova i izmetina, znakova hica ranjene divljači, za upoznavanje vrsta lovačkih pasa, različitih sistema pušaka i vježbi u baratanju njima, čišćenju njihovu, poznavanju različitih vrsta baruta i špriha, punjenju naboja i t. d. Puške ove zbirke služe osim toga još i za vježbe slušača u strijeljanju i u lovu na ekskurzijama, koje se izvršuju za vrijeme lovne sezone. Najvažnija su naučna pomagala slike različitih načina lova, vabila za divljač, željeza za hvatanje grabežljivaca, model hranilišta za gnjetele, mala zbirka hranila za visoku divljač, model jelena s oznakama različitih rana i vrsta krvi poradi njih, otisci tragova najvažnije divljači i zvjeradi, mala zbirka izmetina neke dlakave divljači i zvjeradi, zbirka različitih vrsta naboja, baruta i špriha pa sprava za punjenje naboja i čišćenje pušaka, stroj za bacanje metaka u svrhu vježbi u strijeljanju i napokon 7 pušaka dvocijevki otraguša, 2 trocijevke, 1 Browning=opetuša, 1 jednocijevka preduša i 2 flobertice, pa album svih vrsta lovačkih pasa, koje se danas upotrebljavaju.

Ribarska zbirka služi kod obuke o slatkovodnom ribarstvu i ribogojstvu svojim preparatima, slikama i modelima upoznavanju različitih vrsta riba i njihova života, načina ribarskoga gospodarenja u prirodnim vodama i ribnjacima, načina umjetnog uzgajanja pastrva i t. d. Od naučnih pomagala najvažniji su modeli ribnjaka, sprava za otpuštanje vode iz njih, ribarskih čamaca, spremišta za polovljenu živu ribu, mreža, košara, kaca, stola za sortiranje ribe, vage, buradi za transport žive ribe i t. d., uopće svih sprava, potrebnih za ribarenje ribnjaka, nadalje zbirka udica, olova i pluta za mreže, vršaka, sprava za umjetno leženje pastrva i hranjenje njihovo uz zbirku krmiva

1. Gospodarsko-šumarski fakultet.

Šumarski dom.

2. Fakultetsko dobro Maksimir.
Košnja.

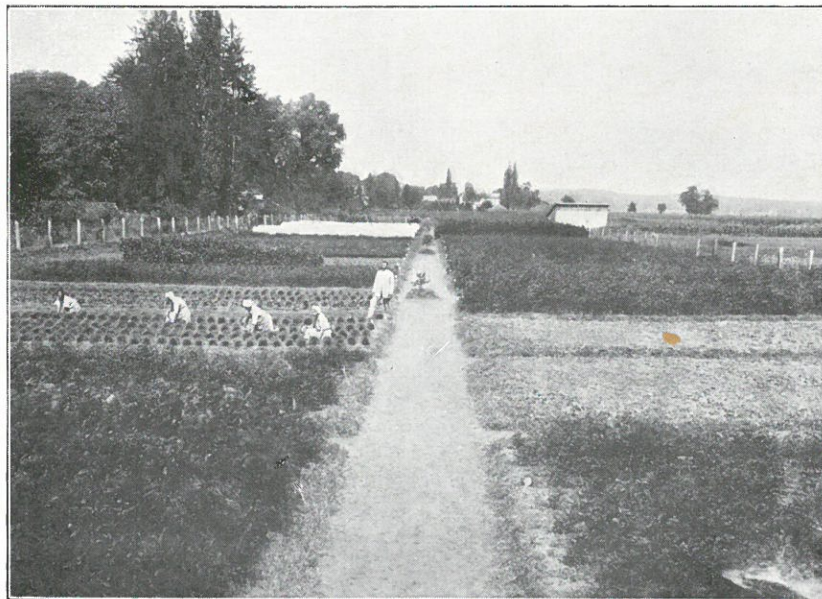
3. Lovački kabinet
u
gospodarsko-šumarskom fakultetu.

Fakultetsko dobro Maksimir.

1. Gospodarski pokusni vrt.

2. Šumarski pokusni vrt.

za ribe. Za uputu u hidrobiološka istraživanja služe mreže za lov planktona i faune dna pa sprave za određivanje množine kisika u vodi i njezine tvrdoće. Od preparata ima zbirka različne vrste riba, raka, štetnika ribarstva (sisara, ptica, gmazova i kukaca), bolesti riba i t. d.

Zbirka za *anatomiju, fiziologiju i veterinarstvo* sastoji se od različitih predmeta, koji imaju služiti za naučne i demonstrativne svrhe. Premda su nabavljeni još godine 1922., nalaze se u sanducima u Tvorničkoj ulici 10, kako su tada iz Njemačke prispjeli. Malena se biblioteka radi nedostatka prostorija čuva u stanu nastavnika veterinarstva.

Zbirka za *gradnju šumskih prometnih sredstava* treba da slušačima šumarstva uz predavanja olakša razumijevanje u gradnji šumskih prometnih sredstava. Sastoji se ponajviše od knjiga, koje zasijecaju u spomenuti predmet, i od slika, koje su smještene u slušačkoj dvorani III.

Zbirka za *vodno graditeljstvo* ima neko 75 svezaka naučnih knjiga, 11 modela za odvodnje i natapanja, modele drumskog i livadarskog oruđa, model stroja za gradnju drumskih cijevi, 6 osnova za odvodnje i natapanja, 5 osnova za uređenje bujica, neko 25 fotografija iz bujičarstva, najpotrebnije sprave za crtanje i mjerenje, među kojima se nalazi i jedan vredniji univerzalni instrumenat.

Zbirka za *zgradarstvo* (privremeno smještena u kabinetu za vodno graditeljstvo) ima različno gradivo kao taracarske ploče, opeke i sl., zatim modele, koji prikazuju sastave za produživanje greda, i napokon model tvorničkoga trijema po sustavu Kühle-rovu, dvije kutije modela za vez opeka, model otvorene suše, model škednja sa stijenama na kanate i model škednja sa laternom.

Zbirka za *matematiku i deskriptivnu geometriju* sadržava 66 modela i aparata, a priručna knjižnica ima 101 djelo, od kojih manji dio pripada u područje deskriptivne geometrije, a veći dio u područje matematike.

Geodetska zbirka treba da slušačima šumarstva uz predavanja iz niže geodezije pokaže, kako su sastavljene najvažnije geodetske sprave, kako se ispravljaju pogreške na njima, i kakva im je primjena. Zbirka ima stolove za grafičko snimanje i grafičko predočivanje, busolne teodolite i šumske busole za numeričko snimanje, pa sprave za nanošenje podataka dobivenih kod snimanja, sve pomoćne sprave za snimanje bilo grafičkim, bilo numeričkim načinom i napokon najglavnija djela iz niže geodezije.

Fakultetsko dobro Maksimir. Još prije osnutka gospodarsko=šumar=skog fakulteta nastojali su pokretači njegovi da osiguraju za demonstracione i pokusne svrhe naučnih stolica zgodan objekt. Od svih posjeda, koji su pri tome ulazili u kombinaciju, bio je najpodesniji Maksimir, vlasništvo nadbiskupske nadarbine zagrebačke. Već god. 1909. kušalo se od tadašnjega nadbiskupa dra. Posilovića dobiti u zakup bar gospodarstvo maksimirsko, no budući da je u istoj godini nabavljeno zemaljsko dobro Božjakovina, odustalo se od te nakane, te je Božjakovina imala da služi svrhama budućega fakulteta. Ali kako se tada otvorila tek šumarska akademija, u Božjakovini je uređen samo šumsko=botanički vrt i rasadnjak, a šuma i lovište su služili kao demonstrativni objekti. Udaljenost Božjakovine od Zagreba (1 sat vožnje željeznicom) ubrzo se pokazala velikom smetnjom porabi tamošnjih objekata za naučne svrhe, i tako je potreba bližega objekta ostala vazda živa, a naročito se očitovala, kad je osnovan gospodarsko=šumarski fakultet. Sva su nastojanja išla samo za jednim objektom: za Maksimirom, koji svojom blizinom kod

Zagreba, arboretom u obliku krasna parka, povoljnim položajem i sastavom tla, zgodnim gospodarskim zgradama, ribnjacima itd., spaja u sebi sva svojstva gospodarstva, podesna za naučne i demonstrativne svrhe fakulteta. U to je vrijeme provođenje agrarne reforme poprimilo oblike, koji su ugrožavali opstanak gospodarstva u Maksimiru. Okolišno seljaštvo, oskudno zemljom, rasparčalo je gotovo sva zemljišta maksimirska, i nikoja sila ih u tome nije mogla zaustaviti. U toj situaciji bio je za fakultet posljednji čas, a za nadbiskupsku menzu najpovoljniji izlaz iz situacije, da se Maksimir učini neotudnim državnim dobrom za svrhe gospodarsko-šumarskog fakulteta. Nadbiskup dr. A. Bauer fakultetu je pri tome išao velikodušnom munificencijom u susret do krajnjih granica mogućnosti i u odmjeri kupovnine i u uređenju otplatnih uvjeta, te će mu naš fakultet za ta dobročinstva ostati uvijek haran.

Rješenjem ministarskoga savjeta od 16. lipnja 1921. broj 675 (otpis ministarstva prosvjete od 14. listopada 1921. br. 3746) odobreno je, da se od zagrebačke nadbiskupske nadarbine kupi dobro Maksimir, da bude uzorno imanje za gosp.-šum. fakultet sveučilišta u Zagrebu. Na temelju toga rješenja sastavljen je s nadbiskupom A. Bauerom 18. prosinca 1921. ugovor, po kojemu državni erar kupuje od nadbiskupske nadarbine dobro Maksimir sa svima zgradama i naredom, koji pripada dobru, za 15,000.000 K. Nadalje je 30. prosinca 1921. i daljih dana preuzet od nadbiskupa njemu lično pripadajući živi i mrtvi nared za ukupnu kupovninu od 500.000 K. Time se gosp.-šum. fakultet napokon dostao tako željenoga vlastitog dobra u neposrednoj blizini Zagreba u zavidno lijepom i zgodnom položaju. Fakultetsko dobro obuhvata:

oranica	276 k. j.	1170 □ ⁰
livada	232 "	827 "
pašnjaka	1 "	103 "
vrta	11 "	514 "
parka	69 "	656 "
šume	713 "	208 "
neplođnog prostora	14 "	448 "
ukupno	1318 k. j.	726 □ ⁰

Nared, što ga je fakultetsko dobro preuzelo od nadbiskupske nadarbine, sastojao je od različitih strojeva i ratila, dobro udešene turbine, pile, mlina, stroja za električno svjetlo i pogon, ali vrlo malo stoke i zaliha. Tako posve nedovoljno uređeno dobro dano je kuratoriju fakult. dobra na upravu bez ikakve kolajuće prometne glavnice, tek je zem. vlada u to ime podijelila zajam od K 500.000 — uz 4% kamata iz vjerozakonske zaklade. Tako se fakultetsko dobro od prvoga dana do danas moralo teško boriti za svoj opstanak. Ta borba ne bi bila teška, kad bi to dobro slobodno moglo da iskoristi neopterećenu vrijednost svojih nepokretnina za uzimanje kredita; no kako je vlasnost državnog erara, stegnuta mu je kreditna sposobnost na vrlo uske

granice. Poradi tih stega nije bilo nikako moguće odmah od početka provesti onakvo uređenje njegovo, kako ga je fakultet zamišljao. Ali unatoč tome dosadašnji rezultati rada na tom dobru — s obzirom na istaknute teškoće — mogu da zadovolje.

Najprije se nastojalo popuniti živi i mrtvi nared toliko, da se izvrše bar svi proljetni radovi. Biskup đakovački dr. Akšamović priskočio je pri tome u pomoć prepustiv za vrlo nisku cijenu, a od česti darovavši fakultetskome dobru različne strojeve (među njima kompletno parno mlatilo) i stoku za ukupno K 88.412.—. Ta je kupovina kreditirana dobru iz hrv.=slav. vjerezakonske zaklade uz 4% kamate. Nadalje je hrv.=slav. gospodarsko društvo u Zagrebu kreditiralo oko 500.000 kruna za nužno sijeno i umjetni gnoj, a od Prve hrv. štedionice u Zagrebu dobiven je zajam od 1.000.000 kruna, od kojega je nabavljen Fordson=traktor za 240.000 kruna, kojim je omogućeno bilo, da se sve oranice pripreme za proljetnu sjetvu u pravo vrijeme. Ali je sjetva bila otegoćena time, što su u proljeće okolišni seljaci silom zaposjeli čestice, koje su već prije bili prisvojili nepovlasno pod naslovom agrarne reforme. Tek sudbenim putem pošlo je za rukom uspostaviti pravno stanje, te je u početku pod asistencijom oružane sile provedena sjetva na svim oranicama dobra. Uza sve te teškoće pridošla je u prvoj poslovnoj godini (1922) katastrofalna suša, koja je smanjila prirode sa oranica znatno ispod normalnih. Unatoč svemu tome uspjelo je već za nastajnu kampanju provesti novi usjevni red, koji je kuratorij ustanovio sa 6-godišnjom ophodnjom na česticama po 40 k. j. ovako: 1. okopavina (kukuruz 30 k. j., korun 10 k. j.) gnojeno sa 200 mtc. stajskog gnoja; 2. zob, gnojena superfosfatom (30 kg P₂O₅), u zob djeteljina; 3. djeteljina; 4. pšenica gnojena sa 30 kg P₂O₅ (eventualno sa N i K); 5. leguminoze (grahorica, grašak, bob); 6. pšenica i eventualno raž ili ječam. — Uz tu ophodnju kao tip mjembenoga gospodarenja, koja obuhvata 250 k. j., preostaje još 30 k. j. oranica, na kojima će se provoditi slobodno gospodarenje, poglavito za pokusne i demonstrativne svrhe. Nadalje su uređene livade dobra, zaštićene od poplave i oskrbljene uredbama za natapanje, proširen je povrteljnjak, udešen rasadnjak za amer. vinovu lozu i za voćke, povećan broj sve stoke, ribnjaci sustavno napučeni ribom, pčelinjak nanovo napunjen sa koje 100 košnica i t. d. Sva se stoka sustavno oplemenjuje primjenom svih tekovina nauka Mendelovih i dr., pak je uz privredne svrhe njezine ujedno i demonstrativni objekt, koji se svojom živom plastičnošću ne može naknaditi nikojim drugim načinom stručne obuke.

Perivoj maksimirski, ponos dosadašnjih njegovih gospodara i Zagreba, preuzet je u stanju, koje kudikamo zaostaje iza nekadašnje njegove ljepote još pod sadašnjim nadbiskupom. Naročito su ga nagrđivali brojni panjevi posječenih stabala, sušom uginule smreke i breze, porušeni mostovi i zapušteni putovi. Nema sumnje, da je park u Maksimiru upravo stvoren za prekrasan arboret, koji bi mogao da bude za sav Balkan predstavnik sve njegove

flore drvlja i grmlja. Kao takav on bi potpuno opravdao sve troškove, koje bi iziskivalo njegovo uređenje i održavanje. No ako on služi samo toj svrsi, nastalo je pitanje, da li fakultetsko dobro treba da trajno nosi trošak za njegovo održavanje? Pitanje je riješeno tako, da je gradskoj općini zagrebačkoj god. 1924. prodano 56 k. j. parka po 10.000 Din za 1 k. j. pod uvjetom, da park i dalje služi kao arboret gospodarsko=šumarskom fakultetu.

Radi nedovoljnih sredstava nijesu se, osim već opstojalih uredaba gospodarstva samoga, mogli urediti svi poželjni zasebni demonstrativni i pokusni objekti. Ponajprije se započelo uređivanjem selekcionane stanice za gospodarsko bilje, šumskoga rasadnjaka i gospodarsko=botaničkog vrta; dalje se kani provesti čitav niz uredaba za živinogojstvo, mljekarstvo, strojarstvo, kemijsku tehnologiju, meteorologiju i t. d.; imaju se podići staklenici, radionice, mali muzej, laboratorij za fiziološke pokuse, meteoreloška stanica. Kako su nade, da se sve te institucije privedu u život s pomoću državnih subvencija, zasad još vrlo slabe, nastoji kuratorij, da od prihoda fakultetskoga dobra, koliko je moguće, namakne sredstava za njihovu izgradnju.

Prema zaključnim računima, što ih je odjeljenje za prosvjetu i vjere ispitalo i odobrilo, posljedak prve poslovne godine bio je vrlo povoljan, jer je iskazao višak prihoda 266.120 Din 04 p. Kod procjene nepokretne imovine, nareda i zaliha za te zaključne račune postupalo se vrlo rigorozno; prvotna se nabavna cijena nikako nije povisila, a procjena vlastitih proizvoda i nabavljenih predmeta znatno je zaostala iza prave prometne vrijednosti svih vrsta tih kapitala. Zaključak prve poslovne godine opravdava nadu, da će dobro Maksimir i nadalje biti nesamo demonstracioni i pokusni objekt za teoretske studije, nego će i kao praktično gospodarstvo služiti za primjer.

U JURIDIČKOM FAKULTETU.

Kriminalni muzej. U kriminalističkom seminaru osjećala se potreba, da se članovima njegovim i zorno predoče predmeti, koji tu dolaze u obzir, naročito svakovrsna corpora delicti. Zato je prof. dr. E. Miler, ravnatelj kriminalističkog seminara, podnesao profesorskome zboru 15. prosinca 1910. obrazloženi prijedlog, da vlada odobri osnutak kriminalnoga muzeja, prislonjena uz kriminalistički seminar, i da za tu svrhu izda primjerenu novčanu pomoć. Proforski je zbor taj prijedlog jednoglasno prihvatio, a vlada je svojim rješenjem od 15. veljače 1911. br. 31.915 dopustila, da se osnuje kriminalni muzej uz kriminalistički seminar, i odobrila potrebna sredstva s obavezom, da će i svake dalje godine dotirati taj muzej. Pored toga je vlada svojom naredbom od 2. rujna 1910. br. 12.772 naložila svim kotarskim sudovima i sudbenim stolovima, da upravi kriminalističkoga seminara stave na raspoloženje razna corpora delicti. Iz početka su doista tako upućene vlasti pokazivale interes za tu stvar, te su slale po mogućnosti corpora delicti, ali je doskora

to zanimanje gotovo sasvim jenjalo. Bilo bi svakako na korist snažnoga razvoja ustanove, da nadležne vlasti i opet šalju kriminalnome muzeju corpora delicti, koja i onako nakon provedenih rasprava leže bez koristi.

Zbirka sudske medicine i anatomije čovjeka. Kad je god. 1907. dr. Daniel Riessner imenovan učiteljem sudske medicine i anatomije čovjeka, predao mu je dr. Mihajlo Joanović, tadašnji učitelj higijene i anatomije čovjeka, anatomsku zbirku, koju je on dotad bio sabrao, pa je ta zbirka spojena sa zbirkom sudsko=medicinskom. Nažalost dosad, poradi nedostatka prostorija, nema samostalnoga zavoda uz učiteljsku stolicu za sudsku medicinu i anatomiju čovjeka, već je zbirka pohranjena u higijensko=bakteriološkom zavodu, koji pripada pod filozofski fakultet. Zbirka ima priručnu knjižnicu, modele, slike, originalne preparate i potrebne instrumente za prepariranje sa tri mikroskopa. Predmet se također predaje u higijensko=bakteriološkom zavodu, dok se praktičke vježbe i demonstracije iz sudske medicine vrše pod nadzorom prof. dra. Riessnera u prosekturama javnih bolnica u Zagrebu.

Gospodarstvena zbirka. Zbirka uzoraka za predavanje iz praktičke ekonomije opstojala je na juridičkom fakultetu od g. 1897. te je služila kao pomoć kod predavanja. Ona je imala lijep broj uzoraka pa je dobro mogla služiti svrsi, kojoj je bila namijenjena. Kad su prestala predavanja toga predmeta na ovom fakultetu, naredila je vlada 25. listopada 1909. br. 25.065, da slušači prava, koji to žele, mogu odsad upisati i slušati kolegij o općenom gospodarstvu u šumarskoj akademiji u Zagrebu. Podjedno je tom naredbom određeno, da se ta gospodarska zbirka ustupi gospodarsko=ribarskom kabinetu šumarske akademije. Predaja je izvršena 8. studenoga 1909., te je tako zbirka izašla iz organizacije i ispod uprave juridičkoga fakulteta.

PUČKO SVEUČILIŠTE.

Poglavito po zamisli prof. dra. A. Bazale i njegovim nastojanjem, a nakon mnogih peripetija Pučko je sveučilište otvoreno 7. studenoga 1912.*) kao institucija kr. sveučilišta u Zagrebu, pod upravom odbora Pučkoga sveučilišta i pod vrhovnim nadzorom akademičkoga senata. Zamišljeno budući kao sveučilišna ekstenzija, ono je postavilo sebi široku zadaću, da kao pučko=prosvjetna centrala preuzme i idejno i organizatorno vodstvo svega pučko=prosvjetnoga rada u našem narodu i samo se izgradi kao pučko=prosvjetni zavod sa svim metodama i sredstvima za obrazovanje inteligentnijih narodnih slojeva u smislu svoga značaja kao najvišega čistoj nauci posvećenoga učilišta. Radeći na tom programu Pučko je sveučilište prije svega u smislu § 1.–4. svojih pravila organiziralo predavanja sveuč. nastavnika i drugih stručnjaka iz svijju područja nauke i umjetnosti, i to najprije gotovo samo u obliku te=

*) Prijedlog o osnutku bio je prihvaćen u akademičkom senatu mjeseca srpnja g. 1907., a prva pravila od vlade odobrena u proljeću g. 1910.

čajeva od po više sati, u koje se mogao za slušača upisati svatko bez razlike zvanja, staleža i spola i bez obzira na prethodnu obrazovanost. Od g. 1915/16. uvela su se prema stečenim iskustvima samo pojedinačna, obično jednosatna predavanja, opet iz najrazličnijih područja, a uvijek udešena — kraj svega upućivanja u praktično=realna znanja — prema konačnoj idealnoj svrsi Pučk. sveučilišta: razvijanje narodnoga duha, životnog naziranja i prave čovječnosti.

Pošto je tako Pučko sveučilište zadovoljilo prvu svoju zadaću, da organizira predavanja, dotično tečajeve u samom Zagrebu, ono se odmah latilo posla, da pučko=prosvjetni rad, poglavito u obliku predavanja, uvede i u pokrajini. Za tu je svrhu pokrenulo obrazovanje srednjoškolskih ekstenzija u mjestima, gdje ima srednjih škola, sa lokalnim odborima, u koji su uz nastavnike srednjih škola ušla i druga stručna lica. Takvi su odbori protegli svoje pučko=prosvjetno djelovanje i na manja mjesta svojega dosega, te se pučko=prosvjetni rad mogao raširiti do najužih i najširih slojeva narodnih. Pučko je sveučilište podupiralo rad lokalnih odbora odašiljanjem svojih predavača, posuđivanjem slika i dijapozitiva, izrađenim predavanjima i drugim izdanjima. Ali i u različnim drugim mjestima, gdje rečenih odbora još nije bilo, Pučko je sveučilište zahvatalo svojim radom.

Predavanja su međutim za vrijeme rata i u Zagrebu i u pokrajini spala na minimum, pa se za ono nekoliko njih, koja su se udesila samo za humanitarne svrhe, moralo ishoditi naročito dopuštenje vlasti, koja je bila obustavila rad svih društava. Ratne godine 1916/17. Pučko je sveučilište poradi nedostatka prostorija uopće prestalo raditi; u god. 1917/18. nastavilo je rad, koji je u g. 1918./19. ponovo zapeo zbog potresa svih javnih prilika.

Nakon teških ratnih i poratnih vremena započeo je odbor Pučkoga sveučilišta opet intenzivno djelovanje mjeseca rujna 1920. Uzimajući na um nove prilike, napose činjenicu, da je međutim osnovano više novih visokih škola dotično fakulteta, morala su se i pravila bitno izmijeniti. Po novim je pravilima odbor Pučkoga sveučilišta sastavljen ovako: Jedanaest članova biraju zborovi pojedinih fakulteta sveučilišta, i to: teološki jednoga, juridički dva, filozofski tri, medicinski tri i gospodarsko=šumarski dva, četiri člana bira zbor tehničke visoke škole, a jednoga zbor visoke škole za veterinu, jednoga člana bira akademički senat i to na godinu dana, dok se svi ostali članovi biraju na tri godine. Odbor sam bira iz svoje sredine predsjednika (dosad su bili predsjednicima sveuč. prof. dr. F. Šišić, dr. J. Golik i dr. M. Čačković) i druge funkcionare te odlučuje na prijedlog zastupnika pojedinih fakulteta dotično visoke škole o tom, koja će se predavanja držati (§ 11., 14., 16.). — U to je vrijeme dogotovljena i velika predavaonica u novom kemijskom zavodu na Mažuranićevu trgu, koja odsad služi Pučkome sveučilištu za predavanja. Ona je građena amfiteatralno, može primiti oko 300 slušača, a ima i veliki projekcioni aparat s lijepom zbirkom dijapozitiva i kino=aparat.

Predavanja su uvedena na dan po jedan sat u večernje doba, i to u dvije serije: od polovine listopada do polovine prosinca, i od polovine siječnja do polovine ožujka. Predavali su ponajviše domaći visokoškolski profesori i docenti i neka druga naučno kvalificirana lica, a osim njih i ovi odlični naučnjaci izvan Zagreba i iz inostranstva (u francuskom, engleskom, njemačkom i češkom jeziku): dr. Nedeljko Košanin, prof. univ. iz Beograda; dr. Sima Lozanić, prof. univ. iz Beograda; dr. Nikola Vulić, prof. univ. iz Beograda; dr. Frano Bulić, arheolog iz Splita; dr. Karel Donni, prof. univ. iz Praga; Gabriel Mourey, kustos muzeja iz Pariza; Comte Begouen, antropolog iz Pariza; Abbé Breuil, antropolog iz Pariza; Charles Loiseau, publicist iz Pariza; Charles Hurrey, iz New-Yorka; Jozef Strzygowsky, prof. univ. iz Beča. Duh i smjer predavanja bio je udešen prema slušateljstvu, koje pripada ponajviše klasi inteligenata, pa su bile obrađivane teme iz našega narodnog života i novija pitanja nauke, umjetnosti i tehnike.

U prvom razdoblju god. 1912/13. – 1917/18. bilo je u svemu 159 sati predavanja (iz: prirodnih nauka 48, povijesti i književnosti 28, medicine i higijene 25, pravnih nauka 20, pedagogije i povijesti umjetnosti 17, teologije i morala 13, socijalne politike 4, gospodarstva 4).

U drugom razdoblju godine 1920/21. – 1923/24. predavalo se 354 sata (biologija 52, filologija i književnost 50, filozofija 43, povijest 41, pravni nauci 40, matematika, fizika, kemija 35, gospodarstvo 26, medicina 23, geografija 20, umjetnost 18, tehnika 6).

Broj slušača iznosio je u prvom razdoblju u svemu 7585 (g. 1912/13.: 1347 ili prosječno na sat 112; 1913/14.: 923, prosj. 93; 1914/15.: 812, prosj. 81, 1915/16.: 1777, prosj. 119; 1917/18.: 2726, prosj. 119); u drugom razdoblju 49.235 (god. 1920/21.: 17.100 ili prosj. 190; 1921/22.: 11.491, prosj. 95; 1922/23.: 11.661, prosj. 151; 1923/24.: 8982, prosj. 123).

Neka su predavanja odštampana u osobite knjižice i za neznatnu cijenu rasturena među publiku.

Budući da je Pučko sveučilište odiskona imalo zadaću, da i idejno stvori osnovicu za cijeli pučko=prosvjetni rad u našem narodu, to je već god. 1913. istaknuta misao, da se iz njegove sredine pokrene časopis, kojemu će biti zadatak, da i teoretski raspravi sva pitanja pučkoga prosvjećivanja, dakako poglavito s obzirom na naše prilike, i da izvješćuje o tom radu u našem i u stranom svijetu. I tako je god. 1922. osnovan časopis «Zbornik za pučku prosvjetu», koji je pod uredništvom prof. dra. A. Bazale izašao u dva godišta s po četiri sveska s obilnim sadržajem (rasprave, radni izvještaji, literarni referati i dr.).

Materijalno je Pučko sveučilište oduvijek bilo upućeno kraj minimalnog prihoda od ulaznina (1 D) poglavito na potpore vlade i privatnih dobrotvora. Od uviđavnosti tih faktora zavisi i dalja budućnost i razvitak ove ustanove, koja također može biti mjerilom naše narodne kulture.

SVEUČILIŠNA KANCELARIJA.

U područje sveučilišne kancelarije («kvesture») pripada rješavanje rektorske pošte i otpravljanje zaključaka akademičkoga senata, izvršivanje pisarničkih poslova za sve dekanate i vođenje blagajničkih poslova. Ona ubire naukovinu, upisninu i različne ispitne pristojbe, rukuje stipendijalnim zakladama, a u novije doba isplaćuje također prinadležnosti svega pomoćnog i ugovornog sveučilišnog osoblja i državne stipendije. Na njezinoj je brizi napokon čitava kućna uprava (na pr. ogrjev, rasvjeta i t. d.).

Na čelu sveučilišne kancelarije stajao je punih 45 godina *Franjo Pevalsek*, od 28. rujna 1874. kao aktuar («kvestor»), od godine 1894. kao «sveučilišni tajnik», a od god. 1918. kao «ravnatelj sveučilišne pisarne». Pošto je g. 1918. taj vrijedni i savjesni činovnik poradi bolesti dobio trajni dopust (umirovljen 8. rujna 1919.), naslijedio ga je 30. siječnja 1919. kr. kot. pristav dr. *Velimir Deželić* mlađi, koji je svoju službu vršio do 19. veljače 1921., kad je izabran narodnim poslanikom u privremenom narodnom predstavništvu u Beogradu. Poslije njega je ravnateljske poslove vodio do početka mjeseca kolovoza god. 1923. profesor jur. fakulteta dr. *Edo Lovrić*. Dekretom od 26. srpnja 1923. imenovan je ravnateljem sveučilišne kancelarije kr. kot. predstojnik dr. *Vjekoslav Jelenčić*.

U svojstvu manipulativnog činovnika bio je namješten od otvorenja sveučilišta pa do god. 1887. *Matija Herceg*, a kad je on premješten kr. zem. vladi, odjelu za bogoštovlje i nastavu, imenovan je na njegovo mjesto *Stjepan Krušlin*, koji se i danas nalazi u toj službi. Kako je s brojem đaka svake godine rastao i posao u kancelariji, postavljen je god. 1895. drugi manipulativni činovnik *Nikola Perčić*, a god. 1919. još i treći manipulativni činovnik *Ivan Šklebar*.

Sveučilišni pedeli: od g. 1874–1894. *Jakov Herceg*, od 1894–1917. *Andrija Kolarić-Kišur*, od 1917. do danas *Ignjat Koluder*.

SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA.

Sa sveučilištem su pedeset godina navršili i svi oni zavodi, koji su u njemu osnovani i otvoreni na početku škol. god. 1874/5. Takav je zavod i sveučilišna knjižnica, ali samo od česti: god. 1874. primila je ona od sveučilišta novo ime, dok je, kao knjižnička ustanova, već i prije te godine mogla da slavi i veće jubileje.

God. 1874. nije osnovana nova sveučilišna knjižnica, kako se to vidi iz zak. članaka, kojima je stvoreno i izgrađeno zagrebačko sveučilište. Dok zak. članak «o ustrojstvu sveučilišta» od 5. siječnja 1874. navodi među sveuč. činovništvom u § 32. knjižničara i knjižničarske podvornike, ni jednom riječi ne spominje sveučilišne knjižnice kao ustanove, koja bi se u sveučilištu bila tek imala novo osnovati. Pravo objašnjenje postanja sveučilišne knjižnice daje tek zak. članak «o plaćama, nagradama i mirovinama za učiteljsko i činovničko osoblje sveučilišta», gdje se u § 7. kaže: «Dokle se knjižnice pravoslavne akademije i muzeja ne ujedine u sveučilišnu knjižnicu, obavljat će službu knjižničara u knjižnici pravoslavne akademije odnosno sveučilišta jedan od profesora sveučilišta.» Pomenute su se dvije knjižnice ujedinile 16. listopada 1875., no već 1. listopada 1874. knjižnica pravoslavne akademije promijenila je svoje ime u «sveučilišna knjižnica», knjižničar pravoslavne akademije dr. Matija Smodek nastavio je vršiti i dužnost upravnika sveučilišne knjižnice. Dakle se 1. listopada 1874. «knjižnica pravoslavne akademije» u najtješnjem kontinuitetu jednostavno nazvala sveučilišnom knjižnicom.

Ali ni pravoslavna akademija, osnovana god. 1850., nije bila sasvim nova visokoškolska ustanova, već upravo preorganizirani pravni fakultet g. 1776. osnovane a g. 1850. ukinute «kralj. akademije znanosti». Kao što je g. 1874. nastala sveučilišna knjižnica, tako je g. 1850. od «knjižnice kr. akademije znanosti» nastala «knjižnica pravoslavne akademije», t. j. i opet jednostavnom promjenom imena. I pri toj promjeni prešao je knjižničar Matija Smodek iz jedne knjižnice u drugu. U tom Smodekovu vršenju dužnosti knjižničara od god. 1841—1875., t. j. u tri knjižnice različne po imenu, najljepše se očituje njihovo jedinstvo u onome, što je bitno i najznatnije za jednu knjižničku ustanovu, t. j. u produženju tradicija jedne u drugu.

No ni tim trima odsjecima još nije obuhvaćena cijela historija prikupljanja literarne imovine današnje sveučilišne knjižnice. U kralj. akademiji znanosti osnovanoj g. 1776., dobile su samo novi definitivni oblik školske ustanove g. 1773. ukinutog zagrebačkog isusovačkog kolegija. Uporedo s promjenama u školskim ustanovama izvedene su i promjene u kolegijskoj knjižnici, g. 1776. postala je ona knjižnicom kr. akademije znanosti. Sve su to razlozi, da historija današnje sveučilišne knjižnice mora da obuhvata sve te odsjeke, jer za historiju jedne knjižnice nije toliko znatno ime, koje ona nosi, koliko tradicije sačuvane u svoj njezinoj sadržini.

I.

KNJIŽNICA ZAGREB. KOLEGIJA DRUŽBE ISUSOVE (1606—1773).

Počeci zagreb. isusovačkog kolegija idu u g. 1606., kad su Slovak Ivan Zanić i Hrvat Petar Vragović udarili prve njegove temelje. Kako je svrha dolaska prvih isusovaca u Zagreb bila, da otvore tu gimnaziju, to su kolegijske starješine s otvorenjem

škola morale pristupiti i osnovanju kolegijske knjižnice. To je stim vjerojatnije, što kolegijske knjižnice zahtijevaju i «*Constitutiones Soc. Jesu*», koje u dijelu IV. glavi 6. čl. 7. imaju odredbu: *Bibliotheca communis, si fieri potest, in Collegio habeatur*. Razvijanje takih kolegijskih knjižnica nije bilo prepušteno slučaju. «*Ratio atque constitutio studiorum*» donosi u § 6. čl. 33. i odredbu o stalnom dotiranju knjižnica: «*Ne nostris quantum satis est librorum desit, aliquem redditum annuum sive ex Collegii bonis, sive aliunde, amplificandae Bibliothecae attribuat, quem alios in usu convertere nulla ratione liceat.*» Da su starije zagr. kolegija doista vodili računa o svim tim propisima, doznajemo i iz historije zagr. kolegija, a i iz knjiga, što su se od nekadanje kolegijske svojine sačuvale do danas. Tako se i u današnjoj sveuč. biblioteci nalazi knjigâ s poznatim na naslovnom listu zapisima: «*Colleg. Zagr. s. J. cathalogo inscriptus*» datiranim već s g. 1611, 1616 i t. d., pa je prema tome već oko g. 1611. opstojala i u zagrebačkom isusov. kolegiju uređena kolegijska knjižnica. Za g. 1615. utvrđuje ju koleg. historija bilješkom u nekrologu Nikole Istvanffija: «*Moriens magnam nobis Bibliothecae suae partem Zagrabiam transcripsit, uti videre est in iislibris, quos ad tanti viri memoriam ejus liberalitate nos accepisse fatemur in Bibliotheca.*» God. 1619. darovao je Franjo Pacot «*libros suos humanioribus litteris opportunos hujus Collegii Bibliothecae, quam superiori etiam anno 50 flor. libris auctiorem redditam fuisse factam.*» Iz te bilješke moglo bi se izvoditi i to, da je već tada koleg. knjižnica imala i neku dotaciju za nabavke knjiga.

Već prije god. 1645. kolegijska je knjižnica imala i osobitu dvoranu, jer se u opisu tadašnjega velikog požara napose spominje i njezina katastrofa riječima: «*Bibliotheca vero per fenestellam in angulo patentem, quae nemini in oculos inciderat, ignem percepit, qui non minus quam in cella vinaria omnia in cineres quae reperit, redegit.*» Od koleg. knjižnice osim knjiga nijesu sačuvani ni katalozi a niti kakvi drugi podaci o njezinu uređenju, ali se ipak može nagađati, da je bila i uređena i upravljana prema statutu «*Regulae praefecti bibliothecae*», koji u 24 čl. ima propise o upravi, katalozima, smještenju knjiga, o porabi knjiga u knjižnici i izvan knjižnice, čuvanju knjiga od vlage, čišćenju knjiga od prašine i t. d. Tako je već od prvih početaka morala opstojati i u njoj dužnost knjižničara, i ako se u koleg. historiji osobiti knjižničar spominje prvi put tek g. 1673. Ta manjkavost samo je jedan od nedostataka koleg. historije, jer osim početaka do g. 1621., koje je u rukopisnoj koleg. historiji god. 1628—1630. opisao o. Đuro Dobronoki, i nastavka za g. 1622., koji je g. 1655. napisao Juraj Habledelić, dalje je godine pisao iza g. 1670. o. Baltazar Milovec, došavši u tome svome radu od g. 1623. do g. 1676. Prema tome je Milovec počeo unositi u katalog tek one knjižničare, koji su tu dužnost vršili u njegovo doba. Prvi poimence spomenuti kolegijski knjižničar bio je magister Ladislav Buzjaković, plemić iz Krapine. U daljim godinama do 1773. spomenuto je poimence 37 knjižničara, a među njima bili su i Ladislav Despotović (1678), Juraj Patačić (1693), Frano Zdelar (1718), Ivan Galjuf (1747, 1754—1755), Nikola Lovrenčić (1756—1760), Frano Ks. Pejačević (1761—1762), Nikola Plantić (1769—1771), a kao posljednji knjižničar Kazimir Bedeković (1772).

Ako se uzme u obzir broj knjiga, koje se od nekadašnje kolegijske svojine nalaze još i danas u sveuč. knjižnici — a bit će ih oko 3000, — može se držati, da je kolegijska knjižnica g. 1773. brojala možda i 5000—6000 svezaka. No s tim brojem nije ona ušla u knjižnicu zagrebačke kr. akademije znanosti, već je i iz nje jedan dio prenesen u budimpeštansku sveučilišnu knjižnicu*, koja je g. 1777. osnovana baš knji-

* To se potvrđuje Smodekovim izvještajem od 2. V. 1850.: «*Da u ovdašnjoj Akademskoj knjižnici nahađaju se odlomni popisi knjiga, koje na zapovijed visokoga kralj. namjesnoga vijeća ungar-skoga iz rečene knjižnice stranom u Pešt prenesene kao ovdje pod A) i B), stranom biskupu zagr. Vrhovcu predane kao pod C), D) i E), nego ovi popisi predaju se s tom molbom, da se povrate.*»

gama skupljenim iz ugarskih i hrvatskih ukinutih manastira. Tom su prilikom valjada došla u budimpeštansku sveučilišnu knjižnicu i 2 toma rukopisne historije zagrebačkog isusovačkog kolegija za g. 1606—1772.

Kolegijska se knjižnica do 1773. nalazila u zgradi kolegija na Katarinskom trgu. Tu se nalazila i knjižnica kr. akademije znanosti do god. 1850., knjižnica kr. pravoslovne akademije do g. 1874., a i sveučilišna knjižnica do g. 1882.

Kako je poznato, rad je škola zagrebačkoga kolegija nakon ukinuća isusov. reda produžen najprije 1. prosinca 1773. provizorno, a tek na osnovi reskripta od 5. kolovoza 1776. zamijenjen definitivnim ustrojstvom zagrebačke kralj. akademije znanosti (Regia Academia Zagrabiensis).

II.

KNJIŽNICA KR. AKADEMIJE ZNANOSTI (1776—1850) I PRAVOSLOVNE AKADEMIJE (1850—1874).

Odmah u prvim počecima kralj. akademije javlja se i «Bibliotheca Regiae Academiae Zagrabiensis». Što je za isusovačke škole bio statut «Ratio atque institutio studiorum», to je sličan statut «Ratio educationis totiusque rei literariae» bio za škole, koje su g. 1776. zamijenile isusovačke i manastirske škole uopće. Pored odredaba za školstvo sadržavala je i «Ratio educationis» u čl. 193—195. osnovna pravila za uređenje i upravljanje akademijskih knjižnica, pa su ona važila i za zagrebačku akademijsku knjižnicu.

Prvi knjižničar akademijske knjižnice bio je sveć. *Matija Kirinić*^{*)}, bečki doktor filozofije i akademijski profesor historije, primivši dužnost knjižničara 11. listopada 1776. vršio ju je prvi put do g. 1780., kad ju je predao poznatom historiku *Josipu Mikociju*; kad se g. 1797. Mikoci odrekao časti knjižničara, preuzeo ju je ponovo Kirinić ostavši akadem. knjižničarom do svoje smrti (30. siječnja 1805.) U doba Kirinićeve uprave ide jedan od najznatnijih događaja našega knjižničarstva, izazvan uvjetima, uz koje je 10. srpnja 1777. historik i kanonik A. B. Krčelić namijenio akademijskoj knjižnici svoju privatnu knjižnicu. Krčelićevi su uvjeti bili: javnost uporabe knjiga i rukopisa njegova dara. Time je Krčelić prvi pokrenuo kod nas pitanje «bibliotheca publica», koje se u historiji knjižničarstva javlja doduše već u XV. stolj., ali ga je definitivno riješilo tek XVIII. stolj. Dar kao i uvjeti pribavili su Krčeliću nadimak «fundator Bibliothecae Regiae Academiae Zagrabiensis», ali on to nije, već samo prvi njezin veliki dobrotvor. Uvjeti, uz koje je Krčelić akadem. knjižnici namijenio svoju knjižnicu, potvrđeni su kralj. rješenjem od 9. kolovoza 1777. Kako je Krčelić već iduće godine (27. ožujka 1778.) umro, njegova je knjižnica (sa 677 djela i 50 rukopisa) 24. travnja 1778. predana u svojinu akademijske knjižnice. No i ako je Krčelić u svojoj darovnici istakao princip «usus publicus», a taj je princip za akad. knjižnice sadržan u čl. 193. «Ratio educationis», opet je prošlo 40 godina, kad je zagrebačka akademijska knjižnica doista postala bar u principu pristupnom široj javnosti.

Kako se i koliko se akademijska knjižnica prinaljajala u tim svojim počecima, izvori nam ne daju za to mnogo podataka. Iz knjiga današnje sveučilišne knjižnice vidi se, da je iz ukinutih isusov. kolegija u Varaždinu i Rijeci gdjejoja knjiga bila predana zagrebačkoj akademijskoj knjižnici. Iz koleg. knjižnice u Požegi preneseno je u Zagreb 115 djela (142 sveske), među njima jedan glagolski misal i J. Mikalje «Blago jezika slovinskoga» (1649). Za uprave Mikocijeve nabavljeno je za akademijsku knji-

^{*)} Biografske podatke o Matiji Kiriniću (* 20. II. 1746., Varažd. Toplice) vidi: Frana Klohammer «Oratio» (Zagreb, 1805.), Vj. Klaić «Matija Kirinić (1746—1805.) i sinovac njegov Valentin Kirinić (1783—1840.)», «Vjesnik kr. zem. ark.» IX. (1907).

žnicu 197 svezaka iz ostavine «condam comitis Stephani Niczky de eadem». S tom je ostavinom bilo ušlo u akademijku knjižnicu i 46 svezaka francuskog časopisa «Journal des Savants», koji su kasnije sasvim propali. Iz istoga se doba kao knjižnički dobrotvori spominju grof Festetić, Mihalković, Paszthory i eksjezuit Josip Jelenčić (71 svez.).

Iz Mikocijeve uprave opstoji i više ulomaka kataloga (u arhivu sveuč. knjižnice i Jugosl. akademije — ovdje na sign. III. d. 119), rađenih po istim principima, kakve je isusovačka «Ratio atque institutio studiorum» propisivala za kolegijske knjižnice, t. j. raspored je stručni, a u pojedinim se strukama knjige ređaju azbučnim redom.

G. 1805. preuzeo je dužnost knjižničara akademijski profesor za matematiku i fiziku *Franjo Klohammer*, odrekavši se je dobrovoljno g. 1814.

Već od prvih početaka akademijske knjižnice bit će opstojale u njoj i dvije muzealne zbirke «Collectio nummorum» i «Collectio naturalium», jer ih je propisivala i «Ratio educationis» u čl. 195. Ipak osobite zasluge za uređenje tih zbirki imao je vrhovni škol. ravnatelj i kanonik Josip grof Sermage, koji se pored biskupa Aleks. Alagovića u «Relatio super statu Musei Academici Zagradiensis» od 5. ožujka 1837. naziva i prvim dobrotvorom. Kolike su te zbirke bile u akademijskoj knjižnici u prvim počecima, ne znamo. Prema jednom spisku pisanom oko 1822. prirodoslovna je zbirka imala tada preko 2000 komada mineralija, dragog kamenja, artikla iz napuljskog lava-područja, morskih školjki i t. d., i stakleni ormarić sa zbirkom leptira; u numizmatičkoj zbirci bilo je 325 komada različenoga novca i zbirka od 275 odljevaka u gipsu medalja različenih velikih ljudi i različenoga novca. Dok se u štampanim proglasima i u pisanim pozivima iz g. 1819. tražila od javnosti samo pomoć za knjižnicu, pozivi razasliani 30. listopada 1829. vraćali su pažnju javnosti i na te dvije zbirke riječima: «und über dies mit derselben Anstalt ein mit seltenen Naturalien, Münzen, Antiquitäten, Meer-Raritäten und dergleichen ausgestattetes Cabinet vereinigt und gleichfalls dem öffentlichen Nutzen gewidmet sey.» O imovini akademijske knjižnice u prvim počecima obavještava nas rečeni poziv za sabiranje priloga u novcu i knjigama za akademijku knjižnicu. Poziv počinje obrazloženjem, u kojemu se kaže: «Es ist bekannt, dass an der hiesigen königl. Akademie der Wissenschaften eine durch den Herrn Abt und Domherrn Balthasar v. Kerchelich gegründete und binnen 10 Jahre durch edle Nacheiferung mehrerer Göner von 4000 bis auf zwölf Tausend Bände angewachsene Bibliothek zum allgemeinen Gebrauch bereits durch einen längeren Zeitraum offen sey . . .» Dakle je akad. knjižnica odmah u početku brojala oko 4000 sv.

Sa znatnim pospješanjem počela se akademijka knjižnica razvijati poslije g. 1815., kad joj je došao na upravu knjižničar *Ladislav Žužić*, akad. profesor historije. Žužić bio je nesamo unio novi duh u knjižnicu, već je svojim pozivima toliko zainteresovao za nju našu najširu javnost, kao ni jedan knjižničar ni prije ni poslije njega*). Tako je tek iza nastupa Žužićeva oživotvoren Krčelićev uvjet «usus publicus». Otpisom «visokog vugersko-kraljevskoga tolnača od 3. grudna (decembra) 1816. br. 34.657» akademijka je knjižnica, kako se kazuje u proglasu «Slavnoj domovini» od 18. ožujka 1819., «ne samo na vrednost općinsku podignena, nego takaj njoj od slovotiske mudroskupščine vugerske od vseh tamo vu buduče pritiskanih knjig jeden tvor dati se mora», t. j. time je akademijka knjižnica napokon načinjena javnom i narodnom knjižnicom s pravom na obavezne besplatne primjerke domaće štampe.

*) Da je Žužića u radu oko procvata akademijske knjižnice podupirao i tadanji vrhovni ravnatelj škola Josip grof Sermage, vidi se iz ovih riječi Mojzesova govora u spomen Sermage-a: «Non solum enim sat ampla pro circumstantiis Bibliotheca Academica sub auspiciis Josephi nostri surrexit et in ordinem redacta est, sed majoribus etiam impensis procurata multa naturae artisque producta, cognitionem legum naturae adjuvant.» (Oratio funebris, Zagreb, 1833.)

Da su u god. 1815. i 1816. pokretane i neke druge akcije u korist akademijske knjižnice, vidi se iz nekoliko zakladnica, koje su imale da osiguraju knjižnici stalne prihode za nabavke knjiga. Tako je 29. svibnja 1816. osnovana zaklada od 100 for. grofa Josipa Sermage-a i prof. Mirka Domina «in incrementum Bibliothecae Academicae», 1. lipnja 1816. zaklada od 100 for. prof. Ljudevita F. Jelačića, s obavezom plaćanja 6°/_o kamata «a die Bibliothecae usibus publicis apertae», a 2. srpnja 1818. osnovao je za istu svrhu zakladu od 100 for. vlastelin iz Donjeg Turnišća Ivan Nepomuk Šandor Đalski.

U vezi s pravom dobijanja obaveznih primjeraka sačuvan je Žužićev spisak «Consignatio librorum ex Typographia Universitatis Regiae Hungaricae pro Bibliotheca Regiae Academiae Zagrabienensis petendorum», kojim je 12. lipnja 1817. od budimpeštanske univ. štamparije tražio 141 štampano djelo. Ta je «Consignatio» najstarija reklamacija obaveznih primjeraka štampe naše knjižnice.

Prije rasturanja proglasa «Slavnoj domovini» akademijska je knjižnica primila i nekoliko bogatih darova u knjigama. Svima prednjači grofica Eleonora Patačićeva, koja je 5. ožujka 1818. pred čazmanskim kaptolom izdala javno očitovanje, da «matura et exacta animi nostri deliberatione superinde praehabita, sponte, libere et benevole certam quam a Majoribus nostris rite in nos derivatam accepimus, Librariam suppellectilem seu Bibliothecam uberius alioquim et separatim conscriptam titulo irrevocabili ac instar donationis intra vivos» daruje «Incltyto Districtui Literario Zagrabienensi et per hunc Bibliothecae ad praesens in Academia Zagrabienensi existenti vel certo sub nomine Bibliothecae Nationalis nullo non tempore Zagrabiae constituendae» uz tri uvjeta, od kojih drugi određuje, da knjige ostaju svojinom narodne knjižnice u Zagrebu i u slučaju, da se kr. akademija znanosti premjesti kamo drugamo, a treći: «ut thesaurus hic literarius fideliter et religiosissime custodiendus et asservandus in destinato ad id cubili lectorio cum legere volentibus per eos, ad quos pertinebit cum promptitudine communicetur, atque ita ad majora subinde bonis Patriae civibus tribuenda eruditionis et institutionis adminicula applicetur et qualificetur». Na osnovi toga očitovanja predao je grof J. Sermage 9. ožujka 1818. Žužiću 643 djela (906 sv.). U spisku je i Pergošićev «Decretum, koteroga je Verböczi Istvan diachki popisao i stampao vu Ned(elišću) 1574».

Već idući mjesec, t. j. mj. travnja 1818. javio se zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovac darom od 705 djela (822 sveske). Odvjetnik Stjepan Briglević Kurilovečki darujući 18. lipnja 1818. akademijskoj knjižnici 48 knjiga ističe, da to čini «sub conditionibus in Benigna Resolutione Regia de 21 Augusti 1777 intuitu librorum Adamo-Kerchelichianorum elargita et in fassione Illmae Dnae Comitissae Eleonora natae et viduae Pattachich coram v. capitulo Chasmensi 5. Martis a. c. 1818. quoad Bibliothecam Familiae Pattachichianae celebrata uberius expressis». U isto je doba poklonio Mirko Domin izbor filozofskih djela iz ostavine brata svoga kanonika Josipa Domina († 19. I. 1819.).

Imajući knjižnica rješenje «visokog vugersko-kraljevskoga tolnača» od 3. prosinca 1816. i kraljevsko rješenje od 1. studenog 1818., kojima je joj dana javnost, istupila je 18. ožujka 1819. svojim proglasom i pred «Slavnu domovinu», da zainteresuje njime za se i najširu javnost. U proglasu se daje račun o tome, što je učinjeno za knjižnicu od njezinih početaka do toga doba, i kako se darom Krčelića, Patačićeve, Vrhovca i drugih «viteških domorocov» povećala na 10.000 svezaka. No da knjižnica uzmogne potpuno zadovoljavati svoju svrhu i svakome od koristi biti, kaže se dalje, «mora vu svih znanostih nove izhadjajuće posle od leta do leta dobivati, mora vre sada samo svoje prisežne imati časnike i dvorjanike, koji reda i snagu obdržavati, čtejućem dvorbu i tolnača davati, ter za vsaki nadospevujući kvar dobro stati budu». Za sve to hoće se veći troškovi, a glavno *sigurni dohoci*. A da se sve to poluči, a polučiti se mora, jer «dika

domovine ne vu blagu i imetku osebnih, nego vu općinskom domorocov poznanstvih i navukih razbistrenju» obraća se proglas domorocima, «da vu penezih, knjigah, rukopisih najmre takovih, koji znanost, događajev domovine naše raširiti, i osvetiti bi mogli . . . doprinesu». Taj je proglas, štampan na hrv. jeziku u 800 primj., lat. 700 primj., njem. 1000 primj., bio razaslan 30. ožujka 1819. diljem po Hrvatskoj i Slavoniji, a od česti i u Vojvodinu.

Žužićeva nastojanja podupro je g. 1821. i Tomo Mikloušić vrlo ispravnim opažanjem o neblagoj sudbini naših starih knjiga: «Vu Domovine našoj, hvala Bogu, akoprem stoprv počela se je, po vredneh vendar precenitelih i ljubitelih navukov na više vre jezer osebniji ov Domovine naše kinč podignul se je, i ufanje je, da z vremenom i dalje povekša se, ar ne bi bolje svojeh nekuliko knjižic navlastito po smrti za Domovine napredak i diku alduvati i vu općinsku knjižarnicu spraviti nego pustiti, da vnoga lepa knjiga sim tam pohitava se, ali gde na vubkhem mestu gnjije, ter morebiti i jednoč vu štacunu za duhan zavijati draplje se? pokehdoh i tak, kada koja komu knjiga je potrebna, vsigdar vu isti knjižarnice, koja do sada zarad pomankanja stroškov samo po torkeh i četvrtkeh stanovite vure sem Domorocem na službu stoji, imati se more» (isp. Izbor dugovanj, str. 106–107).

Sama knjižnica načinjena je pristupnom široj javnosti upravo 28. lipnja 1819. To doznajemo iz Žužićeve bilješke pripisane uz već pomenute uvjete Jellačićeve zakladnice o plaćanju kamata «a die Bibliotheca usibus publicis aperta» riječima «quod die 27. junii 1819. accidit». Pri tome ipak nije trajno ostalo. Izvješćujući Smodek g. 1851. o stanju knjižnice takao se i razloga, zbog kojih je čitanje bilo obustavljeno: «. . . fuitque destinata usibus publicis, et anno 1819. provisus lectorio reipsa usibus publicis patere coepit, sed mox paucis annis post ob defectum virium mediorumque atque localitatis sublato lectorio libri lecturis extradabantur erga reversales».

Ne znamo, može li se uspjeh polučen štampanim proglasima i pozivima razaslatim prvi put 30. ožujka 1819. nazvati velikim ili ne. Široka se javnost doista odazivala na nj — ali samo ona javnost, koja je bila siromašna, pa je prilagala novčić po novčić i forint po forint, za tim gdjeokoju knjigu, koji stari novac ili kakav drugi predmet za knjižnički muzej. Sitni prilagači bili su od najveće česti župnici i kapelani, učitelji i profesori, omladina zagrebačkih, osječkih i požeških srednjih škola, gdješto i oficiri pojedinih krajiških garnizona. Sabirni arci sa štampanim natpisom «Nomina et cognomina Mecoenatum Bibliothecam Regio-Academicam Zagrabiensem de Benigno Indultu Regio cunctis Patriae civibus patenter dotantium», ponajviše pohranjeni u knjižničkom arhivu, čuvaju spomen na te sitne izgrađivače i današnje sveučilišne knjižnice. — Osobita je vrsta prihoda dolazila i «ex proventu pro comitivis funerum per juventutem schol. prae-stari solitis», pri čem se u korist akad. knjižnice plaćalo 20 for., ako je pogrebu prisustvovala samo gimnazijska mladež, a 30 for., ako su prisustvovali osim gimnazijske mladeži i akademici. — Prema računima za vrijeme od 1. studenog 1818. do 1834. sabrao je knjižničar Žužić na taj način u korist knjižnice u svemu 1979·41 $\frac{4}{5}$ for. sr., od čega je utrošio 1968·22 $\frac{1}{5}$ for. sr. i to 820·44 for. sr. za nabavke knjiga, 400 for. sr. za korićenje, ostatak za uređenje knjižnice.

Od kasnijih većih darova nijedan ne stoji u neposrednoj vezi s ovim proglasom. Tako je g. 1821. Valentin Kirinić, sinovac knjižničara Matije i kasniji zemaljski arhivar, darovao knjižnici «occasione sui e Croatia abitus» 176 djela (289 svez.). Toma Mikloušić pred svoju smrt († 1833) ostavio je svoje knjige zajedno s nerasprodatim primjercima svoga kalendara akademijskoj knjižnici. Među imenima dobrotvora spominju se još i grof M. Drašković, biskup Mirko Ožegović, Karlo Gregorić, Jos. Jurjević, Jos. Krieger, Balt. Korbar, Franjo Rudolph i t. d.

Koliko je svezaka brojala akademijska knjižnica u času, kad joj je prijeka smrt otela knjižničara Žužića († 1834), ne znamo. No poznato je stanje akademijske knjižnice iz početnih godina, kad je brojala oko 4000 svezaka, zatim iz g. 1819. oko 10.000 svez. i g. 1829. sa 12.000 svez., g. 1834. bilo ih je još više. Kako najjači prirast pada u g. 1818., to se akademijska knjižnica za uprave Žužićeve u najmanju ruku potrostručila.

No čini se, da se već u to doba vodilo računa o sličnoj zamisli, koju je g. 1836. bio pokrenuo i Lj. Gaj, t. j. da se osnuje opći narodni muzej s narodnom knjižnicom, kako se to očituje iz stavka već pomenute «Ratio super statu Musei Academici Zagrabienensis»: «Pridem jam fovebant patriotae, ac imprimis Illmus olim D. Josephus comes Sermage . . . illud desiderium, ut proprie Museum Nationale Academicum, cujus ipsa Bibliotheca pars esset, Zagrabiae erigatur». Ta ideja kao da izbija i iz očitovanja grofice Eleonore Patačićeve od g. 1818. u stavku: «vel certo sub nomine Bibliothecae Nationalis nullo non tempore Zagrabiae constituendae». U Žužićevim pozivima i spisima akademijska se knjižnica redovno naziva «Bibliotheca Nationalis», «Bibliotheca Nationalis Academica», «Publico-Nationalis Bibliotheca» i slično, u jednom izvještaju od g. 1875. kasnijega knjižničara Matije Smodeka kaže se izrijekom: «Te godine (t. j. 1816.) nahodi se početak utemeljenja zaklade za spomenutu knjižnicu, koja naslovljena je «akademická narodna knjižnica t. j. academica nationalis bibliotheca». Ali pridavak «narodna» poslije godine 1850. otpadnu . . .»

Žužić je umro 12. studenoga 1834. u naponu snage, bilo mu je tada tek 49 godina. Nema sumnje, da je njegova smrt bila velik gubitak za knjižnicu. Nemamo dođuše nikakih svjedočanstva, kako je upravo javnost ocjenjivala Žužićeva nastojanja oko procvata akademijske knjižnice, ali konstatacija tadašnje «Agramer Zeitung» u 91. broju g. 1834., da je Žužić ostavio «das bleibende Andenken eines thätigen Beförders der Wissenschaft», sadržava ispravno i zaslužno priznanje i za njegov knjižničarski rad.*)

Žužićev privremeni nasljednik u upravi bio je *Dragutin Gregorić*, koji je već od god. 1822. vršio i dužnost knjižničkoga pomoćnika. I Gregorić je produžio, da pozivima široj javnosti od 8. lipnja 1835. i 18. srpnja 1837. pribavi sredstva za knjižnicu. Za njegove je uprave (od 1. studenoga 1834. do 30. rujna 1841.) skupljeno 1792·51 for. sr., od čega je za nabavke knjiga utrošeno 636·38 for. sr., za korićenje 306·98 for. sr., a ostatak za uređenje knjižnice.

U vrijeme Gregorićeve uprave ide drugi poklon grofice Eleonore Patačić, od g. 1835., kojim je knjižnica primila 784 djela (1771 svez.). Tim darom kao i darom od g. 1818. darovala je Eleonora Patačić svega 1427 djela (2677 svez.). God. 1836. bit će akademijska knjižnica valjada primila i 301 djelo (584 svez.) iz ostavine grofa Karla Iv. Petra Sermage-a, jer je spisak njegovih knjiga zaveden u knjižnički arhiv za g. 1836. Za Gregorićeve je uprave knjižnica primila numizmatičku zbirku P. Keresztury de Szinerszeg (88 srebrnog i 53 bakrenog novca). U pozivu od 8. lipnja 1835. tražili su se u glavnome prilozi za nabavu prirodoslovne zbirke kostajničkoga župnika Alojzija Kristijanovića, koja je doista 9. siječnja 1836. kupljena za 160 for.

Tek sedam godina iza smrti Žužićeve dobila je akademijska knjižnica opet stalnog knjižničara u *Matiji Smodeku*, doktoru filozofije i prava i akad. profesoru jurid. fakulteta.

*) Prema biografskim podacima Moysesova «Sermo funebris» (Zagreb, 1834.) Žužić se rodio 7. listopada 1786. u Dobrancu (varažd. županije). Žužićeva knjižničarskoga rada tiče se ovaj odlomak: «Denique non postremum literis commodum attulit Ladislaus noster, dum coordinandae, quae recentiori hoc tempore in aedibus academicis erecta est Bibliothecae sedulam operam impendebat, in qua numerum utilium librorum augere, ea quae inferebantur in ordinem, ut facilius usui esse possint, redigere, ac denique inaestimabile hoc scientiarum promptuarium intemerata fide custodire usque ultimos vitae dies praecipuis curis suis adnumerabat.»

Smodek je iza Žužića drugi veliki knjižničar, i ako je razlika između Žužića i Smodeka golema. Žužić je u glavnome nastojao oko toga, da knjižnicu što brže i što više uveća, i on je za svoje vrijeme i prilike u tome potpuno uspio. Smodekova su nasuprot nastojanja imala sasvim drugi cilj: da akademijsku knjižnicu uredi prema zahtjevima ondašnje knjižničke nauke^{*}), a valja priznati, da su i ona bila okrunjena potpunim uspjehom. Osnove, na kojima je Smodek počeo i završio uređenje knjižnice, bile su tako solidne, da ih je mogao usvojiti i prvi školovani knjižničar Ivan Kostrenčić ne odstupivši od njih u pojedinim čestim sve vrijeme svoje uprave, a ipak je u knjižničarskom trolistu Žužić-Smodek-Kostrenčić tek Kostrenčiću pošlo za rukom, da nekadašnju malu knjižnicu Žužića i Smodeka učini nesamo velikom, već s obzirom na stanje nauke i suvremenom, a s obzirom na uspjeh u prikupljanju tekovina naših literarnih i naučnih radnika prošlih stoljeća i potpuno narodnom knjižnicom.

Uzalud ćemo u knjižničkom arhivu, koji je tek od Smodekovih vremena prilično potpun sačuvan, tražiti i jedan Smodekov akt, kojim bi se predlagala kaka reforma. Akti su Smodekovi izvještaji, objašnjenja i opravdanja izvještaja, reklamacije obaveznih primjeraka štampe, poziv nemarnim i neurednim pozajmljivačima za povratak knjiga i slično. I kad Smodek u tim svojim činima nije uvijek nailazio na razumijevanje kod nadležnih vlasti, kad su se štamparije nećkale, da zadovolje propisima zakona o štampi, a neuredni pozajmljivači vrijeđali knjižničara Smodeka, on je ostajao miran i nepokolebljiv u svome traženju. U tom je upravo klasična prepiska s Eugenom Kvaternikom, od kojega je sedam godina postojano tražio, da vrati rukopisnu historiju akademije, koja se nalazila u njegova oca Romualda kao akademijskoga historiografa, a njegovom joj se smrti zameo svaki trag.

Ipak kao da su Smodekova najznatnija briga bili katalozi, znajući, da se dobra knjižnica bez dobrih kataloga ne može ni zamisliti. Već je spomenuto, da iz prvih početaka akademijske knjižnice osim Mikocijevih ulomaka nema sačuvanih kataloga, a nema ih ni kasnije sve do Smodekovih vremena, da ih je bilo i da se na njima radilo i prije Smodeka, potvrđuje poziv od 18. srpnja 1837., u kojem se traženje prinosa među ostalim potrebama (kao memorabilium operum comparatio, multorum compactura, armariorum emptio) opravdava i s «cathalogi descriptio». Ali pitanje starijih kataloga za sveučilišnu knjižnicu nije od osobite važnosti, jer je ona svoje kataloge izrađivala tek na Smodekovim katalogima, a od tih neki još i danas nijesu sasvim izgubili svoju vrijednost.

Nastajanje Smodekovih kataloga može se sasvim pouzdano pratiti, jer je Smodek u izvještaju od 18. srpnja 1846. utvrdio tadašnje njihovo stanje riječima: «Libri omnes exceptis illis qui his postremis annis accesserunt, conscripti sunt in chartulis jam ordine alphabetico redactis, modo et illi conscribentur et alphabetice coordinabuntur, tunc autem illico catalogus conficetur.» Do god. 1860. (v. izvještaj od 18. listopada 1860.) bile su sve knjige signirane i zavedene u inventarni katalog, a opstojao je i kompletni azbučni lisnati katalog. Vezani azbučni katalog tu se tek obećava: «Sada će se sveopći abecedni zapisnik prigotoviti.» I Smodek je svoje obećanje brzo iskupio, debelih pet tomova tu obećanog kataloga nosi iza naslova «Repertorium alphabeticum librorum in Bibliotheca Juris Academiae Regiae Zagrabiensis exstantium» zapis «Anno 1863. confectum et abhinc continuatum». To se lijepo slaže i sa izvještajem od 30. studenoga 1863.: «i tako je alfabetiski katalog ne samo svih knjiga nego i svih rukopisa i mapa,

^{*}) Da je Smodek upravo uređenje knjižnice smatrao svojim glavnim zadatkom a ujedno i svojim najvećim uspjehom, vidi se i iz pisma, što ga je dr. B. Lorković priopćio u izvatku u Smodekovoju biografiji, u kojem sam Smodek kaže: «Ovdje iz nereda i nesklada stvorih red i sklad.» (V. Vijenac, g. 1881., str. 751.)

dapače duplikata sasvim i to najviše mojom rukom dogotovljen.» Kad je Smodek svršio te za knjižnicu najznatnije kataloge, dao se na izradu stručnoga kataloga, nabavivši g. 1862. za nj «shemu kataloga znanstvenoga u knjižnici kraljevskoj Monakovskoj opstojećega, koj se danas za uzor po svem svetu drži. Po ovom nakanih također ja raditi.» I to je obećanje iskupio do g. 1867., javivši to u izvještaju od 16. studenoga 1867. riječima: «Catalogus scientificus: i ovaj je prošle godine mojim trudom posve spisan.»

Prije negoli je Smodek predao upravu u druge mlade ruke, knjižnica je prema posljednjem izvještaju imala ove kataloge: a) *Catalogus schedalis* (Zettelkatalog). Tu je svako djelo na posebnoj kartici napisano i napisuje se. b) *Inventarium*. U taj su unesene i unašaju se knjige onim redom, kojim su na policah (serijah) stelaža pomještene. c) *Repertorium alphabeticum*. Ovdje su sve knjige redom abecednim popisane i pripisuju se svake godine. d) *Catalogus scientificus*. Amo su upisane i upisuju se knjige po strukah znanosti.» — Od tih su kataloga sačuvani «Inventarium» i «Inventarium alphabeticum», «Catalogus schedalis» zamijenjen je kasnije novim lisnatim katalogom, a Smodekovu «Catalogus scientificus» nema danas ni traga.

Ako još dodamo, da su svi ti katalozi pisani isključivo rukom samoga Smodeka, jer mu je za 34 godine njegove uprave tek posljednjih godina bila dana pomoć u studentima dnevničarima, tada se valja diviti golemom naporu, koji je Smodek lično uložio za uređenje povjerene mu knjižnice, a razumjet ćemo i to, što se nije mogao a ni htio baviti još rješavanjem drugih knjižničkih reforma. Smodek je s pravom bio protivnik i kojekakih knjižničkih problema pa i odlučan protivnik «centralne knjižnice», u koju su se na poticaj Jugoslav. akademije imale g. 1868. ujediniti knjižnice pravoslavne akademije, narodnoga muzeja i Jugoslavenske akademije i preseliti u «bolničku zgradu» (sadašnju sveučilišnu zgradu); Smodek, koji je uredio knjižnicu narodnog muzeja, odlagao je čak i njezino ujedinjenje s knjižnicom pravoslavne akademije odnosno kasnije sa sveučilišnom knjižnicom. Ta se protivljenja ne smiju Smodeku zamjerati. Poučen budući iskustvom on je znao, da bi i teret ujedinjavanja kao i uređivanja novih knjižničkih formacija bio pao samo na njegova leđa, kad od nadležnih vlasti ni na jedno svoje stvarno traženje nije redovno dobio ni odgovora.

Porast broja svezaka za Smodekove uprave prilično je neznatan. Koliko je svezaka knjižnica brojala upravo g. 1841., kad je Smodek preuzeo upravu, nije nigdje zabilježeno, g. 1875. kad je knjižnicu ostavljao, brojala je nešto preko 24.000 svez. Prema tome se od g. 1829., kad je, kako je već spomenuto, brojala oko 12.000 svez., do g. 1875. jedva udvostručila. Ali taj je omjer samo formalno ispravan, a prirast je u istinu bio veći, samo ne znamo, koliko je svezaka poslije g. 1829. izgubljeno. Veliki se gubici mogu potvrditi time, što mnogih djela, za koja iz spiskova darova znamo, da su bila ušla u knjižnicu, danas nema (spomenuto je već izgubljenih 46 svez. «Journal des Savants»), a mogu se potvrditi i 7-godišnjom (1851—1857) Smodekovom borbom s dužnicima iz ranijih godina, od kojih su se neki doista odazvali i knjige vratili, neki sa čuđenjem konstatirali, da su knjige vrlo davno vratili, a neki prosto izjavili, da nijesu nikada ništa ni pozajmili iz knjižnice poričući ispravnost potpisa na čuvanim reversima. Dakle je u čuvanju imovine bilo vrlo mnogo neispravnosti, prema Smodekovim reklamacijama najveći dio nepravilnosti tereti upravu kustosa Gregorića. Zatim se broj svezaka umanjavao i time, nakon odvojenja gimnazije od pravoslavne akademije, što je g. 1850. jedan dio knjiga izlučen za gimnazijsku knjižnicu, i što je Smodek, kako sam pripovijeda u izvještaju od 30. listopada 1863., više manjih knjiga vezao zajedno i brojio ih kao jedan svezak. Tako je na pr. prema izvještaju od 30. rujna 1859. knjižnica imala 18.601 svez. (16306 knjiga + 2295 brošura), a prema izvještaju od 30. rujna 1860. 17.636 (17385 knjiga + 251 brošura).

Knjižnica, i ako državna ustanova, do g. 1856. nije primala nikake pripomoći iz državnih sredstava za nabavke knjiga i korićenje, a ni paušal za administrativne i manipulativne potrebe, pače ni za rasvjetu, već su se sve te potrebe namirivale iz eventualnih novčanih darova, i od kamata privatnim doprinosima osnovanih zaklada. Od g. 1856. doznačivala joj se dotacija od 420 for. i paušal od 50 for. Razumije se, da je iz tako skromnih prihoda i stalan godišnji prirast kupljenih knjiga bio neznatan. Pored nabavki kupom knjižnica se i dalje prinavljala darovima i obaveznim primjercima domaće štampe. Od darovatelja da se spomenu najznatniji: za g. 1842. Nikola Valičić s 163 djela u 759 svez., 1843. Franjka Chmel, 1846. prof. Ivan Männer s 250 djela u 371 svez., 1857. Josip Premru (43 svez.), 1858. Antun Mažuranić, 1867. Matija Smodek (svoje rukopise), 1872. (i 1875.) kanonik Pavao Gugler (273 svez.) i odvjetnik dr. Mirko Bedeković, 1874. Platon Lukačević, Vuk Orešković (49 svez. i rukopis «Catalogus episcoporum Segnensium» Belića-Ligatića), Ivan Kukuljević (77 svez.), Matica Slovenska u Turč. Sv. Martinu (41 svez.), Jednota českých matematiků (sva svoja dotadašnja izdanja), prof. dr. Antun Albely (oporukom od 16. VIII. 1871. ostavio 335 djela u 571 svez.)* i dr. Vladoj Čačković (oporukom od 18. VIII. 1871., 232 svez.).

Dobivši g. 1816. pravo dobijanja obaveznih besplatnih primjeraka iz štamparije peštanskog sveučilišta, knjižnica je to pravo zadržala do g. 1848. Knjige štampane u Hrvatskoj i Slavoniji dostavljale su se besplatno akad. knjižnici od g. 1837. (naredbom ug. vijeća od 17. listopada 1837. broj 31.282). To joj je pravo dano i banskom naredbom od 25. listopada 1852. br. 157.

Muzejske zbirke knjižnice prema Smodekovu izvještaju od 18. srpnja 1846. brojale su 3813 komada različenoga novca i «collectio exigua naturalium» bez bližih navoda o njezinu stanju. Prema otpisu vrh. nauka i škola ravnatelja od 26. svibnja 1850. predane su obje zbirke u pohranu Narodnom muzeju. Numizmatička je zbirka na dan predaje, t. j. 6. lipnja 1850. brojala 3774 kom. novca i 254 odljevka, prirodoslovna na dan predaje od 13. lipnja 1850. 24 različne zbirke ruda, kamenja, školjki, konhilija, ljuštura i t. d., osim toga 1 žensku mumiju, 1 starinski mač i kip cara Franje.

Od g. 1818. spominje se u knjižnici i zbirka portreta, god. 1844. poimenično su nabrojeni portreti Nikole Istvanffija, Balt. Krčelića, Bartola Patačića, Maksimilijana Vrhovca, Tome Mikloušića, grofa Karla Petra Ivana Sermage, a čuvali su se kao spomen na njihova dobročinstva knjižnici, sliku «Boj kod Asperna» darovao je ravnatelj škola kanonik Izidor Hochreiter. U knjižničkim prostorijama već g. 1837. nije bilo mjesta za njihovo dolično smještenje, 27. srpnja 1864. predao ih je Smodek na čuvanje ravnateljstvu pravoslavne akademije**) zadržavši za knjižnicu samo Krčelićev portret.

Akademijska je knjižnica, kako je već spomenuto, učinjena pristupnom široj javnosti upravo 26. lipnja 1819., a iz Smodekova izvještaja od 28. rujna 1851. doznajemo, da je iza nekoliko godina zbog nedostatka sila i sredstava pa i neimanja čitaonice te

*) Albely je istom oporukom ostavio knjižnici i dva portreta: svoj i svoga oca s ovom željom: «Zugleich ersuche ich den Vorstand dieser Büchersammlung auch mein und meines seeligen Vaters Öhlgemälde zur gütigen Aufbewahrung anzunehmen. Diese Gefälligkeit dürfte ich doch verdienen, der ich eben mehrere litterarische Schätze zur unentgeltlichen Benützung meinen Landsleuten lieber hiermit übergebe als dieselben nach meinen Ableben verkaufen lasse. Vielleicht wird meinen Landsleuten nicht ohne Interesse sein mein Ebenbild auch zu kennen. Des Vaters auch Anton Albely Abbildung ist immer ein Kunststück, welches wirklich verdient einer Kunstsammlung einverleibt zu werden.»

**) Pravo sveučilišne knjižnice na te slike utvrdio je i knjižničar Kostrenčić u inventaru od 1. prosinca 1876. riječima: «Sve ove slike nalaze se sad u dekanatu juridičkom, a upisane su i u inventaru sveuč. rektorata, nu po volji testatora spadaju biblioteci, gdje su se i prije čuvale, nu radi pomanjkanja prostorija prenesene su u spomenuti dekanat.» Bilo bi pravo, da se sve te slike opet okupe u sveučilišnoj knjižnici, i time obnovi u njoj vidljivi spomen na nekadašnje dobrotvore.

javnosti doskora bilo nestalo, pa su se knjige pozajmljivale na revers samo izvan knjižnice. U takvim je prilikama i sam Smodek primio upravu knjižnice, samo je on pozajmljivanje još i ograničio, «qui abusus, a quo ego numere Bibliothecarii fungor, restrictus est vi instructionis libros cuius extradari vetantis, librosque tantum professoribus et viris conspicuis ac cultioribus erga reversales extrado praestolando novos hac in re ordines directivos.» U tim će se prilikama knjižnica biti valjada nalazila do kraja škol. god. 1851/2., jer se tek od škol. god. 1852/3. nalaze sačuvani rasporedi sati čitanja. Čitaonica (za koju je najprije služila jedna školska dvorana) bila je otvorena 3 put na nedjelju (utorkom i subotom od 10–12 sati, četvrtkom 8–12 i 2–4); od god 1856/7. na sve radne dane osim četvrtka prije i popodne (ukupno 5–7 sati), četvrtkom samo prije podne (4 sata). Čitaonice su se bolje posjećivale u zimskom semestru (s najnižim brojem čitalaca 752 (1873) a najvišim (1865), manje u ljetnom semestru 427 (1872) i 957 (1862).

U samoj zgradi nekadašnjega kolegija knjižnica je dva puta mijenjala prostorije. Da li je do god. 1856. bila uvijek u istim prostorijama, ne znamo. Od 18. studenoga 1856 do 31. listopada 1857. preseljena je iz jednih (pretijesnih) prostorija u druge prostranije. Nove su prostorije sastojale od tri dvorane, od kojih je jedna sa 4 prozora služila kao spremište, druga s dva prozora služila je za čitaonicu, između njih bila je knjižničareva uredovnica s jednim prozorom. Odavle je drugi put preseljena g. 1875. u prostorije od sedam dvorana, iz tih je g. 1882. preseljena u današnju sveučilišnu zgradu. U spremištima knjige su bile smještene u 36 velikih stelaža, svaka s 13 dubokih polica. U čitaonici su bila smještena dva veća i dva manja stola sa 36 sjedala.

Kako je Smodek g. 1841. preuzeo upravu akad. knjižnice ne imajući na raspoloženju nikakvih pomoćnih sila, tako je bez svake pomoći upravljao njome sve do god. 1874., dakle 34 godine. Valja istaknuti, da Smodeku nije bio baš u volji njegov izbor za knjižničara, on je taj izbor smatrao čak i nepravilnim, jer su propisi statuta «Ratio educationis» vezivali dužnost knjižničara uz katedru historije. Tako se Smodek u svom izvještaju od 28. rujna 1851. u neku ruku upravo žali zbog toga riječima: «Cura Bibliothecae Academicae juxta § 270. prioris Rationis educationis publicae (Budae 1806. typis procurae) incumbemat Historiarum professori sub inspectione Superioris Studiorum Directori, verum anno 1841. scripto die 10^a sept. 1841. no 946 edito Superior eotum Studiorum Director *imposuit* mihi infrascripto hoc munus, in quo per Exc. tunc temporis Consilium Reg. Locumtenentiale Hung. erga repraesentationem ejusdem Directoris Intimato die 26^a octobris 1841. No. 35.895 dimisso confirmatus extiteram.» Za svoj knjižnički rad Smodek prvih godina nije uopće dobijao nikakve nagrade. «Ego qua Bibliothecarius nulla gaudeo mercede, licet ante me Bibliothecarius . . . annue aliquam summulam traxerit, sed mihi idem officium cum obligatione gratis illud obeundi collatum vel potius impositum est, quod etiam inde a 1. X. 1841. usque hodiernam diem gratis obeam» izvješćuje Smodek 28. rujna 1851. bečko ministarstvo prosvjete. Tek od 1. svibnja 1857. počeo je dobijati 210 for. godišnje nagrade. Uprkos tome Smodek je toliko zavolio povjerenu mu knjižnicu, da je sve slobodno vrijeme posvećivao samo knjižnici radeći u njoj zimi i ljeti, grijući i osvjetljujući svoju uredovnicu iz svoga. «Soba knjižničareva se rasvjetljava iz džepa knjižničareva, što zaista nigdje drugdje ne biva . . . Ja se već počevši od jeseni 1856. sam opskrbljujem posveću nadajući se, da to visoke vlasti iz izvješća i predloga podnesenih uvažile i tome doskočile budu, što ipak kroz sedam punih godina mimo išeno je» žali se Smodek još i u izvještaju od god. 1863. Kao pitanje osvjetljenja tako se kroz Smodekove izvještaje provlači i više upravo elementarnih pitanja, koja su sve vrijeme njegove uprave ostala neriješena. Tako je na pr. pitanje posluge u čitaonicama ostalo neriješeno gotovo do posljednjih dana opstojanja knjižnice pravoslavne akademije. To je bilo malo previše i za skromnoga Smodeka i zato je 30.

kolovoza 1873. podnio izvještaj s formalnim prijedlogom za povećanje knjižničkoga osoblja. Taj je izvještaj važan dokumenat nerazumjevanja ondašnjih nadležnih vlasti za najpri- mitivnije potrebe jedne knjižničke ustanove, donosimo ga u izvatku, jer tek po njemu možemo ocijeniti, u kakvim je prilikama Smodek izgrađivao solidne temelje i današnje sveučilišne knjižnice.

Požalivši u uvodu najprije nehaj, kojim nadležna vlast prima njegove izvještaje, koja se «ne obzire niti se obzirati može na ino, nego na to, da li je izvješće potpuno, a ne da što ino bez posebnoga predloga odredi», u 1. t. te svoje «posebne spomenice ob osoblju knjižničkom i poslovanju njegovom», govori on o osoblju, koje «sastoji iz jednoga knjižničara, taj sam ja Matija Smodek», u t. 2. o čitanju u čitaonicama, koje je vremenski ograničeno samo zbog nedostatka osoblja, a onda od t. 3.—8. nabraja, što sve mora da čini on — Smodek — knjižničar. «3. Svakoga dana, kojega čitaonica otvorena stoji, predati se mora prije i poslije podne u čitaonicu toliko knjiga, koliko je čitatelja, iste knjige prije i poslije podne po dovršenom čitanju opet spraviti se moraju na dotična mjesta knjižnice, inače bi se nered porodio, za kojega uklonjenje bi vremena i truda mnogo stajalo. Taj posao, kojega drugdje vrši podređeno osoblje, obavljam ja, knjižničar! — 4. Čitaonicu svakoga dana prije i poslije podne otključujem i zaključujem ja, knjižničar! — 5. Prozore i šaluzije na svim prostorijama knjižnice svaki dan otvaram i zatvaram ja, knjižničar! — 6. Po večerima zimskim, i to svakoga večera svjećenjake snosim, i po stolima čitaonice poredam, svijeće nažgem, i po dovršenom čitanju utrnem, i svjećenjake spravim ja, knjižničar! — Isto tako hodnik rasvjetljujem ja, knjižničar! — Bi mogao tko reći, za buduće priređeno je plinsko rasvjetljenje, to ja vidim, i čujem, da se Ravnateljstvo Akademije trsi isposlovati poslužnika za upaljivanje i utrjivanje plinske svjetlobe. Što onda, ako taj ne bude dozvoljen? Tada i to vršit ću ja, knjižničar! — 7. Iskane za čitanje knjige snašam i spravljam ja, knjižničar! penjajući se po skalinama visokim preko hvata. — 8. Novo unešene u knjižnicu knjige na stelaže namještam ja, knjižničar! po skalinama visokim preko hvata.» — Pobrojivši tako svoje poslove upravio je Smodek u 10. t. još ovaj upit na vladu: «Pristoji li knjižničaru obavljati radnje navedene pod 3) 4) 5) 6) 7) 8)? Koji koncipist javne vlasti, šutim o tajnicima, tim više o savjetnicima, otklepa i zaklepa pisarnicu? pisovne potrepštine pisarima svakoga dana snaša i pospravlja? prozore i šaluzije na pisarnici otvara i zatvara? svjećenjake pisarom na večer snaša? svijeće im nažiže i utrjuje? na hodnicima lampaše upaljuje i utrjuje? i proča vrši dvoreći pisare?»

Opravdavajući tako Smodek potrebu pisara i podvornika zbog stvarnih potreba, nije propustio a da ne navede i ovaj razlog: «Visoka vlado! da dostoji, molim, promisliti ovo. Kada se ne drže škole, i kada nije čitaonica otvorena, ja sam samcat radim u prvom katu, kano u pustinji. Ne ću pripovijedati slučajeve, samo kažem, da se potklepam. Ipak slijedeće ispovijedam: ako bi, kada knjige (što drugdje pisar i podvornik čine) namještam na stelažu po skalinama visokim preko hvata, nesretno pao, bez svake pomoći bi na pođu ležeći skukao dotle, dokle ne bi od obitelji moje o meni pitanje nastalo.»

Smodek ni tim formalnim prijedlogom zapravo nije uspio, jer je za poslogu do- bijao samo po mogućnosti kojeg akademijskog odnosno kasnije sveučilišnoga služitelja, pisara je dobio upravo pred odlazak, t. j. tek 1. lipnja 1875.

III.

KR. SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA.

Akademijska knjižnica prestala je postojati 30. rujna 1874. primivši već 1. listopada 1874. ime sveučilišna knjižnica. Prema sveuč. zakonu

od g. 1874. o plaćama (§ 7.) upravu sveuč. knjižnice trebalo je da do imenovanja sveuč. knjižničara, koje je bilo uvjetovano sjedinjenjem akad. i muzealne knjižnice, preuzme koji profesor sveučilišta. Ipak tada do promjene u upravi nije došlo, jer je ostao «nadstojnikom sveučilišne knjižnice» Smodek, akademijski knjižničar. Taj njegov ostanak na upravi opravdavao je u ime vlade Muhić u saborskoj sjednici 31. prosinca 1874. riječima: «Budući da Smodek ravna akademijsku biblioteku već 36 godina, akoprem nije profesor sveučilišta, jer se radi o tom, da se stavi u stanje mira, to je mislila vlada, da se može ostaviti u njegovih ruku, jer ni jedan ne bi mogao tako uspješno raditi, kako on, koji je svoj dugi život skoro u biblioteci proživio.» Smodek je na tom položaju ostao kratko vrijeme. Dekretom od 20. lipnja 1875. bio je imenovan sveučilišnim knjižničarom amanuensis bečke dvorske knjižnice *Ivan Kostrenčić*, koji je 12. listopada 1875. preuzeo upravu sveučilišne knjižnice. Već 26. listopada ušao je u knjižničku službu kao skriptor *Virgil Diković*. Primopredajni zapisnik popratio je novi knjižničar izvještajem od 17. listopada 1875. s ovim priznanjem za Smodeka: «Ovom prilikom ne mogu da ne spomenem izvanrednu točnost i veliki trud, koji je uložio moj predšastnik u sastavljanje kataloga bibliotekarskih, koji će biti velika poluga daljnjem sastavljanju inih strukovnih kataloga . . .»

Već god. 1819. bila je izrečena prvi put kod nas potreba samostalnog knjižničarskog zvanja u proglasu «Slavnoj domovini» riječima, da knjižnica «mora vre sada samo svoje prisežne imati časnike i dvorjanike, koji reda i snagu obdržavati, čtejućem dvorbu i tolnača davati, ter za vsaki nadospevajući kvar dobro stati budu». Ipak svi akad. knjižničari do uključivo Matije Smodeka bili su samo napola knjižničari; knjižničarstvo bilo im je sporedno zanimanje i onda, kad su mu se kao na pr. Smodek predali svom dušom. Tek s Ivanom Kostrenčićem došao je na upravu knjižnice prvi naš samostalni knjižničar s potrebnom stručnom spremom, prošavši prije toga praktičnu knjižničarsku školu u velikoj bečkoj dvorskoj knjižnici. No sveuč. zakon od 1874. kreiranjem mjesta samostalnog knjižničara još nije podao sve uvjete za samostalnost knjižničarskog zvanja uopće. Taj nedostatak u zakonu Kostrenčić je najprije ispravio u I. glavi (čl. 1–10) «Pravila kr. sveuč. knjižnice», odobrenih banskom naredbom od 15. ožujka 1876. Dalji korak u cilju izgrađivanja bibliotečnog činovničkog kadra učinio je svojim zakonskim nacrtom o «osoblju sveučilišne knjižnice», koji je 2. lipnja 1876. bio podnesao na nadležno mjesto s detaljnim obrazloženjem. Već tu je on predvidio tri kategorije osoblja: naučnu s fakultetskom spremom, pomoćnu sa punom srednjoškolskom spremom i poslugu.

Kostrenčić s tim svojim prijedlogom nije uspio ni kod vlade, a ni u saboru, gdje je 19. studenoga 1876. odbijen u sjednici prorač. odbora. Vlada je držala, da se potrebe knjižnice mogu zadovoljiti i kreiranjem drugoga mjesta knjižničkoga pisara. Nakon toga prvog neuspjeha knjižničko je činovničko

pitanje mirovalo do god. 1883., kad se knjižnica preselila u nove prostorije. Postavljene (14. prosinca 1884.) Artura Gavazzija za pisara osnivalo se na dopuštenju iz g. 1876., da se kreira drugo pisarsko mjesto. Kad je Gavazzi pribavio sebi srednjoškolski učitelj. osposobljenje, razumljivo je, što je već 6. listopada 1886. napustio službu, pogotovu, kad je akt o njegovu namještenju u knjižnici sadržavao i to, da je to njegovo «namještenje posve privremeno, koje mu ne daje nikakova prava na buduće stalno i trajno namještenje». Tek g. 1886. vlada je odlučila, da zakonskim putem riješi knjižničko činovničko pitanje, i sada nakon deset godina ona je posegnula za Kostrenčićevom zakonskom osnovom od g. 1876., koju je sabor prihvatio u sjednici od 18. prosinca 1886. (sankcija 16. veljače 1887.). No dok je Kostrenčićeva osnova g. 1876. mogla da utječe povoljno na organizaciju rada u knjižnici, g. 1886. bila je već nesuvremena. Tako kad je na osnovi toga zakona tek 16. studenoga 1889. postavljeni prvi pristav dr. Julije Rorauer bio 20. svibnja 1893. imenovan vlad. perovodom, on je bibl. službu napustio, kad od 30. siječnja 1892. pridijeljeni na rad gimn. profesor Aleks. Szentgyörgyi ni nakon Rorauerova odlaska nije mogao dobiti stalno namještenje u knjižnici, vratio se 11. listopada 1894. na srednju školu. Dne 13. siječnja 1894. bio je postavljen pisarom sluš. fil. Velimir Deželić, a posljednji knjižnički »pisar« bio je Kamenko Šubotić (15. siječnja 1894. – 1. travnja 1895).

Sveuč. zakon od 6. listopada 1894. davao je doduše više mogućnosti od zakona od god. 1886., da se u sveuč. knjižnici okupi veći broj stalnoga knjižničkog osoblja, ali nepovoljnim rješenjem njegova materijalnog položaja ni on nije mogao da spriječi često mijenjanje činovničkoga osoblja. Čl. 74. toga zak. dopuštao je naime, da se pored knjižničara (VII. odnosno VI. č. r.) i pristava I. razr. (IX. odnosno VIII. č. r.) namjeste u knjižnici prema potrebi i pristavi II. r. (X. č. r.) pa i knjižničarski pomoćnici (upravo asistenti). Na osnovi toga zakona već 31. listopada 1894. bila su imenovana prva dva pomoćnika: kand. fil. Velimir Deželić i doktorand prava Stjepan Ortner, na mjesto pristava I. raz. došao je 27. kolovoza 1895. dr. Makso Leopold Ehrenreich, kad se on 6. siječnja 1897. odrekao službe, 18. siječnja 1897. imenovani su pristavima II. r. pomoćnici dr. Velimir Deželić i dr. Stjepan Ortner, ovaj posljednji prešao je međuto već 8. travnja 1899. u upravnu službu. Dne 22. rujna 1897. imenovani knjižnički pomoćnik Slavoljub Kantoci nemajući nade na unapređenje zamijenio je 5. kolovoza 1898. knjižničku službu nastavnikom. Srednjoškolski učitelj Mato Segher pridijeljen 13. siječnja 1898. na rad knjižnici i ne postigavši pristavskoga mjesta vratio se 9. kolovoza 1899. u srednju školu. Tek 25. rujna 1899. popunjeno bi mjesto pristava I. raz. dr. V. Deželićem, dok je pristavsko mjesto II. raz. ostalo i dalje nepopunjeno.

Baš ovim čestim promjenama jasno se očitivalo, da ni sveučilišni zakon od g. 1894. određujući knjižničkim činovnicima manje plate od ostalih činovnika knjižničko činovničko pitanje nije riješio. Posljedica toga bila je

neodazivanje natjecajima. To je napokon iskoristila vlada, ne bez osobite namjere, te je rješenjem od 27. prosinca 1900. uvjete o kvalifikaciji ukinula motivirajući, da »nigdje ni u sveučiliš. zakonu, ni u pravilniku za sveučilišnu knjižnicu zahtijevana kvalifikacija kompetentna za knjižnička činovnička mjesta ne nalazi opravdanja«. Nakon reduciranih uvjeta za namještenje u knjižnici 30. studenoga 1900. imenovan je knjižničkim pristavom II. r. učitelj osnovnih škola Dragutin Hirc i to baš u času, kad su se za to mjesto natjecala i lica s punom fakultetskom spremom. Poslije toga do kraja Kostrenčićeve uprave dogodile su se još ove promjene u činovničkom osoblju: Pomoćnici bili su postavljeni: Radivoj Franca (1902), Slavko Jutriša (1903), Đuro Vitas (1904), Vjekoslav Jakušić (1905), Ante Cividini (1906), Milutin Krišković (1907), dr. Branko Gavella (1909), dr. Elza Kučera (1909), dr. Josip Butković (1909). Kad je Dragutin Hirc 11. veljače 1908. bio imenovan glavnim učiteljem, 17. rujna 1908. imenovan bi pristavom II. r. dr. Franjo Fancev. Nova pristavska mjesta II. razreda sistemizirana po prijedlogu knjižničke uprave od 2. srpnja 1909., podijeljena biše pomoćnicima dr. Branku Gavelli i Milutinu Kriškoviću. — Velika većina navedenih činovnika još prije, negoli se uopće mogla snaći u službi, ostavljala ju je, pa se prema tome većini od njih jedva sačuvao i spomen na knjižničko službovanje u arhivalnom aktu dolaska i odlaska iz službe. Pri takvim prilikama, pored velikoga broja činovničkoga osoblja, koje se izmijenilo za uprave Kostrenčićeve, treba Kostrenčićeva nastojanja u radu oko sređivanja naše knjižnice prosuđivati po tome, koliko je njegova lična zasluga, da je naša knjižnica i unatoč tome bar u pojedinim granama golemim korakom pokročila naprijed. Već je spomenuto, s kakvim je katalozi Smodek g. 1875. predao sveučilišnu knjižnicu u ruke Kostrenčiću. Kostrenčićevi uspjesi u katalogizovanju knjižničke imovine znače bez sumnje nazadak prema uspjesima Smodekovim, ali za taj nazadak ne nosi ličnu krivicu Kostrenčić, već to, što je bogatstvo knjižnice daleko nadilazilo fizičke sile Kostrenčićeve, a pomagači su bili rijetki, pa se Smodekovi katalozi nijesu mogli ni raširivati, a kamoli potpuno zamijeniti novima i boljima.

I ako je Kostrenčić pri nastupu vrlo pohvalno sudio o stanju knjižnice, u kojem ju je primio, doskora ga Smodekovo uređenje nije zadovoljavalo. «Potpisani iskreno govoreć nije ovim redom ni najmanje zadovoljan, jer ne odgovara, ni pojmu bibliotečnoga reda, ni onomu, što se zovu bibliotečni katalozi», govorio je Kostrenčić kasnije o radu svoga prethodnika, valjada u nadi, da će tako lakše doći do sila i uz njihovu pomoć cijelo dotadanje uređenje zamijeniti modernijim. Doživjevši neuspjeh u činovničkom pitanju, on se sprijateljio sa Smodekovim osnovama uređenja, zadržavši ih bez promjene sve vrijeme svoje uprave. Kako je Smodekov vezani azbučni katalog bio sastavljen do g. 1862., a dalje od 1863. do 1874. svake godine nastavljan akcesijama, Kostrenčić ga je zadržao i nastavljao do god. 1886. Smodekov inventarni katalog prvih 36 ormara knjiga ostao je osnovom i Kostrenčićeva inventar=

noga kataloga, pa su prema njemu rađeni i svi inventarni katalozi prinova i poslije god. 1876. No krivo bismo učinili Kostrenčiću, kad ne bismo spomenuli, da je on poslije god. 1876. bio ozbiljno pokušao da sasvim nanovo katalogizira knjižničku imovinu. Zgodan momenat za to, kako je Kostrenčić sasvim ispravno držao, bio je nastupio sa preseljenjem knjižnice u bolničku zgradu g. 1883. Podnoseći 18. lipnja 1883. iscrpljivo obrazložen prijedlog za novo katalogizovanje, kaže Kostrenčić, da time nanovo pokreće već prije 7 godina predlagano katalogizovanje, od kojega se onda odustalo «radi pomankanja potrebitih prostorija». Predlagao je izradu ovih kataloga: «a) dvostruki inventar čitave sastojine biblioteke po ormarima i odjelima, b) dvostruki ceduljni alfabetski katalog, c) alfabetski katalog u vezanim knjigama za uporabu u čitaonicama, d) strukovni katalog po pojedinim znanostima — alfabetski na ceduljama i u knjigama, e) geografski, historički i biografski katalog, f) katalog inkunabula i rukopisa, g) katalog hrvatskih i Hrvatske se tičućih knjiga ili tako zvani bibliotheca patria».

Samo katalogizovanje vlada je 22. travnja 1884. odobrila, proračunom osigurala tražena novčana sredstva, ali istovremeni zahtjev sistemizovanja novoga činovničkog osoblja i posluge ponovo otklonila s motivacijom, da ga «s razloga navedenih u otpisima od 1876. i 1880. zasada ne može nikako u meritornu raspravu uzeti». Razumije se, da zbog polovičnoga rješenja i toga prijedloga do katalogizovanja u izloženom opsegu nije došlo.

Iz daljih se izvještaja vidi, da se 1886. pristupilo izrađivanju novoga vezanog azbučnog kataloga «Repertorium alphabeticum librorum in Bibliotheca Universitatis Zagrabienensis extantium ab anno 1863 — —», koji je kao nastavak pomenutoga Smodekova azbučnog kataloga do god. 1863. imao da obuhvati sve prinove od g. 1863. U godini 1887. doprlo se u tom poslu uključivo do slova M (9 tomova). Kako je 1. prosinca 1887. napustio knjižničku službu privremeni pisar kand. prof. Stjepan Miletić, koji je upravo i bio namješten za prepisivanje toga kataloga, to je izrada toga kataloga (14 folio-tomova) završena tek u godini 1888. U isto doba, kad je Kostrenčić to javljao, izvijestio je, da «sad nastaje potreba da se uredi i *preuredi* i stručni katalog». Riječ «preuredi» bit će značilo to, da se pored Smodekova vezanog azbučnog kataloga u to doba još uvijek upotrebljavao i Smodekov vezani *stručni* katalog, pa je prema tome tek iza toga bio valjada odbačen. Ipak se ovim poslom nije još dugo počelo, a do god. 1896. uopće se više ne govori o *novim* katalozima.

Međutim u sjednici od 25. srpnja 1896. pokrenuo je akadem. senat štampanje azbučnog kataloga, ali prije nego je uopće bilo objašnjeno, da li je potreba, da se štampa baš takav katalog, u vezi s pripremama proslave 25-godišnjice, stvorio je senat novi zaključak, «da se štampom izda bibliografija o svim znanstvenim strukama, koje se u sveučilištu predaju»; u sjednici od 21. ožujka 1897. taj je zaključak raširen dodatkom, «da se za

proslavu 25. godišnjice sastavi općenita hrvatska bibliografija, kojom bi se nesamo dopunila stručna bibliografija, nego i našoj književnosti namaknulo jedno od najpotrebnijih djela». U izvještaju od 1. travnja 1897. Kostrenčić je potpuno ispravnim obrazloženjem utvrdio efemernu vrijednost štampanja azbučnoga kataloga, jer akcesijama ubrzo izgubi preglednost azbučnoga ređanja; nasuprot senatskom zaključku štampanja «sveopće hrvatske bibliografije i bibliografije stručnih spisa u svim jezicima, koji se odnose na prošlost naše zemlje» obećao je i svoju potporu i suradnju knjižnice, a već prije u osobitom obrazloženju od 26. ožujka 1897. izložio je detaljno svoje mišljenje o općenoj hrvatskoj bibliografiji, o njezinu okviru, o materijalu, koji za tu svrhu valja prikupiti i sredstvima, koja će za to biti potrebna.

Za izvođenje potrebnih predradnja i za rukovođenje samoga rada oko bibliografije senat je u sjednici od 30. svibnja 1897. izabrao u uži odbor prof. dra. Fr. Vrbanića, dra. M. Šrepela, dra. J. Dočkala i knjižničara Kostrenčića, skinuvši s dnevnoga reda štampanje azbučnoga kataloga, «koje će se ponovo u raspravu uzeti nakon izdanja bibliografije, pošto senat osjeća uistinu prekom potrebom, da se sastojina biblioteke tiskom izda». Pomenuti se odbor sastao prvi put 14. lipnja 1897. i raspravivši pitanje jedne i druge bibliografije složio se u tome, «da će za prikupljanje građe za stručnu bibliografiju trebati 8—10.000 forinti, a za hrvatsku bibliografiju u prvom redu treba knjižnici staviti na raspoloženje jednoga srednjoškolskoga profesora, koji bi bio voljan, da se posveti kroz po prilici dvije godine ovom bibliografskom poslu», a osim toga i svota od 2000 for., «kojom bi se pokrio trošak potrebnih putovanja, trošak pisarski i nabave hrvatskih i srpskih knjiga, koje bi se na putu našle, a biblioteka ih sveučilišna nema». Trošak za štampanje bibliografije bio je predviđen s 2000 for. «računajući, da će knjiga imati oko 40 štampanih araka i da će se štampati u nakladi od 2000 otisaka».

Vlada je 5. lipnja 1897. odobrila izradbu i izdanje općenite bibliografije hrvatske i srpske, obećala namaknuti potrebna sredstva, kad bude predložena točna osnova i naznačen aproksimativno trošak, a 25. lipnja 1897. poništila zaključak senata o skidanju s dnevnoga reda štampanje azbučnoga kataloga određivši, da se sveučilišni knjižničar očituje «koliko i kakvih bi pomoćnih sila trebao još kraj gore spomenutih (knjižničar + 2 pristava + 1 pisar) te koliki bi trošak imao biti i u čemu bi se upravo sastojao, a da se još tečajem ove godine zahtijevani katalog sastavi i na svijet izdade». Ipak nakon ponovnog iscrpnog obrazloženja knjižničareva od 6. srpnja 1897. i sama je vlada 29. studenoga 1897. odložila štampanje azbučnog kataloga, 23. studenoga 1897. odobrila je potrebna sredstva od 4000 for. za izdanje «sveopće hrvatske bibliografije», a 13. siječnja 1898. izaslala za tu svrhu na rad u knjižnicu srednjošk. profesora Matu Seghera. Međuto na početku god. 1899. odustalo se od štampanja bibliografije i u sjednici od 8. ožujka 1899. senat je u sporazumu s predstojništvom knjižnice ponovo zaključio, da se «u spomen

25-godišnjice sveučilišta izda štampom azbučni katalog knjiga». Sa žaljenjem i čuđenjem primila je vlada 30. ožujka 1899. na znanje zaključak, da je dovršenje i štampanje «bibliografije hrvatske i srpske» odloženo na neizvjesno vrijeme; predloženo štampanje azbučnoga kataloga otklonila je izjavivši, da će poduprijeti samo štampanje stručnoga kataloga. Ali kako stručnoga kataloga u knjižnici uopće nije bilo, vlada je ujedno naredila, da se odmah pristupi njegovoj obradi.

Nakon te odredbe izrađena bi shema stručnoga kataloga, a kad ju je senat 29. srpnja 1900. odobrio, vlada je 2. listopada 1900. naredila, da se bez odgode započne izrađivanjem stručnoga kataloga. Prema izvještaju knjižnice od 20. listopada 1900. stručno je katalogizovanje tada bilo već započeto; uz knjižničara radio je na njemu i pristav dr. Deželić. Kad su u škol. god. 1900/01. bili izrađeni i na porabu predani stručni katalogi ručnih knjiga velike čitaonice, prešlo se na stručno katalogizovanje novijih knjiga spremišta. Pored postepenoga stručnog popisivanja knjiga spremišta god. 1906. bili su nanovo prepisani stručni katalogi povećane ručne knjižnice velike čitaonice. Godine 1905–1907. popisivani su rukopisi i stare štampane knjige tresora, god. 1907. ručne knjige profesorske čitaonice. Do konca šk. god. 1909/10. bilo je u svemu popisano: 17.590 djela, 4104 kom. rukopisa i pisama različitih korespondencija. Pored tih specijalnih kataloga, od kojih je stručni katalog ostao u tom obliku nedovršen, jer se odlaskom Kostrenčićevim i nije više nastavljao, a u porabi i nije nikad bio, postojano se radilo samo na općem azbučnom katalogu i inventarnom katalogu, i samo su ta dva kataloga obuhvatala svu knjižničku imovinu.

Iz toga prikaza historije knjižničkih kataloga najljepše se vidi, kako su svi pothvati, koji su samo malo prelazili okvir najnužnijih radova, ostajali neoživotvoreni, jer i pri najboljoj volji nadležnih činilaca nije bilo razumijevanja za jedno, t. j. za izgradnju knjižničkoga činovničkog kadra, i samo zbog toga naša knjižnica od namijenjenih joj zadaća nije mogla da izvrši najznatnije, t. j. izdanja hrvatske bibliografije.

Pored tih neuspjeha, gdje je dostajala inicijativa i rad jednoga čovjeka, Kostrenčić je zasvjedočio, da je bio velik knjižničar. Najveći je njegov uspjeh bez sumnje racionalno umnažanje knjižničke imovine, koje se postizavalo pored ne baš velike dotacije pribavljanjem vanrednih pomoći za kupovanje privatnih knjižnica, zatim izbiranjem boljih i znatnijih djela u katalogima antikvarijata, dobijajući ih tako za niže cijene, zatim primanjem darova. Jedino Kostrenčićeva inicijativa za sjedinjenje zagrebačkih javnih knjižnica sa sveuč. knjižnicom ostala je, kako će se dalje vidjeti, bez uspjeha.

U odredbi od 18. rujna 1875. o predaji uprave sveuč. knjižnice Kostrenčiću naredila je vlada, «da istomu novomu knjižničaru bude predana i muzejska knjižnica, koja se ima spojiti sa sveučilišnom». Ta je predaja izvršena 16. listopada 1875., čime je mlada sveučilišna knjižnica odmah porasla

za 16.700 svezaka. Dne 11. travnja 1876. predano je sveučil. knjižnici 317 rukopisa muzejske knjižnice, među njima Vinodolski zakon (XVI. stolj.), kronika Tome arhiđakona (XV. stolj.) i kodeks Hilarii De sancta trinitate (XV. stolj.), nekoć svojina knjižnice kralja Matije Korvina.

Kako prema tome gotovo polovina početne imovine sveuč. knjižnice ima osobitu povijest, reći će se nešto o postanju i razvijanju muzejske knjižnice.

Njezini idejni počeci idu u g. 1829., kad je Ljud. Gaj po uzoru češkog i mađ. narodnog muzeja zamislio «društvo prijatelja narodne izobraženosti ilirske». Izvođenju te svoje zamisli pristupio je Gaj 1836. iznesavši je u svome «Planum Societatis nationalis culturae illyricae in gremio Regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae erigendae» na razmatranje saboru, koji je za svoga zasjedanja od 4.–17. kolovoza zaključio i osnivanje društva kao i ishodenje dozvole za nj (čl. XV.). Gajev «Planum Societatis nationalis culturae illyricae», koji čini osnov njegovim kasnijim pothvatima za osnivanje sličnoga društva a s istom svrhom, ima 8 članaka, od kojih čl. II. B. i čl. III. ističu i osnivanje muzeja i knjižnice u okviru toga društva. Kad potvrda za to društvo nikako nije stizavala, objavi Janko Drašković 14. srpnja 1838. «Osnovu čitaonice» sazavši za 22. srpanj 1838. «njezino prvo narodno općinsko spravišće ili sabor» za izbor uprave čitaonice. Svrha je čitaonice bila «k čitanju različitih časopisa i knjiga priliku otvoriti i takovim načinom znanosti raširivati», a njezina se potreba u osobitom pozivu opravdavala time, što «glavni varoš Zagreb još nijedne općinstvu otvorene knjižnice ili druge podobne prilike nema». Ta čitaonica bila je upravo «Bibliotheca publica» Gajeva «Planum»-a od g. 1836. Kad se kasnije u okviru te čitaonice pored «Narodnoga teatra» (1840) «Gospodarskoga društva» (1841) razvio i «Narodni muzej» (1841), knjižnica «Čitaonice» postala je koncem mj. srpnja 1850. muzejskom knjižnicom utrnuvši pod pritiskom apsolutizma kao samostalna ustanova. Knjižničari muzejske knjižnice bili su: Dragutin Rakovac do svoje smrti 22. studenoga 1851., zatim Mijo Sabljar (1851–1855 i 1862–1865), Ljudevit Vukotinović (1855–1862) i Vatroslav Jagić (1865–1866).

Knjige i časopisi za «Čitaonicu» nabavljali su se ili kupom ili iz prihoda čitaoničke pjeneznice, odnosno darovima čitaoničkih članova. Na isti se način razvijala kasnije i njezina baština «muzejska knjižnica». U samom «Narodnom muzeju» muzejska se knjižnica sve više zanemarivala: što se nije razvuklo, pretvorilo se u hrpe knjiga bez stelaža i kataloga smještenih na podovima «Narodnoga doma».

U takvom stanju živjela je muzejska knjižnica svoj bijedan život do u 60. godina, kad se nakon preturenoga apsolutizma počela osjećati potreba naučnog rada, prema tome i knjiga. Pitanju uređenja muzejske knjižnice posvetio je g. 1866. dr. V. Bogišić spis «O preuređenju narodnoga muzeja u Zagrebu». Pored mnogih za naše prilike i danas vrlo aktualnih misli, tu je Bogišić pledirao i za osnivanje jedne centralne knjižnice, u kojoj bi se druge pomanje zemaljske knjižnice u Zagrebu i izvan Zagreba sjedinile s muzejskom knjižnicom a eventualno i s metropolitanskom knjižnicom. Ne znamo, da li se baš Bogišić prvi bavio mislima sjedinjenja pojedinih manjih knjižnica u jednu veću, ali otada to pitanje nije skidano s dnevnoga reda. Već god. 1867. Jugoslav. je akademija službeno pokrenula pitanje sjedinjenja knjižnice pravoslavne akademije, muzejske knjižnice i knjižnice Jugoslavenske akademije u «osrednju (centralnu) knjižnicu», koja se baš kako je predlagao i Bogišić (str. 17.) imala smjestiti u bolničku zgradu (današnju sveučilišnu zgradu). Prema izvještaju od 24. studenoga 1868. ravnatelja pravoslavne akademije Mesića to su sjedinjenje zagovarali profesori Mesić, Stjepan Spevec i docenat Hudovski, a pobijali ga prof. Smodek, Burgstaller, Makanec i docenat Mavro Sachs, pa je većinom glasova zabačeno. Tijek rasprave i zaključak popratio je Mesić ovim mnijenjem: «Po=

korno potpisani premda priznaje velike koristi, koje bi se za unapređenje znanstvenog izobraženja postigle sjedinjenjem triju knjižnica u jednu knjižnicu centralnu, uvaživ ipak razloge, navedene po većini zbora učiteljskoga, ne može na ino, nego pristati uz ovaj zaključak i umoliti visoku vladu, da ga blagohotno uvažiti izvoli.«

Kako je međutim osnovanjem Jugoslavenske akademije Narodni muzej došao u upravu akademije, to je Smodek 16. listopada 1874. predao muzejsku knjižnicu u ruke Račkoga, iz zapisnika doznaje se, da je prenošenje te knjižnice iz Narodnoga doma u 2 dvorane Narodnoga muzeja počelo 16. kolovoza 1871. i tek tu je knjižnica bila potpuno uređena, t. j. sve knjige popisane u lisnati katalog i signirane, a zatim smještene u 55 stelaža, kako su u dvoranama bila i dva stola sa 16 sjedala, to je prema tome bilo sve udešeno za porabu knjižnice. I ako se predaja muzejske knjižnice u upravu Jugoslav. akademije osnivala na «Pravilima o ustrojstvu Narodnoga muzeja», primljenim u hrv. saboru već 10. rujna 1861., opet je osnovanjem sveučilišta ponovo bilo pokrenuto pitanje sudbine muzejske knjižnice i napokon riješeno čl. 7. sveuč. zakona «o plaćama», po kojem se imala sjediniti s knjižnicom pravoslavne akademije, da zajedno čine osnovu mlade sveučilišne knjižnice. Na osnovi toga Kostrenčić ju je za zimskih mjeseci 1875/6. preselio iz Nar. muzeja u prostorije sveučilišne knjižnice, gdje je još dugo vrijeme zbog svojih osobitih kataloga bila zasebno vođena. Tek unifikacijom kataloga prestala je opstojati kao zasebno odjeljenje sveučilišne knjižnice.

To sjedinjenje kao da je osokolilo Kostrenčića, da u duhu Bogišićevih prijedloga poradi ponovo za sjedinjenje ostalih zagrebačkih knjižnica sa sveučilišnom knjižnicom. Dne 8. travnja 1877. Kostrenčić je najprije pokrenuo, detaljno obrazloženim prijedlogom već g. 1868. na poticaj Jugoslav. akademije raspravljano sjedinjenje knjižnice Jugoslav. akademije sa sveučilišnom knjižnicom. Izloživši historijat mnogih knjižnica na strani, koje su velikima postale samo sjedinjenjem više manjih knjižnica, Kostrenčić je istakao, da je to jedini put, kojim će se i kod nas najlakše i najbrže doći do valjane knjižnice. Kao najznatniji razlog za to sjedinjenje istakao je neimaštinu hrvatske i slavenske naučne i lijepe literature u sveučilišnoj knjižnici, koje knjižnica pravoslavne akademije i nije imala, a što je hrvatske i slavenske literature imala muzejska knjižnica, kad je primljena, to u njoj nije bilo više, a ipak prva dužnost sveučilišne knjižnice treba da bude «skrbiti za materijal za hrvatsku i slavensku historiju i literaturu». Taj Kostrenčićev prijedlog usvojio je senat i vlada, a bio je prihvaćen i od Jugoslavenske akademije većinom glasova i pored protivljenja Račkoga i protiv prijedloga osobitoga odbora, da se preko toga prelazi na dnevni red.*> Zbog takvih prilika u akademiji vlada

*> Koliko je bilo negodovanje protivnika sjedinjenja, uz koje je pristao i vladika Strossmayer u svojoj poslanici upućenoj predsjedniku akademije «Na svjetlo Marinje» god. 1867., objašnjava Šulekovo pismo od 8. II. 1878. Jagiću, u kojemu kaže: «Sveučilišni knjižničar Kostrenčić počeo agitovati za združenje svih knjižnica pa i akademičke uz pridržaj prava svojine. O tome se zametnu žestoka prepirka u glavnoj skupštini. Najviše su se borili za združenje Mesić, Muhić, Pavić, Pilar — sve ljudi, koji inače nikada nisu bili veliki sokoli, a sada su najedanput upravo strasno se za svoje mnijenje ešofirali, što mi bijaše do sutradan neponjatno. Predsjednik to združenje upravo tako krepko pobijao. Puna dva sata je prepirka trajala, napokon dođe do glasovanja i stranka za združenje nadvlada većinom jednoga glasa. Na to su se protivnici toga združenja tako užestili, da su predsjedniku izjavili, da s onimi drugimi ne će za jednim stolom ručati, i tako smo ostali bez banketa (premda je već bio pripravljen). Od onda reži jedno na drugo, premda samo podmuklo. Sutradan dobih stoprv ključ od te bitke — ban želi združenje i obeća osobitu zgradu za sjedinjene knjižnice . . .»

je rješenjem od 21. ožujka 1879. odustala «od daljega raspravljanja toga pitanja». Kao taj prijedlog tako je ostao bez uspjeha i Kostrenčićev prijedlog od 4. prosinca 1877. za sjedinjenje kaptolske knjižnice sa sveučilišnom. Kolikogod je razumljivo protivljenje akademika, da puste iz ruku akademijsku knjižnicu u času, kad se počela graditi akademijska zgrada, opet se sa stajališta knjižničkoga može žaliti, što do sjedinjenja zagrebačkih knjižnica nije došlo ni g. 1868. ni g. 1878. Da su te sjedinjene knjižnice doista već u ono doba dobile za uporabu obećavanu zgradu, danas bismo bez sumnje imali u Zagrebu knjižnicu možda i za koju stotinu tisuća svezaka veću, jer bi se bila mogla mnogo intenzivnije i slobodnije razvijati, a nema sumnje, da bi i interes za nju bio postao mnogo veći i općenitiji.

Nakon neuspjeha u izgrađivanju jedne velike knjižnice iz više manjih, valjalo je potražiti druge načine i druga sredstva, da se omogući što hitnije popunjavanje praznina književne imovine u počecima prilično jednostrane sveučilišne knjižnice. Svakako najneugodniji i najosjetljiviji nedostatak bio je u literaturi disciplina filozofskog fakulteta, koji je Rački — tražeći u saborskoj proračunskoj raspravi od 31. prosinca 1874. obilniju pomoć za sveučilišnu knjižnicu, negoli ju je davala osnova proračuna — ilustrirao žaljenjem prvoga predstavnika slavenske filologije prof. Geitlera, da je pri nastupu svoje dužnosti u Zagrebu za tu najnacionalniju nauku našao u sveučilišnoj knjižnici samo dva slavistična djela. Ipak ni takvim razlozima Rački i Makanec nisu mogli skloniti vladu, da već tada da knjižnici veću dotaciju od 3000 for., jer predstavnik vlade dr. P. Muhić, kako je odgovorio u istoj raspravi, nije držao «ono mnijenje temeljitim, koje izjavljuju neki učenjaci, da sveučilišna knjižnica treba bar 20.000 for. na godinu, ako se hoće, da univerzitet napreduje a ne da samo vegetira».

Pri takvom stanju knjižničke imovine a i stajalištu vlade čekala je mladoga knjižničara Kostrenčića vrlo teška zadaća: ponajprije je morao gotovo iz početaka prikupiti najpotrebniju literaturu za potrebe same sveučilišne nastave, jer to je najbitniji i ako nešto uži zadatak sveučilišne knjižnice, a pored toga nije smio odnemariti ni nacionalne literature u najširem značenju te riječi, jer povjerena mu sveučilišna knjižnica bila je jedina naša potpuno *javna* knjižnička ustanova, pa je prema tome morala zadovoljavati i svoju širu — nacionalnu dužnost. Da se knjižnici doista omogući razvijanje u oba smjera, Kostrenčić ih je zaveo i u sama pravila od god. 1876., u kojima je sebi člankom 30. osigurao mogućnost nabavljanja iz godišnje dotacije, ako i u ograničenom iznosu, rukopisa i djela, koji se odnose na «Hrvatsku i po-bratimske joj zemlje». Pored te ustanove sveučilišna je knjižnica odmah u početku dobila karakter nacionalne knjižnice i primanjem obaveznih besplatnih primjeraka domaće štampe. Pravo na takve primjerke, dano muzejskoj knjižnici posljednji put banskom naredbom od 24. listopada 1852., preneseno bi vladin. otpisom od 18. ožujka 1875. na sveučilišnu knjižnicu, a isto joj je pravo dao i zakon o štampi od 17. svibnja 1875. (čl. 7.).

Doduše je i samo otvorenje sveučilišta, osobito prvih godina, poticalo mnoge rodoljube, da su većim ili manjim darovima (u knjigama) darivali i njegovu knjižnicu, opet bez svojih stalnih sredstava ona se ne bi mogla razvijati u potpunom skladu s istaknutim principima. Zato se Kostrenčić, došavši na upravu, nije mogao zadovoljiti s 3000 for. dotacije na godinu, pa mu je doista već prve godine pošlo za rukom, te je dotacija bila povišena na 5000 for. (g. 1895. bila je povišena na 6000 for., a g. 1906. na 7500 for.), a osim toga u prve tri godine dobio je još i 9000 for. vanredne dotacije.

Kostrenčićevom inicijativom pokupovala je i vlada iz zemaljskih sredstava ili poveće privatne knjižnice ili pojedina rijetka djela i zbirke.

Iza početnih nabavki knjiga Pacelovih (1876), knjiga i rukopisa Babukićevih (1878), privatne knjižnice grofa Samojla Keglevića (1879., 439 sv.) najznatnije nabave privatnih knjižnica idu tek u devedesete godine prošloga stoljeća, koje je od najveće česti omogućivao davanjem vanrednih sredstava tadašnji šef prosvjete prof. dr. I. Kršnjavi. Tako je mjeseca ožujka god. 1892. kupila vlada od antikvarne knjižarnice J. Bauera u Frankfurtu iz knjižnice Antuna Springera, profesora umjetnosti na sveučilištu u Leipzigu, za 14.000 for. 1193 sveska (686 iz povijesti umjetnosti, 507 iz područja arheologije i umjetnoga obrta), a već idući mjesec od bečke knjižarnice S. Kende knjižnicu hrvatskoga bana Nikole grofa Zrinskoga s 526 djela i 26 rukopisa, predavši sve te knjige u svojinu sveučilišne knjižnice. Dalje je vlada iste godine vanrednom pripomoći od 2396 for. omogućila knjižnici nabavu Migne-ove zbirke «Patrologiae cursus completus» (388 svez.); vladin je dar iz te godine i 10 tomova rukopisnoga djela «Fungi Slavonici» Stjepana Schulzera od Müggenburga, otkupljenih preporukom hrv. sabora g. 1881. za 2500 for.

Godine 1893. nabavljena je zemaljskim sredstvima za sveučilišnu knjižnicu sadržajem i bogatstvom svakako najznatnija hrvatska zbirka knjiga i rukopisa — privatna knjižnica dra. Ljudevita Gaja. I prije toga se već u dva navrata raspravljalo o nabavi Gajeve knjižnice, g. 1874. u hrv. saboru i g. 1882. kod vlade. Prvi put je bila procijenjena od prof. Vj. Babukića i M. Smodeka na 40.000 for., drugi put od prof. T. Smičiklase i knjižničara I. Kostrenčića samo na 6—7000 for., jer se ovaj put nije pomišljalo na nabavu svih knjiga, već samo onih, kojih sveučilišna knjižnica nije imala. Sama se vlada odlučila na otkup Gajeve knjižnice 10. travnja 1893. i na osnovi te njezine odluke bio je 20. listopada 1893. sklopljen ugovor, kojim je kr. zemaljski erar kupio od vlasnika dra. Vel. Gaja «knjižnicu pokojnoga dra. Ljudevita Gaja, zatim cjelokupnu korespondenciju s njegovim književnim prijateljima i političkim jednomišljenicima razumijevajući amo i svu rukopisnu građu, koja se odnosi na život i djelovanje dra. Ljudevita Gaja, koliko nije ista posve obiteljska» za kupovninu «od 7000 for. i godišnju rentu od 120 for. dotle, dok bude Velimir Gaj u životu». Vlada je taj ugovor odobrila 31. prosinca 1893. Samo preuzimanje Gajeve knjižnice počelo je 20. ožujka, a završeno bi 20. travnja 1894. Gajevom knjižnicom, koje je popis štampao g. 1875. Velimir Gaj u osobitoj knjizi, došla je sveuč. knjižnica oko 16.000 štamp. knjiga i preko 700 rukopisa i rukopisnih zbirki s tisućama pisama bogate Gajeve prepiske.

God. 1893. nabavila je vlada knjižnicu prof. D. Pilara s 225 djela (343 sv.); kupovninu od 1196 for. za glagolski brevijar od god. 1493., kupljen od Münchenskoga antikvara N. Rosenthala, također je namakla vlada. Time još nijesu istaknute sve nabavke, što ih je činila hrv. vlada iz osobitih zemaljskih sredstava u korist sveučilišne knjižnice. God. 1901. primila je knjižnica od vlade 1380 svez. iz Galjuf-Merey-ove knjižnice, a god. 1910. iz knjižnice prof. Sp. Brusine 1325 svez.

Koliko su ograničena sredstva dopuštala, i sama je sveučilišna knjižnica nabavljala u zgodnim prilikama povećé privatne zbirke.

Dne 29. travnja 1885. kupila je knjižnica za 600 for. od Sofije mark. Gozani rođ. bar. Neustädter 8 tomova rukopisnoga djela Jos. bar. Neustädtera «Le ban Jellačić et les Croates». God. 1892. nabavljena je za 200 for. zbirka P. F. Martechinija od 106 starih dubrovačkih štampanih knjiga i rukopisa (među njima R. J. Boškovića *Carmina institutiones physicae*. Fr. Lukarević-Burine prijevod Guarinijeve drame «Pastor fido» u prijepisu iz g. 1606. i t. d.), zatim iz ostavine Nikole Krestića 264 djela za 335 for., iz ostavine Mirka pl. Kukovića 188 djela za 20 for., god. 1894. iz ostavine prof. Bl. Lorkovića 323 djela za 110 for., i od prof. Fr. Petračića 163 djela za 151 for. Napose treba istaknuti god. 1895. nabavljenu zbirku od 66 rijetkih djela od Jakova Franka za 350 for., kojom je knjižnica među ostalim dobila Bohorića «*Arcticae horulae*» (1584), Trojana Gundulića «*Četverojevanđelje*» (Beograd 1552), Habelića «*Zrcalo Mariansko*» (1662), Ivaniševića «*Kita cvitja razlikova*» (1642), Kanizijeva «*Kratka azbukvica*» (1695) i zagrebački «*Missale Romanum*» (1509). Dalje su nabavljene g. 1898. knjige iz ostavine prof. Čakanića i Stefanića, g. 1900. ostavina protomedika dra. V. Struppija (365 svez. za 800 K), g. 1903. knjižnica prof. Fr. Maixnera (533 djela), g. 1905. vanrednom pripomoći od 2800 K iz zbirke porodice Fanfogna-Goranjin 11 dalmatinskih statuta.

I ako je uprava knjižnice oduvijek nastojala, da §-om 32. pravila ograničenim iznosom nabavlja starije knjige narodne književnosti, g. 1904., kad je hrv. bibliofil Mirko Breyer otvorio svoj antikvarijat, Konstrenčić je zatražio od vlade dopuštenje, da smije za te svrhe trošiti i veće iznose. Nakon vlad. ovlaštenja od 24. srpnja 1904. još iste godine nabavio je od M. Breyera 268 rijetkih djela iz XVI. i XVII. stolj. (kao Bart. Georgevića, D. Ranjine, Benkovića, Dobretića, Kotoranina Buća, Dudića, Vlacića, F. Fortunija, Gučetića, Marulića, Nigera, P. Skalića, St. Zanovića i t. d.) i 2 inkunabule: J. Dobretića «*De natura coel. spir.*» (Firenze 1499) i «*Cepio Cor. Petri Mocenici gest.*» (Venezia 1477), g. 1905. 42 djela (I. Anića, Boškovića, Gradića i t. d.), g. 1906. 5 djela (Vitezovića *Stemmatographia* 1702 i t. d.), g. 1907. 23 djela, g. 1908. 5 djela (Krajačevića «*Molitv. knjižice*», 1640 i t. d.), g. 1909. 12 djela (Divkovića *Besjede* 1616 i t. d.).

Pored već pomenute redovne dotacije sveuč. je knjižnica počevši od g. 1900. dobivala osobitu dotaciju od 1000 K za nabavke knjiga za potrebe šumarske akademije. Za nabavke ručnih knjiga u više primjeraka uvela je vlada 28. siječnja 1910. osobite semestralne pristojbe od 1 K za svakoga slušača.

Knjižnica je za Kostrenčićeve uprave primila preko 20.000 sv. n a d a r .

Nakon darovatelja prvih godina kao gradiškoga krajiškog puka sa 408 sv., župnika Čušića u Neubergu u Štajerskoj sa 386 sv. (g. 1875-6), gđe. Rober sa 198 svez., gđe. Maceković iz Varaždina sa 142 svez., Huzeka sa 120 svez., mjernika Bedekovića sa 107 svez., Rad. Lopašića sa 117 svez. (g. 1876-7), mađ. akademije nauka sa 227 svez. svojih izdanja (g. 1876-1877), dra. Drag. Čeha sa 418 svez. (1878), kasnije uz Ivana Kukuljevića, koji je g. 1886. darovao izdanje Marulićeve «*Judite*» od g. 1522. i 6 Marulićevih lat. djela štam. u XVI. stolj., zatim dra. Ljud. Kraškovića, koji je g. 1889. iz Vukovara poslao knjižnici na dar tri sanduka knjiga, — najveći broj darova ide u devedesete godine XIX. stolj. Kao najznatniji knjižnički dobrotvor javlja se tad Nikola Nikolić, generalni nadzornik austr. Lloyd'a u Trstu (umro g. 1891. u Samoboru), koji je što za života, a što oporukom od 7. veljače 1889. poklonio knjižnici preko 2000 svez. Vlastelin gušćerovački bar. Ljud. Ožegović darovao je g. 1890. 1150 djela iz ostavine Metela b. Ožegovića, a g. 1899. 859 svez. iz ostavine grofa Ljudevita Sermagea. Go-

dine 1891. primila je knjižnica iz ostavine Iv. Fiamina 476 svez., g. 1894. iz ostavine kanonika dra. Stjepana pl. Vučetića 437 svez. Iza Narodne čitaonice u Križevcima, koja je već g. 1886. darovala 168 svez., javila se g. 1898. darom od 437 svez. i Karlovačka čitaonica. God. 1899. predao je knjižnici 317 djela (550 svez.) medic. sadržaja liječnik dr. L. Rakovac, god. 1901. opć. bilježnik u Driveniku Frano Petrinović Ant. Vramca «Postilu» (Varaždin, 1586). Prema oporuci od 1. ožujka 1903. varaždinskoga dobrotvora Ivana N. Petrovića primila je knjižnica nakon njegove smrti (1. veljače 1904.) 513 djela (863 svez.).

Pored ovih priloga iskaču osobito dva dara: g. 1893. liječničkog zbora, g. 1907. pravničkog društva. Zbor liječnika kralj. Hrv. i Slav. ustupivši zaključkom od 26. veljače 1893. sveuč. knjižnici svoju knjižnicu od preko 1000 svezaka, istom je prilikom obavezao sebe i svoje članove, da će i unapredak sve svoje knjige predavati sveuč. knjižnici, a osim toga pretplaćivati na godinu nekoliko naučnih medic. časopisa. Toj svojoj obavezi ostao je liječnički zbor do danas vjeran, pa se bez uveličavanja može kazati, da je liječnički zbor najveći dobrotvor naše knjižnice. Darovi liječničkoga zbora i njegovih članova od g. 1893. do danas sa najmanje 30.000 svez. obuhvataju najveći dio liječničke literature, što je knjižnica uopće ima.

Dar liječničkog zbora nije ostao bez nasljedovača. I pravničko društvo u Zagrebu zaključivši u svojoj glavnoj god. skupštini od 9. veljače 1907. predaju svoje knjižnice u svojinu sveuč. knjižnice, jednako se obavezalo, da će za knjižnicu pretplaćivati časopise, što ih je dotada držalo, odnosno za približno istu cijenu pretplatiti nove, a jednako predavati knjižnici sve knjige dobivene u zamjenu za «Mjesečnik», pod uvjet, «da će, dok pravničko društvo bude postojalo, njegovi članovi imati pravo čitati knjige i časopise sveuč. knjižnice i uzajmljivati ih kući za svoju porabu». Kad je vlada rješenjem od 17. kolovoza 1907. odobrila taj dar, pravničko je društvo predalo svoju knjižnicu od 1900 svez. sveuč. knjižnici, a jednako i do g. 1920. ustupalo knjige i časopise i pretplaćivalo iz svojih sredstava 15 pravnih časopisa.

Veliki je uspjeh Kostrenčićeve uprave izgradnja osobite knjižničke zgrade, koju je Kostrenčić postojano tražio od 1876. do 1907., kad je napokon bila zakonom osigurana. Potrebu osobite knjižničke zgrade prvi put je obrazlagao Kostrenčić u vezi s osiguranjem knjižničke imovine u izvještaju od 26. siječnja 1876., koji je završio zaključkom: «Usljed svih ovih razloga i razabrav sve moguće okolnosti dolje potpisani nije mogao do drugoga zaključka doći, van da je neophodno potrebno, da se što prije druge veće i proti vatri osigurane prostorije za biblioteku proskrbi, a po smjernom mnijenju potpisanoga ne će se to inače moći postići nego ako se od temelja sagrađe za to shodne prostorije.» Iza toga i dalje sve do g. 1880. Kostrenčić nije propustio ni jedne prilike, a da ne upozori i vladu i senat «na krajnu nestašicu za biblioteku potrebnih prostorija». Međuto je raspravljanje o osobitoj zgradi za knjižnicu skinuto s dnev. reda vlad. rješenjem od 16. travnja 1880., kojim je bolnička zgrada (u to doba tvornica duhana) bila namijenjena po-

trebama sveučilišta i sveučilišne knjižnice. Primajući Kostrenčić to na znanje nije ni tu priliku propustio, da se u prijedlogu o prostorijama, koje bi u toj zgradi imale pripasti knjižnici, ne takne i pitanja osobite knjižničke zgrade riječima: «da će se morati, ne kani li se naskoro za istu (t. j. knjižnicu) novu zgradu podignuti, osigurati prostora bar za 100.000 sv. i za poveću čitaonicu s najmanje 60 sjedala». Samo Kostrenčićevu zauzimanju ima se zahvaliti, da je knjižnica u bolničkoj zgradi dobila, koliko je uopće bilo moguće, najpodestnije prostorije: 20 dvorana u istočnom traktu prizemlja i prvoga kata, od kojih je 12 bilo namijenjeno magazinima, 2 za čitaonice, ostale za kancelarije i radionice same uprave.

Uz neka kasnija proširenja i pregradnje nove su prostorije zadovoljavale do g. 1890., ali od te godine, kako pripovijeda sam Kostrenčić u svom «Izveštaju o gradnji biblioteke», čitanom u sjednici akad. senata od 13. studenoga 1910., «pošto je i broj knjiga skoro na 90.000 svez. već bio porastao a i poraba biblioteke znatno umnožala, pokazala se apsolutna potreba nove za bibliotečne svrhe naročito sazidane zgrade. I ja sam tada postojećim bibliotečnim prilikama upravo bio prisiljen još upornije svakom zgodom propagirati i zagovarati novogradnju sveuč. biblioteke. I mjerodavni faktori, naročito tadašnji ban nije bio novogradnji sveuč. biblioteke nesklon, i g. 1895. možda bi bilo i došlo već do načelnoga zaključka glede novogradnje, da nije bilo poznatih tadanjih zgoda u našem sveuč. životu. Ove su zgode donekle za buduće dvije tri godine i spriječile bile moje nastojanje za novogradnju biblioteke». Nanovo se vratio Kostrenčić pitanju novogradnje 1. ožujka 1897. obrativši se senatu s molbom, «da prije svega i opet vis. vladu ponuka, da se načelno odluči glede novogradnje biblioteke». Potrebu osobite knjižničke zgrade priznala je sada i vlada, pa ju je na usta Arm. Pavića u sjednici od 30. siječnja 1899. iznijela pred sabor riječima: «U samom sveučilištu ja mislim zasada treba da najprije posvetimo našu pažnju sagrađenju osobite bibliotečne zgrade. Mi smo u biblioteku našu sveučilišnu za ovo 25 god., otkako sveučilište postoji, uložili najmanje 200.000 for. za vezanje i nabavljanje knjiga, a već je od prije ono, što je biblioteka preuzela od nekadanje pravoslavne biblioteke, reprezentiralo priličnu vrijednost.»

Poslije toga pitanje osobite zgrade nije više silazilo s dnevnoga reda do svoga konačnoga rješenja. Preuzevši dalju inicijativu vlada, pozvala je ona 4. studenoga 1899. senat, da za tu svrhu od knjižničara «nefalsano do konca mjeseca studenoga t. g. shodan prijedlog podnese, kako bi se pitanje o smještenju sveučilišne biblioteke skorom željom kraju privesti moglo». Odgovoru na taj poziv Kostrenčić je priložio svoj već ranije izrađen prijedlog od 15. listopada 1899., u kojem se pored detaljnoga obrazloženja, kakva treba da bude sama zgrada, ističe princip, da se sveuč. knjižnica u novoj zgradi mora «slobodno razvijati nesamo kao sveuč., već i kao narodna knjižnica u potpunom smislu te riječi».

Od presudne važnosti za konačno realizovanje dotadašnjih rasprava o novogradnji sveučil. knjižnice bio je tek poziv odj. predstojnika M. Rojca od 14. studenoga 1906. rektoratu, «da u najduljem roku od 8 dana izvijesti, koliko će trebati prostorija novo sagradit se imajuća sveučilišna biblioteka, te kakove prostorne površine trebat će pojedine prostorije» s dodatkom, «da će nova zgrada trebati da odgovara bar 50–60 godina svim potrebama». Na taj poziv dao je Kostrenčić 30. studenoga 1906. svoje opširno stručno mišljenje potkrijepivši u njemu potrebu pojedinih prostorija stvarnim obrazloženjem o naučnim, nacionalnim i prosvjetnim dužnostima naše sveučilišne knjižnice — «jer je ona pored knjižnice Jugoslav. akademije i prvostolnoga kaptola s vrlo ograničenom mogućnosti rada u njima — nesamo sveučilišna, već i nacionalna, pa zato da prilikom gradnje i uređenja nove biblioteke treba i na ovaj preneseni djelokrug osobiti obzir uzeti». Izloženo mišljenje i program u tome Kostrenčićevu elaboratu o prostorijama I. za bibliotečnu publiku, II. za bibliotečnu upravu i III. za pohranu knjiga akad. je senat u sjednici 16. prosinca 1906. usvojio i preporučio vladi na potpuno uvaženje. Još prije negoli je vlada i primila Kostrenčićev elaborat s preporukom akad. senata, iznesena je pred sabor u sjednici od 14. prosinca 1906. na ustavno pretresanje osnova zakona o gradnji zgrade za sveuč. knjižnicu, gdje ju je nastavni odbor usvojio već u sjednici od 17. prosinca 1906. Nato je Rojc za 18. veljaču 1907. sazvao anketu od predstavnika sveučilišta i knjižnice, u kojoj se raspravljalo o mjestu, gdje da se podigne knjižnička zgrada, a pri čemu se tada pomišljalo na Ciglanu, gdje bi se izgradila ili nova zgrada ili adaptirala zgrada srednjih škola za sveučilište, a tek u vezi s njim gradili bi se ostali sveučilišni zavodi. Sabor je u sjednici od 14. ožujka 1907. prihvatio zakonsku osnovu za gradnju knjižnice, a 17. svibnja 1907. dobila je sankciju.

U vezi s gradnjom knjižničke zgrade održane su još tri ankete, od kojih su dvije od 18. ožujka 1907. i 19. svibnja 1907. išle za tim, da se gradi sveučilište, a za knjižnicu da se adaptira sveuč. zgrada, što je Kostrenčić u anketi od 15. lipnja 1907. otklonio, smatrajući pitanje novogradnje sveuč. knjižnice zakonom od 17. svibnja 1907. konačno riješenim. Nakon ankete od 15. lipnja 1907. raspravljanje je o gradnji opet zapelo, a nije ga mogla pomaći ni anketa od 9. siječnja 1908. Na Kostrenčićeva požurivanja početkom god. 1909. izrađen bi natječaj za nacрте, i objavljen s produženim rokom do 15. prosinca 1909. Na rok predanih 9 različnih osnova porota je 27. i 28. prosinca 1909. proučavala i izlučivši tri kao najslabije (br. 1, 5, 8) za 6 utvrdila, da «ni u jednom projektu ne odgovara međusobni položaj pojedinih prostorija posvema službi u knjižnici, pa bi se svaki projekat za slučaj, da do izvedenja dođe, morao podvrći opsežnom studiju i potankoj preradi», a kao najbolje pokušaje nagradila polovljenjem I. i II. nagrade osnove br. 6 (arh. D. Sunko) i br. 7 (arh. R. Lubynski), a III. nagradom osnovu br. 2 (stud. arh. S. Šimunec). Kostrenčić je svoj pristanak za nagrade opravdao izjavom, «da

on vrijedi samo kao priznanje ozbiljnom i hvalevrijednom nastojanju jednog (br. 6) i drugog (br. 7) nacрта, u kojima odnosni auktori po mogućnosti i dosele stečenom znanju i iskustvu nastoje zaroniti i udupsti se u bitnosti i potrebe jedne valjane, prikladne i u svakom pogledu praktične bibliotečne zgrade, pošto i ove obje nagraditi se imajuće osnove . . . , što se tiče naročito va= ljana rasporeda i grupiranja bibliotečnih prostorija, apsolutno ne odgovaraju kategoričnim zahtjevima, koji se danas uopće postavljaju na praktične i svrsi odgovarajuće bibliotečne zgrade, u kojima mora da bude uprava i jedinstvena i skladna u svakom obziru».

Međuto je vlada produžila svoja nastojanja oko gradnje i 5. siječnja 1910. izaslala dra. V. Deželića i ing. L. Sitzera na put «u svrhu studija no= vosagrađenih modernih knjižnica, kako bi se u njima stečena iskustva mogla upotrebiti za gradnju sveučil. knjižnice u Zagrebu». Vladinim su se izaslani= cima pridružili arh. Lubynski u Zagrebu, a arh. Sunko u Berlinu. Cilj pro= učavanja bile su knjižničke novogradnje u Budapešti, Kološvaru, Lavovu, Berlinu i Leipzigu, koje su izaslanici obišli od 17. siječnja do 6. veljače 1910., a po povratku o svojim opažanjima podnijeli 17. veljače 1910. osobiti iz= vještaj. Iza toga je opet nastupilo mirovanje, koje je prekinuto 29. srpnja 1910. sazivom konferencije i u toj je konferenciji ban Tomašić izjavio želju, da se u novoj zgradi sveučil. knjižnice smjesti i zemalj. arhiv, što bi usvojeno. O prerađenoj osnovi s novim rasporedom prostorija s obzirom na arhiv raspravljalo se 6. rujna 1910. i tada bi povjereno Kostrenčiću, da u zajednici s arh. Lubynskim u njegovoj osnovi, koja je prihvaćena za osnovu gradnje, provede još eventualne posljednje korekture prostorija. Time su sve pripravne radnje bile završene. Na početku 1911. bile su raspisane jevtimbe za poje= dine radnje, a kad je tvrtka Adolf i Ernest Ehrlich 2. ožujka 1911. dostala gradnju, 27. ožujka 1911. počela je kopanjem temelja.

Ako se samom gradnjom i počelo, kad je knjižničar Kostrenčić već bio otišao u mirovinu, ipak današnja zgrada sveučilišne knjižnice rezultat je Kostrenčićevih napora. Iza posljednje konferencije od 6. rujna 1910. smatra= jući, da je dužan, da sa svim, što je učinjeno i zaključeno u cilju novogradnje, upozna i akademički senat, Kostrenčić je u samoj senatskoj sjednici od 13. studenoga 1910. objasnio historijat i cijeli program gradnje i molio senat, da on dalje bdije, da se knjižnička zgrada doista točno onako izvede, kako je zasnovana. I tom je prilikom Kostrenčić s punim pravom mogao za se ka= zati, da nakon polučenog uspjeha u pitanju gradnje sveučilišne knjižnice rad i spokojno polazi u mirovinu, jer je «sa gradnjom sveučilišne knjižnice naj= ljepši završetak svoga službovanja doživio».

Poraba knjižničke imovine u čitaonicama i izvan knjižnice ure= đena bi knjižničkim pravilima od g. 1876. (gl. IV. § 40—78.). Tim pravilima predviđeno je čitanje u dvije čitaonice (§ 42.) na radne dane 4 do 6 sati na dan. Ovaj raspored čitaćih sati važio je do 16. studenoga 1902., kad je najprije

privremeno, a šk. god. 1905/6. definitivno broj čitaćih sati za zimski semestar bio povišen od 6 na 8 (8—12 i 3—7), a za ljetni semestar na 7 sati (8—12 i 3—6). Taj je raspored vrijedio samo za školsku godinu, a u velikim su praznicima čitaonice prema § 44. knjižničkih pravila bile zatvorene. U praznicima škol. god. 1908/9. na prijedlog uprave knjižnice dopustila je vlada, da u vel. praznicima budu čitaonice u pravilu otvorene 2 do 3 dana na nedjelju.

Sjedala u vel. čitaonici od g. 1875. do g. 1889. bilo je 48, g. 1890. povišen bi im broj na 60. God. 1894. uređena bi treća čitaonica za rijetkosti u I. katu. God. 1903. proširenjem čitaonice i nekim pregradnjama povišen bi broj sjedala u velikoj čitaonici na 100, i tim je brojem završen knjižnički rad u staroj zgradi. Iste je godine premještena prof. čitaonica iz prizemlja u I. kat zamijenivši svoje prostorije s prostorijama čitaonice za rijetkosti. Velika čitaonica imala je biranu ručnu knjižnicu od više tisuća svezaka s osobitim katalogima (azbučnim i stručnim).

Ograničena mogućnost rada u čitaonicama bila je naknađena pozajmljivanjem knjiga izvan knjižnice, čime su bili dani svi uvjeti za najveće iskorišćenje knjižničke imovine. Prema § 53—55. knjižnička se imovina pozajmljivala kako licima iz sveučilišnih krugova (§ 54.), tako i izvan krugova sveučilišnih (§ 55.) svakome, koji je radio ili htio da radi *naučno*. Rok davanja knjiga izvan knjižnice iznosio je u pravilu mjesec dana (§ 62.), koji se mogao i produžiti. Pozajmljivanje izvan knjižnice nije bilo teritorijalno ograničeno, jer su knjižnička pravila priznavala mogućnost pozajmljivanja za naučne svrhe posredstvom mjesnih vlasti svakome na teritoriji Hrvatske i Slavonije, zatim pod uvjetom reciprociteta bečkoj dvorskoj biblioteci i sveučilišnim knjižnicama u austro-ugarskoj monarkiji (§ 77.) i dalje u inozemstvu uz prethodno dopuštenje zem. vlade (§ 78.). Nijedna od tih ustanova nije ostala mrtvo slovo; sveuč. je knjižnica u duhu pravila svom svojom imovinom najsavjesnije podupirala naučan rad diljem po cijeloj Hrvatskoj i Slavoniji, ona je pozajmljivanjem izmjenjivala svoja skromna dobra s bogatim dobrima u prvome redu austrijskih i ugarskih knjižnica, a mimo propisa § 78. stajala je u najživljoj izmjeni osobito s njemačkim knjižnicama, pa mnogi naš naučenjak baš ovim blagodatima duhu je zahvalnost, što je i u samom Zagrebu mogao istraživati pitanja, na koja u Zagrebu nije bilo ni najelementarnijih pomagala.

Time smo u glavnim potezima prikazali nastojanja i rad prvog upravnika sveučilišne knjižnice: da od male a kao sveučilišne i mlade knjižnice stvori zavod, koji će kao jedina potpuno javna knjižnička ustanova u našoj sredini ispunjavati sve velike zadatke dobre narodne i naučne knjižnice. Kostić je njegovim izvještajima i prijedlozima, od kojih su mnogi i mnogi, osobito ako se radilo o znatnijim pitanjima, upravo rasprave, postepeno polazilo za rukom, da se postojano raširivalo shvaćanje i razumijevanje knjižničkih pitanja i kod nas, što je u jednakom omjeru donosilo sve veće koristi našoj knjižnici, a po njoj i nauci.

Upravljaajući uspješno sveučilišnom knjižnicom 35 godina i oživotvo= rivši zamjernom postojanošću najveći dio svojih želja i namjera, god. 1910. pod teretom godina zaželio se Kostrenčić mirovanja. Mjeseca studenoga 1910. zatraženo umirovljenje izvršeno je 22. siječnja 1911., 23. svibnja 1911. predao je upravu svome zamjeniku i 23. veljače 1911. imenovanome nasljedniku dru. Velimiru Deželiću.

Pri predaji knjižnička se imovina sastojala od 284 velikih ormara knjiga u magazinima, 40 manjih ormara rukopisa, rijetkih i dragocjenih knjiga i 40 ormara knjiga u priručnim knjižnicama velike i profesorske čitaonice. Kataloga je bilo 151 kutija centralnog azbučnog lisnatog kataloga, 65 kutija stručnog lisnatog kataloga, vezanih azbučnih kataloga 19 vel. fol. tomova (od toga 5 Smodekovih), inventarnih repertorija 49 vel. fol. tomova, i 12 tomova «Dnevnika prinavljanja za g. 1899.—1910».

U času, kad je Kostrenčić primio upravu knjižnice, brojala je zajedno s muzejskom knjižnicom oko 41.000 svez., a sada, kad ju je ostavljao, preko 125.000 svez. Od 35-godišnjeg prinosa od 85.000 svez. kupom je bilo nabavljeno oko 60.000 svez., poklonima oko 22.000 svez., a obaveznih primje= raka domaće štampe oko 3000 svez.

Nakon toga povukao se Kostrenčić u Crikvenicu, da tamo, gdje se 16. studenoga 1844. rodio i sproveo prvu mladost, u mirovanju i odmoru od napora 42-godišnjega službovanja sačeka dan 9. ožujka 1924., kojega je u 80. godini života zaklopio zauvijek svoje oči.

Nova knjižnička zgrada s izgrađenom površinom od 3102·55 m² i dva dvorišta u ukupnoj površini od 577·46 m² slobodno je zdanje, dugo 80 m, široko 46 m, u kojem je sjeverni i južni trakt povezan u sredini centralnim zdanjem. Sjeverni trakt s glavnom frontom obuhvata radne prostorije uprave, ostala tri trakta magazine, centralno zdanje atrij, 3 čitaonice, dvoranu kataloga i ured za pozajmljivanje izvan knjižnice. Od izvanjih traktova, spolja arhitektonski jedinstvenih i jednake visine, sjeverni je iznutra jednospratan, južni istočni i zapadni podijeljeni u 5 poluspratova visokih 2.30 m. Centralno je zdanje prizemno s kupolom nad velikom čitaonicom, koja se izdiže nad okolne traktove. Sve prostorije vanjskih traktova dobijaju izravno svjetlo sa strane pročelja i sa strane dvorišta, prostorije centralnog zdanja osim sa strane dvorišta još i kroz staklene krovove. U zgradu se ulazi sa sjeverne strane kroz vestibul u atrij. Iz vestibula ulazi se lijevo i desno u garderobe i u hodnike k radnim prostorijama prizemlja, a s čela dvojjim stepenicama u prvi sprat. S bokova atrija nalaze se lijevo mala i prof. čitaonica, desno dvorana kataloga i ured za pozajmljivanje, a sučelice glavnom ulazu velika čitaonica, u kojoj se u kupoli u visini magazinskog 4. polusprata nalaze galerije za ručnu knjižnicu.

Magazini su spojeni s radnim odjeljenjem u prizemlju i prvom spratu ulazima iz hodnika u istočni i zapadni trakt, s centralnim zdanjem ulazima iz vel. čitaonice i iz njezine galerije. U magazinima s obje strane prolaza

uzidani su između prozora od poda do stropa u željeznoj konstrukciji dvostranačni repozitoriji s dva do tri niza 0'90 m širokih pomičnih polica (varijanta Lipmannova tipa dubine 0'31 m i 0'22 m.); samo donja polica (duboka 0'41 m) nepomična je. Prostor magazina proračunat je za 500.000 svezaka. Proširenje izvanjih traktova moguće je u vis, magazinskih traktova osim toga još i horizontalno. Poluspratovi magazina spojeni su među sobom željeznim stepenicama na sudarima magazinskih traktova, u sredini južnoga trakta još i velikim električnim dizalom. Knjige iz magazina i galertja dostavljaju se u čitaonice i uređ za pozajmljivanje trima malim dizalima.

Cijela je zgrada građena od armirana betona i željezne konstrukcije. U građi magazina osim prozora nema uopće upaljiva materijala. Sve se prostorije osvjetljuju elektrikom, griju centralnom parom. Mnogo je pažnje priklonjeno dekorativnoj opremi fasade, atriya, čitaonica i hodnika. U fasadi ističu se na sjevernoj fronti plastičke radnje kipara R. Frangeša, na južnoj Rudolfa Valdeca. Atrij je ukrašen krajolicima u historiji hrv. kulture istaknutijih gradova, i to lijevo: Senj (slikara M. Crnčića), Dubrovnik (slikara O. Ivekovića), nad ulazom u veliku čitaonicu: Zagreb (slikara F. Kovačevića), desno: Đakovo (slikara F. Kovačevića), Jajce (slikara G. Jurkića), prof. čitaonica dvjema slikama I. Tišova («Lijepa umjetnosti» i «Primijenjene znanosti») i jednom R. Auera (Pallas Athena); velika čitaonica jednom slikom V. Bukovca («Razvitak hrv. kulture»), trima Mirka Račkoga («Nauka u starom, srednjem i novom vijeku») i dekorativnim reljefima M. Vodsedalekove usadenim u drvenu oplatu stijena.

Kako je 21. ožujka 1911. započeta gradnja nove knjižničke zgrade brzo napredovala, jedna od najprečih i najbitnijih dužnosti novoga upravnika dra. V. Deželica bila je, da prema zahtjevima nove zgrade reorganizira knjižnicu prije preseljenja za preseljenje. A zahtjevi nove zgrade baš su u osnovnim pitanjima, t. j. u uređanju knjiga u magazinima i njihovu signiranju zahtijevali znatne promjene, jer su to u prvom redu tražili ormari stare zgrade svojom visinom (4 m) i brojem (10) polica, a ove opet širinom (1'50 m) i dubinom (0'50 m) sasvim različni od repozitorija nabavljenih za novu građu. Hronološki sistem ređanja u staroj zgradi uz nevažne preinake zadržan je kao osnova i novoga ređanja, ali samo signiranje knjiga, u staroj zgradi, vezano na ormar i policu, zamijenjeno je sistemom numerus currens, koji više odgovara Lipmannovu tipu repozitorija. Pored tih promjena prilike nove zgrade iziskivale su i nove tipove kataloga. Sveučilišna je knjižnica, kako je već spomenuto, dotad imala centralni azbučni lisnati katalog (formata 1/8 arka), nedovršeni stručni lisnati katalog (formata 1/4 arka) i vezani inventarni katalog (velikog knjižnog folio formata). Samim čitačima nijedan od tih kataloga nije bio pristupan. U novoj zgradi bila je međuto predviđena osobita dvorana za azbučni i stručni katalog (u listićima provučenim žicom, internacionalnog formata 1/12 arka) za neposrednu upotrebu čitalaca, zato se bez

odlaganja moralo početi i izradom kataloga za tu dvoranu. Zabacivši Kostrenčičevu shemu stručnoga kataloga izradio je dr. Deželić novu, u kojoj je 16 naučnih odjeljenja rasporedio na ukupno 500 tekućih brojeva. Prema toj shemi unošenjem brojeva odnosnih struka na listiće centralnog azbučnog kataloga rasporedio je stručno svu imovinu. Prepisivanjem listića centralnog azbučnog kataloga u tri primjerka na strojevima, koji su baš u tu svrhu zavedeni u knjižnicu 19. listopada 1911. (prva je pisarica bila Štefa pl. Pomper), dobivali su se listići za pomenuta dva nova kataloga; treći se listić upotrebljavao za novi lisnati inventarni katalog. Svi ti poslovi započeti su u kolovozu g. 1911., a gomilanjem drugih manje važnih a i nebitnih reforma i poslova, svršeni su tek u novoj zgradi nakon preseljenja. Tako se na prijedlog uprave od 16. veljače 1912., a po dopuštenju kr. zemalj. vlade od 28. prosinca 1912. na početku g. 1913. pristupilo još i štampanju «*Kataloga priručnih djela, udžbenika i djela, koja se najviše upotrebljavaju*» (izdan 1916.). U isto je doba pokrenuo i liječnički zbor kralj. Hrvatske i Slavonije na svoje troškove štampanje «*Popisa medicinskih knjiga kr. sveučilišne knjižnice u Zagrebu*» (izdan krajem g. 1914.). Dok je prvi štampani katalog upravo azbučno kazalo, drugi je stručni prema stručnom rasporedu, koji je sastavio sam Zbor.

Gradnja i unutrašnje uređenje nove knjižničke zgrade dovršeno bi u glavnome ljetnih mjeseci 1913., a kad je 29. rujna 1913. predana zgrada knjižničkoj upravi na raspoloženje, 11. listopada 1913. započelo je preseljivanje knjižničke imovine. Za 10 dana preseljene su bile sve knjige iz magazina i tresor. Kad su mjeseca studenoga bile dovršene još i posljednje interne radnje, preseljen bi 29. studenoga 1913. lektorij, a 1. prosinca 1913. bile su otvorene za rad sve čitaonice. Pomenuti poslovi reorganizacije nastavljeni su i nakon preseljenja u novoj zgradi. U god. 1915. bile su presignirane knjige, iza toga centralni azbučni katalog. Prvi počeci azbučnog i stručnog kataloga, koji su obuhvatali lektorij, stavljani su na raspoloženje čitalaca potkraj g. 1913., u cijelosti tek u g. 1918.

Za uprave dra. Deželića napokon bi riješeno pitanje sjedinjenja metropolitanske knjižnice sa sveučilišnom knjižnicom. O sjedinjenju te knjižnice sa sveučilišnom, koje je, kako je spomenuto, pokrenuo već Konstrenčić 1877. g., sam je zagrebački prvostolni kaptol prvi put raspravljao tek 28. prosinca 1895. ne donesavši tada još nikakav zaključak. U sjednici od 14. prosinca 1901. kaptol je «promotrivši korist, koja bi bila od jedne velike knjižnice za znanost uopće i za ljude od znanosti, zaključeno je, da se metropolitanska knjižnica može sjediniti sa sveučilišnom». Taj zaključak oživotvoren bi «Ugovorom» sklopljenim 23. svibnja 1914. između prvostolnog kaptola zagrebačkoga i kr. državnoga nadodvjetnika. Mjeseca srpnja 1915. metropolitanska je knjižnica preseljena u knjižničku zgradu, gdje je inventarno predana tek 4. prosinca 1916. u smislu ugovora na 50 godina u pohranu, upravu i korišćenje kr. sveučilišnoj knjižnici. Tom predajom primila je sveučilišna knjižnica oko 55.280

svez. knjiga, 169 inkunabula, oko 380 rukopisa (od toga pisanih u XV. i u ranijim vijekovima oko 150).

Osim manjih poklona knjiga, kao sudb. vijećnika Drag. Bella (1911), Franje pl. Cirakoga (1912. 802 sv.) za uprave dra. Deželića predalo je u svojinu kr. sveučilišne knjižnice Hrvatsko prirodoslovno društvo u Zagrebu svoju knjižnicu (741 djelo, 4482 sv.) pod istim uvjetima i obavezama kao i liječnički zbor i pravničko društvo, g. 1918. oporučnim poklonom knjižnice hrv. bana dra. Nikole pl. Tomašića sveuč. je knjižnica primila preko 15.000 svezaka.

Znatan je događaj za naše knjižničko pitanje i novela od 12. rujna 1918. k sveuč. zakonu, koja je mnogo povoljnije no raniji zakoni regulirala kategorije knjižničkoga osoblja u stručno s fakultetskom spremom s novim nazivima (ravnatelj, knjižničar, pristav, vježbenik), manipulativno=pomoćno i poslugu, zatim način nimenovanja prenesavši pravo stavljanja prijedloga na upravnika kao odgovornog predstavnika knjižnice. Ta je novela knjižničkom osoblju popravila i materijalni položaj, jer ga je u berivima izjednačila sa činovništvom istih čin. razr. drugih zvanja, a osigurala mu i unapređenje u manjim vremenskim razmacima, negoli ga je predvidio zakon od g. 1894.

Za uprave dra. V. Deželića u statusu knjižničkoga osoblja bili su imenovani: pomoćnicima: dr. M. Vidačić (1912), dr. V. Jakušić (1912), Jak. Matić (1913), dr. Nik. Reizer (1913, istupio 1916), pristavima II. r.: dr. Stj. Siročić (1911), dr. Elza Kučera (1912), dr. M. Vidačić (1913), pristavima I. razr.: dr. F. Fancev (1911), M. Krišković (1913), dr. B. Gavella (1916). Za rata (1914–1918), kad je veći dio knjižničkoga osoblja (dr. Fancev, dr. Gavella, M. Krišković, dr. Siročić, dr. Jakušić, J. Matić) bio mobilizovan, izmijenilo se na radu u knjižnici više nastavnika srednjih i osnovnih škola.

Ovaj prikaz ne bi bio potpun, da ne kažemo nekoliko riječi o nad=oficijalu *Virgilu Dikoviću* (* 1840 u Karlovcu, † 30. III. 1921. u Zagrebu). Kako je već spomenuto, Diković je svoju skriptorsku službu nastupio već prvih dana Kostenčičeve uprave, ostavši na tom položaju do 30. listopada 1919., kad je nakon 44 godine službovanja bio umirovljen. U rangovnoj ljestvici njegov je položaj bio zapravo neznan, no uza sve to on je Kostrenčiću za njegove 35-godišnje uprave stvarno bio najrevniji, a cijeli niz godina i jedini suradnik. Doduše prolaznošću knjižničkih kataloga brišu se lagano tragovi rada njegovih ruku, ali ovdje valja priznati, da je u prvim decenijama mlade sveučilišne knjižnice najveći dio prinova on zaveo u knjižničke kataloge. Kao mnogogodišnji nadzorni organ knjižničkih čitaonica on je svojom bibliografskom spremom generacijama knjižničkih posjetilaca bio živ rukovođ u koristovanju knjižničkom imovinom, a za nas, svoje mlade drugove i savjetnik u radu i živa historija tradicija knjižnice. Zato u historiji sveučilišne knjižnice treba da se sačuva trajan spomen i na njezina skriptora Virgila Dikovića.

Prema izvještaju od 1. ožujka 1919. br. 100. brojala je knjižnička imovina potkraj uprave dra V. Deželića 145.630 svezaka.

U sprovođenju zak. novele od 12. rujna 1918. k sveuč. zakonu bili su u veljači 1919. imenovani: knjižničarom=upravnikom dr. *Franjo Fancev*; knjižničarima dr. E. Kučera, dr. V. Novak (ostao do 1923.); pristavom dr. M. Vidačić (od 1920. knjižničar); nadoficijalom V. Diković. Sveuč. bibliotekar dr. V. Deželić pridijeljen bi na rad kr. zemalj. arhivu; stavljeni su u stanje raspoloživosti pristavi Mil. Krišković i dr. Stjepan Siročić; riješen službe pomoćnik dr. Jakušić. Iste su godine imenovani vježbenicima dr. J. Badalić i dr. P. Jurišić, koji su 1920. postali pristavi.

Nakon promjene u upravi pristupilo se reviziji, da se uklone griješke i nedostaci. Sistem signatura s numerus currens=om na preskok zamijenjen je osobitim kontinuiranim numerus currens=om za svaki od tri formata (folio, kvart, oktav), hronološki sistem ređanja proveden bi i u samom smještenju knjiga u magazinima. Nakon revizije nastavilo se katalogizovanjem nepopisanih dijelova knjižnice, u prvom redu knjižnice dra. N. Tomašića, a iza toga revizijom kataloga. Kad se pokazalo, da u odjeljenju dubleta ima knjiga, koje nijesu dublete, provedena je i njihova revizija, pri čemu su dublete presignirane na signature magazinskih knjiga, da se uzmognu upotrebljavati, kad je magazinski primjerak već u porabi. Dublete knjiga tresora zavedene su na magazinske signature, da se bar od česti olakša upotreba rijetkih knjiga, a otereti i onako ograničeno davanje na čitanje knjiga tresora.

Budući da je štampani azbučni katalog ručnih knjiga, koji u glavnom sadržava samo literaturu do god. 1914., zastario, pristupilo se izboru nove ručne biblioteke s osobirnim stručnim katalogima. Na početku god. 1925/6. stavit će se na raspoloženje prvi dio nove ručne biblioteke, koji obuhvata bibliotečna i bibliografska pomagala, opća naučna pomagala, filozofiju i pedagogiju, povijest umjetnosti, pravo= i državoslovne nauke.

Na početku god. 1919. osnovano je u sveuč. knjižnici osobito odjeljenje grafička zbirka, koje je uprava 21. svibnja 1919. povjerena prof. dru. A. Schneideru; banskom naredbom od 18. prosinca 1919. broj 43672 dobila je ona svoj osobiti statut.

Da se i vremenski da što više prilike za rad đacima sveučilišta, zavedeno je 19. studenoga 1919. u velikoj čitaonici neprekinuto čitanje od 8–19 s., a da se iskoristi i prostor vel. čitaonice do najvećeg mogućeg broja sjedala, izrađena su god. 1924. vanrednom pomoći kr. vlade od 100.000 D uz već opstojećih 8 stolova sa 176 sjedala još 4 stola s 84 sjedala, tako te ta čitaonica ima svega ukupno 260 sjedala.

U prinovama je najznatniji događaj posljednjih godina dobijanje prava na obavezne besplatne primjerke domaće štampe iz cijele Kraljevine, dano ovoj knjižnici naredbom minist. savjeta Pbr. 15133 od 5. srpnja 1919. Pri nabavkama i ova se knjižnica bori s jednakim teškoćama kao i sve knjižničke ustanove u zemljama sa slabijom valutom. Od g. 1919. povećavala se bibl. godišnja dotacija postepeno od 26.000 K preko 70.000 K (1920/1), zatim

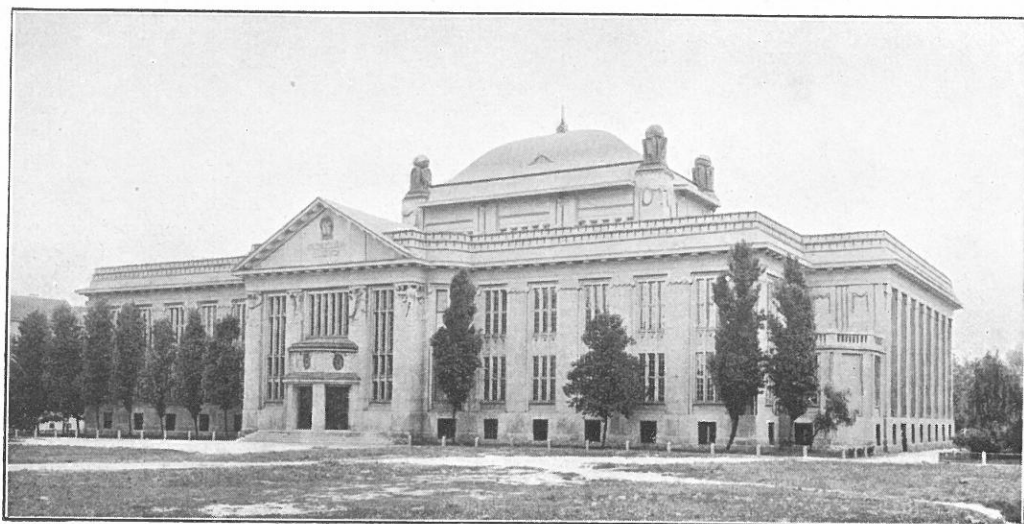
na 60.000 D (1922/3) do 100.000 D (1924/5), no uza sve to ipak je ona trajno ostajala u postojanom nazadovanju prema porastu cijena knjiga i časopisa. Uz nabavke iz redovne dotacije imovina se sveuč. knjižnice povećala nekolikim vanrednim nabavkama, za koje je potrebna sredstva namaklo prosvjetno odjeljenje pokrajinske uprave za Hrvatsku i Slavoniju. Tako su za 25.000 K g. 1920. nabavljene: privatna knjižnica rusk. poslanika A. A. Giersa od 638 svez., posredovanjem prof. dr. F. Šišića nabavljeno je za njegova bavljenja u Parizu za 53.589 K 842 sv. francuske naučne i ratne literature. Iste je godine i zdravstveni odsjek za Hrvatsku i Slavoniju nabavio za potrebe slušača medicinskog fakulteta za 15.875'80 K 72 medicinska udžbenika.

Napokon i u ovim posljednjim godinama bilo je pored velikoga broja manjih poklona knjiga i nekoliko znatnijih. Tako je knjižnica primila g. 1919. ostavinu generala Marka Czerliena, dra. M. Amruša 4118 sv., od dra I. Kršnjavoga 3124 sv., Jakše Sedmaka iz ostavine đakovačkog kanonika dra. S. Babića 1248 sv. i osiječkog liječnika K. Reinfeldta, Jos. Lakatoša; g. 1920. dra. S. Hönigsberga, g. 1921. od sanit. savjetnika dra. I. Schwarza pored ranijih njegovih poklona ponovo 1234 sv., dra Fr. Kesterčaneka (iz ostavine prof. šum. akademije Fr. Kesterčaneka 192 sv.), dra. M. Hirtza (iz ostavine Drag. Hirca 278 sv.), financ. direktora J. Mačvanskoga (sanduk rukopisa iz ostavine nekadašnjeg prof. terezijanske akademije W. Brinka (1740–1820); g. 1922. od Jugoslav. akademije 2888 disertacija Friburškoga i Giesenskoga sveučilišta, dra. Nik. Jakšića i t. d. Napokon valja časno spomenuti ministarstvo vanjskih posala Francuske Republike, koje je za posljednje 4 godine pretplaćivalo za knjižnicu znatan broj francuskih naučnih revija, i ministarstvo prosvjete Češkoslovačke Republike, koje postojano dostavlja za ovu knjižnicu pojedina znatnija izdanja češke naučne literature.

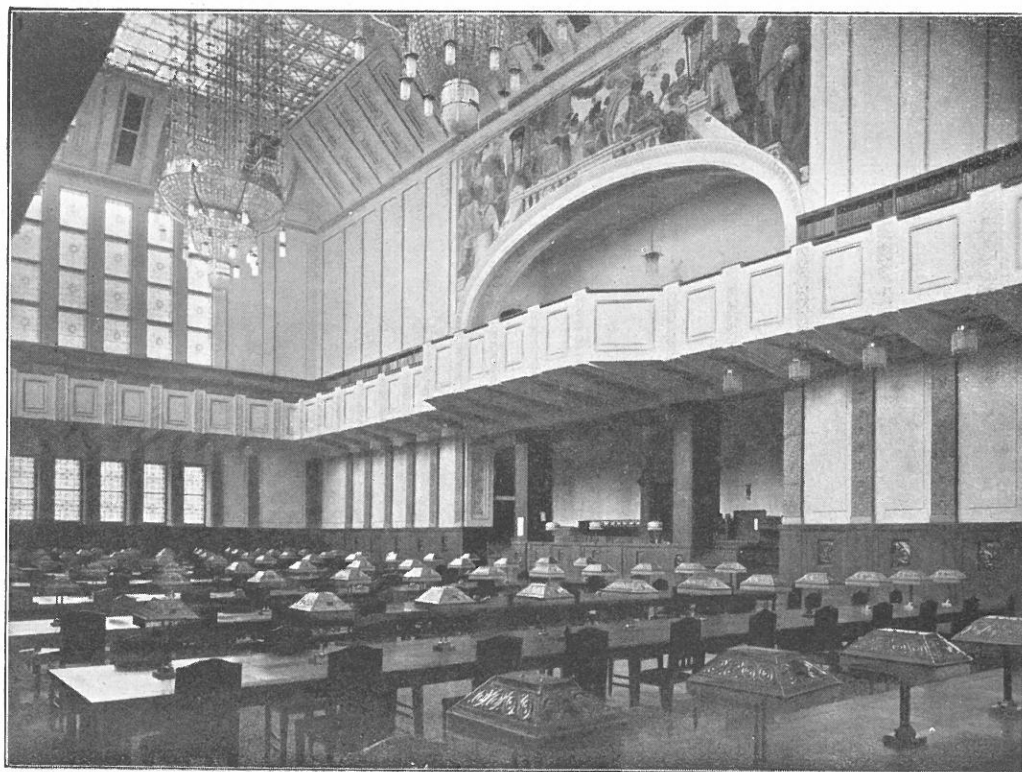
Liječnički zbor ostavši sa svojim članovima vjeran obavezi iz g. 1893. do danas pretplaćuje uza znatne materijalne žrtve nekoliko medicinskih časopisa za sveuč. knjižnicu i ustupa joj sva djela i časopise, što ih prima ili u zamjenu za svoje glasilo ili dobiva na recenziju.

Svim u ovome prikazu imenovanim i neimenovanim dobrotvorima obavezana je na trajnu zahvalnost sveučilišna knjižnica i samo sveučilište, što su uz redovne prinove iz dotacije i obaveznih primjeraka prilaganjem kamečaka pomogli, da se u magazinima njenim prikupio obilan naučni i literarni materijal, te je naša sveuč. knjižnica prekoračivši baš o 50-godišnjici sveuč. 300.000 svezaka nesamo za naše prilike, već i za prilike u većem svijetu stupila u niz povećih knjižnica.

Sveučilišna knjižnica.

1. Zgrada sveučilišne knjižnice.

2. Velika (đučka) čitaonica.

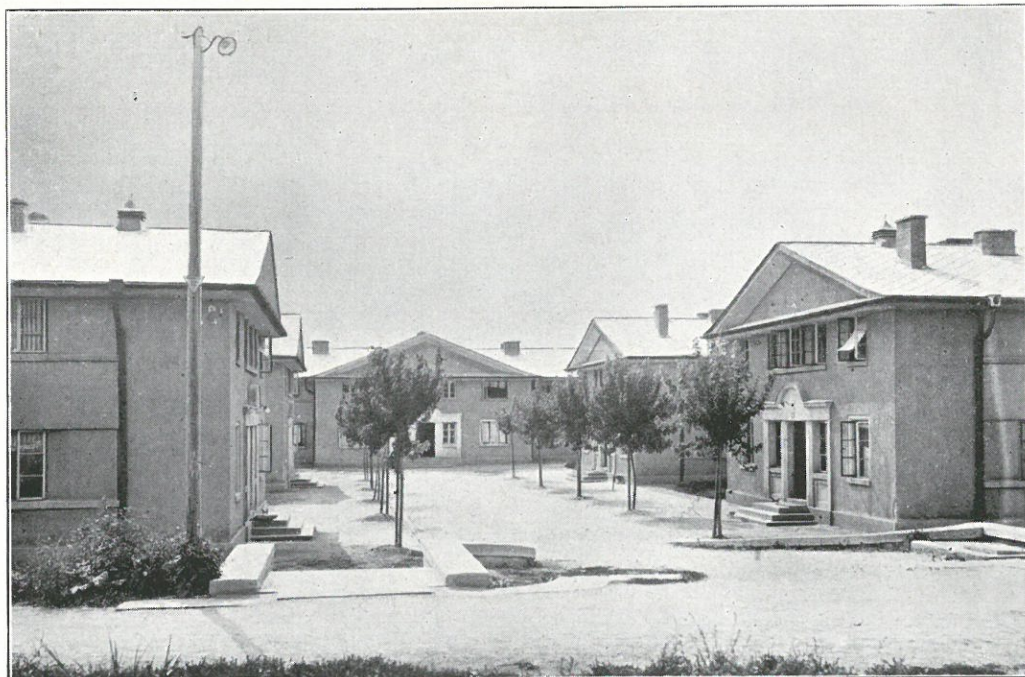
Sveučilišna knjižnica.

1. Mala (profesorska) čitaonica.

2. Jedan odjeljak
u
spremištu knjiga.

3. Dački dom
u Vodnikovoj ulici.

STUDENTI.

Sveučilišne zastave. Sveučilišna omladina ima dvije zastave: staru iz godine 1848., i novu od godine 1907. Staru iz god. 1848. baštinilo je sveučilište od nekadašnje akademije znanosti i pravoslovne akademije, a nova je posebice za sveučilište nabavljena.

Stara zastava od g. 1848. ima svoju historiju, koju je vrijedno zabilježiti.

Kad su se burne godine 1848. osnivale na brojnim sveučilištima đačke legije, nije ni akademija znanosti u Zagrebu sa svoja dva fakulteta htjela zaostati, već se i tu radilo, da se sastavi naoružana đačka četa ili legija. Već 29. ožujka 1848. javile su Gajeve «Novine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske» posve ukratko: «Naša akademička mladež ustrojila je već sasvim narodnu četvu i odabrala za svoga zapovjednika g. profesora Smodeka. Naskorom će dobiti krasni barjak od naših vrljih domorotkinja.»

Sačuvao se spis profesora dra. Matije Smodeka od 16. lipnja 1848., iz kojega doznajemo, kako je on već 4. travnja razdijelio puške među svoje legijonaše. On alfabetskim redom izbraja po imenu sve one đake, koje je puškama oskrbio. Bilo ih je u svemu 172, koji se bijahu dotle upisali u četvu, a njima se pridružio i mladi profesor akademije dr. Ivan Kiseljak. Među đacima bilo je 36 jurista (od svakoga tečaja po 18) i 76 filozofa (48 iz prvoga tečaja, a 28 iz drugoga), dakle svega 112 pravih akademičara; onda 9 preparanda i napokon ostalih 50, pretežito gimnazijalci viših razreda.

Mjeseca travnja i svibnja pristupilo je đačkoj legiji još daljih trideset mladića, tako da je napokon čitava četa brojila 203 momka. Podjedno bi četa na vojničku organizirana, te je dobila svoje časnike i podčasnike. Na čelu čete stajao je satnik Miloš Mraković, jurista prvoga tečaja, natporučnikom bio je Kajetan Petter (valjada tadašnji profesor akademije), a poručnici bili su profesor dr. Ivan Kiseljak i Đuro Zečević, jurista druge godine. Suviše bilo je nekoliko desetnika, bubnjara i sjekiraša (tesara), a službu četnog pisara vršio je filozof prvoga tečaja Milan Lastović. Ostali zvali su se naprosto «narodni stražari». Za tu ovako organiziranu četvu predao je profesor Smodek satniku Mrakoviću 16. svibnja još daljih 28 pušaka, tako da je legija imala 200 pušaka.

Đuro Deželić priopćio je u svome koledaru «Dragoljubu» za g. 1883. «Imenik akademičke čete narodne straže 1848. god.», sastavljen valjada od satnika Miloša Mrakovića, koji je na kraju imenika potpisan. Iz toga imenika doznajemo, da su u akademičkoj četvi služili mnogi mladići, koji su se poslije i kao zreli muževi isticali u javnom životu hrvatskoga naroda. Tako je u četvi

bio filozof druge godine Erazmo Barčić iz Rijeke, i uza nj Srećko Celigoj. Među legijonašima spominje se potonji zagrebački senator Adolf Hudovski, vladin savjetnik Adolf Dollhopf, veliki župan Ivan Vardijan, zatim Vjekoslav Rubido, Dane Rašić, Đuro Zlatarović, Franjo Šlajmer, Martin Ožegović, Franjo Čegetek, Mirko Hrvat, Stjepan Pejaković, Škender Fabković i drugi. Bilo je i više Srba, kao na pr. Maksim Prica, Lazo Ruvarac, Petar Nenadović, Metod Mladenović i još neki. Akademička legija izvršivala je već 2. travnja svoju službu, te su njeni momci stajali na straži pred banskom palačom. Dne 27. lipnja pak pošli su neki dobrovoljno u Slavoniju, da je brane od nasilja mađžarskih emisara.

Nijesu se dosad mogla saznati imena onih vrljih domorotkinja, koje su izradile zastavu za akademičku četu. Bit će to jamačno one iste, koje su tada načinile i novi barjak za građansku narodnu stražu. Ta je građanska narodna straža brojila devet jakih satnija s ukupno 1313 momaka, na čelu stajao joj je pukovnik grof Sigismund Vojkffy, potpukovnikom bio je Josip Korbelt, a četnikom trgovac Pavao Hac (Hatz). Toj su građanskoj narodnoj straži zagrebačke domorotke 31. kolovoza poklonile novi barjak. Moguće je, da je tom prigodom, ako ne već prije, i akademička četa dobila svoju zastavu.*)

Nije ovdje mjesto, da se prikaže sudbina akademičke legije i njezine zastave za rata s Mađžarima god. 1848. i 1849. Treba samo spomenuti, da je tu časnu zastavu baštinila najprije pravoslavna akademija, i po njoj hrvatsko sveučilište. Pod tom zastavom pošla je jedna skupina hrvatskih sveučilištaraca za boravka kralja Franje Josipa I. dne 16. listopada 1895. na Jelačićev trg, pa je ondje na očigled sabranoga naroda spalila mađžarsku zastavu. Radi toga dao je tadašnji ban grof Dragutin Khuen-Hederváry sveučilišnu zastavu zaplijeniti, a podjedno je odredio, da se ona sasiječe i spali. Nalog je imao izvršiti Milan Smrekar, tada savjetnik u predsjedništvu kr. zemaljske vlade.

Tako je sveučilište god. 1895. ostalo bez zastave. Tek god. 1907., za predstojnika bogoštovlja i nastave Milana Rojca, dobilo je *novu zastavu*, koju je posvetio tadašnji rektor i sadašnji nadbiskup zagrebački dr. Antun Bauer. Nova zastava izrađena je u umjetničkoj školi po nacrtima profesora Bele Čikoša uz pripomoć profesora Rudolfa Valdeca (za držak i kovinske česti); a vezle su je tadašnje učenice rečene škole, po imenu Virant Lina i Borelli contessa Zoe, kojimā su pomagale i drugarice Antolek Milka, Peklić Dana, Peksider Zdenka i Ehrlich Mira. Držak i druge obrtne stvari izradio je stolar Schifer. U novu su zastavu vezilje ušile komadiće stare zastave, koji bijahu od nje otkinuti, te su ih kod zapljene zaboravili odnijeti.

Nova zastava služila je isključivo do god. 1919., kad se doznalo, da je savjetnik Milan Smrekar nije spalio, nego dobro sakrio i tako sačuvao.

*) Još god. 1835. bijaše neka gospođa Katarina Bačić oporukom ostavila 150 forinti srebra za nabavu akademske zastave. Uprava te zaklade povjerena bi god. 1847. profesoru Smodeku, te je glavnica narasla na 340 forinti i 12¹/₂ krajcara srebra. Ali kako je akademija dobila zastavu od zagrebačkih domorotkinja, upotrebljavali su se od god. 1853. kamati od te glavnice za potrebe akademske knjižnice.

Udovica njegova, gospođa Lujza Smrekar rođena Drašković predala je sačuvanu zastavu Narodnomu Vijeću, a nato bi 29. listopada 1919. svečanim načinom povraćena sveučilišnoj omladini. O tom je zamašnom događaju tadašnji rektor dr. Ladislav Polić sastavio zaseban zapisnik, koji je pohranjen u sveučilišnoj pismari. Podjedno je tom prigodom sveučilišni senat zaključio, da se stara akademička zastava od god. 1848. poradi toga, što je materijal njezin vrlo trošan i krhak, upotrebljava samo u osobito svečanim zgodama, a redovno da se uzima nova zastava od god. 1907.

Đački domovi. Pitanje stana za slušače sveučilišta i visokih škola u Zagrebu nije u predratno vrijeme zadavalo nikakvih osobitih teškoća. Studenata je bilo malo, stanova mnogo. Nakon rata nastala je velika promjena. Poradi otvaranja novih visokih škola, povratka studenata=vojnika s ratišta, smanjena polaska na strana sveučilišta, a i poradi drugih razloga broj studenata porastao je neočekivano. S druge strane pokazala je poratna pojava općega nedostatka stanova svu svoju težinu osobito na đacima. Oni su pretrpjeli u istinu mnoge nevolje, dok se bar donekle nije jadu doskočilo tako, da su im se prepuštale različne javne zgrade za konačišta. Takvi «đački domovi» bili su improvizirani i u samome sveučilištu, i u obrtnoj i u drugim školama, i u kasarnama. Ali najviše se proćuo i u svoje vrijeme najbolje poslužio svrsi đački dom na *Sv. Duhu* (osnovan 1919.), dosta prostran, da primi veliki dio studenata, kojima je trebalo stana. Nedostatak mu je bio: prevelika udaljenost od grada, pogotovu za medicinare, koji su imali predavanje na Šalati, dakle na protivnom kraju grada.

Ali svi ti domovi podavali su đacima manje ili više samo krov nad glavom. Za unapređivanje ozbiljnijega studija nijesu mogli služiti, jer u sobi, gdje spava 15 ili 20 kolega, ne može se učiti, pa je zato dobro došla sveučilišna knjižnica, u kojoj je đačka čitaonica za hladna vremena uvijek bila dupkom puna. Sa higijenskoga gledišta moglo se tim domovima i te kako prigovarati. Njima su upravljali đaci sami, pa je kraj njihova mladenačkog neiskustva lako dolazilo do razliĉnih, pa i opravdanih prigovora.

Toga radi težilo je đaštvo neprestano za takvim domom, gdje bi mu se dala mogućnost ozbiljnog rada i gdje bi mu zdravlje moglo ostati nedirnuto. Ali kako će doći do takvoga doma i tko će ga ostvariti? I sva nastojanja studenata dovodila su tek do ustupanja ove ili one javne zgrade za đački dom, koji se malo ili nimalo razlikovao od dosadašnjih, dok nije napokon na početku god. 1921. istupio svojom idejom tadašnji rektor sveučilišta prof. dr. *Karlo Radonić*: da se đacima sazida nova zgrada, udešena tako, da bude odgovarala svrsi. Pobudu za tu ideju dobio je prof. Radonić u Pragu, gdje je, boraveći kod promocije predsjednika češkoslovaĉke republike T. G. Masaryka za počasnog doktora zagrebaĉkoga sveučilišta, vidio radnje oko podizanja đaĉkih domova u Pragu. U veljaĉi god. 1921. sazvana je skupština cjelokupne akademske omladine, koja je rektorovu misao prihvatila silnim odu-

ševljenjem. Odmah potom bila je održana anketa kod zemalj. vlade i osnovan je široki akcioni odbor pod predsjedništvom prof. K. Radoničića sa predstavnicima profesora, civilnih i vojnih vlasti, grada Zagreba, privrednih krugova i đaka. Taj se odbor za što uspješnije djelovanje podijelio u pododbore: pravni, pod predsjedništvom prof. L. Polića; tehnički, pod predsjedništvom prof. arh. E. Schöna, koji je načinio nacрте za dom, vodio gradnju i dovršio je; i napokon financijski podbor, pod predsjedništvom dra. J. Vrbanića, predsjednika Saveza novčanih zavoda.

Svi članovi odbora, a osobito profesori, koji mogu najbolje razumjeti potrebe đaka, prihvatili se s tolikom ljubavi posla, da uspjeh nije mogao izostati; pa ako je ovaj dom danas sazidan, imaju đaci to da zahvale u prvom redu svojim profesorima. Odmah je povedena sabirna akcija, koja je donijela krasne rezultate. Tadašnji ban T. Tomljenović doznačio je iz državnih sredstava dar od 550.000 Din; novčani zavodi pokazali su svoje veliko zanimanje za omladinu znatnim prilozima (na pr. dar Prve hrvatske štedionice od Din 75.000 —), tako isto industrijski predstavnici; akciju je na sve moguće načine stvarno podupirao grad Zagreb i t. d.

U lipnju god. 1921. počelo se gradnjom. Sve zemljoradnje, betonske radnje, dovoženje pijeska, šljunka i cigle izvršivali su sami đaci, kojih se prijavilo za rad oko hiljadu. Plaćeni radnici upotrebljeni su tek tada, kad se došlo do radnja, koje zahtijevaju stručno znanje. Množina građana dolazila je na gradilište, da promatra omladinu, kako radi zamijenivši knjigu lopatom. Uz mnoge dalje dobrovoljne priloge najširih slojeva iz cijele Hrvatske i Slavonije (na pr. grad Osijek), a i Bosne, Dalmacije, Slovenije, Vojvodine; uz veliku ponovnu novčanu pripomoć pokrajinske uprave i susretljivošću vojnih vlasti u Zagrebu nastavilo se radom, te je u srpnju god. 1922. dom dovršen. Podignut je na zemljištu, što ga je država prepustila u besplatni najam odmah iza sveučilišne knjižnice u *Vodnikovoj ulici*, dakle gotovo u sredini grada. Dom se sastoji od pet jednokatnih zgrada s ukupno 150 soba za po dva đaka, može se dakle u njemu smjestiti 300 đaka. O kakvom luksusnom uređenju nije moglo biti dakako ni govora kraj ograničenih sredstava, kojima je raspolagao odbor. U svakoj se sobi nalaze po dva kreveta, dva ormarića, jedan dvostruki ormar, umivaonik, peć. Uvedena je električna rasvjeta, ima dovoljan broj kupaonica, bolničku sobu i t. d.

Na početku škol. god. 1922/23. u domu su se nastanili prvi đaci. Uvjeti su za primitak ovi: povoljan napredak u naucima i siromaštvo. Zahtijeva se i dokaz o državljanstvu (ako je kompetentat nedržavljanin, mora biti Hrvat, Srbin ili Slovenac). Prednost pred ostalima imaju oni đaci, koji su sami surađivali kod gradnje doma. Dom se uzdržava prinosisima đaka, koji se odmjeruju prema ekonomskom stanju njihovu resp. njihovih roditelja, a zasad još i okolnošću, da li je tko surađivao kod gradnje doma, pa u tom slučaju manje plaća. Mjesečna stanarina iznosi za škol. god. 1923/24. naj-

manje 50 Din, a najviše 250 Din, te za tu cijenu dobivaju đaci i svijetlo i ogrjev. Većina đaka plaća 50 ili 100 Din.

Po svome jurističkom položaju ovaj je dom zaklada, kojom upravlja odbor, sastavljen od sveučilišnih profesora, jednoga delegata Saveza novčanih zavoda i dvojice predstavnika đaka.

Osim ovoga doma opstojе još dva *stara doma*: jedan u bivšem rodilištu u Ilici 83, a drugi u Putnikovoj vojarni u Čanićevoj ulici. Najveća je mana tih domova, što su đaci smješteni mahom u velikim sobama, i po 20 njih u jednoj sobi, pa je time studij dakako veoma otežčan, da ne govorimo o drugim neprilikama, koje su s takvim ukonačenjem skopčane. U ta dva doma može se smjestiti oko 500 đaka.

Menze. Na proslavi 34. godišnjice zagrebačkih maturanata 20. listopada 1896. prihvaćen je prijedlog druga prof. dra. Franje Markovića, da se u sveučilištu osnuje *Hrvatska mensa academica* sa svrhom: pomagati potrebne slušaćе sviju fakulteta jeftinijom ili besplatnom hranom i pribavljanjem pogodnijega stana, odjeće, stručnih knjiga i instrukcija. Po pravilima, koja su odobrena 30. srpnja 1898., predsjednik je društva rektor, a drugi potpredsjednik prorektor; u odboru je iz svakoga fakulteta po jedan profesor, koji je one godine stipendijalni referent; zatim predsjednik i tajnik hrvatskoga akademičkog potpornog društva, dalje predsjednik srpskoga potpornoga društva, jedan slušač farmaceut, kojega drugovi izaberu između sebe. Menza se uzdržava darovima zakladnika, utemeljitelja, doživotnih i podupirućih članova. Osim njezinih dobrotvora, koji su navedeni u «Spomenici o 25-godišnjici sveučilišta», u novije su je doba osobito zadužili na zahvalnost: gđa. prof. Štefa Iskra poklonivši joj god 1916. polovinu kuće u Istarskoj ulici br. 8, i prof. dr. Vinko Dvořák, koji joj je oporukom ostavio 25.000 Din.

Od 15. veljače 1899., kad je menza počela djelovati, imala je prostorije u internatu kr. obrtne škole. God. 1914. preselila se u današnje svoje prostorije (8 soba) u Dugoj ulici br. 32, gdje vodi kuhinju u vlastitoj režiji s pomoću časnih sestara milosrdnica. U prvim godinama oskrbljivala je koje besplatno, a koje za polovinu naplate objedom i večerom 50–80 slušaćа na dan, poslije rata dobiva te obroke po 100–120 đaka što badava, a što za nabavnu cijenu.

Kako Hrvatska mensa academica nije tako udešena, da bi mogla prehranjivati velik broj đaka, osnovali su studenti god. 1919. *novu menzu*, koju su imali posve u svojim rukama i cijelo poslovanje u njoj sami vodili. Uzdržavala se potporama vlade i hranarinom svojih članova. Menza, koja je na dan podavala hranu oko 800 đaka, nalazila se najprije u bivšoj obrtnoj školi na Wilsonovu trgu, a poslije bi prenesena u đачki dom na Sv. Duhu. Ali doskora je (na početku 1920.) njezin rad obustavljen, jer poradi prevelike udaljenosti nije mogla pravo služiti đacima, koji nijesu ondje stanovali, a i zato, što je vlada htjela da ima odlučnu riječ u ustanovi, koju obilno podupire.

U isto je vrijeme (u travnju 1920.) osnovana *menza na Sajmištu*, za koju je grad Zagreb prepustio na više godina zgradu, a Š. A. pl. Aleksander, veliki prijatelj omladine, dao ju je o svom trošku preudeliti i urediti. U toj se menzi prehranjuje na dan 700 do 800 studenata zabadava ili za minimalnu odštetu. Osobito prve dvije godine opstanka bio je vrlo znatan broj besplatnih mjesta, a velik dio ostalih đaka plaćao je za hranu na dan po Din 1'25, 2'50 ili 3'75. Ali god. 1922. vrlo su se smanjila sredstva, što ih je davala država toj menzi kao subvenciju, tako te se cijena hrani morala povisiti. Besplatna mjesta potpuno su ukinuta, ali je ipak većina đaka plaćala samo Din 2'50 ili 3'75. — Ova je menza po svojim pravilima akademska institucija, ali njom upravlja odbor, u kojemu imaju većinu sveučilišni profesori (od kojih je jedan predsjednik) i đaci. On odlučuje o primitku đaka u menzu i određuje cijene hrani. Za samu administraciju ima odbor dakako potrebno osoblje s upraviteljem na čelu. Predsjednik odbora menze je već treću godinu prof. dr. Miroslav pl. Čačković, koji se s najvećom dobrotom i plemenitošću brine za đastvo, upućeno na hranu u menzi. (Taj isti odbor vodi upravu i obaju starih đačkih domova.)

Potporna društva. Još u kr. pravoslavnoj akademiji nastalo je god. 1872. *Društvo u potporu ubogih pravnika*, koje je nastavilo djelovanjem u sveučilištu. Poslije deset god. (1883) osnovano je *Društvo u potporu oskudnih i vrijednih slušatelja mudroslovnoga fakulteta* s jednakom svrhom: da pomaže siromašne članove, bolesne liječi na društveni trošak i potrebnima pribavlja zaslužbu. Jednaki je zadatak imalo god. 1884. stvoreno *Hrvatsko farmaceutsko društvo Aeskulap* i god. 1886. u život privedeno *Društvo za potporu oskudnih i vrijednih dalmatinskih sveučilišnih građana*. Napokon su god. 1887. odobrena pravila *Društva za njegovanje bolesnih slušača kr. hrvatskoga sveučilišta*, koje stajale pod nadzorom jednoga sveučilišnog profesora, a pored svoje glavne svrhe imalo je i zadatak, da sahranjuje siromašne preminule sveučilišne đake. — Kako tolika društva s istom zadaćom nijesu mogla materijalno napredovati, ona su se (osim farmaceutskoga, koje i nije čisto akademsko) na pobudu akademičkoga senata 14. studenoga 1894. sjedinila u jedno zajedničko *Hrvatsko akademsko društvo za podupiranje ubogih i bolesnih sveučilišnih građana*.

U tu novu zajednicu nije ušlo (6. srpnja 1894. osnovano) *Društvo za pomaganje siromašnih a vrijednih Srba slušača u kr. sveučilištu*, koje je pomagalo redovne slušače sviju fakulteta i vanredne slušače filozofskoga fakulteta s pravom, da prave profesorski ispit za srednja učilišta ili magisterij. Isto je tako napose utemeljeno god. 1910. *Židovsko akademsko potporno društvo*, zavedavši i svoju osobitu đачku menzu.

Poslije oslobođenja, a u duhu novih prilika, što ih je omladina tako željno iščekivala, fuzioniralo se god. 1919. hrvatsko i srpsko društvo u *Jugoslavensko akademsko potporno društvo*, koje ne podupire samo svoje ne-

imućne članove (a članom može postati svaki slušač sveučilišta ili koje visoke škole), nego se brine i za ekonomski boljitak akademske omladine u cijelosti. Ono je prvih godina svoga opstanka u tome smjeru često djelovalo s velikim uspjehom; u posljednje se vrijeme bavi ponajviše podjeljivanjem novčanih potpora i namicanjem sredstava za njih.

Prema svojim pravilima obilno podupiru svoje članove i sve tri akademske podružnice sarajevskih prosvjetno-kulturnih društava: *Gajret*, *Napredak* i *Prosvjeta*.

Stipendije. Do god. 1919. mnogim je đacima bio materijalni uvjet za polazak i završetak naukâ u sveučilištu osiguran stipendijama i potporama, koje su dobivali: od hrvatske vlade (ponajviše iz imovne, uzgojne i obrazovne zaklade, namijenjene slušačima, rođenim u području bivše vojne krajine), od bosanske vlade (slušači juridičkoga fakulteta), od imovnih općina (naročito brodske), od pojedinih gradova, iz zaklade, koja je stajala pod upravom kr. plemićkoga konvikta u Zagrebu, iz privatno-porodičnih zaklada, i napokon iz različitih drugih zaklada, koje su dobrotvori mladeži stvorili samo za sveučilišne studente (na pr. zaklade: Draškovićeva, Strossmayerova, Grantsákova, Jukićeva, Novakovićeva, Praudau-ova, Burattijeva, o kojima v. «Spomenicu o 25-god. sveuč.» str. 170–171). Poslije postanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca prestadoše se dijeliti stipendije ove posljednje vrste, koje zato, što su njihove glavnice po nalogu predašnje vlasti bile uložene u ratni zajam, koje zato, što su u općenoj devalvaciji novčanica izgubile svaku vrijednost. Imovne općine i gradovi uveli su nove stipendije, koje odgovaraju današnjim ekonomskim prilikama, a podjeljivanje stipendija i potpora negdašnjih zemaljskih vlada preuzelo je *ministarstvo prosvjete*.

Od početka škol. g. 1921. podjeljuje *vlada Francuske republike* trojici slušača našega sveučilišta za dalji studij u Francuskoj po 5.000 franaka na godinu. U god. 1922/23. povišena je ta svota na 6.000 franaka, a god. 1923/24. uvećan je i broj stipendista.

Kraljeva nagrada. Njegovo Veličanstvo (tada još nasljednik prijestola i regent) kralj *Aleksandar* blagoizvolio je 3. rujna 1920. i na naše sveučilište proširiti od rata prekinuti običaj: da se najbolje izrađeni temati po raspisanome konkursu u beogradskom univerzitetu na dan sv. Save nagrađuju Kraljevom nagradom. Za tu je svrhu odredio, da se iz Njegove blagajnice preko ministarstva prosvjete našem sveučilištu svake godine stavi na raspoloženje 4.000 dinara.

Dne 31. ožujka 1923. javilo je ministarstvo prosvjete rektoru sveučilišta: «Njegovo Veličanstvo kralj interesujući se radom naših studenata saznao je, da broj studentskih radova na našim univerzitetima napreduje i kvantitativno i kvalitativno. Obradovan tim vestima, Njegovo je Veličanstvo odlučilo da udvoji Svoju nagradu, stavljajući za 1924. godinu svakom fakultetu na raspoloženje po 2.000 dinara.» Od toga vremena Kraljeva nagrada za naših pet fakulteta iznosi 10.000 dinara.

Nagrade su dosad dobili: u god. 1922.: 1) stud. theol. Josip Lah za temu «Teizam i ateizam»; 2) stud. jur. Miroslav Šantek: «Pijanstvo i zločin»; 3) stud. phil. Martin Matković: «Šenoina seljačka buna prema historijskim vrelima»; — u god. 1923.: 1) stud. theol. Pavao Greblički: «Autencija Ivanova evanđelja»; 2) stud. jur. Miroslav Šantek: «O ugovorima, koji se protivе dobrim običajima»; 3) stud. phil. Milan Gligić: «Građa i djelovanje ekskretornih organa kod Vermalia»; — u god. 1924.: 1) stud. theol. Dragutin Kocipera: «Modernistički Krist»; 2) stud. jur. Marijan Dražić: «Pojam, obilježje i vrste dolusa»; 3) stud. phil. Ivan Nevistić: «Faktori i rezultante struja u suvremenoj filozofiji»; 4) stud. med. Rihard Hauptfeld: «Prilog poznavanju funkcija nadbubrežnih žlijezda».

Godine 1924. na dan sv. Save, kad se u nazočnosti Njegova Veličanstva kralja u beogradskom univerzitetu na osobito svečan način dijele Kraljeve nagrade, po starom običaju bio je rektor dr. Stj. Zimmermann zajedno s rektorima ostalih univerziteta i s našim nagrađenim studentima Marijanom Dražićem i Ivanom Nevistićem na ručku kod Njeg. Veličanstva kralja.

Društva i klubovi. Najstarije akademsko literarno društvo pripada teološkomu fakultetu, u koji je ušlo iz negdašnjega biskupskoga sjemeništa u Zagrebu: *Zbor duhovne mladeži*, osnovan u ilirsko doba god. 1837. sa svrhom, da se njegovi članovi vježbaju u samostalnom književnom radu te izdaju za puk i mladež knjige zabavnomoralnoga i duhovnoga sadržaja. Od svoga postanja do danas Zbor je izdao oko pola milijuna takvih knjiga.

Slušači juridičkoga i filozofskoga fakulteta okupili su se odmah po osnutku sveučilišta (1874) u akademsko društvo *Hrvatski dom*, koji je imao unapređivati njihov društveni život i razvijati literarne talente čitanjem naučnih i beletrističkih radova na društvenim sastancima. Bolje produkte svojih članova društvo je objelodanjivalo u godišnjim almanasima «Hrvatski dom». Ukinuto je (s političkih razloga) god. 1881.

Slično je društvo obrazovano tek god. 1890. pod imenom *Zastava* sa zadatkom, da razvija «duševnu naobrazbu i društveni zabavni život članova s pomoću društvenih skupština, poučnih i zabavnih predavanja u društvenoj čitaonici», koja se nalazila u najvećoj sobi juridičkoga fakulteta (danas dvor. III.). «Zastava» je živo sudjelovala kod svih akademskih i narodnih manifestacija u doba tuđinske vlasti, koja ju je i raspustila, kad su njezini članovi pod vodstvom stud. jur. Stjepana Radića 16. listopada 1895. pred Jelačićevim spomenikom spalili mađarsku zastavu.

God. 1905. osnovan je *Njegoš literarni klub Srba akademskih građana*, koji je deset godina bio društveno i kulturno središte srpskih studenata u našem sveučilištu. Između lijepih zgoda u životu kluba u svijetloj je uspomeni ostala uznosita proslava, koju je u proljeću g. 1913. priredio o stotoj obljetnici rođenja velikoga pjesnika, čije ime je nosio. Kao drugim društvima tako je i «Njegošu» na početku rata obustavljeno djelovanje. God. 1921. klub je likvidirao predavši (po pravilima) svoju imovinu Akademskoj pevačkoj družini Balkan.

U prvome deceniju XX. vijeka nicali su na sveučilištu pokrajinski klubovi, u kojima se gajila druževnost: *Varaždinski klub* (1904), *Jadran klub hrvatskih sveučilišnih građana Primoraca, Istrana i Gorana* (1905), *Lički klub* (1906), *Tvrtko klub Hrvata akademičara iz Herceg-Bosne* (1906), *Dalmatinski zbor Narona* (1907), *Klub Srba akademičara iz Bosne i Hercegovine* (1910), *Klub muhamedanskih đaka*

Findus (1910), *Klub hrvatskih i slovenskih akademičara Istrana* (1911); k tome još: *Hrvatski akademski klub Kumičić* (1911) i *Klub hrvatskih sveučilišnih građana Židova* (1906). Svi su ti klubovi obustavili svoj rad, ako ne prije, a ono svakako na početku rata.

I prvo pjevačko društvo nastalo je među bogoslovskom omladinom u zagrebačkom sjemeništu: *Narodno ilirsko skladnoglasja društvo* (1839). Prvi javni koncert priredilo je ono 24. travnja 1841., i o njemu je u 18. broju «Danice» s velikim priznanjem napisao članak sam Ljudevit Gaj. God. 1868. promijenilo je svoje ime u *Vijenac*, pod kojim dalje djeluje i u teološkom fakultetu. Osim crkvenoga i svjetskoga pjevanja «Vijenac» gaji harmonij i klavir, stvorio je gudalački orkestar i tamburaški zbor, izdao je različne zbirke crkvenih popjevaka i više zbiraka muških zborova («Bisernica»). Njegovi seniori snažno propagiraju cecilijanski pokret.

Kratka vijeka bijaše prvo pjevačko društvo slušača svjetskih fakulteta: *Hrvatska Lira* (1877–1887). Društvo je po nedjeljama i blagdanima svojim pjevanjem pratilo akademsku službu Božju i priređivalo mnoge koncerte u Zagrebu i u pokrajini, a čiste prihode od njih upotrebljavalo ponajviše za potporu ubogim studentima. Osim pjevanja bavilo se i muzikom (prvo je uvelo tamburicu). Kako je društvo nesamo pjesmom, nego i živom agitacijom budilo narodnu svijest u smjeru ujedinjenja i oslobođenja, stigla ga je sudbina «Hrvatskoga doma» i «Zastave».

Do danas se u životu održalo (god. 1900.) osnovano *Jugoslavensko akademsko glazbeno društvo Mladost*, koje «gaji i širi lijepu pjesmu, naročito jugoslavensku». «Mladost» redovno sudjeluje kod sveučilišnih svečanosti i na koncertima za potporno društvo i akademsku menzu. Želeći što više popularizirati našu vokalnu muziku ona je pohodila gotovo sve krajeve današnje naše Kraljevine. God. 1903. bila je na krunidbi kralja Petra I. Velikog Oslobodioca, kojemu su bili prikazani njezini predstavnici. God. 1904. sudjelovala je na sveslavenskom studentskom kongresu u Sofiji; god. 1911. kod proslave 50-godišnjice češkoga «Hlahola» u Pragu (i dobila zlatnu medalju za svoje vanredno pjevanje); god. 1921. obišla je na poziv poljske vlade 8 najvećih poljskih gradova. «Mladost» je prije rata od svakoga svoga koncerta poklanjala dio dobitka Društvu sv. Ćirila i Metoda, koje ju broji među svoje najveće dobrotvore. — Uz «Mladost» se nije mogao održati *Krešimir pjevački i tamburaški klub hrvatskih sveučilišnih građana* (1906).

Četiri godine poslije «Mladosti» (1904) sastavila se *Srpska akademska pevačko-tamburaška družina Balkan*, koja je god. 1919. promijenila svoje ime u *Akademska pevačka družina Balkan*. Odličnim svojim pjevačkim zborom «Balkan» od svoga postanja do danas nije propustio nijedne zgrade, kad je god trebalo da pomogne buditi svijest u srpskom dijelu našega naroda. Priređivao je koncerte po gradovima i selima u Hrvatskoj, Slavoniji, Srijemu, Bosni, Vojvodini i Srbiji. Na natjecanju sviju srpskih pjevačkih društava g. 1912. u Zemunu i 1914. u Somboru stekao je prvu nagradu, a u Banjaluci g. 1910. na natjecanju srpskih i hrvatskih društava drugu nagradu. Njegovi su članovi kao komite stupali u redove srpskih oslobodilaca g. 1912. i nekolicina dali za slobodu svoje živote. Na početku rata «Balkanu» bi razoren i spaljen sav arhiv. Preporodivši se opet g. 1918. razvio je golemu djelatnost: prošao je dosad cijelu Kraljevinu na šest pjevačkih turneja s oko 100 koncerata. Za svoj rad odlikovan je ordenom sv. Save IV. stepena.

Tek na početku XX. vijeka sveuč. je omladina privela u život prvo sportsko udruženje: *Hrvatski akademski sportski klub* (1903), koji se proćuo pod skraćenim imenom «Hašk». Prema svojim pravilima klub gaji sve grane sporta: mačevanje, klizanje, nogomet, lov, motociklistiku, laku atletiku, plivanje, hockey, lawn tennis, hazenu, box.

«Hašk» je najprije udesio sebi igralište na mjestu današnje sveučilišne knjižnice (tu je 1906. izvršena i prva javna utakmica), zatim na eliptičkom prostoru iza donjogradskih srednjih škola, i napokon je (u jeseni 1911., povećano 1919.) podigao veliko moderno igralište u Maksimiru na zemljištu, koje mu je poklonio nadbiskup dr. A. Bauer. Dok je «Hašk» u prvoj god. života imao 39 članova, g. 1923. njihov je broj narastao na 1072 (redovnih 319, seniora 59, izvanrednih 236, juniora 245, utemeljitelja 145, podup. 71). Do god. 1920. bio mu je predsjednik Hinko Würth, a otad mu je prof. dr. Milorad Stražnický. Razvitak, djelovanje i golemi uspjesi «Haška» potanko su prikazani u spomen=spisu «Dvadeset godina rada Hrvatskog akademskog sportskog kluba 1903—1923» (Zagreb 1923.) — Godinu dana poslije Haška (1904) ustrojen je *Hrvatski sveučilišni klub Academia*, koji se mislio baviti «promicanjem raznih sportova, kao mačevanja, plivanja, nogometa i turistike», ali se za kratko vrijeme raspao.

Godine 1920. otvorena je u sveučilištu *VII. podružnica Ferijalnog saveza* (sjedište u Beogradu), kojoj je cilj: «a) agitacija među studentskom i srednjoškolskom omladinom, da svaki pojedinac proputuje i upozna čitavu našu otadžbinu, b) pružanje sredstava, koja olakšavaju putovanje, i to u prvom redu pružanjem besplatnih prenočišta, prehrane, drugarske pratnje, popusta na željeznicama, parobrodima i t. d. i popusta u planinskim kućama, c) protekcija putujućih članova za besplatan pristup u sve muzeje, rudnike, pećine i t. d., a također i u pogledu kulturnih blaga u privatnom vlasništvu.»

Čitav niz klubova ima zadaću, da svoje članove «savršuju u stručnom obrazovanju, a uza to da jačaju značajeve i kolegijalnost i potiču na ustrajan rad», te zadatke provode oni priručnom klupskom knjižnicom, redovnim sastancima, kritičkim razglabanjima stručnih, đачkih, društvenih i književnih pitanja, izdavanjem stručnih skripata. Na tom se području prvi pojavio *Klub hrvatskih šumarskih akademičara* (1904), koji se 1920. reorganizirao i promijenio svoje ime u *Udruženje jugoslavenskih šumarskih akademičara*. Kad je otvoren gospodarski odio fakulteta, nastao je (1919) jednaki *Akademski gospodarski klub*. Istu svrhu imaju: *Klub hrvatskih akademičara slušača geografije* (1905), *Klub slušača matematičko-prirodoslovnih nauka* (1906), *Hrvatski farmaceutski klub* (1907), *Klub slušača staroklasičke filologije* (1908), *Klub slušača kemije Mendelejev* (1910), *Hrvatsko akademsko pravničko društvo* (1914), *Klub medicinara* (1920), koji još «pomaže i popularizira medicinsku i ostale prirodne nauke, djeluje na polju narodnoga zdravlja predavanjima i brošurama, zastupa i brani staleške interese». *Judeja židovsko narodno akademsko društvo* (1904, reorganizirano 1920) bavi se «upoznavanjem jevrejskoga jezika i literature», a osim toga gaji «židovsku kulturu, pa jača i širi židovsku nacionalnu svijest». *Galilejev klub* (1921) s motom eppur si muove «proučava znanstvene probleme i propagira suvremene političko=ekono=mske teorije» predavanjima, debatnim večerima, društvenim sastancima, osnivanjem seminara i društvene knjižnice. Slično starije društvo *Nauka* (1907) opstojalo je samo dvije godine. *Jugoslavensko akademsko društvo Triglav* (1922), u kojemu se okupljaju poglavito slovenski studenti, ima «namen: združevati tukajšnje jugoslovanske akademike, jih znanstveno izobraževati, ter med njimi gojiti društveno in družabno življenje». Ovamo se mogu prisloniti: *Klub hrvatskih akademičara esperantista* (1910) i *Društvo hrvatskih sveučilišnih građana za pouku analfabeta* (1906). — *Cerle Français d'Etudiants de l'Université de Zagreb* osnovan je 1920. sa ciljem, «da propagira francuski jezik, pojačava intelektualni utjecaj Francuske, i kod svojih članova podržava kult francuskoga jezika i misli». Taj cilj uspješno polučuje sastancima, na kojima se članovi vježbaju u francuskom jeziku, i čitanjem francuskih knjiga, revija i novina. Cercle je već dosad složio lijepu biblioteku, za koju su darovali knjige: francuska vlada, francusko poslanstvo u Beogradu, francuski konzulat u Zagrebu i pojedini dobrotvori.

Na užoj ili široj socijalnoj osnovi izgradili su svoje programe ova društva i klubovi:

Jugoslavenski klub akademičarki (1920) sa zadaćom: «obrazovanje akademičarki uopće, i to na socijalnom, političkom, znanstvenom i zdravstvenom polju. Kod toga će društvo obraćati naročitu pažnju proučavanju ženskoga pitanja s obzirom na socijalni položaj žene (pravo glasa, ravnopravnost i t. d.)». Prema tim principima društvo se dijeli na sekcije: političku, sociološku, literarnu i higijensku.

Za seljački dio naroda zanimaju se dva studentska udruženja: *Sveučilišno udruženje Matija Gubec* (1921) sa svrhom: «proučavanje seljačkoga naroda, njegova mišljenja, njegovih želja i potreba, osposobiti svoje članove, da radom oko prosvjetnih i dobrotvornih pa gospodarskih organizacija sudjeluju u seljačkom pokretu». Jednako *Studentski klub Selo* (1922) «obrazuje i sprema članove za rad u narodu (na selu)», a oba provode svoj program uvođenjem prosvjetnih tečajeva, konferencija, predavanja, osnivanjem pučkih čitaonica i knjižnica, pomaganjem kod stvaranja gospodarskih organizacija, širenjem i izdavanjem knjiga za pučko-prosvjetne svrhe i sl. — God. 1923. nastao je s istim programom *Akademski klub Hrvatska*.

Osobito je obilnu djelatnost razvilo *Akademsko društvo trezvenosti Preporod* (1921), koje pobija alkoholizam u svim njegovim oblicima u sveučilištu i izvan njega, priređujući predavanja i ekskurzije, osnivajući «Kola saveza trezvene mladeži» u srednjim školama (16 kola sa preko 800 članova po Hrvatskoj, Slavoniji i Međumurju, od toga samo u Zagrebu 11 kola sa preko 400 članova), šireći propagandne spise i časopise («Trezvenost», «Preporod» i dr.) i aktivno sudjelujući kod godišnjih proslava trezvenosti (izložbe, besalkoholne zabave i t. d.). Društvo se nalazi u svojim prostorijama (Palmotićeva ul. 3), u kojima je smještena knjižnica, čitaonica, predavaonica s projekcionim aparatom i obilno stovarište materijala za propagandu. Dosad je izdalo brošure: «Riječ mladim apstinentima» (dr. L. Thaller) i «Istina o alkoholu» (N. Vesin) pa više letaka.

Nekoliko studenskih udruženja zahvata svojim radom u različna područja općega narodnoga života:

Jugoslavenski akademski klub Jurislav Janušić prema čl. 2. svojih pravila «okuplja narodnu omladinu i djeluje na polju prosvjetnog, moralnog i gospodarskog pridizanja najširih slojeva naroda i omladine, šireći svuda jugoslavensko jedinstvo». Ono je nastavak «Ferijalnoga društva J. Janušić», koje je nastalo god. 1908. na Rijeci sa ciljem, da brani naše narodne pozicije na Rijeci, te uzelo ime pokojnoga Jurislava Janušića, pod čijim se utjecajem razvio u sušačkoj gimnaziji napredni pokret. Poslije okupacije Rijeke društvo je uvelo podružnice u Zagrebu (1919), u Pragu i u različnim jugoslavenskim gradovima, osnovalo neko 67 narodnih knjižica, održalo preko 50 tečajeva za nepismene i nekoliko stotina predavanja, izdavalo «Obavještenja», «Naš pokret», «Mladu Jugoslaviju», «Našu misao» i dr. Ono se uz taj obilni rad dospijeva baviti i narodno-obrambenom djelatnošću i čuvanjem pozicija našega naroda u inozemstvu.

Na tu posljednju zadaću naročitu pažnju skreće (od 1920) *Akademska podružnica Jugoslovenske Matice* (sjedište u Beogradu), koja «na shodan način budi interes javnosti u otadžbini za naš narod u tuđini, upozna je javnost sa potrebama i prilikama Jugoslovena u inostranstvu, namiče sredstva za njihovo kulturno i gospodarsko podizanje».

Akademska podružnica Jadranske Straže (1923) «radi na kulturnom, privrednom i općem unapređenju jugoslavenskog Jadrana». Štampom, javnim predavanjima, predstavama pozorišnim i bioskopskim, priređivanjem zabava i izleta, pa održavanjem «mornaričkih dana» J. Straža njeguje i širi rodoljubni interes u svim narodnim slojevima za naše more i za njegovo iskorišćivanje, te se živo brine odbranom našega Jadrana i pomaganjem državne jugoslavenske mornarice.

Zagrebačka podružnica (od 1922.): *Udruženje Jugoslavenske omladine iz Italije* (centrala u Ljubljani) ima poglavitu svrhu: «buđenje i utvrđivanje narodne svijesti i pospješivanje kulturnih i gospodarskih interesa Jugoslavena u Italiji i za to potrebna naobrazba članova».

Kulturnom napretku naroda u Bosni i Hercegovini namijenile su svoj rad tri akademske podružnice, uvedene poslije oslobođenja, kojima su centrale u Sarajevu: *Gajret* sa zadatkom, «da pomaže islamski dio jugoslavenskog naroda na kulturnom i prosvjetnom polju»; *Napredak* («Svrha je društvu kulturno jačanje hrvatskog naroda»); *Prosvjeta* («Zadatak je društva da pomaže napredak srpskoga naroda na prosvjetnom i kulturnom polju»). Jednaki program izvršuju ta društva i gotovo jednakim sredstvima: otvaranjem tečajeva za nepismene, osnivanjem knjižnica, popularnim predavanjima, izdavanjem knjiga i listova, suzbijanjem alkoholizma i t. d.; *Gajret* napose još pomaže narodne univerzitete, *Napredak* podiže i uzdržava đачke domove, a *Prosvjeta* otvara zemljoradničke škole. — Pošto se god. 1923. jedna grupa izdvojila iz *Gajreta*, započela je zasebnim radom pod imenom *Akademski klub Narodna uzdanica*.

Na vjerskoj podlozi osnovano je poslije prvoga sastanka hrvat. katoličkog đastva na Trsatu god. 1906. *Jugoslavensko* (do god. 1919.: Hrvatsko) *katoličko akademsko društvo Domagoj* kao sastavni dio hrv. katoličkoga pokreta, kojemu je inicijator biskup Mahnić. Svrha mu je: «njegovanje vjerskog i narodnog čuvstva, znanosti i umjetnosti, pa zadržnog života među članovima», koji se bave studiranjem kršćanske filozofije, socijalnih pitanja i radom na socijalnom i kulturnom polju. Po svojim seniorima Domagoj je posredno osnivač Hrvatske pučke stranke i orlovske organizacije u Hrvatskoj. Dne 8. prosinca 1921. društvo je proslavilo svoju 15. godišnjicu akademijom u glazbenom zavodu u nazočnosti akademskih, državnih i vojnih vlasti. Od početka svoga života Domagoj izdaje organ «Luč». — God. 1924. istupio je iz društva jedan dio članova (ponajviše Slovenaca) te sastavio novi klub: *Danica* s istim programom i sa centralom u Ljubljani.

U slobodnom zamahu poslije oslobođenja obrazovalo se više akademskih političkih klubova, u kojima članovi spremajući se za budući javni život visoko dižu buktinju svojih ideala. Takvi su klubovi: *hrvatske narodne omladine*, *hrvatske republ. seljačke stranke*, *jugoslovenske nezavisne narodne omladine*, *socijalističke omladine*, *marksista*, *organizacije jugoslovenskih nacionalista* (Orjuna), *demokratski klub Jugoslavija*, *radikalni Slovenski Jug*, *zemljoradnički Selo*.

STATISTIKA SVEUČILIŠTA.

Kad je prije pedeset godina (19. listopada 1874.) kod svoje inauguracije progovorio prvi rektor našega sveučilišta Matija Mesić, sve je bilo prožeto tek jednom željom: da zasijano sjeme proklija zdravom klicom, iz koje će se razviti veliko i snažno stablo. Da li se i koliko se ta želja ispunila, najjasnije će pokazati statistika sveučilišta.

Mesić je kod te svečane zgrade rekao među ostalim: «Naša Alma Mater dvojakih ima sinova: jedni su joj sinovi dorasli radom i naporom svojim do toga, te ih je ona primila u svetište svoje kao svećenike znanosti, a drugi su tu, da na vrelištima znanja i umjenja, što ih ona u krilu svojem ima, a kojih je čuvanje onim prvim povjerala, um bistre i znanje sabiru, kojim će se učiniti ljudi, vrijedni i korisni članovi društva». ¹⁾ Prema tim riječima upravit ćemo i mi svoje poglede: jedan na nastavnike i njihovu djelatnost, a drugi na slušače, da rasvijetlimo u ta dva pravca — a na osnovu statistike — razvitak našega sveučilišta od prve nastavničke godine 1874/75. do 1923/24. ²⁾

*

Razlikujući fakultete u prvom ćemo pregledu (1.) za naše izvidno razdoblje od pedeset godina iznijeti brojeve podatke o redovnim i izvanrednim profesorima, o privatnim i honoriranim docentima, o suplentima i napokon o učiteljima vještina i o učiteljima živih jezika. ³⁾

1. NASTAVNICI. ⁴⁾

Redni broj	Godina	Fakultet	Redoviti	Izvanredni	Pri- vatni	Hono- rirani	Su- plenti	Učitelji		Ukupno
			profesori		docenti			vje- ština	jezika	
1	1874/75	teološki	4	4	8
		juridički	5	2	2	2	.	.	.	11
		filozofski	6	6
		<i>Ukupno</i>	15	6	2	2	.	.	.	25
2	1875/76	teološki	4	4	8
		juridički	5	2	2	2	1	.	.	12
		filozofski	9	1	1	.	.	1	.	12
		<i>Ukupno</i>	18	7	3	2	1	1	.	32

¹⁾ Spomenica na svečano otvaranje kr. sveučilišta u Zagrebu. Zagreb, 1875. str. 101.

²⁾ U ovome se članku donose redovno statistički podaci za sve pojedine školske godine i za svaki semestar u cijelom pedesetogodišnjem razdoblju. Da članak ne izađe preopsežan, a koliko to ne bi bilo na štetu samoga predmeta, ograničuje se u nekim statističkim pregledima samo na noviji period, naročito na vrijeme od osnutka države Srba, Hrvata i Slovenaca (školske godine 1919/20—1923/24).

³⁾ Honorirani se docenti nazivaju još i imenom učitelja znanstvenih struka. Honorirana docentura opstojala je od g. 1874/75. do g. 1893/94. na teološkom fakultetu za istočne jezike i na juridičkom fakultetu za državno računoslavlje i sudbenu medicinu. Zakon od 6. listopada 1894. poznaje učitelje i svrstava ih u kategorije: najprije za određene znanstvene struke, kao što su prije pomenute, zatim za vještine, kao što je stenografija, i napokon za predavanja živih jezika, kao ruski, njemački, francuski itd.

⁴⁾ Po stanju na koncu školske godine.

Redni broj	Godina	Fakultet	Redo-	Izvan-	Pri-	Hono-	Su-	Učitelji		Ukupno
			viti	redni	vatni	rirani		plenti	vje-	
			profesori	docenti						
3	1876/77	teološki	5	3	.	1	.	.	.	9
		juridički	7	1	.	2	1	.	.	11
		filozofski	10	1	1	.	.	1	.	13
<i>Ukupno</i>			22	5	1	3	1	1	.	33
4	1877/78	teološki	5	2	.	.	1	.	.	8
		juridički	7	2	.	2	.	.	.	11
		filozofski	11	3	.	.	.	1	.	15
<i>Ukupno</i>			23	7	.	2	1	1	.	34
5	1878/79	teološki	5	3	8
		juridički	7	2	.	2	.	.	.	11
		filozofski	10	2	.	.	1	1	1	15
<i>Ukupno</i>			22	7	.	2	1	1	1	34
6	1879/80	teološki	6	1	.	.	1	.	.	8
		juridički	7	2	1	2	.	.	.	12
		filozofski	10	3	1	.	1	1	1	17
<i>Ukupno</i>			23	6	2	2	2	1	1	37
7	1880/81	teološki	5	1	.	.	2	.	.	8
		juridički	8	1	1	2	.	.	.	12
		filozofski	11	2	1	.	1	1	2	18
<i>Ukupno</i>			24	4	2	2	3	1	2	38
8	1881/82	teološki	5	.	.	.	3	.	.	8
		juridički	8	.	1	2	.	.	.	11
		filozofski	13	1	1	.	.	1	2	18
<i>Ukupno</i>			26	1	2	2	3	1	2	37
9	1882/83	teološki	5	2	.	.	1	.	.	8
		juridički	8	.	1	2	.	.	.	11
		filozofski	13	1	2	.	.	1	3	20
<i>Ukupno</i>			26	3	3	2	1	1	3	39
10	1883/84	teološki	5	2	.	.	1	.	.	8
		juridički	8	.	2	2	.	.	.	12
		filozofski	14	1	2	.	.	1	3	21
<i>Ukupno</i>			27	3	4	2	1	1	3	41
11	1884/85	teološki	5	2	.	.	1	.	.	8
		juridički	8	1	1	2	.	.	.	12
		filozofski	14	1	4	.	.	1	3	23
<i>Ukupno</i>			27	4	5	2	1	1	3	43
12	1885/86	teološki	5	3	8
		juridički	8	.	1	2	.	.	.	11
		filozofski	13	1	4	.	.	1	3	22
<i>Ukupno</i>			26	4	5	2	.	1	3	41
13	1886/87	teološki	6	2	8
		juridički	8	1	1	2	.	.	.	12
		filozofski	12	2	3	.	1	1	1	20
<i>Ukupno</i>			26	5	4	2	1	1	1	40
14	1887/88	teološki	5	1	.	.	2	.	.	8
		juridički	8	1	2	3	.	.	.	14
		filozofski	11	2	7	.	2	1	2	25
<i>Ukupno</i>			24	4	9	3	4	1	2	47

Redni broj	Godina	Fakultet	Redo-	Izvan-	Pri-	Hono-	Su-	Učitelji		Ukupno
			viti	redni	vatni	rirani		plenti	vje-	
			profesori	docenti						
15	1888/89	teološki	5	2	.	.	1	.	.	8
		juridički	8	1	2	2	.	.	.	13
		filozofski	11	2	7	.	2	1	2	25
		<i>Ukupno</i>	24	5	9	2	3	1	2	46
16	1889/90	teološki	6	1	.	.	1	.	.	8
		juridički	8	1	2	2	.	.	.	13
		filozofski	12	2	6	.	2	1	3	26
		<i>Ukupno</i>	26	4	8	2	3	1	3	47
17	1890/91	teološki	5	1	.	.	2	.	.	8
		juridički	8	.	3	2	.	.	.	13
		filozofski	12	3	7	.	1	1	4	28
		<i>Ukupno</i>	25	4	10	2	3	1	4	49
18	1891/92	teološki	5	3	.	.	1	.	1	9
		juridički	7	.	3	2	1	.	.	13
		filozofski	12	2	7	.	1	1	4	27
		<i>Ukupno</i>	24	5	10	2	2	1	5	49
19	1892/93	teološki	6	2	1	9
		juridički	8	.	3	2	.	.	.	13
		filozofski	13	1	7	.	1	1	4	27
		<i>Ukupno</i>	27	3	10	2	1	1	5	49
20	1893/94	teološki	6	1	1	8
		juridički	8	.	3	2	.	.	.	13
		filozofski	12	3	4	.	1	1	4	25
		<i>Ukupno</i>	26	4	7	2	1	1	5	46
21	1894/95	teološki	6	1	.	.	1	.	2	10
		juridički	8	1	3	2	.	.	.	14
		filozofski	12	4	5	.	1	1	5	28
		<i>Ukupno</i>	26	6	8	2	2	1	7	52
22	1895/96	teološki	5	1	.	.	2	.	2	10
		juridički	8	1	4	2	.	.	.	15
		filozofski	12	6	7	.	1	1	3	30
		<i>Ukupno</i>	25	8	11	2	3	1	5	55
23	1896/97	teološki	4	3	.	.	1	.	1	9
		juridički	8	2	3	2	1	1	.	17
		filozofski	16	3	8	.	2	1	4	34
		<i>Ukupno</i>	28	8	11	2	4	2	5	60
24	1897/98	teološki	4	3	.	.	1	.	1	9
		juridički	8	2	3	2	1	1	.	17
		filozofski	17	2	10	.	.	1	4	34
		<i>Ukupno</i>	29	7	13	2	2	2	5	60
25	1898/99	teološki	4	3	.	.	1	.	1	9
		juridički	9	1	5	2	.	1	.	18
		filozofski	16	5	9	.	1	2	6	39
		<i>Ukupno</i>	29	9	14	2	2	3	7	66
26	1899/900	teološki	4	2	.	.	2	.	.	8
		juridički	9	1	5	.	.	1	2	18
		filozofski	16	5	9	10	1	2	2	45
		<i>Ukupno</i>	29	8	14	10	3	3	4	71

Redni broj	Godina	Fakultet	Redo=	Izvan=	Pri=	Hono=	Su=	Učitelji		Ukupno
			viti	redni	vatni	rirani		plenti	vje=	
			profesori		docenti					
27	1900/1	teološki	4	3	.	.	1	.	.	8
		juridički	9	2	6	.	.	1	2	20
		filozofski	15	6	10	10	1	2	6	50
		<i>Ukupno</i>	<i>28</i>	<i>11</i>	<i>16</i>	<i>10</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>8</i>	<i>78</i>
28	1901/2	teološki	4	4	1	9
		juridički	9	2	7	.	.	1	2	21
		filozofski	15	7	9	10	.	2	5	48
		<i>Ukupno</i>	<i>28</i>	<i>13</i>	<i>16</i>	<i>10</i>	.	<i>3</i>	<i>8</i>	<i>78</i>
29	1902/3	teološki	4	4	1	9
		juridički	10	1	9	.	.	1	2	23
		filozofski	19	3	12	10	.	2	5	51
		<i>Ukupno</i>	<i>33</i>	<i>8</i>	<i>21</i>	<i>10</i>	.	<i>3</i>	<i>8</i>	<i>83</i>
30	1903/4	teološki	4	4	1	9
		juridički	9	1	6	.	1	1	2	20
		filozofski	19	5	11	10	.	2	6	53
		<i>Ukupno</i>	<i>32</i>	<i>10</i>	<i>17</i>	<i>10</i>	<i>1</i>	<i>3</i>	<i>9</i>	<i>82</i>
31	1904/5	teološki	4	3	.	.	1	.	1	9
		juridički	9	2	6	.	1	1	2	21
		filozofski	18	5	13	10	1	2	7	56
		<i>Ukupno</i>	<i>31</i>	<i>10</i>	<i>19</i>	<i>10</i>	<i>3</i>	<i>3</i>	<i>10</i>	<i>86</i>
32	1905/6	teološki	4	4	.	.	.	1	.	9
		juridički	12	1	4	1	2	1	.	21
		filozofski	17	5	13	10	1	4	4	54
		<i>Ukupno</i>	<i>33</i>	<i>10</i>	<i>17</i>	<i>11</i>	<i>3</i>	<i>6</i>	<i>4</i>	<i>84</i>
33	1906/7	teološki	4	4	1	.	.	1	.	10
		juridički	12	1	4	1	1	.	1	20
		filozofski	18	5	13	10	1	4	4	55
		<i>Ukupno</i>	<i>34</i>	<i>10</i>	<i>18</i>	<i>11</i>	<i>2</i>	<i>5</i>	<i>5</i>	<i>85</i>
34	1907/8	teološki	5	3	2	.	.	1	.	11
		juridički	11	1	4	2	1	1	.	20
		filozofski	21	4	13	9	.	4	5	56
		<i>Ukupno</i>	<i>37</i>	<i>8</i>	<i>19</i>	<i>11</i>	<i>1</i>	<i>6</i>	<i>5</i>	<i>87</i>
35	1908/9	teološki	7	1	3	.	.	1	.	12
		juridički	12	1	6	1	.	1	.	21
		filozofski	18	7	13	10	.	2	5	55
		<i>Ukupno</i>	<i>37</i>	<i>9</i>	<i>22</i>	<i>11</i>	.	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>88</i>
36	1909/10	teološki	8	.	3	11
		juridički	11	2	5	1	1	1	.	21
		filozofski	24	9	7	9	.	2	5	56
		<i>Ukupno</i>	<i>43</i>	<i>11</i>	<i>15</i>	<i>10</i>	<i>1</i>	<i>3</i>	<i>5</i>	<i>88</i>
37	1910/11	teološki	6	2	1	9
		juridički	12	2	6	1	.	1	.	22
		filozofski	26	9	7	10	.	3	4	59
		<i>Ukupno</i>	<i>44</i>	<i>13</i>	<i>14</i>	<i>11</i>	.	<i>4</i>	<i>4</i>	<i>90</i>
38	1911/12	teološki	4	3	2	.	1	.	.	10
		juridički	12	2	7	1	1	1	.	24
		filozofski	25	11	6	15	.	1	6	64
		<i>Ukupno</i>	<i>41</i>	<i>16</i>	<i>15</i>	<i>16</i>	<i>2</i>	<i>2</i>	<i>6</i>	<i>98</i>

Redni broj	Godina	Fakultet	Redoviti	Izvanredni	Pri- vatni	Hono- rirani	Su- plenti	Učitelji		Ukupno
			profesori	docenti	vje- ština	jezika				
39	1912/13	teološki	6	2	3	11
		juridički	11	3	7	1	1	1	.	24
		filozofski	28	7	6	18	.	2	4	65
		<i>Ukupno</i>	45	12	16	19	1	3	4	100
40	1913/14	teološki	6	2	3	11
		juridički	12	3	6	1	.	1	.	23
		filozofski	27	5	16	17	1	2	4	72
		<i>Ukupno</i>	45	10	25	18	1	3	4	106
41	1914/15	teološki	6	2	3	11
		juridički	13	2	6	1	.	1	.	23
		filozofski	25	4	21	18	1	2	3	74
		<i>Ukupno</i>	44	8	30	19	1	3	3	108
42	1915/16	teološki	8	.	3	11
		juridički	13	2	6	1	.	1	.	23
		filozofski	25	6	18	16	1	2	2	70
		<i>Ukupno</i>	46	8	27	17	1	3	2	104
43	1916/17	teološki	8	.	3	.	.	1	.	12
		juridički	15	.	7	2	.	1	.	25
		filozofski	22	6	18	16	1	1	3	67
		<i>Ukupno</i>	45	6	28	18	1	3	3	104
44	1917/18	teološki	8	.	3	.	.	1	.	12
		juridički	14	.	7	2	.	1	.	24
		medicinski	1	.	.	1
		filozofski	22	6	9	14	.	1	3	55
<i>Ukupno</i>	44	6	19	16	1	3	3	92		
45	1918/19	teološki	6	1	4	.	1	.	.	12
		juridički	15	.	5	1	.	.	.	21
		medicinski	3	.	.	1	1	.	.	5
		filozofski	21	4	3	12	.	1	5	46
<i>Ukupno</i>	45	5	12	14	2	1	5	84		
46	1919/20	teološki	7	.	4	.	3	.	.	14
		juridički	15	.	5	3	.	.	.	23
		medicinski	8	8
		filozofski	24	1	15	4	.	.	5	49
gospodarsko-šumarski	5	.	1	5	5	1	.	17		
<i>Ukupno</i>	59	1	25	12	8	1	5	111		
47	1920/21	teološki	6	.	6	1	3	.	.	16
		juridički	15	.	6	1	.	.	.	22
		medicinski	9	9
		filozofski	28	2	16	2	.	1	6	55
gospodarsko-šumarski	7	.	1	12	1	1	.	22		
<i>Ukupno</i>	65	2	29	16	4	2	6	124		
48	1921/22	teološki	7	1	4	4	2	.	1	19
		juridički	15	.	8	1	.	.	1	25
		medicinski	13	.	2	15
		filozofski	27	2	15	3	.	.	5	52
gospodarsko-šumarski	12	.	.	18	.	.	.	30		
<i>Ukupno</i>	74	3	29	26	2	.	7	141		

Redni broj	Godina	Fakultet	Redo=	Izvan=	Pri=	Hono=	Su=	Učitelji		Ukupno
			viti	redni	vatni	rirani		plenti	vje=	
			profesori		docenti					
49	1922/23	teološki	7	1	4	3	2	.	2	19
		teološki ip.	2	1	.	.	1	.	.	4
		juridički	15	.	6	2	.	1	.	24
		medicinski	14	1	7	22
		filozofski	32	1	13	5	.	.	5	56
		gospodarsko=šumarski	12	.	.	16	.	.	.	28
<i>Ukupno</i>			82	4	30	26	3	1	7	153
50	1923/24	teološki	6	1	5	3	2	2	.	19
		teološki ip.	2	1	3
		juridički	14	.	6	2	.	1	.	23
		medicinski	16	1	7	24
		filozofski	25	1	13	5	.	.	5	49
		gospodarsko=šumarski	10	1	1	13	1	3	.	29
<i>Ukupno</i>			73	5	32	23	3	6	5	147

Na tri fakulteta (teološkom, juridičkom i filozofskom) s neznatnim brojem od 25 nastavnika (15 redovnih i 6 izvanrednih profesora, 2 privatna i 2 honorirana docenta) nastavnički je rad otpočeo prve godine života na našem sveučilištu. Sve to veća želja za naukom u mladeži iznosi jače potrebe, i broj nastavnika raste od godine do godine tako, da se iza 25 godina uzdigao na 66 (29 redovnih i 9 izvanrednih profesora, 14 privatnih i 2 honorirana docenta, 2 suplenta, 3 učitelja vještina i 7 učitelja jezika). To znači, da je za prvoga sveučilišnog jubileja (1898/99) broj svih nastavnika narastao za 164 %.

U drugom jubilaranom razdoblju (do 1923/24.) doseže broj nastavnika gotovo šesterostruku visinu, kad na šest fakulteta (osim spomenutih još i na teološkom istočno-pravoslavnom, medicinskom i gospodarsko=šumarskom) predaje 147 nastavnika (73 redovna i 5 izvanrednih profesora, 32 privatna i 23 honorirana docenta, 3 suplenta, 6 učitelja vještina i 5 učitelja jezika) ili 488 % više, nego prve nastavničke godine.

Konstantan i tako reći pravilan se porast u broju nastavnika pokazuje sve do godine 1914/15. i broj se njihov diže do 108. Međutim je ta konstantnost posve poremećena u doba svjetskoga rata, kad su mnogi nastavnici morali pustiti visoki poziv svoga mirnog naučnog rada i zaći sa katedre u bojne rovove. Za rata pada broj nastavnika iz početka na 104 spuštajući se sve do 92 (1917/18), a napokon samo na 84 (1918/19). Tako je broj sveučilišnih nastavnika spao za 22 % — na razinu, na kojoj je stajao unatrag 13 godina. No već g. 1919/20., čim je rat prestao, oko naše se Almae Matris opet okupljaju njezini svećenici, i broj se nastavnika podiže na 111 rastući rapidno godišnjim viškom od 10 do 20 nastavničkih sila i doseže zamjernu visinu od 147.

U ovo pedeset godina broj se nastavnika na fakultetima dizao ovako: na teološkom fakultetu od 8 na 19, na juridičkom od 11 na 23, na filozofskom najviše — od 6 na 49. Prema tome podigao se broj nastavnika na prva dva fakulteta u jednakom omjeru — na svakom sa 100 %, na filozofskom pak fakultetu ovaj je porast daleko veći, t. j. 816 %.

Što se tiče fakulteta, koji su osnovani posljednjih godina minuloga polustoljeća, reći ćemo ovo: Plemenitoj intenciji osnivača našega sveučilišta, jakoj potrebi i vrućoj želji naroda, da se sveučilište upotpuni — odgovoreno je u prvom redu osnutkom medicinskoga fakulteta. Prve godine njegova rada (1917/18.) nalazimo samo jednoga profesora,

koji je izrijekom postavljen na taj fakultet, a uz njega su nastavnici filozofskoga fakulteta držali i na medicinskom fakultetu predavanja iz pripravnih struka. Prema potrebi broj nastavnika na tom fakultetu raste brzo, i posljednje izvidne godine ima ih 24 (16 redovnih i 1 izvanredni profesor pa 7 docenata).

Sveučilište se od godine 1919/20. ponosi još jednim — za narod, kao što je naš, ponajviše poljodjelski (79 %) — osobito važnim fakultetom: gospodarsko-šumarskim. Zametak mu seže u godinu 1898. (šumarska akademija). Taj fakultet broji u godini osnutka 17 nastavnika (5 redovnih profesora, 1 privatnog i 5 honoriranih docenata, 5 suplenata i 1 učitelja vještina), a već nakon četvrte godine svoga opstanka ima 29 nastavnika (10 redovnih i 1 izvanrednog profesora, 1 privatnog i 13 honoriranih docenata, 1 suplenta i 3 učitelja vještina).

U najnovije doba zabilježila je naša statistika (1920/21.) najmlađi fakultet: istočno-pravoslavni teološki, na kojemu posljednje naše izvidne godine predaju 3 nastavnika (2 redovna i 1 izvanredni profesor¹⁾). Istočno-pravoslavni teološki fakultet osnovan je ukazom od 27. kolovoza 1920., a ukinut ukazom od 26. travnja 1924. V. str. 71.

Razmotrimo li broj svih nastavnika po vrstama i prema tome njihov porast, ustanovit ćemo, da se u promatranom razdoblju broj redovnih profesora podigao od 15 na 73 (za 387 %), broj privatnih docenata od 2 na 32 (za 1500 %), honoriranih docenata od 2 na 23 (za 1050 %).

Suplente i učitelje nalazimo tek druge nastavničke godine (1875/76.) od svakih po jednog, a posljednje izvidne godine (1923/24.) ima onih prvih 3, a drugih 11 (6 za vještine i 5 za jezike).

Ako uvažimo, da se vrsta nastavnika — naročito docenata i učitelja — od godine do godine mijenja bez stanovitoga reda, već prema tome, kako se naučenjaci sprema za svoj položaj — onda je samo slučaj, da izvanrednih profesora posljednje nastavničke godine ima 5, a prva da ih je brojila 6, to više, što u početku sveučilište nije moglo spremati nastavnike iz svojega krila. U ostalom nam razvitak broja nastavnika sved pokazuje njihovo uspinjanje od suplenata i učitelja na docente i dalje na položaje izvanrednih i redovnih profesora. Ova izmjena vrsta nastavnika još je u vezi i s postepenim osnivanjem novih sveučilišnih stolica (osobito na filozofskom fakultetu) i podizanjem novih fakulteta.

Konstatiramo li još naročiti zamah u broju honoriranih docenata (učitelja znanstvenih struka) 1899/900. i 1921/22., pa privatnih docenata u trećem deceniju, a još više u posljednjem kvinkveniju — upozorili smo u glavnom na sve, što nam je statistika zabilježila o broju sveučilišnih nastavnika u pô stoljeća sveučilišnoga života.

Dodatak. — Na početku ljetnoga semestra g. 1923. prihvatili su akademički senati beogradski i zagrebački prijedlog rektora dra. Bogdana Gavrilovića, da se po mogućnosti svake godine izvrši razmjena profesora među univerzitetima naše Kraljevine. Pošto je ministarstvo prosvjete na to pristalo i odobrilo potrebne kredite, otpočela su razmjenu u sredini mjeseca lipnja u našem filozofskom fakultetu dva beogradska profesora: dr. *Sima Lozanić* (3 sata predavanja) i dr. *Nikola Vučić* (5 sati). U prosincu g. 1923. predavali su u beogradskom univerzitetu kao izabranici naših profesorskih zborova: prof. jur. fakulteta dr. *Ernest Miler* i profesori filoz. fakulteta dr. *Gavro Manojlović* i dr. *Juraj Majcen*.

Koliki su trud nastavnici uložili za napredak sveučilišta, objasniti će nam pregled (2) o broju predavanja održanih na svakom pojedinom fakultetu, pa o broju sati držanih na nedjelju u fakultetima.

¹⁾ Gdje se god u ovome članku spominje «teološki» fakultet, razumijeva se rimo-katolički, za istočno-pravoslavni fakultet uzima se još i naznaka ip.

2. PREDAVANJA.

Redni broj	Godina, poljeće		Fakultet						Ukupno			
			teološki		juridički		filozofski					
			na nedjelju držana									
			preda- vanja	sati	preda- vanja	sati	preda- vanja	sati	preda- vanja	sati		
1	1874/75	I.	15	72	14	72	9	30	38	174		
		II.	15	72	16	78	12	40	43	190		
2	1875/76	I.	15	74	19	81	18	48	52	203		
		II.	14	74	20	83	27	58	61	215		
3	1876/77	I.	13	59	18	88	35	106	66	253		
		II.	15	75	20	77	36	107	71	259		
4	1877/78	I.	16	75	20	89	38	110	74	274		
		II.	15	75	23	81	36	114	74	270		
5	1878/79	I.	18	75	20	89	38	109	76	273		
		II.	17	75	19	75	40	102	76	252		
6	1879/80	I.	19	75	20	92	42	111	81	278		
		II.	19	75	24	80	45	119	88	274		
7	1880/81	I.	18	75	18	88	47	139	83	302		
		II.	14	74	23	83	47	140	84	297		
8	1881/82	I.	19	75	20	91	44	138	83	304		
		II.	17	82	27	89	48	146	92	317		
9	1882/83	I.	16	75	20	92	52	147	88	314		
		II.	13	75	22	81	53	149	88	305		
10	1883/84	I.	15	75	21	96	48	164	84	335		
		II.	15	75	24	80	54	173	93	328		
11	1884/85	I.	15	75	20	92	57	170	92	337		
		II.	14	75	23	88	54	171	91	334		
12	1885/86	I.	16	75	21	94	53	161	90	330		
		II.	15	75	27	87	49	150	91	312		
13	1886/87	I.	15	75	27	111	47	138	89	324		
		II.	12	75	26	84	48	141	86	300		
14	1887/88	I.	13	75	25	108	49	144	87	327		
		II.	13	75	26	94	54	162	93	331		
15	1888/89	I.	16	75	24	97	54	153	94	325		
		II.	13	75	25	89	56	157	94	321		
16	1889/90	I.	16	75	24	93	51	167	91	335		
		II.	13	75	24	90	52	164	89	329		
17	1890/91	I.	16	75	25	96	58	191	99	362		
		II.	13	75	20	91	58	161	91	327		
18	1891/92	I.	16	76	24	94	56	188	96	358		
		II.	13	75	24	90	58	176	95	341		
19	1892/93	I.	17	76	18	83	57	171	92	330		
		II.	13	75	21	76	54	166	88	317		
20	1893/94	I.	17	76	23	90	58	181	98	347		
		II.	13	75	20	78	55	155	88	308		
21	1894/95	I.	17	76	22	92	59	181	98	349		
		II.	13	75	20	78	59	172	92	325		
22	1895/96	I.	17	76	20	89	59	173	96	338		
		II.	12	72	22	92	58	179	92	343		

Redni broj	Godina, poljeće	Fakultet										Ukupno		
		teološki		juridički		medicinski		filozofski		gospodarsko-šumarski				
		Na nedjelju držana												
		preda- vanja	sati	preda- vanja	sati	preda- vanja	sati	preda- vanja	sati	preda- vanja	sati	preda- vanja	sati	
23	1896/97	I.	14	76	19	84	.	.	71	227	.	.	104	387
		II.	13	75	19	96	.	.	66	211	.	.	98	382
24	1897/98	I.	18	73	22	96	.	.	83	239	.	.	123	408
		II.	15	75	24	101	.	.	73	240	.	.	112	416
25	1898/99	I.	20	76	22	97	.	.	72	234	.	.	114	407
		II.	16	75	23	96	.	.	72	249	.	.	111	420
26	1899/900	I.	16	58	21	97	.	.	83	256	.	.	120	411
		II.	14	73	23	100	.	.	93	276	.	.	130	449
27	1900/01	I.	17	69	21	104	.	.	86	256	.	.	124	429
		II.	9	48	24	91	.	.	77	224	.	.	110	363
28	1901/02	I.	14	54	20	94	.	.	84	241	.	.	118	389
		II.	15	69	23	84	.	.	86	235	.	.	124	388
29	1902/03	I.	19	74	23	105	.	.	85	244	.	.	127	423
		II.	15	69	28	112	.	.	86	245	.	.	129	426
30	1903/04	I.	18	73	21	98	.	.	96	269	.	.	135	440
		II.	15	72	27	99	.	.	93	247	.	.	135	418
31	1904/05	I.	17	73	24	102	.	.	95	260	.	.	136	435
		II.	14	69	33	117	.	.	105	287	.	.	152	473
32	1905/06	I.	18	75	26	107	.	.	95	261	.	.	139	443
		II.	14	69	28	102	.	.	104	269	.	.	146	440
33	1906/07	I.	18	72	28	109	.	.	104	287	.	.	150	468
		II.	14	69	33	110	.	.	108	290	.	.	155	469
34	1907/08	I.	18	74	29	110	.	.	106	286	.	.	153	470
		II.	17	79	33	114	.	.	96	273	.	.	146	466
35	1908/09	I.	17	74	30	112	.	.	111	307	.	.	158	493
		II.	18	80	37	118	.	.	110	312	.	.	165	510
36	1909/10	I.	19	78	30	110	.	.	127	352	.	.	176	540
		II.	18	80	36	120	.	.	130	354	.	.	184	554
37	1910/11	I.	16	57	31	116	.	.	132	360	.	.	179	533
		II.	16	72	40	125	.	.	129	366	.	.	185	563
38	1911/12	I.	16	71	31	116	.	.	147	395	.	.	194	582
		II.	16	76	42	133	.	.	133	369	.	.	191	578
39	1912/13	I.	18	76	33	123	.	.	127	354	.	.	178	553
		II.	19	81	41	132	.	.	136	371	.	.	196	584
40	1913/14	I.	20	78	34	122	.	.	132	352	.	.	186	552
		II.	17	74	39	126	.	.	139	347	.	.	195	547
41	1914/15	I.	19	77	31	122	.	.	138	353	.	.	188	552
		II.	19	76	35	114	.	.	138	359	.	.	192	549
42	1915/16	I.	19	77	28	113	.	.	138	364	.	.	185	554
		II.	17	77	34	113	.	.	129	353	.	.	180	543
43	1916/17	I.	20	77	29	116	.	.	131	359	.	.	180	552
		II.	20	79	41	136	.	.	129	359	.	.	190	574
44	1917/18	I.	19	77	32	123	.	.	133	358	.	.	184	558
		II.	20	80	35	115	5	23	123	329	.	.	183	547

Redni broj	Godina, poljeće	Fakultet										Ukupno		
		teološki		juridički		medicinski		filozofski		gospodarsko-šumarski				
		Na nedjelju držana												
		preda- vanja	sati	preda- vanja	sati	preda- vanja	sati	preda- vanja	sati	preda- vanja	sati	preda- vanja	sati	
45	1918/19	I.	23	80	37	130	11	43	129	349	.	.	200	602
		II.	22	81	33	124	10	40	125	336	.	.	190	581
46	1919/20	I.	28	90	35	126	12	46	149	402	.	.	224	664
		II.	26	87	38	125	17	68	98	263	48	152	227	695
47	1920/21	I.	32	87	35	126	23	80	104	282	50	156	244	731
		II.	26	89	36	117	23	76	107	293	60	176	252	751
48	1921/22	I.	32	93	34	124	31	89	106	279	75	221	278	806
		II.	36	108	44	128	31	112	104	283	73	208	288	839
49	1922/23	I.	37	107	37	132	36	117	122	313	74	210	306	879
		II.	32	98	41	122	44	147	121	322	74	212	326	938
50	1923/24	I.	40	105	42	138	41	164	123	333	68	199	314	939
		II.	41	108	53	137	46	159	109	291	71	208	320	903

Od 38 predavanja (predmeta) držanih na sva tri fakulteta na nedjelju u godini osnutka sveučilišta (1874/75.) diže se taj broj postepeno razvitkom sveučilišta — semestar po semestar — prosjekom od tri do četiri predavanja. Ima dakako semestara, koji daleko odskaku od toga prosjeka sad na više, sad se opet spuštaju na niže. Cijelo to gibanje i kretanje u broju predavanja zavisi o broju naučnih struka, za koje su određeni stanoviti semestri.

Naročito velik prirast u broju predavanja pokazuje se posljednjih godina, kad su razvili jaku djelatnost novi fakulteti. Zbog te djelatnosti opažamo, da je u posljednjem kvinkveniju broj predavanja porastao u pojedinim semestrima i za više od 30 predavanja na nedjelju.

U dvadeset i petoj godini broj je predavanja poskočio od 38 na 114 (200%), a u drugom jubileju na 320 (716%).

Kao što broj predavanja, tako je uporedo rastao i broj nedjeljnih sati te se od 174 u godini osnutka dizao prosjekom od 16 sati, pak je nakon 25 godina poskočio na 420 (136%), a za daljih 25 godina na 903 (419%).

Valja spomenuti, da je velik broj nastavnika predavao u tjednu i po više sati, nego što je obavezan bio zakonom, pak još i to, da se u gornjem pregledu nije uzeo obzir na broj onih sati, koji su upotrebljeni za vježbe, ekskurzije, praktika i slične naučne potrebe — već samo na predavanja i seminare. Prosudjujući naučni rad sveučilišnih nastavnika ne smijemo pustiti s vida sav taj zasebni mar, što ga ulažu u praktičnu korist nauke i napretka, a bez kojega bi i mnoga predavanja — naročito na medicinskom, filozofskom i gospodarsko-šumarskom fakultetu — bila zališna i ne bi nikako postizavala svoje svrhe.

U nešto zbitijem, ali zato u preglednijem obliku razabrat ćemo razvitak broja predavanja i sati, ako sračunamo podatke za razdoblja od 5 godina, kako je to učinjeno u daljem pregledu (3); — pri tome ćemo razlikovati prosjeke zasebno za zimska, a zasebno za ljetna poljeća.

3. PREDAVANJA PO PETOGODIŠNJIM RAZDOBLJIMA.

Redni broj	Petogodište, poljeće	Prosjekom je na fakultetu										Ukupno			
		teološkom		juridičkom		medicinskom		filozofskom		gospodarsko-šumarskom					
		držano na nedjelju													
		preda- vanja	sati	preda- vanja	sati	preda- vanja	sati	preda- vanja	sati	preda- vanja	sati	preda- vanja	sati	preda- vanja	sati
1	1874/79 I.	15	71	18	84	.	.	28	80	.	.	61	235		
	II.	15	74	20	79	.	.	30	84	.	.	65	237		
2	1879/84 I.	17	75	20	92	.	.	46	140	.	.	83	307		
	II.	16	76	24	83	.	.	49	145	.	.	89	304		
3	1884/89 I.	15	75	23	100	.	.	52	153	.	.	90	328		
	II.	13	75	25	88	.	.	52	156	.	.	90	319		
4	1889/94 I.	16	76	23	91	.	.	55	179	.	.	95	346		
	II.	13	75	22	85	.	.	55	164	.	.	90	324		
5	1894/99 I.	17	75	21	92	.	.	69	211	.	.	107	378		
	II.	14	74	21	93	.	.	66	210	.	.	101	377		
6	1899/900 I.	17	66	21	99	.	.	87	253	.	.	125	418		
	II.	14	66	25	97	.	.	87	245	.	.	126	408		
7	1904/09 I.	18	74	27	108	.	.	102	280	.	.	147	462		
	II.	15	73	33	112	.	.	105	286	.	.	153	471		
8	1909/14 I.	18	72	31	117	.	.	133	363	.	.	182	552		
	II.	17	77	40	127	.	.	133	361	.	.	190	565		
9	1914/19 I.	20	78	31	121	2	8	134	356	.	.	187	563		
	II.	20	78	35	120	3	13	129	347	.	.	187	558		
10	1919/24 I.	34	96	37	129	28	99	121	322	53	158	273	804		
	II.	35	105	42	126	32	113	108	290	65	191	282	825		

Sve do 9. kvinkvenija porast je svih predavanja na sveučilištu postepen, kad u tom kvinkveniju — zbog ratnih prilika — opadaju, ali već u posljednjem kvinkveniju odskaku od pedesetogodišnjeg prosjeka — dižu se na 273, dotično 282.

Slično je i sa satima, koji za kvinkvenije ratnih godina napadno padaju, a rastu u posljednjem na 804, dotično 825.

Nejednako sudjeluju pojedini fakulteti kod porasta predavanja i sati, pak nam svaki od njih daje svoju naročitu sliku.

Na teološkom fakultetu broj se predavanja i sati neznatno mijenja i ne pokazuje osobita prirasta, tek iskače u posljednjem petogodištu broj predavanja na dvostruko i više (15—35), a broj nedjeljnih sati za preko 25% (71—105).

Na istočno-pravoslavnom bogoslovnom fakultetu u posljednje se vrijeme držalo 14 predavanja i 37 sati.

Na juridičkom fakultetu pokazuju predavanja jači porast ranije, već u sedmom petogodištu, kako to gornji pregled (3) pokazuje.

Isto tako i u isto vrijeme poskočio je broj predavanja i sati na filozofskom fakultetu, ali on je pao u posljednjem petogodištu. No ta je pojava samo prividna, jer je u to doba od njega odijeljena šumarska akademija, koja je dotad bila pripojena filozofskom fakultetu, a 1919/20. nastao iz nje fakultet gospodarsko-šumarski, pa se dotadašnji broj predavanja i sati onoga prvoga fakulteta dijeli još na broj predavanja i sati držanih na gospodarsko-šumarskom fakultetu.

Ako i nemamo već danas za duži niz godina podataka o predavanjima na medicinskom i gospodarsko-šumarskom fakultetu, jer oni djeluju tek šest, dotično četiri godine, ipak opažamo brz porast predavanja i sati pa intenzivni rad nastavnika na oba ova fakulteta. Brojevi predavanja i sati na medicinskom fakultetu natječu se s brojevima, kako ih iskazuje juridički fakultet, a brojevi predavanja i sati na još mlađem gospodarsko-šumarskom fakultetu stižu one na filozofskom već sa 70⁰/₀. Sve se to objašnjuje velikim brojem struka, što se predaju na tim fakultetima.

Ako broj predavanja raste s brojem struka i nastavnika, — broj nedjeljnih sati zavisi još o jednoj drugoj okolnosti — o tom, koje su vrste nastavnici=predavači. Redovni će i izvanredni profesori u pravilu uvijek predavati više sati na nedjelju, negoli privatni ili honorirani docenti. Za profesore i njihova predavanja izrijeком se traži određeni broj sati na nedjelju (8, 6), dok docenti mogu da predaju i manji broj sati, pače samo jedan sat na tjedan, a nijesu uopće ni obavezani, da predaju svakog semestra.

Zanimljiv je zato račun sastavljen po petogodišnjim razdobljima o broju nastavnika i njegovoj vezi s brojem predavanja i sati, pa o vezi brojeva samih predavanja i nedjeljnih sati.

Dolazi prosječno:

u razdoblju	nastavnika	na 1 nastavnika		na 1 predavanje sati na nedjelju
		predavanja	sati	
1874/79	32	2·03	7·41	3·65
1879/84	38	2·34	8·00	3·42
1884/89	43	2·09	7·42	3·54
1889/94	48	1·88	6·75	3·60
1894/99	59	1·71	6·39	3·73
1899/904	66	1·92	6·18	3·24
1904/09	86	1·78	5·48	3·08
1909/14	95	2·00	5·95	2·97
1914/19	98	1·92	5·69	2·98
1919/24	135	2·09	6·11	2·93

Ne će biti bez interesa iznijeti takove podatke za tri najvažnije godine iz života našega sveučilišta: za godinu osnutka, za dvadesetpetu i za pedesetu godišnjicu.

Godina	B r o j		sati na nedjelju
	nastavnika	predavanja	
1874/75. (I. s)	25	38	174
1898/99. (I. s)	66	114	407
1923/24. (II. s)	147	320	903

Broj se nastavnika, kako vidimo, iza svakih 25 godina daleko više nego po-dvostručio, a predavanja su se iza prvih dvadeset i pet godina potrostručila i u daljem periodu podigla gotovo jednakim relativnim porastom.

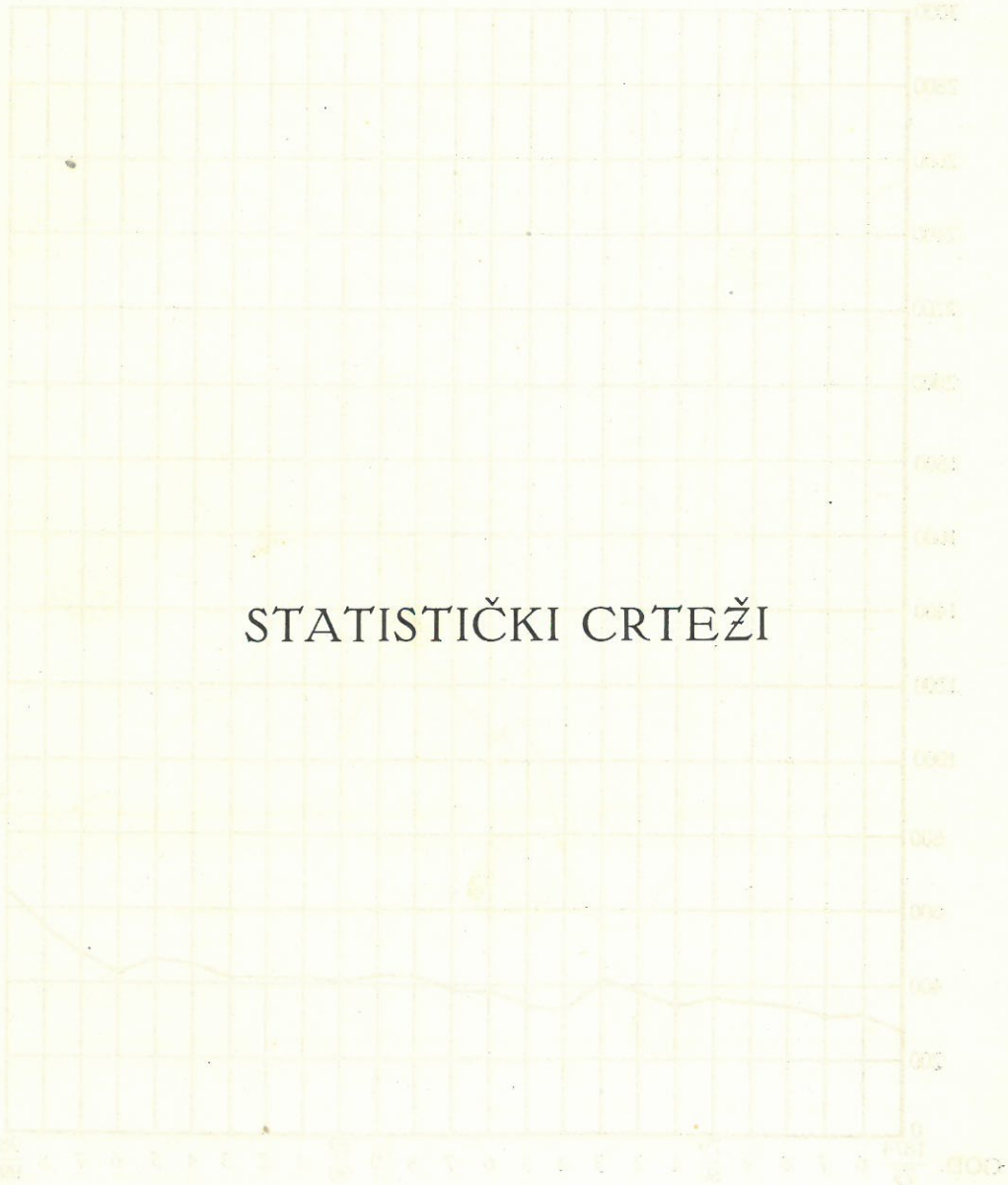
Nije posve tako s brojem nedjeljnih sati. Prema ovim podacima dolazi:

godine	na jednog nastavnika		na jedno predavanje sati
	predavanja	sati	
1874/75.	1·52	6·96	4·58
1898/99.	1·73	6·17	3·57
1923/24.	2·18	6·14	2·82

Taj nam račun najbolje pokazuje, kako broj predavanja i sati zavisi o vrsti nastavnika (vidi pregled 1.). Sračunamo li naime relativne brojeve nastavnika, dobit ćemo ove rezultate: U godini osnutka ima 80⁰/₀ profesora (redovnih i izvanrednih) i 20⁰/₀ docenata, kod prvoga jubileja brojimo 68⁰/₀ profesora, a 42⁰/₀ docenata i ostalih

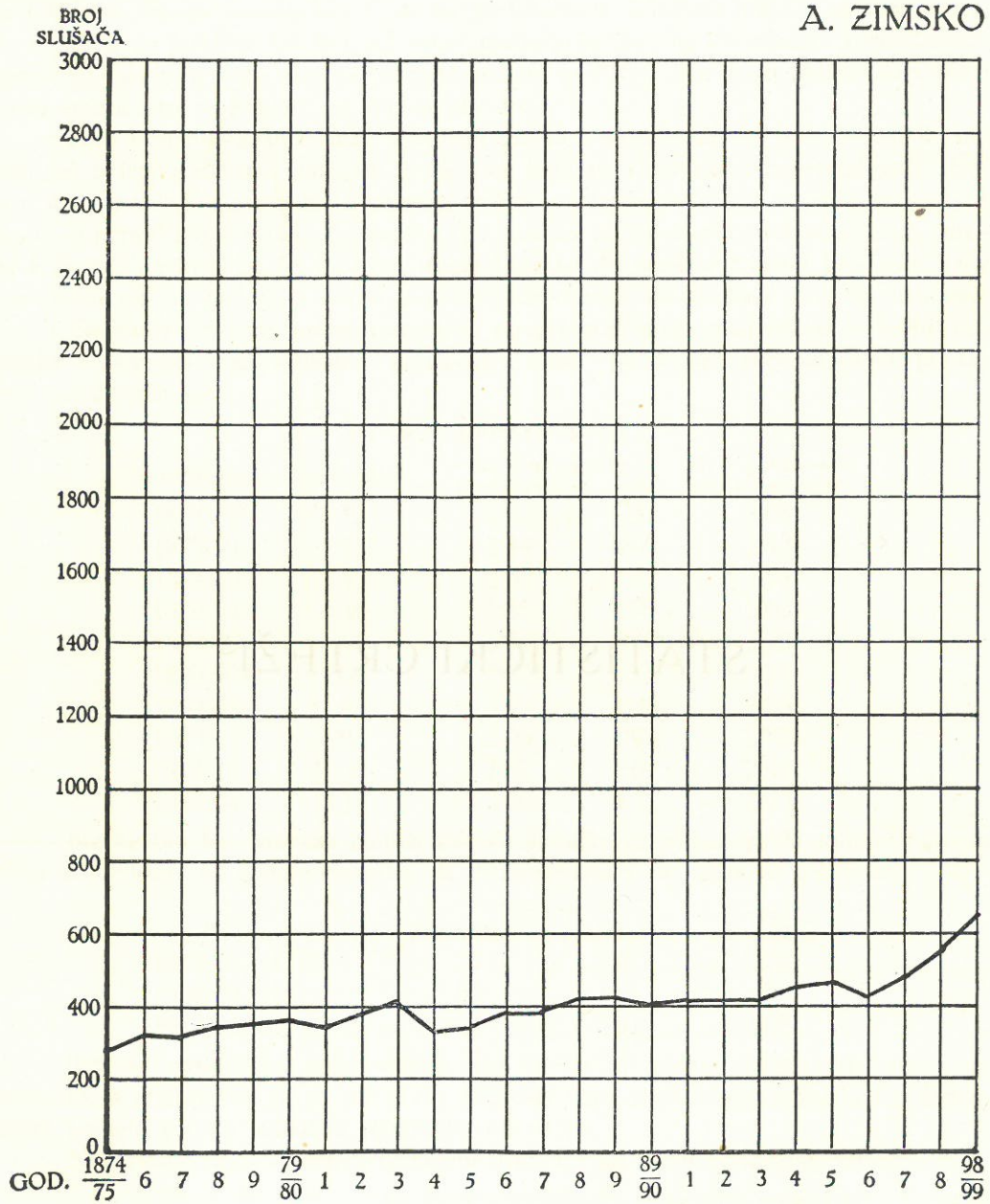
JOSIP VAS I

OSME A

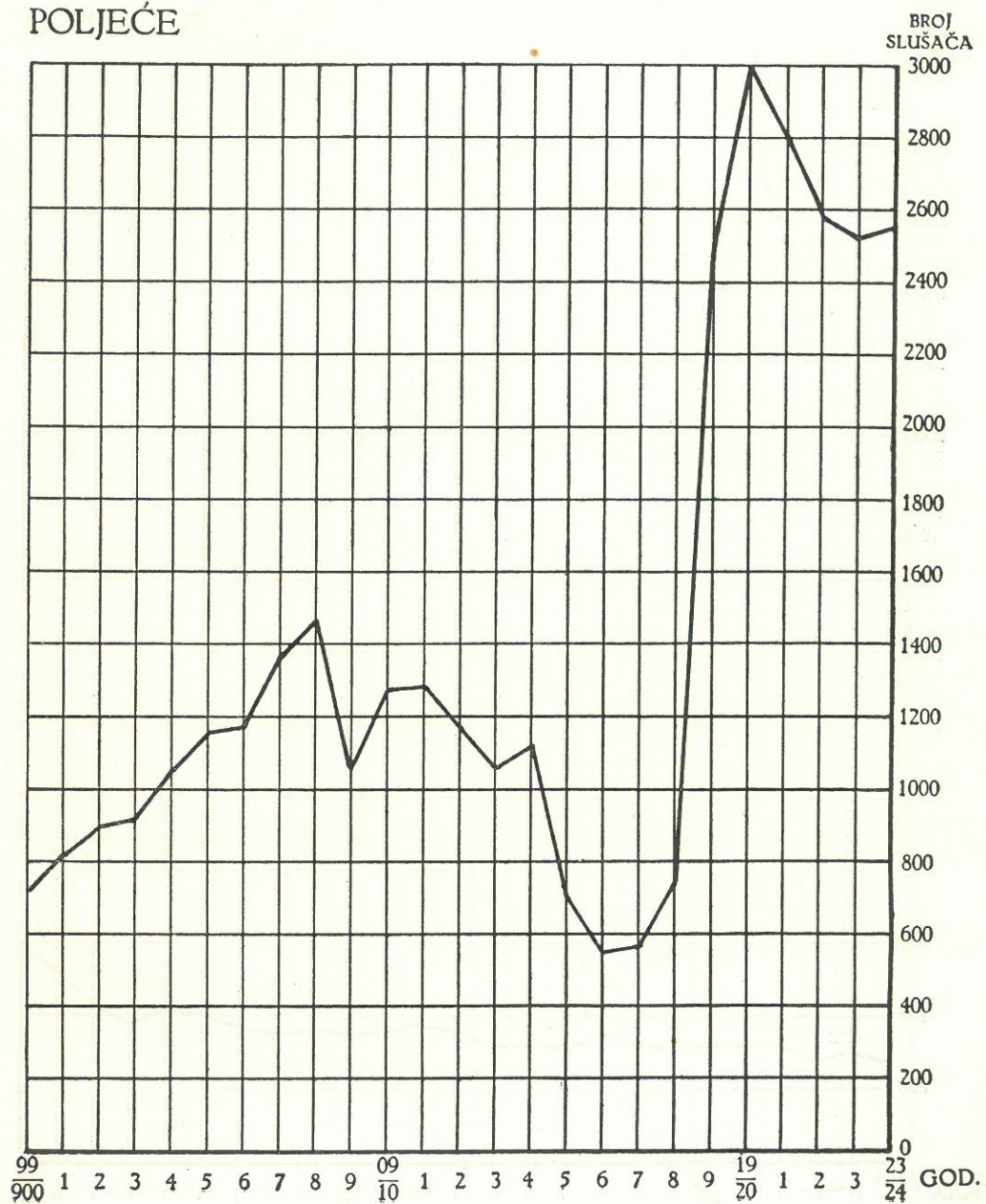
I. SAV BROJ

A. ZIMSKO

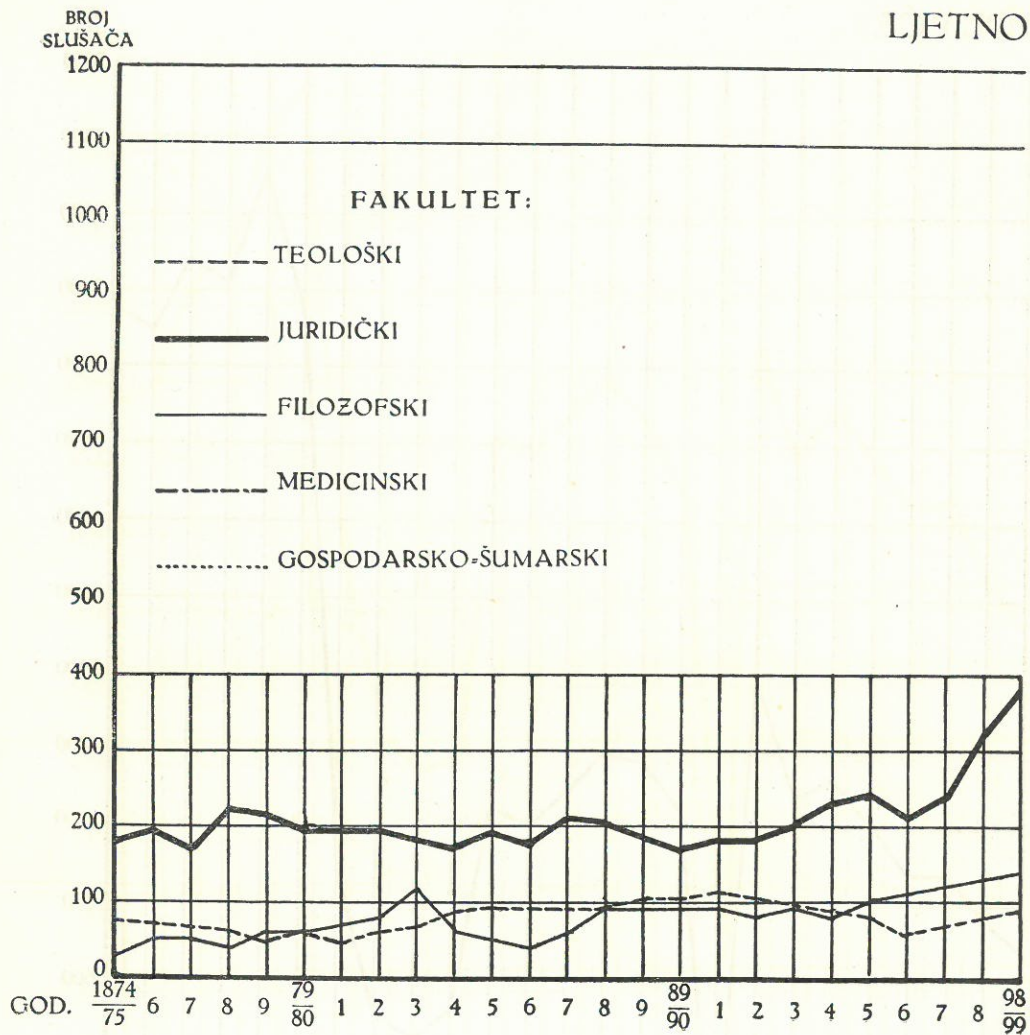
SLUŠAČA $\frac{1874}{75}$ - $\frac{1923}{24}$

POLJEĆE

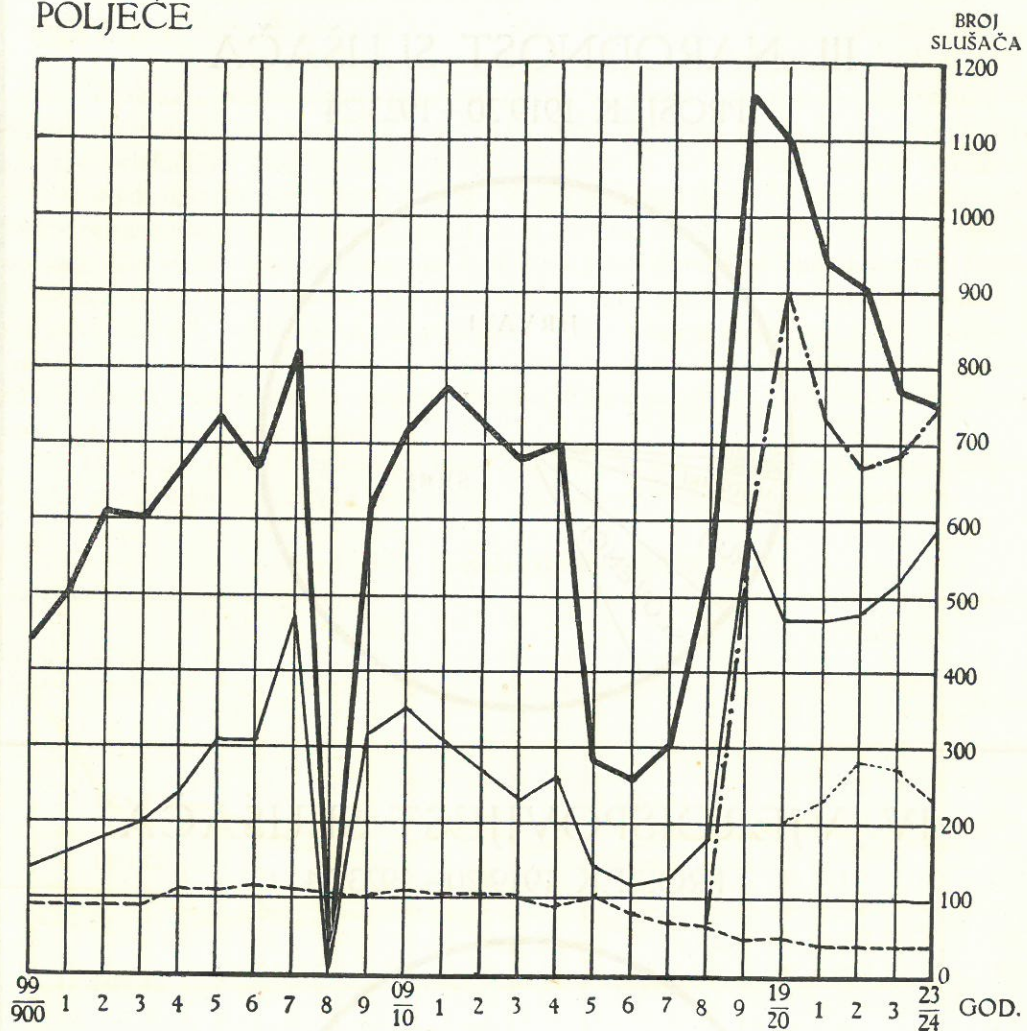
II. SLUŠAČI PO

LJETNO

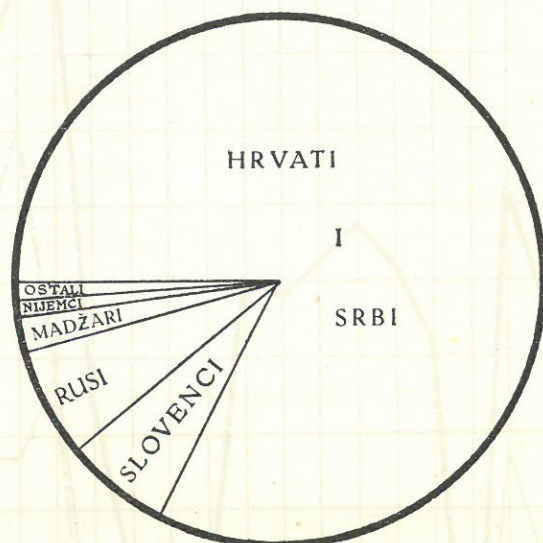
FAKULTETIMA $\frac{1874}{75}$ - $\frac{1923}{24}$

POLJEĆE

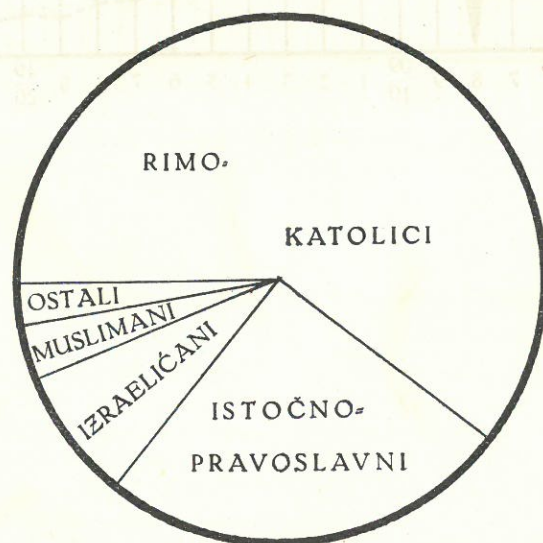
III. NARODNOST SLUŠAČA

PROSJEK 1919/20 – 1923/24

IV. VJEROISPOVIJEST SLUŠAČA

PROSJEK 1919/20 – 1923/24

nastavnika, kod drugoga jubileja nalazimo 53% profesora, a broj docenata i ostalih nastavnika raste na 47%.

Broj privatnih docenata i honoriranih (učitelja znanstvenih struka) pokazuje tako jak zamah posljednje školske godine, da oni ispunjuju 37% svih nastavničkih sila.

*

Veličina i znamenitost kojega sveučilišta ne prosuđuje se samo po broju i vrijednosti nastavnika i njihovu radu, nego i po broju slušača, jer se u tom broju odražuje ona privlačljiva snaga svake univerze. Poznato je, da su najznamenitija sveučilišta imala i uvijek najveći broj slušača. Stoga je svakako potrebno, da razvitak našega sveučilišta razmotrimo i s te strane. Trebat će pogledati, da li je naše sveučilište ispunilo one nade, što su se u nj stavljale, da li se doista pokazalo kao ono duševno središte, oko kojega su se našli nesamo sinovi Hrvatske, nego i sinovi sviju zemalja, u kojima žive južni Slaveni, željni nauke, da postanu — kako ono reče prvi sveučilišni rektor — «vrijedni i korisni članovi društva». Ono treba da se uzvine do tolike visine, kako će i sinovi drugih, tuđih naroda osjetiti potrebu, da ga potraže i crpe iz njegova vrutka znanje za spoznaju svete Istine.

U prvom ćemo pregledu po slušačima (4) donijeti podatke o ukupnom njihovom broju, a po pojedinim školskim godinama i poljećima izvidnoga našeg razdoblja.

4. SAV BROJ SLUŠAČA¹⁾.

Redni broj	Godina, poljeće	Fakultet				Redni broj	Godina, poljeće	Fakultet			
		teo- loški	juri- dički	filo- zofski	<i>Ukupno</i>			teo- loški	juri- dički	filo- zofski	<i>Ukupno</i>
1	1874/75 I.	81	183	26	290	10	1883/84 I.	83	188	65	336
	II.	78	181	26	285		1883/84 II.	78	171	58	307
2	1875/76 I.	78	193	51	322	11	1884/85 I.	89	199	59	347
	II.	73	189	46	308		1884/85 II.	86	185	50	321
3	1876/77 I.	70	193	56	319	12	1885/86 I.	96	200	96	392
	II.	66	169	48	283		1885/86 II.	92	184	43	319
4	1877/78 I.	59	241	48	348	13	1886/87 I.	97	232	63	392
	II.	57	216	43	316		1886/87 II.	91	203	65	359
5	1878/79 I.	53	247	60	360	14	1887/88 I.	100	224	114	438
	II.	52	210	58	320		1887/88 II.	97	200	92	389
6	1879/80 I.	56	261	59	376	15	1888/89 I.	106	194	113	413
	II.	55	196	56	307		1888/89 II.	103	175	90	368
7	1880/81 I.	55	230	80	365	16	1889/90 I.	109	188	107	404
	II.	48	194	70	312		1889/90 II.	104	171	88	363
8	1881/82 I.	60	237	100	397	17	1890/91 I.	121	200	108	429
	II.	58	194	78	330		1890/91 II.	114	179	90	383
9	1882/83 I.	73	214	129	416	18	1891/92 I.	111	212	92	415
	II.	66	180	116	362		1891/92 II.	103	185	82	370

¹⁾ U ovom su pregledu iskazani redovni i izvanredni slušači (muški i ženski). — Zajedno sa slušačima jurid. fakulteta brojeni su i slušači državnog računoslavlja. Među slušače filozofskoga fakulteta brojeni su — od godine 1898/99. t. j. od osnutka šumarske akademije pa sve do osnutka gospodarsko-šumarskog fakulteta, do zimskog semestra godine 1919/20. — slušači šumarije. Isto tako brojeni su ovamo od zimskog poljeća godine 1882/83. pa sve do 1923/24. farmaceuti, a u razdoblju od ljetnog poljeća 1908/09. do ljetnog poljeća 1918/19. (do osnutka tehničke visoke škole) i geodeti.

Redni broj	Godina, poljeće	Fakultet					Ukupno	
		teološki	juridički	medicinski	filozofski	gospodarsko- šumarski		
19	1892/93	I.	94	217	.	99	.	410
		II.	91	198	.	90	.	379
20	1893/94	I.	94	246	.	112	.	452
		II.	92	229	.	85	.	406
21	1894/95	I.	82	291	.	106	.	479
		II.	79	245	.	101	.	425
22	1895/96	I.	70	247	.	120	.	437
		II.	66	203	.	113	.	382
23	1896/97	I.	76	261	.	147	.	484
		II.	70	243	.	123	.	436
24	1897/98	I.	84	344	.	136	.	564
		II.	79	317	.	127	.	523
25	1898/99	I.	87	418	.	152	.	657
		II.	85	378	.	137	.	600
26	1899/900	I.	96	531	.	143	.	770
		II.	95	442	.	140	.	677
27	1900/01	I.	97	569	.	163	.	829
		II.	90	509	.	161	.	760
28	1901/02	I.	96	628	.	183	.	907
		II.	94	612	.	177	.	883
29	1902/03	I.	95	637	.	202	.	934
		II.	93	602	.	199	.	894
30	1903/04	I.	111	697	.	247	.	1055
		II.	108	667	.	238	.	1013
31	1904/05	I.	111	755	.	308	.	1174
		II.	107	728	.	312	.	1147
32	1905/06	I.	116	746	.	333	.	1195
		II.	113	672	.	307	.	1092
33	1906/07	I.	119	830	.	417	.	1366
		II.	111	818	.	466	.	1395
34	1907/08	I.	116	877	.	471	.	1464
		II.	106	21	.	9	.	136
35	1908/09	I.	116	610	.	331	.	1057
		II.	112	625	.	318	.	1055
36	1909/10	I.	114	787	.	359	.	1260
		II.	112	716	.	351	.	1179
37	1910/11	I.	109	830	.	341	.	1280
		II.	101	785	.	311	.	1197
38	1911/12	I.	106	758	.	325	.	1189
		II.	106	716	.	274	.	1096
39	1912/13	I.	108	685	.	254	.	1047
		II.	105	677	.	229	.	1011
40	1913/14	I.	97	748	.	278	.	1123
		II.	97	696	.	263	.	1056
41	1914/15	I.	100	481	.	211	.	792
		II.	97	282	.	144	.	523

Redni broj	Godina, poljeće	Fakultet					Ukupno	
		teološki	juridički	medicinski	filozofski	gospodarsko-šumarski		
42	1915/16	I.	90	324	.	137	.	551
		II.	80	264	.	115	.	459
43	1916/17	I.	72	342	.	155	.	569
		II.	72	302	.	132	.	506
44	1917/18	I.	69	495	55	133	.	752
		II.	83	551	68	184	.	886
45	1918/19	I.	65	1191	584	611	.	2451
		II.	51	1157	576	577	.	2361
46	1919/20	I.	65	1332	855	757	.	3009
		II.	55	1104	896	470	206	2731
47	1920/21	I.	48	1125	880	502	262	2817
		II.	44	944	733	469	227	2417
48	1921/22	I.	55	987	741	526	325	2634
		II.	44	909	675	480	282	2390
49	1922/23	I.	38	908	689	586	327	2548
		II.	44	769	688	521	275	2297
50	1923/24	I.	44	845	757	674	249	2569
		II.	40	749	752	590	237	2368

U zimskim kao što i u ljetnim semestrima broj je slušača sve do godine 1907., do neznatnih izuzetaka, rastao postepeno i pravilno, počinjući stepenice porasta sa 290 u zimskom, a sa 285 slušača u ljetnom poljeću 1874/75. Punih 33 i pô godine pokazuje se nesmetani porast (katkad i 100 slušača u poljeću) sve do dvadeset i pete godine — 1898/99. nešto polaganiji, pa tu i tamo vidi se kojega semestra nešto manji broj slušača prema predašnjem semestru, ali takva pojava nije od važnosti. Tek ćemo spomenuti jedan događaj, koji je također utjecao na momentano — ako i neznatno — umanjnje đaćkoga broja, a to je godina 1895. Te je godine 50 đaka, ponajviše pravnika, demonstrativno spalilo mađarsku zastavu i zbog toga čina bilo povučeno pred kazneni sud. Ti su đaci ostavili našu univerzu i veći ih se dio upisao na sveučilište u Pragu, dok je manji dio pošao u Beč, da nastavi nauke.

Iza godine 1898/99. porast je sve to jači, tako te se u zimskom poljeću 1907/08. popeo broj slušača na 1464. To je najveći broj slušača, što ga je naše sveučilište zabijezilo prije rata i nije nikada kasnije sve do iza prevrata iskazalo većeg broja slušača.

Nastajnoga poljeća 1907/08. broj je slušača spao ispod jedne desetine — na ciglih 136. Ako se uzme u obzir, da je te godine u ljetnom semestru bilo 106 slušača u teološkom fakultetu, koji su vezani posebnim pravilima, koja im nameću jaču disciplinu, to ostaje na svjetovnim fakultetima tek 30 slušača, od kojih je na juridičkom fakultetu upisan 21, a na filozofskom 9 (8 filozofa i 1 farmaceut). Nagli i strašni ovaj pad nastao je zbog secesije đaka, kad je radi nasilja tadašnje zemaljske vlade¹⁾ golema većina đaka (preko 98% dvaju svjetovnih fakulteta) bila moralno a uz teške materijalne prilike prisiljena, da ostavi svoju Almu Mater i da se sklone na druga — strana sveučilišta. Naročito ih je otišao velik broj na bratsko češko sveučilište u Prag i u Beograd, a mnogi su otišli u Beč i Graz.

¹⁾ U ljetnom semestru 1907/08. buknuo je na hrvatskom sveučilištu opći štrajk u povodu umirovljenja dotično suspenzije dvojice profesora.

Na općoj đlačkoj skupštini 8. i 9. listopada 1908. zaključiše sveučilišni građani, da će se vratiti na zagrebačko sveučilište, i već u zimskom semestru 1908/09. broj slušača diže se na onu visinu, što ju je imao pet godina prije secesije (1903/04.), te od toga doba raste još dvije godine, kad doseže dalju jednu kulminaciju 1910/11. (zimsko poljeće) od 1280 slušača. — Broj slušača opet pada, a zbog ratnih se prilika naglo spušta 1914/15. te je najniži od vremena secesije — u ljetu 1916. Tad se on počinje ponovo pridizati i u doba prevrata naša nam statistika bilježi 886 slušača. To je broj, kakav je redovnim porastom postignut još u ljetnom poljeću 1901/02. Dakle nakon 44 godine opstanka sveučilišta po broju smo slušača ondje, gdje smo bili prije 16 godina.

Da je frekvencija na sveučilištu još za rata (1917/18.) ojačala, tomu je pridonio i osnutak medicinskoga fakulteta. Ali tek svršetkom rata, rasulom austro-ugarske monarkije, a osnutkom nove naše države Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca broj je slušača naglo poskočio i podigao se do neviđene visine.

Da se bolje razumije pojava, zašto hrvatsko sveučilište nije sve do osnutka naše nove države frekventirano u onoj mjeri, u kojoj bi po svojoj visini i položaju svakako zaslužilo, treba zagledati u opće predratne prilike. — Vlade u Austriji pa u Bosni i Hercegovini nikako nijesu podupirale nastojanje, da se što više mladeži iz Bosne i Hercegovine, iz Dalmacije i Istre skupi u središtu Hrvata, nego su čak iz tih krajeva slale u Beč, Graz i Innsbruck. U prvom je gradu štoviše bio osnovan zaseban internat za čak viših škola iz Bosne i Hercegovine, a u Grazu i Innsbrucku davale su se đlacima iz Dalmacije i Istre različne pogodnosti (dopuštalo im se na pr., da mogu polagati ispite i na talijanskom jeziku). Stoga je proteklo mnogo vremena, dok su u Zagreb stali dolaziti u većem broju đlaci iz rečenih krajeva.

Iz Slovenije nije uopće bilo polaznika na našem sveučilištu, jer su Slovenci mnogo gravitirali na sveučilišta u Graz i Beč. Brojevne podatke o tom razmotrit ćemo kasnije.

Opća sloboda raskinula je zapreke, i mladež tih krajeva hrlila na hrvatsko sveučilište — na sveučilište Srba, Hrvata i Slovenaca. Broj slušača već u zimskom poljeću 1918/19. narastao je od 886 na 2.451 ili za 177%. Ljeti iste godine imamo 2.361 đlaka, što je porast od 166%. Podigavši se druge godine u zimskom poljeću na maksimum, što ga je naša statistika od postanka sveučilišta uopće zabilježila, broj slušača doseže zamjerni broj od 3.009. Prema neznatnom broju prve izvidne godine (1874/75.) znači to razliku od 2.702 đlaka ili 880%. Varirajući drži se broj slušača prilično na toj visini uz neznatnije izmjene sve do posljednje godine pedesetogodišta. U zimskom poljeću zabilježismo 2.569, a u ljetnom 2.368 slušača. Tim brojem završuje sveučilište svoje prvo polustoljeće. Tako velikim brojem slušača ponosi se mnogo znamenito, starije i paženo strano sveučilište.

Jakom tome porastu, koji ostentativno iskače nad brojem prije rata, svakako je mnogo pomogao novi medicinski fakultet, a ne u maloj mjeri i gospodarsko-šumarski. Posljednji ima svakako jaču privlačljivu snagu, negoli pređašnja šumarska akademija.

Dosad rečeno još će nam biti preglednije, ako pogledamo brojevne rezultate iznesene grafički u priloženom dijagramu I=A i I=B. Ta dva dijagrama iznose podatke za isto razdoblje 1874/75.—1923/24. U dijagramu I=A iscrtani su rezultati zimskih, a u I=B ljetnih poljeća. U oba se dijagrama, uz ostale karakteristike, jasno vidi utjecaj svjetskoga rata, u dijagramu I=B udara u oči onaj silni prodor dijagramne linije ljeti 1908., nadalje onaj jaki porast odmah iza svjetskoga rata, i napokon lagano opadanje.

Očito je, da je to opadanje frekvencije na sveučilištu prirodna posljedica osnivanja drugih visokih škola — tehnike, visoke škole za trgovinu i promet, veterinarske visoke škole, koje imaju više praktične ciljeve. Sravnimo li dijagrame A i B, pokazat će nam se ona razlika, koja izbija u brojevima pregleda 4.: da su zimski semestri vazda

jače frekventirani i to u svakoj pojedinoj školskoj godini a i po svim fakultetima — pojava, koju zapažamo na svim univerzama. Različni su razlozi toj pojavi: jedni su đaci primorani zbog slabih materijalnih prilika napustiti nauke, drugi prelaze na druga sveučilišta ili na druge visoke škole, treći — okušavši svoju snagu — ne osjećaju se dovoljno spremni i jaki, da svrše sveučilišne nauke i t. d. Ponajviše djeluju ti uzroci iza prvih zimskih semestara.

Nameće nam se pitanje: u kolikom su razmjeru pojedini fakulteti, kojim i kakovim brojem slušača sudjelovali u razvitku našega sveučilišta? Na to nam pitanje odgovara pregled (5), u kojemu nalazimo za ljetne semestre našega razdoblja osim ukupnog broja slušača po fakultetima još i njihovu razvrzbu na redovne i izvanredne. Nalazimo nadalje u juridičkom fakultetu još i podatke za slušače državnog računoslavlja, a u filozofskom također podatke o slušačima-šumarima, farmaceutima i geodetima, dakle o slušačima svih onih struka, kojih su predavanja u vezi sa fakultetskim naukama.

5. SLUŠAČI PO FAKULTETIMA.

Redni broj	Godina, poljeće	Teološki			Juridički				Filozofski					U svemu		
		fakultet:														
		redoviti	izvanredni	ukupno	redoviti	izvanredni	računo= slovlja	ukupno	filozofi		šumari		farmaceuti		ukupno	
									redo= viti	izvanredni	redo= viti	izvanredni				
slušači																
1	1874/75	I.	7	74	81	175	8	.	183	23	3	.	.	.	26	290
		II.	7	71	78	165	1	15	181	26	26	285
2	1875/76	I.	16	62	78	177	16	.	193	45	6	.	.	.	51	322
		II.	16	57	73	161	2	26	189	40	6	.	.	.	46	308
3	1876/77	I.	23	47	70	174	7	12	193	45	11	.	.	.	56	319
		II.	21	45	66	169	.	.	169	42	6	.	.	.	48	283
4	1877/78	I.	22	37	59	212	8	21	241	40	8	.	.	.	48	348
		II.	21	36	57	213	3	.	216	36	7	.	.	.	43	316
5	1878/79	I.	21	32	53	221	7	19	247	39	21	.	.	.	60	360
		II.	20	32	52	209	1	.	210	41	17	.	.	.	58	320
6	1879/80	I.	18	38	56	216	7	38	261	33	26	.	.	.	59	376
		II.	18	37	55	193	3	.	196	31	25	.	.	.	56	307
7	1880/81	I.	15	40	55	205	6	19	230	34	46	.	.	.	80	365
		II.	13	35	48	191	3	.	194	33	37	.	.	.	70	312
8	1881/82	I.	14	46	60	197	9	31	237	50	50	.	.	.	100	397
		II.	13	45	58	194	.	.	194	41	37	.	.	.	78	330
9	1882/83	I.	13	60	73	189	6	19	214	47	73	.	.	9	129	416
		II.	13	53	66	179	1	.	180	41	66	.	.	9	186	362
10	1883/84	I.	19	64	83	179	1	8	188	27	21	.	.	17	65	336
		II.	18	60	78	171	.	.	171	24	18	.	.	16	58	307
11	1884/85	I.	21	68	89	181	5	13	199	28	16	.	.	15	59	347
		II.	21	65	86	181	4	.	185	22	14	.	.	14	50	321
12	1885/86	I.	26	70	96	182	3	15	200	24	62	.	.	10	96	392
		II.	24	68	92	182	2	.	184	20	15	.	.	8	43	319

Redni broj	Godina, poljeće	Teološki			Juridički			Medicinski				
		fakultet:										
		redoviti	izvan-redni	ukupno	redoviti	izvan-redni	računo-slovija	ukupno	redoviti	izvan-redni	ukupno	
		slušači										
13	1886/87	I.	35	62	197	211	1	20	232	.	.	.
		II.	31	60	91	202	1	.	203	.	.	.
14	1887/88	I.	40	60	100	193	4	27	224	.	.	.
		II.	37	60	97	199	1	.	200	.	.	.
15	1888/89	I.	35	71	106	175	2	17	194	.	.	.
		II.	34	69	103	174	1	.	175	.	.	.
16	1889/90	I.	41	68	109	170	1	17	188	.	.	.
		II.	39	65	104	171	.	.	171	.	.	.
17	1890/91	I.	54	67	121	174	.	26	200	.	.	.
		II.	49	65	141	179	.	.	179	.	.	.
18	1891/92	I.	45	66	111	188	.	24	212	.	.	.
		II.	43	60	103	185	.	.	185	.	.	.
19	1892/93	I.	49	45	94	194	2	21	217	.	.	.
		II.	50	41	91	195	3	.	198	.	.	.
20	1893/94	I.	57	37	94	214	2	30	246	.	.	.
		II.	56	36	92	228	1	.	229	.	.	.
21	1894/95	I.	50	32	82	248	3	40	291	.	.	.
		II.	49	30	79	242	3	.	245	.	.	.
22	1895/96	I.	51	19	70	213	3	31	247	.	.	.
		II.	49	17	66	200	3	.	203	.	.	.
23	1896/97	I.	62	14	76	229	3	29	261	.	.	.
		II.	57	13	70	239	4	.	243	.	.	.
24	1897/98	I.	73	11	84	300	8	36	344	.	.	.
		II.	69	10	79	308	9	.	317	.	.	.
25	1898/99	I.	78	9	87	359	5	54	418	.	.	.
		II.	76	9	85	372	6	.	378	.	.	.
26	1899/900	I.	84	12	96	441	10	80	531	.	.	.
		II.	83	12	95	437	5	.	442	.	.	.
27	1900/01	I.	82	15	97	490	9	70	569	.	.	.
		II.	76	14	90	502	7	.	509	.	.	.
28	1901/02	I.	82	14	96	579	5	44	628	.	.	.
		II.	80	14	94	608	4	.	612	.	.	.
29	1902/03	I.	81	14	95	596	5	36	637	.	.	.
		II.	79	14	93	598	4	.	602	.	.	.
30	1903/04	I.	95	16	111	626	14	57	697	.	.	.
		II.	93	15	108	659	8	.	667	.	.	.
31	1904/06	I.	94	17	111	699	7	49	755	.	.	.
		II.	90	17	107	720	8	.	728	.	.	.

Filozofski						Gospodarsko-šumarski				U svemu
fakultet:										
Filozofi		Šumari		Farma= ceuti	Geo= deti	Ukupno	Redo= viti	Izvan= redni	ukupno	
redo= viti	izvan= redni	redo= viti	izvan= redni							
slušači										
32	14	.	.	17	.	63	.	.	.	392
30	20	.	.	15	.	65	.	.	.	359
40	46	.	.	28	.	114	.	.	.	438
40	25	.	.	27	.	92	.	.	.	389
45	43	.	.	25	.	113	.	.	.	413
46	21	.	.	23	.	90	.	.	.	368
56	27	.	.	24	.	107	.	.	.	404
51	13	.	.	24	.	88	.	.	.	363
46	33	.	.	29	.	108	.	.	.	429
45	16	.	.	29	.	90	.	.	.	383
47	15	.	.	30	.	92	.	.	.	415
45	8	.	.	29	.	82	.	.	.	370
43	16	.	.	40	.	99	.	.	.	410
42	10	.	.	38	.	90	.	.	.	379
41	40	.	.	31	.	112	.	.	.	452
38	18	.	.	29	.	85	.	.	.	406
75	7	.	.	24	.	106	.	.	.	479
75	2	.	.	24	.	101	.	.	.	425
79	19	.	.	22	.	120	.	.	.	437
78	15	.	.	20	.	113	.	.	.	382
100	16	.	.	31	.	147	.	.	.	484
87	9	.	.	27	.	123	.	.	.	436
89	11	.	.	36	.	136	.	.	.	564
88	4	.	.	35	.	127	.	.	.	523
71	10	29	1	41	.	152	.	.	.	657
69	6	20	1	41	.	137	.	.	.	600
69	5	31	2	36	.	143	.	.	.	770
74	1	26	3	36	.	140	.	.	.	677
89	5	30	4	35	.	163	.	.	.	829
88	9	28	3	33	.	161	.	.	.	760
111	6	26	3	37	.	183	.	.	.	907
113	4	24	4	32	.	177	.	.	.	883
127	19	26	4	26	.	202	.	.	.	934
129	15	24	4	27	.	199	.	.	.	894
154	20	34	6	33	.	247	.	.	.	1055
150	14	32	6	36	.	238	.	.	.	1013
200	24	36	2	46	.	308	.	.	.	1174
221	12	33	2	44	.	312	.	.	.	1147

Redni broj	Godina, poljeće		Teološki			Juridički				Medicinski		
			fakultet:									
			redoviti	izvan-redni	ukupno	redoviti	izvan-redni	računo-slovija	ukupno	redoviti	izvan-redni	ukupno
			slušači									
32	1905/06	I.	97	19	116	662	17	67	746	.	.	.
		II.	94	19	113	668	4	.	672	.	.	.
33	1906/07	I.	96	23	119	748	20	62	830	.	.	.
		II.	89	22	111	805	13	.	818	.	.	.
34	1907/08	I.	88	28	116	817	21	39	877	.	.	.
		II.	80	26	106	21	.	.	21	.	.	.
35	1908/09	I.	86	30	116	539	20	51	610	.	.	.
		II.	83	29	112	618	7	.	625	.	.	.
36	1909/10	I.	82	32	114	701	27	59	787	.	.	.
		II.	80	32	112	707	9	.	716	.	.	.
37	1910/11	I.	75	34	109	777	8	45	830	.	.	.
		II.	72	29	101	779	6	.	785	.	.	.
38	1911/12	I.	72	34	106	714	5	39	758	.	.	.
		II.	74	32	106	711	5	.	716	.	.	.
39	1912/13	I.	58	50	108	659	3	23	685	.	.	.
		II.	60	45	105	675	2	.	677	.	.	.
40	1913/14	I.	53	44	97	688	6	54	748	.	.	.
		II.	53	44	97	696	.	.	696	.	.	.
41	1914/15	I.	50	50	100	467	1	13	481	.	.	.
		II.	50	47	97	282	.	.	282	.	.	.
42	1915/16	I.	50	40	90	314	1	9	324	.	.	.
		II.	43	37	80	264	.	.	264	.	.	.
43	1916/17	I.	50	22	72	317	1	24	342	.	.	.
		II.	51	21	72	301	1	.	302	.	.	.
44	1917/18	I.	45	24	69	472	3	20	495	54	1	55
		II.	47	36	83	547	4	.	551	67	1	68
45	1918/19	I.	43	22	65	1119	41	31	1191	546	38	584
		II.	38	13	51	1127	30	.	1157	558	18	576
46	1919/20	I.	48	17	65	1227	57	48	1332	813	42	855
		II.	44	11	55	1089	15	.	1104	873	23	896
47	1920/21	I.	34	14	48	1031	65	29	1125	860	20	880
		II.	33	11	44	932	12	.	944	723	10	733
48	1921/22	I.	42	13	55	921	53	13	987	732	9	741
		II.	32	12	44	883	26	.	909	668	7	675
49	1922/23	I.	32	6	38	847	48	13	908	679	10	689
		II.	44	.	44	753	16	.	769	688	.	688
50	1923/24	I.	43	1	44	790	39	16	845	752	5	757
		II.	36	4	40	748	1	.	749	751	1	752

Filozofski						Gospodarsko-šumarski			U svemu	
fakultet:										
Filozofi		Šumari		Farma- ceuti	Geo- deti	Ukupno	Redo- viti	Izvan- redni		Ukupno
redo- viti	izvan- redni	redo- viti	izvan- redni							
slušači										
239	12	30	3	49	.	333	.	.	.	1195
223	9	31	1	43	.	307	.	.	.	1092
293	27	29	1	67	.	417	.	.	.	1366
359	11	27	.	69	.	466	.	.	.	1395
346	19	33	.	73	.	471	.	.	.	1464
8	.	.	.	1	.	9	.	.	.	136
222	8	26	4	59	12	331	.	.	.	1057
212	4	31	.	61	10	318	.	.	.	1055
201	13	48	.	71	26	359	.	.	.	1260
208	7	47	.	66	23	351	.	.	.	1179
184	14	46	.	61	36	341	.	.	.	1280
183	1	46	.	60	21	311	.	.	.	1197
154	8	60	.	78	25	325	.	.	.	1189
127	8	56	.	64	19	274	.	.	.	1096
135	9	50	.	45	15	254	.	.	.	1047
120	4	49	.	45	11	229	.	.	.	1011
121	13	61	.	64	19	278	.	.	.	1123
116	6	59	.	66	16	263	.	.	.	1056
115	1	37	.	47	11	211	.	.	.	792
83	3	29	.	24	5	144	.	.	.	523
71	8	26	.	22	10	137	.	.	.	551
64	7	15	.	24	5	115	.	.	.	459
88	11	18	.	27	11	155	.	.	.	569
71	9	15	.	28	9	132	.	.	.	506
58	9	24	.	36	6	133	.	.	.	752
96	4	37	.	41	6	184	.	.	.	886
279	43	187	.	80	21	611	.	.	.	2451
280	23	122	.	131	21	577	.	.	.	2361
295	56	219	12	175	.	757	.	.	.	3009
292	22	.	.	156	.	470	193	13	206	2731
314	52	.	.	136	.	502	248	14	262	2817
323	35	.	.	111	.	469	222	5	227	2417
377	40	.	.	109	.	526	318	7	325	2634
354	24	.	.	102	.	480	280	2	282	2390
422	42	.	.	122	.	586	322	5	327	2548
377	24	.	.	120	.	521	273	2	275	2297
470	49	.	.	155	.	674	247	2	249	2569
451	.	.	.	139	.	590	233	4	237	2368

Teološki je fakultet frekventiran sved pravilno, nema u broju njegovih slušača većih razlika, i razvija se prema potrebama naroda dosta jednolično. Dva su ipak perioda, u kojima je broj slušača toga fakulteta razmjerno jače iskočio — nad 100 slušača, inače se neprestano kreće između 50 i 90. Ta dva perioda jesu: godine 1877—1891. i godine 1903—1912.

Treba da konstatiramo jednu činjenicu na tom fakultetu, koja zabrinjuje krugove, što vode brigu za svećenički podmladak. Dok ostali fakulteti — kako ćemo vidjeti — brojem svojih slušača naročito u novije doba (poslije godine 1916.) pokazuju očitu tendenciju porasta, na bogosloviji tendencija je obrnuta. Nikad nije teološki fakultet pokazao tako neznatan broj slušača, kao posljednjih godina. I u najslabijim ranijim godinama nije se njihov broj spustio ispod 50, dok se u posljednjim godinama daje na bogosloviju tek po 40, pače i manje mladića. Svakako za potrebe svećeničke službe ne baš utješljiva pojava, kojoj treba tražiti uzroke u socijalnim i ekonomskim prilikama novijega doba, a ne manje i u dekadansi etičkog poimanja iza rata, a koje je glavni pokretač za izbor svećeničkoga staleža.

Napose treba istaći istočno-pravoslavni bogoslovni fakultet, koji je djelovao kratko vrijeme, tek koju godinu, za njegove se slušače u pregledima, što su dodavani godišnjim izdanjima o redu predavanja, veli, da ih je bilo: u zimskom semestru 1921/22. — 48, 1922/23. — 49, a u ljetnom 1922/23. — 26.

Najveći broj slušača neprestano nalazimo na juridičkom fakultetu, koji već prve godine bilježi 183 slušača ili 63% sviju sveučilištaraca. Taj broj raste svake godine tamo do 1895. sad većim, sad manjim prirastom, pa dok je u to doba nešto spao zbog relegiranja đaka, koji su najviše upravo s ovoga fakulteta bili otjerani u zatvore radi spaljenja mađarske zastave, taj broj najednoč rapidno raste i diže se do predratnog svoga maksimuma godine 1907. na 877 pravnik. Secesija godine 1908. poništuje broj pravnik gotovo potpuno (21), kad se opet smjesta podiže dosežući godine 1911. pređašnju visinu. Od te godine broj pravnik neprestano pada, pak se za rata spušta do 264 (1916.) — na niveau, na kojem je stajao prije 20 godina —, ali se odmah iza sretnoga svršetka rata visoko uzdiže na 1332 slušača prava. To je maksimalni broj, što ga je taj fakultet do danas postigao.

Po prilici na jednaki način, tek sa skromnijim brojevima slušača razvija se filozofski fakultet. On je i otpočeo manjim brojem slušača, pače daleko manjim od broja slušača na teološkom fakultetu, t. j. samo sa 26 filozofa. No već za dva decenija stiže broj filozofa onaj bogoslova, a od godine 1895. raste poput broja pravnik, te i on ima godine 1907. svoju predratnu kulminaciju od 471, a pada 1908. gotovo na ništicu (9), napokon se 1919. uzdiže na najveću svoju visinu sa 757 slušača. Iza rata kao da se broj filozofa i pravnik smanjuje, ona velika poratna navała na fakultete uopće jenjava.

Posljednja nam godina razdoblja iskazuje u zimskom poljeću od ukupnoga broja slušača (2569): 44 (1.71%) bogoslova, 845 (32.89%) pravnik, 757 (29.47%) medicinara, 674 (26.23%) slušača filozofskoga fakulteta i 249 (9.70%) slušača gospodarsko-šumarskoga fakulteta. U istoj godini zabilježismo u ljetnom poljeću od svih slušača (2368): 40 (1.69%) bogoslova, 749 (31.63%) pravnik, 752 (31.76%) medicinara, 590 (24.91%) filozofa, 237 (10.01%) gospodara i šumara.

U priloženom dijagramu, koji je sastavljen za brojeve slušača po fakultetima, sve nam se ove izmjene jasno pokazuju. Za teološki fakultet krivulja iza uzrasta pada, dok krivulje za juridički i filozofski fakultet pokazuju porast. Ne smiju nas smetati kod ta dva fakulteta ona dva njihova jaka prodora — 1908. i 1914—1918., jer je onaj prvi samo dokaz patriotskih osjećaja našega đaštva, a drugi je izazvan neizbježivim teškim zahtjevima svjetskoga rata.

Treba još da upozorimo na lijep polazak medicinskoga fakulteta, na kojem se u početku nalazi velik broj studenata. Prva godina toga fakulteta sa 55 dotično 68 đaka ne ulazi u račun, jer se te godine, da tako kažemo, fakultet nalazio tek u svome embrionalnom stadiju. Ali već druge godine, zapravo prve njegova pravoga rada, imamo 584 medicinara. Najveći ih je broj u zimskom semestru godine 1920/21. — 880.

I gospodarsko-šumarski fakultet, kao nastavak šumarske akademije, pokazuje jak interes među mladeži. Najmanji mu je broj đaka prve godine (1920.) prvoga njegova semestra — 206, a najveći u zimskom semestru 1922/23., kad broji 327 slušača.

Najveći dio slušača otpada na svakom fakultetu na redovne, a tek neznatan dio ide izvanredne slušače. Iz pregleda (5) jasno se to razabira, kao što i varijante u broju izvanrednih slušača, pa i ne treba tomu potanjih objašnjenja. Upozoriti valja ipak na slušače državnoga računoslavlja, za koje se drže predavanja na juridičkom fakultetu u zimskim semestrima, a njihov se broj mijenja različno, te ih je najviše bilo godine 1899. — 80 đaka.

Dok je šumarska akademija bila pripojena filozofskome fakultetu (1908 — 1919.), broj je đaka šumara ispod 100, a prvih godina i ispod 50, kad je godine 1918. narastao i prelazi jak u novi fakultet.

Još ćemo pokazati u posebnom pregledu (6) prosječni broj slušača po fakultetima u deset kvinkvenija promatranoga pedesetogodišta.

6. PROSJEČNI BROJ SLUŠAČA PO FAKULTETIMA.

Razdoblje	Teološki	Juridički	Medicinski	Filozofski	Gospodarsko-šumarski	Ukupno
A p s o l u t n o						
1874/79	68	211	.	48	.	327
1879/84	65	226	.	87	.	378
1884/89	97	210	.	89	.	396
1889/94	106	217	.	104	.	422
1894/99	80	312	.	132	.	524
1899/904	99	612	.	188	.	899
1904/09	116	763	.	372	.	1.251
1909/14	107	762	.	311	.	1.180
1914/19	79	567	128	249	.	1.023
1919/24	50	1.039	784	609	233	2.715
U p o s t o c i m a						
1874/79	20:80	64:52	.	14:68	.	100:00
1879/84	17:20	59:79	.	23:01	.	100:00
1984/89	24:49	53:03	.	22:48	.	100:00
1889/94	25:12	50:24	.	24:64	.	100:00
1894/99	15:27	59:54	.	25:19	.	100:00
1899/904	11:01	68:08	.	20:91	.	100:00
1904/09	9:27	60:99	.	29:74	.	100:00
1909/14	9:07	64:58	.	26:35	.	100:00
1914/19	7:72	55:43	12:51	24:34	.	100:00
1914/24	1:84	38:27	28:88	22:43	8:55	100:00

Toliko o ukupnom broju slušača uopće, a po fakultetima napose.

Već od zimskoga poljeća školske godine 1895/96. počele su studentice kao izvanredni slušači polaziti naše sveučilište na filozofskom fakultetu, da slušaju predmete filozofske, historičke i filološke struke, a pojedine slušačice i kemiju pa discipline matematičko-prirodoslovne struke. Prvoga semestra bilo ih je upisano 10, a broj im je postepeno padao na 7, pak na 5, 4 i manje, dok nije taj interes za visoke nauke kod žena kao izvanrednih slušača posve nestao.

Kasnije, kad im je godine 1901. (dotično 1918.) bilo dopušteno da polaze sveučilišne nauke nesamo kao izvanredni, nego i kao redovni slušači — broj se njihov uvećao upravo napadno, i one njime mnogo utječu na jak porast ukupnoga đaštva posljednjih godina.

Puštajući s vida broj studentica prije osnutka nove države, osvrnut ćemo se na frekvenciju slušačica, kakva je iza godine 1918. K tomu neka posluže ovi brojevi:

S l u š a č i c e :

Godina	Jurid. fak.	Medicinski	Filozofski	Gospodar.- šumarski	Ukupno
1919/20.	20	108	78	2	208
1920/21.	21	111	112	2	246
1921/22.	20	112	126	3	261
1922/23.	39	111	138	1	289
1923/24.	36	122	162	3	323

Teške prilike, t. zv. ženski problem, koji postavlja pitanje o položaju žene u intelektualnoj privredi, pa uopće njezin socijalni položaj i interes za nauku kao drugdje tako i u nas, zove ženu na visoke škole. I mi vidimo, kako se broj slušačica iza godine 1919/20. vinuo smionim zamahom od 208 do godine 1923/24. na 323 — 55%. Naročito se taj porast ističe na filozofskom fakultetu, na kojem se njihov broj od 78 popeo na 162 — za 108%. Medicinski fakultet polazio je odmah iz početka dosta velik broj medicinarke (108) i on je ostao i dalje do kraja konstantan, podigavši se još jače u posljednjoj školskoj godini (122).

Slične su prilike i na juridičkom fakultetu, premda broj slušačica pretposljednje izvidne godine snažnije iskače (39), ali iduće opet nešto pada.

Što se gospodarsko-šumarskog fakulteta tiče, na nj se slušačice daju u slabijoj mjeri. To je posve razumljivo, kad se uzme na um, da gospodarsko ili šumarsko zvanje ne daje prilike njihovoj opskrbi, a bit će da za studije na tom fakultetu nemaju većeg interesa.

Sveučilište u Zagrebu polaze u prvom redu Hrvati i Srbi. Prije dolazili su na sveučilište u priličnom broju također đaci iz Bugarske i to naročito farmaceuti, geodeti i šumari. Tako je u ljetnom semestru 1904/05. bilo kod nas 60 Bugara. U školskoj godini 1906/07. bilo ih je u zimskom poljeću 131, a u ljetnom pače 243 (121 jurista, 111 filozofa, 4 šumara i 7 farmaceuta). Taj osobito veliki broj Bugara u vezi je sa tadašnjim smutnjama na sveučilištu u Sofiji, kad su se bugarski đaci razišli po stranim sveučilištima, pak se u velikoj mjeri upisali u Zagrebu i Beogradu. — U zimskom poljeću 1907/08. bila su još uvijek 173 Bugarina na zagrebačkom sveučilištu (87 jurista, 77 filozofa, 5 šumara i 4 farmaceuta). Kad je uto ljetnoga poljeća došlo do poznate secesije s našega sveučilišta, nijesu ni Bugari više ovamo tako brojno dolazili. U zimskom semestru 1909/10. bilo ih je samo 46 (31 jurista, 4 filozofa, 7 šumara i 5 farmaceuta), a sve kasnije još i manje. Tako ih je 1913/14. u ljetnom semestru bilo samo 24.

U pregledu (7), što dolazi, iskazuju se đaci po narodnosti dotično materinjem jeziku na pojedinim fakultetima.

7. SLUŠAČI PO NARODNOSTI.¹⁾

Godina	Materinji jezik	Fakultet					Ukupno	
		teo- loški	juri- dički	medi- cinski	filo- zofski	gospo- darsko- sumar- ski	apsolutno	u %
1919/20	Hrvatski ili srpski	53	968	678	434	172	2305	84.39
	Slovenski	1	101	73	14	30	219	8.02
	Češki	3	2	2	.	7	0.26
	Slovački	2	2	.	4	0.15
	Bugarski	1	.	1	0.04
	Mađžarski	1	9	78	7	1	96	3.51
	Njemački	9	41	4	3	57	2.09
	Rumunjski	1	.	.	1	0.04
Ostali	14	21	6	.	41	1.50	
<i>Ukupno</i>	<i>55</i>	<i>1104</i>	<i>896</i>	<i>470</i>	<i>206</i>	<i>2731</i>	<i>100.00</i>	
1920/21	Hrvatski ili srpski	39	873	589	400	197	2098	86.81
	Slovenski	3	35	53	30	25	146	6.04
	Češki	2	1	.	.	3	0.12
	Slovački	1	1	.	2	0.08
	Rusinski	1	1	.	4	.	6	0.25
	Bugarski	1	1	2	4	0.17
	Poljski	4	13	1	.	18	0.74
	Ruski	11	21	20	2	54	2.24
	Mađžarski	1	6	34	5	.	46	1.90
	Njemački	5	12	4	1	22	0.91
	Rumunjski	1	.	.	1	0.04
Ostali	7	7	3	.	17	0.70	
<i>Ukupno</i>	<i>44</i>	<i>944</i>	<i>733</i>	<i>469</i>	<i>227</i>	<i>2417</i>	<i>100.00</i>	
1921/22	Hrvatski ili srpski	42	819	499	403	182	1945	81.38
	Slovenski	1	24	33	19	28	105	4.39
	Češki	2	1	2	.	5	0.21
	Slovački	1	.	.	1	0.04
	Rusinski	1	1	0.04
	Bugarski	4	4	0.17
	Poljski	11	2	.	13	0.55
	Ruski	37	94	33	66	230	9.62
	Mađžarski	17	23	4	1	45	1.88
	Njemački	4	8	9	.	21	0.88
	Rumunjski	1	.	.	1	0.04
Ostali	6	4	8	1	19	0.80	
<i>Ukupno</i>	<i>44</i>	<i>909</i>	<i>675</i>	<i>480</i>	<i>282</i>	<i>2390</i>	<i>100.00</i>	
1922/23	Hrvatski ili srpski	41	696	499	424	164	1824	79.41
	Slovenski	2	13	48	16	28	107	4.66
	Češki	2	6	.	8	0.35
	Slovački	3	5	3	.	11	0.48
	Rusinski	1	5	4	1	.	11	0.48
	Bugarski	2	2	4	0.17
	Poljski	3	9	1	.	13	0.56
	Ruski	29	83	40	80	232	10.10
	Mađžarski	16	25	9	1	51	2.22
	Njemački	2	7	13	.	22	0.96
	Rumunjski	1	.	.	1	0.04
Ostali	2	5	6	.	13	0.57	
<i>Ukupno</i>	<i>44</i>	<i>769</i>	<i>688</i>	<i>521</i>	<i>275</i>	<i>2297</i>	<i>100.00</i>	

¹⁾ Ljetni semestar.

Godina	Materinji jezik	Fakultet						Ukupno	
		teo=loški	juri=dički	medi=cinski	filo=zofski	gospo=darsko=šumar=ski	Ukupno		
							apsolutno	u %	
1923/24	Hrvatski ili srpski	26	671	530	463	131	1821	76·90	
	Slovenski	6	18	57	9	23	113	4·77	
	Češki	1	2	6	1	10	0·42	
	Slovački	2	5	3	.	10	0·42	
	Rusinski	5	4	6	2	2	19	0·80	
	Bugarski	7	1	8	0·34	
	Poljski	1	8	.	2	11	0·47	
	Ruski	16	73	44	74	207	8·74	
	Mađžarski	19	17	16	2	54	2·28	
	Njemački	3	10	3	13	.	29	1·23	
	Rumunjski	1	.	.	.	1	0·04	
	Ostali	6	51	27	1	85	3·59	
	<i>Ukupno</i>		40	749	752	590	237	2368	100·00

Rekosmo, da zagrebačko sveučilište polaze — što je jasno — ponajviše đaci materinjeg jezika hrvatskoga dotično srpskoga. Kako vidimo u gornjem pregledu, bilo ih je 1919/20. godine 2305 ili 84·39 %, a daljih je godina njihov apsolutni broj padao na 2098 ili 86·81 %, dalje na 1945 ili 81·38 %, pak na 1824 ili 79·41 %, napokon na 1821 ili 76·90 % — dakle opadanje i po relativnom broju.

Nakon sloma austro=ugarske monarhije pohrlili su na hrvatsko sveučilište u prvi mah Slovenci. U zimskom semestru 1918/19. bilo ih je upisano 432, a u ljetnom 351, dakle 17·65 % dotično 14·87 %. Njihov je apsolutni broj spao naročito od vremena, otkad je podignuto novo sveučilište u Ljubljani, pa ih dalje školske godine 1919/20. ima 219 ili 8·02 %, i taj broj pada na 146 ili 6·04 %, zatim na 105 ili 4·39 %. Posljednje se dvije godine neznatno diže na 107 ili 4·66 % i 113 ili 4·77 %.

U najnovije vrijeme, kad je u našu državu nagrnulo velik broj Rusa izbjeglica, javlja se i na našem sveučilištu sve to više ruskih đaka. Prve školske godine iskazane u gornjem pregledu uopće nema na univerzi Rusa, a 1920/21. ih je 54 ili 2·24 %, kad u daljim godinama rastu apsolutno i relativno. Tako ih broji 1921/22. godina 230 ili 9·62 %, 1922/23. upisala su se 232 Rusa ili 10·10 %, a to je i najveći njihov broj, što su ga pokazali na zagrebačkom sveučilištu. Napokon ima ih 1923/24. godine 207 ili 8·74 %.

Od ostalih slavenskih narodnosti brojevi o frekvenciji sveučilišta neznatni su. Velik broj Bugara posve je nestao. U novije doba nešto se opet pojavljuju (4—8). Isto je tako sa Česima, Slovacima, Rusinima i Poljacima.

Od tuđih narodnosti Mađžari su i Nijemci najjače zastupani. Prvima se broj iza god. 1919/20. (96 ili 3·51 %) smanjio (oko 50 ili 2 %), a broj Nijemaca još je manji (20—50).

Razmjer slušača po fakultetima i narodnostima neka nam objasni pregled (8) o petogodišnjem prosjeku posljednjih godina.

U tom pregledu ne ćemo naći na teološkom fakultetu Čeha, Slovača, Bugara, Poljaka, Rumunja ni Rusa, na juridičkom Bugara, na filozofskom Rumunja, a na gospo=darsko=šumarskom Slovača, Rusina, Poljaka ni Rumunja. Jedini je medicinski fakultet, na kojem su zastupane sve narodnosti, što se iskazuju u ovom pregledu.

8. NARODNOST SLUŠAČA PROSJEKOM 1919/20—1923/24.

Narodnost	Fakultet					Ukupno
	teološki	juridički	medicinski	filozofski	gospodarsko- šumarski	
A p s o l u t n o						
Hrvati i Srbi	40	805	559	425	169	1998
Slovinci	2	38	53	18	27	138
Česi	2	2	3	.	7
Slovaci	1	3	2	.	6
Rusini	2	2	2	1	.	7
Bugari	2	2	4
Poljaci	2	8	1	.	11
Rusi	19	54	27	45	145
Mađžari	13	35	8	1	57
Nijemci	1	6	14	9	1	31
Rumunji	1	.	.	1
Ostali	7	18	10	.	35
<i>Ukupno</i>	<i>45</i>	<i>895</i>	<i>749</i>	<i>506</i>	<i>245</i>	<i>2440</i>
U p o s t o c i m a						
Hrvati i Srbi	88·55	89·99	74·65	83·95	68·96	81·90
Slovinci	5·73	4·27	7·05	3·48	10·92	5·66
Česi	0·18	0·21	0·63	0·08	0·27
Slovaci	0·11	0·37	0·36	.	0·23
Rusini	3·52	0·22	0·27	0·28	0·16	0·30
Bugari	0·02	0·43	0·73	0·17
Poljaci	0·18	1·10	0·16	0·16	0·45
Rusi	2·08	7·24	5·41	18·09	5·92
Mađžari	0·88	1·50	4·73	1·62	0·41	2·39
Nijemci	1·32	0·67	1·90	1·70	0·33	1·24
Rumunji	0·02	0·11	.	.	0·04
Ostali	0·78	2·35	1·98	0·16	1·43
<i>Ukupno</i>	<i>100·00</i>	<i>100·00</i>	<i>100·00</i>	<i>100·00</i>	<i>100·00</i>	<i>100·00</i>

Za cijelo sveučilište nadaje se u prosjeku 1919—1924. ova slika: jakim procentom od 81·90% zastupane Hrvate i Srbe slijede Rusi sa 5·92% i gotovo jednako Slovenci sa 5·66%. Ostale narodnosti sudjeluju u pomanjim postocima — tako Mađžari sa 2·39%, Nijemci sa 1·24% i t. d.

Razmotrimo li narodnosti po fakultetima, to je dakako najjači procenat na svakom fakultetu Hrvata i Srba, tek zapažamo između pojedinih fakulteta njegove varijante. Dok na juridičkom fakultetu zauzimaju Hrvati i Srbi 89·99% i dok jednako presežu 80 postotaka na teološkom (88·55%) i filozofskom (83·95%) fakultetu — na medicinskom su zastupani manjim postotkom i to sa 74·65%, a na gospodarsko-šumarskom još manjim — 68·96%.

Na medicinskom fakultetu ide procenat pojednako u korist Slovenaca (7·05%) i Rusa (7·24%), a nešto ima i Mađžara (4·73%). Na gospodarsko-šumarskom fakultetu ide procenat u korist Rusa u velikom dijelu (18·09%) i dosta na korist Slovenaca (10·92%), koji su prilično zastupani također i na juridičkom fakultetu (4·27%). Na filozofskom fakultetu ima Rusa u nešto jačem omjeru (5·41%) nego na juridičkom.

U daljem pregledu (9) ovoga našega razmatranja iznijet ćemo broj slušača po vjeroispovijesti onako, kako ih nalazimo na fakultetima.

9. SLUŠAČI PO VJEROISPOVIJESTI.¹⁾

Godina	Vjeroispovijest	Fakultet					Ukupno	
		teo=loški	juri=dički	medi=cinski	filo=zofski	gospo=darsko=šumar=ski	apsolutno	u %
1919/20	Rimo=katolička	53	770	513	282	147	1.765	64·63
	Istočno=pravoslavna	200	171	139	44	554	20·29
	Grko=katolička	2	11	3	7	1	24	0·88
	Evngelička	3	11	6	1	21	0·77
	Muslimanska	55	28	9	11	103	3·77
	Izraelitska	63	170	27	2	262	9·59
	Ostali	2	.	.	.	2	0·07
<i>Ukupno</i>	<i>55</i>	<i>1.104</i>	<i>896</i>	<i>470</i>	<i>206</i>	<i>2.731</i>	<i>100·00</i>	
1920/21	Rimo=katolička	42	623	396	299	150	1.510	62·47
	Istočno=pravoslavna	208	188	124	62	582	24·08
	Grko=katolička	2	7	4	7	2	22	0·91
	Evngelička	5	6	3	.	14	0·58
	Muslimanska	51	21	9	11	92	3·81
	Izraelitska	49	111	26	2	188	7·78
	Bez konfesije	1	7	1	.	9	0·37
<i>Ukupno</i>	<i>44</i>	<i>944</i>	<i>733</i>	<i>469</i>	<i>227</i>	<i>2.417</i>	<i>100·00</i>	
1921/22	Rimo=katolička	40	592	329	293	140	1.394	58·33
	Istočno=pravoslavna	217	217	136	128	698	29·21
	Grko=katolička	4	7	5	7	4	27	1·13
	Evngelička	8	1	2	1	12	0·50
	Muslimanska	40	20	10	8	78	3·26
	Izraelitska	45	101	30	1	177	7·40
	Bez konfesije	2	2	.	4	0·17
<i>Ukupno</i>	<i>44</i>	<i>909</i>	<i>675</i>	<i>480</i>	<i>282</i>	<i>2.390</i>	<i>100·00</i>	
1922/23	Rimo=katolička	42	506	341	317	119	1.325	57·69
	Istočno=pravoslavna	172	217	142	139	670	29·17
	Grko=katolička	2	8	5	4	1	20	0·87
	Evngelička	6	7	6	3	22	0·96
	Muslimanska	37	14	11	9	71	3·09
	Izraelitska	29	103	40	3	185	8·05
	Bez konfesije	1	1	1	1	4	0·17
<i>Ukupno</i>	<i>44</i>	<i>769</i>	<i>688</i>	<i>521</i>	<i>275</i>	<i>2.297</i>	<i>100·00</i>	
1923/24	Rimo=katolička	35	508	367	359	112	1.381	58·32
	Istočno=pravoslavna	145	242	147	115	649	27·41
	Grko=katolička	5	8	4	5	1	23	0·97
	Evngelička	6	11	14	1	32	1·35
	Muslimanska	30	29	8	3	70	2·96
	Izraelitska	50	98	54	1	203	8·57
	Bez konfesije	1	.	.	2	3	0·13
Ostali	1	1	3	2	7	0·29	
<i>Ukupno</i>	<i>40</i>	<i>749</i>	<i>752</i>	<i>590</i>	<i>237</i>	<i>2.368</i>	<i>100·00</i>	

Dok je broj slušača rimo=katoličke vjeroispovijesti u ranijim godinama (do pred rat) dozeao 85 i više postotaka svih đaka, kasnije ovaj postotak pada. Od 1765 (1919/20.), kojim su brojem rimo=katolici spali već na 64·63%, spuštaju se oni u daljim godinama na 1510 — 62·47%, zatim na 1394 — 58·33%, tad na 1325 — 57·69%, a napokon zaključuju porastom sa 1381 ili 58·32%.

¹⁾ Ljetni semestar.

Istočno-pravoslavni počinju u prvim decenijama sa 11–12 postotaka, no već kod prvoga jubileja podižu se do 20 postotaka (1898/99. – 19·17%), pa tako ih nalazimo u školskoj godini 1919/20. sa 554 slušača ili 20·29%. Taj se broj penje dalje na 582 – 24·08%, na 698 – 29·21%, a od godine 1922/23. počinje on padati na 670, t. j. 29·17% i niže na 649 ili 27·41%. Neobično velik porast istočno-pravoslavnih slušača nalazi svoj uzrok u jakom broju Rusa, koji u tim školskim godinama broje oko 10 postotaka cijeloga đaštva.

Zamašan udio uzimaju izraelićani i čine iza sada spomenutih vjeroispovijesti najjači postotak. Prve godine petogodišnjega razdoblja, kad ih ima najviše, bilježe 262 ili 9·59% slušača, padaju dalje 2 godine na 188 – 7·78% i na 177 – 7·40%, a otad opet rastu na 185 – 8·05% i 203 – 8·57%.

Muslimana, koji nikad nijesu bili česti gosti našega sveučilišta u predašnjim godinama, nalazimo godine 1919/20. – 103 ili 3·77%, onda padaju na 92 – 3·81%, 78 – 3·26%, 71 – 3·09%, i napokon na 70 ili 2·96%. Ostale konfesije – grko-katolici, evangelici i dr. – participiraju neznatnim postocima u broju slušača.

Gornjemu pregledu (9) dodat ćemo još jedan (10), da nam slika o vjeroispovijesti slušača bude još preglednija, i to pregled o vjeroispovijesti slušača po fakultetima sa petogodišnjim prosjekom za posljednji kvinkvenij.

10. VJEROISPOVIJEST SLUŠAČA PROSJEKOM 1919/20–1923/24.

Vjeroispovijest	Fakultet					Ukupno
	teološki	juridički	medicinski	filozofski	gospodarsko-šumarski	
A p s o l u t n o						
Rimo-katolici	42	600	389	310	134	1475
Istočno-pravoslavni	188	207	138	97	630
Grko-katolici	3	8	4	6	2	23
Evangelici	6	7	6	1	20
Muslimani	43	23	9	8	83
Izraelićani	49	117	35	2	203
Bez konfesije	2	1	1	4
Ostali	1	.	1	.	2
<i>Ukupno</i>	<i>45</i>	<i>895</i>	<i>749</i>	<i>506</i>	<i>245</i>	<i>2440</i>
U p o s t o c i m a						
Rimo-katolici	93·40	67·02	51·98	61·26	54·45	60·44
Istočno-pravoslavni	21·05	27·64	27·19	39·78	25·84
Grko-katolici	6·60	0·92	0·56	1·19	0·73	0·95
Evangelici	0·63	0·96	1·23	0·49	0·83
Muslimani	4·76	2·99	1·86	3·42	3·39
Izraelićani	5·50	15·57	7·00	0·73	8·32
Bez konfesije	0·06	0·27	0·15	0·24	0·16
Ostali	0·06	0·03	0·12	0·16	0·07
<i>Ukupno</i>	<i>100·00</i>	<i>100·00</i>	<i>100·00</i>	<i>100·00</i>	<i>100·00</i>	<i>100·00</i>

U tom kvinkveniju imaju rimo-katolici prosjekom 60·44%, te su za njima najjači istočno-pravoslavni sa 25·84%, a za njima dolaze izraelićani sa 8·32% i muslimani sa 3·39%.

Usporedimo li u ovom pregledu slušače na fakultetima, iskaču istočno-pravoslavni na gospodarsko-šumarskom fakultetu sa 39·78%, dok se na ostalim fakultetima ne udaljuju mnogo od prosjeka, što ih pripada procentualno za cijelo sveučilište. Izraelićani bilježe jak procenat sa 15·57% na medicinskom fakultetu.

Da dobijemo o narodnostima i vjeroispovijesti još pregledniju sliku, sastavljeni su statistički crteži III. i IV.

Kad bi obujam ove radnje dopustio, svakako bi bilo zanimljivo, da se iznese i u grafičkom obliku pokaže razvitak pojedinih narodnosti i vjeroispovijesti na univerzi po pojedinim godinama. No kako je to u uskom okviru nemoguće, moramo se zadovoljiti i ovim crtežima i prijeći na poglavlje o slušačima po rodnom kraju.

U daljem pregledu <11> svrstani su za školske godine 1919/20–1923/24. slušači po fakultetima i po njihovu rodnom kraju.

Ponajprije su iskazani slušači rođeni u području naše države. Tu razlikujemo osim Hrvatske i Slavonije još i ostale dijelove kraljevine i to: Srbiju i Crnu Goru, Bosnu i Hercegovinu, Dalmaciju, Sloveniju i Vojvodinu. Kako nas zbog naših suplemenika, koji žive u Italiji a pripadaju narodnosno nama, zanimaju podaci o broju slušača iz ovih krajeva, sadržava pregled zasebno podatke o onim slušačima, kojima je rodni kraj Istra. Uz to iskazuju se u pregledu slušači rodom iz ostalih slavenskih zemalja i napokon iz ostalog inozemstva.

11. SLUŠAČI PO RODNOM KRAJU.¹⁾

Godina	Fakultet	Rodni kraj									Ukupno
		Kraljevina S. H. S.						Istra	Ostale slavenske zemlje	Ostalo inozemstvo	
		Hrvatska i Slavonija	Srbija i Crna Gora	Bosna i Hercegovina	Dalmacija	Slovenija	Vojvodina				
1919/20	Teološki . . .	52	.	1	2	55
	Juridički . . .	460	6	229	188	83	31	67	.	40	1104
	Medicinski . . .	329	39	80	132	77	130	27	1	81	896
	Filozofski . . .	194	63	59	64	30	27	11	.	22	470
	Gospod.=šum. . .	108	3	31	17	23	8	10	.	6	206
	<i>Ukupno</i> . . .	<i>1143</i>	<i>111</i>	<i>400</i>	<i>401</i>	<i>213</i>	<i>196</i>	<i>115</i>	<i>1</i>	<i>151</i>	<i>2731</i>
1920/21	Teološki . . .	39	.	.	.	1	3	.	1	.	44
	Juridički . . .	409	16	197	182	28	26	40	22	24	944
	Medicinski . . .	302	57	69	100	50	63	19	47	26	733
	Filozofski . . .	213	30	59	68	30	11	14	32	12	469
	Gospod.=šum. . .	116	4	37	13	17	11	14	11	4	227
	<i>Ukupno</i> . . .	<i>1079</i>	<i>107</i>	<i>362</i>	<i>363</i>	<i>126</i>	<i>114</i>	<i>87</i>	<i>113</i>	<i>66</i>	<i>2417</i>
1921/22	Teološki . . .	33	1	8	.	1	.	1	.	.	44
	Juridički . . .	415	21	168	159	26	43	16	44	17	909
	Medicinski . . .	257	50	61	72	36	45	14	113	27	675
	Filozofski . . .	208	28	69	72	19	20	5	42	17	480
	Gospod.=šum. . .	98	16	35	14	31	8	8	71	1	282
	<i>Ukupno</i> . . .	<i>1011</i>	<i>116</i>	<i>341</i>	<i>317</i>	<i>113</i>	<i>116</i>	<i>44</i>	<i>270</i>	<i>62</i>	<i>2390</i>

¹⁾ Ljetni semestar.

Godina	Fakultet	Rodni kraj									Ukupno
		Kraljevina S. H. S.						Istra	Ostale slaven- venske zemlje	Ostalo ino- zemstvo	
		Hr- vatska i Slavo- nija	Srbija i Crna Gora	Bosna i Herce- govina	Dalma- cija	Slove- nija	Vojvo- dina				
1922/23	Teološki . . .	37	.	2	.	1	1	2	.	1	44
	Juridički . . .	359	17	149	123	10	32	13	35	31	769
	Medicinski . . .	259	48	62	72	37	60	14	102	34	688
	Filozofski . . .	211	37	83	71	13	26	11	49	20	521
	Gospod.=šum. . .	79	15	33	14	21	12	9	82	10	275
<i>Ukupno</i> . . .	<i>945</i>	<i>117</i>	<i>329</i>	<i>280</i>	<i>82</i>	<i>131</i>	<i>49</i>	<i>268</i>	<i>96</i>	<i>2297</i>	
1923/24	Teološki . . .	25	.	.	1	4	6	.	3	1	40
	Juridički . . .	379	17	129	101	16	52	5	18	32	749
	Medicinski . . .	265	57	79	75	48	76	3	94	55	752
	Filozofski . . .	248	40	73	80	10	35	11	53	40	590
	Gospod.=šum. . .	78	12	18	11	18	7	7	78	8	237
<i>Ukupno</i> . . .	<i>995</i>	<i>126</i>	<i>299</i>	<i>268</i>	<i>96</i>	<i>176</i>	<i>26</i>	<i>246</i>	<i>136</i>	<i>2368</i>	
<i>Prosjeck</i> } <i>aps.</i>	<i>1035</i>	<i>115</i>	<i>346</i>	<i>326</i>	<i>126</i>	<i>147</i>	<i>64</i>	<i>180</i>	<i>102</i>	<i>2441</i>	
<i>1919/24.</i> } <i>u %</i>	<i>42.39</i>	<i>4.73</i>	<i>14.19</i>	<i>13.34</i>	<i>5.16</i>	<i>6.01</i>	<i>2.63</i>	<i>7.36</i>	<i>4.19</i>	<i>100.00</i>	

Najveći procenat slušača u prosjeku 1919/20—1923/24. otpada na one rodom iz Hrvatske i Slavonije (42.39%), pa onda iz Bosne i Hercegovine (14.19%) i iz Dalmacije (13.34%).

Posljednje izvidne godine imamo od ukupnoga broja slušača rodom iz Hrvatske i Slavonije 995 ili 42.39%. Iz ostalih dijelova Kraljevine imamo gotovo isto toliko, t. j. 965 ili 40.75%, a između njih najviše sudjeluju u broju slušača oni rodom iz Bosne i Hercegovine (299), pa onda iz Dalmacije (268) i Vojvodine (176). Srbija i Crna Gora šalju također u priličnom broju svoje sinove na zagrebačko sveučilište.

Svi ti podaci vrlo su zanimljiva pojava, osobito ako se pomisli, da osim sveučilišta u Zagrebu opstoje u našoj državi još sveučilišta u Beogradu i Ljubljani, zatim filozofski fakultet u Skoplju i juridički fakultet u Subotici.

Rodom iz Istre bilo je 26 slušača, a iz ostaloga slavenskog inozemstva 246 ili 10.39%. Kod posljednjega broja sudjeluju u velikoj mjeri Rusi, kojih je prema narodnosti bilo iskazano 207.

Ne će biti od potrebe, da se podrobnije rasprave podaci po narodnostima na pojedinim fakultetima, dovoljno o tom govori sam pregled (11).

U pregledu (12), što ga ovdje stavljamo, iskazuju se đaci prema zvanju i zanimanju njihovih roditelja i opet za posljednje petogodište.

12. SLUŠAČI PO ZVANJU I ZANIMANJU RODITELJA.¹⁾

Svakako je vrlo zanimljivo znati, iz kojih slojeva s obzirom na zvanja i zanimanja dolazi podmladak na sveučilišne nauke. Stoga smo u ovom pregledu za godine 1919/20—1923/24. razvrstali sveučilišne đake po zvanju i zanimanju njihovih roditelja, a u posljednjoj godini 1923/24. još i po fakultetima — dodavši sračunani prosjek za to petogodište u apsolutnim i relativnim brojevima.

¹⁾ Ljetni semestar.

Zvanje i zanimanje roditelja	1919/20	1920/21	1921/22	1922/23	1923/24						Prosjek 1919-1924	
					Fakultet						aps.	u %
					teološki	juridički	medi- cinski	filozof- ski	gosp.- šumarski	Ukupno		
I. Intelektualna privreda:												
Dušobrižnici	77	72	69	59	.	14	23	14	10	61	68	2.79
Nastavnici viših učilišta .	56	44	88	56	.	27	20	23	10	80	65	2.66
Učitelji osnovnih škola .	136	101	107	88	.	37	40	23	10	110	108	4.43
Liječnici, ljek. i primalje .	87	82	85	75	.	22	29	38	1	90	84	3.44
Državni činovnici	289	220	289	268	.	68	94	49	19	230	259	10.61
Općinski činovnici	28	26	45	38	2	14	17	8	2	43	36	1.48
Odvjetnici	62	50	54	36	.	36	8	14	.	58	52	2.13
Dnevničari	16	9	5	2	.	10	13	2	.	25	11	0.45
Ostali	14	28	7	5	.	.	.	1	.	1	11	0.45
Javni službenici	70	57	36	38	2	20	3	10	7	42	49	2.01
<i>Ukupno</i>	<i>835</i>	<i>689</i>	<i>785</i>	<i>665</i>	<i>4</i>	<i>248</i>	<i>247</i>	<i>182</i>	<i>59</i>	<i>740</i>	<i>743</i>	<i>30.45</i>
II. Poljoprivreda:												
Veliki posjednici	10	9	12	9	1	5	2	3	2	13	10	0.41
Posjednici	287	203	141	200	2	45	58	35	18	158	198	8.11
Činovnici	43	46	59	26	.	10	10	7	9	36	42	1.72
Nadničari, sluge	5	2	3	2	0.08
Ostali	270	353	312	214	23	74	62	46	34	239	278	11.40
<i>Ukupno</i>	<i>615</i>	<i>613</i>	<i>527</i>	<i>449</i>	<i>26</i>	<i>134</i>	<i>132</i>	<i>91</i>	<i>63</i>	<i>446</i>	<i>530</i>	<i>21.72</i>
III. Obrt	218	194	145	123	3	57	71	36	14	181	172	7.05
IV. Trgovina	283	250	266	279	.	83	106	79	10	278	271	11.11
V. Veresijstvo	84	40	15	17	2	9	7	3	3	24	36	1.48
VI. Promet	33	23	1	26	.	2	2	8	2	14	20	0.82
VII. Nadničari	77	14	43	34	.	3	8	2	1	14	36	1.48
VIII. Vojnici	34	21	90	58	.	9	21	18	13	61	53	2.17
IX. Posebnici, umirovljenici	279	357	256	381	2	126	56	72	13	269	308	12.62
X. Ostala i nepoz. zvanja.	273	216	262	263	3	78	102	99	59	341	271	11.10
<i>U svemu</i>	<i>2.731</i>	<i>2.417</i>	<i>2.390</i>	<i>2.297</i>	<i>40</i>	<i>749</i>	<i>752</i>	<i>590</i>	<i>237</i>	<i>2.368</i>	<i>2.440</i>	<i>100.00</i>

Najviše đaka — oko jedne trećine — daju slojevi, koji žive od intelektualne privrede. U ostalom tu pojavu vidimo i na drugim univerzama. Od intelektualaca po-
tječe u prosjeku 1919/24. 743 ili 30.45%. Među njima ima najviše djece državnih či-
novnika — 259 ili 10.61% svih slušača, pa djece učitelja osnovnih škola — 108 ili 4.43%.

Poslije intelektualaca dolaze đaci, kojima se roditelji bave poljoprivredom, a
petogodišnji prosjek iskazuje seljačkih sinova 530 ili 21.72%. To vrijedi za broj slušača
cijeloga sveučilišta i na svim fakultetima osim na teološkom. Ondje pretežu sinovi po-
ljodjelaca. I opet pojava, koju nalazimo i drugdje. — Velik dio seljačkih sinova polazi
također medicinski fakultet.

U nizu, kojim se ređaju slušači po zanimanju roditelja, dolaze sinovi trgovaca
— 271 ili 11.11%, a iza njih sinovi obrtnika i industrijalaca — 172 ili 7.05%.

Koliko se sastav slušača po zvanju njihovih roditelja razlikuje od sastava cijelo-
loga žiteljstva Hrvatske i Slavonije po zvanju i zanimanju, upoznat ćemo, ako uspore-
dimo o tom rezultate popisa žiteljstva s ovima o slušačima.

Grane zvanja i zanimanja	Žiteljstvo	Roditelji slušača
Prvotna produkcija	78·82	21·72
Obrt i industrija	9·73	7·05
Trgovina i veresijstvo	1·86	18·16
Javna služba i slob. zvanja	2·14	30·45
Posebnci i umirovljenici	0·92	12·62
Ostala zanimanja	6·53	10·00

Ovdje je valjalo poslužiti se podacima o žiteljstvu iz godine 1910., jer nam noviji podaci ne stoje još na raspoložanju. No kraj svega toga i ti nam podaci daju dosta točnu uporedbu i za novije doba, budući da se sastav žiteljstva bar u glavnom nije tako mnogo izmijenio.

Statistički podaci o dobi slušača bili bi zanimljivi za sadašnje prilike, jer imamo naročito radi ruske emigracije, a i s drugih razloga slušača starijih — ipak ćemo ih pustiti s vida, da ne duljimo ovim odsjekom naše rasprave o broju slušača.

*

Tako smo se primakli trećemu i posljednjem poglavlju naših razmatranja, da nam u njemu statistički brojevi otkriju i nešto o radu i marljivosti naših sveučilištaraca. Građu za to dat će nam podaci o ispitima.

Svakako bi bilo vrijedno ustanoviti, koliko je naše sveučilište izučenih i ispitanih polaznika spremilo u svijet, da vrše različna zvanja i zanimanja, a i velike pozive u svome narodu. Ali to se ne može za pojedine godine odrediti, jer su jedni polagali državne ispite, drugi rigoroze, a treći i državne ispite i rigoroze. A bilo je dosta i takvih, koji su se podvrgli ispitima i dvaput, pa su tek nakon ponovnog ispita dobili potpuno osposobljenje.

13. ZAGLAVNI ISPITI NA TEOLOŠKOM FAKULTETU.¹⁾

Godišta	Broj slušača, koji su načinili sve propisane ispite	Godišta	Broj slušača, koji su načinili sve propisane ispite
1874/75 do 1878/79	87	1899/900 do 1903/04	105
1879/80 do 1883/84	56	1904/05 do 1908/09	119
1884/85 do 1888/89	98	1909/10 do 1913/14	110
1889/90 do 1893/94	109	1914/15 do 1918/19	89
1894/95 do 1898/99	80	1919/20 do 1923/24	48
		<i>Ukupno</i>	<i>901</i>

Čitavih pedeset godina polagao je 901 bogoslov zaglavne svoje ispite, što znači prosječno svake godine njih 18. Dakako u glavnom se prema godišnjem broju bogoslova mijenja razmjerno i broj tih zaglavnih ispita, i mi o njima ne trebamo dužiti.

Nastavit ćemo zato pregledom (14) o državnim ispitima na juridičkom fakultetu.

¹⁾ To su slušači, koji su načinili sve semestralne ispite i svršili nauke na teološkom fakultetu.

14. TEORETIČKI DRŽAVNI ISPITI PRAVNIKA.

Državni ispiti

Školska godina	I. pravno-povjesni			II. pravno-povjesni			Pravno-povjesni za hr. ug. nedr-žavljanе			Pravno-povjesni po star. propisima			III. sudstveni			IV. državno-znanstveni			Ukupno			
	ispitano	proglasheno sposobnima	nesposobnima	ispitano	proglasheno sposobnima	nesposobnima	ispitano	proglasheno sposobnima	nesposobnima	ispitano	proglasheno sposobnima	nesposobnima	ispitano	proglasheno sposobnima	nesposobnima	ispitano	proglasheno sposobnima	nesposobnima				
1874/75			
do 1878/79			
1879/80			
do 1883/84			
1884/85			
do 1888/89			
1889/90			
do 1893/94			
1894/95			
do 1898/99	391	348	43	279	246	33	14	14	.	59	42	17	264	242	22	224	213	11	1231	1105	126	
1899/900	739	663	76	663	600	63	177	169	8	2	2	.	477	433	44	405	388	17	2463	2255	208	
do 1903/04	597	504	93	572	522	50	346	320	26	.	.	.	783	721	62	601	562	39	2899	2629	270	
1904/05	403	356	47	307	264	43	253	245	8	.	.	.	695	648	47	680	629	51	2338	2142	196	
do 1908/09	509	473	36	472	445	27	383	350	33	.	.	.	410	400	10	417	402	15	2191	2070	121	
1909/10	104	80	24	96	88	8	158	146	12	.	.	.	209	204	5	154	151	3	721	669	52	
do 1918/19	130	103	27	101	91	10	101	93	8	.	.	.	235	228	7	221	217	4	788	732	56	
1919/20	129	109	20	103	94	9	35	34	1	.	.	.	212	208	4	220	216	4	699	661	38	
do 1920/21	206	175	31	162	150	12	30	28	2	.	.	.	188	182	6	199	196	3	785	731	54	
1921/22	216	181	35	165	151	14	17	16	1	.	.	.	143	139	4	166	162	4	707	649	58	
1922/23	3424	2992	432	2920	2651	269	1514	1415	99	1259	1007	252	4301	4022	279	3979	3753	226	17397	15840	1557	
1923/24																						
Ukupno																						

Da ne budemo preopsežni, istaknut ćemo samo, kako se i u broju teoretičkih državnih ispita naših pravnika vidi također utjecaj rata, koji se zapaža i u daljem pregledu o učiteljskim ispitima na filozofskom fakultetu.

Dok se u početku, t. j. za prvoga kvinkvenija u godinama 1874—1879. podvrgao državnim ispitima na jurid. fak. 541 slušač, u daljim kvinkvenijima taj broj varira, ali svakako odaje tendenciju porasta. Mi zapažamo, da je u posljednje vrijeme u jednoj godini ispite polagalo kudikamo više kandidata, negoli ih je nekad polagalo u pet godina. Tako je na pr. školske godine 1920/21. bilo svega 788 kandidata.

Što se marljivosti i sprema tiče, ona kao da je veća u novije doba, jer je broj reprobiranih kandidata sve to manji unatoč jačemu porastu ispitâ.

Ukupni broj polaganih teoretičkih državnih ispita na juridičkom fakultetu u čitavom pedesetogodišnjem razdoblju iznosi 17.397, od kojih je proglašeno sposobnima 15.840 ili 92⁰/₀, a nesposobnima 1.557 ili 8⁰/₀.

U pregledu <15> razmotrit ćemo učiteljske ispite na filozofskom fakultetu.

15. UČITELJSKI ISPITI.

Broj ispita iz skupova ¹⁾	G o d i n a				
	1878/79 —1892/93	1893/94 —1908/09	1908/09 —1921/22	1922/23	1923/24
Klasična filologija	77	75	100	5	2
Hrv. jezik s klasičnom filologijom	15	33	70	5	1
Filozofija s klasičnom filologijom	3	6	29	2	.
Njemački jezik s klasičnom filologijom	2	7	38	2	1
Hrvatski jezik s historijom i geografijom	5	1	11	2	.
Hrvatski jezik nastavni	4	3	6	.	.
Historija i geografija	28	48	145	6	4
Filozofija sa historijom i geografijom	4	.	7	2	.
Filozofija, matematika i fizika	6	14	1	2
Matematika i fizika	25	29	75	6	6
Prirodopis, matematika i fizika	25	14	34	1	4
Kemija, matematika i fizika	3	12	26	4	.
Kemija, prirodopis i matematika	2	21	3	.
Prirodopis i kemija	1	8	21	4	.
Prirodopis, fizika i kemija	8	11	2	.
Prirodopis, geografija i fizika	1	29	72	4	2
Matematika i opisno mjerstvo	1	10	15	2	1
Hrvatski i njemački jezik	2	.	.	.
Filozofija, hrvatski i njemački jezik	3	1	.	.
Matematika, opisno mjerstvo, fizika	2	2	.	.
Kemija, zemljopis, fizika	1	1	.	.
Njemački i hrvatski jezik	27	2	1
Mađarski i hrvatski jezik	1	.	.
Prirodopis, matematika, zemljopis	3	.	.
Filozofija i njemački jezik	9	1	2

¹⁾ U svakom je stupcu na prvom mjestu naveden glavni predmet, što su ga odabrali kandidati, a kraj njega sporedni predmeti.

Broj ispita iz skupova	G o d i n a				
	1878/79 –1892/93	1893/94 –1908/09	1908/09 –1921/22	1922/23	1923/24
Filozofija, prirodopis i geografija	8	1	.
Hrvatski i talijanski	3	2	.
Francuski i talijanski	5	1	1
Francuski i njemački	2	1	.
Geografija, hrvatski, francuski	1	1	.
Filozofija i pedagogija	1
<i>Ukupno</i>	<i>194</i>	<i>299</i>	<i>758</i>	<i>60</i>	<i>28</i>
Osposobljeno } potpuno	109	184	385	26	11
	53	74	189	25	16
Reprobirano	32	41	184	9	1

Ovaj je pregled sastavljen po petnaestogodištima iz čisto tehničkih razloga, što nipošto ne smeta s obzirom na malen broj ispitnih kandidata. U tim razdobljima vidimo vrlo velik napredak na filozofskom fakultetu, jer dok je u prvom razdoblju polagalo ispite za učiteljsko dotično profesorsko zvanje 194 kandidata, u nastajnom razdoblju porastao je njihov broj na 299, a u daljem na 758. U samoj školskoj godini 1923/24. broj ispitanih kandidata iznosi trećinu broja, kakav je iskazan za prvo razdoblje, t. j. u potpunih prvih petnaest godina.

Što se tiče pojedinih struka dotično glavnih predmeta, što su ih kandidati za studij odabrali, to je redovno najomiljelija klasična filologija, a za njom historija i geografija – osobito u trećem razdoblju (1908/09–1921/22.), kad za 50% nadmašuje broj kandidata klasične filologije.

U novije doba ističu se kao skupovi predmeta osobito matematika i fizika, zatim prirodopis, geografija i fizika, pa grupa prirodopis, matematika i fizika. Sve više se zanimaju slušači za skup hrvatski jezik s klasičnom filologijom, za filozofiju s klasičnom filologijom, nadalje za njemački jezik s klasičnom filologijom.

Ukupni broj kandidata za ispite na filozofskom fakultetu iznosio je 1339, od kojih je osposobljeno potpuno 715 ili 53%, od česti 357 ili 27%, a reprobiranih je 267 ili 20%.

Na farmaceutskom tečaju, koji je pripojen filozofskom fakultetu i djeluje preko četrdeset godina, iskazuje dalji pregled (16) ukupni broj strogih ispita položenih s uspjehom sa 1964.

16. STROGI ISPITI FARMACEUTA.

U ovom pregledu razlikuju se ispiti po novim i po starim propisima, koji posljednji prestaju u drugom deceniju označenom u pregledu (16).

Broj promocija na magisterij farmacije od decenija do decenija raste, a naročito se do velike visine uzdiže posljednjega decenija (496). Posljednje dvije godine zajedno uzete nadvisuju prvi decenij, iskazujući 84 magisterske promocije.

Redni broj	Školska godina	Strogi ispiti												Promocija na magisterij farmacije
		po novim propisima				po starim propisima						Ukupno		
		I.		II.		I.		II.		III.		s uspjehom	bez uspjeha	
		s uspjehom	bez uspjeha	s uspjehom	bez uspjeha	s uspjehom	bez uspjeha	s uspjehom	bez uspjeha	s uspjehom	bez uspjeha			
1	1882/83 – 1891/92	101	10	85	9	69	14	255	33	69
2	1892/93 – 1901/02	92	2	70	30	33	4	59	10	59	24	313	70	130
3	1902/03 – 1911/12	183	10	182	55	365	65	189
4	1912/13 – 1921/22	359	14	405	109	764	123	496
5	1922/23	67	1	98	25	165	26	38
6	1923/24	56	8	46	10	102	18	46
	<i>Ukupno</i>	<i>757</i>	<i>35</i>	<i>801</i>	<i>229</i>	<i>134</i>	<i>14</i>	<i>144</i>	<i>19</i>	<i>128</i>	<i>38</i>	<i>1964</i>	<i>335</i>	<i>968</i>

Državnih ispita, koji se polažu posebni na gospodarskom, a posebni na šumarskom odjelu, na svakom po tri, bilo je 721.

Napokon i najviše nas zanimaju rezultati o strogim ispitima ili rigorozima, koji služe kao uvjet, da se poluči doktorat. Zato ćemo u daljem pregledu <17> za svaki pojedini fakultet i za cijelo pedesetogodište donijeti broj strogih ispita još i prema tome, da li su položeni s uspjehom ili bez uspjeha.

17. STROGI ISPITI (RIGOROZI).

Škol. godina	Broj strogih ispita											
	s us=	bez	s us=	bez	s us=	bez	s us=	bez	s us=	bez	s us=	bez
	pjemom	uspjeha	pjemom	uspjeha	pjemom	uspjeha	pjemom	uspjeha	pjemom	uspjeha	pjemom	uspjeha
	u fakultetu											
	teološkom		juridičkom		medicinskom		filozofskom		gospod.= šumarskom		u cijelom sveučilištu	
1874/75
1875/76	1	.	3	2	4	2
1876/77	5	.	6	11	.
1877/78	3	.	8	11	.
1878/79	.	.	3	.	.	.	1	.	.	.	4	.
1879/80	1	.	6	2	.	.	1	.	.	.	8	2
1880/81	1	.	6	.	.	.	4	.	.	.	11	.
1881/82	1	.	14	15	.
1882/83	2	.	15	.	.	.	2	.	.	.	19	.
1883/84	.	.	16	1	16	1
1884/85	.	.	21	2	.	.	4	.	.	.	25	2
1885/86	.	.	25	6	.	.	5	1	.	.	30	7
1886/87	2	.	39	.	.	.	2	.	.	.	43	.
1887/88	3	.	30	3	.	.	1	1	.	.	34	4
1888/89	3	.	56	1	.	.	5	.	.	.	64	1

Škol. godina	Broj strogih ispita											
	s us=	bez	s us=	bez	s us=	bez	s us=	bez	s us=	bez	s us=	bez
	pjehom	uspjeha	pjehom	uspjeha	pjehom	uspjeha	pjehom	uspjeha	pjehom	uspjeha	pjehom	uspjeha
	u fakultetu											
	teološkom		juridičkom		medicinskom		filozofskom		gospod.= šumarskom		u cijelom sveučilištu	
1889/90	4	.	52	5	.	.	1	.	.	.	57	5
1890/91	1	.	68	6	.	.	1	.	.	.	70	6
1891/92	1	.	48	5	.	.	2	.	.	.	51	5
1892/93	2	.	40	1	.	.	11	.	.	.	53	1
1893/94	1	.	51	2	.	.	8	.	.	.	60	2
1894/95	4	.	44	4	.	.	2	.	.	.	50	4
1895/96	7	.	27	.	.	.	3	.	.	.	37	.
1896/97	5	.	19	1	.	.	4	.	.	.	28	1
1897/98	7	.	41	.	.	.	7	.	.	.	55	.
1898/99	7	.	69	4	.	.	12	.	.	.	88	4
1899/900	5	.	67	13	.	.	12	2	.	.	84	15
1900/01	5	.	73	14	.	.	10	.	.	.	88	14
1901/02	8	.	64	15	.	.	2	.	.	.	74	15
1902/03	5	1	73	23	.	.	1	1	.	.	79	25
1903/04	4	.	109	14	.	.	9	1	.	.	122	15
1904/05	4	.	114	11	.	.	6	.	.	.	124	11
1905/06	6	.	152	19	.	.	4	.	.	.	162	19
1906/07	5	.	202	37	.	.	9	1	.	.	216	38
1907/08	3	.	138	14	.	.	3	.	.	.	144	14
1908/09	4	.	233	27	.	.	10	.	.	.	247	27
1909/10	3	.	260	73	.	.	15	.	.	.	278	73
1910/11	5	.	295	59	.	.	12	.	.	.	312	59
1911/12	1	.	261	48	.	.	8	.	.	.	270	48
1912/13	1	.	124	21	.	.	12	.	.	.	137	21
1913/14	1	.	161	32	.	.	9	.	.	.	171	32
1914/15	1	.	83	12	.	.	6	.	.	.	90	12
1915/16	4	.	166	10	.	.	18	1	.	.	188	11
1916/17	3	.	178	9	.	.	11	1	.	.	192	10
1917/18	3	.	228	14	70	6	17	1	.	.	318	21
1918/19	1	.	320	61	664	90	13	.	.	.	998	151
1919/20	11	.	442	102	950	221	20	.	.	.	1423	323
1920/21	.	.	371	65	1094	200	24	2	.	.	1489	267
1921/22	10	.	335	51	963	137	19	1	.	.	1327	189
1922/23	2	.	163	38	826	158	22	2	3	.	1016	198
1923/24	10	.	389	59	180	45	25	3	.	.	604	107
<i>Ukupno . . .</i>	<i>166</i>	<i>1</i>	<i>5708</i>	<i>886</i>	<i>4747</i>	<i>857</i>	<i>373</i>	<i>18</i>	<i>3</i>	<i>10997</i>	<i>1762</i>	

Neznatan broj strogih ispita u ranijim godinama raste kao što i sam broj slušača na svakom pojedinom fakultetu, i dok do godine 1902/03. brojimo rigorozne jedva na desetke (a iz početka niti na desetke), od toga vremena imamo ih na stotine, pa čak i na hiljade svake godine. Ukupno je na univerzi polagano 10.997 uspješnih rigorozna. Najveći se broj rigorozna načinio na juridičkom fakultetu (5708), za kojim po broju rigorozna dolazi medicinski fakultet (4747), onda filozofski (373) i napokon teološki (166). U kratkom životu gospodarsko-šumarskog fakulteta dakako ne možemo za-
bilježiti većega broja rigorozna.

*

Najveća akademska čast daje se promocijom za doktora.

Osim redovnih slušača, koji su svršivši sveučilišne nauke (izuzetno i na drugom kojem sveučilištu) načinili propisane stroge ispite te su promovirani na čast doktora, imamo i tako zvane nostrificirane doktore. To su oni, koji su promovirani na kojoj strani univerzi, a njihov je doktorat priznat na našoj. Takvih je nostrificiranja bilo u svemu 171, koja pripadaju ponajviše novijemu doba, a naročito su izvršena u većem broju na medicinskom fakultetu.

Naše sveučilište zabilježilo je i osam promocija zaslužnih muževa kao počasnih doktora. Od njih spominjemo: Prvi počasni doktor na filozofskom fakultetu proklamiran je *Tade Smičiklas*, redovni sveučilišni profesor i predsjednik Jugoslavenske akademije (21. prosinca 1913.), kanonik *Matija Štepinac* promoviran je kao prvi počasni doktor na teološkom fakultetu (11. travnja 1918.), a *Milan Rojc*, podban i povjerenik zemaljske vlade, kao prvi počasni doktor na medicinskom fakultetu (15. veljače 1920.). Na filozofskom fakultetu promovirani su za počasne doktore još: *Watson Seton*, profesor na Kings-College u Londonu (24. svibnja 1920.), *Tomo G. Masaryk*, predsjednik Čeoslovačke Republike (17. siječnja 1921.) i *Frano Bulić* monsignor, ravnatelj državnog arheološkog muzeja u Splitu (3. prosinca 1921.).

Ovdje ćemo dodati, da je češko Karlovo sveučilište u Pragu 1. svibnja 1922. profesoru našega filoz. fakulteta *Vjekoslav Klaiću* podijelilo počasni doktorat filozofije.

U konačnom pregledu (18) naših razmatranja osvrnut ćemo se na broj ostalih promocija u pedeset godina.

18. PROMOCIJE.

Godina	Promocije na doktorat					
	u fakultetu					
	teološkom	juridičkom	medicinskom	filozofskom	gosp.-šum.	Ukupno
1874/75
1875/76
1876/77
1877/78	2	4	.	.	.	6
1878/79
1879/80	.	3	.	1	.	4
1880/81	.	2	.	2	.	4
1881/82	.	2	.	.	.	2
1882/83	1	6	.	1	.	8
1883/84	.	4	.	.	.	4
1884/85	.	5	.	1	.	6
1885/86	.	4	.	3	.	7
1886/87	.	15	.	1	.	16
1887/88	.	8	.	.	.	8
1888/89	1	13	.	4	.	18
1889/90	1	10	.	.	.	11
1890/91	.	24	.	.	.	24
1891/92	1	16	.	1	.	18
1892/93	.	17	.	2	.	19
1893/94	.	13	.	6	.	19
1894/95	1	16	.	2	.	19
1895/96	.	8	.	1	.	9
1896/97	.	5	.	2	.	7

Godina	Promocije na doktorat					
	u fakultetu					Ukupno
	teološkom	juridičkom	medicinskom	filozofskom	gosp.-šum.	
1897/98	2	12	.	2	.	16
1898/99	1	15	.	4	.	20
1899/900	1	24	.	6	.	31
1900/01	2	19	.	6	.	27
1901/02	2	14	.	4	.	20
1902/03	1	22	.	.	.	23
1903/04	1	23	.	3	.	27
1904/05	1	32	.	3	.	36
1905/06	.	39	.	2	.	41
1906/07	1	61	.	4	.	66
1907/08	1	30	.	2	.	33
1908/09	2	70	.	5	.	77
1909/10	1	59	.	6	.	66
1910/11	3	86	.	5	.	94
1911/12	2	86	.	6	.	94
1912/13	.	82	.	2	.	84
1913/14	.	70	.	6	.	76
1914/15	.	25	.	2	.	27
1915/16	.	52	.	9	.	61
1916/17	1	63	.	5	.	69
1917/18	.	61	.	7	.	68
1918/19	.	78	.	15	.	93
1919/20	6	109	.	8	.	123
1920/21	2	135	.	11	.	148
1921/22	2	109	.	12	.	123
1922/23	1	115	2	13	.	132
1923/24	2	100	41	9	1	152
<i>Ukupno</i>	<i>42</i>	<i>1766</i>	<i>43</i>	<i>184</i>	<i>1</i>	<i>2036</i>

Iz ovoga se pregleda najjasnije vidi, kako je na polju visoke nauke velik napredak zagrebačkoga sveučilišta. Iz malena broja mladih doktora prvih godina života univerze izvija se od godine do godine sve to veći broj, tako da do prevrata raste na 69, pa i preko 90, a iza osnutka države Srba, Hrvata i Slovenaca sveđ daleko prekoračuje broj 100, te posljednje godine doseže 152.

U svemu promovirano je u pedeset godina 2036 doktora, među kojima i nekoliko «cum auspiciis», što znači, da su nesamo stroge ispite, već i sve državne pa i srednjoškolske načinili s odličnim uspjehom, te im je u znak priznanja iskazana zasebna počast. Takve promocije poznaju i neke strane univerze, pak je to i u nas bilo određeno za osobito marljive đake.

Od svega broja promocija najveći dio pripada pravnicima, t. j. 1766 ili 87% svih doktora, onda dolaze filozofi sa 184 doktora ili 9%, doktora sa medicinskoga fakulteta nabrojeno je 43, a sa teološkoga 42, t. j. svakome od ta dva fakulteta pripada po 2%.

Prvi promovirani doktori: na teološkom fakultetu Aleksandar Šmit (23. prosinca 1877.), na juridičkom fak. Robert Vernić pl. Turanski (23. prosinca 1877.), na filozofskom fak. Đuro Arnold (17. srpnja 1880.), na medicinskom fak. Zlatko Sremec (28. veljače 1923.), na gospodarsko-šumarskom fak. Josip Balen (30. lipnja 1923.).

*

Ovakav je u glavnim crtama uspjeh nauke na našem sveučilištu u pola stoljeća, koji doista nije neznatan, pa skupiv sve u jedno nadaje nam se ova slika:

U pedeset godina predavalo je svega oko 200 nastavnika u više od 300 predavanja i 900 stotina sati na nedjelju slušačima, koji presežu broj veći od 10.000. Marljivo je đaštvo načinilo više od 34.000 ispita, a cijeli je rad okrunilo 2036 doktorskih diploma.

Potkraj milenija, koji Hrvati slave kao tisućgodišnjicu svoga kraljevstva u novoj državi, Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, dolazi i lustrum — pedeseta godišnjica velikoga nastojanja na polju visoke nauke. Oni ponosni mogu da gledaju na minuli rad svoga sveučilišta. Jasan govor statističkih brojeva pokazuje veličinu toga rada u prošlosti i daje nam nadu, da će uspjeha biti i u budućnosti. Za to jamči naša Alma Mater sa svojim sinovima.

SADRŽAJ.

	<i>Strana</i>
Rektor prof. dr. <i>Stjepan Zimmermann</i> :	
1874–1924	III
Prof. <i>Vjekoslav Klaić</i> :	
Preteče sveučilišta	1
I. Kolegiji u Bologni, Beču, Rimu i Lorettu	1
II. Pavlinska filozofija i teologija u Lepoglavi	2
III. Isusovačka akademija u Zagrebu	4
IV. Škola za političke i kameralne nauke u Varaždinu i Zagrebu	6
V–VIII. Kr. akademija znanosti u Zagrebu	9
IX–XI. Pravoslavna akademija u Zagrebu	35
Prof. <i>Vjekoslav Klaić</i> :	
Postanje i razvitak sveučilišta	55
I. Postanje i otvaranje sveučilišta	55
II. Opći razvitak sveučilišta u pedeset godina	61
III. Svečane zgrade sveučilišta	72
Prof. dr. <i>Fran Barac</i> :	
Teološki fakultet	79
Prof. dr. <i>Milivoj Maurović</i> i prof. dr. <i>Marko Kostrenčić</i> :	
Juridički fakultet	97
Prof. <i>Vjekoslav Klaić</i> :	
Filozofski fakultet	109
Prof. dr. <i>Miroslav Čačković</i> :	
Medicinski fakultet	124
Prof. dr. <i>Oton Frangeš</i> i prof. dr. <i>Antun Levaković</i> :	
Gospodarsko-šumarski fakultet	131
<i>Predstojnici pojedinih ustanova</i> :	
Sveučilišne ustanove	147
U filozofskom fakultetu	147
U medicinskom fakultetu	162
U gospodarsko-šumarskom fakultetu	175
U juridičkom fakultetu	186
Pučko sveučilište	187
Sveučilišna kancelarija	190
Upravnik sveuč. knjižnice, priv. docenat dr. <i>Franjo Fancev</i> :	
Sveučilišna knjižnica	191
I. Knjižnica zagreb. kolegija družbe Isusove (1607–1773)	191
II. Knjižnica kr. akademije znanosti (1776–1850) i pravoslavne akad. (1850–1874)	193
III. Kr. sveučilišna knjižnica	202
Prof. <i>Vjekoslav Klaić</i> (1. čl.), stud. jur. <i>Franjo Rešetarić</i> (2. i 3. čl.) i prof. dr. <i>Dragutin Boranić</i> :	
Studenti	225

Statistika sveučilišta	237
1. Nastavnici	237
2. Predavanja	244
3. Predavanja po petogodišnjim razdobljima	247
4. Sav broj slušača	249
5. Slušači po fakultetima	253
6. Prosječni broj slušača po fakultetima	259
7. Slušači po narodnosti	261
8. Narodnost slušača prosjekom 1919/20–1923/24	263
9. Slušači po vjeroispovijesti	264
10. Vjeroispovijest slušača prosjekom 1919/20–1923/24	265
11. Slušači po rodnom kraju	266
12. Slušači po zvanju i zanimanju roditelja	267
13. Zaglavni ispiti na teološkom fakultetu	269
14. Teoretički državni ispiti pravnika	270
15. Učiteljski ispiti	271
16. Strogi ispiti farmaceuta	272
17. Strogi ispiti (rigorozi)	273
18. Promocije	275

*

Redakciju izvršio prof. dr. *Dragutin Boranić*.

*

Priloženo: 64 slike, 34 plana i 5 statističkih crteža. Planove i slike, koje pripadaju medicinskom fakultetu, prikupio i rasporedio prof. dr. *Boris Zarnik*.

*

Spomenica je izdana o trošku ministarstva prosvjete Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.